

# НУМИЗМАТИЧАР

НАРОДНИ МУЗЕЈ БЕОГРАД



# НУМИЗМАТИЧАР

Број 26/27, БЕОГРАД 2008.

НАРОДНИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ

## НУМИЗМАТИЧАР

Број 26/27/2003-2004

Главни и одговорни уредник

Татјана ЦВЈЕТИЋАНИН

Редакција

Милоје ВАСИЋ (*уредник*),

Вујадин ИВАНИШЕВИЋ, Ранко МАНДИЋ,

Миладин МАРКОВИЋ, Бојана БОРИЋ БРЕШКОВИЋ,

Весна РАДИЋ (*секретар*)

БЕОГРАД 2008.

NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE

# NUMIZMATIČAR

Volume 26/27/2003-2004

Editor-in-Chief

Tatjana CVJETIČANIN

Editorial board

Miloje VASIĆ (*editor*), Vujadin IVANIŠEVIĆ, Ranko MANDIĆ,  
Miladin MARKOVIĆ, Bojana BORIĆ BREŠKOVIĆ,  
Vesna RADIĆ (*secretary*)

BELGRADE 2008.

*Издавач*

НАРОДНИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ  
СРПСКО НУМИЗМАТИЧКО ДРУШТВО

*Лектор*

Јелена Бјелајац–Павловић

*Превод*

Тамара Родвел–Јовановић

*Графички уредник*

Бранислав Л. Валковић

*Фотографије*

Небојша Борић

*Штампа*

ПУБЛИКУМ, Београд

*Тираж*

1000 примерака

*Published by*

NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE  
SERBIAN NUMISMATIC SOCIETY

*Reader*

Jelena Bjelajac–Pavlović

*Translation*

Tamara Rodwell–Jovanović

*Graphic design by*

Branislav L. Valković

*Photographs*

Nebojša Borić

*Printed by*

PUBLIKUM, Belgrade

*Printing*

1000 copies

## САДРЖАЈ / CONTENTS

|   |     |
|---|-----|
| BOJANA BORIĆ-BREŠKOVIĆ, NIKOŁA CRNOBRNJA<br>THE FIRST AND SECOND CENTURY DENARIJ HOARD<br>FROM UŠĆE NEAR OBRENOVAC .....              | 9   |
| Бојана БОРИЋ-БРЕШКОВИЋ, Никола ЦРНОБРЊА<br>ОСТАВА ДЕНАРА ПРВОГ И ДРУГОГ ВАКА ИЗ УШЋА КОД ОБРЕНОВЦА.....                               | 82  |
| Деана РАТКОВИЋ<br>HEMONETARNI DEO OSTAVE DENARA I I II VEKA IZ UŠĆA KOD OBRENOVCA .....   | 83  |
| DEANA RATKOVIĆ<br>NON - MONETARY PART OF A DENARIJ HOARD<br>FROM THE FIRST AND SECOND CENTURY FROM UŠĆE NEAR OBRENOVAC.....           | 92  |
| BOJANA BORIĆ-BREŠKOVIĆ, MIRJANA ARSENIJEVIĆ<br>THE ROMAN DENARIJ HOARD FROM RADALJ NEAR DRINA .....                                   | 93  |
| Бојана БОРИЋ-БРЕШКОВИЋ, Мирјана АРСЕНИЈЕВИЋ<br>ОСТАВА РИМСКИХ ДЕНАРА ИЗ СЕЛА РАДАЉ ПОРЕД ДРИНЕ .....                                  | 156 |
| BOJANA BORIĆ-BREŠKOVIĆ, SONJA STAMENKOVIĆ<br>ROMAN ANTONINIANI FROM THE VILLAGE OF SUPSKA<br>NEAR ĆUPRIJA(SUPSKA I).....              | 157 |
| Бојана БОРИЋ-БРЕШКОВИЋ, Соња СТАМЕНКОВИЋ<br>РИМСКИ АНТОНИНИЈАНИ ИЗ СЕЛА СУПСКА КОД ЋУПРИЈЕ (СУПСКА I).....                            | 207 |
| Горан ДИМИТРИЈЕВИЋ<br>ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ ПРЕГЛЕДА ПРИБОЈСКЕ ОСТАВЕ .....  | 209 |
| GORAN DIMITRIJEVIĆ<br>PRELIMINARY RESULTS OF AN EXAMINATION OF THE PRIBOJ HOARD .....   | 217 |
| BOJANA BORIĆ-BREŠKOVIĆ, TATJANA BENDŽAREVIĆ<br>KATALOG SISTEMATSKE ZBIRKE RIMSKOG CARSKOG NOVCA<br>U NARODNOM MUZEJU U BEOGRADU ..... | 219 |
| BOJANA BORIĆ-BREŠKOVIĆ, TATJANA BENDŽAREVIĆ<br>A CATALOGUE OF THE SYSTEMATIC COLLECTION<br>OF THE NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE         |     |

|  |     |
|--|-----|
| BOJANA BORIĆ-BREŠKOVIĆ<br>KATALOG SISTEMATSKE ZBIRKE RIMSKOG CARSKOG NOVCA<br>U NARODNOM MUZEJU U BEOGRADU .....   | 295 |
| BOJANA BORIĆ-BREŠKOVIĆ<br>A KATALOGUE OF THE SYSTEMATIC COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM<br>IN BELGRADE   |     |
| VESNA RADIĆ, PAGONA PAPADOPULOU, VUJADIN IVANIŠEVIĆ<br>THE 12 <sup>TH</sup> AND 13 <sup>TH</sup> CENTURY HOARDS OF BYZANTINE COINS<br>FROM THE NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE ..... | 319 |
| VESNA RADIĆ, PAGONA PAPADOPULOU, VUJADIN IVANIŠEVIĆ<br>OSTAVE VIZANTIJSKOG NOVCA 12. I 13. VEKA<br>U NARODNOM MUZEJU U BEOGRADU .....  | 354 |
| Драган ЗАЈИЋ<br>ВУК БРАНКОВИЋ - ДВЕ НОВЕ ВРСТЕ НОВЦА.....  | 355 |
| DRAGAN ZAJIĆ<br>VUK BRANKOVIĆ -TWO NEW CAIND OF COINS.....   | 358 |
| Драгана ГЊАТОВИЋ<br>НОВЧАНА АУТОНОМИЈА У СРБИЈИ ПОД ОСМАНСКИМ СИЗЕРЕНСТВОМ.....  | 359 |
| DRAGANA GNJATOVIĆ<br>MONETARY AUTONOMY OF SERBIA UNDER THE OTTOMAN SUZERAINTY .....  | 401 |
| Слободанка СТОЈАКОВИЋ<br>ПРИВРЕДА, НОВАЦ И ЦЕНЕ У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ .....  | 403 |
| SLOBODANKA STOJAKOVIĆ<br>ECONOMY, MONEY AND PRICES IN MEDIEVAL SERBIA .....  | 419 |
| Марија МАРИЋ-ЈЕРИНИЋ<br>ОДЛИЧЈА АРХИМАНДРИТА НИЋИФОРА ДУЧИЋА<br>РЕКОНСТРУКЦИЈА ЗАВЕШТАЊА .....   | 421 |
| MARIJA MARIĆ-JERINIĆ<br>DECORATIONS OF ARCHIMANDRITE NIĆIFOR DUČIĆ<br>A RECONSTRUCTION OF A LEGACY .....   | 452 |
| Драгана ЕРЕМИЋ<br>ИДЕНТИФИКАЦИЈА НАЈСТАРИЈЕГ ПОПИСА НОВЦА<br>ИЗ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ .....   | 453 |
| DRAGANA EREMIĆ<br>IDENTIFICATION OF THE OLDEST COIN INVENTORY<br>AT THE NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE .....  | 462 |







Bojana BORIĆ-BREŠKOVIĆ  
Nikola CRNOBRNJA

## THE FIRST AND SECOND CENTURY DENARII HOARD FROM UŠĆE NEAR OBRENOVAC

**Abstract:** The denarii hoard was discovered in the village of Ušće near Obrenovac in 1967. The same year it was purchased by the National Museum in Belgrade. The hoard belongs to the timeframe of monetary finds from the territory of Serbia, the terminus post quem of which reaches the end of 160s. The hoard consists of 403 denarii, ranging from Tiberius to the end of Marcus Antoninus' reign. Apart from the coins, the hoard also includes pieces of golden and bronze jewellery. This paper presents coins from the hoard, given in a catalogue-like structure, with the relevant literature and a photograph of each item. The text preceding the itemised coin catalogue includes a review of general military and political circumstances during the time of Marcomannic Wars, which may have been an indirect cause for hiding the family treasure. Full attention is given to the site of the find, indicating a large number of published finds of Roman cultural material from the first and the second century on Ušće archaeological sites and sites of nearby villages.

**Keywords:** Ušće, Obrenovac, Pannonia Inferior, hoard, denarii, Marcomanni, Principate.

The Ušće denarii hoard made its way to the National Museum in 1967. It was purchased from Borisav Petrović, at that point a tractor driver at the Ušće agricultural estate.<sup>1</sup> The hoard was discovered by Dragutin Blagojević, an Ušće farmer, when ploughing in the vicinity of the agricultural estate management buildings. As B. Petrović stated, the coins were stored in a ceramic vessel, which was crushed while ploughing, with its contents scattered along a furrow for several metres.<sup>2</sup> B. Petrović, who had collected the material with the discoverer, said that they had attempted to collect the

---

1 The hoard was purchased by the National Museum in Belgrade on June 21, 1967 and catalogued in the General Inventory of the Numismatics Department, No. 854.

2 When we made a visit to B. Petrović in Ušće in April 2006, with the intention of determining the precise location of the find, we discovered that he had later discovered a gold coin of Gordian III in the immediate vicinity of the find location.

lot and, in that state, it was sold to the National Museum in Belgrade. Beside coins, parts of a golden necklace, a massive golden ring, two fibulae, one bronze pincers and one needle were also included, forming the entire find.<sup>3</sup>

The Ušće denarii hoard belongs to the chronological horizon of monetary finds from the region of Serbia the *terminus post quem* of which reaches the 160s. These are the Grocka hoard,<sup>4</sup> the Nemenikuće hoard,<sup>5</sup> two lost hoards from Belgrade,<sup>6</sup> the Mrčevci hoard,<sup>7</sup> and the Česta hoard.<sup>8</sup> The chronological grouping of the burials, based on the latest coin specimens, testifies to the existence of turbulent events caused by proximate military conflicts or raiding barbarian influxes of which there is no written evidence. In a wider context, these hoards belong to the time of long and exhausting Marcomannic Wars, and starting from this period onwards it became necessary to strengthen the troops at the Rhine – Danubian Limes and protect oneself from barbarian invasions.

The wars with the Marcomanni, a Germanic population, long, tiresome, and ruthless in its intensity, was led along the Noric – Pannonian Limes and represented the defence of the Empire, not only from raiding attacks to the border provinces, but also to prevent settlement. The emperor philosopher Marcus Aurelius, realizing the gravity of the situation, spent his reign fighting to maintain the integrity of the empire, and so can be called the emperor warrior with justification as well. The military operations were intensively led from the middle of the 160s and jeopardized the peace of those parts of Danubian limes which were not immediately involved in warfare. The clashes sometimes required the transfer of troops and their engagement in the Marcomannic battleground, which was the case with one part of IV Flavia legion, stationed in Singidunum in Moesia Superior.<sup>9</sup> These occurrences and general instability, created by wars in close

3 Archaeological part of the find, originally stored at the Numismatics Department, was given to the Archaeology Department of the National Museum in Belgrade on October 11, 1968, and it consists of the following: 1) damaged necklace made of golden wire and paste, of *hormoi* type, II – III century AD, Inv. No. 4025/III (Popović 1996: 91, kat. 114); 2) massive golden ring, II – III century AD, Inv. 4040/III (Popović 1992: 25, kat. 23; 3-4) two fibulae (Inv. No. 4036/III and 4037/III); 5) one bronze pincers (Inv. No. 4036/III and 4037/III); and 6) one bronze hair needle (Inv. No. 4036/III and 4039/III).

4 Borić-Brešković 2003: 11-58.

5 Borić-Brešković, Crnobrnja 2005: 7-94.

6 Not preserved. The only available information on the hoard discovered immediately after World War I in Knez Mihajlova Street during the construction of Croatian Savings suggests that it had contained denarii (a total of 160 coins). Only a hundred metres away from the find site in Knez Mihajlova Street, in Studentski Park, a second hoard was discovered 1839 (270 denarii). In the Supplement of *Srpske novine* from 1840 Jovan Gavrilović published a report on this find, which represents the first numismatics paper in Serbian historical sciences, cf. Borić-Brešković, Crnobrnja 2005: 9-10, ref. 16-19, discussed.

7 Vasić 1970: 155-167. *CHY* 1981: 55, no. 130. About this find, cf. Borić – Brešković 2003: 12, n. 6; Borić – Brešković, Crnobrnja 2005: 8, ref. 9.

8 The hoard was described in general terms, cf. *Arheološko blago Niša*: 68, 108; Janković-Mihaldžić 2005: 49 i ref. 1-3.

9 It is well established that this period was characterized by frequent movements of legions and cohorts, affecting the composition of military garrisons along the border, cf. Gudea 1996, 231-248. For its stay in Pannonia 166-168, cf. Ritterling, *RE* XII/1, 1924, col. 1545-1546. For the stay of *III Flavia* legion in Pannonia, which replaced *II Adiatrix* legion in Aquincum, cf. Ritterling, *RE* XII/2, 1925, s. v. *Legio*, col. 1545, Mirković, *IMS* I: 30, n. 23; Dušanić, *IMS* I: 105, n. 9.

proximity, were a good opportunity for the attack of nearby Iaziges. It is in light of these occurrences that we view the discovered coin hoards in the region south of the rivers of Sava and Danube, the *terminus post quem* of which is in the year of 168/9.<sup>10</sup>

Since the transfer of troops from Moesia Superior happened towards the end of the 160s, an opportunity presented itself, most likely to the Iaziges, settled around the area along the river of Tisa, to invade through the weakened Danubian line.<sup>11</sup> The coin hoards and valuables from Grocka, Nemenikuće, and Ušće, are chronologically concentrated to the *terminus post quem* of 168/9 and hidden in front of immediate danger, thus showing the scale and the areas under attack. The directions of the foray were focused on mining territories on Kosmaj and Podrinje areas, the general prosperity and exterritorial economy status of which made them an appealing target for raiding conquests of nearby barbaric populations.

With due attention and in brief we will examine the region and the site of the hoard discovered in the village of Ušće. The village lies on the right bank of the Sava river, approximately equidistant from Sirmium westwards and Singidunum eastwards. That part of western Serbia, delimited by the rivers of Sava and upstream Drina in the west, and Kolubara in the east, belonged to the Roman province of Pannonia Inferior. The southern border intersected the river of Drina at the confluence point with its tributary, the Drinjača River.<sup>12</sup> Natural characteristics and wealth shaped this region as agricultural and mining-oriented. The mines on mountain slopes in the western part of the region, along the the Drina river, around Zajača, Kostajnik on Jagodnja, Postenje, Veliki Majdan near Lipnik and in the Cer area at Rumska, were exploited throughout the Roman period.<sup>13</sup> An early transformation of the Podrinje mines to Roman mining territory of the Imperial domain was confirmed by mining coins with the bust and the legend of Traianus on the obverse, and the legend METALL VLPANI PANN on the reverse side. These include the types with the bust of Diana (silver attribute) or the bust of Sole on the obverse, with the legends: METAL PANNONICIS and METALLI PANNONICI on the reverse.<sup>14</sup> The issue of determining location of

10 The historical circumstances which would suggest possible reasons for hiding hoards in this period were discussed in the paper on the Grocka hoard, cf. Borić-Brešković 2003: 23-25 with bibliography.

11 For the Singidunum epigraphic monument, which testifies to the Iaziges attack on the Roman territory near the Sava confluence at the time of Marcomannic wars and in the absence of the *III Flavia* legion from its permanent camp, cf. Mirković 1968: 46 and Mirković, *IMS* I: 37, 77-78, no. 52 b; on the same, see also Borić-Brešković, *Crnobrnja* 2005: 10 and ref. 19 with bibliography.

12 Dušanić 1971: 547, 554; Dušanić 1976: 97 and ref. 22-26; Dušanić 1980: 19-22; Vasić 1985: 125, ref. 8. – in the area around the village of Culine there exists a larger Roman site, situated across the confluence of Drinjača to Drina. It contains the remains of the foundation of larger Roman edifice – a fort which protected the Drina crossing, but which also may have been a border point between the two provinces, Pannonia and Dalmatia, cf. Vasiljević 1969: 461; Vasiljević 1976: 166-167; Vasić 1985: 125, 133, ref. 8; 136, 140; Borić-Brešković, Arsenijević 2008: 99, and ref. 30.

13 For the surveying data, cf. Vasiljević 1972: 168-189; Vasiljević 1973: 133-161; Vasiljević 1974: 145-150; Vasiljević 1976: 141-176; Vasiljević 1980: 205-228; Trbuhović, Vasiljević 1976: 153 sqq. – the site No. 5: Silver Holes in Rumska, a mine known in medieval times, from which Romans exploited the silver ore; Vasić 1985: 126.

14 Dušanić 1977: 57; Simić, Vasić 1977: 51-52; Dušanić 1980: 10; Vasić 1985: 125.

Pannonian *metalla*, whose name is encountered on mining coins, and indirectly in epigraphic material, was resolved by Slobodan Dušanić in his papers,<sup>15</sup> and also by archaeological examination of mining locations in the field.<sup>16</sup> They are identified as the mines in Podrinje, which were important for agricultural growth in general and the population density of the plains of this part of Pannonia Inferior.

The plain region, Mačva and Posavina, is predominantly agricultural. Hundreds and hundreds of identified traces of *villae rusticae*, i.e. agricultural estates containing a plethora of archaeological material from the period of Roman domination, testify to the existence of agricultural cultivation and dedicated husbandry in this region, and also to its dense population as well. Here it is necessary to point out that the entire discussed region has been closely examined for years. The field data have been converging to the National Museum in Šabac for years,<sup>17</sup> also to the Belgrade City Museum,<sup>18</sup> and, to a lesser extent, to the National Museum in Belgrade.<sup>19</sup> South of the Sava River, along the right bank of this river, there was a road connecting two major Roman cities, Sirmium and Singidunum, apart from the other road, which we might call the main one, *via militaris* which crossed the plain of Srem. The existence of a road along the right bank of the Sava River was confirmed on several locations and it was sporadically protected by smaller military camps and watchtowers.<sup>20</sup> On this travel route on the left bank of the Vukodraža brook, to be precise, on the point of its confluence to the Sava river, a Roman military camp was discovered, with the dimensions of 150x150 m.<sup>21</sup>

15 Dušanić 1977: 64-67; Dušanić 1980: 7-22.

16 Cf. *supra* ref. 13.

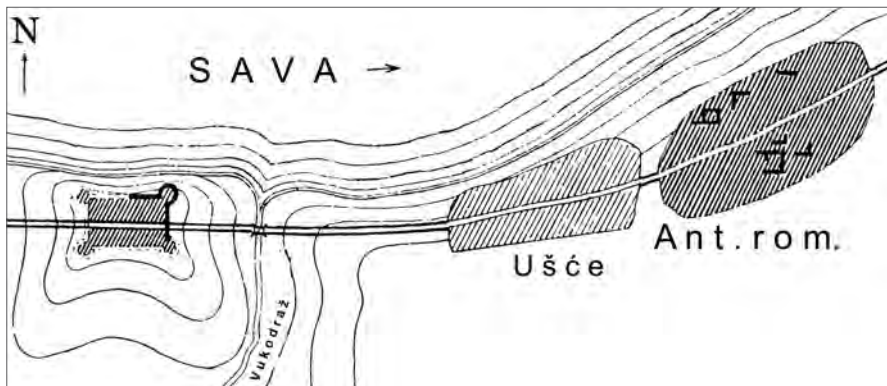
17 Thanks to the longstanding, focused and devoted work of an archaeologist from the National Museum in Šabac, Milivoj Vasiljević (1930-2004), who gave his full attention to the collection of archaeological material and data, as well as find charting. Systematic surveying of the Podrinje region was begun in the 1960s and was done in full cooperation of the National Museum in Šabac and the Archaeological Institute in Belgrade, managed by M. Vasiljević and V. Trbuhović. The institutional cooperation has been continued, and by now, it has given what is undoubtedly the most thoroughly surveyed territory in Serbia, v. Vasiljević 1972: 168-189; Vasiljević 1973: 133-161; Vasiljević 1974: 145-150; the archaeological chart of antique finds of the territory museologically covered by National Museum in Šabac was given by M. Vasić, and it records 235 sites of antique finds, cf. Vasić 1985: 136-141.

18 Because present-day Serbian museums operate under contemporary administrative divisions. The Belgrade City Museum takes care of the part of the territory which did not belong to antique Singidunum. The part in question stretches from the downstream of the Kolubara river to Ušće (the Municipality of Obrenovac). The material from this region is relatively adequately represented in the Antique and Numismatic Collection of the Belgrade City Museum. In particular, that is the case with Roman material originating from Ušće. From the given bibliography, i.e. respective editions of the Belgrade City Museum, it is evident that the material was examined and published, cf. *infra* ref. 23.

19 In existing collections, the National Museum in Belgrade keeps a significant amount of objects which have not been fully published.

20 See in the paper, M. Vasiljević and V. Trbuhović with a map of antique sites and a charted route of the discovered remains of the Sirmium – Singidunum road, on the Debrč – Beljin part, cf. *Šabac u prošlosti*: 70. For the Posavina travel route (the Obrenovac Municipality), cf. Crnobrnja 1985: 51, ref. 4.

21 Kanic 1986: 366 and 367 (camp sketch).



The Camp Sketch

In the immediate vicinity of the camp, along the right bank of the Vukodraž Brook, a Roman civilian settlement appeared in the area around the present-day village of Ušće, judging by a large necropolis. The remains of the foundation of a Roman building can be seen in the given drawing of the scale of the Roman camp on the Vukodraž brook, made by F. Kanitz towards the end of the 19th century. South of these remains, in an area covered by fruit plantations in Ušće, because of deep ploughing, archaeological material has been dug out and collected for years, together with the skeletal remains of the inhumed. It is a necropolis which covered approximately four hectares, and which indirectly, due to the lack of any other data and appropriate archaeological research, shows the duration of the civil settlement. All our knowledge about this necropolis come from the collected archaeological material only. The material in question is entirely typical of sepulchral content. A smaller explorative research on this necropolis was done between 1966 and 1967, and gave about 40 coins of various denominations of emperors ranging from the 1<sup>st</sup> to the 4<sup>th</sup> century, a smaller number of fibulae, jewellery, and medical instruments.<sup>22</sup> Successively, from the 1950s to the 1970s, through purchase and gifts from the people of the village of Ušće and the nearby village of Skela (locality of Vrovi), the Belgrade City Museum and, to a lesser extent, the National Museum in Belgrade, obtained hundreds of objects. More or less, they were discovered in the area of the necropolis. Coins, fibulae, lamps, jewellery, stitches, medical and pharmaceutical instruments – contents typical of sepulchral wholes. All that carefully collected material, in a time when discovered valuables went straight to museums and metal detectors were still not used for searching through archaeological sites, was mostly published in appropriate museum editions and valued historically and culturally.<sup>23</sup> The fact that the

22 Kondić 1967: 12.

23 For the abundance of collected archaeological material originating from Ušće, cf. Garašanin 1951: 195 (srez posavski); *Arheološki spomenici* I: 16; *Antička bronza / Antique bronze*: cat. 20 (božanstva), cat. 64, 72 (small

gathered material covers a time span from the 1st to the 4th century suggests a relatively early formation of a civil settlement on the right bank of the Vukodraža brook, in the area around the present-day village of Ušće.

The monetary part of the Ušće hoard which, apart from silver coins, is said to contain jewellery as well, consists of 403 Roman denarii, ranging from Tiberius (14-37) and Nero (64/65) to Marcus Aurelius (167/168). All specimens belong to the mint of Rome, except for one denarius of Vespasian from the mint of Lugdunum (cat. 39).

Some denarii were identified as relative variations from known types. The variations in question are obverse and reverse representations and legends or specimens present in the *BMC*, but which were not precisely described in the *RIC*. These differences are noted in the catalogue. Several denarii show that the same issue in gold had a parallel silver mint as well (Cat. 73, 87-89).

Contents of the monetary part of the Ušće hoard:

|              |            |             |           |          |
|--------------|------------|-------------|-----------|----------|
| TIBERIUS     | cat. 1     | 14-37       |           | 1 piece  |
| NERO         | cat. 2-8   | 64/65-67/68 |           | 7 pieces |
| GALBA        | cat. 9-12  | 68-69       |           | 4 pieces |
| VITELLIUS    | cat. 13-17 | 69          |           | 5 pieces |
| VESPASIAN    | cat. 18-82 |             |           | 5 pieces |
| a) Vespasian | cat. 18-39 | 69/71-79    | 22 pieces |          |
| b) Titus     | cat. 40-43 | 76-79       | 4 pieces  | ▷        |

figural sculpture), cat. 101, 103, 106, 106, 123, 126, 127, 130, 152, 154, 157, 159, 161, 231, 232, 236 (jewellery), cat. 271, 276, 278, 288, 290, 293, 294 (dishes), cat. 299, 308, 312, 316, 330, 331, 340, 341, 343, 360 (utility objects), cat. 396, 398, 399, 400, 413, 421, 427, 431, 435 (measurement, medical, and cosmetic instruments), cat. 454, 460, 462, 463, 472, 477, 480, 486, 502, 506, 511, 514, 524, 535, 537, 540 (military equipment and horse harness). Examining the Singidunum fibulae, D. Bojović catalogued all fibulae found on the Ušće sites – a total of 95, starting from late Latène to late Antique, v. Bojović 1983: 170 and cat. 77, 90, 96, 98, 100, 102, 109, 144, 162, 163, 165, 171, 174, 178, 179, 182, 185, 188, 189, 208, 211, 213, 270, 294, 305, 319, 335, 347, 365, 367, 375, 405, 444 (34 specimens, the *Plantaža* site), cat. 9, 95, 105, 220, 221, 287, 300, 371, 387, 416 (10 specimens, the *Dragoš Marković Agricultural Estate* site) and cat. 19, 53, 58, 80, 91, 106, 142, 145, 147, 149, 154, 170, 173, 180, 181, 193, 195, 199, 204, 215, 223, 224, 226, 230, 234, 235, 236, 249, 250, 257, 258, 274, 281, 293, 296, 303, 309, 321, 352, 353, 362, 364, 369, 370, 372, 374, 381, 386, 395, 431, 448 (51 specimens, exact site location unknown). In an earlier paper on the Roman ceramics of Singidunum, the same author also published some Ušće material, cf. Bojović 1977: cat. 13, 22, 36, 41, 51, 58, 61, 62, 71, 79, 82, 96, 97, 98, 101, 102, 105, 110, 114, 115, (20 fragments of terra sigillatae vessels), cat. 125 (seal), cat. 146, 148, 164, 295, 323, 327, 400, 409, 422, 428, 432, 435, 445, 473, 627, 636 (jugs and bowls). Examining Roman medical and pharmaceutical instruments from Singidunum and its environs, S. Krunic noted that 17 of them originate from Ušće, v. Krunic 1992: cat. 1, 2, 8, 36, 37, 39, 44, 51, 57, 61, 74, 78, 79, 80, 82, 85, 86; Crnobrnja 2005: 59-92. For two inscribed Roman objects from Ušće, an altar of sandstone and a ceramic patera handle, cf. Crnobrnja 2007: 271-278. Likewise, a large number of coins finds has been recorded, v. Kondić 1967 (1): 12; Kondić 1967 (2): 207-212; Borić-Brešković 1976: cat. 238, 263, 549, 737, 1070, 1399, 1525; Crnobrnja 1978: 197-209; Crnobrnja 1985: 51-57; Šipuš 1986: 5-23; Crnobrnja 1992: 152-153; For monetary finds from the entire Obrenovac municipality, v. Crnobrnja 1991: 41-48; Crnobrnja 1992: 154-158; For mine coins of the 2<sup>nd</sup> century, used in the Kosmaj area, cf. Dušanić, *IMS I*: 98 sqq. and n. 35; Simić, Vasić 1977: 49 sqq.; Dušanić 1977 (1): 56 sqq. Dušanić 1980: 9 sqq.; for specimens of anonymous quadrantes minted during the rule of Flavians and Antonines found in Kosmaj (the Minerva group), cf. Dušanić 1971: 550 sq., 554; Dušanić 1977 (1), 60-63; Dušanić 1978, 26 and sl. 1; Dušanić 1980: 14 sqq. In existing collections, the National Museum in Belgrade keeps a significant amount of objects which have not been fully published, cf. e.g. Veličković 1972: cat. 141 (ornament in the shape of a wild boar applied as a *signum* of a military unit, probably *legio I Italica*, II-III century); Popović. 1992; Popović 1996.

|                                       |              |   |           |                   |
|---------------------------------------|--------------|---|-----------|-------------------|
| ▷ c) Domitian                         | cat. 44      | 77/78                                   | 1 pieces  |                   |
| TITUS                                 | cat. 45-52   | 79-80                                   |           | 8 pieces          |
| DOMITIAN                              | cat. 53-65   | 87-94                                   |           | 13 pieces         |
| NERVA                                 | cat. 66-73   | 97                                      |           | 8 pieces          |
| TRAJAN                                | cat. 74-124  | 98/99-114/117                           |           | 51 pieces         |
| HADRIAN                               | cat. 125-167 |   |           | 43 pieces         |
| a) Hadrian                            | cat. 125-165 | 117-134/138                             | 41 pieces |                   |
| b) Sabina                             | cat. 166     | undated<br>(128 onwards)                | 1 piece   |                   |
| c) Lucius Aelius                      | cat. 167     | 137                                     | 1 piece   |                   |
| ANTONINUS PIUS                        | cat. 168-267 |   |           | 100 pieces        |
| a) Antoninus Pius                     | cat. 168-223 | 138-161                                 | 56 pieces |                   |
| b) Faustina Senior                    | cat. 224-225 | 139-141                                 | 2 pieces  |                   |
| c) Diva Faustina                      | cat. 226-254 | 141 onwards                             | 29 pieces |                   |
| d) Antoninus Pius and Marcus Aurelius | cat. 255     | 140                                     | 1 piece   |                   |
| e) Marcus Aurelius                    | cat. 256-263 | 140/144-158/159                         | 8 pieces  |                   |
| f) Faustina Iunior                    | cat. 264-267 | undated (147 onwards)                   | 4 pieces  |                   |
| MARCUS AURELIUS                       | cat. 268-403 |   |           | 136 pieces        |
| a) Marcus Aurelius                    | cat. 268-321 | 161-167/168                             | 54 pieces |                   |
| b) Divus Antoninus                    | cat. 322-335 | 161                                     | 14 pieces |                   |
| c) LUCIUS VERUS                       | cat. 336-366 | 161-166/167                             | 31 pieces |                   |
| d) Faustina Iunior                    | cat. 367-399 | undated (161-175)                       | 33 pieces |                   |
| e) Lucilla                            | cat. 400-403 | undated (164-169, 169<br>or later ?183) | 4 pieces  |                   |
| <b>Total:</b>                         |              |   |           | <b>403 pieces</b> |

The oldest specimen is a denarius of Tiberius, whose coin, unlike hoards from the first century, was not recorded in other, previously discovered finds of second century silver coins from the region of Serbia. It is followed by seven denarii of Nero, four of Galba and five of Vitellius. Otho is not recorded. There is a significant number of Flavian (86), Traian's (51) and Hadrian's issues (50). Nerva is represented only by 8 pieces, proportionally to the number of years of his rule. The coins most fully encompass the time of the first (100) and, later, of the second Antonines (136), with a significant number of fairly well-preserved specimens. The undated issues of Marcus Aurelius for Faustina II (33), roughly placed within the 161-175 time frame (cat. 367 – 399),<sup>24</sup> and Lucilla (4 denarii with a long obverse legend, cat. 400-403) from 164 – 169 or, possibly, 183?, also belong to the last group,<sup>25</sup> the top chronological boundary of which might cross the *terminus post quem* based on the last positively dated specimen in the find.

24 The second series of Faustina II with the obverse legend of Faustina Augusta was started as early as 157 and continued until her death (175), cf. *BMC IV*, Introduction, cxii.

25 The Lucilla denarii have the usual reverse types: Concordia (*RIC III*, 274, nos. 757 and 758; *BMC IV*, 427, nos. 305 and 306) and Pietas (*RIC III*, 275, no. 775; *BMC IV*, 428, nos. 317-319). For the Lucilla coinages with the long obverse legend (Lucillae Avg Antonini Avg F), cf. *BMC IV*, Introduction, cxiii, cxxxiii-cxxxiv.



The denarii of Marcus Aurelius (7)<sup>26</sup> and Lucius Verus (5)<sup>27</sup>, issued from December, 166 to December, 167, are closest to the time of burying. The latest is a coin of Marcus Aurelius, also from the period of joint rule with Lucius Verus, which was dated with its legend Tr P XXII Imp III Cos III to December, 167 – February, 168 (Cat. 321).<sup>28</sup> At the same time, this specimen also confirms the end of the year of 167, i.e. 168 as the *terminus post quem* of the burying of coins and jewellery from Ušće.

The immediate reason for the hiding of valuables, such as the find from Ušće, and especially several of them, the chronological burying sequence of which is identical or very close, is often linked to dangers and general insecurity, created by invasions of plundering cohorts from Barbaricum, which has been previously discussed. The buried possessions, whose value is significant (more than a year of a soldier's pay), focus our attention to the likely owner.

The time of the inception and the duration of the military camp at Ušće could be examined more reliably in a thorough archaeological research, which still has not come about. In the frame of the present facts the camp sketch with circular towers made by F. Kanitz suggests the tetrarchic inheritance. The probing of archaeologists from the National Museum in Šabac in August 1971 showed that the fortification in question had been built in 4th century. Stratigraphic analysis showed that above the virgin soil here was a layer belonging to the Bronze Age, above which lied the 4th century layer, followed by the early Byzantine layer – 6th century, while the latest layer was the layer of the early Middle Ages. Tombs were discovered to the southwest of the fortification, which probably belong to the fortification garrison. Although the conclusions should not be drawn quickly, it seems that on the right bank of the Vukodraža stream existed an early Imperial, and later late antique necropolis, stretching towards the east, which might have been a part of the settlement which existed on the location of the modern village of Skela. This is only a hypothesis, and the whole stretch warrants serious and systematic research.<sup>29</sup>

At the other side, a wealth of collected archaeological material, originating from the necropolis of the civilian settlement, as well as from other close locations, points to an early stage of the establishment of Roman rule and domination. It further testi-

26 The denarii of Marcus Aurelius are dated using the legend Tr P XXI Imp IV Cos III to December, 166 / December, 167 (Cat. 314-320). Four specimens have the representation of Providence on the reverse, standing to the left, with a sceptre and a rod pointed to the globe near her legs (*RIC* III, 227, no. 170; *BMC* IV, 449, nos. 459-461 – the second minting), and three coins have Aequitas standing to the left with scales and a cornucopia in her hands (*RIC* III, 227, no. 171; *BMC* IV, 450, nos. 462-464 – second issueue).

27 The Lucius Verus denarii (Cat. 362-366) have the reverse legend Tr P VII Imp IV Cos III and a representation of Victoria walking to the left with a wreath and a palm branch (2), cf. *RIC* III, 260, no. 574 and Aequitas standing to the left with scales and a cornucopia in her hands (3), just like coinages of Marcus Aurelius minted at the same time, cf. *RIC* III, 260, no. 576.

28 Tr P XXII Imp III Cos III – Providentia, cf. *RIC* III: 227, no. 176 – dec. 167-feb. 168; *BMC* IV, 449 no. 456, pl.61.15.- dec. 167-dec. 168, 1<sup>st</sup> issue (Tr P XXII Imp III Cos III - Providentia).

29 We owes gratitude to Miloje Vasić, Ph. D. for this information based on the excavation's report (Documentation of the Archaeological Institute in Belgrade).

fies to the fact that this part of Posavo-tamna aeria must have been an important and powerful strategic point and that the Romanization process of indigenous population, which had started early during contacts with the invaders, was in a state of intensive development at points such as this one at Ušće.

A military diploma from the time of the Severi was discovered in the village of Skela, on a site containing traces of *villae rusticae*. The location of the find is about four kilometres away from the military camp. The diploma was dated to the year of 200.<sup>30</sup> The area around the village of Skela several *villae rusticae* were identified (site *Vrovi*). Likewise, in the area around the village of Ušće itself (the *Brzi Brod* and *Staro Ušće* sites), where a variety of archaeological material has been ploughed to the surface, there are traces of *villae rusticae*. The hidden jug with coins and archaeological valuables was buried in a part of the settlement / necropolis, at around 40 m from the foundation remains of a Roman edifice near the military camp, suggesting a person who was familiar with the local state of affairs. It is possible that the ceramic vessel was buried near the inhumed deceased individual, where it was probably caught by the plough, thus bringing to surface typical tomb contents, reflected in the aforementioned inventory, published in this journal by D. Ratković.

A series of buried hoards and valuables with the *terminus post quem* of 168/169, which were the subject of our previous papers, are seen to have had the same reasons for burying: enemy plunder. It, too, led the owner of the coins in Ušće to move closer to a safe place from his property nearby – near a group of people in the civilian settlement. In the confusion and general uncertainty an opportunity had to be taken to find a suitable location to hide the family treasure.

Translated by Željko Radulović

Author of pftography: Nebojša Borić

---

30 Mirković 2000: 286-290; Crnobrnja 2006: 74, locality no. 31 – Vrovi, Skela; Lazić, 2006: 321-331.



## CATALOGUE

References are made to:

M. H. Crawford, *Roman Republican Coinage I*, Cambridge, 1974 (RRC I)

C. H. V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage I, 31 BC – AD 69*, London, 1984 (RIC I)

H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage II, Vespasian to Hadrian*, London 1962 (RIC II)

H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage III, Antoninus Pius to Commodus*, London 1962 (RIC III)

H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum II, Vespasian to Domitian*, London 1930 (BMC II)

H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum III, Nerva to Hadrian*, London 1936 (BMC III)

H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum IV, Antoninus Pius to Commodus*, London 1968 (BMC IV)

Abbreviations: l., left; r., right; std., seated; stg., standing; adv., advancing; hld., holding; laur., laureate; dr., draped; s., shoulder

**Tiberius**  
**(cat. 1)**

Mint of Lugdunum

| No. | Wt.  | Size Axis | Obverse   | Reverse   | Ref.              | Date  | NM Coll.  |
|-----|------|-----------|---|---|-------------------|-------|-----------|
| 1   | 3.75 | 19.5 SE   | TI CAESAR DIVI – AVG F AVGVSIVS (r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r. | PONTIF – MAXIM (r. to l., outwardly).<br>Female figure std. r., r. hld. long vertical sceptre, l. branch, on chair with plain legs above single line. | RIC I, 95, no. 30 | 14-37 | O-854/305 |

**NERO**  
(cat. 2 – 8)

Mint of Rome

|   |      |             |  |   |                       |       |           |
|---|------|-------------|--|---|-----------------------|-------|-----------|
| 2 | 3.33 | 18.00<br>SE | [NE]RO CAESAR -<br>AVGVSTVS.<br>Head, laur., r.          | IVPP[ITER] –<br>CVSTOS.<br>Iuppiter, bare to weist,<br>seated l. on throne,<br>r. hld. thunderbolt, l.<br>long sceptre. | RIC I, 153,<br>No. 53 | 64-65 | O-854/1   |
| 3 | 3.12 | 18.4<br>S   | NERO CAESAR -<br>AVGVSTVS.<br>Head, laur., r.            | Salus, dr., std. l. on<br>throne, r. hld.<br>patera, l. resting at her<br>side; in ex., SALVS.                          | RIC I, 153,<br>No. 60 | 65-66 | O-854/238 |
| 4 | 3.36 | 17.3<br>S   | IMP NERO CAESAR -<br>AVGVSTVS.<br>Head, laur., r.        | IVPPITER – CVSTOS.<br>Iuppiter, bare to weist,<br>seated l. on throne, r.<br>hld. thunderbolt, l.<br>long sceptre.      | RIC I, 154,<br>No. 64 | 66-67 | O-854/307 |
| 5 | 3.31 | 17.7<br>S   | IMP NERO CAESAR -<br>AVGVSTVS.<br>Head, laur., r.        | Salus, dr., std. l. on<br>throne, r. hld. patera,<br>l. resting at her side; in<br>ex., SALV[S].                        | RIC I, 154,<br>No. 67 | "     | O-854/2   |
| 6 | 2.96 | 18.6<br>S   | IMP NERO<br>CAE[SAR] -<br>A[VGVSTVS].<br>Head, laur., r. | Salus, dr., std. l. on<br>throne, r. hld. patera,<br>l. resting at her side; in<br>ex., SALVS.                          | "                     | "     | O-854/237 |
| 7 | 3.28 | 19.00<br>SW | IMP NERO CAESAR<br>-<br>AVG P P.<br>Head, laur., r.      | IVPPITER –<br>CVSTOS.<br>Iuppiter, bare to weist,<br>seated l. on throne, r.<br>hld. thunderbolt, l.<br>long sceptre.   | RIC I, 154,<br>no 69  | 67-68 | O-854/3   |
| 8 | 3.12 | 17.3<br>S   | [IMP] NERO<br>CAESAR -<br>AVG P P.<br>Head, laur., r.    | IVPPITER –<br>CVSTOS.<br>Iuppiter, bare to weist,<br>seated l. on throne, r.<br>hld. thunderbolt, l.<br>long sceptre.   | "                     | "     | O-854/308 |

**GALBA**  
**(cat. 9 – 12)**

Mint of Rome

|    |      |           |  |  |                        |                             |           |
|----|------|-----------|--|--|------------------------|-----------------------------|-----------|
| 9  | 3.26 | 17.4<br>S | IMP SE[R - GALB]A<br>AVG.<br>Head bare r.          | S P Q R / OB /<br>C S.<br>In three lines in oak-<br>wreath.  | RIC I, 241,<br>no. 167 | c. July<br>68 to<br>Jan. 69 | O-854/4   |
| 10 | 3.22 | 19.3<br>S | Similar, but<br>IMP SER – GALBA<br>AVG.            | Similar.   | "                      | "                           | O-854/5   |
| 11 | 3.33 | 19.3<br>S | IMP - SER – GALBA<br>– AVG.<br>Head, laur., r.     | S P Q R / OB / C S.<br>In three lines in oak-<br>wreath.   | RIC I, 241,<br>no. 168 | "                           | O-854/6   |
| 12 | 3.45 | 17.8<br>S | IMP SER GALBA<br>CAESAR AVG P M<br>Head, laur., r. | ROMA –<br>RENASCES.<br>Roma, helmeted and in<br>military dress, stg. l., r.<br>hld. Victory on globe,<br>l. transverse eagle –<br>typed sceptre. | RIC I, 243,<br>no. 229 | "                           | O-854/349 |

**VITELLIUS**  
**(cat. 13 – 17)**

|    |      |             |  |  |                        |                                    |           |
|----|------|-------------|--|--|------------------------|------------------------------------|-----------|
| 13 | 3.18 | 18.6<br>S   | A VITELLIVS<br>GERMAN IMP TR P.<br>Head, laur., r.     | LIBERTAS RESTITVTA.<br>Libertas, dr., stg.<br>facing,<br>head r., r. hld. pileus, l.<br>long rod.        | RIC I, 272,<br>no. 81  | c. late<br>April-<br>20 Dec.<br>69 | O-854/9   |
| 14 | 3.09 | 19.00<br>SW | A VITELLIVS<br>GERMAN IMP AVG TR P.<br>Head, laur., r. | XV VIR – SACR FAC.<br>Tripod-lebes with<br>dolphin lying r. on top<br>and raven stg. r. below.           | RIC I, 272,<br>no. 86  | "                                  | O-854/306 |
| 15 | 3.27 | 18.00<br>S  | A VITELLIVS<br>GERM IMP AVG TR P.<br>Head, laur., r.   | CONCOR-DIA P R.<br>Concordia, dr., std. l.,<br>r. hld. patera, l.<br>cornucopiae.                        | RIC I, 272,<br>no. 90  | "                                  | O-854/8   |
| 16 | 3.04 | 18.2<br>SE  | Similar.   | Similar.   | "                      | "                                  | O-854/346 |
| 17 | 3.19 | 19.4<br>S   | Similar.   | PONT – MAXIM.<br>Vesta, veiled and dr.,<br>std. r. on throne, r.<br>hld. patera, l. vertical<br>sceptre. | RIC I, 273,<br>no. 107 | "                                  | O-854/7   |

**VESPASIAN**  
**(cat. 18 – 39)**

Mint of Rome

|    |      |            |  |  |                       |        |           |
|----|------|------------|--|--|-----------------------|--------|-----------|
| 18 | 3.26 | 18.0<br>S  | IMP CAESAR<br>VESPASIANVS AVG.<br>Head, laur., r.            | COS ITER -TR POT.<br>Mars advancing r., hld.<br>spear and eagle.   | RIC II, 15,<br>no. 6  | 69-71  | O-854/15  |
| 19 | 3.39 | 17.2<br>SW | IMP CAESAR<br>VESPASIANVS AVG.<br>Head, laur., r.            | COS ITER -TR POT.<br>Pax std. l., hld.<br>branch and caduceus.   | RIC II, 16,<br>no. 10 | "      | O-854/312 |
| 20 | 2.52 | 18.1<br>SW | IMP CAES VESP<br>AVG P M.<br>Head, laur., r.                 | TRI POT II - COS III<br>P P.<br>Pax std. l., hld. branch<br>and caduceus.  | RIC II, 19,<br>no. 39 | "      | O-854/310 |
| 21 | 3.35 | 19.5<br>S  | IMP CAES VESP<br>AVG<br>P M COS IIII.<br>Head, laur., r.     | AVGVR (above);<br>TRI POT (below).<br>Simpulum,<br>aspergillum, jug and<br>lituus.   | RIC II, 19,<br>no. 42 | 72, 73 | O-854/12  |
| 22 | 3.11 | 18.2<br>SE | Similar, but [IMP CA]<br>ES<br>VESP AV-G P M<br>COS IIII.    | Similar.   | "                     | "      | O-854/239 |
| 23 | 2.98 | 19.5<br>SW | Similar, but IMP CAES<br>VESP AV-G P M<br>COS IIII.          | VES-TA (across field)<br>Vesta stg. l., hld.<br>simpulum and<br>sceptre.   | RIC II, 20,<br>no. 50 | "      | O-854/378 |
| 24 | 3.36 | 18.3<br>S  | Similar, but IMP CAES<br>VESP A-VG P M<br>COS IIII.          | Similar.   | "                     | "      | O-854/314 |
| 25 | 3.22 | 19.0<br>S  | Similar, but IMP<br>CAES<br>VESP [AV]G P M<br>COS IIII.      | Similar.   | "                     | "      | O-854/240 |
| 26 | 2.70 | 17.7<br>S  | [IMP CA]ES VESP -<br>AVG<br>P M COS IIII.<br>Head, laur., r. | VICTO[R]IA- AV]<br>GVSTI.<br>Victory adv. r., hld.<br>palm over l. shoulder<br>in l. hand and with r.<br>about to place wreath<br>on trophy. | RIC II, 20,<br>no. 52 | "      | O-854/309 |
| 27 | 3.30 | 19.5<br>SE | IMP CAES VESP<br>AVG<br>P M COS IIII CEN.<br>Head, laur., r. | SALVS - AVG.<br>Salus std. l., hld.<br>patera.   | RIC II, 21,<br>no. 58 | 73     | O-854/19  |

|    |      |            |  |  |  |                                  |           |
|----|------|------------|--|--|--|----------------------------------|-----------|
| 28 | 3.13 | 19.8<br>N  | IMP CAES VESP –<br>AVG CENS (r. to l.,<br>outwardly).<br>Head, laur., r.       | [PONTIF] – MAXIM<br>(r. to l., outwardly).<br>Vespasian std. r., hld.<br>branch and sceptre. | RIC II, 21,<br>no. 65                        | 73<br>(later<br>part of<br>year) | O-854/243 |
| 29 | 3.12 | 20.4<br>N  | Similar, but<br>[IMP] CAES VESP<br>AVG CEN.                                    | SALVS - AVG.<br>Salus std. l., hld.<br>patera.   | RIC II, 22,<br>no. 67                        | "                                | O-854/347 |
| 30 | 2.74 | 18.9<br>S  | Similar, but<br>IMP CAES<br>[VESP AVG C]EN.                                    | Similar.   | "  | "                                | O-854/370 |
| 31 | 3.16 | 18.2<br>SW | [IMP CAE]SAR -<br>VESPASIANVS AVG<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r. | PON MAX - TR P<br>COS V<br>(r. to l., outwardly).<br>Winged caduceus.                        | RIC II, 23,<br>no. 75                        | 74                               | O-854/17  |
| 32 | 3.39 | 18.5<br>SW | Similar, but<br>IMP CAESAR -<br>VESPASIANVS AVG.                               | PON MAX -TR P<br>COS VI.<br>Pax std. l., r. hld.<br>branch, l. hand on lap.                  | RIC II, 24,<br>no. 90                        | 75                               | O-854/371 |
| 33 | 3.22 | 18.8<br>SW | Similar.   | Similar, but<br>PON MAX -[TR P]<br>COS VI.   | "  | "                                | O-854/16  |
| 34 | 3.12 | 18.5<br>SW | IMP CAESAR -<br>VESPASIANVS AVG<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r.   | PON MAX -[TR P<br>COS V]I.<br>Pax std. l., r. hld.<br>branch, l. hand on lap.                | RIC II, 24,<br>no. 90                        | "                                | O-854/10  |
| 35 | 3.17 | 18.1<br>SW | IMP CAESAR -<br>VESPASIANVS [AVG]<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r. | COS - VII<br>(across field).<br>Eagle stg. on cippus,<br>head to l.                          | RIC II, 25,<br>no. 99                        | 76                               | O-854/242 |
| 36 | 2.99 | 19.9<br>S  | IMP CAESAR -<br>VESPASIANVS AVG<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., l.   | COS – VIII.<br>Mars stg. l., hld. spear<br>and trophy; corn-ear<br>in ground, r.             | RIC II, 26,<br>no. 104                       | 77, 78                           | O-854/241 |
| 37 | 3.24 | 17.8<br>S  | CAESAR -<br>VESPASIANVS AVG<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r.       | IMP – XIX (in field).<br>Modius and corn-ears<br>and poppies.                                | RIC II, 26,<br>no. 110                       | "                                | O-854/18  |
| 38 | 3.06 | 19.5<br>S  | IMP CAESAR -<br>VESPASIANVS AVG<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r.   | TR POT X - COS<br>VIII.<br>Ceres std. l., hld. corn-<br>ears and torch.                      | RIC II, 27,<br>no. 113<br>BMC II,<br>44, 244 | 79                               | O-854/328 |



## Mint of Lugdunum

|    |      |           |   |   |                        |    |           |
|----|------|-----------|---|---|------------------------|----|-----------|
| 39 | 3.18 | 18.7<br>S | IMP CAESAR<br>VESPASIANVS AVG.<br>Head, laur., r. | COS ITER – FORT<br>RED.<br>Fortuna stg. l., r. hand<br>dropped to touch<br>prow on ground l., hld.<br>cornucopiae in l. hand. | RIC II, 47,<br>no. 276 | 70 | O-854/327 |
|----|------|-----------|---|---|------------------------|----|-----------|

**Titus**  
striking under Vespasian  
(cat. 40 – 43)

## Mint of Rome

|    |        |           |  |  |                          |        |           |
|----|--------|-----------|--|--|--------------------------|--------|-----------|
| 40 | 3.09   | 20.5<br>S | T CAESAR IMP -<br>VESPASIAN<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r. | COS – V (across<br>field).<br>Eagle stg. on cippus,<br>head l.   | RIC II, 37,<br>no. 191 a | 76     | O-854/319 |
| 41 | 3.06   | 17.4<br>S | T CAESAR IMP<br>VESPASIANVS<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r. | TR POT VIII – COS<br>VII.<br>Venus stg. r., leaning<br>on cippus, hld. helmet<br>and spear.                | RIC II, 38,<br>no. 205   | 79     | O-854/244 |
| 42 | 3.32   | 18.3<br>S | Similar.   | TR POT VIII – COS<br>VII.<br>Trophy; in front,<br>captive, kneeling r.<br>with hands bound<br>behind back. | RIC II, 38,<br>no. 208   | “      | O-854/22  |
| 43 | 3.0918 | 18.7<br>S | T CAESAR -<br>VESPASIANVS<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r.   | CE-RES AVGVST.<br>Ceres std. l., hld. corn-<br>ears and sceptre.   | RIC II, 39,<br>no. 219   | 78, 79 | O-854/246 |

**Domitian**  
striking under Vespasian  
(cat. 44)

## Mint of Rome

|    |      |            |   |   |                        |       |           |
|----|------|------------|---|---|------------------------|-------|-----------|
| 44 | 3.14 | 18.00<br>S | CAESAR AVG F -<br>DOMITIANVS<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r. | COS V.<br>She-wolf and twins l.,<br>behind, a boat. | RIC II, 43,<br>no. 241 | 77-78 | O-854/321 |
|----|------|------------|---|---|------------------------|-------|-----------|

**TITUS**  
(cat. 45 - 52)

Mint of Rome

|    |      |           |  |  |                             |   |           |
|----|------|-----------|--|--|-----------------------------|---|-----------|
| 45 | 3.23 | 19.4<br>S | IMP T CAESAR<br>VESPASIAN AVG<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r.             | TR POT VIII – COS<br>VII.<br>Trophy; in front,<br>captive, kneeling r.<br>with hands bound<br>behind back. | RIC II,<br>116, no. 1       | 79<br>(June<br>23 –<br>July<br>1 <sup>st</sup> )          | O-854/245 |
| 46 | 2.92 | 18.0<br>S | IMP TITVS CAES<br>VESPASIAN AVG<br>P M<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r.    | TR P VIII IMP XIII<br>COS VII P P.<br>Venus stg. r., leaning<br>on cippus, hld. helmet<br>and spear.       | RIC II,<br>117, no. 9       | 79<br>(after<br>July<br>1 <sup>st</sup> )                 | O-854/311 |
| 47 | 3.05 | 18.5<br>S | [IMP TITV]S CAES<br>VESPASIAN AVG<br>P M<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r.  | [TR P IX IMP] XV -<br>CO[S VIII P P].<br>Winged thunderbolt<br>on a draped table.                          | RIC II,<br>119, no. 23      | 80<br>(Jan.<br>1 <sup>st</sup> -July<br>1 <sup>st</sup> ) | O-854/11  |
| 48 | 3.32 | 18.0<br>S | IMP TITVS CAES<br>VESPASIAN AVG<br>P M<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r.    | TR P IX IMP XV -<br>COS VIII P P.<br>Throne with round<br>back, on which are<br>corn-ears.                 | RIC II,<br>119, no.<br>24 a | "   | O-854/21  |
| 49 | 3.14 | 18.3<br>S | Similar.   | TR P IX IMP XV -<br>COS VIII P [ P].<br>Wreath on two curule<br>chairs.                                    | RIC II,<br>119, no.<br>25 a | "   | O-854/386 |
| 50 | 3.18 | 20.3<br>S | [IMP TI]TVS CAES<br>VESPASIAN AVG<br>P M.<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur., r. | TR P IX IMP XV -<br>COS VIII P P.<br>Dolphin coiled round<br>anchor.                                       | RIC II,<br>119, no. 26      | "   | O-854/13  |
| 51 | 3.29 | 18.7<br>S | Similar, but IMP TITVS<br>CAES VESPASIAN<br>AVG P M.                                   | TR P IX IMP XV -<br>COS VIII P P.<br>Dolphin on tripod.  | RIC II,<br>119, no. 27      | "   | O-854/14  |
| 52 | 3.22 | 18.1<br>S | Similar.   | Similar.   | "                           | "   | O-854/20  |

## DOMITIAN

(cat. 53 - 65)

## Mint of Rome

|    |      |            |  |   |  |                        |           |
|----|------|------------|--|---|--|------------------------|-----------|
| 53 | 3.32 | 19.0<br>S  | IMP CAES DOMIT<br>AVG - GERM P M TR<br>P VII.<br>Head, laur., r.   | IMP XIII COS XIII<br>CENS P P P.<br>Minerva stg. l., hld.<br>thunderbolt and spear:<br>at her feet, a shield. | RIC II,166,<br>no. 101   | 87,<br>second<br>issue | O-854/23  |
| 54 | 3.62 | 18.4<br>S  | [IMP] CAES DOMIT<br>AVG - GERM P M TR<br>P VII.<br>Head, laur., r. | IMP XV COS [XIII]<br>CENS P P P.<br>Minerva stg. r.,<br>brandishing javelin<br>and hld. a shield.             | RIC<br>II,167,<br>no. 114  | 88,<br>second<br>issue | O-854/313 |
| 55 | 3.35 | 19.1<br>S  | IMP CAES<br>DOMITIAN<br>AVG<br>GERMANICVS.<br>Head, laur., r.      | COS - XIII<br>(in field). Minerva<br>advancing r.,<br>brandishing a javelin<br>and hld. a shield.             | RIC II,168,<br>no. 121   | 88-89                  | O-854/249 |
| 56 | 3.34 | 19.3<br>SW | Similar, but IMP<br>CAESAR<br>DOMITIANVS - AVG<br>GERMANICVS.      | Similar.  | ad RIC<br>II,168,<br>no. 121;<br>ad BMC<br>II, 328, no.<br>141 and<br>note (var.<br>of obv.<br>legend) | "                      | O-854/30  |
| 57 | 3.36 | 18.9<br>S  | IMP CAES DOMIT<br>AVG - GERM P M TR<br>P VIII.<br>Head, laur., r.  | IMP XIX COS XIII<br>CENS P P P.<br>Minerva stg. l., hld.<br>spear in r. hand.                                 | ad RIC<br>II,170,<br>no. 140<br>(var. obv.<br>legend);<br>BMC II,<br>331, no.<br>154                   | "                      | O-854/247 |
| 58 | 3.62 | 19.1<br>SW | IMP CAES DOMIT<br>AVG- GERM P M<br>TR P X.<br>Head, laur., r.      | IMP XXI COS XV<br>CENS P P P.<br>Minerva stg. r. on<br>prow, brandishing<br>javelin and hld. shield.          | RIC II,172,<br>no. 153   | 90-91                  | O-854/317 |
| 59 | 3.34 | 18.2<br>S  | IMP CAES DOMIT<br>AVG- GERM P M TR<br>P XI.<br>Head, laur., r.     | IMP XXI COS XV<br>CENS P P P.<br>Minerva stg. r. on<br>prow, brandishing<br>javelin and hld. shield.          | RIC II,172,<br>no. 157   | 91                     | O-854/248 |
| 60 | 3.38 | 18.4<br>SW | IMP CAES DOMIT<br>AVG - GERM P M<br>TR P XI.<br>Head, laur., r.    | IMP XXI COS XVI<br>CENS P P P.<br>Minerva advancing<br>r.,brandishing a javelin<br>and hld. a shield.         | RIC II,173,<br>no. 166   | 92                     | O-854/25  |

|    |      |            |  |  |  |       |          |
|----|------|------------|--|--|--|-------|----------|
| 61 | 3.21 | 18.9<br>S  | Similar.   | IMP XXI COS<br>XVICENS P P P.<br>Minerva stg. l., hld.<br>thunderbolt and spear:<br>at her feet, a shield.   | RIC II,173,<br>no. 168   | "     | O-854/26 |
| 62 | 3.25 | 17.8<br>S  | Similar.   | IMP XXI COS<br>XVICENS P P P.<br>Minerva stg. l., hld.<br>spear in r. hand.                                  | RIC II,173,<br>no. 169   | "     | O-854/28 |
| 63 | 3.01 | 17.8<br>SW | IMP CAES DOMIT<br>AVG – GERM P M<br>TR P XII.<br>Head, laur., r. | IMP XXII COS XVI<br>CENS P P P.<br>Minerva advancing r.,<br>brandishing a javelin<br>and hld. a shield.      | RIC II,174,<br>no. 171   | 92-93 | O-854/29 |
| 64 | 3.18 | 18.7<br>S  | IMP CAES DOMIT<br>AVG– GERM P M TR<br>P XII.<br>Head, laur., r.  | IMP XXII COS XVI<br>CENS P P P.<br>Minerva stg. r. on<br>prow, brandishing<br>javelin and hld. shield.       | RIC II,174,<br>no. 172   | "     | O-854/24 |
| 65 | 3.21 | 19.1<br>S  | IMP CAES DOMIT<br>AVG– GERM P M TR<br>P XIII.<br>Head, laur., r. | IMP XXII COS XVI<br>CENS P P P.<br>Minerva stg. l., hld.<br>thunderbolt and spear:<br>at her feet, a shield. | ad RIC II,<br>174, nos.<br>179-<br>180;BMC<br>II, 341,<br>+ note<br>(Vienna) | 94    | O-854/27 |

## NERVA

(cat. 66 - 73)

## Mint of Rome

|    |      |           |   |   |                       |    |           |
|----|------|-----------|---|---|-----------------------|----|-----------|
| 66 | 3.05 | 19.1<br>N | IMP NERVA CAES<br>AVG P M TR P COS<br>III P P.<br>Head, laur., r. | CONCORDIA –<br>EXERCITVVM.<br>Clasped hands.                            | RIC II,224,<br>no. 14 | 97 | O-854/251 |
| 67 | 3.36 | 17.5<br>S | IMP NERVA CAES<br>AVG P M TR P COS<br>III P P.<br>Head, laur., r. | FORTVNA - AVGVST.<br>Fortuna stg l.,<br>hld. rudder and<br>cornucopiae. | RIC II,224,<br>no. 16 | "  | O-854/352 |
| 68 | 3.12 | 18.1<br>S | Similar.  | SALVS – PVBLICA.<br>Salus std. l., hld. ears<br>of corn.                | RIC II,224,<br>no. 20 | "  | O-854/250 |
| 69 | 3.45 | 18.1<br>N | IMP NERVA CAES –<br>AVG P M TR POT.<br>Head, laur., r.            | COS III PATER<br>PATRIAE.<br>Pristly emblems.                           | RIC II,224,<br>no. 24 | "  | O-854/31  |
| 70 | 3.35 | 18.1<br>S | Similar.  | Similar.  | "                     | "  | O-854/32  |

|    |      |            |  |   |                                      |   |           |
|----|------|------------|--|---|--------------------------------------|---|-----------|
| 71 | 3.27 | 18.7<br>S  | IMP NERVA CAES<br>AVG P M TR P II<br>COS III P P.<br>Head, laur., r. | FORTVNA –<br>AVGVST.<br>Fortuna stg. l.,<br>hld. rudder and<br>cornucopiae. | RIC II,225,<br>no. 28                | " | O-854/350 |
| 72 | 3.11 | 17.9<br>S  | Similar.   | Similar.  | "                                    | " | O-854/348 |
| 73 | 3.26 | 19.3<br>NW | Similar.   | SALVS – PVBLICA.<br>Salus std. l., hld. ears<br>of corn.                    | ad RIC<br>II,225, no.<br>33 (aureus) | " | O-854/33  |

**TRAJAN**  
(cat. 74 - 124)

Mint of Rome

|    |      |           |  |   |                           |             |                       |
|----|------|-----------|--|---|---------------------------|-------------|-----------------------|
| 74 | 3.49 | 19.8<br>S | IMP CAES NERVA<br>TRAI-AN AVG<br>GERM.<br>Head, laur., r.        | P M TR P – COS II<br>P P.<br>Abundantia std. l., hld.<br>sceptre, on chair with<br>crossed cornucopiae as<br>arms; fold of drapery<br>over lap. | RIC II,245,<br>no. 1      | 98-99       | O-854/326             |
| 75 | 3.62 | 17.6<br>S | Similar, but IMP CAES<br>[NERVA] TRAIAN<br>AVG GERM.             | P M TR P – CO-S<br>II P P.<br>Vesta std. l., hld. patera<br>and torch.  | RIC II,245,<br>no. 9      | "           | O-854/376<br>T. V, c1 |
| 76 | 3.32 | 18.8<br>S | Similar, but IMP CAES<br>NERVA TRAI-AN<br>AVG GERM.              | P M TR P – COS II<br>P P.<br>Victory std. l., hld.<br>patera and palm.  | RIC II,245,<br>no. 10     | "           | O-854/39              |
| 77 | 3.30 | 19.2<br>S | Similar, but IMP CAES<br>NERVA TRAIAN AVG<br>GERM.               | Similar.  | "                         | "           | O-854/46              |
| 78 | 3.34 | 18.4<br>S | Similar.   | PONT MAX TR POT<br>– COS II.<br>Victory std. l., hld.<br>patera and palm.   | RIC II,<br>246,<br>no. 22 | "           | O-854/34              |
| 79 | 3.27 | 19.8<br>S | IMP CAES NERVA<br>TRAIAN AVG GERM.<br>Head, laur., r., dr. l. s. | P M TR P-COS IIII<br>P P<br>Mars walking r. with<br>spear and trophy.   | RIC II,<br>248,no. 52     | 101-<br>102 | O-854/68              |
| 80 | 3.04 | 18.4<br>S | Similar, but head<br>laur., r.                                   | Similar.  | "                         | "           | O-854/255             |

|    |      |            |   |   |                                       |   |           |
|----|------|------------|---|---|---------------------------------------|---|-----------|
| 81 | 3.31 | 19.3<br>SW | Similar, but head laur., r., dr. l. s.                                  | P M TR P COS IIII<br>P P.<br>Victory stg. to front, head turned l., half-draped, hld. wreath and palm.      | RIC II, 248, no. 58                   | " | O-854/256 |
| 82 | 3.18 | 19.7<br>S  | Similar, but head, laur., r.  | Similar.  | "                                     | " | O-854/50  |
| 83 | 3.17 | 19.5<br>S  | Similar.  | P M TR P COS IIII<br>P P.<br>Victory stg. r. on prow ending in serpent, hld. wreath and palm.               | RIC II, 248 no. 59                    | " | O-854/35  |
| 84 | 3.28 | 18.5<br>SW | Similar, but IMP CAES NERVA TRA-IAN AVG GERM; head laur., r., dr. l. s. | P M TR P COS IIII<br>P P.<br>Victory walking l., hld. wreath and palm.                                      | RIC II, 248, no. 60                   | " | O-854/53  |
| 85 | 3.16 | 19.7<br>S  | IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P. Head, laur., r., dr. l. s.            | COS V [P P S P] Q R OPTIMO PRINC.<br>in ex., DAC • CAP<br>Dacian std. l., mourning; various arms on ground. | RIC II, 251, no. 98                   | " | O-854/387 |
| 86 | 3.18 | 18.2<br>SW | IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P. Head, laur., r., dr. l. s.            | COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC.<br>Roma std. l., hld. Victory and spear.                                    | RIC II, 252, no. 116                  | " | O-854/63  |
| 87 | 3.32 | 18.8<br>S  | Similar.  | COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC.<br>Aequitas stg. l., hld. scales and cornucopiae.                           | ad RIC II, 252, no. 118 var. (aureus) | " | O-854/60  |
| 88 | 3.21 | 18.0<br>S  | Similar, but [IMP TRAI]ANO AVG GER DAC P M TR P.                        | Similar, but [COS V P P S P] Q R OPTIMO PRINC.  | "                                     | " | O-854/44  |
| 89 | 3.28 | 18.0<br>S  | Similar, but IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P.                          | Similar, but COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC.  | "                                     | " | O-854/62  |
| 90 | 3.10 | 17.9<br>S  | Similar.  | COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC.<br>Aequitas std. l., hld. scales and cornucopiae.                           | RIC II, 252, no. 119                  | " | O-854/48  |
| 91 | 3.10 | 17.8<br>SW | Similar.  | Similar.  | "                                     | " | O-854/252 |

|     |      |            |  |  |   |   |           |
|-----|------|------------|--|--|---|---|-----------|
| 92  | 3.24 | 19.2<br>SW | Similar.   | COS V P P S P Q R<br>OPTIMO PRINC.<br>Fortuna stg. I, hld.<br>rudder on prow and<br>cornucopiae.   | RIC II,<br>252,<br>no. 122  | " | O-854/57  |
| 93  | 2.86 | 20.4<br>S  | Similar.   | Similar.   | "   | " | O-854/388 |
| 94  | 3.38 | 19.2<br>S  | Similar.   | COS V P P S P Q R<br>OPTIMO PRINC.<br>Pax stg. I, hld. olive-<br>branch and leaning on<br>a column.  | RIC II,<br>252,<br>no. 126  | " | O-854/47  |
| 95  | 3.34 | 19.7<br>S  | Similar.   | Similar.   | "   | " | O-854/315 |
| 96  | 3.54 | 19.8<br>S  | Similar.   | COS V P P S P Q R<br>OPTIMO PRINC.<br>Victory stg. I. half<br>draped, hld. wreath<br>and palm.   | RIC II,<br>253,<br>no. 128 var.<br>(rev.<br>Victory<br>draped)                                  | " | O-854/56  |
| 97  | 3.36 | 18.6<br>S  | Similar.   | Similar, but Victory<br>half draped (!).   | RIC II,<br>253,<br>no. 128  | " | O-854/52  |
| 98  | 3.14 | 20.7<br>SW | Similar, but IMP<br>TRAIANO AVG GER<br>D[AC P M TR P]. | Similar, but COS V P<br>P S P Q R OPTIMO<br>PR[INC].   | "   | " | O-854/58  |
| 99  | 2.85 | 18.5<br>S  | Similar, but IMP<br>TRAIANO AVG GER<br>DAC P M TR P.   | Similar, but COS V P<br>P S P Q R OPTIMO<br>PRINC.   | "   | " | O-854/389 |
| 100 | 3.23 | 18.4<br>SW | Similar.   | COS V P P S P Q R<br>OPTIMO PRINC.<br>Victory walking I. over<br>a round and oblong<br>shield, hld. wreath and<br>palm.                    | ad RIC II,<br>253, no.<br>131 var.<br>(obv. and<br>rev.);<br>BMC III,<br>76-77, nos.<br>337-344 | " | O-854/43  |
| 101 | 3.20 | 19.0<br>SW | Similar.   | COS V P P S P Q R<br>OPTIMO PRINC.<br>Arabia stg. I, hld.<br>branch and bundle<br>of cinnamon sticks;<br>at herfeet, a camel<br>walking I. | RIC II,<br>253,<br>no. 142  | " | O-854/42  |
| 102 | 3.16 | 18.3<br>SW | Similar.   | Similar.   | "   | " | O-854/61  |
| 103 | 3.11 | 18.8<br>S  | Similar.   | Similar.   | "   | " | O-854/40  |

|     |      |            |   |  |  |             |           |
|-----|------|------------|---|--|--|-------------|-----------|
| 104 | 3.58 | 19.0<br>SW | Similar, but bust draped, r.  | COS V P P S P Q R<br>OPTIMO PRINC.<br>Trophy of arms; two shields, one round, one oval; at base, two swords, two javelins and two shields.                                   | RIC II,<br>254,<br>no. 147                     | “           | O-854/41  |
| 105 | 3.57 | 18.2<br>S  | Similar, but head r, dr. l. s.  | Similar.   | RIC II,<br>254,<br>no. 147 var.<br>(obv. bust) | “           | O-854/51  |
| 106 | 3.01 | 18.9<br>SW | Similar.  | Similar.   | “  | “           | O-854/65  |
| 107 | 3.00 | 20.1<br>SW | Similar.  | Similar.   | “  | “           | O-854/254 |
| 108 | 2.81 | 18.5<br>S  | Similar.  | Similar.   | “  | “           | O-854/320 |
| 109 | 3.37 | 19.1<br>S  | IMP TRAIANO AVG<br>GER DAC P M TR P<br>COS V P P.<br>Head, laur., r.; aegis.    | S P Q R OPTIMO<br>PRINCIPI.<br>Mars in military dress, stg. to front, head turned r., hld. spear and resting on shield.  | RIC II,<br>255,<br>no.162                      | “           | O-854/36  |
| 110 | 3.22 | 19.4<br>S  | IMP TRAIANO AVG<br>GER DAC P M TR P<br>COS V P P.<br>Head laur. r., dr. l. s.   | S P Q R OPTIMO<br>PRINCIPI.<br>Spes walking l., hl. flower.  | RIC II,<br>257,<br>no. 191                     | “           | O-854/257 |
| 111 | 3.34 | 19.2<br>S  | IMP TRAIANO AVG<br>GER DAC P M TR P<br>COS V P P.<br>Head laur. r., dr. l. s.   | S P Q R OPTIMO<br>PRINCIPI.<br>Victory stg. l., hld. wreath and palm.  | RIC II,<br>257,<br>no. 198                     | “           | O-854/372 |
| 112 | 3.41 | 17.7<br>SW | Similar.  | S P Q R OPTIMO<br>PRINCIPI.<br>Virtus stg. r., hld. spear and parazonium; l. foot on helmet.   | RIC II,<br>257,<br>no.204                      | “           | O-854/253 |
| 113 | 3.39 | 19.0<br>SW | IMP TRAIANO AVG<br>GER DAC P M TR P<br>COS VI P P.<br>Head laur. r., dr. l. s.  | S P Q R OPTIMO<br>PRINCIPI; in ex., ALIM<br>ITAL.<br>Abundantia stg. to front, head turned l., hld. ears of corn and cornucopiae; at her feet, a child stg. and hld. a roll. | RIC II,<br>261,<br>no. 243                     | 112-<br>114 | O-854/55  |
| 114 | 2.84 | 18.4<br>S  | IMP TRAIANVS AVG<br>GER DAC P M TR P<br>COS VI P P.<br>Head laur. r., dr. l. s. | DIVVS PATER –<br>TRAIAN.<br>Traian Sen. std. l., hld. patera nad sceptre.  | RIC II,<br>261,<br>no. 252                     | “           | O-854/59  |



|     |      |            |  |   |   |             |           |
|-----|------|------------|--|---|---|-------------|-----------|
| 115 | 3.14 | 20.0<br>SW | IMP TRAIANO AVG<br>GER DAC P M TR P<br>COS VI P P.<br>Head laur. r., dr. l. s.         | S P Q R OPTIMO<br>PRINCIPI; in ex., VIA<br>TRAIANA.<br>Woman reclining l. on<br>rocks, hld. wheel and<br>branch.                        | RIC II,<br>263,<br>no. 266                                      | “           | O-854/67  |
| 116 | 3.06 | 20.1<br>SW | Similar.   | Similar.  | “   | “           | O-854/45  |
| 117 | 3.23 | 19.3<br>SW | Similar, but aegis.  | S P Q R OPTIMO<br>PRINCIPI.<br>Genius stg. l., hld.<br>patera and ears of<br>corn.  | RIC II,<br>263,<br>no. 276 var.<br>(obv. bust)                  | “           | O-854/49  |
| 118 | 3.58 | 18.7<br>S  | IMP CAES NER<br>TRAIANO OPTIMO<br>AVG GER DAC.<br>Bust laur. r., dr.                   | P - M TR P COS - VI<br>P P [S P Q R]. in ex.,<br>FORT RED.<br>Fortuna std. l.,<br>hld. rudder and<br>cornucopiae.                       | RIC II,<br>267,<br>no. 318                                      | 114-<br>117 | O-854/54  |
| 119 | 3.14 | 18.2<br>SW | Similar.   | Similar, but P M TR P<br>COS VI P P S P Q R.  | “   | “           | O-854/37  |
| 120 | 3.28 | 18.9<br>S  | Similar.   | Similar.  | “   | “           | O-854/66  |
| 121 | 3.33 | 18.5<br>S  | IMP CAES NER<br>TRAIAN OPTIM AVG<br>GERM DAC.<br>Bust, laur. r., dr.                   | PARTHICO P M - TR<br>P COS VI P P S P<br>Q R.<br>Mars walking r. with<br>spear and trophy over<br>l. shoulder.                          | RIC II,<br>267,<br>no. 331                                      | “           | O-854/38  |
| 122 | 3.22 | 20.0<br>S  | IMP CAES NER<br>TRAIANO OPTIMO<br>AVG GER DAC.<br>Bust laur. r., dr.                   | P M TR P COS - VI P<br>P - S P Q R.<br>Mars walking r., hld.<br>spear and trophy over<br>l. shoulder.                                   | RIC II,<br>268,<br>no. 337                                      | “           | O-854/64  |
| 123 | 3.33 | 18.4<br>S  | Similar, but<br>IMP CAES NER<br>TRAIANO O[PTIMO]<br>AVG GER DAC.<br>Bust laur. r., dr. | P M TR P COS VI P<br>PS P Q R.<br>Felicitas stg. l.,<br>hld. caduceus and<br>cornucopiae.   | RIC II,<br>268,<br>no. 343                                      | “           | O-854/373 |
| 124 | 3.06 | 19.5<br>SW | [IMP CAES NE]R<br>TRAIAN OPTIM AVG<br>GERM DAC<br>Bust, laur., r., dr. l. s.           | PARTHICO P M TR<br>P COS - VI P P S P<br>Q R;<br>in field, PRO - VID.<br>Providentia stg. l., hld.<br>sceptre and pointing at<br>globe. | RIC II,<br>269,<br>no. 363 var.<br>(obv. bust<br>and<br>legend) |             | O-854/324 |

**HADRIAN**  
**(cat. 125 - 165)**

Mint of Rome

|     |      |            |   |  |   |                     |           |
|-----|------|------------|---|--|---|---------------------|-----------|
| 125 | 3.13 | 19.0<br>S  | IMP CAES TRAIAN<br>[HADRIAN]O AVG<br>DIVI TRA.<br>Bust, laur., r.,<br>cuirassed.  | PARTH F DIVI NER<br>NEP P M TR P COS;<br>in ex., CONCORD.<br>Concordia std. l., hld.<br>patera; under her chair,<br>a cornucopiae, under<br>her elbow a statue of<br>Spes l. | RIC II,<br>340,<br>no. 9                      | 117,<br>group<br>II | O-854/258 |
| 126 | 3.05 | 19.0<br>S  | IMP CAESAR<br>TRAIAN HADRIANVS<br>AVG.<br>Bust, laur. r., dr. l. s.               | P M TR P - COS II in<br>ex., FORT RED.<br>Fortuna std. l., hld.<br>rudder on globe and<br>cornucopiae.   | RIC II,<br>345, no. 41                        | 118                 | O-854/261 |
| 127 | 3.10 | 18.6<br>SW | Similar, but bust, laur.<br>r., aegis.  | Similar.   | RIC II,<br>345, no. 41<br>var. (obv.<br>bust) | "                   | O-854/70  |
| 128 | 3.00 | 19.2<br>S  | Similar, but IMP<br>CAESAR TRAIAN<br>HADRIANVS AVG.                               | P M TR P - COS II in<br>ex., PAX<br>Pax stg. l., hld. branch<br>and cornucopiae.   | RIC II,<br>345, no. 44<br>var.<br>(obv. bust) | "                   | O-854/316 |
| 129 | 3.18 | 18.6<br>S  | IMP CAESAR<br>TRAIAN<br>HADRIANVS AVG.<br>Bust, laur. r., dr. and<br>cuirassed.   | P M TR - P - COS III.<br>Roma, helmeted, std. l.<br>on cuirass, hld. Victory<br>and spear.   | RIC II,<br>350, no. 78                        | 119-<br>122         | O-854/79  |
| 130 | 3.17 | 18.3<br>SW | Similar, but head,<br>laur., r.   | P M TR P - COS III.<br>Aequitas stg. l.,<br>hld. scales and<br>cornucopiae.  | RIC II,<br>350, no. 80                        | "                   | O-854/375 |
| 131 | 3.07 | 18.0<br>SW | IMP CAESAR<br>TRAIAN<br>HADRIANVS AVG.<br>Bust, laur. r., dr. l. s.               | P M T-R - P COS III.<br>Felicitas stg. l.,<br>hld. caduceus and<br>cornucopiae.  | RIC II,<br>350, no. 83                        | "                   | O-854/260 |
| 132 | 2.99 | 19.1<br>SW | Similar, but IMP<br>CAESAR TRAIAN<br>HADRIANVS AVG;<br>head, laur., r.            | P M TR - P COS III.<br>Pax std. l., hld. Victory<br>and branch.  | RIC II,<br>351, no. 95                        | "                   | O-854/318 |
| 133 | 3.01 | 19.0<br>S  | Similar, but IMP<br>CAESAR TRAIAN<br>HADRIANVS AVG;<br>bust, laur., r., dr. l. s. | P M TR P - COS III.<br>Pietas, stg. r., raising<br>both hands.   | RIC II,<br>352, no. 97                        | "                   | O-854/83  |
| 134 | 3.27 | 18.6<br>S  | Similar, but IMP<br>CAESAR TRAIAN -<br>HADRIANVS AVG;<br>head, laur., r.          | P M T-R - P C-OS III.<br>Victory flying r., hld.<br>trophy.  | RIC II,<br>352,<br>no. 101                    | "                   | O-854/74  |

|     |      |            |  |  |   |                              |           |
|-----|------|------------|--|--|---|------------------------------|-----------|
| 135 | 3.10 | 17.8<br>S  | Similar, but IMP<br>CAESAR TRAIAN<br>H-ADRIANVS AVG;<br>bust, laur., r., dr. l.s.              | Similar, but P M T-R -<br>P - COS III.   | “   | “                            | O-854/75  |
| 136 | 3.10 | 19.1<br>SW | Similar, but IMP<br>CAESAR TRAIAN<br>HA-DRIANVS AVG.   | Similar, but P M TR -<br>P C-OS III.   | “   | “                            | O-854/80  |
| 137 | 3.34 | 19.3<br>S  | Similar, but IMP<br>CAESAR TRAIAN -<br>HADRIANVS AVG;<br>head, laur., r.                       | P M TR P - COS III;<br>in ex., [CLEM].<br>Clementia stg. l.,<br>sacrificing out of<br>patera over altar and<br>hld. sceptre. | RIC II,<br>354,<br>no. 116<br>var.(obv.<br>head.) | “                            | O-854/322 |
| 138 | 3.59 | 19.4<br>S  | Similar, but IMP<br>CAESAR TRAIAN<br>H•ADRIANVS AVG;<br>head, laur. r.                         | P M TR - P - COS<br>III; in ex., LIB PVB.<br>Libertas std. l., hld.<br>branch and sceptre.                                   | RIC II,<br>355,<br>no. 127                        | “                            | O-854/264 |
| 139 | 2.78 | 18.2<br>SW | Similar, but IMP<br>CAESAR TRAIAN<br>HA-DRIANVS AVG.   | Similar, but P M TR P<br>- COS III;  | “   | “                            | O-854/84  |
| 140 | 3.33 | 18.5<br>SW | Similar, IMP<br>CAESARTRAIAN -<br>HADRIANVS AVG;<br>head, laur. r., dr. l. s.                  | P M - TR P - COS<br>III; in field, LIB PVB.<br>Libertas std. l., hld.<br>branch and sceptre.                                 | RIC II,<br>355,<br>no. 128                        | “                            | O-854/262 |
| 141 | 3.10 | 18.0<br>SW | Similar, but IMP<br>CAESAR TRAIAN -<br>HADRIANVS AVG;<br>head, laur. r., dr. and<br>cuirassed. | P M TR P - COS III;<br>in ex., SAL AVG.<br>Salus std. l., feeding<br>snake coiled round<br>altar.                            | RIC II,<br>356,<br>no. 137 (c)                    | “                            | O-854/374 |
| 142 | 3.06 | 18.2<br>SW | Similar, but IMP<br>CAESAR TRAIAN -<br>HADRIANVS AVG;<br>head, laur. r., dr. l. s.             | P M - TR P - COS<br>- III; in field, VOT -<br>PVB.<br>Pietas, veiled, stg. r.<br>raising both hands.                         | RIC II,<br>357,<br>no. 141                        | “                            | O-854/87  |
| 143 | 3.32 | 18.8<br>S  | HADRIANVS -<br>AVGVSTVS.<br>Head, laur., r., dr. l. s.   | COS - III.<br>Neptune stg. l., r. foot<br>on prow, hld. sceptre<br>and dolphin.  | RIC II,<br>359,<br>no. 157                        | late<br>125-<br>early<br>128 | O-854/72  |
| 144 | 3.39 | 20.4<br>S  | Similar.   | COS - III.<br>Roma stg. r., l. foot<br>onhelmet, hld. spear<br>and parazonium.   | RIC II,<br>359,<br>no. 160                        | “                            | O-854/69  |
| 145 | 3.03 | 18.9<br>SE | Similar.   | Similar.   | “   | “                            | O-854/391 |
| 146 | 3.14 | 20.3<br>SW | Similar.   | COS - III<br>Genius stg. l.,<br>sacrificing out of<br>patera over altar and<br>holding cornucopiae.                          | RIC II,<br>360,<br>no. 173                        | “                            | O-854/390 |

|     |      |            |   |  |  |             |           |
|-----|------|------------|---|--|--|-------------|-----------|
| 147 | 3.29 | 18.1<br>S  | Similar.  | COS III.<br>Simpulum,<br>aspergillum, jug and<br>lituus.   | RIC II,<br>362,<br>no. 198                     | “           | O-854/85  |
| 148 | 3.09 | 18.1<br>S  | Similar, but head r.                              | IVSTITIA – AVG P P;<br>in ex., COS III.<br>Iustitia std. l., hld.<br>patera and sceptre.                             | RIC II,<br>364,<br>no. 215                     | 132-<br>134 | O-854/71  |
| 149 | 3.18 | 17.8<br>S  | Similar, but bust dr.,<br>head bare, r.           | LIBERALITAS – AVG<br>COS III P P.<br>Liberalitas stg. r.,<br>empty cornucopiae.                                      | RIC II,<br>364,<br>no. 216                     | “           | O-854/323 |
| 150 | 3.40 | 18.5<br>S  | Similar.  | TRANQVILLI-TAS<br>•AVG • P P; in ex.,<br>COS III.<br>Tranquilitas stg. l., hld.<br>sceptre and leaning on<br>column. | RIC II,<br>365,<br>no. 222 var.<br>(obv. bust) | “           | O-854/82  |
| 151 | 3.48 | 18.5<br>S  | HADRIANVS - AVG<br>COS III P P.<br>Head, bare, r. | MONET-A AVG.<br>Moneta stg. l.,<br>hld. scales and<br>cornucopiae.   | RIC II,<br>369, no.<br>256 (a)                 | 134-<br>138 | O-854/351 |
| 152 | 3.43 | 17.5<br>S  | Similar.  | Similar, but MONE-TA<br>AVG.   | “  | “           | O-854/81  |
| 153 | 3.45 | 17.9<br>S  | Similar, but head,<br>laur., r.                   | Similar.   | RIC II,<br>370, no.<br>256 (d)                 | “           | O-854/86  |
| 154 | 3.16 | 17.8<br>SE | Similar.  | Similar.   | “  | “           | O-854/259 |
| 155 | 3.49 | 17.2<br>S  | Similar.  | PIETA-S AVG.<br>Pietas stg. l. by altar,<br>raising both hands.  | RIC II,<br>370, no.<br>257                     | “           | O-854/76  |
| 156 | 3.08 | 17.7<br>S  | Similar.  | SALVS - AVG.<br>Salus stg. r., feeding<br>snake coiled round<br>altar.   | RIC II,<br>371,<br>no. 267                     | “           | O-854/392 |
| 157 | 3.10 | 17.7<br>S  | Similar, but head,<br>bare, r.                    | SALVS • AVG.<br>Salus stg. l., sacrificing<br>out of patera over altar<br>and hld. sceptre.                          | RIC II,<br>371,<br>no. 268                     | “           | O-854/369 |
| 158 | 3.04 | 18.5<br>S  | Similar, but bust, dr. r.                         | Similar, but SALVS –<br>AVG.   | “  | “           | O-854/265 |
| 159 | 3.11 | 19.8<br>S  | Similar, but head,<br>laur., r.                   | SALVS – AVG.<br>Salus std. l., sacrificing<br>out of patera over altar.  | RIC II,<br>371,<br>no. 270                     | “           | O-854/78  |

|     |      |           |   |  |                      |   |           |
|-----|------|-----------|---|--|----------------------|---|-----------|
| 160 | 3.56 | 16.6<br>S | Similar, but head, bare, r.                   | SPES – P•R.<br>Spes advancing l., hld. flower and raising dress.   | RIC II, 371, no. 274 | “ | O-854/73  |
| 161 | 3.22 | 16.4<br>S | Similar, but head, laur., r.                  | VICTO-RIA - AVG.<br>Victory stg. r., drawing out fold of dress and hld. branch pointed downwards.  | RIC II, 372, no. 282 | “ | O-854/329 |
| 162 | 3.30 | 17.5<br>S | Similar.                                      | VOTA P-VBLICA<br>Hadrian veiled stg. l., sacrificing out of patera over tripod.  | RIC II, 373, no. 290 | “ | O-854/266 |
| 163 | 3.54 | 18.0<br>S | Similar, but head, bare, r.                   | A-S-I-A.<br>Asia stg. l., foot on prow, hld. hook and rudder.  | RIC II, 374, no. 301 | “ | O-854/263 |
| 164 | 3.41 | 18.7<br>S | Similar, but head, laur., r.                  | RESTI-TVTORI [GA]LLIAE.<br>Hadrian, togate, stg. r., hld. roll in l. hand and extending r. to rise up kneeling figure of province Galia in front of him. | RIC II, 377, no. 324 | “ | O-854/77  |
| 165 | 3.28 | 18.0<br>S | HADRIANVS - AVGVS TVS P P.<br>Head, laur., r. | COS – III.<br>Minerva stg. r., hld. spear and leaning on shield.   | RIC II, 378, no. 330 | “ | O-854/325 |

**Sabina  
striking under Hadrian  
(cat. 166)**

**Mint of Rome**

|     |      |           |   |   |  |                       |          |
|-----|------|-----------|---|---|--|-----------------------|----------|
| 166 | 3.58 | 17.0<br>S | SABINA – AVGVSTA.<br>Bust dr., head diademed, r.; hair waved, rising into crest on top above diadem, knotted in queue, falling down neck. | CON-COR-DIA AVG.<br>Concordia stg. l., leaning on column, hld. patera and double cornucopiae. | RIC II, 386, no. 390 var. (rev. double cornucopiae) CLASS A. | undated (128 onwards) | O-854/88 |
|-----|------|-----------|---|---|--|-----------------------|----------|

**Lucius Aelius – Caesar  
striking under Hadrian  
(cat. 167)**

Mint of Rome

|     |      |           |                                      |  |  |     |           |
|-----|------|-----------|--------------------------------------|--|--|-----|-----------|
| 167 | 3.44 | 17.0<br>S | L AELIVS - CAESAR.<br>Head, bare, r. | TR POT – COS II.<br>Fortuna – Spes stg.<br>front, head l., hld.<br>flower in r. hand,<br>cornucopiae and<br>rudder in l. | RIC II,<br>392,<br>no. 431<br>GROUP B. | 137 | O-854/395 |
|-----|------|-----------|--------------------------------------|--|--|-----|-----------|

**ANTONINUS PIUS  
(cat. 168 - 223)**

Mint of Rome

|     |      |            |  |  |   |                        |           |
|-----|------|------------|--|--|---|------------------------|-----------|
| 168 | 2.97 | 18.3<br>S  | IMP T AEL<br>CAES HADRI –<br>ANTONINVS.<br>Head, bare, r.                                    | AVG P-IVS P M – TR<br>- P COS DES [II].<br>Aequitas stg. I, hld.<br>scales and cornucopiae.                        | RIC III, 26,<br>no. 10  | 138<br>(near<br>end)   | O-854/382 |
| 169 | 3.07 | 16.9<br>SW | [IMP T A]EL<br>CAES HA-DR<br>ANTONINVS.<br>Head, laur., r.                                   | AVG PIVS P M TR P<br>COS II.<br>Sprinkler, ewer, lituus<br>and simpulum.   | RIC III, 29,<br>no. 28  | 139,<br>first<br>issue | O-854/330 |
| 170 | 3.95 | 17.0<br>S  | ANTONINVS AVG<br>PI-VS P P TR P COS III.<br>Head, laur., r.                                  | ANNO-NA AVG.<br>Modius with corn-ears<br>and poppy.  | RIC III, 33,<br>no. 62 (a)  | 140-<br>143            | O-854/116 |
| 171 | 3.30 | 17.8<br>S  | Similar.   | CLEMEN-TIA AVG.<br>Clementia stg. I, hld.<br>patra and sceptre.  | RIC III, 33,<br>no. 64  | “                      | O-854/393 |
| 172 | 3.28 | 18.0<br>SW | Similar.   | Similar.   | “   | “                      | O-854/106 |
| 173 | 3.31 | 18.5<br>S  | Similar, but<br>ANTONINVS AVG<br>PIVS - P P TR P COS III;<br>bust, draped, head,<br>bare, r. | GENIVS - POP<br>ROMANI.<br>Genius of the Roman<br>people, stg. front, head<br>r., hld. sceptre and<br>cornucopiae. | RIC III, 34,<br>no. 70 var.<br>(obv. bust)                                | “                      | O-854/272 |
| 174 | 3.32 | 18.2<br>S  | ANTONINVS AVG –<br>PIVS P P COS III.<br>Bust, draped, head,<br>laur., r.                     | MONE-TA A[VG].<br>Moneta stg. I, hld.<br>scales and cornucopiae.   | RIC III, 35,<br>no. 76 var.<br>(obv. bust)                                | “                      | O-854/91  |
| 175 | 3.16 | 17.5<br>S  | ANTONINVS - AVG<br>PIVS P P.<br>Head, laur., r.  | TR POT – COS III; in<br>ex. ITALIA.<br>Italia, towered, std.<br>l. on globe, hld.<br>cornucopiae and<br>sceptre.   | RIC III, 37,<br>no. 98<br>var. (obv.<br>legend)<br>BMC IV,<br>38, no. 250 | “                      | O-854/99  |

|     |      |            |  |  |                         |             |           |
|-----|------|------------|--|--|-------------------------|-------------|-----------|
| 176 | 3.62 | 18.7<br>S  | Similar.   | CO-S - IIII.<br>Clasped hands hld.<br>caduceus and cornears.   | RIC III, 43,<br>no. 136 | 145-<br>161 | O-854/340 |
| 177 | 3.56 | 18.6<br>NE | Similar.   | COS - IIII.<br>Winged thunderbolt<br>on throne (pulvinar of<br>Jupiter and Juno ?).                      | RIC III, 43,<br>no. 137 | “           | O-854/96  |
| 178 | 3.16 | 17.9<br>SW | Similar.   | Similar.   | “                       | “           | O-854/111 |
| 179 | 3.40 | 18.3<br>S  | Similar.   | TR POT - COS IIII;<br>in ex., LIB IIII.<br>Liberalitas stg. I, hld.<br>account-board and<br>cornucopiae. | RIC III, 45,<br>no. 155 | “           | O-854/269 |
| 180 | 3.20 | 18.8<br>N  | Similar.   | Similar, but TR - P-<br>OT - COS - IIII. in<br>field, LIB - IIII.  | “                       | “           | O-854/271 |
| 181 | 3.44 | 18.5<br>S  | ANTONINVS AVG -<br>PIVS P P TR P XI.<br>Head, laur., r.  | C-OS - IIII.<br>Annona stg. I, hld.<br>corn-ears over modius<br>I. and anchor.                           | RIC III, 46,<br>no. 162 | 147-<br>148 | O-854/110 |
| 182 | 3.13 | 17.8<br>S  | Similar.   | Similar.   | “                       | “           | O-854/335 |
| 183 | 3.22 | 18.3<br>S  | ANTONINVS AVG -<br>PIVS P P TR P XII.<br>Head, laur., r. | C-OS - IIII.<br>Annona stg. I, hld.<br>corn-ears over modius<br>I. and anchor.                           | RIC III, 47,<br>no. 175 | 148-<br>149 | O-854/268 |
| 184 | 3.03 | 18.2<br>S  | Similar.   | C-O-S - IIII.<br>Fortuna stg. I, hld.<br>rudder on globe and<br>cornucopiae.                             | RIC III, 48,<br>no. 179 | “           | O-854/332 |
| 185 | 3.35 | 19.4<br>S  | Similar, but<br>ANTONINVS AVG<br>PI-VS P P TR P XII.     | C-OS - IIII.<br>Salus stg. I, feeding<br>snake coiled round<br>altar and hld. rudder<br>on globe.        | RIC III, 48,<br>no. 181 | “           | O-854/338 |
| 186 | 3.28 | 17.7<br>S  | Similar.   | Similar.   | “                       | “           | O-854/118 |
| 187 | 3.50 | 18.5<br>S  | Similar, but<br>ANTONINVS AVG -<br>PIVS P P TR P XII.    | C-O-S - IIII.<br>Antoninus stg. I,<br>sacrificing with patera<br>over tripod.                            | RIC III, 48,<br>no. 183 | “           | O-854/270 |
| 188 | 3.45 | 18.5<br>S  | Similar.   | Similar.   | “                       | “           | O-854/114 |
| 189 | 3.47 | 18.5<br>S  | Similar.   | Similar.   | “                       | “           | O-854/90  |

|     |      |            |  |  |                           |             |           |
|-----|------|------------|--|--|---------------------------|-------------|-----------|
| 190 | 3.35 | 18.0<br>S  | Similar.   | Similar.   | “                         | “           | O-854/115 |
| 191 | 3.61 | 17.9<br>S  | ANTONINVS AVG -<br>PIVS P P TR P XIII.<br>Head, laur., r.            | C-O-S – IIII.<br>Felicitas stg. I, hld.<br>long caduceus and<br>cornucopiae.   | RIC III, 49,<br>no. 187   | 149-<br>150 | O-854/275 |
| 192 | 3.06 | 18.0<br>S  | ANTONINVS AVG -<br>PIVS P P TR P XIII.<br>Head, laur., r.            | C-O-S – IIII.<br>Fortuna stg. I, hld.<br>rudder on globe and<br>cornucopiae.   | RIC III, 49,<br>no. 188   | “           | O-854/93  |
| 193 | 3.55 | 18.5<br>S  | ANTONINVS AVG<br>PI-VS P P TR P XIII.<br>Head, laur., r.             | C-O-S – IIII.<br>Felicitas stg. I, hld.<br>long caduceus and<br>cornucopiae.   | RIC III, 49,<br>no. 193   | 150-<br>151 | O-854/98  |
| 194 | 3.42 | 18.4<br>S  | IMP CAES T AEL<br>HADR ANTONINVS<br>AVG PIVS P P.<br>Head, laur., r. | TR POT XIII - COS<br>IIII; in ex., PIETAS.<br>Pietas stg. r. by altar,<br>hld. hind by the neck<br>and plate with fruit (?). | RIC III, 50,<br>no. 201   | “           | O-854/339 |
| 195 | 3.43 | 18.6<br>S  | Similar.   | TR POT XIII - COS<br>IIII; in ex., TRANQ.<br>Tranquillitas stg. r., hld.<br>rudder and cornears.                             | RIC III, 51,<br>no. 202   | “           | O-854/274 |
| 196 | 3.43 | 18.2<br>SW | Similar.   | Similar.   | “                         | “           | O-854/379 |
| 197 | 3.24 | 18.2<br>S  | Similar.   | Similar.   | “                         | “           | O-854/102 |
| 198 | 3.41 | 18.2<br>S  | ANTONINVS AVG<br>PI-VS P P TR P XV.<br>Head, laur., r.               | CO-S – IIII.<br>Annona stg. I, hld.<br>corn-ears and placing<br>l. hand on modius set<br>on ship, which is half<br>seen.     | RIC III, 51,<br>no. 204   | “           | O-854/394 |
| 199 | 3.60 | 18.4<br>S  | IMP CAES T AEL<br>HADR ANTONINVS<br>AVG PIVS P P.<br>Head, laur., r. | TR POT XV – C-OS<br>IIII.<br>Vesta stg. I, hld.<br>simpulum and<br>palladium.  | RIC III, 52,<br>no. 209   | “           | O-854/107 |
| 200 | 3.11 | 17.4<br>S  | Similar, but IMP<br>CAES T AEL HADR<br>ANTONINVS AVG<br>PIVS P P.    | Similar.   | “                         | “           | O-854/119 |
| 201 | 3.27 | 18.2<br>S  | Similar, but IMP<br>CAES T AEL HADR<br>ANTONINVS AVG<br>PIVS P P.    | TR PO-T XV – COS<br>IIII; in ex. PAX.<br>Pax stg. I, hld. branch<br>and sceptre.   | RIC III, 52,<br>no. 216 a | “           | O-854/384 |



|     |      |            |  |   |                         |             |           |
|-----|------|------------|--|---|-------------------------|-------------|-----------|
| 202 | 3.41 | 17.7<br>N  | ANTONINVS AVG<br>PI-VS P P TR P XVI.<br>Head, laur., r.    | C-O-S - IIII.<br>Vesta stg. l., hld.<br>simpulum and<br>palladium.  | RIC III, 53,<br>no. 219 | 152-<br>153 | O-854/331 |
| 203 | 3.33 | 18.6<br>S  | Similar.   | C-O-S - IIII.<br>Annona stg. l., hld.<br>corn-ears and placing l.<br>hand on modius set on<br>ship, which is half seen. | RIC III, 53,<br>no. 221 | “           | O-854/380 |
| 204 | 3.31 | 17.3<br>N  | Similar.   | Similar.  | “                       | “           | O-854/334 |
| 205 | 3.25 | 18.6<br>N  | Similar, but head,<br>laur., r., dr. l. s.                 | C-O-S - IIII.<br>Fortuna stg. r., hld.<br>rudder on globe and<br>cornucopiae.   | RIC III, 53,<br>no. 222 | “           | O-854/377 |
| 206 | 3.27 | 17.9<br>N  | ANTONINVS AVG<br>PI-VS P P TR P XVII.<br>Head, laur., r.   | C-OS - IIII.<br>Annona stg. l., hld.<br>corn-ears and placing l.<br>hand on modius set on<br>ship, which is half seen.  | RIC III, 54,<br>no. 231 | 153-<br>154 | O-854/341 |
| 207 | 3.57 | 18.0<br>S  | Similar, but<br>ANTONINVS AVG -<br>PIVS P P TR P XVIII.    | LIBERALITAS - VII<br>COS IIII.<br>Liberalitas stg. l.,<br>emptying coins out of<br>cornucopiae, held in<br>both hands.  | RIC III, 54,<br>no. 234 | “           | O-854/117 |
| 208 | 3.53 | 18.9<br>S  | Similar.   | Similar.  | “                       | “           | O-854/94  |
| 209 | 3.47 | 18.1<br>N  | Similar, but<br>ANTONINVS AVG<br>PI-VS P P TR P XVII.      | Similar.  | “                       | “           | O-854/89  |
| 210 | 3.28 | 18.0<br>S  | Similar, but<br>ANTONINVS AVG<br>P-IVS P P TR P XVII.      | Similar.  | “                       | “           | O-854/113 |
| 211 | 3.24 | 18.4<br>SE | ANTONINVS - AVG<br>PIVS P P TR P XVIII.<br>Head, laur., r. | C-O-S - IIII.<br>Annona stg. l., hld.<br>corn-ears and placing l.<br>hand on modius set on<br>ship, which is half seen. | RIC III, 55,<br>no. 239 | 154-<br>155 | O-854/112 |
| 212 | 3.04 | 18.2<br>S  | ANTONINVS AVG -<br>PIVS P P IMP II.<br>Head, laur., r.     | TR POT XX - COS<br>IIII.<br>Ceres std. l., hld. torch<br>and corm-ears.   | RIC III, 57,<br>no. 259 | 156-<br>157 | O-854/267 |
| 213 | 3.42 | 16.8<br>N  | Similar.   | TR POT XX - COS<br>IIII.<br>Annona std. r., l. foot<br>on prow, hld. rudder<br>and modius.                              | RIC III, 57,<br>no. 260 | “           | O-854/92  |
| 214 | 3.14 | 16.0<br>N  | Similar.   | Similar, but TR POT<br>X-X - COS II[II].  | “                       | “           | O-854/383 |

|     |      |           |   |   |  |   |           |
|-----|------|-----------|---|---|--|---|-----------|
| 215 | 2.65 | 17.3<br>S | Similar, ANTONINVS AVG PI-VS P P IMP II.  | TR POT XX - COS IIII.<br>Annona std. r., hld. cornucopiae in both hands; at feet, modius.                                       | RIC III, 57, no. 262   |   | O-854/333 |
| 216 | 3.43 | 17.5<br>N | ANTONINVS AVG - PIVS P P IMP II.<br>Head, laur., r.                               | TR POT XXI - COS IIII.<br>Annona stg. l., hld. corn-ears and rudder on prow; at feet, l., modius.                               | RIC III, 59, no. 274   | 157-158   | O-854/381 |
| 217 | 2.74 | 16.3<br>N | Similar.  | Similar, but TR POT XXI - COS IIII.   | "  | "   | O-854/385 |
| 218 | 3.36 | 17.5<br>S | ANTONINVS AVG PI-VS P P TR P XXII.<br>Head, laur., r.                             | FORTVNA-OBSEQVENS; in ex. COS IIII.<br>Fortuna stg. l. hld. patera and rudder and cornucopiae.                                  | RIC III, 60, no. 286 (a)   | 158-159   | O-854/105 |
| 219 | 3.33 | 17.8<br>S | Similar, but ANTONINVS AVG - PIVS P P TR P XXII.                                  | TEMPLVM DIV AVG REST; in ex., COS IIII.<br>Octastyle temple, in which are seated statues of Divus Augustus and Livia.           | RIC III, 60, no. 290 (a)   | "   | O-854/336 |
| 220 | 3.33 | 18.1<br>S | ANTONINVS AVG - PIVS P P TR P XXII.<br>Bust cuirassed, dr. l. s., head, laur., r. | VOTA SVSCE-PTA DEC III; in ex., COS IIII.<br>Antoninus, veiled, stg. l., sacrificing with patera over tripod, l. arm at side.   | cf. RIC III, 62, no. 294 b var. (obv. bust)                            | "   | O-854/103 |
| 221 | 3.51 | 18.1<br>S | ANTONINVS AVG - PIVS P P.<br>Head, laur., r.                                      | VOTA SVSCEP - DECENN III; in ex., COS IIII.<br>Antoninus, veiled, stg. l., sacrificing with patera over tripod, l. arm at side. | cf. RIC III, 61, no. 293 (a) var. (obv. legend); BMC, 83, nos. 582-584 | 145-161<br>(closer dating, 157-159, cf. BMC, Intr., lxxv) | O-854/337 |
| 222 | 3.48 | 18.5<br>N | ANTONINVS AVG PIVS P P TR P XXIII.<br>Head, laur., r.                             | PACI AVG - COS IIII.<br>Pax stg. l., hld. branch and sceptre.   | RIC III, 62, no. 301   | 159-160   | O-854/100 |
| 223 | 3.28 | 17.9<br>S | ANTONINVS AVG PIVS P P TR P XXIII.<br>Head, laur., r.                             | ROMA - COS IIII.<br>Roma srd. l., hld. Victory and spear.   | RIC III, 64, no. 314   | 160-161   | O-854/101 |

**Faustina Senior  
striking under Antoninus Pius  
(cat. 224 - 225)**

Mint of Rome

|     |      |            |   |   |                         |                       |           |
|-----|------|------------|---|---|-------------------------|-----------------------|-----------|
| 224 | 2.95 | 18.0<br>S  | FAVSTINA –<br>AVGVSTA.<br>Bust, dr., r., hair waved<br>in several loops round<br>head and then drawn<br>up and coiled on top. | CON-COR-DIA AVG.<br>Concordia stg. l., hld.<br>patera and double<br>cornucopiae.                | RIC III, 67,<br>no. 335 | 139-141<br>GROUP<br>B | O-854/354 |
| 225 | 2.97 | 17.3<br>SW | Similar.  | IVNONI - REGINAE<br>Juno, veiled, stg. l., hld.<br>patera and sceptre: at<br>feet, l., peacock. | RIC III, 68,<br>no. 338 | “                     | O-854/123 |

**Faustina Senior - Diva Faustina  
striking after her death in AD 141  
(cat. 226 – 254 )**

Mint of Rome

|     |      |            |   |   |                         |                                 |           |
|-----|------|------------|---|---|-------------------------|---------------------------------|-----------|
| 226 | 3.38 | 18.2<br>S  | DIVA – FAVSTINA.<br>Bust, dr., r., hair waved<br>in several loops round<br>head and then drawn<br>up and coiled on top. | AED DIV FAVSTINAE.<br>Hexastyle temple in<br>which is std. figure of<br>Faustina I.                 | RIC III, 69,<br>no. 343 | after<br>her<br>death<br>in 141 | O-854/356 |
| 227 | 3.32 | 18.3<br>S  | Similar.  | AETE-R-NITAS.<br>Juno (?) stg. l., raising<br>r. hand and hld.<br>sceptre.                          | RIC III, 69,<br>no. 344 | “                               | O-854/364 |
| 228 | 3.16 | 17.9<br>N  | Similar.  | Similar.  | “                       | “                               | O-854/363 |
| 229 | 3.08 | 18.3<br>SW | Similar.  | Similar.  | “                       | “                               | O-854/129 |
| 230 | 3.45 | 17.7<br>N  | Similar.  | AETER-NITAS.<br>Aeternitas stg. l., hld.<br>phoenix with halo and<br>raising skirt with l.<br>hand. | RIC III, 69,<br>no. 347 | “                               | O-854/289 |
| 231 | 3.56 | 17.7<br>S  | Similar.  | AETE-R-NITAS.<br>Providentia (?) stg. l.,<br>veil blown out behind<br>head, hld. globe.             | RIC III, 70,<br>no. 351 | “                               | O-854/130 |
| 232 | 3.46 | 18.6<br>S  | Similar.  | Similar, but<br>AETERNITAS.   | “                       | “                               | O-854/125 |

|     |      |            |                               |   |                         |   |           |
|-----|------|------------|-------------------------------|---|-------------------------|---|-----------|
| 233 | 3.45 | 18.9<br>S  | Similar.                      | Similar.  | “                       | “ | O-854/131 |
| 234 | 3.19 | 17.5<br>S  | Similar.                      | Similar, but AET-ERNITAS.   | “                       | “ | O-854/357 |
| 235 | 3.14 | 17.0<br>S  | Similar, but DIVA FAV-STINA.  | Similar, but AETER-NITAS.   | “                       | “ | O-854/358 |
| 236 | 2.79 | 18.4<br>SE | Similar, but DIVA – FAVSTINA. | Similar.  | “                       | “ | O-854/396 |
| 237 | 3.28 | 18.2<br>S  | Similar.                      | AETER-NITAS.<br>Throne, against which rests sceptre; in front, peacock.         | RIC III, 70,<br>no. 353 |   | O-854/361 |
| 238 | 3.57 | 17.3<br>S  | Similar.                      | AV-GV-STA.<br>Ceres, veiled, stg. l., hld. corn-ears and torch.                 | RIC III, 71,<br>no. 360 | “ | O-854/121 |
| 239 | 3.04 | 18.5<br>S  | Similar, but DIVA FAV-STINA.  | Similar, but AVGV-STA.  | “                       | “ | O-854/132 |
| 240 | 3.43 | 19.8<br>NW | Similar, but DIVA – FAVSTINA. | AVG-VSTA.<br>Ceres stg. l., hld. torch and with l. hand hld. up fold of skirt.  | RIC III, 71,<br>no. 362 | “ | O-854/291 |
| 241 | 3.43 | 17.0<br>NE | Similar.                      | Similar.  | “                       | “ | O-854/365 |
| 242 | 3.16 | 18.0<br>SE | Similar                       | Similar.  | “                       | “ | O-854/128 |
| 243 | 3.67 | 18.3<br>N  | Similar.                      | AVG-V-STA.<br>Venus stg. l., hld. apple and resting l. hand on shield.          | RIC III, 71,<br>no. 366 | “ | O-854/124 |
| 244 | 3.16 | 18.6<br>S  | Similar.                      | Similar.  | “                       | “ | O-854/288 |
| 245 | 2.78 | 19.2<br>SW | Similar.                      | Similar.  |                         |   | O-854/126 |
| 246 | 3.33 | 18.3<br>S  | Similar.                      | AVGV-STA.<br>Vesta stg., sacrificing with patera over altar and hld. palladium. | RIC III, 72,<br>no. 370 | “ | O-854/127 |
| 247 | 3.16 | 18.3<br>S  | Similar, but DIVA FAV-STINA.  | AVG-V-STA.<br>Pietas stg. l. by altar, raising r. hand, l. hand at side.        | RIC III, 72,<br>no. 374 | “ | O-854/122 |

|     |      |            |                                      |  |                           |   |           |
|-----|------|------------|--------------------------------------|--|---------------------------|---|-----------|
| 248 | 3.54 | 17.2<br>S  | Similar, but<br>DIVA - FAVSTINA.     | C-E - R-E-S.<br>Ceres, veiled, stg. l.,<br>hld. corn-ears and<br>torch.                | RIC III, 72,<br>no. 378   | “ | O-854/368 |
| 249 | 3.19 | 17.8<br>S  | Similar.                             | Similar.   | “                         | “ | O-854/362 |
| 250 | 2.89 | 18.8<br>S  | Similar.                             | CON-SE-C-RATIO<br>Ceres, veiled, stg. l.,<br>raising r. hand and hld.<br>torch.        | RIC III, 72,<br>no. 382b  | “ | O-854/398 |
| 251 | 3.31 | 17.9<br>SW | Similar.                             | CONSECR-ATIO<br>Peacock walking r.,<br>head l.   | RIC III, 73,<br>no. 384   | “ | O-854/120 |
| 252 | 3.25 | 18.9<br>S  | Similar.                             | Similar, but<br>CONSECTARIO.   | “                         | “ | O-854/290 |
| 253 | 3.39 | 18.0<br>SW | Similar, but DIVA<br>AVG – FAVSTINA. | PIETA-S AVG.<br>Pietas, veiled, stg. l.,<br>dropping incense on<br>altar and hld. box. | RIC III, 74,<br>no. 394 a | “ | O-854/359 |
| 254 | 3.04 | 18.0<br>S  | Similar.                             | Similar, but<br>PIET-AS AVG.   | “                         | “ | O-854/366 |

**Antoninus Pius and Marcus Aurelius  
(cat. 255)**

Mint of Rome

|     |      |           |  |  |                           |     |           |
|-----|------|-----------|--|--|---------------------------|-----|-----------|
| 255 | 3.54 | 18.2<br>S | ANTONINVS AVG<br>PI-VS P P TR P COS<br>III.<br>Head, laur., r. | AVRELIVS CAESAR<br>AVG PII F COS.<br>Bust dr., head bare, r. | RIC III, 78,<br>no. 417 b | 140 | O-854/277 |
|-----|------|-----------|--|--|---------------------------|-----|-----------|

**Marcus Aurelius  
striking under Antoninus Pius  
(cat. 256 – 263)**

Mint of Rome

|     |      |            |  |   |                          |             |           |
|-----|------|------------|--|---|--------------------------|-------------|-----------|
| 256 | 3.31 | 17.2<br>SW | AVRELIVS CAESA-R<br>AVG PII F COS.<br>Head, bare, r. | HO-NOS.<br>Honos, togate, stg.<br>l., hld. branch and<br>cornucopiae. | RIC III, 79,<br>no. 422  | 140-<br>144 | O-854/343 |
| 257 | 3.25 | 17.4<br>SW | Similar, but<br>AVRELIVS CAES[AR]<br>AVG PII F COS.  | PIETAS AVG.<br>Knife, sprunkler, ewer,<br>lituus and simpulum.        | RIC III, 79,<br>no. 424a | “           | O-854/133 |

|     |      |            |   |   |                             |                |           |
|-----|------|------------|---|---|-----------------------------|----------------|-----------|
| 258 | 3.37 | 18.2<br>S  | AVRELIVS CAES –<br>AVG PII F.<br>Head, bare, r.       | VIRTVS – COS II.<br>Virtus, helmeted,<br>stg. r., l. foot on<br>helmet, hld. spear and<br>parazonium.                   | RIC III, 81,<br>no. 433     | 145-<br>(147?) | O-854/344 |
| 259 | 3.61 | 18.0<br>NE | AVRELIVS CAE-SAR<br>AVG PII F.<br>Head, bare, r.      | TR POT II - COS II.<br>Minerva stg. r., hld.<br>spear and resting l.<br>hand on shield.                                 | RIC III, 81,<br>no. 438 (b) | 147-<br>148    | O-854/342 |
| 260 | 3.41 | 18.3<br>S  | AVRELIVS CAE-SAR<br>AVG PII F.<br>Head, bare, r.      | TR POT III - COS II.<br>Woman stg. l., hld.<br>patera and corn-ears.  | RIC III, 83,<br>no. 447     | 148-<br>149    | O-854/134 |
| 261 | 3.54 | 17.4<br>N  | AVRELIVS CAESA-R<br>AVG PII FIL.<br>Head, bare, r.    | TR POT VII - COS II.<br>Genius Exercitus stg. l.,<br>sacrificing with patera<br>over altar and hld.<br>legionary eagle. | RIC III, 85,<br>no. 458     | 152-<br>153    | O-854/135 |
| 262 | 3.67 | 18.3<br>S  | AVRELIVS CAES AN-<br>TON AVG PII F.<br>Head, bare, r. | TR POT X - C[OS II].<br>Genius P.R. stg. r.,<br>hld. sceptre and<br>cornucopiae.  | RIC III, 87,<br>no. 467 (b) | 155-<br>156    | O-854/136 |
| 263 | 3.40 | 17.2<br>S  | AVRELIVS – CAES<br>AVG PII F.<br>Head, bare, r.       | TR POT XIII – COS II.<br>Spes advancing l., hld.<br>flower and raising<br>skirt.  | RIC III, 90,<br>no. 479 (c) | 158-<br>159    | O-854/137 |

**Faustina Junior**  
striking under Antoninus Pius, 147-161  
(cat. 264 – 267)

Mint of Rome

|     |      |            |  |  |                             |                             |           |
|-----|------|------------|--|--|-----------------------------|-----------------------------|-----------|
| 264 | 3.48 | 17.4<br>S  | FAVSTINA –<br>AVGVSTA.<br>Bust dr., r., hair waved<br>and coiled on back of<br>head. | AVGVSTI - PII FIL.<br>Concordia stg. l.,<br>hld. patera nad<br>cornucopiae.                                | RIC III, 93,<br>no. 496     | undated<br>(147<br>onwards) | O-854/199 |
| 265 | 3.34 | 17.5<br>S  | Similar.   | AVGVSTI - PII FIL.<br>Spes stg. l., hld. flower<br>and raising skirt.                                      | RIC III, 93,<br>no. 497     | “                           | O-854/201 |
| 266 | 3.16 | 18.5<br>SW | Similar, but FAVSTINA<br>AVG - PII AVG FIL.  | CONCOR-DIA.<br>Concordia stg.<br>front, head r., hld.<br>cornucopiae and<br>raising skirt with r.<br>hand. | RIC III, 93,<br>no. 500 (b) | “                           | O-854/181 |

|     |      |           |   |  |   |   |           |
|-----|------|-----------|---|--|---|---|-----------|
| 267 | 3.16 | 20.3<br>S | Similar, but FAVSTINA AVG ANTONINI AVG PII FIL. | CONCOR-DIA.<br>Concordia stg. front, head r., hld. cornucopiae and raising skirt with r. hand. | RIC III, 93, no. 501 var. (obv. legend) | “ | O-854/360 |
|-----|------|-----------|---|--|---|---|-----------|

**MARCUS AURELIUS**  
(cat. 268 – 321)

Mint of Rome

|     |      |            |  |   |                                       |                             |           |
|-----|------|------------|--|---|---------------------------------------|-----------------------------|-----------|
| 268 | 3.27 | 18.3<br>S  | IMP M AVREL ANTONINVS AVG.<br>Head, bare, r. | CONCORD AVG TR P XV; in ex., COS III.<br>Concordia std. I., hld. patera and resting l. arm on statue of Spes; cornucopiae under seat. | RIC III, 214, no. 2                   | March-<br>Dec.<br>161       | O-854/140 |
| 269 | 3.28 | 18.0<br>S  | Similar, but bust cuirassed, head, laur., r. | CONCORD AVG TR P XV; in ex., COS III.<br>Concordia std. I., hld. patera and resting l. arm on statue of Spes placed on cornucopiae.   | RIC III, 214, no. 6 var (obv. bust)   | “                           | O-854/141 |
| 270 | 3.54 | 18.1<br>N  | Similar, but head, bare, r.                  | PROV DEOR TR P XV COS III.<br>Providentia stg. I., hld. globe and cornucopiae.  | RIC III, 215, no. 22                  | “                           | O-854/139 |
| 271 | 3.42 | 18.1<br>S  | Similar.                                     | Similar.  | “                                     | “                           | O-854/138 |
| 272 | 3.18 | 18.6<br>SE | Similar, but head, laur., r.                 | CONCORD AVG TR P XVI; in ex., COS III.<br>Concordia std. I., hld. patera and resting l. arm on statue of Spes placed on cornucopiae.  | RIC III, 216, no. 40 var. (obv. head) | Dec.<br>161-<br>Dec.<br>162 | O-854/400 |
| 273 | 3.23 | 17.3<br>S  | IMP M AVREL ANTONINVS AVG.<br>Head, bare, r. | PROV DEOR TR P XVI COS III.<br>Providentia stg. I., hld. globe and cornucopiae.   | RIC III, 217, no. 50                  | “                           | O-854/142 |
| 274 | 3.53 | 18.0<br>N  | IMP M ANTONINVS AVG.<br>Head, bare, r.       | CONCORD AVG TR P XVII; in ex., COS III.<br>Concordia std. I., hld. patera and resting l. arm on Spes; cornucopiae under seat.         | RIC III, 218, no. 59                  | Dec.<br>162-<br>Dec.<br>163 | O-854/145 |

|     |      |           |   |   |                            |                             |           |
|-----|------|-----------|---|---|----------------------------|-----------------------------|-----------|
| 275 | 3.23 | 18.0<br>N | Similar.  | Similar.  | “                          | “                           | O-854/401 |
| 276 | 3.46 | 17.5<br>S | M ANTONINVS<br>AVG IMP II.<br>Head, bare, r.      | CONCORD AVG TR<br>P XVII; in ex., COS III.<br>Concordia std. l., hld.<br>patera and resting l.<br>arm on Spes placed<br>oncornuopiae.                           | RIC III,<br>218,<br>no. 62 | “                           | O-854/147 |
| 277 | 3.27 | 18.8<br>S | M ANTONINVS<br>AVG IMP II.<br>Head, laur., r.     | CONCORD AVG TR<br>P XVII; in ex., COS III.<br>Concordia std. l., hld.<br>patera and resting l.<br>arm on statue of Spes;<br>cornuopiae under<br>seat.           | RIC III,<br>218,<br>no. 63 | “                           | O-854/295 |
| 278 | 3.46 | 17.0<br>N | IMP M ANTONINVS<br>AVG.<br>Head, bare, r.         | CONCORD AVG TR<br>P XVII; in ex., COS III.<br>Concordia std. l., hld.<br>patera and resting l.<br>arm on Spes placed on<br>cornuopiae.                          | RIC III,<br>218,<br>no. 64 | “                           | O-854/146 |
| 279 | 3.41 | 19.0<br>S | Similar.  | Similar.  | “                          | “                           | O-854/148 |
| 280 | 3.35 | 19.0<br>S | Similar, but IMP M<br>ANTONINVS AV-G.             | Similar.  | “                          | “                           | O-854/293 |
| 281 | 3.16 | 18.2<br>S | Similar.  | PROV DEOR TR P<br>XVII COS III.<br>Providentia stg. l., hld.<br>globe and cornuopiae.   | RIC III,<br>218,<br>no. 70 | “                           | O-854/292 |
| 282 | 3.22 | 18.6<br>S | Similar, but IMP M<br>ANTONINVS AVG.              | Similar.  | “                          | “                           | O-854/143 |
| 283 | 3.39 | 18.0<br>S | Similar, but head,<br>laur., r.                   | PROV DEOR TR P<br>XVII COS III.<br>Providentia stg. l., hld.<br>globe and cornuopiae.   | RIC III,<br>218,<br>no. 73 | “                           | O-854/144 |
| 284 | 3.58 | 18.0<br>N | ANTONINVS AVG -<br>ARMENIACVS.<br>Head, laur., r. | P M TR P XVIII IMP<br>II COS III; in ex.,<br>ARMEN.<br>Armenia std. l. in<br>mournful attitude;<br>before her, vexillum<br>and shield; l. hand<br>rests on bow. | RIC III,<br>219,<br>no. 81 | Dec.<br>163-<br>Dec.<br>164 | O-854/151 |
| 285 | 3.50 | 18.3<br>S | Similar.  | Similar.  | “                          | “                           | O-854/152 |
| 286 | 3.39 | 18.5<br>S | Similar.  | Similar.  | “                          | “                           | O-854/153 |



|     |      |            |   |   |                             |                               |           |
|-----|------|------------|---|---|-----------------------------|-------------------------------|-----------|
| 287 | 3.35 | 17.6<br>SE | Similar.  | Similar.  | “                           | “                             | O-854/154 |
| 288 | 3.20 | 18.0<br>N  | Similar.  | Similar.  | “                           | “                             | O-854/150 |
| 289 | 3.45 | 17.0<br>N  | Similar, but head,<br>bare, r.  | P M TR P XVIII - IMP<br>II COS III.<br>Mars stg., r., hld. spear<br>and resting l. hand on<br>shield. | RIC III,<br>220,<br>no. 91  | “                             | O-854/157 |
| 290 | 3.45 | 17.8 N     | Similar.  | Similar.  | “                           | “                             | O-854/155 |
| 291 | 3.63 | 17.7<br>S  | Similar, but<br>ANTONINVS AVG<br>ARMENIACVS.                          | Similar.  | “                           | “                             | O-854/159 |
| 292 | 3.27 | 17.7<br>N  | Similar.  | Similar.  | “                           | “                             | O-854/160 |
| 293 | 3.41 | 18.1<br>N  | Similar, but<br>ANTONINVS AVG<br>- ARMENIACVS. and<br>head, laur., r. | Similar.  | RIC III,<br>220,<br>no. 92  | “                             | O-854/161 |
| 294 | 3.39 | 17.3<br>S  | Similar.  | Similar.  | “                           | “                             | O-854/402 |
| 295 | 3.30 | 17.9<br>N  | Similar.  | Similar.  | “                           | “                             | O-854/158 |
| 296 | 3.38 | 18.4<br>S  | M ANTONINVS<br>AVG – ARMEN P M.<br>Head, laur., r.                    | Similar.  | RIC III,<br>220,<br>no. 93  | “                             | O-854/162 |
| 297 | 3.44 | 17.9<br>NW | M ANTONINVS –<br>AVG IMP II.<br>Head, laur., r.                       | TR P XVIII – COS III.<br>Felicitas std. r.,<br>hld. caduceus and<br>cornucopiae.                      | RIC III,<br>221,<br>no. 112 | “                             | O-854/149 |
| 298 | 3.22 | 17.9<br>N  | Similar.  | Similar.  | RIC III,<br>221,<br>no. 112 | “                             | O-854/156 |
| 299 | 3.22 | 17.8<br>SW | ANTONINVS AVG -<br>ARMENIACVS.<br>Head, laur., r.                     | P M TR P XIX - IMP II<br>COS III.<br>Annona stg. l., and<br>emptying cornucopiae<br>into modius.      | RIC III,<br>222,<br>no. 125 | Dec.<br>164-<br>Aug.<br>165   | O-854/298 |
| 300 | 3.50 | 18.0<br>S  | M ANTONINVS AVG -<br>ARMENIACVS.<br>Head, laur., r.                   | PAX - AVG TR P XX<br>COS III.<br>Pax stg. l., hld. branch<br>and cornucopiae.                         | RIC III,<br>224,<br>no. 146 | Dec.<br>165-<br>Summer<br>166 | O-854/299 |

|     |      |            |   |   |   |                        |           |
|-----|------|------------|---|---|---|------------------------|-----------|
| 301 | 3.46 | 19.3<br>N  | Similar.  | Similar.  | “   | “                      | O-854/168 |
| 302 | 3.37 | 18.6<br>N  | Similar.  | Similar, but PAX - AVG<br>T-R P XX COS III.   | “   | “                      | O-854/297 |
| 303 | 3.42 | 19.3<br>SE | Similar.  | PIETAS AVG TR P XX<br>COS III.<br>Pietas stg. I., dropping<br>incense on altar and<br>hld. incense-box.                                   | RIC III,<br>225,<br>no. 148   | “                      | O-854/172 |
| 304 | 3.40 | 18.3<br>SW | Similar.  | Similar, but PIETAS<br>AVG - TR P XX COS<br>III.  | “   | “                      | O-854/173 |
| 305 | 3.07 | 18.2<br>SE | Similar.  | Similar, but PIETAS<br>AVG TR P XX COS<br>III.  | “   | “                      | O-854/174 |
| 306 | 3.49 | 19.0<br>N  | M ANTONINVS<br>AVG - ARM PARTH<br>MAX.<br>Head, laur., r. | TR P XX IMP-P IIII<br>CO-S III; in ex., PAX<br>Pax stg. I., hld. branch<br>and cornucopiae.   | RIC III,<br>225,<br>no. 159 var.<br>(rev: Pax<br>stg. I.);<br>BMC III,<br>441, no.<br>401-403 | Summer<br>-Dec.<br>166 | O-854/171 |
| 307 | 3.42 | 18.6<br>N  | Similar.  | Similar, but TR P XX<br>IMP - IIII COS III.   | “   | “                      | O-854/170 |
| 308 | 3.21 | 19.0 S     | Similar.  | Similar, but TR P XX<br>IMP IIII COS III.   | “   | “                      | O-854/169 |
| 309 | 3.55 | 17.6<br>S  | Similar.  | TR P XX - IMP IIII<br>COS III.<br>Victory stg. front; head<br>r., hld. palm and fixing<br>to a palm-tree a shield<br>inscribed VIC / PAR. | RIC III,<br>226,<br>no. 163   | “                      | O-854/163 |
| 310 | 3.47 | 18.8<br>S  | Similar.  | Similar, but TR P XX<br>IMP IIII - COS III.   | “   | “                      | O-854/165 |
| 311 | 3.42 | 19.8<br>N  | Similar, but<br>M ANTONINVS<br>AVG ARM - PARTH<br>MAX.    | Similar.  | “   | “                      | O-854/167 |
| 312 | 3.34 | 19.9<br>N  | Similar, but<br>M ANTONINVS<br>AVG - ARM PARTH<br>MAX.    | Similar, but TR P XX<br>IMP IIII COS III.   | “   | “                      | O-854/166 |
| 313 | 3.32 | 18.4<br>SE | Similar, but<br>M ANTONINVS<br>AVG ARM - PARTH<br>MAX.    | Similar, but TR P XX<br>IMP - IIII COS III.   | “   | “                      | O-854/164 |

|     |      |            |  |   |   |                             |           |
|-----|------|------------|--|---|---|-----------------------------|-----------|
| 314 | 3.38 | 18.5<br>S  | Similar.   | TR P XXI IMP IIII<br>COS III.<br>Providentia stg. l, hld.<br>sceptre and pointing<br>with rod to globe at<br>her feet.      | RIC III,<br>227,<br>no. 170   | Dec.<br>166-<br>Dec.<br>167 | O-854/179 |
| 315 | 3.24 | 19.0<br>S  | Similar, but<br>M ANTONINVS<br>AVG – ARM PARTH<br>MAX. | Similar.  | “   | “                           | O-854/296 |
| 316 | 3.18 | 19.6<br>N  | Similar, but<br>M ANTONINVS<br>AVG ARM – PARTH<br>MAX. | Similar.  | “   | “                           | O-854/178 |
| 317 | 2.97 | 18.6<br>N  | Similar.   | Similar.  | “   | “                           | O-854/294 |
| 318 | 3.54 | 19.2<br>SW | Similar.   | TR P XXI IMP IIII<br>COS III.<br>Aequitas stg. l.,<br>hld. scales and<br>cornucopiae.                                       | RIC III,<br>227,<br>no. 171   | “                           | O-854/175 |
| 319 | 3.46 | 18.4<br>N  | Similar, but<br>M ANTONINVS<br>AVG – ARM PARTH<br>MAX. | Similar.  | “   | “                           | O-854/176 |
| 320 | 3.27 | 19.2<br>S  | Similar, but<br>M ANTONINVS<br>AVG ARM – PARTH<br>MAX. | Similar.  | “   | “                           | O-854/177 |
| 321 | 3.47 | 19.3<br>S  | Similar, but<br>M ANTONINVS<br>AVG ARM PARTH<br>MAX.   | TR P XXII IMP - IIII<br>COS III.<br>Providentia stg. l, hld.<br>sceptre and pointing<br>with rod to a globe at<br>her feet. | RIC III,<br>227,<br>no. 176;<br>BMC IV,<br>449 no.<br>456,<br>1 <sup>st</sup> issue | Dec.<br>167-<br>Feb.<br>168 | O-854/180 |

**Memorial coins of Antoninus Pius struck under M. Aurelius (Divus Antoninus)**  
(cat. 322 – 335)

Mint of Rome

|     |      |            |                                      |  |                             |                       |           |
|-----|------|------------|--------------------------------------|--|-----------------------------|-----------------------|-----------|
| 322 | 3.56 | 18.2<br>SE | DIVVS - ANTONINVS.<br>Head, bare, r. | CONSECRATIO.<br>Eagle stg. r., head l.,<br>onaltar decorated with<br>garlands. | RIC III,<br>247,<br>no. 431 | unda-<br>ted<br>(161) | O-854/97  |
| 323 | 3.52 | 18.5<br>S  | Similar.                             | Similar.   | “                           | “                     | O-854/232 |

|     |      |            |   |   |                             |   |           |
|-----|------|------------|---|---|-----------------------------|---|-----------|
| 324 | 3.46 | 18.6<br>SW | Similar.                                      | Similar.  | “                           | “ | O-854/231 |
| 325 | 3.44 | 19.4<br>S  | Similar.                                      | Similar.  | “                           | “ | O-854/104 |
| 326 | 3.36 | 18.1<br>S  | Similar.                                      | Similar.  | “                           | “ | O-854/108 |
| 327 | 3.25 | 18.2<br>N  | Similar.                                      | Similar.  | “                           | “ | O-854/233 |
| 328 | 3.22 | 20.0<br>N  | Similar.                                      | Similar.  | “                           | “ | O-854/109 |
| 329 | 3.33 | 17.8<br>S  | DIVVS ANTONINVS.<br>Head, bare, r., dr. l. s. | CONSECRATIO.<br>Pyre on four tiers,<br>decorated with<br>hangings and garlands,<br>surmounted by<br>quadriga. | RIC III,<br>247,<br>no. 438 | “ | O-854/399 |
| 330 | 3.55 | 17.8<br>S  | Similar, but<br>DIVVS -<br>ANTONINVS.         | DIVO PIO.<br>Square altar.  | RIC III,<br>247,<br>no. 441 | “ | O-854/95  |
| 331 | 3.41 | 17.9<br>SE | Similar.                                      | Similar.  | “                           | “ | O-854/276 |
| 332 | 3.33 | 18.5<br>S  | Similar, but<br>DIVVS ANTONINVS.              | Similar.  | “                           | “ | O-854/234 |
| 333 | 3.33 | 17.2<br>N  | Similar, but<br>DIVVS -<br>ANTONINVS.         | Similar.  | “                           | “ | O-854/235 |
| 334 | 3.30 | 17.6<br>S  | Similar.                                      | Similar, but<br>DIVO - PIO.   | “                           | “ | O-854/236 |
| 335 | 3.29 | 17.7<br>S  | Similar.                                      | Similar.  | “                           | “ | O-854/273 |

LUCIUS VERUS  
(cat. 336 – 366)

Mint of Rome

|     |      |           |   |  |                             |                        |           |
|-----|------|-----------|---|--|-----------------------------|------------------------|-----------|
| 336 | 3.46 | 18.2<br>S | IMP I AVREL VERVS<br>AVG.<br>Head, bare, r. | PROV DEOR TR P<br>COS II.<br>Providentia stg. l., hld.<br>globe and cornucopiae. | RIC III,<br>251,<br>no. 463 | March -<br>Dec.<br>161 | O-854/204 |
|-----|------|-----------|---|--|-----------------------------|------------------------|-----------|

|     |      |            |  |   |                             |                               |           |
|-----|------|------------|--|---|-----------------------------|-------------------------------|-----------|
| 337 | 3.44 | 19.0<br>N  | Similar.   | Similar, but PROV –<br>DEOR TR P COS II.  | “                           | “                             | O-854/206 |
| 338 | 3.42 | 17.4<br>N  | Similar.   | Similar.  | “                           | “                             | O-854/304 |
| 339 | 3.35 | 18.3<br>N  | Similar.   | Similar.  | “                           | “                             | O-854/205 |
| 340 | 3.24 | 18.0<br>S  | IMP L AVREL VERVS<br>AVG.<br>Head, bare, r.                        | PROV – DEOR TR P<br>II COS II.<br>Providentia stg. l, hld.<br>globe and cornucopiae.                                | RIC III,<br>253,<br>no. 482 | Dec.<br>161-<br>Dec.<br>162   | O-854/345 |
| 341 | 3.41 | 17.5<br>S  | IMP L VERVS AVG.<br>Head, bare, r.                                 | Similar.  | RIC III,<br>253,<br>no. 483 | “                             | O-854/207 |
| 342 | 3.45 | 17.8<br>S  | Similar.   | PROV – DEOR TR P<br>III COS II.<br>Providentia stg. l, hld.<br>globe and cornucopiae.                               | RIC III,<br>253,<br>no. 491 | Dec.<br>162-<br>Autumn<br>163 | O-854/208 |
| 343 | 3.64 | 18.4<br>NW | L VERVS AVG<br>-ARMENIACVS.<br>Bust, cuirassed, head,<br>laur., r. | TR P IIII – IMP II<br>COS II.<br>Mars stg. r., hld. spear,<br>l. hand on shield.                                    | RIC III,<br>255,<br>no. 514 | Dec.<br>163-<br>Dec.<br>164   | O-854/213 |
| 344 | 3.35 | 17.9<br>N  | Similar.   | Similar.  | “                           | “                             | O-854/301 |
| 345 | 3.50 | 16.7<br>N  | L VERVS AVG -<br>ARMENIACVS.<br>Head, bare, r.                     | Similar.  | RIC III,<br>255,<br>no. 515 | “                             | O-854/209 |
| 346 | 3.35 | 17.0<br>S  | Similar.   | Similar.  | “                           | “                             | O-854/210 |
| 347 | 3.16 | 16.6<br>S  | L VERVS AVG –<br>ARMENIACVS.<br>Head, laur., r.                    | TR P IIII – IMP II<br>COS II.<br>Mars stg. r., hld. spear,<br>l. hand on shield.                                    | RIC III,<br>255,<br>no. 516 | “                             | O-854/211 |
| 348 | 3.10 | 18.4<br>S  | Similar.   | Similar.  | “                           | “                             | O-854/212 |
| 349 | 3.43 | 17.9<br>S  | Similar.   | TR P V – IMP II COS<br>II.<br>Mars stg. r., hld. spear,<br>l. hand on shield.                                       | RIC III,<br>256,<br>no. 529 | Dec.<br>164-<br>Avg.<br>165   | O-854/214 |
| 350 | 3.41 | 18.0<br>NE | L VERVS AVG ARM<br>PARTH MAX.<br>Head, laur., r.                   | TR P V – IMP III<br>COS II.<br>Parthian std. r., hands<br>bound behind back; at<br>feet quiver, bow and<br>weapons. | RIC III,<br>257,<br>no. 540 | Aug. –<br>Dec.<br>165         | O-854/215 |

|     |      |            |  |   |                             |                               |           |
|-----|------|------------|--|---|-----------------------------|-------------------------------|-----------|
| 351 | 3.31 | 20.7<br>S  | Similar, but L VERVS<br>AVG ARM - PARTH<br>MAX.    | VICT AVG – TR P VI<br>– COS II.<br>Vicrory, towered,<br>flying l., hld. diadem<br>with both hands.  | RIC III,<br>258,<br>no. 553 | Dec.<br>165-<br>Summer<br>166 | O-854/216 |
| 352 | 3.40 | 19.0<br>SW | L VERVS AVG ARM -<br>PARTH MAX.<br>Head, laur., r. | PAX AVG TR P VI<br>COS II.<br>Pax stg. l., hld.<br>olive branch and<br>cornucopiae.   | RIC III,<br>258,<br>no. 555 | “                             | O-854/300 |
| 353 | 3.19 | 19.2<br>S  | Similar.   | Similar.  | “                           | “                             | O-854/220 |
| 354 | 3.11 | 19.6<br>S  | Similar, but L VERVS<br>AVG ARM PARTH<br>MAX.      | Similar.  | “                           | “                             | O-854/217 |
| 355 | 3.53 | 18.7<br>S  | Similar, but L VERVS<br>AVG ARM - PARTH<br>MAX.    | TR P VI IMP – IIII<br>COS II; in ex., PAX.<br>Pax stg. l., hld.<br>olive branch and<br>cornucopiae.   | RIC III,<br>259,<br>no. 561 | Summer<br>-Dec.<br>166        | O-854/223 |
| 356 | 3.43 | 18.4<br>NE | Similar.   | Similar.  | “                           | “                             | O-854/221 |
| 357 | 3.18 | 18.5<br>N  | Similar.   | Similar.  | “                           | “                             | O-854/397 |
| 358 | 2.97 | 19.7<br>S  | Similar.   | Similar.  | “                           | “                             | O-854/219 |
| 359 | 2.97 | 20.0<br>NE | Similar.   | Similar.  | “                           | “                             | O-854/303 |
| 360 | 2.68 | 19.2<br>SW | Similar.   | Similar.  | “                           | “                             | O-854/403 |
| 361 | 3.44 | 18.8<br>N  | Similar.   | TR P VI • IMP IIII -<br>COS II.<br>Victory, half-draped,<br>stg. r., holds palm and<br>places on a palm-tree<br>ashield inscribed<br>VIC/PAR. | RIC III,<br>259,<br>no. 566 | “                             | O-854/218 |
| 362 | 3.39 | 19.5<br>N  | Similar.   | TR P VII - IMP IIII<br>COS III.<br>Victory walking l., hld.<br>wreath and palm.   | RIC III,<br>260,<br>no. 574 | Dec.<br>166-<br>Dec.<br>167   | O-854/224 |
| 363 | 3.28 | 18.5<br>S  | Similar.   | Similar.  | “                           | “                             | O-854/222 |

|     |      |            |   |   |                             |   |           |
|-----|------|------------|---|---|-----------------------------|---|-----------|
| 364 | 3.54 | 19.0<br>SW | Similar, but L VERVS<br>AVG ARM PARTH<br>MAX. | TR P VII IMP III<br>COS III.<br>Aequitas stg. I,<br>hld. scales and<br>cornucopiae. | RIC III,<br>260,<br>no. 576 | “ | O-854/302 |
| 365 | 3.45 | 19.2<br>N  | Similar.                                      | Similar.  | “                           | “ | O-854/226 |
| 366 | 3.12 | 17.5<br>N  | Similar.                                      | Similar.  | “                           | “ | O-854/225 |

**Faustina Junior  
striking under Marcus Aurelius  
(cat. 367 – 399)**

Mint of Rome

|     |      |            |   |   |                             |                          |           |
|-----|------|------------|---|---|-----------------------------|--------------------------|-----------|
| 367 | 3.50 | 19.9<br>SW | FAVSTINA –<br>AVGVSTA.<br>Bust dr, r., hair waved<br>and coiled on back of<br>head. | C – E – R – S.<br>Ceres, veiled, std. I,<br>on cista, hld. two corn-<br>ears and torch.             | RIC III,<br>268,<br>no. 669 | undated<br>(161-<br>175) | O-854/355 |
| 368 | 3.58 | 18.9<br>S  | Similar.  | DIANA – LVCIF.<br>Diana stg. I, hld.<br>lighted torch with both<br>hands.                           | RIC III,<br>268,<br>no. 674 | “                        | O-854/280 |
| 369 | 3.48 | 18.7<br>S  | Similar, but FAVSTINA<br>AVGVSTA.   | FECVND AVGVSTAE.<br>Fecunditas stg. I.<br>between two girls and<br>hld. two infants in her<br>arms. | RIC III,<br>268,<br>no. 676 | “                        | O-854/185 |
| 370 | 3.34 | 18.7<br>S  | Similar.  | Similar.  | “                           | “                        | O-854/202 |
| 371 | 3.73 | 18.5<br>S  | Similar, but FAVSTINA<br>– AVGVSTA; bust<br>dr., r.                                 | FECVNDITAS<br>Fecunditas stg. r., hld.<br>sceptre and infant.                                       | RIC III,<br>269,<br>no. 677 | “                        | O-854/285 |
| 372 | 3.69 | 17.7<br>S  | Similar.  | Similar, but<br>FECVN-DITAS.  | “                           | “                        | O-854/183 |
| 373 | 3.57 | 19.2<br>S  | Similar.  | Similar, but<br>FECVNDITAS.   | “                           | “                        | O-854/283 |
| 374 | 3.56 | 18.5<br>N  | Similar.  | Similar, but<br>FECVN-DITAS.  | “                           | “                        | O-854/186 |
| 375 | 3.53 | 19.1<br>N  | Similar.  | Similar.  | “                           | “                        | O-854/197 |
| 376 | 3.45 | 18.9<br>N  | Similar.  | Similar.  | “                           | “                        | O-854/195 |

|     |      |            |  |   |                                    |   |           |
|-----|------|------------|--|---|------------------------------------|---|-----------|
| 377 | 3.43 | 18.7<br>N  | Similar.   | Similar, but<br>FECVN-D-ITAS.   | “                                  | “ | O-854/192 |
| 378 | 3.39 | 18.7<br>N  | Similar.   | Similar.  | “                                  | “ | O-854/196 |
| 379 | 3.36 | 19.0<br>S  | Similar.   | Similar, but<br>FECVNDITAS.   | “                                  | “ | O-854/187 |
| 380 | 3.28 | 18.3<br>S  | Similar.   | Similar, but<br>FECVN-DITAS.  | “                                  | “ | O-854/193 |
| 381 | 3.28 | 18.8<br>S  | Similar.   | Similar, but<br>FECVN-D-ITAS.   | “                                  | “ | O-854/278 |
| 382 | 3.15 | 19.7<br>S  | Similar.   | Similar, but<br>FECVN-DITAS.  | “                                  | “ | O-854/189 |
| 383 | 3.12 | 18.5<br>N  | Similar.   | Similar, but<br>FECVN-D-ITAS.   | “                                  | “ | O-854/281 |
| 384 | 3.01 | 18.7<br>S  | Similar.   | Similar, but<br>FECVNDITAS.   | ”                                  | “ | O-854/200 |
| 385 | 3.07 | 17.7<br>N  | FAVSTINA -<br>AVGVSTA.<br>Bust dr., r., hair waved<br>and coiled on back of<br>head. | HIL-A-RITAS.<br>Hilaritas stg. I.,<br>hld. long palm and<br>cornucopiae.                        | <i>RIC</i> III,<br>269,<br>no. 686 | “ | O-854/353 |
| 386 | 2.97 | 19.3<br>S  | Similar.   | Similar.  | “                                  | “ | O-854/367 |
| 387 | 3.27 | 18.3<br>N  | Similar.   | I - V - N - O.<br>Iuno, veiled, stg. I., hld.<br>patera and sceptre.                            | <i>RIC</i> III,<br>269,<br>no. 690 | “ | O-854/279 |
| 388 | 3.51 | 17.3<br>N  | Similar.   | IVNONI - REGINAE<br>Juno, veiled, stg. I., hld.<br>patera and sceptre; at<br>her feet, peacock. | <i>RIC</i> III,<br>270,<br>no. 695 | “ | O-854/188 |
| 389 | 3.50 | 17.9<br>S  | Similar.   | Similar, but IVNONI<br>R-E-GINAE.   | “                                  | “ | O-854/198 |
| 390 | 3.35 | 17.5<br>NW | Similar.   | Similar, but<br>IVNONI - REGINAE.   | “                                  | “ | O-854/194 |
| 391 | 3.52 | 18.0<br>S  | Similar, but with circlet<br>of pearls.  | Similar.  | <i>RIC</i> III,<br>270,<br>no. 696 | “ | O-854/287 |
| 392 | 3.34 | 17.8<br>S  | Similar.   | Similar.  | “                                  | “ | O-854/184 |
| 393 | 3.16 | 18.0<br>SE | Similar.   | Similar, but<br>IVNONI - R-EGINAE.  | “                                  | “ | O-854/182 |



|     |      |            |  |   |                         |   |           |
|-----|------|------------|--|---|-------------------------|---|-----------|
| 394 | 3.32 | 18.0<br>S  | Similar, but FAVSTINA – AVGVSTA; bust, dr., diademed, r. | SAECLVI FELICIT.<br>Throne, draped and ornamented, on which are two infant boys.                                  | RIC III, 271, no. 712   | “ | O-854/190 |
| 395 | 3.51 | 17.5<br>SW | Similar.   | S – A – L – V – S.<br>Salus std. I., feeding snake twined round altar.  | “                       | “ | O-854/191 |
| 396 | 3.22 | 17.0<br>S  | Similar.   | Similar.  | “                       | “ | O-854/203 |
| 397 | 3.60 | 17.4<br>S  | Similar, with circlet of pearls.                         | Similar.  | RIC III, 271, no. 714 a | “ | O-854/284 |
| 398 | 3.28 | 20.4<br>S  | Similar, hair waved.                                     | VENVS - GENETRIX.<br>Venus stg. I., hld. Victory, l. hand on shield; below shield, a helmet; on shield, Dioscuri. | RIC III, 272, no. 734   | “ | O-854/286 |
| 399 | 3.46 | 20.2<br>S  | Similar.   | Similar.  | “                       | “ | O-854/282 |

**Lucilla**  
**striking under Marcus Aurelius**  
**(cat. 400 – 403)**

Mint of Rome

|     |      |            |   |  |  |                                  |           |
|-----|------|------------|---|--|--|----------------------------------|-----------|
| 400 | 3.64 | 18.8<br>S  | LVCILLAE AVG ANTONINI AVG F.<br>Bust, dr., r., hair waved and coiled on back of head. | CON-C-ORDIA.<br>Concordia std. I., hld. patera and resting her elbow on a statue of Spes; cornucopiae under seat.                | RIC III, 274, no. 757; BMC IV, 427, no. 305      | undated (164-169 or later, 183?) | O-854/228 |
| 401 | 3.39 | 19.1<br>S  | Similar.  | CON-CORDIA.<br>Concordia std. I., hld. patera and resting her elbow on a statue of Spes.   | RIC III, 274, no. 758; BMC IV, 427, no. 306      | “                                | O-854/227 |
| 402 | 3.50 | 18.8<br>SW | Similar, LVCILLAE AVG – ANTONINI AVG F.   | P – I – E – T – A – S.<br>Pietas, veiled, stg. I., raising her r. hand over lighted altar, and hld. a perfume box in l. at side. | RIC III, 275, no. 775; BMC IV, 428, nos. 317-319 | “                                | O-854/229 |
| 403 | 3.16 | 18.5<br>S  | Similar.  | Similar.   | “  | “                                | O-854/230 |













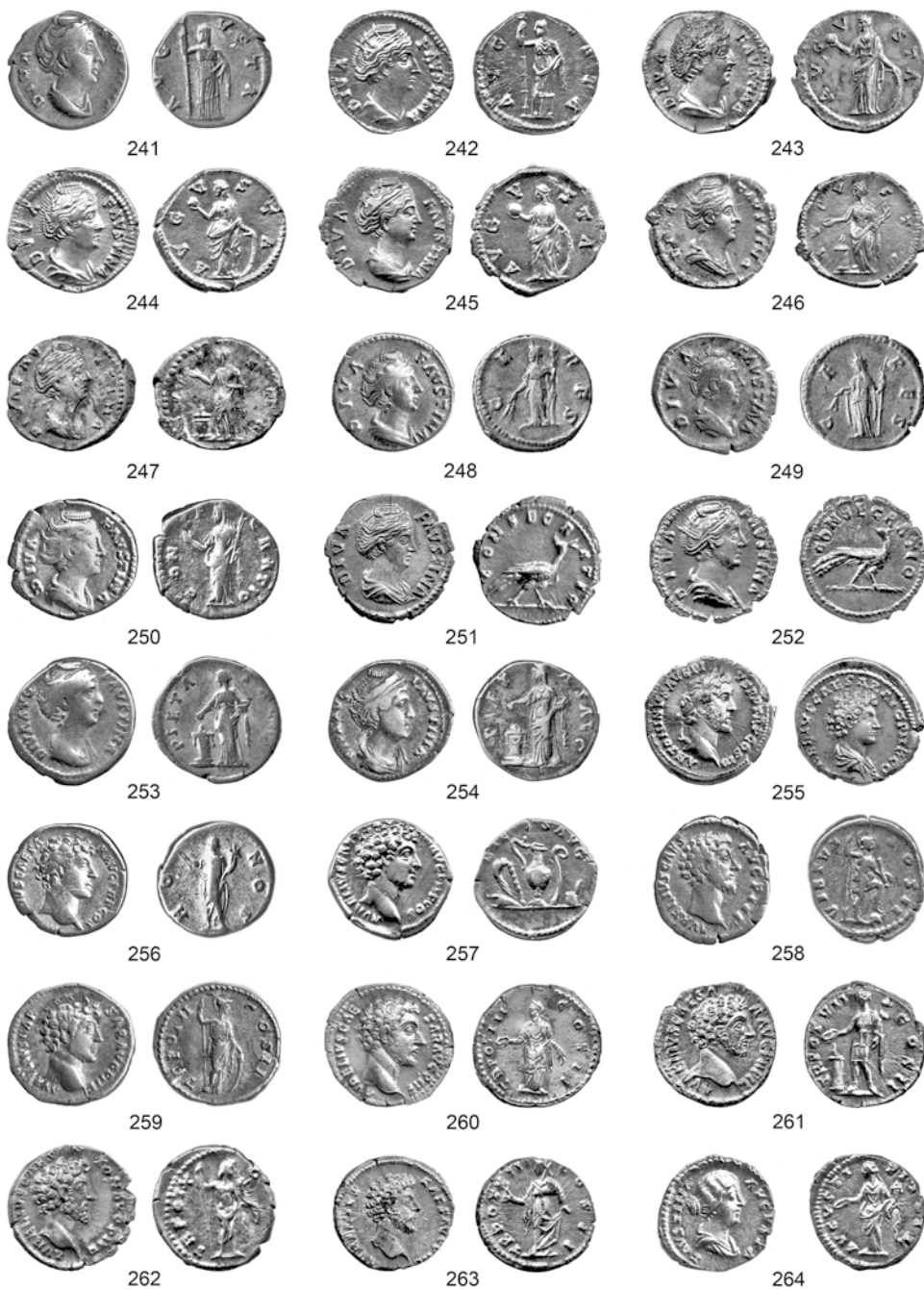














265



266



267



268



269



270



271



272



273



274



275



276



277



278



279



280



281



282



283



284



285



286



287



288



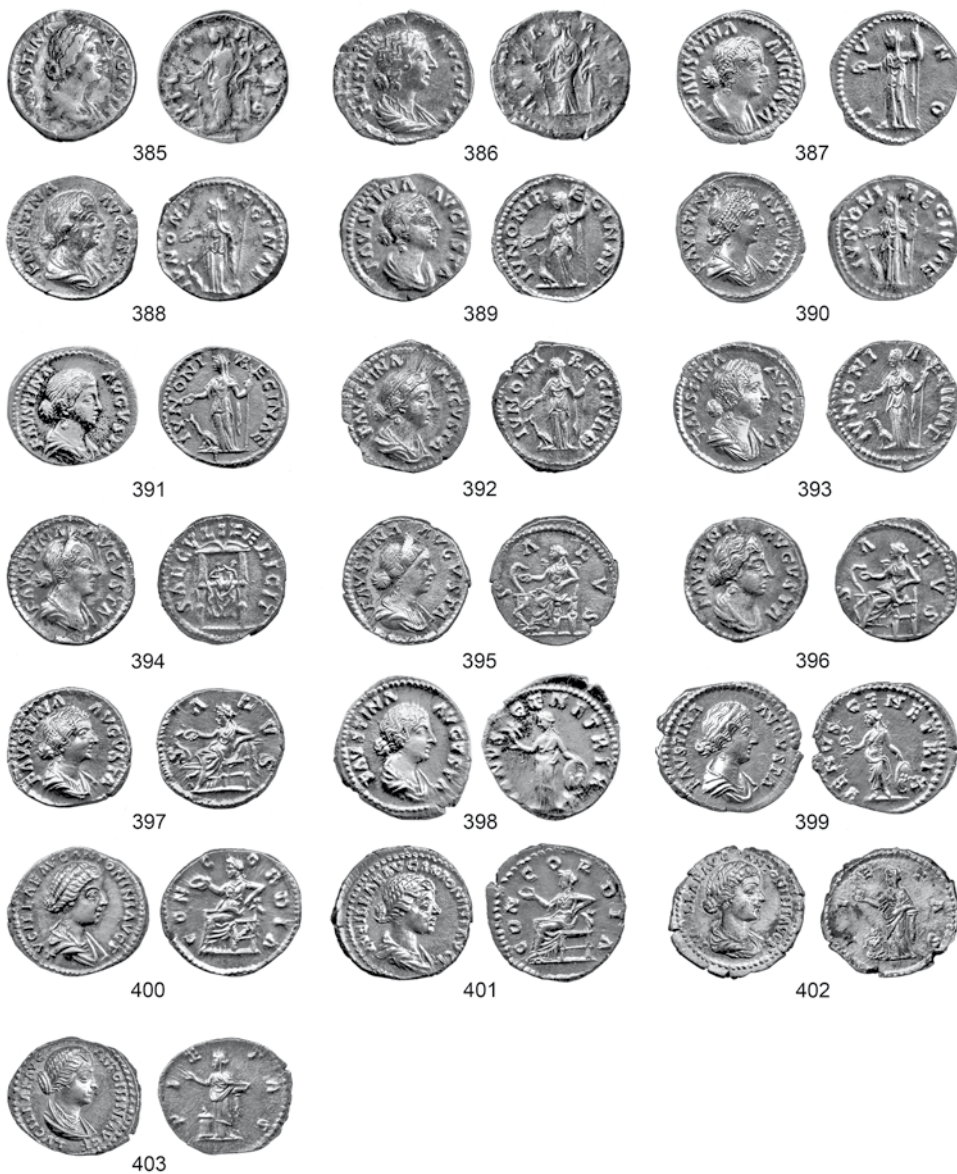














## BIBLIOGRAPHY

### *Antička bronza*

*Antička bronza Singidunuma (Antique Bronze from Singidunum)*, ed. S. Krunić, Beograd 1997.

### Arheološko blago Niša

*Arheološko blago Niša od neolita do srednjeg veka / Archaeological Treasure of Niš from the Neolithic to the Middle Ages* (ed. D. Davidov), Beograd/Belgrade 2004.

### Arheološki spomenici

*Arheološki spomenici i nalazišta u Srbiji I*, Beograd 1953.

### Bojović 1977

D. Bojović, *Rimska keramika Singidunuma*, Beograd 1977.

### Bojović 1983

D. Bojović, *Rimske fibule Singidunuma / Die Römische Fibeln von Singidunum*, Beograd 1983.

### Borić - Brešković 1976

B. Borić-Brešković, *Novac kolonije Viminacijum u zbirci Svetozara St. Dušanića / Coins of Viminacium in the Collection of Svetozar St. Dušanić*, Beograd 1976.

### Borić – Brešković 2003

B. Borić – Brešković, The Hoard of Roman Denarii from Grocka by Belgrade (Nalaz rimskih denara iz Grocke pored Beograda), *Numizmatičar* 22-23 (1999-2000), Beograd 2003: 11-58.

### Borić – Brešković, Arsenijević 2008

B. Borić – Brešković, M. Arsenijević, The Roman Denarii Hoard from Radalj near Drina River, *Numizmatičar* 26-27 (2003-2004), Beograd 2008: 95-158.

### Borić – Brešković, Crnobrnja 2005

B. Borić – Brešković, N. Crnobrnja, A Find of Roman Denarii of the Emperors of the I-II Century, from Nemenikuće on Mt. Kosmaj (Nalaz rimskih denara careva I – II veka iz Nemenikuća na Kosmaju), *Numizmatičar* 24-25 (2001-2002), Beograd 2005: 7-94.

### Crnobrnja 1978

N. Crnobrnja, Popis i karta nalaza antičkog novca na području grada Beograda (The List and Map of the Finds of antique Coins in the Territory of Belgrade), *Godišnjak grada Beograda XXV*, Beograd 1978: 197-210.

## Crnobrnja 1985

N. Crnobrnja, Antički novac iz Ušća kod Obrenovca (The Ancient Coins found at Ušće near Obrenovac), *Godišnjak grada Beograda XXXII*, Beograd 1985: 51-77.

## Crnobrnja 1991

N. Crnobrnja, Tri ostave rimskog bronzanog novca (IV vek) sa područja opštine Obrenovac (Three Hoards of Roman bronze Coins (IV Century) from the Area of the Municipality of Obrenovac), *Numizmatičar* 14, Beograd 1991: 41-48.

## Crnobrnja 1992

N. Crnobrnja, Novi podaci o nalazima rimskog novca na području opštine Obrenovac – rekognosciranja 1990. godine (Surveying of the Obrenovac Municipality Area), *Glasnik Srpskog arheološkog društva* 8, Beograd 1992: 152-158.

## Crnobrnja 2006

A. Crnobrnja, Arheološka nalazišta na teritoriji Obrenovca, I, *Godišnjak grada Beograda LII* (2005), Beograd 2006: 59-92.

## Crnobrnja 2007

A. Crnobrnja, Dva epigrafska spomenika iz Ušća kod Obrenovca (Two inscribed Roman Objects from Ušće near Obrenovac), *Glasnik Srpskog arheološkog društva* 23, Beograd 2007: 271-278.

## Dušanić 1971

S. Dušanić, Heteroklitično *Metalli* u natpisima rudničkog novca (The Heteroclite *Metalli* on the Roman Mines Coins), *Živa Antika* 21/2, Skopje 1971: 535-554.

Dušanić, *IMS* I

S. Dušanić, Le Nord-ouest de la Mésie Supérieure, in: Mirković, M.- S. Dušanić, *Inscriptions de la Mésie Supérieure, I, Singidunum et le nord-ouest de la Province*, Beograd 1976.

## Dušanić 1977 (1)

S. Dušanić, Aspects of Roman Mining in Noricum, Pannonia, Dalmatia and Moesia Superior, in: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II 6, Berlin-New York 1977: 52-94.

## Dušanić 1977 (2)

S. Dušanić, Iz istorije rimskog rudarstva u Gornjoj Meziji (Two Notes on Roman Mining in Moesia Superior), *Arheološki vestnik XXVIII*, Ljubljana 1977: 163-179.

## Dušanić 1978

S. Dušanić, Anonimni kvadransi (Notes on the anonymous Quadrantes), *Numizmatičar* 1, Beograd 1978: 23-39.

Dušanić 1980

S. Dušanić, Organizacija rimskog rudarstva u Noriku, Panoniji, Dalmaciji i Gornjoj Meziji (Organization of Roman Mining in Noricum, Pannonia, Dalmatia and Moesia Superior), *Istorijski glasnik* 1-2, Beograda 1980: 7-55.

Garašanin D., M. 1951

D. Garašanin, M. Garašanin, *Arheološka nalazišta u Srbiji*, Beograd 1951.

Kanic 1968

F. Kanic, *Srbija – zemlja i stanovništvo od rimskog doba do kraja XIX veka*, I, Beograd 1986 (naslov originala: F. Kanitz, *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk von der Römerzeit bis zur Gegenwart*, I, *Land und Bevölkerung*, Leipzig 1904).

Kondić 1967 (1)

V. Kondić, *Novac u Beogradu od najstarije monete na ovom tlu do prvog novca kneževine Srbije 1868/69*, Beograd 1967.

Kondić 1967 (2)

V. Kondić, Nalaz rimskih zlatnika kod Ušća u Obrenovcu (Une trouvaille de monnaies en or romaines à Ušće près d'Obrenovac), *Starinar* XVIII, Beograd 1967: 202-212, T. I-II.

Krunić 1992

S. Krunić, *Rimski medicinski i farmaceutski instrumenti iz Singidunuma i okoline*, Beograd 1992.

Lazić 2006

M. Lazić, Rimski vojnička diploma iz Skele kod Obrenovca (The Roman Military Diploma from Skela near Obrenovac), *Glasnik Srpskog arheološkog društva* 22, Beograd 2006: 321-331.

Mirković 2000

M. Mirković, *Euphrata et Romano consulibus auf einem neuen Militärdiplom von der unteren Sava*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 133, Bonn 2000: 286-290.

Popović 1992

I. Popović, *Rimski nakit u Narodnom muzeju u Beogradu. I Prstenje / Les bijoux romains du Musée national de Belgrade. I. Les bagues*, Belgrade 1992.

Popović 1996

I. Popović, *Rimski nakit u Narodnom muzeju u Beogradu. II Zlatan nakit / Les bijoux romains du Musée national de Belgrade. II. Les bijoux d'or*, Belgrade 1996.

RIC I

S. H. V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, I, 31 BC - AD 69, London 1984 (rev. ed.).

RIC II

H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, II, *Vespasian to Hadrian*, London 1962.

RIC III

H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, III, *Antoninus Pius to Commodus*, London 1962.

Ritterling, *RE* XII-1/2, s. v. Legio

E. Ritterling, in: *Pauly's Realencyclopädie der Classischen Altertums-Wissenschaft*, XII-1/2, s. v. Legio.

Simić, Vasić 1977

V. M. Simić, M. R. Vasić, La monnaie des mines romaines de l'Illyrie, *Revue numismatique* XIX, Paris 1977: 48-61.

Trbuhović, Vasiljević 1976

V. Trbuhović, M. Vasiljević, Arheološka nalazišta i spomenici u slivu reke Dobrave, *Starinar* XXVII, 1976: 153-166.

Vasić 1985

M. R. Vasić, Mačva i Podrinje u rimsko doba, *Glasnik Srpskog arheološkog društva* 2, 1985: 124-141

Vasiljević 1969

M. Vasiljević, Topografija arheoloških nalazišta i spomenika u Podrinju II, *Godišnjak isprorijskog arhiva* VII, Šabac 1969: 449-468.

Vasiljević 1972

M. Vasiljević, II Rekognosciranje – Podrinje, *Arheološki pregled* 14, Beograd 1972: 168-189.

Vasiljević 1973

M. Vasiljević, Rekognosciranja u Podrinju, *Arheološki pregled* 15, Beograd 1973: 133-161.

Vasiljević 1974

M. Vasiljević, Rekognosciranje Podrinja, *Arheološki pregled* 16, Beograd 1974: 145-150.

Vasiljević 1976

M. Vasiljević, Rekognosciranje Podrinja, *Arheološki pregled* 18, Beograd 1976: 141-176.

Veličković 1972

M. Veličković, *Rimska sitna bronzana plastika u Narodnom muzeju u Beogradu / Petits bronzes figurés romains au Musée National*, Beograd 1972.

*Šabac u prošlosti*

*Šabac u prošlosti*, I, ed. S. Filipović, Šabac 1970.

Šipuš 1986

N. Šipuš, Rimski novci iz sela Ušće kod Obrenovca (Roman Coins found at the Village od Ušće near Obrenovac), *Godišnjak grada Beograda XXXIII*, Beograd 1986: 5-23.



## ОСТАВА ДЕНАРА ПРВОГ И ДРУГОГ ВАКА ИЗ УШЋА КОД ОБРЕНОВЦА

## Резиме

Остава денара римских царева I и II века из Ушћа код Обреновца у Народни музеј у Београду доспела је откупом 1967. године (реф. 1). По речима Б. Петровића, једног од налазача оставе, новац је био похрањен у керамички суд који је орањем био згњечен, а садржај развучен на неколико метара дуж бразде (реф. 2). Поред 403 комада римских денара благо склоњено у посуди чинили су и делови једне златне огрлице са стакленом пастом, један масивни златни прстен, две бронзане фибуле, једна бронзана пинцета и једна бронзана игла (реф. 3).

Остава из Ушћа припада временском хоризонту налаза са територије Србије чији *terminus post quem* (трq.) пада под крај шездесетих година II века. Том времену припадају оставе новца из Гроцке (реф. 4), Неменикућа (реф. 5), две изгубљене оставе из Београда (реф. 6), затим остава из Мрчевца (реф. 7) и она из Честе (реф. 8). Ове оставе указују на извесна немила догађања узрокована блиским ратним окршајима или пљачкашким упадима са барбарикума о којима не постоје писани трагови. У ширем контексту ове оставе припадају времену дугих и исцрпљујућих Маркоманских ратова, откада је па надаље, на рајнско-дунавском лимесу ваљало јачати војне снаге и штитити се од варварских упада. Дуж норичко-панонског лимеса средином шездесетих година II века вођени су жестоки окршаји с Маркоманима који су угрожавали мир и спокојство и дуж оног дела дунавског лимеса, који непосредно није био обухваћен ратним дејствима. Окршаји су каткада налагали пребацивање војних јединица и њихово ангажовање на маркоманском ратишту, што је био случај и са једним делом IV Флавијеве легије, стациониране у Сингидунуму у Горњој Мезији (реф. 9). Такве појаве и општа несигурност које ратови у суседству стварају могли су бити погодна прилика за упад суседних Јазига. У светлости таквих збивања сагледавамо пронађене оставе новца на простору јужно од Саве и Дунава, чији трq. пада у 168/9. годину (реф. 10). Оставе новца и драгоцености пронађене у Гроцкој, Неменикућама и Ушћу, скривене пред непосредном опасношћу указују на размере и подручја упада. Они су усмерени ка рудничким територијама на Космају и Подрињу, које су својим општим просперитетом и статусом екстериторијалних економија били привлачна мета суседних варварских групација.

Осврнућемо се на регион и место налаза оставе откривене у селу Ушће. Село лежи на десној обали реке Саве на приближно равномерној удаљености од Сирмијума на западу и Сингидунума на истоку. Тај део западне Србије ограничен реком Савом и горњим токовима Дрине на западу и Колубаре на истоку припадао је римској провинцији Доњој Панонији. Јужна граница текла је на висини реке Дрињаче (реф. 12). Природне одлике и богатства овај регион карактеришу као пољопривредно-руднички (реф. 13). Рано прерастање подрињских рудника у римску рудничку територију царског домена потврђено је рудничким новцима с бистом и натписом Трајана на аверсу, и натписом: METALL VLTIANI PANN на реверсу. Ту спадају и типови с Дијанином (атрибут за сребро) или бистом Сола на аверсу и натписима: METAL PANNONICIS и METALLI PANNONICI на реверсу (реф. 14). Они се идентификују са подрињским рудницима (реф. 15-16), који ће имати утицаја на свеукупни аграрни раст и насељеност блиских равничарских и обрадивих предела овог сегмента Доње Паноније.

Равничарски појас, Мачва и Посавина, су изразито аграрни. Да је ова област била аграрно култивисана, предано обрађивана, а уз то и добро насељена сведоче на

стотине констатованих трагова и остатака вила рустика, које прати обиље покретног археолошког материјала из времена римске управе. Подаци са терена годинама се сливају у Народни музеј у Шапцу (реф. 17), Музеј града Београда (реф. 18) и, мањој мери, Народни музеј у Београду (реф. 19). Десном обалом Саве текао је и римски пут који је повезивао Сирмијум и Сингидунум. На више места овај пут је потврђен и спорадично штићен мањим војним утврђењима и осматрачницама (реф. 20). На овом путном правцу на Ушћу, данас на левој обали потока Вукодраже, тачније на самом њеном увиру у Саву настао је римски војни логор димензија 150 x150 м (према Каницу) (реф. 21). Из приложеног цртежа габарита војног логора на Вукодражи, који је крајем 19. века направио Ф. Каниц видимо темељне остатке римске грађевине. Јужно од ових остатака који данас покривају плантажни воћњаци у Ушћу, дубоким орањем годинама је избациван и сакупљан археолошки материјал врло често са скелетним остацима инхумираних. Реч је о материјалу типичном за гробне садржаје. Заступљени су новци, фибуле, жишци, накит, лакримарији, копче, медицински и фармацеутски инструменти. Сав тај годинама брижљиво сакупљани материјал, у времену када је изравно доспевао у музеје, а археолошки локалитети још нису били претраживани детекторима, углавном је кроз одговарајуће музејске едиције публикован и културно историјски вреднован (реф. 22-23).

Монетарни део оставе из Ушћа, која поред сребрног новца садржи и накит, састоји се од 403 римска денара у распону од Тиберија (14-37), односно Нерона (64/65) до Марка Аурелија (167/168) и следећег је садржаја: Тиберије (1); Нерон (7), Галба (4), Вителије (5), издања под Веспасијаном (65: Веспасијан – 22, Тит – 4, Домицијан – 1), Тит (8), Домицијан (13), Нерва (8), Трајан (51), издања под Хадријаном (53: Хадријан – 41, Сабина -1, Луције Елије – 1), издања под Антонином Пијем (100: Антонин Пије – 56, Фаустина I – 2, Diva Faustina – 29, Антонин Пије и Марко Аурелије – 1, Марко Аурелије -8, Фаустина II – 4), издања под Марком Аурелијем (136: Марко Аурелије – 54, Divus Antoninus – 14, Луције Вер – 31, Фаустина II – 33, Луцила – 4). Сви примерци припадају римској ковници, осим једног Веспасијановог денара из ковнице Лугдунум (кат. 39).

Код неких денара констатована су релативна одступања од познатих врста. Реч је о варијантама у вези са аверсним и реверсним представама и легендама или о примерцима присутним у каталогу римског новца Британског музеја (ВМС), а који у корпусу *Roman Imperial Coinage* нису прецизно описани. Све ове разлике забележене су у каталогу оставе. Неколико денара показују да је исто ковање у злату имало пандан и у сребру (кат. 73, 87-89) .

Најстарији примерак је један Тиберијев денар, чији новац за разлику од остава I века није забележен у другим досада познатим налазима сребрног новца II века са простора Србије. Следе седам Неронових, четири Галбина и пет Вителијевих денара. Отон није заступљен. Значајан је број флавијевских (86), Трајанових (51) и Хадријанових емисија (50). Нерва је, сразмерно годинама владавине, присутан само са 8 примерака. Новцем је најобилније обухваћено време I (100) и II Антонина (136) са знатним бројем врло добро очуваних денара. Овој последњој групи припада и недатовано Аурелијево ковање за Фаустину II (33), широко омеђено 161-175. годином (кат. 367 – 399 и реф. 24), и Луцилу (4 денара дуге аверсне легенде, кат. 400-403) из 164–169 или пак 183. године (?) (реф. 25), које би горњом хронолошком границом прелазило *terminus post quem* заснован на последњем сигурно датованом примерку у налазу. Денари Марка Аурелија (7) и Луција Вера (5) емитовани од децембра 166. до децембра 167. најближи су времену закопавања (реф. 26-27). Најмлађи је Аурелијев денар, такође из времена заједничке владе с Вером, датован легендом Tr P XXII Imp III Cos III у период децембар

167 - фебруар 168. године (кат. 321 и реф. 28). Овај примерак уједно одређује крај 167, односно 168. годину као *terminus a quo* закопавања новца и накита из Ушћа.

Покопани иметак као вредност није безначајан (више од једне годишње војничке плате), усмерава пажњу на могућег власника.

Време настанка и трајања римског логора код Ушћа требало би сагледати кроз темељна археолошка ископавања, која су досада изостала. Скица габарита логора са кружним угаоним кулама, коју нам је оставио Ф. Каниц сугерира тетрархијско наслеђе. Сондирања археолога из Народног музеја у Шапцу августа 1971. године показала су да се ради о утврђењу изграђеном у 4. веку. Праћење стратиграфије показало је да се изнад здравнице налази бронзаноодобни слој, изнад њега слој 4. века, затим слој ране Византије – 6. век, а као најмлађи био би слој који би припадао раном средњем веку. Југозападно од фортификације откривени су гробови који по свој прилици припадају посади утврђења. Без жеље да прејудицирамо закључке, изгледа да је на десној обали Вукодража била раноцарска, али касније и касноантичка некропола, која се протезала према истоку, а могла је припадати насељу које је постојало на месту где је данашње село Скела. Ово је само могућа хипотеза, а цео потез заслужује озбиљна систематска ископавања.

С друге стране, обиље сабраног археолошког материјала, који потиче из некополе цивилног насеља, као и са других ближих локација, индицира рано успостављање римске власти и доминације. Сведочи да је овај део посаво-тамнавске регије морао бити важан и моћан стратешки пункт, да је процес романизације аутохтоне популације рано започео и интензивно текао на тачкама сличним и чврстим као ова на Ушћу.

Из времена северијанске епохе потиче једна војна диплома откривена у селу Скела, засеок Врови, на локацији која садржи трагове виле рустике. Место налаза удаљено је 4 км од логора на Ушћу. Диплома се датује у 200. годину (реф. 29). Осим локалитета Врови у Скели и на локацијама Брзи Брод и Старо Ушће у Ушћу констатовано је више вила рустика са обиљем разноврсног материјала. Скривени ћуп са новцем и археолошким материјалом покопан у делу насеља / некрополе на око 40 м од темељних остатака једне римске грађевине упућује на лице које је добро познавало локалне прилике. Могуће је да је керамичка посуда била похрањена у близини инхумираног покојника где је сасвим могуће да је плуг захватио – изорао и типичан гробни садржај који се огледа кроз наведени инвентар публикован у овом часопису од стране Д. Ратковић (делови златне огрлице, златни прстен, 2 бронзане фибуле, једна бронзана пинцета и једна бронзана игла).

За серију покопаних остава и драгоцености чији трг пада у 168/9. годину које су биле предмет наших ранијих обрада (реф. 30), видимо исте разлоге склањања: непријатељска провала. Она је вероватно нагнала и власника новца да са свог оближњег поседа приђе скровитијем и безбеднијем месту за закопавање свога блага.

Деана РАТКОВИЋ

## НЕМОНЕТАРНИ ДЕО ОСТАВЕ ДЕНАРА I И II ВЕКА ИЗ УШЋА КОД ОБРЕНОВЦА

**Абстракт:** У оквиру оставе денара I и II века из Ушћа код Обреновца налазе се 403 комада новца и 6 археолошких предмета од злата и бронзе. Немонетарни део оставе припада накиту, сем бронзане пинцете. У остави су биле похрањене 2 бронзане фибуле раширених војничких типова, једна варијанта коленастих фибула са потпорном плочом и Т фибула са шарниром. Могу се датовати од средине II века до краја II века. Златан накит се састоји од златне огрлице и прстена. Огрлица коју одликује полихромија (комбинација злата и перли у боји) сврстава се у тзв. *хормои* тип огрлица који се датује од II па све до краја III века. Игла за косу се може датовати у II век. Археолошки материјал из оставе је хронолошки уједначен и може се датовати од средине II до почетка III века и одговара времену похрањивања или најмлађих новаца из оставе.

**Кључне речи:** накит, Ушће, злато, бронза, остава, денари

Једна значајна остава денара од 403 примерка је откупљена за Народни музеј у Београду 1967. године одмах по њеном открићу у селу Ушће код Обреновца.<sup>1</sup> Поред новца у њој се налазило и 6 археолошких предмета од злата и бронзе, који су по наводима налаза били део оставе и похрањени у једном керамичком суду. Нажалост суд је уништен приликом открића налаза.<sup>2</sup>

Археолошки део оставе чине 2 бронзане фибуле, златна огрлица и прстен, бронзана игла и пинцета (сл. 1-6, кат. 1-6). Сем пинцете сви ови предмети би се могли сврстати у групу накита, а пинцета пак у медицинске или козметичке

---

1 Остава је пронађена приликом обраде земље. Новац од сребра је прикључен Нумизматичкој збирци, а немонетарни део оставе Римској збирци Народног музеја у Београду. Остава је откупљена од Борисава Петровића из Ушћа, 21. 6. 1967. године. Реферат о пријему у Народни музеј у Београду, локалитет Ушће, Обреновац, њива „Ушћански потес“, реф. 16-782-1 од 21. 6. 1967. Археолошки материјал је преузео Миливоје Величковић од Милоја Васића 1968. године.

2 О околностима налаза оставе такође у тексту Б. Борић-Брешковић и Н. Црнобрње види у: Нумизматичар 26-27.

алатке. Оставу денара из Ушћа обрадили су Бојана Борић-Брешковић и Никола Црнобрња у тексту овог броја Нумизматичара. Новац из оставе су датовали у I и II век, а и поред свеобухватне обраде оставе, осврнули су се и на историјске прилике периода када је остава закопана, као и на читав низ остава са територије Србије (јужно од Саве и Дунава) склоњених у седмој деценији II века, у време ратова цара Марка Аурелија са Маркоманима, као и непосредне опасности од стране варвара, највероватније Јазига.

Место налаза, село Ушће, налази се на десној обали Саве код Обреновца и припадало је провинцији Доњој Панонији. Овај део Србије је још увек археолошки неистражен и крије изузетно богату археолошку слику судећи по великом броју археолошких сведочанстава, непокретних и покретних.<sup>3</sup> Евидентирани остаци пута који је спајао два велика града Сирмијум и Сингидунум, војно утврђење, некрополу и несумњиво већи број вила рустика у целој области, сведоче о богатом животу тог подручја.<sup>4</sup> Велики број покретних археолошких предмета прикупљених случајним налазима путем откупа са локалитета Ушће чува се и у Римској збирци Народног музеја у Београду.<sup>5</sup> Дobar део тог материјала представљају фибуле.<sup>6</sup>

Фибуле из оставе припадају типично војничким и веома распрострањеним типовима римских провинцијалних фибула, то јест одређеним варијантама коленастих и Т фибула (сл.1-2, кат. 1-2). Коленаста фибула из Ушћа (сл. 1, кат. 1) припада њиховој варијанти са полукружном потпорном плочом и спиралним механизмом. Код ових фибула специфична је декорација на полукружној потпорној плочи у виду цик-цак елемената у тзв. Тремолиар техници. За ове фибуле карактеристични су високи и узани држачи за иглу. Јављају се од средине II века, а карактеристичне су за његову другу половину и трају кроз цео III век.<sup>7</sup> У Бугарској је пронађена фибула ове варијанте са новцем Антонина Пија (138-161) у Никопољу на Истру и датује се око средине II века.<sup>8</sup> Без сумње омиљене фибуле II века, коленасте фибуле имају велики број аналогних примерака у источним и западним провинцијама. Велики број коленастих фибула потиче упрavo са локалитета Ушће. Објављено је 34 примерка а од тог

3 Kondić 1967: 12. У овој публикацији се помиње мање сондажно ископавање некрополе из 1996. и 1967. године када су поред новца пронађени и фибуле, накит и медицински инструменти

4 О томе види: Б. Борић-Брешковић, Н. Црнобрња, Остава денара I и II века из Ушћа код Обреновца, Нумизматичар 26-27.

5 Велики број предмета из Ушћа је објављен и чува се Музеју града Београда. У тексту о остави новца Б. Борић-Брешковић, Н. Црнобрња у овом броју Нумизматичара, дају списак објављених предмета.

6 Коленасте, Т фибуле, зооморфне.

7 Коленасте фибуле са полукружном потпорном плочом се датују чак од краја I века и Веспасијана, Хадријана-Антонина Пија до средине II века, а карактеристичне су за другу половину II века, а у Панонији и Сирији се задржавају до 300. године: Barthel, Kovrig, Jobst 1975: 66, Lauriacum II-III век.

8 Genčeva 2004: 48. Фибуле ове варијанте биле су омиљене фибуле Рајна – Дунав линије.

броја овој варијанти са полукружном потпорном плочом припада 8 примерка.<sup>9</sup> Најбоља аналогија фибули (сл. 1, кат. 1) јесте један примерак са локалитета Ушће „Плантаже“.<sup>10</sup> Разлике у самој варијанти ових коленастих фибула са полукружном потпорном плочом огледају се у пресеку лука као и у величини потпорне плоче. Фибули из Ушћа аналоган је и примерак из утврђења Дијана са Ђердапског дела горњомезијског лимеса који се датује у II-III век.<sup>11</sup> У Бугарској ову варијанту срећемо у Новама, Апиарији, Дунавцу, Никопољу на Истру.<sup>12</sup> Све оне имају тремоло орнамент, као и примерак из Ушћа, и уједначене димензије од 3,4 cm. Без обзира на њихово очигледно присуство у свим деловима царства, евидентна је њихова концентрација у провинцији Панонији, па је тако поред Ушћа и у Сисцији велики број пронађених примерака ове варијанте.<sup>13</sup> Тежиште њихове производње је Панонија, а можда чак и у Сисцији која је била важан центар за производњу бронзаних предмета.

Други примерак фибуле припада типу чији се настанак везује за нешто касније време, углавном за прву половину III века, и припада типу T фибула са шарниром у попречној греди (сл. 2, кат. 2). Овај облик је и прототип крстообразних фибула али је настао нешто раније и то у другој половини II века, када се датују примерци из Аугусте (Швајцарска).<sup>14</sup> Примерци из Бугарске се датују у крај II и средину III века. T фибуле су омиљене у свим деловима царства, а посебно на Балканском полуострву.<sup>15</sup> Велики је број варијација T фибула са шарниром, а фибула из Ушћа се одликује специфичним пластичним задебљањем на центру попречне греде у облику плочице, док је у другим варијацијама тај изданак у облику дугмета. И ова врста фибула је карактеристична за Панонију. Фибули из Ушћа добра аналогија је фибула из Сливена у Бугарској.<sup>16</sup>

Женски накит из оставе чине златна огрлица, прстен и бронзана игла. Златна огрлица<sup>17</sup> (сл. 3, кат. 3) припада огрлицама типа *хормои*. За ове огрлице је карактеристично што су израђене у комбинацији златних ланаца са декорацијом од перли које су могле бити од кости, злата, различитих типова камења, али и стакла какав је наш примерак. Овај тип композитних огрлица је распоређен у неколико варијанти у зависности од облика златног ланца и комбинацији перли. Наша огрлица је комбинација *хормои* и *исџхмион* типа односно тзв. Змија - ланца у комбинацији са перлама. Ланци *исџхмион* типа су у употреби током целе антике,

9 Bojović 1983: kat. 165, 171, 174, 178, 179, 182, 185, 188, 189, 208, 211, 213, 220, 221, 170, 173, 180, 181, 193, 195, 199, 204, 215, 223, 224, 226, 230, 234, 235, 236, 249, 250, 257, 258.

10 Bojović 1983: kat. 189.

11 Ratković 2001: Fig.4/1.

12 Genčeva 2004: 47-48.

13 Košćević 1980: 27-28, T. XXIII/179-189.

14 Ettlinger 1973: 138; Riha 1979: 165.

15 Велики број је нађен и на лимесу у Горњој Мезији.

16 Genčeva 2004: T. XIX/2, 174.

17 Popović 1996: 91, kat. 114.

док се ланци *хормои* типа датују датују од II века па све до средине III века.<sup>18</sup> Аналогни примерак нашем је огрлица са Кипра са локалитета *Curium*, која је датована у II век.<sup>19</sup> Златан прстен у облику алке петоугаоног пресека сврстава се у оне облике карактеристичне за цео римски период који при томе нису хронолошки осетљиви.<sup>20</sup> Прстен и огрлица од злата из оставе су већ објављени у оквиру два каталога о златном накиту из Римске збирке.<sup>21</sup>

Бронзана игла са биконичном главом спада у групу игала са индивидуално украшеним главама, са основном декоративном подлогом у облику геометријског тела ваљак или конуса који се касније комбинује и даје индивидуалне варијанте. Овакве игле се могу оквирно датовати у II, II/III век. Сличне примерке срећемо у музеју у Енсу а који потичу са ископавања на лимесу.<sup>22</sup> Са Ђердапског дела горњомезијског лимеса на Дијани су нам познати слични примерци који се датују у II век.

Пинцета са равним хватаљкама које су повијене у доњем делу служила је вероватно у козметичке сврхе.

Остава од 403 денара се датује у I и II век. Најстарији новац у остави је један примерак Тиберија из 14-37 године, а најмлађи Марка Аурелија из времена заједничке владавине са Вером који је датован у 167-168. годину што је *terminus pos quiet* када је остава похрањена у земљу.<sup>23</sup>

Немонетарни део оставе чине предмети хетерогеног састава. Сви ови предмети су хронолошки уједначени и могу се оквирно датовати у другу половину II века у период последњих примерка новца у остави, односно у време Марка Аурелија када је ова остава вероватно и закопана. Археолошки предмети из оставе су балканског порекла, нарочито када је реч о златној огрlici, док за бронзане фибуле можемо тражити и ближе порекло неке локалне радионице.

Како се овај не тако атрактиван и разнородан материјал нашао у остави са 403 сребрна новца који су без сумње имали значајну материјалну вредност?<sup>24</sup> По свом садржају асоцирају на гробне прилоге као садржај мушког и женског гроба.<sup>25</sup> Не бисмо хтели да улазимо у спекулативна тумачења како је тај материјал доспео у оставу, али свакако је реч о ратној опасности или ратним превирањима, спасавању породичног блага у коме су биле похрањене највеће породичне драгоцености или спасавању опљачканог плена.<sup>26</sup>

18 Ruseva-Slokoska 1991: 49-51.

19 О томе види код: Popović 1996: 37, fn. 212.

20 Popović 1992: 25, kat. 23.

21 Popović 1996: 91, kat. 114; Popović 1992: 25, kat. 23.

22 Ruprechtsberger 1979, cat. 399-400, 16-26, 27-28.

23 Б. Борић-Брешковић, Н. Црнобрња, Нумизматичар 26-27.

24 Види текст: Б. Борић-Брешковић, Н. Црнобрња, Нумизматичар 26-27.

25 Фибуле војничког карактера су биле део мушког гробног садржаја, док су огрлица, прстен, пинцета и игла део женског гробног садржаја.

26 О разлозима закопавања оставе: Б. Борић-Брешковић, Н. Црнобрња, Нумизматичар 26-27.

## КАТАЛОГ



Сл. 1



Сл. 1а

### 1. Коленаста фибула,

Инв. бр. 4036/III, бронза, L 4,4 cm

Датовање: друга половина II века

Коленаста фибула са полукружном потпорном плочом и спиралним механизмом. Полукружна потпорна плоча је украшена урезивањем у виду мрежастог орнамента састављеног од цик-цак линија тзв. тремолиар техника. Лук је трапезоидног попречног пресека. Сто-па се завршава полукружном плочицом. Држач за иглу је четвороугаон и издужен. Недостаје спирални механизам, лежиште игле и игла фибуле

Библиографија: необјављено



## 2. Т фибула,

Инв. бр. 4037/III, бронза,  
D 4,5 cm

Датовање: крај II века

Т фибула са шарниром у попречној греди. Попречна греда је петоугаоног пресека. На почетку лука се између два задебљања налази трапезоидна плочица. Лук је трапезоидног пресека и фацетиран. Стопа је украшена фацетирањем.

Библиографија: необјављено



Сл. 2



Сл. 2а

### 3. Огрлица

Инв. бр. 4025/III, златна жица, стакло, L 34 cm, T 9,35 gr.

**Датовање:** друга половина II века  
Златна огрлица је формирана од наизменично постављених златних ланчића и перли од стакла. Делови златних ланаца су израђени од дупле златне жице по систему петља у петљу тзв. „змијаланак“. Између тринаест делова ланаца од злата уметнуто је једанаест перли у облику ваљка од зеленог стакла. Везу између ланаца и перли чине златне жице провучене кроз перлу са омчастим продужецима. Систем закопчавања је кука у омчу.

**Библиографија:** Поповић 1996: cat. 114



Сл. 3



Сл. 3а

#### 4. Прстен

Инв. бр. 4040/III, злато, R 2,5 cm, T 12,96 gr.

Прстен – алка петоугаоног пресека.

Библиографија: Popović 1992: cat. 23



Сл. 4

#### 5. Игла

Инв. бр. 4039/III, бронза, L 8,4 cm

Датовање: II век

Украсна игла са биконичном главом. Глава игле је украшена на прелому урезом. Тело четвороугаоног попречног пресека.

Библиографија: необјављено



Сл. 5

#### 6. Пинцета

Инв. бр. 4038/III, бронза, L 7,8 cm

Пинцета са кружном главом, благо наглашених рамена и стањених крајева крака.

Библиографија: необјављено



Сл. 6

## БИБЛИОГРАФИЈА:

Борић-Брешковић, Црнобрња 2008)

Б. Борић-Брешковић, Н. Црнобрња, Остава денара првог и другог века из Ушћа код Обреновца, Нумизматичар 26-27, Београд.

Војовић 1983

D. Војовић, *Rimske fibule Singidunuma*, Београд 1983.

Ettlinger 1973

E. Ettlinger, *Die Fibeln der Schweiz*, Bern 1973.

Genčeva 2004

E. Genčeva, *Les fibules romaines de Bulgarie, de la fin du I<sup>er</sup> s. av. J.-C. à la fin du VI<sup>e</sup> s. ap. J.-C.*, Veliko Trnovo 2004.

Kondić 1967

V. Kondić, Novac u Beogradu od najstarije monete na ovom tlu do prvog novca kneževine Srbije 1968/69, Београд 1967.

Košćević 1980

R. Koščević, *Antičke fibule s područja Siska*, Zagreb 1980.

Popović 1992

I. Popović, *Rimski nakit u Narodnom muzeju u Beogradu. I Prstenje / Les bijoux romains du Musée national de Belgrade. I Les bagues*, Belgrade 1992.

Popović 1996

I. Popović, *Rimski nakit u Narodnom muzeju u Beogradu. II Zlatan nakit / Les bijoux romains du Musée national de Belgrade. II Les bijoux d'or*, Belgrade 1996.

Ratković 2001

D. Ratković, Bronzae fibulae of the 2nd and 3rd centuries from Diana, Rumänisch-Jugoslawische Kommission für die Erforschung der Region des Eisernen Tores, *Archäologische Abteilung IV*, Kolegium in Drobeta – Turnu Severin (1.-4. October 2000), Bucuresti 2001.

Riha 1979

E. Riha, *Die römischen Fibeln aus August und Kaiseraugust. Forschungen in August 3*, 1979.

Ruseva-Slokoska 1991

Lj. Ruseva-Slokoska, *Roman Jewellery, a collection of the National Archeological Museum –Sofia*, Sofia 1991.

Ruprechtsberger 1979

E. M. Ruprechtsberger, *Die römischen Bein – und Bronzenadeln aus Museen Enns und Linz*, LAF, Band 9, Linz 1979.

NON - MONETARY PART OF A DENARII HOARD  
FROM THE FIRST AND SECOND CENTURY FROM UŠĆE NEAR OBRENOVAC

*Summary*

A denarii hoard, consisting of 403 items, was accidentally discovered in the village of Ušće near Obrenovac in 1967. The coins in the hoard belong to first and second century. The latest coins in the hoard indicate that it must have been buried during the 170s, together with a series of other hoards throughout Serbia. The find was purchased by the National Museum in Belgrade. The hoard itself was stored in a ceramic vessel, which was crushed at the time of the discovery. Apart from the numismatic part, the hoard contains six archaeological items made of gold and bronze. The archaeological part of the hoard consists of two bronze fibulae, a golden necklace and a golden ring, a bronze needle and a pair of tweezers (picture 1-6, cat. 1-6). Except for the tweezers, all items can be classified as jewellery, while the tweezers themselves can be classified as medicinal or cosmetic tool. The hoard fibulae belong to the typical military variants of knee and T fibulae, which were widespread in the provinces. (picture 1-2, cat. 1-2)

The knee fibula from Ušće (picture 1, kat. 1) belongs to the variant of the type with a semi-circular head - plate and a spiral mechanism. These variants appear in the middle of the second century and become typical during the second half and the entire third century. Apart from a large number of analogous fibulae of this variant in the Eastern and Western provinces, a significant number of knee fibulae from several localities was discovered in Ušće itself – a total of 34, 8 of which are of the same variant as the fibula from Ušće. The second specimen belongs to the type of fibula which appeared later, mostly during the first half of the third century, classified as T fibula with hinge (picture 2, cat. 2). This variant is also typical of Pannonia.

Female jewellery found in the the hoard consists of a golden necklace, a ring and a bronze needle. The golden necklace (picture 3, cat. 3) belongs to the hormoi-type necklaces. The hormoi-type chains are dated to a period ranging from the second century to the middle of the third. The golden ring with a pentagonal cross-section is present during the entire Roman period.

Non-monetary part of the hoard, consisting of bronze fibulae and golden jewellery, as well as a hairpin and a pair of tweezers, is of heterogeneous composition. In conclusion, the archaeological items from the hoard are chronologically uniform and belong to the time of the burial, i.e. the period of Marcus Aurelius's rule.

It is difficult to determine how this unattractive and diverse material found its way to a hoard with 403 silver coins, which were undoubtedly very valuable, unlike the other part of the hoard, with the exception of the golden jewellery. The composition of archaeological items is reminiscent of the contents of male and female tombs.

Bojana BORIĆ–BREŠKOVIĆ  
Mirjana ARSENIJEVIĆ

## THE ROMAN DENARII HOARD FROM RADALJ NEAR DRINA

**Abstract:** A hoard of Roman silver coins, originating from the area around the village of Radalj in Middle Podrinje, is one of the five coin hoards which are known to have been buried on the territory of Serbia during the rule of Commodus. It consists of 249 denarii and one drachma struck at Cappadocian Caesarea, ranging from Marcus Antonius and Nero to Commodus. The latest specimen in the hoard, Commodus' denarius dated in an interval from the end of October to December 10, 180, might point to the *terminus post quem* of the find burying. A circumstance that the Radalj hoard was found accidentally and a likelihood that it might not have been fully retrieved could indicate the possibility of some later date for its deposition. Since the Podrinje region was not exposed to an immediate war danger during the reign of Commodus, the storing of the hoard may have been caused by his taxation policies.

**Keywords:** Coin hoards, denarii, Principate, Commodus, Podrinje region, Radalj, Mali Zvornik

A hoard consisting of 249 Roman denarii and one drachma from Caesarea in Cappadocia, originating from the area around the village of Radalj in Middle Podrinje, was purchased by the National Museum in Belgrade in 1982.<sup>1</sup> Thus far, it is one of the five hoards which are known to have been buried on the territory of Serbia during the rule of Commodus. Two of them belong to downstream areas of the Sava and Kolubara rivers, the Danube tributaries – the hoard consisting of denarii and golden and silver items from the village of Bela Reka near Bogatić, an area which probably belonged to the ager of the *Flavia Sirmium* colony<sup>2</sup> in Roman times and the

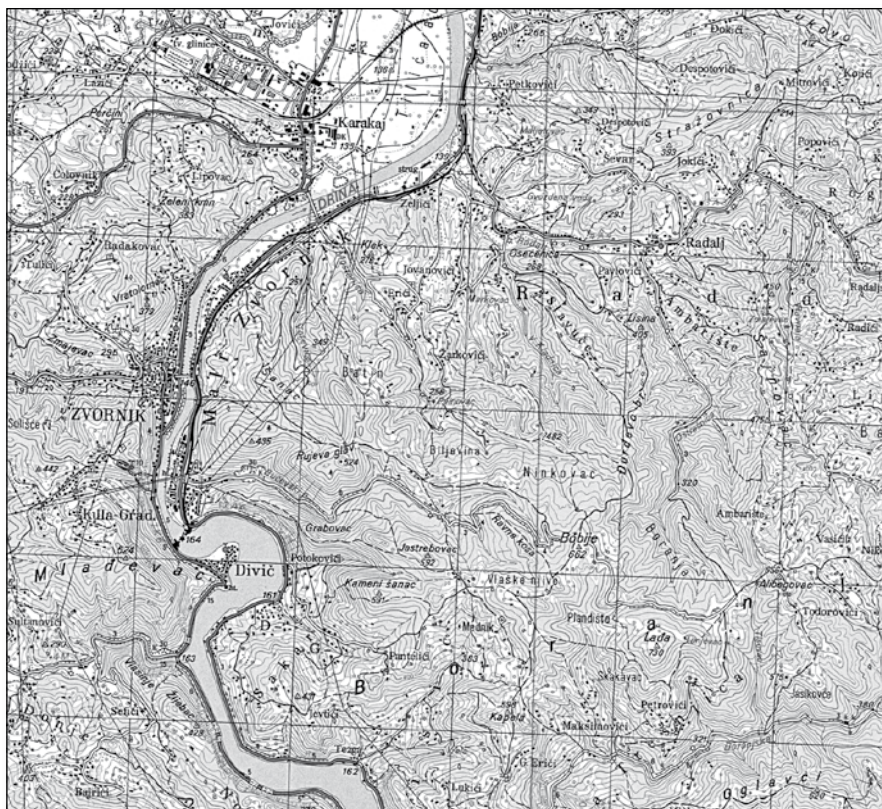
---

1 Catalogued in the General Inventory of the Numismatics Department under No. 1029. On the basis of imprecise Museum Inventory data, with respect to the person the material had been obtained from, it was originally traced to Eastern Serbia and the environs of Zaječar. However, it had come from the mining region of Podrinje, around Zajača in Western Serbia, which used to belong to the Roman province of Dalmatia Inferior (Borić-Brešković 2003: 13, ref. 9).

2 Bela Reka, Bogatić, Šabac, site Crkvine, 1936 - AR denarii (322) M. Antonius / Nero, 64 - 65 AD - Commodus + jewelry; tpq. Dec. 181 - Dec. 182 AD or later (183?), Borić-Brešković 1994: 77-148, T. V-XX, with earlier

hoard discovered in the broader territory of Singidunum, in the village of Mirosaljci near Lazarevac.<sup>3</sup> One has been located in Eastern Serbia, in the Nišava valley near Pirot, antique *Turres* (Mali Suvodol),<sup>4</sup> and one in the environs of Vršac, at the time the domain of Sarmatian barbaricum.<sup>5</sup>

The village of Radalj is situated in the midstream area of the eponymous river, a Drina tributary, in the immediate vicinity of Mali Zvornik. According to the finder's statement, the hoard was found in the surrounds of Žarkovići, a neighbourhood of the Radalj village, on the *Kosa* site, approximately 1,5 km away from the small river of Moštenica, also a Drina tributary.



Map 1

literature; Borić-Brešković 2003: 12, ref. 7.

- 3 Mirosaljci, Lazarevac, autumn 1995 - AR denarii (726) Nero, 64 - 65 AD - Commodus; tpq. 192 AD, Miljanić 1997, 4-5; Borić-Brešković 2003: 12, ref. 8.
- 4 Mali Suvodol, Gnjilane, Pirot (*Turres*), 1957 - AR denarii (20) Titus, 80 AD - Crispina under Commodus + pot (not preserved), tpq. 180-183 (or later), Borić-Brešković 1996: 43-52.
- 5 Ludoš, Vršac, 1888 - AR denarii (29) Vespasian, 75 AD - Commodus; tpq. 191/192 AD, Garašanin 1951: 218; Dautova - Ruševljan 1981: 71, no. 56; Bakić 2002: 13-31.

The finder discovered the first specimen of denarii when he was digging a road near his house using a bulldozer, which is approximately 200 m away from the location of the site. In a more extensive search, he excavated the soil at a length of 10-30 m and a width of 1.5-2 m, and then collected the coins dispersed by the bulldozer. Supposing that the finder had collected all items, that would make this hoard the oldest one in the chronological horizon of hoards buried during the time of Commodus from the territory of Serbia.

The hoard site location reopens the question of uncertain course of the South-eastern border of the Roman province of Pannonia Inferior, which had an undetermined route south of the Sava River towards Dalmatia. On its Western part, a border point north of Dobož is usually cited.<sup>6</sup> This route, following the course of the Sava River to the confluence with the Drina river at a distance of 20-25 km, did not, however, solve the border issue line of Dalmato-Pannonian mining area in Lower Podrinje. Today, an opinion is widely agreed upon, that the Pannonia border reached further south than Posavina and that it ran more to the south than Dobož and more to the north than Domavia, present-day Srebrenica, intersecting the Drina river at the point of its confluence with its tributary, the Drinjača river.<sup>7</sup>

The Serbian part of middle Podrinje, together with the Srebrenica area in Bosnia, has been famous for its mines since Antiquity, which were exploited during all historical periods.<sup>8</sup> In medieval documents, this region is associated with several silver-mining centres, Trešnjica,<sup>9</sup> Lipnik,<sup>10</sup> Bohorina,<sup>11</sup> Zajača,<sup>12</sup> Krupanj,<sup>13</sup> Crnča,<sup>14</sup> while, in the Bosnian part of Podrinje, mining activities were situated in Srebrenica.<sup>15</sup> From these times, a document mentioning the village of Radalj was preserved, localized to the im-

6 Alföldi 1965: 27, 30-31; Wilkes 1969: 79, 139, 143.

7 *Agrentariae Pannonicae*, the most important mining region in the province should, when everything is taken into account, be localized around downstream areas of the Drina, so that the border between Pannonia Inferior and Dalmatia went farther to the south than is commonly assumed, intersecting the Drina at the point of the confluence with its tributary, the Drinjača, cf. Dušanić 1971: 547, 554; Dušanić, *IMS* I: 97 and ref. 22-26; Dušanić 1977: 54; Dušanić 1980: 19-22; Vasić 1985: 125, ref. 8. For an opinion claiming that *Domavia*, too, used to belong to Pannonia Inferior and that Dalmatian-Pannonian border followed the route Drvar – Mrkonjić Grad – Zavidovići – Valjevo, cf. Bojanovski 1972: 47, 50, ref. 63, 52.

8 Simić 1951: 148 sq; 303; *Arheološki spomenici* I: 25; Dinić 1955: 46-47, 71-73.

9 Trešnjica was located in the area of the Trešnjica river, the right tributary of the Drina, on the South-western slopes of the Bohorina mountain and only a few kilometres away from Bosnian Zvornik, cf. Simić 1951: 148; Dinić 1955: 46.

10 Lipnik was located to the southeast of Trešnjica, in its immediate vicinity. The Veliki Majdan is located nearby, where the greatest number of Antique mining remains was found, surpassed only by Bosnian Srebrenica, cf. Simić 1951: 148; Dinić 1955: 47.

11 The Bohorina mine is the present-day village of Borina. The mining settlement is indicated by several toponyms in the area (Crkvina, Kulište, Rupe, Biljeg, Potcrkvine), cf. *Arheološki spomenici* I: 25; Dinić 1955: 71.

12 Simić 1951: 148. Close to Zajača, on the hill of Kostajnik, there was a fortress (*Arheološki spomenici* I: 25), with Zajača as a likely suburb (a *borgo* in it was mentioned in 1445), cf. Dinić 1955: 71 and ref. 10.

13 Simić 1951: 148-149; *Arheološki spomenici* I: 25; Dinić 1955: 71.

14 In Crnča, in middle Podrinje, today a village near Ljubovija, the presence of Saxons is mentioned in 1375 (Tedeschi), cf. *Arheološki spomenici* I: 25; Dinić 1955: 7, 72-73.

15 Dinić 1955: 47-70.



mediate vicinity of the Bohorina mine, which belongs to the wider surroundings of our find.<sup>16</sup> In the area around this village several sites from different chronological periods were recorded, pointing to continuous inhabitation since the Bronze Age.<sup>17</sup>

Mining, undoubtedly a significant factor in the life of Roman Empire, as well as metal requirements, led to a developed exploitation of the ore riches in this area, especially since the times of Trajan and Hadrian. A confirmation of the significance of this area can also be found on mines - coins with the mark of Pannonian *metalla*,<sup>18</sup> as well as in early transformation of Podrinje mines to Roman mining territory of the Imperial Domain (*Argentaria*).<sup>19</sup> The research of Slobodan Dušanić, based on epigraphic material, shows that this mining region, shared by two Roman provinces, Pannonia and Dalmatia, was placed under Centenarius management in 160s, with a centre in Domavia and the joint title of *procurator argentariarum Pannonicarum et Delmaticarum*.<sup>20</sup> The exterritoriality of mining economies and various industries which flourished there affected the growth and the population of the entire region, on both sides of the Drina<sup>21</sup> and, at the same time, affected the development of the road system.<sup>22</sup> From Sirmium, a natural communication hub and the centre of the Roman province of Pannonia Inferior, a route ran through the Drina valley to the mining region, and the names of some of the post stations and the surrounding settlements are known from the itineraries.<sup>23</sup> The first post station in this direction, 30 miles away from Sirmium, is the unlocalized site of *Gensis* (*Tab. Peut.* VI V), which lay somewhere to the north of the Drina valley. Some researchers identify it as the *Gerd* municipium, from the inscription originating from Skelane, on the Drina River.<sup>24</sup> The remains of Roman edifices were identified on two sites in the environs of Lešnica,<sup>25</sup> and in the proximity of present-day Čokešina, somewhat to east of the Drina, the

16 In 1452, despot Đurađ Branković was in Radalj when he was negotiating with the Bosnian King Stevan Tomaš, cf. *Arheološki spomenici* I: 25 and ref. 24.

17 Cf. Vasiljević 1976: 165-166.

18 Dušanić 1977: 57; Simić, Vasić 1977: 51-52; Dušanić 1980: 9-10, 21; Vasić 1985: 125.

19 Dušanić 1977: 66; Dušanić 1980: 21; Vasić 1985: 125.

20 Dušanić 1977: 86-87; Dušanić 1980: 49; Vasić 1985: 126.

21 On the basis of epigraphic monuments, the influx of foreigners to the Podunavlje mines was noticeable during the second century, but weak in the period between the Severian dynasty and Diocletian, cf. Dušanić 1975: 136-137, ref. 34-35. The immigrants could have been enticed by numerous industrial fields nurtured in a mining area, some of which may have been related to the professions of their homeland, above all, with the handling of metal and quarry exploitation, cf. Dušanić 1975: 137, ref. 36; Vasić 1985: 126.

22 Pašalić 1960: 73-75, 106-108; Zotović 2002: 65.

23 Pašalić 1960: 74-75; Dušanić 1977: 66, ref. 72; Dušanić 1980: 22, ref. 90.

24 Patsch 1909: 149; Pašalić 1960: 74; Mirković 1971: 22; Mirković 2006: 40; contra Alföldi 1965: 161 ref. 22 and Wilkes 1969: 280, ref. 7.

25 The documentation from the Jadar Museum, Loznica, Lešnica: sites Crkvište (48) and Crkvina in Šljokuša (55) – on both sites the remains of Roman bricks and mortar are discovered when ploughing, suggesting the existence of Roman buildings. The obtained data are courtesy of our colleague, Jagoda Canić-Tešanović.

remains of a smaller Roman settlement.<sup>26</sup> Descending farther into the Jadar area, the road crossed the Drina at the *Ad Drinum* post, which might be localized to the proximity of present-day Zvornik.<sup>27</sup> On the right bank of the Drina, in Mali Zvornik, the remains of a Roman fort were identified.<sup>28</sup> More to the south, on the route of the assumed borderline between the provinces,<sup>29</sup> in the area around the village of Culine a larger Roman site is located, directly opposite the confluence of the Drinjača to the Drina. The identified remains of a larger Roman building suggest a fortification protecting the Drina crossing or a borderline post station between the provinces.<sup>30</sup> Apart from the main road, a network of other, local roads undoubtedly existed, as shown by the material traces, discovered in a wider region on both sides of the border river (mining sites and nearby settlements communicated at an early stage).<sup>31</sup>

The hoard from the village of Radalj which, as we said, contains 250 pieces of Roman silver coins, ranges from denarii of Marcus Antonius (32-31 BC) and Nero (64-65/66 BC) to Commodus (180), and is composed as follows:

- 
- 26 Near Čokešina, in the area around the village of Pusto Polje, the remains of smaller Roman settlement were identified, from which the brick remains originate, often ploughed to the surface in this area, cf. The Jadar Museum Documentation, Loznica: Pusto Polje (95). The obtained data are courtesy of our colleague, Jagoda Canić-Tešanović.
- 27 For an opinion on the localization ad Drinum = the confluence of the Drinjača to the Drina, cf. Kiepert, *FOA XVII, Illyricum et Thracia*; Vasiljević, Trbuhović 1985: 35; Vasić 1985: 130; contra, Patsch *RE* V.2 1905: col. 1708-1709; Pašalić 1960: 50, 74.
- 28 Cf. Vasiljević 1980: 224. According to the data of the Institute for the Protection of Cultural Monuments, Kragujevac, from 1989 (Archaeological Register, Case No. 1030, No. Z/3) in the centre of the town, opposite the Mali Zvornik Municipality Building (Maršala Tita St), a wall 2 metres thick and 3 metres high was identified, made of stone and glued with mortar, close to which roman bricks were found as well. The received data are courtesy of the Institute for the Protection of Cultural Monuments in Kragujevac and our colleague Marija Kaličanin.
- 29 Cf. supra, ref. 7.
- 30 Cf. Vasiljević 1969: 461; Vasiljević 1976: 166-167; Vasić 1985: 125, 133, ref. 8; 136, 140. According to the data of the Institute for the Protection of Cultural Monuments, Kragujevac, from 1989 (Archaeological Register, Case No. 878, No. zZ/4: the school site, the Mali Zvornik municipality, Culine), a settlement and a necropolis from the Roman age in the village of Culine is located at the confluence of the Gojsanica river into the Drina, on the opposite, Bosnian, side of the Drinjača confluence. The site is located on a steep slope towards Drina, and the remains of a Roman tomb, traces of edifices, coin finds and Roman bricks were identified. The obtained data are courtesy of our colleague Marija Kaličanin.
- 31 For material remains on the left bank of the downstream Drina, cf. Pašalić 1960: 74-75. For Roman sites in Western Serbia, cf. Garašanin 1951: 144-145 (Jadar district, 163-164 (Mačva district), 194-195 (Posavotamnava district), 195 (Posava district), 195-196 (Pocerina district), 196 (Radjevo district), 119 (Azbukovac district); *Archaeological Monuments* I: 13-22; Vasiljević, Trbuhović 1970: 65-79. For archaeological surveying of the Northern Serbian Podrinje, cf. Vasiljević 1972: 168-189; Vasiljević 1973: 133-161. For the Loznica and Krupanj area only, cf. Mirković 1968: 91-95; Vasiljević 1974: 147-150; for antique sites and monuments in Podrinje, cf. Vasić 1985: 124-141, only for the Mali Zvornik area, 140.

Table 1 – Content of find

|                    |                |                          |           |                   |
|--------------------|----------------|--------------------------|-----------|-------------------|
| MARCUS ANTONIVS    | cat. 1         | 32-31 BC                 |           | 1 pieces          |
| NERO               | cat. 2 - 3     | 64/65-65/66              |           | 2 pieces          |
| OTHO               | cat. 4         | 69                       |           | 1 piece           |
| VITELLIUS          | cat. 5 - 6     | 69                       |           | 2 pieces          |
| VESPASIAN          | cat. 7 - 46    |                          |           | 40                |
| a) Vespasian       | cat. 7 - 40    | 69/71-78/79              | 34 pieces |                   |
| b) Titus           | cat. 41 - 43   | 71/72-77/78              | 3 pieces  |                   |
| c) Domitian        | cat. 44 - 46   | 77/78                    | 3 pieces  |                   |
| TITUS              | cat. 47 - 51   |                          |           | 5 pieces          |
| a) Titus           | cat. 47 - 50   | 79-80                    | 4 pieces  |                   |
| b) Domitian        | cat. 51        | 80                       | 1 piece   |                   |
| DOMITIAN           | cat. 52 - 58   | 81 - 92/93               |           | 7 pieces          |
| NERVA              | cat. 59 - 61   | 96 - 97                  |           | 3 pieces          |
| TRAJAN             | cat. 62 - 88   | 98/99-114/117            |           | 27 pieces         |
| HADRIAN            | cat. 89 - 138  |                          |           | 50 pieces         |
| a) Hadrian         | cat. 89 - 131  | 117-134/138              | 43 pieces |                   |
| b) Sabina          | cat. 132 - 137 | undated<br>(128 onwards) | 6 pieces  |                   |
| c) Lucius Aelius   | cat. 138       | 137                      | 1 piece   |                   |
| ANTONINUS PIUS     | cat. 139 - 208 |                          |           | 70 pieces         |
| a) Antoninus Pius  | cat. 139 - 171 | 138-158/159              | 33 pieces |                   |
| b) Faustina Senior | cat. 172 - 173 | 139-141                  | 2 pieces  |                   |
| c) Diva Faustina   | cat. 174 - 196 | 141 onwards              | 23 pieces |                   |
| d) Marcus Aurelius | cat. 197 - 204 | 140/144-160/161          | 8 pieces  |                   |
| e) Faustina Iunior | cat. 205 - 208 | undated<br>(147 onwards) | 4 pieces  |                   |
| MARCUS AURELIUS    | cat. 209 - 250 |                          |           | 42 pieces         |
| a) Marcus Aurelius | cat. 209 - 225 | 161-178/179              | 17 pieces |                   |
| b) Divus Antoninus | cat. 226 - 230 | 161                      | 5 pieces  |                   |
| c) LUCIUS VERUS    | cat. 231 - 232 | 161-168                  | 2 pieces  |                   |
| d) Faustina Iunior | cat. 233 - 242 | undated<br>(161-175)     | 10 pieces |                   |
| e) Diva Faustina   | cat. 243 - 245 | Undated<br>(176-180)     | 3 pieces  |                   |
| f) Lucilla         | cat. 246 - 248 | undated<br>(164-169)     | 3 pieces  |                   |
| g) Crispina        | cat. 249       | 178-180                  | 1 piece   |                   |
| h) Commodus        | cat. 250       | 180                      | 1 piece   |                   |
| <b>Total:</b>      |                |                          |           | <b>250 pieces</b> |

All pieces from the Imperial period belong to the mint of Rome, except for one Trajan's drachma issued in Caesarea of Cappadocia (Cat. 88), whose coins were previously recorded in other finds in the Balkan region.<sup>32</sup> Unlike several Lycian drachmas, which occur in Grocka hoards (one drachma of Domitian), Mirosaljci (two drachmas of Trajan) and Priboj near Vranje (one drachma of Trajan),<sup>33</sup> this is one of two known issues of Caesarea in hoards from Serbian territory.<sup>34</sup> The oldest piece in the find is a legionnaire denarius of Marcus Antonius (1), whose coins are usually present in other hoards from this region from the first and the second century. It is followed by two of Nero's, one Otho's and two Vitellius' denarii. A significant number of pieces belongs to the Flavian period (52 pieces) and Hadrian (50), while Trajan's issues are slightly less prevalent (27). The biggest number of pieces (70) comes from the time of Antoninus Pius, but decreases by the time of Marcus Aurelius (41), whose latest issue dates to the period between December, 178, to Spring, 179.<sup>35</sup> One of the latest pieces is a denarius of Crispina's, with a shorter obverse legend, most likely minted at the time of Marcus Aurelius, from 178 to 180.<sup>36</sup> It is speculated that this type, with the legend *CONCORDIA* and a representation of clasped hands, issued on the occasion of Crispina's and Commodus' wedding, signifying their marital harmony.<sup>37</sup> The find ends with the Commodus' issue from 180 AD (cat. 250), which is one of his first Imperial issues, after the death of Marcus Aurelius on March 17.<sup>38</sup>

Most known second-century hoards from the territory of Serbia were concealed during the time of Marcus Aurelius and Commodus. Among these, three chronological timeframes of storing can be identified. The earliest timeframe includes the Mrčevci hoard (166 AD),<sup>39</sup> the Nemenikuće hoard,<sup>40</sup> the Ušće hoard,<sup>41</sup> the Grocka hoard,<sup>42</sup> and the Česta hoard (168 AD),<sup>43</sup> the burying of which is linked to a state of danger caused by the First Marcomannic War, 167-171.<sup>44</sup> Others originate from a la-

32 The circulation of Capadocian coins is meagre in the Western provinces of the Empire, while it is much more prevalent along the Eastern border, from Caucasus to Egypt, cf. Callu 1969: 160-161. In the Balkan region, these coins were recorded in Carnuntum (Austria), Mocsoland (Hungary), Osijek (Croatia), Balcik (Bulgaria), Athens and Corinth (Greece), cf. Callu: 1969, 36 ref. 7, 40 ref. 4, 41 ref. 5, 161 ref. 1; Noe 1937: 184, no. 698 (Moscoland) and 204, no. 775a (Osijek); *CHY*: 56, no. 134 (Osijek).

33 Grocka: Borić-Brešković 2003: 20 ref. 15-19, 30 cat. 32; Mirosaljci and Priboj Vranjski: unpublished hoards.

34 The other one Trajan's Capadocian issue is found in the great Priboj hoard of Roman silver coins (near Vranje), today in the National Museum in Vranje (unpublished).

35 *RIC* III: 244, no. 399.

36 *RIC* III: 399, no. 279; *BMC* IV: cliv.

37 *BMC* IV: clxxi.

38 *RIC* III: 367, no. 10; *BMC* IV: 689, no. 3.

39 Vasić: 1970, 155-167.

40 Borić-Brešković, Crnobrnja 2005: 7-94.

41 Borić-Brešković, Crnobrnja 2008: 7-82.

42 Borić-Brešković 2003: 11-58.

43 *The Archaeological Treasure of Niš*: 68, 108; Janković-Mihaldžić 2005: 49 and ref. 1-3.

44 Many hoards in Pannonia were stored during Marcomannic Wars, led between 167 and 171 and 177 and 180, and the first ones around 150 AD. For the first time since Domitian, this province and the area around the

ter period, with the latest coins clustered around the first issues of Commodus – the second timeframe of storing (Radalj – tpq. 180, Bela Reka - tpq. 182,<sup>45</sup> Mali Suvodol – tpq. 180-183<sup>46</sup>) or the last years of his rule – the third timeframe of storing (Ludoš – tpq. 191/192,<sup>47</sup> Mirosaljci – tpq. 192<sup>48</sup>).

Republican coins are the most numerous in the Česta hoard, but information revealing the earliest piece is unavailable. According to the published data summary, together with the issues of Marcus Antonius, these coins are the most numerous of all three storing timeframes.<sup>49</sup> The Mrčevci hoard also features a high percentage of Republican coins where, apart from issues of Marcus Antonius, two older pieces are also present.<sup>50</sup> Because of their number, the issues of Vespasian are conspicuous in the first-century coin composition. The same phenomenon is recorded in hoards belonging to other two timeframes. All five hoards feature approximately the same number of Trajan's coins. Hadrian's issues are much more prevalent in Grocka, Česta, and Nemenikuće than in Ušće and Mrčevci. Percentage-wise, the coins of Antoninus Pius are the most numerous in most hoards, except for the Ušće hoard, where the coins of Marcus Aurelius are the most prevalent.

---

Danube gained some military significance, and Sirmium became a military base in the war against the Barbarians, cf. Mócsy, *RE Suppl.* IX 1962: col. 560-561. About the war, cf. Dodd 1913: 305-318, 320-321.

45 Cf. *supra*, ref. 2.

46 Cf. *supra*, ref. 4.

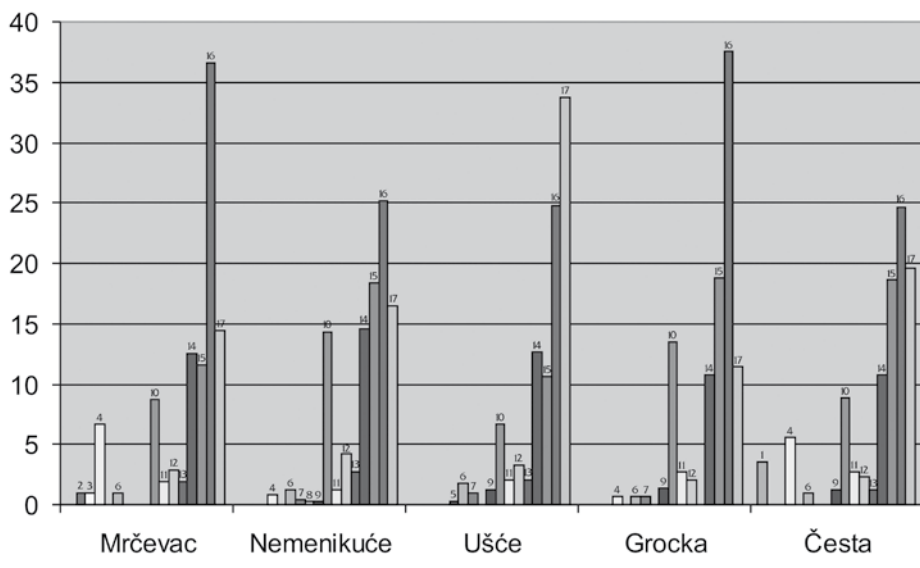
47 Cf. *supra*, ref. 5.

48 Unpublished hoard, cf. *supra*, ref. 3.

49 This hoard was published as a summary and does not contain precise information about the find composition. Thus, the chronology of Republican denarii is not known (12 pcs), as well as the periods of rule during which the coins were issued for Titus, Domitian, Marcus Aurelius and Faustina the Younger, and whether consecratory pieces of Antoninus Pius exist, cf. *supra* ref. 43.

50 M. Vasić identifies these coins roughly as denarii of L. Calpurnius Piso (Vasić 1970: 158-159, cat. 1 - Syd. 650; *RRC* 340/1) and Octavian (Vasić 1970: 158, cat. 2 - Syd. 1331; *RRC* 534/3).

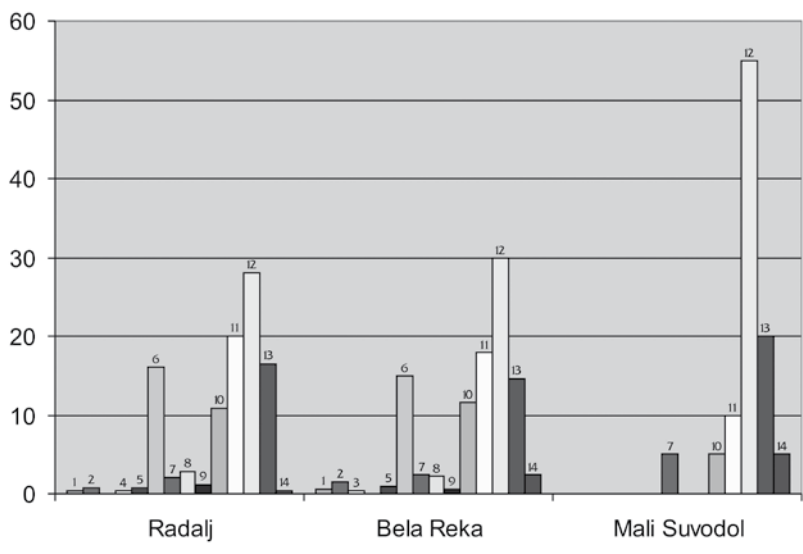
| Ruler           | Mrčevac | Nemenikuće | Ušće  | Grocka | Česta |
|-----------------|---------|------------|-------|--------|-------|
| ROMAN REPUBLIC  | -       | -          | -     | -      | 3,56  |
| L. CALP. PISO ? | 0,96    | -          | -     | -      | -     |
| OCTAVIAN ?      | 0,96    | -          | -     | -      | -     |
| MARCUS ANTONIUS | 6,70    | 0,85       | -     | 0,67   | 5,63  |
| TIBERIUS        | -       | -          | 0,24  | -      | -     |
| NERO            | 0,96    | 1,26       | 1,73  | 0,67   | 0,90  |
| GALBA           | -       | 0,42       | 1     | 0,67   | -     |
| OTHO            | -       | 0,21       | -     | -      | -     |
| VITELLIUS       | -       | 0,21       | 1,24  | 1,34   | 1,18  |
| VESPASIAN       | 8,65    | 14,34      | 6,70  | 13,42  | 8,90  |
| TITUS           | 1,92    | 1,26       | 2     | 2,68   | 2,67  |
| DOMITIAN        | 2,90    | 4,22       | 3,22  | 2,01   | 2,37  |
| NERVA           | 1,92    | 2,75       | 2     | -      | 1,18  |
| TRAJAN          | 12,50   | 14,55      | 12,65 | 10,74  | 10,69 |
| HADRIAN         | 11,55   | 18,36      | 10,66 | 18,80  | 18,70 |
| ANTONINUS PIUS  | 36,55   | 25,11      | 24,81 | 37,60  | 24,63 |
| MARCUS AURELIUS | 14,43   | 16,46      | 33,75 | 11,40  | 19,59 |



The first timeframe of storing (Table 2 and Graph 1)

Generally speaking, the composition of the Radalj and Bela Reka hoards is similar to the first storing timeframe. A certain deviation can be seen in the Mali Suvodol hoard, which lacks the coins of Marcus Antonius and Vespasian.<sup>51</sup>

| Ruler           | Radalj | Bela Reka | Mali Suvodol |
|-----------------|--------|-----------|--------------|
| MARCUS ANTONIUS | 0,40   | 0,62      | -            |
| NERO            | 0,80   | 1,55      | -            |
| GALBA           | -      | 0,31      | -            |
| OTHO            | 0,40   | -         | -            |
| VITELLIUS       | 0,80   | 0,93      | -            |
| VESPASIAN       | 16,00  | 14,90     | -            |
| TITUS           | 2,00   | 2,48      | 5,00         |
| DOMITIAN        | 2,80   | 2,17      | -            |
| NERVA           | 1,20   | 0,62      | -            |
| TRAJAN          | 10,80  | 11,50     | 5,00         |
| HADRIAN         | 20,00  | 18,02     | 10,00        |
| ANTONINUS PIUS  | 28,00  | 29,82     | 55,00        |
| MARCUS AURELIUS | 16,40  | 14,60     | 20,00        |
| COMMODUS        | 0,40   | 2,48      | 5,00         |

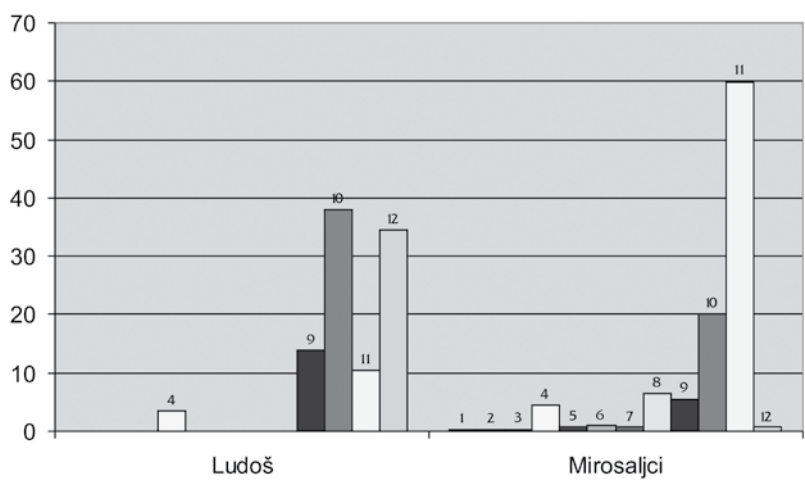


*The second timeframe of storing (Table 3 and Graph 2)*

51 The hoard did not reach the National Museum in Belgrade in its entirety, cf. *supra*, ref. 4.

The Mirosaljci hoard features a significantly lower percentage of issues prior to the time of Antoninus Pius. On the other hand, issues by Marcus Aurelius surpass all percentages recorded in the three storing periods, a reality caused by circumstances linking the *terminus post quem* of its burying to 192 AD. The Ludoš hoard, like Mali Suvodol, also shows deviations due to its incompleteness, as the period prior to Hadrian is represented only by a single Vespasian's denarius.

| Ruler           | Ludoš | Mirosaljci |
|-----------------|-------|------------|
| NERO            | -     | 0,28       |
| GALBA           | -     | 0,14       |
| VITELLIUS       | -     | 0,14       |
| VESPASIAN       | 3,44  | 4,40       |
| TITUS           | -     | 0,68       |
| DOMITIAN        | -     | 0,96       |
| NERVA           | -     | 0,68       |
| TRAJAN          | -     | 6,48       |
| HADRIAN         | 13,79 | 5,50       |
| ANTONINUS PIUS  | 37,94 | 20,12      |
| MARCUS AURELIUS | 10,34 | 59,80      |
| COMMODUS        | 34,49 | 0,82       |



The third timeframe of storing (Table 4 and Graph 3)

For a more precise analysis of the burying time of the Radalj hoard, certain historical circumstances are particularly relevant, which shed light on Commodus' mo-



netary propaganda during the first months of independent rule. After the death of Marcus Aurelius on March 17, 180 in Vindobona, Commodus continued the war with the Barbarians and took a victory in August, thus ending the *expeditio Germanica secunda*. He stayed in Pannonia until Autumn of the same year, when he left for Rome,<sup>52</sup> and on October 22 (?), 180, with a *largitio* to the people (Liberalitas III),<sup>53</sup> he celebrated the triumph of his victory over Germanic tribes.<sup>54</sup> These events (the Emperor's return to the capital, the triumph over Germanic tribes and the Imperial inauguration) are marked by monetary types with the representations of: Fortuna Redux, Adventus Augusti, Victory, trophy with captives, Minerva Victrix, Roma, Debellator hostium, Providentia, and Providentia Deorum.<sup>55</sup> The act of Imperial generosity is personified by the Liberalitas type, minted in gold, silver, and bronze,<sup>56</sup> and other, with more illustrations, issued only in bronze, which, apart from Liberalitas, also features Commodus himself.<sup>57</sup>

In addition to the reverse type with a representation of Liberalitas, the obverse legend of *M COMMODVS ANTONINVS AVG* also points to the dating of the Radalj hoard, replacing the earlier *L AVREL COMMODVS AVG*,<sup>58</sup> and, in particular, the fact that Commodus received the title of *IMP IIII* in autumn of 180.<sup>59</sup> Hence, Commodus' denarius from the Radalj find with the reverse legend of *TR P V IMP IIII COS II* and a representation of Liberalitas could have been issued only in an interval from the end of October to December 10, 180, when the Emperor took the new *tribunitia potestas*.<sup>60</sup>

At the same time, this coin might point to the *terminus post quem* of the find burying, but a likelihood that the hoard might not have been fully retrieved must be taken into account, thus suggesting the possibility of a later date.

During the discussed period, the Podrinje region was not exposed to an immediate war danger, which might affect the hoard storing. Causes should be sought in some of the motives for Commodus' internal policy. It is well-known that Commodus, because of his conflict with the Senate, in order to secure his position, relied heavi-

52 Mócsy 1974: 191; *CAH XI*: 378.

53 *BMC IV*: clv; *CAH XI*: 378; Kienast 1990: 149.

54 *SHA*, Vita Commodi 12. 7; Kneissl 1969: 112; Kienast 1990: 147.

55 For the types in gold and silver, cf. *BMC IV*: cliv-clv; for the coins in bronze, cf. *BMC IV*: clxxii.

56 *RIC III*: 367, nos. 10a-10b and *BMC IV*: 689, nos. 1-2 (aurei); *RIC III*: 367, nos. 10-10a and *BMC IV*: 689, nos. 3-4 (denarii); *RIC III*: 402, no. 302 and *BMC IV*: 761, nos. 381-382 (dupondii).

57 Commodus, togate, seated left on curule chair atop platform, extending right hand, left hand holding roll. At side: behind him, officer standing right; in front Liberalitas standing front, head left, holding abacus and cornucopiae; below, citizen, togate, standing right, mounting steps to receive largesse, cf. *RIC III*: 402, no. 300 and *BMC IV*: 760-761, nos. 377-380 (sestertii).

58 On sestertii from 180 both obverse legends occur, but the new obverse legend *M COMMODVS ANTONINVS AVG* is dated to 180, latter, cf. *RIC III*: 401-402. For the Commodus' Imperial title from March 17, 180, cf. Kneissl 1969: 112; Kienast 1990: 147.

59 Kneissl 1969: 112; Kienast 1990: 149.

60 According to *BMC*, during the period between December, 10 and December, 31, 180, although it would have been expected otherwise, not a single coin was issued with *TR P VI COS II*. The issues which followed are with *TR P VI IMP IIII COS III*, which are dated to the beginning of 181 AD, cf. *BMC IV*: cli and 697, ref \*.

ly on the army, repeating *congiaria* to the Praetorians and the provincial army, and towards the end of his rule, unnecessarily increasing soldier's salary.<sup>61</sup> Historical sources describe him as person of weak character, ruthless and debauched tyrant, who did not care about the welfare of the State, but rather had his own pleasures in mind. However, it soon became apparent that Commodus' confiscations and an enormous increase of financial resources of the State with serious harm to owners of private property, led not to wealth, but to the impoverishment of the Empire.<sup>62</sup> He took an exaggerated salary from the gladiators' fund which, according to Gibbon, turned into a new and most shameful tax imposed to the Roman people.<sup>63</sup> He also introduced compulsory monetary contributions each year, on the occasion of his birthday.<sup>64</sup> The state of general exhaustion, due to the pressure of his taxes and conscriptions, was a probable cause of provincial riots.<sup>65</sup> The fact that Pertinax resolutely remitted all the oppressive taxes invented by Commodus and canceled all the unjust claims of the Treasury testifies to the amount of his taxation.<sup>66</sup>

Whether, and to what extent, compulsory taxes and confiscation carried out by Commodus during his reign could really have affected the burying of the Radalj hoard stored in the early stage of his sole reign or whether there were quite different local or private reasons for doing so, it is difficult to tell for sure, since fully reliable data on the conditions of the find and its completeness are unavailable.

Translated by: Željko Rdulović

Author of photography: Nebojša Borić

61 Rostovtzeff 1926: 344-345.

62 Rostovtzeff 1926: 373.

63 Gibbon 1998: 82 and 89, ref. 38; According to Dio Cassius, Commodus received a million sestertii daily (Dio Cass. lxxii.19.3).

64 Dio Cass. lxxii.16.3.

65 Rostovtzeff 1926: 345.

66 On that occasion, Pertinax declared in a decree of the Senate that „he is better satisfied to administer a poor state with innocence, than to acquire riches by the ways of tyranny and dishonour“ (*SHA*, Pertinax, 7.3-4), cf. also Gibbon 1978: 85.



## CATALOGUE

References are made to:

M. H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, I, Cambridge 1974 (RRC I).

C. H. V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, I, 31 BC – AD 69, London 1984 (RIC I).

H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, II, *Vespasian to Hadrian*, London 1962 (RIC II).

H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, III, *Antoninus Pius to Commodus*, London 1962 (RIC III).

H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, II, *Vespasian to Domitian* London, 1930 (BMC II).

H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, III, *Nerva to Hadrian* London, 1936 (BMC III).

H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, IV, *Antoninus Pius to Commodus*, London, 1968 (BMC IV).

W. Wroth, *Catalogue of Greek coins in the British Museum, Galatia, Cappadocia and Syria*, London 1899 (BMC, Capp.).

Abbreviations: l., left; r., right; std., seated; stg., standing; adv., advancing; hld., holding; laur., laureate; dr., draped; s., shoulder

### MARCUS ANTONIUS

(cat. 1)

Mint moving with M. Antonius

| No. | Wt.  | Size Axis  | Obverse   | Reverse   | Ref.                         | Date        | NM Coll. |
|-----|------|------------|---|---|------------------------------|-------------|----------|
| 1   | 2.95 | 18.1<br>SE | ANT. AVG., above;<br>III·VIR·R·P·C.<br>Ship r., with sceptre<br>tied with fillet on<br>prow. Border of<br>dots. | LEG – XI[I], below.<br>Aquila between two<br>standards. | RRC I,<br>541, no.<br>544/26 | BC<br>32–31 | 1029/1   |

NERO  
(cat. 2-3)

Mint of Rome

|   |      |           |   |  |                          |             |        |
|---|------|-----------|---|--|--------------------------|-------------|--------|
| 2 | 3.27 | 17.3<br>S | NERO CAESAR -<br>AVGVSTVS.<br>Head, laur., r. | In ex. ROMA.<br>Roma, helmeted and<br>dr., std. l. on cuirass,<br>r. hld. Victorry, l.<br>parazonium by side,<br>r. foot resting on<br>helmet; round and<br>oblong shields, with (?)<br>greaves, behind. | RIC I,<br>153, no.<br>55 | AD<br>64-65 | 1029/3 |
| 3 | 2.60 | 18.3<br>S | Similar.                                      | In ex. SALVS.<br>Salus, dr., std. l. on<br>throne, r. hld. patera, l.<br>resting at her side.  | RIC I,<br>153, no.<br>60 | 65-66       | 1029/2 |

OTHO  
(cat. 4)

Mint of Rome

|   |      |           |  |   |                          |                                    |        |
|---|------|-----------|--|---|--------------------------|------------------------------------|--------|
| 4 | 3.24 | 18.6<br>S | IMP OTHO CAESAR<br>AVG TR P.<br>Head, bare, r. | SECVRI-TAS PR.<br>Securitas dr., stg. front<br>head l., hld. wreath and<br>sceptre. | RIC I,<br>260, no.<br>10 | 69, from<br>15 Jan. to<br>9 March. | 1029/4 |
|---|------|-----------|--|---|--------------------------|------------------------------------|--------|

VITELLIUS  
(cat. 5-6)

Mint of Rome

|   |      |           |  |  |                          |                                   |        |
|---|------|-----------|--|--|--------------------------|-----------------------------------|--------|
| 5 | 2.90 | 19<br>S   | A VITELLIVS<br>GERMAN IMP TR P<br>Head, laur, r.   | No legend.<br>Vicrory, dr. std. l., r.<br>hld. patera, l. palm.  | RIC I,<br>272, no.<br>88 | 69, c. late<br>April -<br>20 Dec. | 1029/5 |
| 6 | 3.16 | 18.1<br>S | A VITELLIVS GERM<br>IMP AVG TR P<br>Head, laur, r. | [L VITELLI]VS COS III<br>CENSOR.<br>Bust of L. Vitellius,<br>laur., dr., r.; eagle-<br>tipped sceptre in font. | RIC I,<br>273, no.<br>99 | "                                 | 1029/6 |

## VESPASIAN

(cat. 7-40)

## Mint of Rome

|                 |      |            |  |   |  |       |         |
|-----------------|------|------------|--|---|--|-------|---------|
| 7               | 3.00 | 17.7<br>S  | IMP CAESAR<br>VESPASIANVS AVG.<br>Head, laur, r.                           | CAESAR AVG F<br>COS CAESAR AVG<br>F PR.<br>Heads of Titus and<br>Domitian l. and r.,<br>facing one another. | RIC II, 15,<br>no. 2   | 69-71 | 1029/19 |
| 8               | 2.98 | 17.1<br>S  | Similar.   | Similar, but CAESAR<br>AVG F COS<br>CAES[AR A]VG F<br>PR.   | "  | "     | 1029/36 |
| 9               | 2.97 | 18.3<br>S  | Similar.   | COS ITER - FORT<br>RED.<br>Fortuna stg. front head<br>l., r. hld. prow and l.<br>cornucopiae                | ad RIC<br>II, 15, no.<br>4 (69-71<br>AD); BMC<br>II, 2, no.<br>7 (69-70<br>AD) | "     | 1029/13 |
| 10              | 3.11 | 17.2<br>SE | Similar, but<br>IMP CAESAR<br>VES[PASIANVS<br>AVG].                        | COS ITER - TR POT.<br>Pax std. l., r. hld.<br>branch, l. caduceus.  | RIC II, 16,<br>no. 10  | "     | 1029/15 |
| 11              | 3.02 | 18.9<br>S  | Similar, but<br>IMP CAESAR<br>VESPASIANVS AVG.                             | Similar.  | "  | "     | 1029/11 |
| 12              | 2.98 | 17.8<br>SE | Similar, but<br>IMP [CAESAR VESP]<br>ASIANVS AVG.                          | Similar, but<br>[COS ITE]R - TR<br>POT.   | "  | "     | 1029/31 |
| 13              | 2.97 | 18<br>S    | Similar, but<br>[IMP CAE]SAR<br>VESPASIANVS AVG.                           | Similar, but<br>COS ITER - TR POT.  | "  | "     | 1029/23 |
| 14              | 2.97 | 17.9<br>S  | Similar, but<br>IMP CAESAR<br>VESPASIANVS AVG.                             | Similar.  | "  | "     | 1029/40 |
| 15              | 3.16 | 18.3<br>S  | [IMP] CAESAR<br>VESPASIANVS<br>[AVG].<br>Head, laur, r.                    | In ex. IVDAEA.<br>Jewish std. r. on ground<br>mourning; behind her,<br>trophy.                              | RIC II, 16,<br>no. 15  | "     | 1029/9  |
| 16              | 2.96 | 18.3<br>S  | Similar, but<br>[IMP C]AESAR<br>VESPASIANVS AVG.                           | Similar.  | "  | "     | 1029/32 |
| 17 <sup>1</sup> | 3.06 | 18.8<br>S  | IMP CAESAR -<br>VESPASIANVS AVG<br>(r. to l. outwardly).<br>Head, laur, r. | PON MAX - TR<br>P COS II (r. to l.<br>outwardly).<br>Vespasian std. r., r. hld.<br>sceptre, l. branch.      | not in<br>RIC II   | "     | 1029/33 |

1 Cf. RIC II, 17, nos. 19 (Victory stg. l.), 20 (Female figure std. l.); Apparently rare coins: Mint of Rome (?); cf. BMC II, 7, n. \*\*: probably plated and hybrids.

|    |      |            |   |   |                       |                               |         |
|----|------|------------|---|---|-----------------------|-------------------------------|---------|
| 18 | 3.17 | 18<br>S    | [IMP] CAES VE-SP<br>AVG P M.<br>Head, laur, r.                                | AVGVR (above); TRI<br>POT (below).<br>Simpulum,<br>aspergillum, jug and<br>lituus.            | RIC II, 18,<br>no. 30 | 70-72                         | 1029/46 |
| 19 | 2.93 | 16.9<br>S  | Similar, but<br>[IMP C]AES VES-P<br>A(VG P M).                                | TR[I POT II] - C-OS<br>III P P.<br>Pax std. l., r. hld.<br>branch, l. caduceus.               | RIC II, 19,<br>no. 39 | “                             | 1029/21 |
| 20 | 2.92 | 18.6<br>S  | Similar, but<br>IMP CAES VESP AVG<br>P M.                                     | Similar, but<br>TRI POT II - COS III<br>P P.  | “                     | “                             | 1029/41 |
| 21 | 3.07 | 17.9<br>S  | [IMP C]AES VESP<br>A-VG P M COS IIII.<br>Head, laur, r.                       | CON[CORDIA<br>AVGVSTI].<br>Concordia std. l.,<br>r. hld. patera, l.<br>cornucopiae.           | RIC II, 20,<br>no. 43 | 72-73                         | 1029/45 |
| 22 | 2.99 | 17.9<br>SE | Similar, but<br>IMP C[AES VESP<br>AVG P M] COS IIII.                          | Similar, but<br>CONCORDIA<br>AVGVSTI  | “                     | “                             | 1029/20 |
| 23 | 3.04 | 18.4<br>S  | Similar, but<br>IMP CAES VESP AVG<br>P M COS IIII.                            | VES - TA (across<br>field).<br>Vesta stg. front head<br>l., r. hld. simulum, l.<br>sceptre.   | RIC II, 20,<br>no. 50 | “                             | 1029/29 |
| 24 | 2.98 | 19.2<br>S  | Similar, but<br>IMP CAES VESP<br>A-VG P M COS IIII.                           | Similar.  | “                     | “                             | 1029/7  |
| 25 | 3.03 | 20.2<br>N  | IMP CAES VESP -<br>AVG CENS (r. to l.,<br>outwardly). Head,<br>laur, r.       | PONTIF - MAXIM<br>(r. to l., outwardly).<br>Vespasian std. r., r. hld.<br>sceptre, l. branch. | RIC II, 21,<br>no. 65 | 73 (later<br>part of<br>year) | 1029/47 |
| 26 | 3.03 | 19.1<br>N  | Similar, but<br>IMP CAES VES[P -<br>AVG] CENS (r. to l.<br>outwardly).        | Similar.  | “                     | “                             | 1029/27 |
| 27 | 2.78 | 19.9<br>N  | Similar, but<br>[IMP] CAESAR VESP<br>- AVG CENS (r. to l.<br>outwardly).      | Similar.  | “                     | “                             | 1029/25 |
| 28 | 2.59 | 19.3<br>N  | Similar, but<br>MP CAES VESP -<br>AVG CENS (r. to l.<br>outwardly).           | Similar.  | “                     | “                             | 1029/10 |
| 29 | 3.28 | 17.3<br>S  | IMP CAESAR -<br>VESPAS[IANVS AVG]<br>(r. to l., outwardly).<br>Head, laur, r. | [C]OS - V[ ]<br>Eagle stg. on cippus,<br>head to l.   | RIC II, 24,<br>no. 89 | 75                            | 1029/38 |

|    |      |            |  |   |                               |       |         |
|----|------|------------|--|---|-------------------------------|-------|---------|
| 30 | 2.97 | 18.3<br>SW | Similar.   | PON MAX - TR P<br>COS VI.<br>Pax std. l., r. hld.<br>branch, l. hand on lap.                                      | RIC II, 24,<br>no. 90         | “     | 1029/43 |
| 31 | 2.92 | 18.2<br>S  | Similar, but<br>IMP CAESAR -<br>VESPASIANVS AVG<br>(r. to l. outwardly).     | Similar, but<br>[PON] MAX - TR P<br>COS VI.   | “                             | “     | 1029/44 |
| 32 | 2.85 | 18.7<br>S  | [Similar, but<br>IMP] CAESAR -<br>VESPASIANVS AVG<br>(r. to l. outwardly).   | Similar, but<br>PON MAX - TR P<br>COS VI.   | “                             | “     | 1029/12 |
| 33 | 2.90 | 18.8<br>S  | [IMP CA]ESAR -<br>VESPASIANVS AVG<br>(r. to l. outwardly).<br>Head, laur, r. | COS VII.<br>Heifer stg. r. (the cow<br>of Myron).   | RIC II, 25,<br>no. 96         | 76    | 1029/24 |
| 34 | 2.93 | 20<br>S    | Similar, but<br>IMP CAESAR -<br>VESPASIANVS AVG<br>(r. to l. outwardly).     | [CO]S - V[III] (across<br>field).<br>Eagle stg. on cippus,<br>head to r.  | RIC II, 25,<br>no. 98 (a)     | “     | 1029/34 |
| 35 | 3.16 | 18.9<br>S  | Similar.   | COS - VII (across<br>field).<br>Eagle stg. on cippus,<br>head to l.   | RIC II, 25,<br>no. 99 (a)     | “     | 1029/30 |
| 36 | 2.96 | 19.7<br>SW | Similar.   | Similar.  | “                             | “     | 1029/28 |
| 37 | 2.88 | 18.4<br>SE | IMP CAESAR -<br>VESPASIANVS AVG<br>(r. to l. outwardly).<br>Head, laur, r.   | [COS] - VIII.<br>Mars stg. front head l.,<br>r. hld. spear, l. trophy.  | RIC II, 26,<br>no. 103        | 77-78 | 1029/26 |
| 38 | 3.07 | 18.8<br>S  | IMP CAESAR -<br>VESPASIANVS AVG<br>(r. to l. outwardly).<br>Head, laur, r.   | IOVIS - CVSTOS.<br>Jupiter stg. front head<br>l., r. sacrificing out of<br>patera over altar and<br>hld. sceptre. | RIC II, 28,<br>no. 124<br>(a) | 75-79 | 1029/18 |
| 39 | 3.05 | 19.1<br>S  | CAESAR -<br>VESPASIANVS AVG<br>(r. to l. outwardly).<br>Head, laur, l.       | ANNONA - AVG.<br>Annona std. l. on<br>throne, hld. bundle<br>of corn-ears on lap in<br>both hands.                | RIC II, 29,<br>no. 131<br>(b) | 78-79 | 1029/35 |
| 40 | 3.29 | 19.3<br>SW | Similar, but<br>head, laur, r.   | Similar.  | RIC II, 29,<br>no. 131<br>(d) | “     | 1029/42 |



**Titus**  
striking under Vespasian  
(cat. 41-43)

Mint of Rome

|    |      |           |  |  |                               |       |         |
|----|------|-----------|--|--|-------------------------------|-------|---------|
| 41 | 2.94 | 18.4<br>S | T CAES IMP VES-P<br>PON TR POT.<br>Head, laur, r.                        | No legend.<br>Titus in quadriga r.   | <i>RIC</i> II, 34,<br>no. 159 | 71-72 | 1029/16 |
| 42 | 3.08 | 19.1<br>S | T CAESAR - IMP<br>VESPASIAN (r. to l.,<br>outwardly).<br>Head, laur, r.  | PONTIF - TR P COS<br>III (r. to l., outwardly).<br>Titus std. r., r. hld.<br>sceptre, l. branch. | <i>RIC</i> II, 35,<br>no. 174 | 74    | 1029/39 |
| 43 | 2.76 | 19.6<br>S | T CAESAR IMP -<br>VESPASIANVS (r. to<br>l. outwardly).<br>Head, laur, r. | COS - [VI]<br>Mars stg. front head l.,<br>r. hld. spear, l. trophy.                              | <i>RIC</i> II, 37,<br>no. 195 | 77-78 | 1029/17 |

**Domitian**  
striking under Vespasian  
(cat. 44-46)

Mint of Rome

|    |      |            |  |   |                               |       |         |
|----|------|------------|--|---|-------------------------------|-------|---------|
| 44 | 3.12 | 18<br>SW   | CAESAR AVG F -<br>DOMITIANVS (r. to l.,<br>outwardly).<br>Head, laur, r. | COS V (above).<br>She-wolf and twins l.,<br>behind, a boat. | <i>RIC</i> II, 43,<br>no. 241 | 77-78 | 1029/49 |
| 45 | 2.95 | 20.3<br>SE | Similar.   | Similar.  | “                             | “     | 1029/54 |
| 46 | 3.15 | 18.1<br>S  | Similar.   | COS V (below).<br>Horseman helmeted r.,<br>hand raised.     | <i>RIC</i> II, 43,<br>no. 242 | “     | 1029/53 |

**TITUS**  
(cat. 47-50)

Mint of Rome

|    |      |            |  |   |                                  |                                   |         |
|----|------|------------|--|---|----------------------------------|-----------------------------------|---------|
| 47 | 3.08 | 19.2<br>S  | IMP TITVS CAES<br>VESPASIAN AVG P<br>M (r. to l. outwardly).<br>Head, laur, r. | TR P VIII IMP XIII<br>COS VII P P.<br>Venus stg. r., leaning<br>on cippus, r. hld.<br>helmet, l. spear. | <i>RIC</i> II,<br>117, no. 9     | 79, after<br>July 1 <sup>st</sup> | 1029/22 |
| 48 | 2.99 | 18.7<br>SE | Similar.   | TR P VIII IMP XIII<br>COS VII P P.<br>Capricorn l., below,<br>globe.                                    | <i>RIC</i> II,<br>117, no.<br>13 | “                                 | 1029/8  |

|    |      |            |   |   |                               |   |         |
|----|------|------------|---|---|-------------------------------|---|---------|
| 49 | 3.28 | 18.8<br>S  | IMP TITVS CAES<br>VESPASIAN AVG P<br>M (r. to l., outwardly).<br>Head, laur, r. | TR P IX IMP XV COS<br>VIII P P.<br>Winged thunderbolt<br>on a draped table. | RIC II,<br>119, no.<br>23 (a) | 80, Jan.<br>1 <sup>st</sup> – July<br>1 <sup>st</sup> | 1029/48 |
| 50 | 3.09 | 19.4<br>SE | Similar   | TR P IX IMP XV COS<br>VIII P P.<br>Dolphin on tripod.                       | RIC II,<br>119, no.<br>27 (b) | “   | 1029/14 |

**Domitian  
striking under Titus  
(cat. 51)**

Mint of Rome

|    |      |            |   |  |                           |           |         |
|----|------|------------|---|--|---------------------------|-----------|---------|
| 51 | 3.29 | 17.5<br>SE | CAESAR DIVI F<br>DOMITIANVS COS<br>VII (r. to l., outwardly).<br>Head, laur, r. | PRINCEPS -<br>IVVENTVTIS.<br>Helmet on throne. | RIC II,<br>122, no.<br>51 | 80, later | 1029/56 |
|----|------|------------|---|--|---------------------------|-----------|---------|

**DOMITIAN  
(cat. 52-58)**

Mint of Rome

|                 |      |           |  |   |   |                     |         |
|-----------------|------|-----------|--|---|---|---------------------|---------|
| 52              | 3.29 | 19<br>S   | IMP CAES<br>DOMITIANVS AVG P<br>M (r. to l., outwardly).<br>Head, laur, r. | TR P COS VII - DES<br>VIII P P.<br>Thunderbolt on<br>throne.  | RIC II,<br>155, no.<br>16                           | 81, third<br>issue. | 1029/50 |
| 53              | 3.19 | 19.4<br>S | Similar.   | TR P COS VII – [DES<br>VI]II P P.<br>Altar, garlanded and<br>lighted.   | RIC II,<br>156, no.<br>19                           | “                   | 1029/55 |
| 54 <sup>2</sup> | 3.21 | 20.5<br>S | IMP CAES DOMIT<br>AVG - GERM P M TR<br>P VI.<br>Head, laur, r.             | IMP XIII COS XII -<br>CENS P P P.<br>Minerva stg. l., r. hld.<br>thunderbolt, l. spear;<br>at her feet, a shield. | addenda<br>ad RIC<br>II, p. 164,<br>nos. 88-<br>90. | 86                  | 1029/52 |
| 55              | 3.23 | 18.7<br>S | IMP CAES DOMIT<br>AVG - GERM P M TR<br>P VIII.<br>Head, laur, r.           | IMP XXI [CO]S XIII<br>CENS P P P.<br>Minerva advancing<br>r., brandishing a javelin<br>and holding a shield.      | RIC II,<br>171, no.<br>143                          | 89                  | 1029/59 |
| 56              | 3.20 | 19.1<br>S | IMP CAES DOMIT<br>AVG - GERM P M<br>TR P X.<br>Head, laur, r.              | IMP XXI COS XV<br>CENS P P P.<br>Minerva advancing r.,<br>brandishing a javelin<br>and l. hld. a shield.          | RIC II,<br>172, no.<br>152                          | 90–91               | 1029/51 |

2 Addenda ad RIC II, p. 164, nos. 88-90, but rev. type RIC II, 165, no. 93 with rev. legend – TR P VI COS XIII IMP XIII, AD 87, first issue; 86, fifth issue.

|    |      |            |   |   |                            |       |         |
|----|------|------------|---|---|----------------------------|-------|---------|
| 57 | 3.12 | 19<br>S    | IMP CAES DOMIT<br>AVG - GERM P M TR<br>P XI.<br>Head, laur, r.  | IMP XXI COS XVI<br>CENS P P P.<br>Minerva stg. l, r. hld.<br>thunderbolt, l. spear;<br>at her feet, a shield. | RIC II,<br>173, no.<br>168 | 92    | 1029/57 |
| 58 | 3.08 | 18.6<br>SE | IMP CAES DOMIT<br>AVG - GERM P M TR<br>P XII.<br>Head, laur, r. | IMP XXII COS X[VI<br>C]ENS P P P.<br>Minerva stg. front<br>head l., hld. spear in r.<br>hand.                 | RIC II,<br>174, no.<br>174 | 92–93 | 1029/58 |

**NERVA**  
(cat. 59-61)

Mint of Rome

|    |      |           |  |  |                           |    |         |
|----|------|-----------|--|--|---------------------------|----|---------|
| 59 | 3.20 | 17.9<br>S | IMP NERVA CAES<br>AVG - P M TR P<br>COS II P P.<br>Head, laur, r.  | FORTVNA - AVGVST.<br>Fortuna stg. front head<br>l., r. hld. rudder, l.<br>cornucopiae. | RIC II,<br>223, no. 4     | 96 | 1029/60 |
| 60 | 3.37 | 18.5<br>S | IMP NERVA CAES<br>AVG - P M TR P<br>COS III P P.<br>Head, laur, r. | FORTVNA - AVGVST.<br>Fortuna stg. front head<br>l., r. hld. rudder, l.<br>cornucopiae. | RIC II,<br>224, no.<br>16 | 97 | 1029/62 |
| 61 | 3.26 | 18.2<br>S | Similar.   | LIBERTAS - PVBLICA.<br>Libertas stg. front<br>head l., r. hld. pileus, l.<br>sceptre.  | RIC II,<br>224, no.<br>19 | “  | 1029/61 |

**TRAJAN**  
(cat. 62-88)

Mint of Rome

|    |      |            |   |  |  |         |         |
|----|------|------------|---|--|--|---------|---------|
| 62 | 2.95 | 18.7<br>SW | IMP CAES NERVA<br>TRA-IAN AVG GERM<br>Head, laur., r.                     | P M TR P COS III<br>P P<br>Concordia std. l.,<br>r. hld. patera, l.<br>cornucopiae; before<br>her altar. | RIC II,<br>247, no.<br>33 (var.<br>rev.) | 100     | 1029/87 |
| 63 | 3.22 | 17.8<br>S  | IMP CAES NERVA<br>TRA-IAN AVG GERM<br>Bust, laur., r. dr. l.<br>shoulder. | P M TR P COS [IIII<br>P P ?]<br>Victory stg. front head<br>l., half draped, r. hld.<br>wreath, l. palm.  | RIC II,<br>248, no.<br>58                | 101–102 | 1029/89 |

|    |      |            |   |   |  |         |         |
|----|------|------------|---|---|--|---------|---------|
| 64 | 3.18 | 19<br>S    | Similar.  | P M TR P COS IIII<br>P P<br>Victory stg. r. on prow<br>ending in serpent, r.<br>hld. wreath, l. palm.   | RIC II,<br>248, no.<br>59  | “       | 1029/88 |
| 65 | 2.91 | 18.8<br>S  | Similar.  | P M TR P COS IIII<br>P P.<br>Victory walking l., r.<br>hld. wreath, l. palm.  | RIC II,<br>248, no.<br>60  | “       | 1029/70 |
| 66 | 2.81 | 18.5<br>S  | IMP TRAIANO AVG<br>GER DAC<br>Bust laur., r., dr. l.<br>shoulder.                         | [COS V P P S P Q]<br>R OP[TIM]O PRINC<br>Dacian std. l.,<br>mourning; various<br>arms on ground.  | RIC II,<br>251, no.<br>98  | 103–111 | 1029/79 |
| 67 | 2.75 | 19.4<br>S  | IMP TRAIANO AVG<br>GER DAC P M TR P.<br>Bust laur., r., dr. l.<br>shoulder.               | COS V P P S P Q R<br>OPTIMO PRINC.<br>Roma, helmeted, in<br>military dress, stg.<br>front head l., r. hld.<br>Victory, l. spear.                                | RIC II,<br>252, no.<br>115 (obv.<br>var.);<br>BMC III,<br>70, no.<br>271 | “       | 1029/68 |
| 68 | 3.24 | 18.4<br>S  | IMP TRAIANO AVG<br>G[ER DAC P M TR P]<br>Head laur., r.                                   | COS V P P S P Q R<br>OPTIMO [PRINC]<br>Felicitas stg. front head<br>l., r. hld. caduceus and<br>leaning on column.  | RIC II,<br>252, no.<br>120 (var.<br>obv.)                                | “       | 1029/85 |
| 69 | 2.92 | 18.7<br>S  | IMP TRAIANO AVG<br>GER DAC P M TR P<br>Bust laur., r., dr. l.<br>shoulder.                | COS V P P S P Q R<br>OPTIMO PRINC<br>Spes stg. l., holding up<br>flower in r. hand and<br>lifting up skirt with l.  | RIC II,<br>253, no.<br>127 (var.<br>obv.)                                | “       | 1029/74 |
| 70 | 3.07 | 19.2<br>SW | Similar.  | Similar.  | “  | “       | 1029/86 |
| 71 | 2.83 | 18.8<br>SW | Similar.  | COS V P P S P Q R<br>OPTIMO PRINC.<br>Arabia stg. front head<br>l., r. hld. branch, l.<br>bundle of cinnammon<br>sticks (?); at her feet, a<br>camel walking l. | RIC II,<br>253, no.<br>142   | “       | 1029/71 |
| 72 | 2.94 | 18.8<br>SW | IMP TRAIANO AVG<br>GER DAC P M TR P<br>COS V P P.<br>Bust, laur., r., dr. l.<br>shoulder. | S P Q R OPTIMO<br>PRINCIPI.<br>Aequitas stg. front<br>head l., r. hld. scales, l.<br>cornucopiae.   | RIC II,<br>256, no.<br>169   | “       | 1029/69 |
| 73 | 3.37 | 19.7<br>SW | Similar.  | S P Q R OPTIMO<br>PRINCIPI.<br>Felicitas stg. front head<br>l., r. hld. caduceus, l.<br>cornucopiae; altar on l.  | RIC II,<br>256, no.<br>174   | “       | 1029/72 |

|    |      |            |  |  |   |         |         |
|----|------|------------|--|--|---|---------|---------|
| 74 | 2.97 | 19<br>S    | Similar.   | S P Q R OPTIMO<br>PRINCIPI.<br>Genius stg. front head<br>l., r. hld. patera, l.<br>cornucopiae; altar on l.  | RIC II,<br>256, no.<br>184  | “       | 1029/65 |
| 75 | 2.82 | 19.6<br>SW | IMP TRAIANVS AVG<br>GER DAC P M TR P<br>COS VI P P<br>Bust laur., r., dr. l.<br>shoulder.    | DIVVS PATER -<br>TRAIAN<br>Tajan senior, bare-<br>headed, togate, std.<br>l. on curule chair;<br>geet on stool, holding<br>patera in extended<br>r. hadn and straight<br>sceptre in l. | RIC II,<br>261, no.<br>252  | 112-114 | 1029/75 |
| 76 | 3.18 | 18.7<br>S  | [IM]P TRAIANO AVG<br>GER DAC P M TR P<br>COS VI P P.<br>Bust, laur., r., dr. l.<br>shoulder. | S P Q R OPTIMO<br>PRINCIPI. In. ex.<br>VESTA<br>Vesta, veiled, std. l. on<br>chair without back,<br>feet on stool, r. hld.<br>palladium, r. sceptre.                                   | ad RIC<br>II, 263,<br>no. 265<br>(obv. var.);<br>BMC III,<br>98, no.<br>482 | “       | 1029/73 |
| 77 | 2.90 | 19.8<br>S  | IMP TRAIANO AVG<br>GER DAC P M TR P<br>[COS VI P P]<br>Bust laur., r., dr.                   | S P Q R OPTIMO<br>PRINCIPI<br>Felicitas stg. front head<br>l., holding caduceus<br>in r. hand and<br>cornucopiae in l.   | RIC II,<br>263, no.<br>271  | “       | 1029/78 |
| 78 | 3.04 | 19.4<br>S  | Similar, but<br>[IMP TRAI]ANO AVG<br>GER DAC P M TR P<br>COS VI P P.                         | S P Q R O[PTIMO]<br>PRINCIPI.<br>Traians Column<br>surmonted with statue<br>of the Emperor; at<br>base, two eagles.  | RIC II,<br>264, no.<br>292  | “       | 1029/67 |
| 79 | 2.67 | 19.5<br>S  | IMP TRAIANO<br>OPTIMO AVG [GER]<br>DAC P M TR P.<br>Bust, laur., r., draped.                 | COS VI - P P S P Q R.<br>Mars, nude, with<br>flowing cloak, walking<br>r., r. hld. spear, l.<br>trophy.  | RIC II,<br>265, no.<br>299  | 114-117 | 1029/64 |
| 80 | 3.21 | 19.1<br>SW | IMP CAES NER<br>TRAIANO OPTIMO<br>AVG GER DAC.<br>Bust, laur., r., draped.                   | P M TR P [CO]S VI<br>P P S P Q R. In ex.,<br>FORT RED.<br>Fortuna std. l., r. hld.<br>rudder, l. cornucopiae.  | RIC II,<br>267, no.<br>318  | “       | 1029/63 |
| 81 | 2.95 | 18.5<br>S  | IMP CAES NER<br>TRAIAN OPTIM AVG<br>GERM DAC<br>Bust laur., r., dr.                          | PARTHICO P - M TR<br>P COS VI P P S [P]<br>Q R<br>Mars walking r.<br>holding spear in r.<br>hand and trophy in l.  | RIC II,<br>267, no.<br>331  | “       | 1029/81 |

THE ROMAN DENARII HOARD FROM RADALJ NEAR DRINA

|    |      |             |  |   |                            |   |         |
|----|------|-------------|--|---|----------------------------|---|---------|
| 82 | 3.24 | 19.4<br>S   | Similar.   | PARTHICO P - M TR P<br>COS VI P P S P Q R<br>Virtus stg. r., r.<br>hld. spear and l.<br>parazonium; l. foot on<br>helmet.   | RIC II,<br>268, no.<br>334 | “ | 1029/84 |
| 83 | 3.05 | 18.4<br>S   | IMP CAES NER<br>TRAIANO OPTIMO<br>AVG GER DAC<br>Bust laur., r., dr. | P M TR P COS - VI P<br>P S P Q [R]<br>Mars walking r., r. hld.<br>spear and l. trophy.  | RIC II,<br>268, no.<br>337 | “ | 1029/83 |
| 84 | 3.24 | 19.3<br>SW  | Similar, but<br>IMP CAES NER<br>TRAIANO OPTIMO<br>AVG GER DAC.       | P M TR P COS VI P<br>P S P Q R.<br>Genius stg. l., front<br>head r. hld. patera, l.<br>ears of corn.  | RIC II,<br>268, no.<br>347 | “ | 1029/66 |
| 85 | 3.21 | 18.2<br>S   | Similar.   | Similar.  | “                          | “ | 1029/82 |
| 86 | 3.14 | 20.07<br>SW | Similar.   | DIVVS PATER -<br>TRAIAN<br>Trajans Column,<br>surmounted with<br>statue of emperor;<br>at base two eagles;<br>basreliefs on pedestal.   | RIC II,<br>269, no.<br>356 | “ | 1029/76 |
| 87 | 3.51 | 18<br>S     | IMP CAES NER<br>TRAIAN OPTIM AVG<br>GERM DAC.<br>Bust laur., r., dr. | PARTHICO P M TR<br>P COS VI P P S P Q<br>R; PROVID across field.<br>Providentia stg. front<br>head l., holding sceptre<br>in l. hand; her l. elbow<br>rests on column and<br>she points with r. hand<br>at globe at her feet. | RIC II,<br>269, no.<br>361 | “ | 1029/80 |

Mint of Caesarea, Cappadocia

|    |      |           |   |   |                                   |       |         |
|----|------|-----------|---|---|-----------------------------------|-------|---------|
| 88 | 2.89 | 18.2<br>S | AYT KAIC NEP<br>TPAIA-NOC CEB<br>ΓΕΡΜ<br>Head, laur, r. | ΔΗΜΕ[Ξ] –ΥΠΙΑΤ Β<br>Eleutheria stg. front<br>head l., r. hld. cap, l.<br>sceptre. | BMC,<br>Capp. etc.,<br>52, no. 50 | 98–99 | 1029/37 |
|----|------|-----------|---|---|-----------------------------------|-------|---------|

**HADRIAN**  
(cat. 89-131)

Mint of Rome

|    |      |            |   |   |  |                      |          |
|----|------|------------|---|---|--|----------------------|----------|
| 89 | 3.09 | 18.2<br>SW | IMP CAESAR<br>TRAIAN<br>HADRIANVS AVG.<br><br>Bust, laur. r. dr. l.<br>shoulder.        | P M TR P COS<br>DES [II]; in ex;<br>IVSITI[A].<br><br>Justitia std. l. r. hld.<br>patera, l. sceptre.   | RIC II, 341<br>, no. 19                  | 117,<br>Group<br>IV. | 1029/94  |
| 90 | 2.86 | 18.3<br>SW | [IMP C]AESAR<br>TRAIAN -<br>HADRIANVS AVG.<br><br>Buste, laur., r., dr. l.<br>shoulder. | P M [T]R P -<br>COS II; in ex.,<br>CONCORD.<br><br>Concordia std. l., r.<br>hld. patera; under her<br>chair, a cornucopiae,<br>under her elbow a<br>statue of Spes l. | RIC II,<br>345, no. 39<br>(b)            | 118                  | 1029/126 |
| 91 | 3.22 | 18<br>SW   | Similar, but<br>IMP CAESAR<br>TRAIAN<br>HADRIANVS AVG                                   | P M TR P - COS<br>II; in ex; IVSTITIA<br>Justitia std. l., r. hld.<br>patera, l. sceptre.   | RIC II,<br>345, no. 42                   | "                    | 1029/90  |
| 92 | 2.93 | 19.5<br>SW | Similar, but<br>IMP CAESAR<br>TRAIAN -<br>HADRIANVS AVG.                                | P M TR - P COS<br>II; in ex., PAX.<br>Pax stg. front head<br>l., r. hld. branch, l.<br>cornucopiae.   | RIC II,<br>345,<br>no. 44 (a)            | "                    | 1029/120 |
| 93 | 2.52 | 19.9<br>SW | Similar, but<br>IMP CAESAR<br>TRAIAN [HA]<br>DRIANVS AVG.                               | Similar.  | "  | "                    | 1029/101 |
| 94 | 2.98 | 18.6<br>S  | Similar, but<br>[IMP] CAESAR<br>TRAIAN -<br>HADRIAN[VS<br>AVG].                         | PIE - TAS across field.<br>Pietas, veiled, stg. front<br>head l., raising r. hand.  | RIC II,<br>345, no. 45                   | "                    | 1029/77  |
| 95 | 3.12 | 19.8<br>SW | IMP CAESAR<br>TRAIAN -<br>HADRIANVS AVG.<br><br>Head, laur., r.                         | P M T-R - P COS III.<br>Roma as Amazon, stg.<br>front head l., r. hld.<br>Victory, l. spear.  | RIC II,<br>349, no. 76                   | 119-122              | 1029/104 |
| 96 | 3.06 | 19.8<br>SW | Similar, but<br>Bust, laur., r., dr. l.<br>shoulder.                                    | Similar, but<br>P M TR - P - COS III.   | RIC II,<br>349,<br>no. 76<br>(var. obv.) | "                    | 1029/114 |
| 97 | 2.92 | 17.9<br>SW | Similar, but<br>IMP CAESAR<br>TRAIAN<br>H-ADRIANVS AVG.                                 | P M TR - P - COS III.<br>Roma, helmeted,<br>std. l. on cuirass, r.<br>dld. Victory, l. spear;<br>behind, shield.  | RIC II,<br>349, no. 77                   | "                    | 1029/103 |

|     |      |            |  |  |                                |         |          |
|-----|------|------------|--|--|--------------------------------|---------|----------|
| 98  | 2.69 | 19.2<br>S  | Similar, but<br>IMP CAESAR<br>TRAIAN -<br>HADRIANVS AVG.                       | Similar, but<br>P M TR P - COS III.  | “                              | “       | 1029/112 |
| 99  | 2.79 | 19<br>S    | IMP CAESAR TRAI-<br>AN HADRIANVS<br>AVG.<br>Head, laur., r.                    | P M TR P - COS III.<br>Aequitas stg. front<br>head l., r. hld. scales, l.<br>cornucopiae.                    | RIC II,<br>350, no. 80         | “       | 1029/130 |
| 100 | 2.77 | 18.6<br>S  | Similar, but<br>IMP CAESAR<br>TRAIAN HA-<br>DRIANVS AVG.                       | Similar.   | “                              | “       | 1029/96  |
| 101 | 3.22 | 18.5<br>S  | Similar.   | P M TR P - COS III.<br>Pax stg. front head l., r.<br>hld. branch, l. sceptre.                                | RIC II,<br>351, no. 94         | “       | 1029/117 |
| 102 | 3.12 | 19.6<br>S  | Similar, but<br>Bust, laur., r., dr. l.<br>shoulder.                           | P M TR P - COS III.<br>Hadrian stg. front<br>head l., r. hld. rudder<br>on globe, l. spear.                  | RIC II,<br>353, no.<br>110     | “       | 1029/108 |
| 103 | 2.87 | 19.3<br>S  | IMP CAESAR<br>TRAIAN -<br>HADRIANVS AVG.<br>Head, laur., r.                    | P [M TR] P - COS III;<br>in ex., LIB PVB.<br>Libertas std. l., r. hld.<br>branch, l. sceptre.                | RIC II,<br>355, no.<br>127     | “       | 1029/119 |
| 104 | 3.31 | 18.6<br>S  | Similar.   | P M TR P - COS III;<br>in ex., SAL AVG.<br>Salus std. l., feeding<br>snake coiled round<br>altar.            | RIC II,<br>356, no.<br>137 (a) | “       | 1029/134 |
| 105 | 3.27 | 18.9<br>S  | IMP CAESAR<br>TRAIAN HADRIANVS<br>AVG.<br>Bust, laur., r., dr. l.<br>shoulder. | P M TR P - COS III;<br>in ex. SALVS AVG.<br>Salus std. l., feeding<br>snake coiled round<br>altar.           | RIC II,<br>356, no.<br>137 (b) | “       | 1029/105 |
| 106 | 3.06 | 19<br>S    | Similar, but<br>IMP CAESAR<br>TRAIAN -<br>HADRIANVS AVG.                       | P M - TR P - COS<br>- III; across the field,<br>VOT - PVB.<br>Pietas, veiled, stg. r.<br>raising both hands. | RIC II,<br>357, no.<br>141     | “       | 1029/132 |
| 107 | 3.03 | 18.4<br>SW | HAD-RIANVS -<br>AVGVSTVS.<br>Head, laur., r., dr. l.<br>shoulder.              | COS - III.<br>Hercules std. r. on<br>cuirass, r. hld. club,<br>which rests on shield, l.<br>Victory.         | RIC II,<br>358, no.<br>148     | 125-128 | 1029/128 |
| 108 | 2.97 | 19.5<br>S  | Similar, but<br>HADRIANVS -<br>AVGVSTVS.                                       | COS - III.<br>Roma std. l. on cuirass<br>and shield, r. hld.<br>spear, l. parazonium.                        | RIC II,<br>359, no.<br>164     | “       | 1029/102 |



|     |      |            |  |   |                            |                      |          |
|-----|------|------------|--|---|----------------------------|----------------------|----------|
| 109 | 3.32 | 18.1<br>S  | Similar.   | COS - III.<br>Genius stg. front head<br>l. sacrificing out of<br>patera over altar, l. hld.<br>cornucopiae. | RIC II,<br>360, no.<br>173 | “                    | 1029/124 |
| 110 | 2.84 | 19.6<br>S  | Similar.   | Similar.  | “                          | “                    | 1029/115 |
| 111 | 2.92 | 20<br>S    | Similar.   | COS - III.<br>Pudicitia, veiled, std. l.  | RIC II,<br>361, no.<br>178 | “                    | 1029/110 |
| 112 | 3.11 | 18.3<br>S  | Similar.   | C-OS - III.<br>Simpulum,<br>aspergillum, jug and<br>lituus.   | RIC II,<br>362, no.<br>198 | “                    | 1029/111 |
| 113 | 2.99 | 18.6<br>N  | Similar, but<br>Head, laur., r.                      | COS III.<br>Star above and within<br>crescent.  | RIC II,<br>362, no.<br>200 | “                    | 1029/122 |
| 114 | 2.91 | 19.4<br>S  | Similar, but<br>Head, laur., r., dr. l.<br>shoulder. | COS - III.<br>Seven stars above<br>crescent.  | RIC II,<br>362, no.<br>202 | “                    | 1029/123 |
| 115 | 2.77 | 17.6<br>S  | HADRIANVS -<br>AVGVSTVS.<br>Bust, dr., head bare, r. | LIBERALITAS - AVG<br>COS III P P.<br>Liberalitas stg. r.<br>emptying cornucopiae.                           | RIC II,<br>364, no.<br>216 | 132-134              | 1029/125 |
| 116 | 3.38 | 19.5<br>S  | HADRIANVS - AVG<br>COS III P P<br>Head, bare, r.     | ANNO-NA AVG<br>Modius with corn-ears<br>and poppy.  | RIC II,<br>367, no.<br>230 | 134-138,<br>Class D. | 1029/91  |
| 117 | 3.28 | 18.9<br>S  | Similar.   | FELICI-TAS AVG.<br>Felicitas stg. front head<br>l., r. hld. caduceus, l.<br>branch.                         | RIC II,<br>367, no.<br>234 | “                    | 1029/129 |
| 118 | 3.21 | 19<br>S    | Similar, but<br>Head, laur., r.                      | FORTVNAE -<br>REDVCI.<br>Fortuna std. l., r. hld.<br>rudder, l. cornucopiae.                                | RIC II,<br>369, no.<br>247 | “                    | 1029/113 |
| 119 | 3.22 | 18.6<br>S  | Similar, but<br>Head, bare, r.                       | MONETA AVG.<br>Moneta stg. front<br>head l., r. hld. scales, l.<br>cornucopiae.                             | RIC II,<br>369, no.<br>256 | “                    | 1029/127 |
| 120 | 3.05 | 18.2<br>SW | Similar, but<br>Head, laur., r.                      | PIETA-S AVG.<br>Pietas stg. front head<br>l. by altar, raising both<br>hands.                               | RIC II,<br>370, no.<br>257 | “                    | 1029/131 |
| 121 | 3.31 | 18.6<br>S  | Similar.   | ROMVLO -<br>CONDITORI.<br>Romulus, bare-headed,<br>walking r., r. hld. spear,<br>l. trophy.                 | RIC II,<br>371, no.<br>266 | “                    | 1029/109 |

|                  |      |            |  |  |  |              |          |
|------------------|------|------------|--|--|--|--------------|----------|
| 122              | 3.16 | 17.4<br>S  | Similar.   | SALVS - AV-G.<br>Salus stg. r., feeding<br>snake coiled round<br>altar.  | RIC II,<br>371, no.<br>267   | “            | 1029/116 |
| 123              | 3.11 | 17.8<br>S  | Similar, but<br>Head, bare, r.                                       | SALV-S AVG.<br>Salus stg. front head<br>l., sacrificing out of<br>patera over altar, l. hld.<br>sceptre.   | RIC II,<br>371, no.<br>268   | “            | 1029/121 |
| 124              | 3.13 | 18.8<br>S  | Similar, but<br>Head, laur., r.                                      | Similar.   | “  | “            | 1029/95  |
| 125              | 3.06 | 17.7<br>SE | Similar, but<br>Head, bare, r.                                       | SPES - P · R<br>Spes stg. l., r. hld.<br>flower and raising<br>dress.  | RIC II,<br>371, no.<br>274   | “            | 1029/92  |
| 126 <sup>3</sup> | 3.30 | 18.7<br>SW | Similar, but<br>Bust, dr., head bare, r.                             | AEGYPTOS.<br>Egypt reclining l., hld.<br>sistrum and resting l.<br>arm on basket (fruit<br>and corn in basket);<br>in front of her, ibis.                          | RIC II,<br>374, no.<br>297 (var.<br>rev); cf.<br><i>BMC</i> III,<br>341, no.<br>794 (but<br>aureus).                             | “            | 1029/133 |
| 127              | 2.99 | 19.2<br>SW | Similar, but<br>Head, laur., r.                                      | AFRICA.<br>Africa with elephant-<br>skin headdress,<br>reclining, l. leaning on<br>rock, r. hld. scorpion,<br>l. cornucopiae; in front<br>of her, basket of fruit. | RIC II,<br>374, no.<br>299   | “            | 1029/135 |
| 128              | 2.65 | 18.8<br>S  | HADRIANVS -<br>AVGVSTVS P P.<br>Head, laur., r., dr. l.<br>shoulder. | COS - III.<br>Roma std. r., on cuirass<br>and shield, r. hld.<br>spear, l. parazonium.   | RIC II,<br>379, no.<br>332 (var.<br>obv.)  | “<br>Class E | 1029/106 |
| 129              | 3.04 | 20<br>SW   | Similar.   | COS - III.<br>Abundantia std.<br>l., r. hld. hook, r.<br>cornucopiae; in front,<br>modius and corn-ears.   | RIC II,<br>379, no.<br>338 (var.<br>obv.)  | “            | 1029/107 |
| 130              | 3.03 | 18.8<br>SW | Similar, but<br>Head, laur., r.                                      | COS - III.<br>Pudicitia, veiled, std. l.;<br>below, globe.   | RIC II,<br>380, no.<br>343 (var.<br>rev.); <i>BMC</i><br>III, 301,<br>note 491<br>– var. rev.<br>with globe<br>below –<br>Sofia. | “            | 1029/118 |
| 131              | 2.95 | 19.6<br>S  | Similar, but<br>Head, laur., r., draped l.<br>shoulder.              | COS - III.<br>Victory std. l., r. hld.<br>wreath, l. palm.   | RIC II,<br>380,<br>no. 345<br>(var. obv.)  | “            | 1029/97  |

3 RIC II, 374, no. 297, var. rev. no snake and basket with fruit and corn.

**Sabina**  
**striking under Hadrian**  
**(cat. 132-137)**

Mint of Rome

|     |      |           |   |  |  |                                    |          |
|-----|------|-----------|---|--|--|------------------------------------|----------|
| 132 | 3.55 | 18.4<br>S | SABINA - AVGVSTA.<br>Bust dr., head diademed, r.; hair waved, rising into crest on top above diadem, knotted in queue, falling down neck. | CONCOR - DIA AVG.<br>Concordia stg. l. leaning on column, r. hld. patera; l. double cornucopiae.             | RIC II, 386, no. 390 (var. rev. - double cornucopiae); BMC III, 358, no. 929 | Undated (128 onwards).<br>Class A. | 1029/138 |
| 133 | 3.15 | 18.3<br>S | Similar.  | IVNONI - REGINAE.<br>Iuno stg. front head l., r. hld. patera, r. sceptre.                                    | RIC II, 386, no. 395 (a)   | "                                  | 1029/141 |
| 134 | 3.45 | 17.7<br>S | Similar.  | VENERI - GENETRICI.<br>Venus stg. front head r.; with r. hand drawing up robe on shoulder, in l. hld. apple. | RIC II, 387, no. 396   | "                                  | 1029/137 |
| 135 | 3.12 | 18.2<br>S | Similar.  | Similar.   | "  | "                                  | 1029/140 |
| 136 | 2.88 | 18.7<br>S | Similar.  | Similar, but VENERI GE-NETRICI.  | "  | "                                  | 1029/139 |
| 137 | 3.31 | 17.9<br>S | Similar, but SABINA AVGVSTA - HADRIANI AVG P P.   | PVDI-CITIA.<br>Pudicitia stg. l., raises her veil and hld. r. hand upon breast.                              | RIC II, 388, no. 407   | "<br>Class B.                      | 1029/136 |

**Lucius Aelius**  
**striking under Hadrian**  
**(cat. 138)**

Mint of Rome

|     |      |           |                                      |  |                      |                |          |
|-----|------|-----------|--------------------------------------|--|----------------------|----------------|----------|
| 138 | 3.20 | 18.4<br>S | L AELIVS - CAESAR.<br>Head, bare, r. | TR - POT - COS - II;<br>across field, PIE-TAS.<br>Pietas stg. r., before altar, raising r. hand, holds box of perfumes in left hand. | RIC II, 393, no. 439 | 137<br>Group B | 1029/147 |
|-----|------|-----------|--------------------------------------|--|----------------------|----------------|----------|

## ANTONINUS PIUS

(cat. 139-171)

## Mint of Rome

|     |      |           |   |   |                             |                  |          |
|-----|------|-----------|---|---|-----------------------------|------------------|----------|
| 139 | 2.88 | 18<br>S   | IMP T AEL CAES<br>[HADRI ANTO]<br>NINVS.<br>Head, bare, r.    | AVG PIVS P M TR P -<br>COS - DES II.<br>Diana stg. front, head<br>r., r. hld. arrow, l. bow.                        | RIC III, 26,<br>no. 7       | 138, near<br>end | 1029/144 |
| 140 | 3.16 | 17.8<br>S | Similar, but<br>IMP T AEL<br>CAES HADRI -<br>ANTONINVS.       | AVG PIVS P [M TR P]<br>- COS DES II.<br>Felicitas stg. front, head<br>l., r. hld. caduceus, l.<br>cornucopiae.      | RIC III, 26,<br>no. 11      | "                | 1029/176 |
| 141 | 3.25 | 17.4<br>S | Similar.  | AVG PIVS P M [TR P]<br>- COS DES II.<br>Fides stg. front, head<br>r., r. hld. corn-ears, l.<br>basket of fruits.    | RIC III, 27,<br>no. 12      | "                | 1029/165 |
| 142 | 3.24 | 19.5<br>S | ANTONINVS AVG<br>PI-VS P P TR P COS<br>III.<br>Head, bare, r. | APOLLINI -<br>AVGVSTO.<br>Apollo stg. front, head<br>l., r. hld. patera, l. lyre.                                   | RIC III, 33,<br>no. 63 B    | 140-143          | 1029/146 |
| 143 | 3.34 | 17.3<br>S | ANTONINVS AVG -<br>PIVS P P TR P COS III.<br>Head, bare, r.   | IMPER-A-TOR - II<br>Victory stg. front,<br>head l., r. hld. wreath,<br>l. palm.                                     | RIC III, 39,<br>no. 111 (a) | 143-144<br>(?)   | 1029/169 |
| 144 | 2.85 | 19<br>N   | ANTONINVS - AVG<br>PIVS P P.<br>Head, laur, r.                | COS IIII.<br>Aequitas stg. l., r. hld.<br>scales, l. rod.   | RIC III, 42,<br>no. 127     | 145-161          | 1029/172 |
| 145 | 3.33 | 17.2<br>S | Similar.  | COS - IIII.<br>Concordia (?) stg.<br>front, head l., r. hld.<br>patera, l. sceptre.                                 | RIC III, 42,<br>no. 129     | "                | 1029/174 |
| 146 | 3.52 | 18.4<br>S | Similar.  | COS IIII.<br>Winged thuynderbolt<br>on throne (pulvinar of<br>Jupiter and Juno ?).                                  | RIC III, 43,<br>no. 137     | "                | 1029/155 |
| 147 | 3.07 | 17.1<br>S | Similar.  | TR POT - COS IIII; in<br>ex; LIB IIII<br>Liberalitas stg. front<br>head l., r. hld. abacus<br>and cornucopiae in l. | RIC III, 45,<br>no. 155     | "                | 1029/156 |
| 148 | 3.07 | 18.4<br>S | ANTONINVS AVG -<br>PIVS P P TR P XII.<br>Head, laur., r.      | C-OS - IIII.<br>Aequitas stg. front<br>head l., r. hld. scales, l.<br>cornucopiae.                                  | RIC III, 48,<br>no. 177 (d) | 148-149          | 1029/152 |

|                  |      |            |  |   |                                 |         |          |
|------------------|------|------------|--|---|---------------------------------|---------|----------|
| 149              | 4.10 | 19.2<br>N  | Similar.   | COS - IIII.<br>Felicitas stg. front head<br>l, r. hld. long caduceus,<br>l. cornucopiae.  | RIC III, 48,<br>no. 178.        | “       | 1029/164 |
| 150              | 3.40 | 20.1<br>S  | IMP CAES T AEL<br>HADR ANTONINVS<br>AVG PIVS P P.<br>Head, laur., r. | TR POT XIII - COS<br>IIII; in ex., PAX.<br>Pax stg. front head l., r.<br>hld. branch, l. sceptre.   | RIC III, 50<br>, no. 200<br>(c) | 150-151 | 1029/98  |
| 151              | 3.01 | 18.2<br>SW | Similar.   | Similar.  | “                               | “       | 1029/151 |
| 152              | 2.93 | 19.81<br>S | Similar, but<br>IMP CAES T AEL<br>HADR AN-TONINVS<br>AVG PIVS P P.   | Similar.  | “                               | “       | 1029/159 |
| 153              | 3.05 | 18.6<br>SE | Similar, but<br>IMP CAES T AEL<br>HADR ANTONINVS<br>AVG PIVS P P.    | TR POT XIII - COS<br>IIII; in ex. PIETAS.<br>Pietas stg. front, head<br>r., hld. with r. hand<br>fore-legs of hind, stg.<br>on its hind-legs, and<br>hld. plate with fruit on<br>l. hand; altar, r. | RIC III, 50,<br>no. 201         | “       | 1029/143 |
| 154              | 3.25 | 18<br>SE   | Similar.   | TR POT XIII - COS<br>IIII; in ex; TRANQ.<br>Tranquillitas stg. front<br>head r., r. hld. rudder, l.<br>corn-ears.   | RIC III, 51,<br>no. 202         | “       | 1029/158 |
| 155              | 2.9  | 19.1<br>S  | ANTONINVS AVG -<br>PIVS P P TR P XV.<br>Head, laur., r.              | COS - IIII.<br>Annona stg. front head<br>l, r. hld. corn-ears<br>and placing l. hand on<br>modius set on ship,<br>which is half seen.   | RIC III, 51,<br>no. 204         | 151-152 | 1029/150 |
| 156 <sup>4</sup> | 3.34 | 18.1<br>N  | Similar.   | COS IIII.<br>Fortuna stg. front, head<br>r., r. hld. rudder on<br>globe, l. cornucopiae.  | RIC III, 51,<br>no. 205         | “       | 1029/171 |
| 157              | 2.92 | 19.8<br>S  | ANTONINVS AVG -<br>PIVS P P T[R] P XVI.<br>Head, laur., r.           | COS - IIII.<br>Annona stg. front head<br>l, r. hld. corn-ears<br>and placing l. hand on<br>modius set on ship,<br>which is half seen.   | RIC III, 53,<br>no. 221         | 152-153 | 1029/148 |
| 158              | 3.08 | 18.5<br>S  | ANTONINVS AVG<br>PI-VS P P TR P XVII.<br>Head, laur., r.             | COS - IIII.<br>Annona stg. front<br>head l., hld. corn-ears<br>and placing l. hand on<br>modius set on ship,<br>which is half seen.   | RIC III, 54,<br>no. 231         | 153-154 | 1029/100 |

4 The end of obv. legend illegible. RIC III, 51, no. 205 (TR P XV) or RIC III, 53, no. 222 (TR P XVI – AD 152-153).

|     |      |           |  |   |                                      |         |          |
|-----|------|-----------|--|---|--------------------------------------|---------|----------|
| 159 | 3.13 | 17.8<br>S | Similar.   | COS - IIII.<br>Fortuna stg. front, head<br>r., r. hld. rudder on<br>globe, l. cornucopiae.  | RIC III, 54,<br>no. 232              | “       | 1029/149 |
| 160 | 3.37 | 17.7<br>N | Similar.   | LIBERALITAS - VII<br>COS IIII.<br>Liberalitas stg. front,<br>head l., emptying coins<br>out of cornucopiae,<br>held in both hands.                                      | RIC III, 54,<br>no. 234              | “       | 1029/170 |
| 161 | 3.29 | 17.9<br>S | ANTONINVS AVG<br>P-IVS P P TR P XIX.<br>Head, laur, r.   | COS - IIII.<br>Annona stg. front head<br>l., r. hld. corn-ears<br>and placing l. hand on<br>modius set on ship,<br>which is half seen;<br>rudder rests against<br>prow. | RIC III, 56,<br>no. 244 (b)          | 155–156 | 1029/162 |
| 162 | 2.86 | 18.2<br>S | ANTONINVS AVG -<br>PIVS P P IMP II.<br>Head, laur, r.    | TR POT XIX - COS<br>IIII.<br>Fortuna stg. front, head<br>r., r. hld. rudder on<br>globe, l. cornucopiae.  | RIC III, 56,<br>no. 251              | “       | 1029/168 |
| 163 | 3.12 | 18.4<br>S | Similar.   | TR POT X[IX] - C-OS<br>IIII.<br>Pax stg. front, head<br>l., r. hld. branch, l.<br>cornucopiae.  | RIC III, 56,<br>no. 252              | “       | 1029/167 |
| 164 | 3.70 | 18.1<br>N | ANTONINVS AVG -<br>PIVS P P IMP II.<br>Head, laur, r.    | TR POT XX - COS<br>IIII.<br>Annona stg. r., l. foot<br>on prow, r. hld. rudder,<br>l. modius.   | RIC III, 57,<br>no. 260              | 156–157 | 1029/161 |
| 165 | 3.35 | 17.7<br>S | Similar.   | Similar, but<br>TR POT X-X - COS<br>IIII.   | “                                    | “       | 1029/175 |
| 166 | 3.24 | 16.3<br>S | [ANTO]NINVS AVG -<br>PIVS P P IMP II.<br>Head, laur., r. | TR POT XXI - COS<br>IIII.<br>Annona stg. front head<br>l., r. hld. corn-ears over<br>modius, l. and rudder<br>on prow in left hand.                                     | RIC III, 59,<br>no. 274              | 157–158 | 1029/145 |
| 167 | 2.78 | 18<br>N   | Similar, but<br>ANTONINVS AVG -<br>[PIVS] P P IMP II.    | [TR P]OT X-XI - COS<br>IIII.<br>Annona stg. r., l. foot<br>on prow, r. hld. rudder,<br>l. modius.   | RIC III, 59,<br>no. 275              | “       | 1029/166 |
| 168 | 2.78 | 18.7<br>S | ANTONINVS - AVG<br>PIVS P P.<br>Head, laur., r.          | VOTA SVSCE-PTA<br>DEC III; in. ex., COS<br>IIII.<br>Antoninus Pius, veiled,<br>stg. front head l.,<br>sacrificing over tripod.  | RIC III, 59,<br>no. 283 <sup>a</sup> | “       | 1029/154 |

|                  |      |           |   |   |   |         |          |
|------------------|------|-----------|---|---|---|---------|----------|
| 169              | 3.21 | 18.2<br>S | ANTONINVS AVG -<br>PIVS P P TR P XX[II].<br>Head, laur, r.        | AED DIVI - AVG<br>REST; in ex; COS IIII.<br>Octastyle temple<br>containing statues of<br>divus Avgustus and<br>Livia.                                   | RIC III, 60,<br>no. 284   | 158-159 | 1029/173 |
| 170              | 3.23 | 17<br>S   | Similar, but<br>ANTONINVS AVG<br>PI-VS P P TR P XXII              | VOTA SVSCEP -<br>DECENN III; in ex;<br>COS IIII<br>Antoninus, veiled, stg.<br>front head l., sacrificing<br>with patera over tripod,<br>l. arm at side. | RIC III, 61,<br>no. 293 (a)   | "       | 1029/93  |
| 171 <sup>5</sup> | 2.92 | 17.8<br>S | ANTONINVS AVG<br>- PIVS P P TR P<br>XXI [sic!].<br>Head, laur, r. | VOTA SVSCEP -<br>DECENN III; in ex;<br>COS IIII<br>Antoninus Pius, veiled,<br>stg. front head l.,<br>sacrificing over tripod.                           | obv. cf.<br>RIC III,<br>58 - TR P<br>XXI (157-<br>158); rev.<br>RIC III, 61,<br>no. 293 (a) | "       | 1029/163 |

**Faustina Senior  
striking under Antoninus Pius  
(cat. 172-173)**

Mint of Rome

|     |      |            |  |  |                            |         |          |
|-----|------|------------|--|--|----------------------------|---------|----------|
| 172 | 2.98 | 17.9<br>SW | FAVSTINA AVG -<br>[ANTONI]NI AVG<br>P P.<br>Bust, dr., r. hair waved<br>in several loops round<br>head and then drawn<br>up and coiled on top. | CONCOR-DIA AVG.<br>Concordia stg. front,<br>head l., leaning on<br>column, r. hld. patera,<br>l. double-cornucopiae. | RIC III,<br>67, no.<br>329 | 139-141 | 1029/188 |
| 173 | 3.33 | 17.8<br>S  | Similar, but<br>FAVSTINA -<br>AVGVSTA.   | IVNONI - REGINAE.<br>Juno, veiled, stg. front,<br>head l., r. hld. patera,<br>l. sceptre; at feet, l.,<br>peacock.   | RIC III,<br>68, no.<br>338 | "       | 1029/201 |

5 Obv. cf. RIC III, 58 - TR P XXI (157-158); rev. RIC III, 61, no. 293(a). This type of rev. legend is noted only with TR P XXII (AD 158-159).

**Faustina Senior – Diva Faustina  
striking after her death in AD 141  
(cat. 174-196)**

Mint of Rome

|     |      |            |   |   |                                      |                                    |          |
|-----|------|------------|---|---|--------------------------------------|------------------------------------|----------|
| 174 | 2.96 | 17.8<br>S  | DIVA - FAVSTINA.<br>Bust, dr., r. hair waved in several loops round head and then drawn up and coiled on top.       | AETE-R-NITAS.<br>Juno (?) stg. front, head l., raising r. hand, l. hld. sceptre.                        | RIC III, 69,<br>no. 344              | After<br>her<br>death in<br>AD 141 | 1029/190 |
| 175 | 2.76 | 18.6<br>SW | Similar, but<br>DIVA FAV-STINA.   | AETE-R-NITAS<br>Juno (?) stg. front, head l., raising r. hand, l. hld. sceptre.                         | “                                    | “                                  | 1029/198 |
| 176 | 3.12 | 18.2<br>S  | DIVA - FAVSTINA<br>Bust, veiled, dr., r.  | AETER-NITAS<br>Juno (?) stg. front, head l., raising r. hand and l. hld. sceptre.                       | RIC III, 69,<br>no. 345              | “                                  | 1029/184 |
| 177 | 3.26 | 18.2<br>S  | DIVA AVG -<br>FAVSTINA<br>Bust, dr., r. hair waved in several loops round head and then drawn up and coiled on top. | AETER-NITAS.<br>Venus (?) stg. front, head r., with r. hand about to draw veil from face and hld. in l. | RIC III, 69,<br>no. 346 (b)          | “                                  | 1029/196 |
| 178 | 3.09 | 18.3<br>S  | Similar, but<br>Bust, veiled, dr., r.   | AETE-R-NITAS<br>Providentia stg. front, head l., r. hld. globe, l. sceptre.                             | RIC III, 70,<br>no. 350 <sup>a</sup> | “                                  | 1029/183 |
| 179 | 3.46 | 18.2<br>SW | DIVA FAV-STINA.<br>Bust, dr., r. hair waved in several loops round head and then drawn up and coiled on top.        | AETE-RNITAS.<br>Providentia (?) stg. front, head l., veil blown out behind head, r. hld. globe.         | RIC III, 70,<br>no. 351              | “                                  | 1029/200 |
| 180 | 3.45 | 17.1<br>S  | Similar, but<br>DIVA - FAVSTINA   | Similar, but AETER-NITAS.   | “                                    | “                                  | 1029/185 |
| 181 | 3.19 | 17<br>SE   | Similar, but<br>DIVA FAV-STINA.   | Similar.  | “                                    | “                                  | 1029/195 |
| 182 | 2.93 | 19.8<br>S  | Similar.  | Similar, but<br>AETE-R-NITAS.   | “                                    | “                                  | 1029/192 |
| 183 | 2.91 | 17.5<br>NW | Similar, but<br>DIVA - FAVSTINA.  | AVGV-STA.<br>Ceres, veiled, stg. front head l., r. hld. torch, l. sceptre.                              | RIC III, 70,<br>no. 356              | “                                  | 1029/182 |
| 184 | 3.29 | 18.4<br>SW | Similar, but<br>DIVA FAV-STINA.   | AVGV-STA.<br>Ceres stg. front, head r., r. hld. torch, l. corn-ears.                                    | RIC III, 71,<br>no. 359              | “                                  | 1029/194 |



|     |      |            |   |  |                                      |   |          |
|-----|------|------------|---|--|--------------------------------------|---|----------|
| 185 | 3.2  | 17.6<br>NE | Similar.                                | Similar.   | “                                    | “ | 1029/193 |
| 186 | 2.96 | 18.4<br>S  | Similar, but<br>DIVA - FAVSTINA.        | AVG-V-STA<br>Ceres stg. front, head<br>l., raising r. hand, l. hld.<br>torch.  | RIC III, 71,<br>no. 361              | “ | 1029/197 |
| 187 | 2.86 | 19.2<br>S  | Similar.                                | AVG-VSTA<br>Ceres stg. front, head<br>l., r. hld. torch and with<br>l. hand hld. up fold of<br>skirt.  | RIC III, 71,<br>no. 362              | “ | 1029/180 |
| 188 | 2.79 | 18.1<br>N  | Similar.                                | Similar.   | “                                    | “ | 1029/179 |
| 189 | 2.52 | 17.5<br>S  | Similar.                                | AVGV-ST-A.<br>Juno, veiled, std. r., l.<br>hld. sceptre.   | RIC III, 71,<br>no. 363              | “ | 1029/199 |
| 190 | 3.25 | 16.8<br>S  | Similar, but<br>DIVA FAV-STINA.         | AVG-VSTA<br>Pietas stg. l. by altar,<br>raising r. hand. l. hand<br>at side.   | RIC III, 72,<br>no. 374              | “ | 1029/189 |
| 191 | 3.40 | 17.5<br>S  | Similar, but<br>DIVA - FAVSTINA.        | C-E-R-E-S.<br>Ceres, veiled, stg. front,<br>head l., r. hld. corn-<br>ears, l. torch.  | RIC III, 72,<br>no. 378              | “ | 1029/202 |
| 192 | 3.03 | 19.1<br>S  | Similar.                                | C-E-RES.<br>Ceres, veiled, std. l., r.<br>hld. corn-ears, l. torch.  | RIC III, 72,<br>no. 379              | “ | 1029/181 |
| 193 | 3.57 | 17.9<br>S  | Similar.                                | CON-SE-C-RATIO.<br>Ceres, veiled, stg. front,<br>head l., raising r. hand,<br>l. hld. torch.   | RIC III, 72,<br>no. 382 <sup>a</sup> | “ | 1029/191 |
| 194 | 2.84 | 17.5<br>S  | Similar, but<br>DIVA AVG -<br>FAVSTINA. | PIETAS - AVG.<br>Hexastyle temple<br>on podium of three<br>steps; in the pediment<br>uncertain figures;<br>above pediment, in<br>centre, facing quadriga,<br>at corners, Victories,<br>stg. front, with raised<br>wings. | RIC III, 74,<br>no. 396              | “ | 1029/203 |
| 195 | 3.18 | 17.2<br>S  | Similar, but<br>DIVA - FAVSTINA.        | V-E-S-T-A.<br>Vesta stg. front, head<br>l., r. hld. palladium, l.<br>sceptre.  | RIC III, 75,<br>no. 400              | “ | 1029/186 |
| 196 | 3.33 | 17.4<br>S  | Similar, but<br>DIVA AVG -<br>FAVSTINA. | No legend.<br>Ceres, veiled, stg. front,<br>head r., r. hld. sceptre,<br>l. corn-ears.   | RIC III, 76,<br>no. 404 B            | “ | 1029/187 |

Marcus Aurelius  
striking under Antoninus Pius  
(cat. 197-204)

Mint of Rome

|     |      |            |  |   |   |                |          |
|-----|------|------------|--|---|---|----------------|----------|
| 197 | 3.22 | 17.2<br>N  | AVRELIVS CAES-AR<br>AVG PII F COS.<br>Head, bare, r. | PIETAS AVG.<br>Knife, sprunkler, ewer,<br>lituus and simpulum.  | RIC III,<br>79, no.<br>424 (a)  | 140-144        | 1029/206 |
| 198 | 2.54 | 17.3<br>SW | Similar, but<br>AVRELIVS CAESAR -<br>AVG PII F COS.  | Similar, but<br>[PIET]AS AVG.   | "   | "              | 1029/208 |
| 199 | 3.59 | 19<br>NE   | AVRELIVS CAE-SAR<br>AVG PII F.<br>Head bare, r.      | COS - II.<br>Honos stg. front, head<br>l., r. hld. branch, l.<br>cornucopeiae.  | RIC III,<br>80, no.<br>429 (a)  | 145-(147<br>?) | 1029/211 |
| 200 | 2.96 | 18<br>S    | Similar, but<br>AVRELIVS CA-ESAR<br>AVG PII F.       | Similar.  | "   | "              | 1029/207 |
| 201 | 2.81 | 20<br>S    | Similar, but<br>AVRELIVS CAE-SAR<br>AVG PII F.       | Similar.  | "   | "              | 1029/209 |
| 202 | 2.84 | 18.3<br>S  | AVRELIVS CAES-AN-<br>TON AVG PII F.<br>Head bare, r. | TR POT X-II - COS II.<br>Felicitas stg. front,<br>head l., leaning<br>on column, r. hld.<br>caduceus, l. sceptre.                 | RIC III,<br>89, no.<br>475 (a)  | 157-158        | 1029/223 |
| 203 | 2.72 | 16.2<br>S  | Similar.   | TR POT X-II COS II.<br>Felicitas stg. front,<br>head l., r. hld.<br>caduceus, l. sceptre.   | cf. RIC<br>III, 89, no.<br>475 (a),<br>var. rev.<br>(withouth<br>column),<br>BMC IV,<br>136, nos.<br>918-919. | "              | 1029/212 |
| 204 | 3.03 | 18<br>S    | AVRELIVS CAESAR<br>AVG PII F.<br>Head bare, r.       | TR POT XV COS III.<br>Pietas stg. front, headd<br>l., hld. child in either<br>arm, with two more<br>children stg. at her<br>side. | RIC III,<br>91, no.<br>490  | 160-161        | 1029/221 |

**Faustina Junior**  
**striking under Antoninus Pius**  
**(cat. 205-208)**

Mint of Rome

|     |      |           |  |   |                                |                             |          |
|-----|------|-----------|--|---|--------------------------------|-----------------------------|----------|
| 205 | 3.31 | 18.5<br>S | FAVSTINA –<br>AVGVSTA.<br>Bust dr., r., haed bare,<br>hair waved and coiled<br>on back of head.                          | AVGVS-TI - PII FIL.<br>Venus stg. front, head<br>l., r. hld. Victory and<br>resting l. hand on<br>shield, set on helmet.              | RIC III,<br>93, no.<br>495 (a) | Undated<br>(147<br>onwards) | 1029/233 |
| 206 | 3.21 | 17.5<br>S | Similar, but<br>FAVSTINA AVG - PII<br>AVG FIL.   | CONCO-RDIA.<br>Concordia std. l., r. hld.<br>flower, resting elbow<br>on cornucopiae, wich<br>is by her chair; under<br>chair, globe. | RIC III,<br>93, no.<br>502 (a) | “                           | 1029/240 |
| 207 | 3.09 | 18.6<br>S | Similar.   | Similar.  | “                              | “                           | 1029/241 |
| 208 | 3.29 | 18.9<br>S | FAVSTINAE AVG - PII<br>AVG FIL.<br>Bust dr., r., hair waved<br>and coiled on back of<br>head; wearing band of<br>pearls. | V-E-N-V-S.<br>Venus stg. front, head<br>l., r. hld. apple, l.<br>rudder, set on drove.  | RIC III,<br>95, no.<br>515 (a) | “                           | 1029/232 |

**MARCUS AURELIUS**  
**(cat. 209-225)**

Mint of Rome

|     |      |           |   |  |                            |                         |          |
|-----|------|-----------|---|--|----------------------------|-------------------------|----------|
| 209 | 3.24 | 18.2<br>N | IMP M AVREL<br>ANTONINVS AVG.<br>Bust r., bare, dr. | PROV DEOR TR P XV<br>COS III.<br>Providentia, stg. front,<br>head l., r. hld. globe, l.<br>cornucopiae.  | RIC III,<br>215, no.<br>24 | March –<br>Dec. 161     | 1029/210 |
| 210 | 2.90 | 17.6<br>S | IMP M ANTONINVS<br>AVG.<br>Head, laur., r.          | PROV DEOR TR P<br>XVII COS III.<br>Providentia stg. front<br>head l., r. hld. globe, l.<br>cornucopiae.  | RIC III,<br>218, no.<br>70 | Dec.<br>162–Dec.<br>163 | 1029/142 |
| 211 | 3.42 | 18<br>S   | ANTONINVS AVG -<br>ARMENIACVS.<br>Head laur, r.     | P M TR P XVIII IMP<br>II COS III; in ex;<br>ARMEN.<br>Armenia, std. l., in<br>mournful attitude;<br>before her, vexillum<br>and shield; l. hand rests<br>on bow. | RIC III,<br>219, no.<br>81 | Dec.<br>163–Dec.<br>164 | 1029/216 |

|     |      |            |   |  |   |                               |          |
|-----|------|------------|---|--|---|-------------------------------|----------|
| 212 | 3.33 | 18.3<br>N  | Similar.  | Similar.   | “   | “                             | 1029/225 |
| 213 | 3.03 | 18.9<br>SE | ANTONINVS AVG -<br>ARMENIACVS.<br>Head laur, r.     | P M TR P XIX IMP<br>II COS III; in ex;<br>ARMEN.<br>Armenia, std. l., in<br>mournful attitude;<br>before her, vexillum<br>and shield; l. hand rests<br>on bow. | RIC III,<br>222, no.<br>122   | Dec.<br>164–Aug.<br>165       | 1029/217 |
| 214 | 3.28 | 17.5<br>N  | Similar.  | P M TR P XIX IMP II<br>COS III.<br>Felicitas stg. front, head<br>l., r. hld. caduceus, l.<br>cornucopiae; at her feet<br>globe.                                | RIC III,<br>223,<br>no.132  | “                             | 1029/205 |
| 215 | 3.13 | 17.4<br>N  | M ANTONINVS AVG<br>ARMENIACVS.<br>Head laur, r.     | PIETAS AVG TR P XX<br>CO-S III.<br>Pietas stg. front, head<br>l., dropping incense<br>on altar and l. hld.<br>incense-box.                                     | RIC III,<br>225, no.<br>148   | Dec.<br>165–<br>Summer<br>166 | 1029/220 |
| 216 | 3.11 | 18.4<br>S  | M ANTONINVS AVG<br>ARM PARTH MAX.<br>Head laur, r.  | TR P XX IMP IIII COS<br>III; in ex; PAX<br>Pax stg. front, head<br>l., r. hld. branch, l.<br>cornucopiae.  | cf. RIC III,<br>225, no.<br>159; var.<br>rev. Pax<br>stg.; BMC<br>IV, 441,<br>nos. 401-<br>403. | Summer<br>– Dec.<br>166       | 1029/218 |
| 217 | 2.99 | 19.2<br>S  | Similar, but<br>M ANTONINVS AVG<br>- ARM PARTH MAX. | Similar, but<br>TR P - XX IMP IIII<br>COS III; in ex: PAX.   | “   | “                             | 1029/215 |
| 218 | 3.02 | 18.7<br>S  | M ANTONINVS AVG<br>- TR P XXIII.<br>Head, laur., r. | COS - III.<br>Salus stg. front head r.,<br>feeding snake which<br>she carries in her arms.   | RIC III,<br>230, no.<br>216   | Dec.<br>169–Dec.<br>170       | 1029/99  |
| 219 | 2.35 | 18.6<br>N  | Similar.  | FELICITAS - AVG<br>COS III.<br>Felicitas stg. front,<br>head l., r. hld. olive<br>branch, l. sceptre.  | RIC III,<br>230, no.<br>219   | “                             | 1029/226 |
| 220 | 3.32 | 19.3<br>S  | M ANTONINVS -<br>AVG TR P XXVI.<br>Head laur, r.    | IMP - VI - COS III.<br>Roma std. l., r. hld.<br>Victory, l. spear;<br>behind her, shield.  | RIC III,<br>233, no.<br>259   | Dec.<br>171–Dec.<br>172       | 1029/213 |
| 221 | 3.36 | 18.2<br>N  | M ANTONINVS -<br>AVG TR P XXVIII.<br>Head laur, r.  | IMP VII - COS III.<br>Felicitas (or Pax)<br>stg. front, head l.,<br>r. hld. caduceus, l.<br>cornucopiae.   | RIC III,<br>237, no.<br>304   | June –<br>Dec. 174            | 1029/222 |

|     |      |           |   |  |   |                               |          |
|-----|------|-----------|---|--|---|-------------------------------|----------|
| 222 | 3.09 | 19.3<br>N | M ANTONINVS AVG<br>- GERM TR P XXIX.<br>Head laur, r. | IMP VII - COS III.<br>Roma stg. front, head<br>l., r. hld. Victory, l.<br>spear.   | cf. <i>RIC</i><br>III, 237,<br>no. 316,<br>var. obv.<br>legend;<br><i>BMC</i> IV,<br>473, no.<br>613. | Dec.<br>174–<br>Autumn<br>175 | 1029/219 |
| 223 | 3.00 | 18.8<br>N | M ANTONINVS -<br>AVG GERM SARM.<br>Head laur, r.      | TR P XXX - IM-P VIII<br>COS III P P<br>Roma stg. front, head<br>l., r. hld. Victory, l.<br>spear.                              | <i>RIC</i> III,<br>240, no.<br>352  | Dec.<br>175–Dec.<br>176       | 1029/224 |
| 224 | 2.74 | 19<br>S   | M ANTONINVS -<br>AVG GERM SARM.<br>Head laur, r.      | TR P XXXI IMP V-III<br>COS III P P<br>Victory advancing l., r.<br>hld. wreath, l. palm.  | <i>RIC</i> III,<br>242, no.<br>378  | Dec.<br>176–<br>Autumn<br>177 | 1029/214 |
| 225 | 3.26 | 18<br>N   | M AVREL AN-<br>TONINVS AVG<br>Head, laur, r.          | TR P XXXII[I] I-MP<br>VIII COS III P P<br>Salus std. l., r. hld.<br>two corn-ears; at her<br>feet, altar with twined<br>sneke. | <i>RIC</i> III,<br>244, no.<br>399  | Dec.<br>178–<br>Spring<br>179 | 1029/204 |

**Divus Antoninus  
striking under M. Aurelius  
(cat. 226-230)**

Mint of Rome

|     |      |           |   |   |                                    |                    |          |
|-----|------|-----------|---|---|------------------------------------|--------------------|----------|
| 226 | 3.02 | 19.5<br>S | DIVVS -<br>ANTONINVS.<br>Head, bare, r.                 | COSECRATIO.<br>Eagle stg. r., head l.   | <i>RIC</i> III,<br>247, no.<br>429 | Undated<br>161 (?) | 1029/177 |
| 227 | 3.00 | 18.6<br>N | Similar.  | Similar.  | “                                  | “                  | 1029/157 |
| 228 | 3.13 | 18<br>S   | Similar.  | CONSECRATIO.<br>Eagle on globe, head l.   | <i>RIC</i> III,<br>247, no.<br>435 | “                  | 1029/160 |
| 229 | 3.23 | 18.1<br>S | DIVVS ANTONINVS.<br>Head, bare, r., dr. l.<br>shoulder. | COSECRATIO.<br>Pyre of four tiers,<br>decorated with<br>hangings and garlands,<br>surmounted by<br>qudriga. | <i>RIC</i> III,<br>247, no.<br>438 | “                  | 1029/178 |
| 230 | 3.27 | 17.6<br>S | DIVVS -<br>ANTONINVS.<br>Head, bare, r.                 | DIVO PIO.<br>Square altar.  | <i>RIC</i> III,<br>247, no.<br>441 | “                  | 1029/153 |

**LUCIUS VERUS**

(cat. 231-232)

## Mint of Rome

|     |      |            |  |  |                             |                     |          |
|-----|------|------------|--|--|-----------------------------|---------------------|----------|
| 231 | 3.15 | 19<br>S    | IMP L AVREL VERVS<br>AVG.<br>Head bare, r.       | PROVID DEOR TR P<br>COS II.<br>Providentia stg. front,<br>head l., r. hld. globe, l.<br>cornucopiae. | RIC III,<br>251, no.<br>463 | March –<br>Dec. 161 | 1029/228 |
| 232 | 3.03 | 17.9<br>NE | L VERVS AVG ARM -<br>PARTH MAX.<br>Head laur, r. | TR P VIII IMP V -<br>COS III.<br>Aequitas std. l., r. hld.<br>scales, l. cornucopiae.                | RIC III,<br>261, no.<br>595 | Feb. –<br>Dec. 168  | 1029/227 |

**Faustina Junior**  
striking under Marcus Aurelius  
(cat. 233-242)

## Mint of Rome

|     |      |            |  |   |  |                          |          |
|-----|------|------------|--|---|--|--------------------------|----------|
| 233 | 3.04 | 17.7<br>N  | FAVSTINA –<br>AVGVSTA.<br>Bust dr., r. head<br>bare; hair waved and<br>fastened in bun on<br>back of head. | FECVN-DITAS.<br>Fecunditas stg. front,<br>head r., r. hld. sceptre,<br>l. infant.                           | RIC III,<br>269, no.<br>677                          | Undated<br>(161–<br>175) | 1029/234 |
| 234 | 2.95 | 18.6<br>S  | Similar, but<br>wearing band of pearls.  | Similar.  | “  | “                        | 1029/229 |
| 235 | 2.94 | 18.6<br>S  | Similar.   | HIL-A-RITAS.<br>Hilaritas stg. front,<br>head l., r. hld. long<br>palm, l. cornucopiae.                     | cf. RIC III,<br>269, no.<br>686, var.<br>obv. pearls | “                        | 1029/239 |
| 236 | 3.24 | 18.5<br>S  | Similar, but<br>without band of pearls.  | I-V-N-O.<br>Juno, veiled, stg. front,<br>head l., r. hld. patera,<br>l. sceptre; at her feet, a<br>peacock. | RIC III,<br>269, no.<br>688                          | “                        | 1029/230 |
| 237 | 3.12 | 18.9<br>SE | Similar, but wearing<br>band of pearls.  | Similar.  | “  | “                        | 1029/237 |
| 238 | 3.05 | 17.6<br>N  | Similar, but<br>without band of pearls.  | Similar.  | “  | “                        | 1029/235 |
| 239 | 3.51 | 17.7<br>N  | Similar, but wearing<br>stephane (diad.)   | IVNONI REGINAE.<br>Juno, veiled, std. l., r.<br>hld. patera, l. sceptre; at<br>her feet peacock.            | RIC III,<br>270, no.<br>698                          | “                        | 1029/238 |

|     |      |           |                                      |   |  |   |          |
|-----|------|-----------|--------------------------------------|---|--|---|----------|
| 240 | 3.45 | 18.1<br>N | Similar.                             | SECVLI FELICIT.<br>Throne, draped and ornamented, on which are two infant boys.             | RIC III, 271, no. 712                        | “ | 1029/231 |
| 241 | 2.94 | 19.1<br>N | Similar.                             | S-A-L-V-S.<br>Salus stg. front, head l., feeding snake twined round altar; l. hld. sceptre. | cf. RIC III, 271, no. 715, var. obv. diad.   | “ | 1029/236 |
| 242 | 3.17 | 18<br>SW  | Similar, but wearing band of pearls. | V-E-S-T-A.<br>Vesta, veiled, std. l., r. hld. palladium, r. sceptre.                        | cf. RIC III, 272, no. 737, var. obv. pearls. | “ | 1029/242 |

**Faustina Junior – Diva Faustina  
striking after her death in AD 175  
(cat. 243-245)**

Mint of Rome

|     |      |           |   |                            |                       |                      |          |
|-----|------|-----------|---|----------------------------|-----------------------|----------------------|----------|
| 243 | 3.24 | 18.6<br>S | DIVA FAV-STINA PIA.<br>Bust dr., r., head bare, hair waved and fastened in bun on back of head. | CONSECRATIO.<br>Peacock r. | RIC III, 273, no. 744 | Undated<br>(176–180) | 1029/244 |
| 244 | 2.89 | 18.5<br>N | Similar.  | Similar.                   | “                     | “                    | 1029/243 |
| 245 | 3.37 | 18.1<br>S | Similar.  | CON-SECRA-TIO.<br>Altar.   | RIC III, 273, no. 746 | “                    | 1029/245 |

**Lucilla  
striking under Marcus Aurelius  
(cat. 246-248)**

Mint of Rome

|     |      |           |  |   |                       |   |          |
|-----|------|-----------|--|---|-----------------------|---|----------|
| 246 | 3.16 | 19<br>N   | LVCILLAE AVG<br>ANTONINI AVG.<br>Bust dr., r., head bare, hair waved and knotted low at back in chignon. | DIANA - LVCIFERA.<br>Diana stg. front, head l., hld. torch with booth hands.  | RIC III, 274, no. 762 | Undated<br>(164–169<br>or later ?<br>183) | 1029/247 |
| 247 | 3.68 | 17.8<br>S | Similar, but<br>LVCILLAE AVG -<br>ANTONINI AVG.  | P-I-E-T-A-S.<br>Pietas, veiled, stg. front, head l., raising her r. hand over lighted altar, and holding perfume box. | RIC III, 275, no. 775 | “   | 1029/248 |

|     |      |            |                                    |  |                             |   |          |
|-----|------|------------|------------------------------------|--|-----------------------------|---|----------|
| 248 | 2.69 | 17.9<br>NE | Similar, but<br>LVCILLA – AVGVSTA. | PVDI-CITIA<br>Pudicitia, veiled, std. l.,<br>with r. hand on breast. | RIC III,<br>276, no.<br>781 | “ | 1029/246 |
|-----|------|------------|------------------------------------|--|-----------------------------|---|----------|

**Crispina  
striking under Marcus Aurelius  
(cat. 249)**

Mint of Rome

|     |      |           |  |                              |                             |         |          |
|-----|------|-----------|--|------------------------------|-----------------------------|---------|----------|
| 249 | 2.88 | 18.3<br>N | CRISPINA AVG.<br>Bust, dr., r., head bare,<br>hair in round coil at<br>back. | CONCORDIA.<br>Clasped hands. | RIC III,<br>399, no.<br>279 | 178–180 | 1029/250 |
|-----|------|-----------|--|------------------------------|-----------------------------|---------|----------|

**COMMODUS  
(cat. 250)**

Mint of Rome

|     |      |           |   |  |   |                        |          |
|-----|------|-----------|---|--|---|------------------------|----------|
| 250 | 3.33 | 19.1<br>N | M COMMODVS AN-<br>TONINVS AVG.<br>Head laur, r. | LIB AVG TR - P V -<br>IMP IIII COS II P P.<br>Liberalitas stg. front,<br>head l., r. hld. abacus, l.<br>cornucopiae. | RIC III,<br>367, no.<br>10<br>BMC IV,<br>689, no. 3 | 180, after<br>17 March | 1029/249 |
|-----|------|-----------|---|--|---|------------------------|----------|





























241



242



243



244



245



246



247



248



249



250



## BIBLIOGRAPHY

### Alföldy 1965

G. Alföldy, *Bevölkerung und Gesellschaft der Römischen Provinz Dalmatien*, Budapest 1965.

### Arheološki spomenici I

*Arheološki spomenici i nalazišta u Srbiji I, Zapadna Srbija*, Građa SAN IX (urednik Đ. Bošković), Beograd 1953.

### Arheološko blago Niša

*Arheološko blago Niša od neolita do srednjeg veka / Archaeological Treasure of Niš from the Neolithic to the Middle Ages* (ed. D. Davidov), Beograd/Belgrade 2004.

### Bakić 2002

Lj. Bakić, The Roman Denarii Hoard from the 2nd Century A.D. from the locality of Vršac – Ludoš (Ostava rimskih denara iz II stoljeća n.e. pronađenih na lokalitetu Ludoš u Vršcu), *Acta Numismatica*, INCC 2001, Pula 2002: 13-31.

### BMC II

H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, II, *Vespasian to Domitian*, London 1930.

### BMC III

H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, III, *Nerva to Hadrian*, London 1936.

### BMC IV

H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, IV, *Antoninus Pius to Commodus*, London 1968.

### BMC, Capp.

W. Wroth, *Catalogue of Greek coins in the British Museum, Galatia, Cappadocia and Syria*, London 1899.

### Bojanovski 1972

I. Bojanovski, Severiana Bosnensia, *Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne IX*, Tuzla 1962: 37-52.

### Borić-Brešković 1994

B. Borić-Brešković, Rimski denari u ostavi iz Bele Reke / Roman Denarii from the Bela Reka Hoard, in: Popović, I. - Borić-Brešković, B., *Ostava iz Bele Reke / The Bela Reka Hoard*, Beograd 1994.

### Borić-Brešković 1996

B. Borić-Brešković, Nalaz denara iz Malog Suvodola (A Find of Denarii from Mali Suvodol), *Numizmatičar* 18-19, Beograd 1996: 43-51.

Borić – Brešković 2003

- B. Borić-Brešković, The Hoard of Roman Denarii from Grocka by Belgrade (Nalaz rimskih denara iz Grocke pored Beograda), *Numizmatičar* 22-23 (1999-2000), Beograd 2003: 11-58.

Borić-Brešković, Crnobrnja 2005

- B. Borić-Brešković, N. Crnobrnja, A Find of Roman Denarii of the Emperors of the I-II Century, from Nemenikuće on Mt. Kosmaj (Nalaz rimskih denara careva I – II veka iz Nemenikuća na Kosmaju), *Numizmatičar* 24-25 (2001-2002), Beograd 2005: 7-94.

Borić-Brešković, Crnobrnja 2007

- B. Borić-Brešković, N. Crnobrnja, Ostava denara careva I–II veka iz Ušća kod Obrenovca, *Numizmatičar* 26-27 (2003-2004), Beograd 2008: 7-82

CAH XI

- W. Weber, The Antonines, in *The Cambridge Ancient History*, XI. *The Imperial Peace A. D. 70-192*, Cambridge 1969.

Callu 1969

- J. P. Callu, *La politique monétaire des empereurs romains de 238 à 311*, Paris 1969.

CHY

- I. Mirnik, Coin Hoards in Yugoslavia, *BAR International Series* 95, London 1981.

Dautova-Ruševljan 1981

- V. Dautova Ruševljan, Ostave varvarskog, rimskog i vizantijskog novca iz Vojvodine, *Numizmatičar* 4, Beograd 1981: 60-72.

Dinić 1955

- M. J. Dinić, *Za istoriju rudarstva u srednjovekovnoj Srbiji i Bosni*, I, SAN, posebna izdanja CCXL, Beograd 1955.

Dio Cass.

- Dio Cassius, *Historia Romana. Dio's Roman History* I-IX, translation by E. Cary, Cambridge Mass.-London 1968.

Dodd 1913

- C. H. Dodd, Chronology of the Danubian Wars of the Emperor Marcus Antonius, *Numismatic Chronicle* 13 (4th ser.), London 1913: 162-199, 276-321.

Dušanić 1971

- S. Dušanić, Heteroklitično *Metalli* u natpisima rudničkog novca (The Heteroclite *Metalli* on the Roman Mines Coins), *Živa Antika* XXI/2, Skopje 1971: 535-554.

Dušanić 1975

- S. Dušanić, Dve rimske stele iz Srbije (Two Romans Stelai from Serbia), *Zbornik Narodnog muzeja* VIII, Beograd 1975: 131-137.

Dušanić, *IMS I*

S. Dušanić, Le Nord-ouest de la Mésie Supérieure, in: Mirković, M.- Dušanić, S., *Inscriptions de la Mésie Supérieure, I, Singidunum et le nord-ouest de la Province*, Beograd 1976.

Dušanić 1977

S. Dušanić, Aspects of Roman Mining in Noricum, Pannonia, Dalmatia and Moesia Superior, in: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II 6, Berlin-New York 1977, 52-94.

Dušanić 1978

S. Dušanić, Anonimni kvadransi (Notes on the anonymous Quadrantes), *Numizmatičar* 1, Beograd 1978: 23-39.

Dušanić 1980

S. Dušanić, Organizacija rimskog rudarstva u Noriku, Panoniji, Dalmaciji i Gornjoj Meziji (Organization of Roman Mining in Noricum, Pannonia, Dalmatia and Moesia Superior), *Istorijski glasnik* 1-2, Beograd 1980: 7-55.

Gibbon 1998

E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, Ware, Hertfordshire 1998.

Janković-Mihaldžić 2005

D. Janković-Mihaldžić, Ostave rimskog novca u Narodnom muzeju u Nišu (Hoards of Roman Coins in the National Museum Niš), *Zbornik Narodnog muzeja u Nišu*, Niš 2005: 49-60.

Kienast 1990

D. Kienast, *Römische Kaisertabelle*, Darmstadt 1990.

Kiepert, *FOA*

H. Kiepert, *Formae Orbis Antiqui*, Berlin 1894-1914.

Kneissl 1969

P. Kneissl, *Die Siegestitulatur der Römischen Kaiser*, Göttingen 1969.

Miljanić 1997

S. Miljanić, O nalazu ostave rimskih denara u selu Mirosaljci, *Glasnik Društva prijatelja Narodnog muzeja u Beogradu* 4, oktobar 1997.

Mirković 1968

M. Mirković, Eine frühchristliche Inschrift aus der Umgebung von Krupanj, *Archaeologia Jugoslavica* IX, Beograd 1968: 91-95.

Mirković 1971

M. Mirković, *Sirmium – Its History from the I Century A.D. to 582 A.D.*, Beograd 1971.

Mirković 2006

M. Mirković, *Sirmium, Istorija rimskog grada od I do kraja VI veka*, Sremska Mitrovica 2006.



Mócsy, *RE Suppl.* IX, 1962

A. Mócsy, in: *Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertums-Wissenschaft*, Suppl. IX, 1962. s.v. Pannonia.

Mócsy 1974

A. Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia, A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, London and Boston, 1974.

Noe 1937

S. P. Noe, *A Bibliography of Greek Coin Hoards*, NNM 78, New York 1937 (2nd ed.).

Patsch *RE* V.2, 1905

K. Patsch, in: *Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertums-Wissenschaft* V.2, 1905, col. 1708-1709, s.v. ad Drinum.

Patsch 1909

K. Patsch, *Archaeologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte Der Römischen Provinz Dalmatien*, *Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und Herzegovina* XI, Wien, 1909: 104-183.

Petrović 1941 (1942)

J. Petrović, *Ilirsko-rimsko blago iz Šabca*, *Glasnik Hrvatskih zemaljskih muzeja u Sarajevu* LIII, 1941 (1942): 11-22.

*RIC* I

S. H. V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, I, 31 BC - AD 69, London 1984 (rev. ed.).

*RIC* II

H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, II, *Vespasian to Hadrian*, London 1962.

*RIC* III

H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, III, *Antoninus Pius to Commodus*, London 1962.

Rostovtzeff 1926

M. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Roman Empire*, Oxford 1926.

*RRC*

M. H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, I-II, Cambridge 1974.

Simić 1951

V. Simić, *Istorijski razvoj našeg rudarstva*, Beograd 1951.

Simić, Vasić 1977

V.M Simić, M. R. Vasić, *La monnaie des mines romaines de l'Illyrie*, *Revue numismatique* XIX, Paris 1977: 48-61.

Syd.

E. A. Sydenham, *The Coinage of the Roman Republic*, London 1952.

Vasić 1970

M. R. Vasić, Ostava rimskih denara iz Mrčevca (Un dépôt de deniers romains de Mrčevac), *Zbornik Narodnog muzeja VI*, Beograd 1970: 155-167.

Vasić 1985

M. R. Vasić, Mačva i Podrinje u rimsko doba, *Glasnik Srpskog arheološkog društva 2*, 1985: 124-141.

Vasiljević 1969

M. Vasiljević, Topografija arheoloških nalazišta i spomenika u Podrinju II, *Godišnjak isrorijskog arhiva VII*, Šabac 1969: 449-468.

Vasiljević 1972

M. Vasiljević, II Rekognosciranje – Podrinje, *Arheološki pregled 14*, Beograd 1972: 168-189.

Vasiljević 1973

M. Vasiljević, Rekognosciranja u Podrinju, *Arheološki pregled 15*, Beograd 1973: 133-161.

Vasiljević 1974

M. Vasiljević, Rekognosciranje Podrinja, *Arheološki pregled 16*, Beograd 1974: 145-150.

Vasiljević 1976

M. Vasiljević, Rekognosciranje Podrinja, *Arheološki pregled 18*, Beograd 1976: 141-176

Vasiljević 1980

M. Vasiljević, Arheološka rekognosciranja u Podrinju, *Arheološki pregled 21*, Beograd 1980: 205-228.

Vasiljević, Trbuhović 1985

M. Vasiljević, V. Trbuhović, *Jadar u antičko doba, Jadar u prošlosti I*, Loznica 1985.

Wilkes 1969

J. J. Wilkes, *Dalmatia*, London, 1969.

Zotović 2002

R. Zotović, *Population and Economy of the Eastern Part of the Roman Province of Dalmatia*, BAR International Series 1060, London 2002.

## ОСТАВА РИМСКИХ ДЕНАРА ИЗ СЕЛА РАДАЉ ПОРЕД ДРИНЕ

## Резиме

Налаз који потиче из атара села Радаљ у средњем Подрињу, једна је од пет до сада познатих остава новца које су похрањене на територији Србије у време Комода. Садржи 249 римских денара и једну драхму Цезареје кападокијске, а за Народни музеј у Београду откупљен је 1982 године (реф. 1). Овом хоризонту похрањивања придружују се и две остава са територије доњих токова Саве и Колубаре – остава денара и сребрних и златних предмета из села Бела Река код Богатића (реф. 2) и остава откривена на широј територији Сингидунума, у селу Миросалци код Лазаревца (реф. 3). Једна је нађена у источној Србији у долини Нишаве код Пирота у селу Мали Суводол (реф. 4), а једна у околини Вршца у Лудошу, ондашњем подручју сарматског барбарикума (реф. 5).

Село Радаљ смештено је у средњем току истоимене реке, утоке Дрине, у непосредној близини Малог Зворника (Карта 1). Према казивању налазача, остава је пронађена приликом земљаних радова, у окружењу радаљског засека Жарковићи, на локалитету Коса, удаљеном од речице Моштенице, такође утоке Дрине, око 1.5 км. Под претпоставком да је налазач сакупио све примерке, ова остава би била најранија у Комодовом хоризонту остава са простора Србије.

Место налаза остава, отвара поново питање несигурног тока југо-источне границе римске провинције Доње Паноније, која се према Далмацији кретала неодређеним правцем јужно од Саве (реф. 6). Данас преовлађује уверење да је граница Паноније ипак допирала дубље на југ од Посавине и да се кретала јужније од Добоја и северније од Домавије, данашње Сребренице, пресецајући Дрину у висини њене притоке Дрињаче (реф. 7).

Српска област средњег Подриња заједно са подручјем Сребренице у Босни била је од старине чувена по рудокопима који су експлоатисани у свим историјским периодима (реф. 8). Средњовековни документи за ову област везују више среброносних центара (реф. 9-14). Из тог времена очуван је и помен села Радаљ, локализованог у близини рудника Бохорине, непосредног ширег окружења нашег налаза (реф. 16). На континуитет живљења још од бронзаног доба, упућује неколико локалитета забележених у атару овог села (реф. 17).

Рударство и потреба за металима довели су у антици до развијене експлоатације рудног блага и ове области, посебно од времена Трајана и Хадријана. Потврду значаја овог рударског подручја налазимо и на рудничким новцима са ознаком панонских *metalla* као и у раном прерастању подрињских рудника у римску рудничку територију царског домена – *Argentaria* (реф. 19-20). Истраживања Слободана Душанића показала су да је овај рударски регион који су делиле две римске провинције, Панонија и Далмација, шездесетих година II века стављен под управу центенарија са седиштем у Домавији и заједничком титулом *procurator argentariarum Pannonicarum et Delmaticarum* (реф. 20). Екстериторијалност рудничких економија и различите привредне гране које су ту цветале утицале су на раст и насељеност целокупне области с обе стране Дрине и, уједно, развој путне мреже (реф. 21-31).

Остава из села Радаљ следи структуру остава II века са балканско-подоунавског простора (Табела 1) и креће се у распону од денара Марка Антонија (32-31. пре. н. е.), односно Нерона (64-65/66) до Комода (180). Сви примерци из царског периода припадају

римској ковници, осим једне Трајанове драхме коване у Цезареји кападокијској (кат. 88), чији је новац забележен у неким другим налазима са територије Балкана (реф. 32). За разлику од неколико ликијских драхми, које се јављају у оставама из Гроцке и непубликованим оставама из Миросаљаца и Прибоја Врањског (реф. 33), ово је за сада једно од два позната ковање Цезареје у оставама са територије Србије (реф. 34). Најстарији примерак у налазу је легионарски денар Марка Антонија (1), потом следе два Неронова, један Отонов и два Вителијева денара. Значајан број примерака припада периоду Флавијеваца (52) са знатно више Веспасијанових денара – 40 (Веспасијан – 34, Тит – 3, Домицијан – 3) у односу на самостална издања Тита – 5 (Тит – 4, Домицијан – 1) и Домицијана – 7. Издања Хадријана пропорционално су заступљена – 50 (Хадријан – 43, Сабина – 6, Луције Елије – 1), док су Трајанове емисије нешто малобројније (27). Највећи број примерака (70) потиче из периода Антонина Пија, али затим опада код Марка Аурелија (41), чија је најмлађа емисија (кат. 225) датована у период од децембра 178. до пролећа 179. године (TR P XXXIII IMP VIII COS III P P). Међу последњим примерцима налази се један Криспинин денар (кат. 249), краће аверсне легенде (CRISPINA AVG), кован највероватније у време Марка Аурелија од 178. до 180. године. Претпоставља се да је овај тип, с натписом CONCORDIA и представом шака у руковању, кован поводом венчања Криспине и Комода и да обележава њихову брачну слогу (реф. 37). Налаз се завршава Комодовом емисијом из 180. године (кат. 250), која припада његовим првим царским издањима, после смрти Марка Аурелија.

Већина познатих остава II века са простора Србије била је склоњена у време Марка Аурелија и Комода. Можемо их сврстати у три хронолошка хоризонта похрањивања. Најстаријем хоризонту (Табела 2, Графикон 1) припадају оставе из Мрчевца (166. година), Неменикућа, Ушћа, Гроцке и Честе (168. година) (реф. 39-43), чије се закопавање везује за стање проузроковано опасностима Првог маркоманског рата 167-171 (реф. 44). У други хоризонт похрањивања (Табела 3, Графикон 2) убрајају се оставе из Радаља (180. година), Беле Реке (182. година) и Малог Суводола (180-183). Оставе овог хоризонта груписане су око Комодових првих владарских емисија, док је трећи (Табела 4, Графикон 3) везан за његова последња издања и укључује оставе из Лудоша (191/192. година) и Миросаљаца (192. година).

За прецизнију анализу времена закопавања оставе из Радаља од значаја су одређене историјске околности, које нам добро осветљава Комодова монетарна пропаганда из првих месеци самосталне владавине. Након смрти Марка Аурелија 17. марта 180. године у Виндобони, Комод је наставио рат са варварима и однео победу августа месеца, чиме је окончао *expeditio Germanica secunda*. У Панонији се задржао све до јесени исте године када се враћа у Рим и 22. (?) октобра 180, уз *largitio* народу (*Liberalitas III*), прославља тријумф поводом победе над Германима (реф. 52-57).

На датовање оставе из Радаља, поред самог реверсног типа са представом Либералитас, упућује и аверсна легенда M COMMODVS ANTONINVS AVG, која је заменила ранију L AVREL COMMODVS AVG (реф. 58) и нарочито околност да је Комод титулу IMP IIII добио у јесен 180. године (реф. 59). Стога је Комодов денар из радаљског налаза са реверсном легендом TR P V IMP IIII COS II и представом Либералитас могао да буде емитован тек у интервалу од краја октобра до 10. децембра 180. године, када је цар узео нову *tribunitia potestas* (реф. 60).

Овај примерак упућивао би истовремено на *terminus post quem* закопавања налаза, али се, при томе, мора имати у виду околност да остава можда није у целости прикупљена, чиме би била отворена могућност и њеног нешто познијег датовања.

У разматраном периоду област Подриња није била изложена некој непосредној ратној опасности која је могла да утиче на похрањивање оставе. Узроке за то можда би требало тражити у неким разлозима Комодове унутрашње политике. Познато је да су његове конфискације и огромно повећање финансијских ресурса државе на рачун приватног иметка водиле осиромашењу Царства. Истовремено је стање опште исцрпљености, због притиска Комодових такси и конскрипција, вероватно био узрок побуна у провинцијама (реф. 61-65). Колики су намети били сведочи податак да је Пертинакс одлучно укинуо све тешке порезе које је Комод установио и да је поништио сва неоправдана потраживања државне благајне (реф. 66).

Да ли су и у којој мери разлози Комодове унутрашње политике заиста могли да имају утицаја на закопавање оставе из Радаља или је реч о неким сасвим другим разлозима локалне и приватне природе, тешко је са сигурношћу просудити, будући да не располажемо сасвим поузданим подацима о условима налаза и његовој целовитости.

UDK: 737.1.032(37)"254" ; 902.01(497.11)  
ID: 154618124

Bojana BORIĆ-BREŠKOVIĆ  
Sonja STAMENKOVIĆ

## ROMAN ANTONINIANI FROM THE VILLAGE OF SUPSKA NEAR ĆUPRIJA (SUPSKA I)

**Abstract:** The find from Supska, the village near Ćuprija (Horreum Margi) was purchased by the National Museum in Belgrade directly from the finder. It is a part of a larger hoard and contains 115 Roman antoniniani, ranging from Gordian III to Gallienus (joint rule with Valerian I). *Terminus post quem* for its burial is provided by an antoninianus of Gallienus, from the 3rd issue by the Viminacium mint in 254, associating it with several hoards from the same horizon in the region of the former province of Upper Moesia (Belgrade, Smederevo, Vlajića Brdo I in Smederevska Palanka, Gornje Štiplje near Jagodina, Sikirica II near Paraćin, Parcane and Jablanica near Kruševac and Bujkovac near Vranjska Banja) and Dalmatia (Dvorska near Krupanj), and also with a hoard from an unknown site. The reason for the storage of antoniniani from Supska, and other hoards from this horizon, which were the most densely concentrated along the fertile Morava valley, can be traced to an incursion of the Sarmatian tribe of Iazyges. Although the real cause continues to be in the realm of speculation, some of the possible causes might have been the activities of latrones, a plague epidemic, persecutions of Christians, or all of these causes combined.

**Keywords:** Upper Moesia, Gallienus, year 254, Horreum Margi, Supska, antoniniani, Iazyges.

Antoniniani from the hoard found in the village of Supska near Ćuprija were purchased by the National Museum in Belgrade in 1955. According to the data from the Museum inventory, 115 specimens – which range from Gordian III to Gallienus – were bought directly from the finder as a part of a larger hoard dug out by the seller in the spring of the same year on the site of Mućava, close to a pear tree, in the village of Supska.<sup>1</sup> The village is located on the right bank of the Velika Morava river, near

---

1 Antoniniani (115) from this hoard were purchased from the finder, Dušan Nikodijević from the village of Supska, in late 1955 and were registered in the General Inventory at the Numismatics Department of the National Museum in Belgrade under number 157. For a note about this find, cf. Marić 1956: 180, no. 13.

Ćuprija, or the antique Horreum Margi, one of the most important towns in the interior of Upper Moesia, which obtained municipal status at the end of the 2nd or the beginning of the 3rd century.<sup>2</sup> Its very name, Horreum, and the favourable location at the centre of vital communication lines, either by river or road, testify to its role as an important logistics base, which supplied garrisons along the Danube limes, while epigraphic monuments, almost all of which have a military character, point to constant military presence, particularly during the 3rd and in the 4th century.<sup>3</sup> A series of positioned *mansiones* and *mutationes* illustrate how busy life was along the main route Viminacium-Naissus.<sup>4</sup> Apart from the mentioned section of this key road through the Balkans, the presence of a vicinal road can be inferred as well, thanks to coin hoard finds discovered on the left bank of the Morava river, which bridged the Morava river close to present-day Ćuprija, or Roman Horreum Margi, just like the Constantinople road would much later.<sup>5</sup> Roman traces were identified on several sites in the vicinity of the town, and the remains of Roman fortifications, which controlled traffic in the Morava valley, were found on the western slopes of the Kučaj mountain.<sup>6</sup> The site of the hoard find, close to Horreum, near the main road, and the structure of the issues, which suggests successive thesaurization, complete the description of this area as an important agricultural region, while identifying the likely owner of the hoard as a landowner. At the same time, the existence of another hoard, containing 935 Roman denarii (tpq. Maximinus Thrax, RIC 19, c. jan. 236-march/april 238)<sup>7</sup>, from an earlier time, but from the same village, is certainly not a coincidence. Analogies that point to a link between the antoniniani from Supska I and the agricultural estate can be found in the location of other sites with coin hoards from the 3rd century, which were mostly situated along the main and vicinal communication lines of this part of Upper Moesia. Although some hoards were not fully preserved and precise data about the context in which they were found is not always available, the content of some of them suggests a family legacy which formed during a longer period of

2 Petrović 1979: 58.

3 For the role of the Horreum, situated on the *via publica* route as an important logistics base which provided supplies for the military garrisons along the limes, which may already have been formed at the time of Trajan's preparations for the Dacian campaign, cf. Petrović 1979: 58-59.

4 Petrović 1979: 22-25; for the *via publica* route and road posts between Viminacium and Horreum Margi in the 4th century, and for the chronological development of the road, cf. Vasić, Milošević 2000: 139-158; on the north side of the *castellum* Horreum Margi, which was according to Kanitz situated to the east of the bridge, on a plateau between the rivers Ravanica and Morava, a Roman milestone was found containing names of emperors Valerian and Gallienus, dated to the beginning of their joint rule, autumn 253, cf. Petrović 1979: 129-130, no. 123.

5 On the Constantinople road and the destroyed Roman bridge, on whose foundations the Turks built a timber bridge in 1658, cf. Zirojević 1970: 143.

6 Petrović 1979: 60-61.

7 The Supska II hoard (unpublished, o. inv. 1243) was discovered in April 1995, when a grave was dug for the burial of a deceased woman in the village of Supska. The hoard was delivered to the National Museum in Belgrade by the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia. It consists of Roman denarii ranging from M. Antonius / Nero to Maximinus Thrax (tpq. RIC IV/2, 141, no. 19, c. jan. 236-march/april 238).

time, thus linking them to agricultural estates which naturally developed close to the roads.<sup>8</sup> The chronologically relatively close hoards from the central and eastern part of the province of Dalmatia (present-day western Serbia and central Bosnia) also point to successive saving and connect their owners with agricultural estates.<sup>9</sup> It is not unknown that during the Roman times the present-day territory of Serbia was a mostly agricultural region, except for the mining industry, which is supported by findings or evidence of the existence of *villae rusticae*, especially during the period of Late Antiquity.<sup>10</sup>

Numerous coin hoards testify to a turbulent period during the middle of the 3rd century on the territory of present-day Serbia, linking them to several storage periods ranging from 247 to 254.<sup>11</sup> Among them, the antoniniani hoard from the villa of Supska near Čuprija<sup>12</sup> is one in a series of hoards classified by their *terminus post quem* (tpq.) as the batch hidden during the year of 254.<sup>13</sup> The sites of the finds include a sector to the south of the Sava and the Danube, i.e. the hinterland of the Danubian limes on the territory of the provinces of Upper Moesia and northeastern Dalmatia. For the most part, the hoards were discovered within the borders of Upper

8 On the position of sites with 3rd century coin hoards from the wider Kruševac area and the link between hoards and agricultural estates which gravitated towards main and vicinal roads, and how coin hoards might help determine the routes of some vicinal communication lines, cf. Rašković 2005: 203.

9 The fact that the contents of Dvorska hoard (tpq. 254), Donje Crniljevo hoard (tpq. 259/60) and Podastinje near Fojnica hoard (tpq. 258) indicate family savings was demonstrated by M. Vasić, in an analysis of the time frame between 222 and 254, which is common to all three hoards, cf. Vasić 2005: 63-65. While precise information regarding the context of the Dvorska hoard discovery is unavailable, the Crniljevo hoard was discovered next to the yard of a *villa rustica*, situated close to the assumed route of the Roman road, near the present-day route Loznica, Valjevo-Rudnik, while the Podastinje hoard was found near the Roman road post of Stanecli, cf. Vasić 2005:7-8, 63.

10 Field research showed the existence of a series late antique *villae rusticae* in Mačva and Pocerina, to some extent in central Serbia as well, and especially in Čačak and its environs, where the foundation of a *horreum* was discovered in a *villa* in Prijedor. Their growth during the 4th century is indicative of the importance given to agriculture in the provinces of the Dacia diocese, cf. Vasić 1985: 128-141; Vasić 1993: 9-20. The construction of *villas* around Niš (Vinik, Gorica, Mediana, Ribnik), according to P. Petrović (Petrović 1999: 59-66) was probably begun at the end of the 3rd century and continued more intensely during the 4th century. A rich hoard with silver coins from the end of 3rd century was found in Vinik in the foundations of a larger building. For indirect identification of *villas* from the Leskovac valley region (Bojnik, Vrbovac, Podrimce, Orašac), using important archaeological findings, cf. Stamenković 2008 (unpublished MA thesis). The Belije site, in the village of Podrimce, is particularly important, where massive stone walls were discovered, two capitels and a bronze hand from a life size statue. A hoard was also found there, containing Roman silver coins, which covers the period between the middle of the 2nd until the middle of the 3rd century (tpq. 244), and indicates the existence of a *villa* during that period. For the coin hoard from the village of Podrimce, cf. Stamenković 2005: 143-151. Here it must be stressed that mining and agricultural regions far from Italy (central Illyric), as M. Mirković points out, were not attractive to Roman landowners until the 3rd century and that, although imperial possessions remained dominant, large estates did occur during the periods of military emperors (Mirković 1996: 57). For the population density in the Kruševac valley and sites which indicate the existence of antique *villae rusticae* (Veluće in the hillside of the Zapadna Morava valley, the Groče site in the village of Naupara on the bank of the Rasina river, the Odaje site, in Jablanica village, in the upstream part the Rasina river), cf. Rašković 2003: 47-48.

11 Vasić 1972: 57-66; Borić-Brešković 1994: 42/103; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 225-234.

12 Marić 1956: 180, no. 13.

13 Vasić 1972: 58; Borić-Brešković 1994: 42/103; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228.



Moesia (Smederevo,<sup>14</sup> Vlajića Brdo I in Smederevska Palanka,<sup>15</sup> Gornje Štiplje near Jagodina,<sup>16</sup> Supska I near Čuprija,<sup>17</sup> Sikirica II near Paraćin,<sup>18</sup> Jablanica from the area of Kupci, near Jastrebac,<sup>19</sup> Parcane in the southwestern part of Temnić, below the

- 14 Smederevo contains 8884 silver Roman coins of Julia Domna (RIC 387, 388a i 389a – 6 items), whose antoniniani are dated after 214 (cf. RIC IV/1: 85) and Caracalla, TR P XVIII from 215. (RIC 258a, 260b, 263e i 264c - 11 items), ending with coins by Valerian I (363 items) from the 1st (RIC 240, 253, 23/266, 266 var., 267, 267 var. – 218 items) and 2nd issue (RIC 241 – 145 items), Mariniana from the 3rd issue (RIC 6 - 98 items) and Gallienus from the 3rd issue (RIC 397 - 92 items) of the Viminacium mint, cf. Petrović 1931: 32-77; Vasić 1967: 71; Vasić 1972: 58-60, 63-65; Fitz 1978: 202-203; Mirnik 1981: 70, no. 221; Arsenijević 1997: 44-45; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228. Tpq. of the hoard burial is provided by the coins of Mariniana (RIC 6) and Gallienus (RIC 397) from the 3rd Viminacium issue from 254. For a time table of latest issues, cf. Göbl 1951: 27-28; Fitz 1978: 432-435, 460-463, 476-479, 665-670; Vasić 2005: 48 (table).
- 15 Vlajića Brdo I in Smederevska Palanka contains 1156 denarii and antoniniani, as well as 136 bronze coins from Viminacium and Dacia: Trajan (RIC 58) – Valerian, Mariniana and Gallienus, cf. Arsenijević 1997: 43-108; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228. Tpq. is provided by coins from Valerian (RIC 233, 236, 259 - 24 pieces), Mariniana (RIC 6 - 2 pieces) and Gallienus (RIC 358 i 397 - 8 pieces), coins from the 3rd Viminacium mint issue from 254, and a single coin of Valerian (RIC 89) from the 3rd issue of the Rome mint, also from 254. For a time table of latest issues, cf. Göbl 1951: 27-28; Fitz 1978: 420-422; 432-435, 460-463, 476-479; table; 665-670; Vasić 2005: 45, 48 (table).
- 16 Gornje Štiplje (the Glavica site, one of the highest points of Crni Vrh, ten kilometres to the southwest of Jagodina) contains 39 denarii and antoniniani and 2 bronze coins from Viminacium, ranging from Caracalla – Gallienus. It is a part of a larger find, consisting of approximately 600 coins, cf. Arsenijević, Dodić 2004: 235-250; Arsenijević 2004: 228. Authors of the article about this hoard, M. Arsenijević and S. Dodić, conclude that the coin specimen by Gallienus in RIC (cat. 39), which provides tq. for the find, is not registered. The reverse side image is disputable, because the attribution of objects (?pileus) in Concordia's right hand is unreliable. The find was dated to the end of 253 and the beginning of 254. Using the description of Gallienus' antoninianus, except for a detail in the reverse side image (the photograph is blurry, particularly the object in her right hand), the coin is closest to the RIC type 132, from the Rome mint (IMP C P LIC GALLIENVS AVG / CONCORDIA EXERCIT, Concordia is standings to the left, holding a patera in her right hand and a double cornucopiae in her left hand). According to RIC, the specimen dates to 254, but according to J. M. Doyen, the date is 253, october-december (Doyen 1988: 50-51), while J. Lallemand classifies it as 2nd Roman issue from 255 (Lallemand 1972: 29-30). Fitz classifies the antoniniani from this typology in the hoard table as the 3rd issue of the mint of Rome from 254, and in the catalogue of the Gorsium hoard as the 2nd issue from the end of 253 and spring of 254 (Fitz 1978: 464-466, 738, cat. 2596). M. Vasić, following the time table and dating given by J. Fitz, who adhered to the Göbl classification, classifies them in a table as the 3rd issue from the Rome mint from 254 (Vasić 2005: 45), and in the catalogue of the Crnlijevo hoard, according to the Besly-Bland classification, as the 2nd issue from the same year (Vasić 2005: 258-260, cat. 1376-1387). Therefore, the year of 254, provided our attribution is correct, might be the tq. for the burial of the Gornje Štiplje hoard. Arsenijević, Dodić point out that a hoard containing silver and bronze jewelry from the first half of the 3rd century also comes from the same site, which was mistakenly attributed to the Juhor site (Popović 2002), cf. Arsenijević, Dodić 2004: 235 and ref. 2.
- 17 Supska I, cf. Marić 1956: 180, no. 13; Vasić 1972: 58 and ref. 5; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228.
- 18 R. Marić noted a coin of Phillip II from the Sikirica II hoard, discovered before 1951, which was purchased by the National Museum in Belgrade (Marić 1956 : 180, no. 10 ; Mirnik 1981 : 69, no. 215). M. Arsenijević found that the Native Museum in Paraćin holds 240 denarii and antoniniani from the same hoard (a smaller part of it was scattered), ranging from Pertinax to Valerian (13 coins) and Gallienus (1 coin). The tq. of the hoard is the year of 253/254. In her unpublished MA thesis, M. Arsenijević gives the contents of the finds sorted by rulers, but does not provide any data regarding the mints and the dating of the issues, cf. Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228.
- 19 The largest segment of the Jablanica hoard was delivered to the National Museum in Belgrade in several parts. It contains 2287 denarii and antoniniani, ranging from Faustina I Diva under Antoninus Pius (RIC 384 – after 141 AD) / M. Aurelius (RIC 215 -169/170 AD) to Gallienus, cf. Vasić 1967: 63-82; Vasić 1972: 58, 60, 63-65; Fitz 1978: 201-202; Mirnik 1981: 63, no. 176; Borić-Brešković 1994: 42/103, ref. 48; Arsenijević 1997: 44; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228. A smaller part, containing 26 antoniniani (originally 150) is held at the Kruševac Museum, and fits the proposed chronological time frame, cf. Rašković 1995: 202; Rašković 2003: 47-48. The latest specimens in the find are coins by Valerian, from the 1st (3 items,

south hillside slopes of Juhor (the wider environs of Kruševac)<sup>20</sup> and Bujkovac near Vranjska Banja),<sup>21</sup> while Dvorska near Krupanj comes from the region of northeastern Dalmatia.<sup>22</sup> A part of the hoard with 32 antoniniani from an unknown site from the territory of Serbia belongs to the same period.<sup>23</sup> Five of these hoards are kept at the National Museum in Belgrade.<sup>24</sup> These hoards come from Smederevo, Jablanica,<sup>25</sup> Dvorska, a part from the Unknown site I, and also from the incomplete find from Supska I. Another example in the series of analogous finds is a smaller antoniniani hoard from Janja, near Bjeljina (present-day Bosnia), which is also held at the National Museum in Belgrade. The hoard comes from the region of the Roman pro-

RIC 240, 264 i 266) and 2nd issue (1 item – RIC 241) of the Viminacium mint, from 253, a coin by Gallienus (RIC 397) from the 3rd issue of the same mint, dated to 254. Tpq. of the find burial is provided by the Gallienus piece IMP GALLIENVS P AVG / SALVS AVGG (RIC 397). Mariniana is not present. For the time table of latest issues, cf. Göbl 1951: 27-28; Fitz 1978: 432-434, 476-478: table; 665-670; Vasić 2005: 48 (table).

- 20 Parcanе, in the wider environs of Kruševac: 30 antoniniani from a larger find, which counted over 100 pieces at the time of the discovery: Gordian III (RIC 35) – Valerian, IMP VALERIANVS P AVG / CONCOR EXERC (RIC 233), cf. Rašković 2005: 202-203; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228. For the dating of the latest Valerian coin – 3rd issue of the Viminacium mint from 254, cf. Göbl 1951: 28 (beginning/spring 254, 1st officina); Fitz 1978: 432-435 (table); Vasić 2005: 48 (table). Unlike the table given in the catalogue for the Gorsium hoard, Fitz also describes this type as 2nd issue, dated to the October-December of 253 (Fitz 1978: 733, cat. 2367-2369), while M. Vasić, in the catalogue of the Crniljevo hoard, describes it as Ila issue, but from 254 (Vasić 2005: 283 – cat. 1573). Doyen 1988: 49-51 classifies the same type as 3rd series from the Viminacium mint, dating it to October/December of 253.
- 21 Bujkovac near Vranjska Banja (the hoard has not been published), cf. Borić-Brešković 1988: 91, ref. 13; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 229. The hoard originally contained 149 local bronze coins from Viminacium and Dacia, and the Museum in Vranje purchased 136 specimens in 1977, of which only 131 remain. M. Arsenijević lists the content of the hoard by rulers: Gordian III – Gallienus (Viminacium mint) and Phillip I – Aemilian (Dacia), cf. Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis). The find ends with bronze coins of Gallienus from the XVI year of the Viminacium era (254/255), the same year when the colonial mint in Viminacium was shut down (Borić-Brešković 1976: 8-9).
- 22 For Dvorska near Krupanj, cf. Marić 1956: 180, no. 11; Vasić 1967: 71 and ref. 42, 72; Vasić 1972: 58, 60, 62-65; Mirnik 1981: 62, no. 168; Borić-Brešković 2004: 42/103, ref. 48; Vasić 2005: 63-65. The hoard was obtained for the National Museum in Belgrade in several parts (o. inv. 1341) and except for the coins (472 denarii and antoniniani) contains 8 fragments of jewellery. It has not been published in its entirety, except for the publishing of delivered contents by M. Vasić upon arrival at the National Museum in Belgrade. The Dvorska find begins with the coins by Septimius Severus (RIC 64 – 95/96 AD), and ends with the pieces by Valerian (20 items) from the 1st (RIC 240, 264, 266, 267, 267 var. – 10 items), 2nd (RIC 241 - 5 items) and 3rd (RIC 236 and 259 – 3 items) issue of the Viminacium mint, one from the 2nd issue of the Rome mint (RIC 92), and coins by Mariniana and Gallienus from the 3rd issue at Viminacium. There is also one hybrid of Valerian (RIC 232): rev. Antioch, 1st issue, obv. Viminacium 2nd-5th issues (Fitz 1978: 456, 458, 548 note 161, 815). Tpq. of the hoard burial is provided by Valerian's (RIC 236 and 259 – 3 items), Mariniana's (RIC 6 – 2 items) and Gallienus' (RIC 385 and 397 – 5 items) antoniniani from the 3rd Viminacium issue from 254. For the time table of latest issues, cf. Göbl 1951: 27-28; Fitz 1978: 420-422; 432-435, 460-463, 476-479: table; 665-670; Vasić 2005: 48 (table).
- 23 From a hoard found on the territory of Serbia 32 antoniniani were obtained in 1951 for the National Museum in Belgrade (Unknown site I): Caracalla (2); Elagabalus (6); Gordian III (4), Phillip I (1); Trajan Decius (4); Etruscilla (1); Etruscus (2); Hostilian (3); Trebonianus Gallus (2); Volusianus (4); Valerian I (RIC 266 - 1 item); Gallienus (RIC 397 - 1 item). One of the rarer specimens is a consecration coin for Trajan by Decius from the mint of Viminacium (RIC 85b), and one other from the same mint, made for Hostilian (RIC 176a). Tpq. is provided by Gallienus' coin (RIC 397) from the 3rd Viminacium issue, which dates to 254.
- 24 This number does not include a coin from the Sikirica II hoard, since the main part of it is kept in the Paraćin Museum, cf. *supra* ref. 8.
- 25 A small part of the hoard from Jablanica is kept at the Kruševac Museum, cf. *supra* ref. 9.

vince of Lower Pannonia and contains jewellery, in addition to coins.<sup>26</sup> Apart from the chronological proximity to the observed horizon, it is also the closest geographically to the hoard from Dvorska near Krupanj.

Without a doubt, the large Belgrade hoard, formerly joined with the hoards stored in 252/253, should also be included to the horizon of hoards from the year of 254. The latest pieces in the hoards from 252/253, except for the Belgrade find, belong to the issues of Trebonianus Gallus and Volusian (10 hoards),<sup>27</sup> as well as Aemilian (4

- 26 The hoard from Janja, near Bjeljina, consists of 26 antoniniani, one silver fibula, parts of silver jewellery and ceramic vessel fragments. Monetary part of the find ranges from Gordian III to Gallienus. The tpq. for its storage is provided by two Mariniana specimens from the mint of Viminacium (RIC 6) and Rome (RIC 3), and one by Gallienus, from the Viminacium mint (RIC 377), dating the hoard to 244, cf. Miljanić 1977: 31-41.
- 27 1) Vrkašica near Sremska Mitrovica (116 items – 105 bronze coins from the Viminacium mint, 10 from Dacia and 1 imperial bronze coin: Gordian III – Trebonianus Gallus, AN XIV); tpq. 252/253, cf. Orlov 1970: 153-161.  
 2) Glibovac (the Bubanja field) near Smederevska Palanka – 339 denarii and antoniniani: Septimius Severus – Trebonianus Gallus and Volusian, cf. Petrović 1930: 88-119; Fitz 1978: 144-145 and ref. 2 (Datierung: Herbst 252); Mirnik 1981: 63, no. 81; Borić-Brešković 2004: 42/103, ref. 47; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228. The latest coins in the find are by Gallus and Volusian from the mints of Rome and Viminacium, and Gallus from the Antioch mint. Fitz dates the issues from the Rome mint to the period between 251 and 253, for Gallus, and 251-252 for Volusian, while M. Vasić classifies them as Ila (Gallus: RIC 33 - 3 items; Volusian: RIC 168, 179 – 4 items) and Iib issues (Gallus: RIC 34, 42 – 5 items; Volusian: RIC 180 – 2 items), which date to the end of 251. The Volusian type IVNONI MARTIALI (RIC 172 – 1 item) belongs to the same mint, classified by Mattingly (RIC IV/3: 154) as the 2nd issue from the Rome mint, but in a note he places the 3rd issue before the 2nd (RIC IV/3: 189), while Fitz dates this type to 251-252 (Fitz 2005: 392-393). Gallus' issues from the Viminacium mint come from the 1st (RIC 70 – 7 items) and 2nd (RIC 71, 72 – 18 items) issue, according to M. Vasić, while the issues from the Antioch mint is classified as the 1st issue (RIC 92, officina .... - 1 item and officina IIV - 1 item), which, just like Fitz, he places within a wider chronological frame 251-253. Volusian's coins from the 1st (RIC 206 – 6 items) and 2nd issue (RIC 205 – 5 items) by Viminacium the researchers date to 251-252 (Fitz), and 251-253 (Vasić). Types combining the reverse side from the Viminacium mint and the obverse legend from the Rome mint were also identified (Gallus: RIC 35 – 6 items), as well as *vice versa* (Volusian, RIC 182 var.: IMP C C VIB.../ PIETAS AVGG, altar). For the time table of the latest issues, cf. Fitz 1978: 380-387; Vasić 2005: 28, 29-34 (Trebonianus Gallus) and Fitz 1978: 392-395; Vasić 2005: 28-34 (Volusian). Tpq. for the hoard storage could be linked to a date preceding Aemilian's usurpation and proclamation as emperor in Upper and Lower Moesia, i.e. to the beginning of 253 or his official recognition during the summer of 253. For the dating of the beginning of Aemilian's usurpation and later legitimate government, cf. Dušanić 1961: 144; Vasić 2005: 37-39 with literature.  
 3) Brežane near Požarevac (29 items) – 28 bronze pieces from the Viminacium mint and Dacia and 1 Roman imperial bronze coin (tpq. Gallus and Volusian), cf. Vulić 1905: 92-93; Mirnik 1981: 60-61, no. 156; Borić-Brešković 1983: 73, ref. 21; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228.  
 4) The environs of Jagodina – 20 bronze coins from Viminacium, scattered find: Trajan Decius – Trebonianus Gallus and Volusian, cf. Pegan 1970: 74; Mirnik 1981: 72, no. 233a; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228.  
 5) Čičevac, in the wider environs of Kruševac – 48 antoniniani, part of a hoard containing over 1000 coins: Gordian III - Trebonianus Gallus, cf. Rašković 1995: 201; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228. Tpq. IMP CAE C VIB TREB GALLVS AVG / LIBERTAS AVGG (RIC 37) – 1 item, mint of Rome, end of 251, Ila issue; for the dating of the issue, cf. Vasić 2005: 30 (table) and 192, cat. 842-845.  
 6) Bošnjane near Varvarin in the wider environs of Kruševac (64 items) – 61 bronze coins from the Viminacium mint, 2 from Dacia and 1 as by Hadrian: Gordian III - Trebonianus Gallus, AN XIII – tpq. 252, cf. Borić-Brešković 1988: 89-96; Rašković 1995: 198; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228.  
 7) Varvarin, in the wider environs of Kruševac – 12 antoniniani: Gordianus III - Trebonianus Gallus, cf.; Mirnik 1981: 69, no. 241; Borić-Brešković 1994: 42/103, ref 47; Rašković 1995: 198; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228.  
 8) The environs of Vranje (22 items) – 19 bronze coins of the Viminacium mint and 3 of Dacia: Gordianus III - Trebonianus Gallus and Volusian, AN XIII (2 items) - tpq. 252, cf. Borić-Brešković 1988: 89-96; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228.  
 9) Serbia, unknown site, the National Museum in Belgrade holds 1287 denarii and antoniniani, of which 61 are from the Consecratio series under Trajan Decius (the hoard, according to B. Saria, counted 1324 pieces):

hoards).<sup>28</sup> Among these, the earliest tpq. (end of 251) is provided by an antoninianus of Gallus from the incomplete hoard from Čičevac and Volusian from the part of the Unknown site 2 hoard. In this horizon, there is an almost equal number of hoards consisting of bronze coins from Viminacium and Dacia and an occasional imperial bronze piece (6) and hoards consisting of denarii and antoniniani or just antoniniani (7), with one find of bimetal composition (Popovac near Paraćin). However, the *terminus a quo* of the Belgrade find is provided by the Valerian pieces from the 1st and 2nd issue of the Viminacium mint. These are dated to 253 or 254, depending on the use of six- or three-issue system (RIC 241 i 267 var.).<sup>29</sup> On the basis of monetary data which point to the end of 253 as the *terminus ad quem*, or 254 as the year of

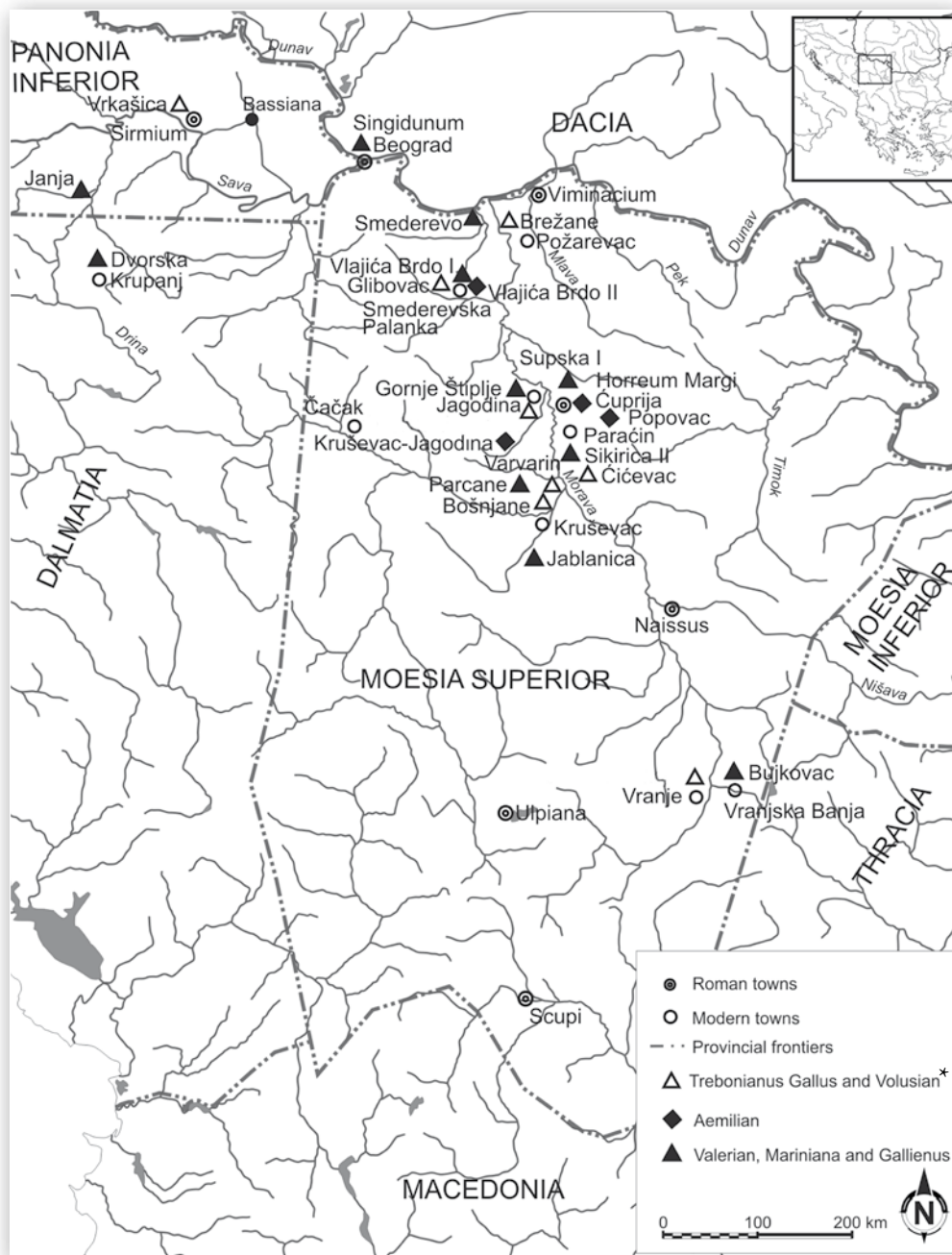
Julia Domna under Caracalla, 211-217 / Caracalla, 215 – Trebonianus Gallus and Volusian, cf. Saria 1924: 91-95; Saria 1925: 61-70; Fitz 1978: 147-148; Mirnik 1981: 70-71, no. 224; Borić-Brešković 1994: 42/103, ref. 4; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228. The latest coins in the find belong to Gallus (18) and Volusian (4) from the 1st (Gallus: RIC 69, 70 – 6 items; Volusian: RIC 206 – 3 items) and 2nd issue (Gallus: RIC 71, 72 – 6 items; Volusian: RIC 205 – 1 item) by the Viminacium mint, dated to 251-253. Types combining the reverse side from the Viminacium mint and the obverse legend from the Rome mint were also identified (Gallus: RIC 50, 71 var., 72 var. – 6 items). For the time table of issues, cf. Vasić 2005: 29-34. Tpq. for the hoard storage could be linked to a date preceding Aemilian's usurpation and proclamation as emperor in Upper and Lower Moesia, i.e. the beginning of 253, or his official recognition during the summer of 253. For the dating of the beginning of Aemilian's usurpation and later legitimate government, cf. Dušanić 1961: 144; Vasić 2005: 37-39 with literature.

10) 17 antoniniani were obtained for the National Museum in Belgrade from a hoard found on the territory of Serbia, probably towards the end of 1951 (Unknown site 2 - o. inv. 1343, unpublished): Phillip I (7); Phillip II (1); Trajan Decius (8); Volusian (1). All coins belong to the mint of Rome, except for an antoninian by Phillip I, from the Viminacium mint (RIC 51). The earliest antoninianus is by Phillip (RIC 41), while the tpq. is provided by Volusian's coin from the Rome mint (RIC 186), which, according to M. Vasić, dates to the Ila issue at the end of 251. For the dating of this issue, cf. Vasić 2005: 30, 204-205, nos. 940-943.

- 28) 1) Čuprija (81 items) – 73 bronze coins from Viminacium, 6 from Dacia and 2 Roman imperial bronze coins: Gordian III - Aemilian (AN XIV), tpq. summer of 253, cf. Borić-Brešković 1983: 69-84; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228.  
 2) Jagodina-Kruševac – 349 antoniniani and jewellery: Elagabalus – Aemilian (RIC 6 and RIC 12 – 2 items), tpq. summer of 253, cf. Kubitschek 1900: 185-194; Fitz 1978: 148-149; Mirnik 1981: 65, no. 183; Rašković 1995: 198; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228.  
 3) Popovac near Paraćin (32 items) – 15 antoniniani, 15 bronze coins from the Viminacium mint and 2 from Dacia: Gordian III – Aemilian (AN XIV – 2 items), tpq. summer of 253, cf. Borić-Brešković 1979: 39-54; Borić-Brešković 1983: 72, ref. 21; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228.  
 4) Vlajića Brdo II in Smederevska Palanka, 89 antoniniani, private property: Gordian III – Aemilian, tpq. summer of 253, cf. Arsenijević 1997: 44, ref. 7; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 228.
- 29) The latest specimens from the Belgrade hoard are Valerian's, all from the Viminacium mint: RIC 23/266 (1 item), RIC 241 (1 item) and two coins IMP VALERIANVS P AVG / VIRTVS AVGG, Virtus standing left, holding Victory in his right hand, spear in his left leaning on the shield, which are not registered by RIC (RIC 267 var.), cf. Kondić 1968: 152-153, cat. 2442-2445). The specimen RIC 23/266 belongs to the 1st issue by the Viminacium mint in 253 (Vasić 2005: 48, 280, cat. 1545-1546), while the other, RIC 241 (IMP VALERIANVS P AVG / FIDES MILITVM) belongs to the 2nd Viminacium issue (Kondić 1968: 18; Kondić 1972: 26; Fitz 1978: 434, 666, 732 – cat. 2362-2366; Vasić 2005: 48). Kondić dates this series to the end of 253, Fitz to the autumn or period between October and December, while J. Lallemand extends the issue to 253/254 (Lallemand 1972: 19). M. Vasić applied Fitz's six-issue coinage system on the Crniljevo hoard, using a table, while adhering to the Besly & Bland three-issue classification in the catalogue, thus dating the coins from the 2nd issue in the table to 253, and in the catalogue to 254 (Vasić 2005: 48 – table; 282-283, cat. 1564-1572). The specimens RIC 267 var. V. Kondić dates to the beginning of the 2nd Viminacium issue (Kondić 1968: 18; Kondić 1972: 26), whereas M. Vasić, applying simultaneously two systems, classifies them in the table as the 1st issue by the Viminacium mint from 253, and in the hoard catalogue as series Ila from 254 (Vasić 2005: 48, 281, cat. 1551, 284, cat. 1577-1580).

hiding, the conditions of the hoard find (traces of intense fire around the storage vessel) led A. Crnobrnja to conclude that Singidunum may have fallen victim to a pillaging expedition in 254, which posed a serious threat to the existence of its inhabitants.<sup>30</sup> The author believes that the expedition was an incursion by the Sarmatian tribe of Iazyges, whose territory was closest to the Roman areas at the Sava confluence. Support to the hypothesis that the Iazyges may have used the weakened defences of Singidunum, caused by the departure of a part of the garrison to the east with Valerian's troops<sup>31</sup> is provided by the evidence of their earlier raids in this region,<sup>32</sup> and also by other monetary finds from the territory of Serbia, chronologically tied to the year of 254.

- 
- 30 Archaeological and numismatic finds from Belgrade: ceramic kiln from a pottery workshop dated by Gallus' bronze coin from Viminacium from the year XIII and the Belgrade hoard consisting of 2810 denarii and antoniniani with traces of intense fire around the vessel in which they were stored led A. Crnobrnja to believe that the kiln operation was violently interrupted soon after 251/252, and that hoard had been buried at some point after the second half of 253. As the year when the coins were stored, i.e. the moment of the destruction of the pottery workshop, he proposes 254, cf. Crnobrnja 2005: 117 (122), 119 (123-124). According to V. Kondić (Kondić 1969; Kondić 1972: 26), the end of 253 represents the terminus ad quem for the hoard burial, while Mirnik 1981: 60, no. 152; Arsenijević 2002 (unpublished MA thesis); Arsenijević 2004: 227 cite the year of 253 as the year of storage.
- 31 As the reason for the hoard storage in the immediate vicinity of the castrum V. Kondić proposes the departure of the owner – soldier with Valerian's troops to the east at the end of 253 or at the beginning of 254, at the latest. Valerian could have reached Singidunum, after which the road led to the eastern front, by the beginning of 254 at the latest, although the visit was not mentioned by sources, taking with him at the time one of the Moesian legions to the expected confrontation with Sapor. The conclusion is based on the fact that Valerian passed through the Bassianae part of Limes between December 10 and December 31, 253, as well as the fact that from the southeastern part of Lower Pannonia he could have reached the threatened eastern region by early spring of 254, cf. Kondić 1969: 21-22. For the date of Valerian's transit through this part of limes, cf. Dušanić: 1965: 95-98 and Doyen 1988: 44-45.
- 32 For the incursion of the Iazyges to the Roman region at the confluence of the Sava river during the wars of Marcus Aurelius on the Danube, at the time of absence of the IIII Flavia legion from its permanent camp, based on an epigraphic monument from the 2nd century, cf. Mirković 1968: 46; Mirković, IMS I: 37, 77-78, no. 52 b. The now-lost hoards from the urban centre of Singidunum perhaps testify to this fact, cf. Borić-Brešković, Crnobrnja 2005: 10 and ref. 17-18; 16 and ref. 47.



MAP OF HOARDS STORED IN 252/253 AND 254

\* Two coins hoards from unknown sites deposited in the time of Trebonianus Gallus and Volusian are not represented.

The preserved part of the Supska find begins with an antoninianus of Gordian III from 238/239 (cat. 1), and ends with an antoninianus of Gallienus issued during the joint reign with Valerian I at the Viminacium mint in 254 (SALVS AVGG, 3rd issue - cat. 115).<sup>33</sup> The find contains coins of 11 emperors and imperial family members: Gordian III – 32; Phillip I – 30 (Phillip I – 21, Otacilia Severa – 1, Phillip II – 8); Trajan Decius – 35 (Trajan Decius – 18, Etruscilla – 8, Divo Augusto – 1, Herennius Etruscus – 5, Hostilianus – 3); Trebonianus Gallus – 13; Volusian – 4; Gallienus, joint reign with Valerian I – 1.

The overview of the Supska find, unlike its catalogue, where we adhered to the sequence of issues given in Roman Imperial Coinage, was made using chronological tables and the time table of issues and officinae given in the study of the large denarii and antoniniani hoard from Donje Crniljevo by M. Vasić (Vasić 2005).<sup>34</sup> For the pieces which were not present in the Crniljevo find we adhered to the time tables and classifications of issues given by: Kondić 1969, Fitz 1978 and Besley, Bland 1983.

## CONTENTS OF THE FIND

| Cat. No.                                  | RIC | Date <sup>1</sup> |                   |                   | Number of pieces |
|---|-----|-------------------|-------------------|-------------------|------------------|
| <b>GORDIAN III (32 pieces, cat. 1-32)</b> |     |                   |                   |                   |                  |
| <b>Mint of Rome (28 pieces)</b>           |     |                   |                   |                   |                  |
| 1   | 6   | 238-239           | <i>issue I-II</i> | <i>officina 1</i> | 1                |
| 5-6                                       | 39  | 240               | <i>issue III</i>  | <i>officina 1</i> | 2                |
| 2   | 34  | 240               | <i>issue III</i>  | <i>officina 2</i> | 5                |
| 3   | 35  |                   |                   |                   |                  |
| 7-8                                       | 63  |                   |                   |                   |                  |
| 9   | 65  |                   |                   |                   |                  |
| 4   | 37  | 240               | <i>issue III</i>  | <i>officina 3</i> | 3                |
| 10-11                                     | 67  |                   |                   |                   |                  |

33 This issue by Gallienus (RIC 397) is associated by Fitz to the 3rd issue and the operation of the 3rd officina and, according to Göbl's classification (Göbl 1951: 28), dates to the period between the beginning and the spring of 254 (Fitz 1978: 740, cat. 2692-2706). Using analysis of two minting systems, M. Vasić dates the issue to the same year. In the table for the Crniljevo hoard, adhering to Fitz's system, he classifies it as 3rd issue, whereas in the catalogue he classifies it as issue IIa, following the classification by Besly & Bland, cf. Vasić 2005: 48 and 285-286, cat. 1585-159; Besly-Bland 1983: 107, cat. 767.

34 The hoard from Donje Crniljevo consists of 2495 denarii and antoniniani, ranging from Commodus (183/4) to Valerian I (259/60) and represents the savings of an agricultural estate owner. It originates from the region of the Roman province of Dalmatia and the Čardačine site, close to the village of Donje Crniljevo, where the remains of a *villa rustica* were identified, located near the supposed route of the Roman road, which is similar to the present-day route Loznica-Valjevo-Rudnik. Its numerousness and composition provided material for the analysis of many purely numismatic questions, and also for research into the historical and economic circumstances at the time in the eastern part of Dalmatia. Comparisons with the Gorsium hoard in Pannonia and two hoards from Dalmatia (Dvorska near Krupanj and Podastinje near Fojnica) showed that the circulation of coins in Pannonia and Dalmatia during the first half of the 3rd century was uniform despite internal and external circumstances and that, through trade transactions, the coins reached even the settlements far from major centres on a regular basis such as the *villa* in Donje Crniljevo.

|   |                 |     |         |                 |                   |   |
|---|-----------------|-----|---------|-----------------|-------------------|---|
| ▷ | 14-17           | 84  | 241-243 | <i>issue IV</i> | <i>officina 1</i> | 4 |
|   | 12-13           | 83  | 241-243 | <i>issue IV</i> | <i>officina 2</i> | 3 |
|   | 20 <sup>2</sup> | 94  |         |                 |                   |   |
|   | 18              | 88  | 241-243 | <i>issue IV</i> | <i>officina 3</i> | 4 |
|   | 19              | 89  |         |                 |                   |   |
|   | 21-22           | 95  |         |                 |                   |   |
|   | 24-25           | 143 | 244     | <i>issue V</i>  | <i>officina 1</i> | 2 |
|   | 26-27           | 148 | 244     | <i>issue V</i>  | <i>officina 2</i> | 3 |
|   | 28              | 151 |         |                 |                   |   |
|   | 23              | 140 | 244     | <i>issue V</i>  | <i>officina 3</i> | 1 |

**Mint of Antioch (4 pieces)**

|       |     |         |  |  |   |
|-------|-----|---------|--|--|---|
| 31    | 213 | 242-244 |  |  | 4 |
| 29-30 | 210 |         |  |  |   |
| 32    | 216 |         |  |  |   |

**PHILIP I AND FAMILY (30 pieces, cat. 33 - 62)**

Philip I (21 pieces, cat. 33 – 53)

Mint of Rome (20 pieces)

|                    |  |         |                   |                              |   |
|--------------------|--|---------|-------------------|------------------------------|---|
| 44                 |  | 244     | <i>issue I</i>    | <i>officina 2</i>            | 2 |
| 49                 |  |         |                   |                              |   |
| 48                 |  | 244     | <i>issue I</i>    | <i>officina 3</i>            | 1 |
| 43                 |  | 245     | <i>issue II</i>   | <i>officina 1</i>            | 1 |
| 39                 |  | 245     | <i>issue II</i>   | <i>officina 3</i>            | 2 |
| 45                 |  |         |                   |                              |   |
| 33                 |  | 245     | <i>issue III</i>  | <i>officina 3</i>            | 1 |
| 34                 |  | 246     | <i>issue III</i>  | <i>officina 3</i>            | 1 |
| 35-36              |  | 247     | <i>issue III</i>  | <i>officina 3</i>            | 2 |
| 40-41 <sup>3</sup> |  | 245-247 | <i>issue III</i>  | <i>officina 1</i>            | 2 |
| 42 <sup>4</sup>    |  | 245-247 | <i>issue III</i>  | <i>officina 1 (?)</i>        | 1 |
| 46-47              |  | 245-247 | <i>issue III</i>  | <i>officina 1</i>            | 2 |
| 50-51              |  | 247     | <i>issue IV</i>   | <i>officina 1</i>            | 2 |
| 52 <sup>5</sup>    |  | 247     | <i>issue IV</i>   |                              | 1 |
| 37                 |  | 248     | <i>issue V/VI</i> | <i>officina V in exergue</i> | 1 |
| 38                 |  | 248-249 | <i>issue VII</i>  | <i>officina 2</i>            | 1 |

**Mint of Antioch (1 piece)**

|    |    |           |  |  |   |
|----|----|-----------|--|--|---|
| 53 | 69 | Year –(?) |  |  | 1 |
|----|----|-----------|--|--|---|

Otacilia Severa (1 piece, cat. 54)

**Mint of Antioch (1 piece)**

|    |                                   |         |  |  |   |
|----|-----------------------------------|---------|--|--|---|
| 54 | 127 and note: probably of Antioch | 244-245 |  |  | 1 |
|----|-----------------------------------|---------|--|--|---|

Philip II (8 pieces, cat. 55 - 60 - as caesar; cat. 61 – 62 - as augustus)

**Mint of Rome (5 pieces)**

|       |      |         |                  |                   |   |
|-------|------|---------|------------------|-------------------|---|
| 55-59 | 218d | 245-247 | <i>issue III</i> | <i>officina 2</i> | 5 |
|-------|------|---------|------------------|-------------------|---|

**Hybrid coinage (1 piece)**

▷



|   |                       |         |                   |                    |   |
|---|-----------------------|---------|-------------------|--------------------|---|
| ▷ 60 <sup>6</sup>                                       | -                     | hybrid  |                   |                    | 1 |
| <b>Mint of Rome (2 pieces)</b>                          |                       |         |                   |                    |   |
| 61  | 223                   | 248     | <i>issue V/VI</i> | <i>officina I/</i> | 1 |
| 62  | 230                   | 248-249 | <i>issue VII</i>  | <i>officina 3</i>  | 1 |
| <b>TRAJAN DECIUS AND FAMILY (35 pieces, cat. 63-97)</b> |                       |         |                   |                    |   |
| Trajan Decius (18 pieces, cat. 63 – 80)                 |                       |         |                   |                    |   |
| <b>Mint of Rome (15 pieces)</b>                         |                       |         |                   |                    |   |
| 63-65   | 11b                   | 249     |                   |                    | 6 |
| 74-76   | 28                    |         |                   |                    |   |
| 66-67   | 12b                   | 249-250 |                   |                    | 9 |
| 68-70   | 15b                   |         |                   |                    |   |
| 71-73   | 21b                   |         |                   |                    |   |
| 77  | 29c                   |         |                   |                    |   |
| <b>Mint of Viminacium (3 pieces)</b>                    |                       |         |                   |                    |   |
| 78 <sup>7</sup>   | 37c                   | 249     | <i>issue I</i>    |                    | 1 |
| 79-80   | 38a                   | 250-251 | <i>issue II</i>   |                    | 2 |
| Herennia Etruscilla (8 pieces, cat. 81-88)              |                       |         |                   |                    |   |
| <b>Mint of Rome (5 pieces)<sup>8</sup></b>              |                       |         |                   |                    |   |
| 81  | 55b                   | 249-250 |                   |                    | 5 |
| 82  | 57                    |         |                   |                    |   |
| 83-85   | 58b                   |         |                   |                    |   |
| <b>Mint of Viminacium (3 pieces)</b>                    |                       |         |                   |                    |   |
| 86-88   | 58b                   | 249     | <i>issue I</i>    |                    | 3 |
| Divo Augusto (1 piece, cat. 89)                         |                       |         |                   |                    |   |
| <b>Mint of Viminacium (1 piece)</b>                     |                       |         |                   |                    |   |
| 89  | 77                    | 250-251 |                   |                    | 1 |
| Herennius Etruscus (5 pieces, cat. 90-94)               |                       |         |                   |                    |   |
| <b>Mint of Rome (2 pieces)</b>                          |                       |         |                   |                    |   |
| 90-91   | 146                   | 250-251 |                   |                    | 2 |
| <b>Mint of Viminacium (3 pieces)</b>                    |                       |         |                   |                    |   |
| 92-93   | 142b                  | 250-251 | <i>issue II</i>   |                    | 3 |
| 94  | 149                   |         |                   |                    |   |
| Hostilian (3 pieces, cat. 95-97)                        |                       |         |                   |                    |   |
| <b>Mint of Rome (3 pieces)</b>                          |                       |         |                   |                    |   |
| 95-96   | 177b                  | 250-251 |                   |                    | 3 |
| 97  | 181d                  |         |                   |                    |   |
| <b>TREBONIANUS GALLUS (13 pieces, cat. 98-110)</b>      |                       |         |                   |                    |   |
| <b>Mint of Rome (3 pieces)</b>                          |                       |         |                   |                    |   |
| 99-100  | 32                    | 252     | <i>issue III</i>  |                    | 2 |
| 98 <sup>9</sup>   | 30                    | 253     | <i>issue IV</i>   |                    | 1 |
| <b>Mint of Rome or Viminacium (2 pieces)</b>            |                       |         |                   |                    |   |
| 101-102 <sup>10</sup>                                   | 41var.<br>and<br>note | 251-253 |                   |                    | 2 |
| <b>Mint of Viminacium (6 pieces)</b>                    |                       |         |                   |                    |   |
| 103   | 69                    | 251-253 | <i>issue I</i>    |                    | 1 |
|   |                       |         |                   |                    | ▷ |

|  |     |         |                  |               |   |
|--|-----|---------|------------------|---------------|---|
| ▷ 104-106  | 71  | 251-253 | <i>issue II</i>  |               | 5 |
| 107-108  | 72  |         |                  |               |   |
| <b>Mint of Antioch (2 pieces)</b>                  |     |         |                  |               |   |
| 110  | 92  | 251-253 | <i>issue I</i>   | officina .... | 1 |
| 109 <sup>11</sup>                                  | 79  | 251-253 | <i>issue II</i>  | officina ..   | 1 |
| <b>VOLUSIAN (4 pieces, cat. 111-114)</b>           |     |         |                  |               |   |
| <b>Mint of Viminacium</b>                          |     |         |                  |               |   |
| 112-114  | 206 | 251-253 | <i>issue I</i>   |               | 3 |
| 111  | 205 | 251-253 | <i>issue II</i>  |               | 1 |
| <b>GALLIENUS, JOINT REIGN (1 pieces, cat. 115)</b> |     |         |                  |               |   |
| <b>Mint of Viminacium (1 piece)</b>                |     |         |                  |               |   |
| 115  | 397 | 254     | <i>issue III</i> |               | 1 |

NOTE: For notes and table (nos. 1-11) cf. p. 176-endnotes.

The largest part of the find consists of antoniniani from the periods of Gordian III, Phillip I and family, and Trajan Decius and family, each with roughly the same percentage. Among the issues of Decius, an antoninianus from his commemorative series was identified (cat. 89). There is only a small number of coins issued by Trebonianus Gallus and Volusian as Augustus (17 pieces), while Aemilian's coinage is not present. The part of the hoard obtained by the National Museum in Belgrade ends with an antoninianus from Gallienus' third issue at the Viminacium mint in 254 (RIC 397). The large hoard from Jablanica ends with the same issue of Gallienus, as does a part of the Unknown site I hoard. The tpq. for the dating of the Smederevo hoard is provided by several pieces of Mariniana<sup>35</sup> and Gallienus, and in case of Vlajića Brdo I hoard and Dvorska hoard, apart from these, also by Valerian's coins, all which also belong to the 3rd issue from the Viminacium mint from 254. The last piece from the Parcane hoard belongs to this emission as well (Valerian, RIC 233). The remaining part of the Gornje Štiplje hoard, provided our additional attribution of Gallienus' coin is correct (RIC 132), could also be dated to 254, as the 3rd issue from the Rome mint. In any case, it is certain that the hoard belongs to the aforementioned horizon. On the basis of data from literature the unpublished find from Sikirica II is also included in this group, containing the latest piece by Gallienus, whose precise attribution is not known. At the same time, using previous analysis, the large Belgrade hoard is attributed to same period of storage, whose tpq. is determined by Valerian's pieces from the 1st and 2nd Viminacium issue (RIC 241 and 267 var.). To some extent, the find from Bujkovac, near Vranjska Banja, containing bronze coins from Viminacium and Dacia, deviates from the homogenous horizon of hoards stored in 254, since the Gallienus' piece from the Viminacium year of XVI provides a somewhat wider time frame.<sup>36</sup> It is linked to the autumn of 254 and, at

35 J. Fitz concludes that in case of Mariniana (RIC 6) the portrait and the legend are the same in the 3rd and 4th issue and that it was not possible to differentiate between them, cf. Fitz 1978: 668. For the 4th issue, spring of 254 – the beginning of 256, cf. Idem: 672-673. M. Vasić classifies the Mariniana issues (RIC 6) in the Donje Crniljevo hoard as the 5th issue from 256, cf. Vasić 2005: 49 (table) and 342, cat. 2037-2042.

36 For the time table of issues which provide tpq. to the hoards of this horizon, cf. supra ref. 4-13, 18.

the latest, the autumn of 255, when the local Viminacium mint was closed.<sup>37</sup> During the previous (XV) year (autumn 253/autumn 254), the mint had not been producing local bronze,<sup>38</sup> which is mostly related to economic reasons.<sup>39</sup> Considering that the Supska find was not delivered to the Museum in its entirety and that the chronology of present issues does not imply a definite time frame, the fact that most of the hoards from the territory of Serbia belong to the same horizon indicates that this hoard might also have been hidden during the beginning of Valerian's and Gallienus' joint reign, i.e. at some point during 254.

With respect to mints, in the Supska find the most prevalent are the antoniniani from the Rome mint (83), which, as demonstrated by the content analysis of other hoards, remained the primary supplier for the coin circulation in this region.<sup>40</sup> Syrian Antioch with 8 pieces kept approximately the same (previously determined) ratio, for the area from the Balkans to the north.<sup>41</sup> With regard to the antoniniani mint in Viminacium, although identification has changed several times, the argumentation accepted today as applied in the studies by J. Fitz, who published a large hoard from Gorsium, and later by M. Vasić in his study on the denarii and antoniniani hoard from Donje Crniljevo (Roman province of Dalmatia) suggests that it was opened during the time of Phillip I, that it expanded greatly during the rule of Trajan Decius and that it lasted until the end of the joint reign of Valerian I and Gallienus.<sup>42</sup> On the basis of this conclusion, the Viminacium mint was produced 21 pieces in the following order: Trajan Decius (3 – cat. 78-80), consecration issue DIVO AVGVSTO coined under Decius (1 - cat. 89)<sup>43</sup>, Herennia Etruscilla (3 – cat. 86-88)<sup>44</sup>, Herennius Etruscus

37 After 260, the number of mints which made coins in bronze decreased sharply, cf. Callu 1969: 14-15; Vasić 2005: 47.

38 For the coinage of Viminacium bronze, cf. Borić-Brešković 1976.

39 Dušanić 1961: 142-143; Borić-Brešković 1976: 9.

40 Vasić 1972: 60.

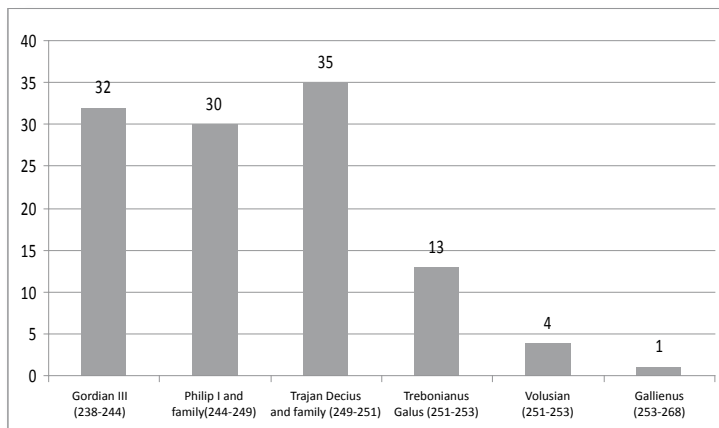
41 For a discussion regarding the extension of pieces from the mint of Antioch, cf. Vasić 1972: 60-61.

42 In the book by J. Fitz, various interpretations concerning the operation of the Viminacium mint were given, as well as complete bibliography concerning this question, cf. Fitz 1978: 611- 684. For a description of the circumstances which led to the increasing importance of the Viminacium mint for coin supply of the Danubian provinces, cf. Vasić 2005: 18-20, 22-23, 26, 28, 35, 47, 64.

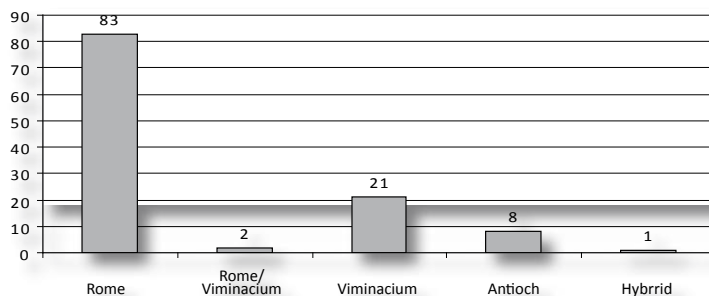
43 For a discussion concerning the attribution of the „divi“ series, cf. Fitz 1978: 643-644.

44 For a discussion concerning the attribution of issues by Herennia Etruscilla with straight hair, cf. Fitz 1978: 644-645.

(3 – cat. 92-94), Trebonianus Gallus (6 - cat. 103-108); Volusian (4 - cat. 111-114) and Gallienus (1 – cat. 115).<sup>45</sup> Hostilian is not present in the issues from this mint.<sup>46</sup>



Graph 1: Frequency of antoniniani according to rulers



Graph 2: Frequency of antoniniani according to mints

45 Namely, the highest percentage of coins was made in Rome, which is understandable, as this mint was dominant in the Balkans until the opening of the secondary imperial mint in Viminacium, during the rule of Phillip I. The Viminacium mint met the demands of the Balkan region to a large extent, and its participation greatly increased during the rule of Trajan Decius (250/1) and Trebonianus Gallus, since during those years it carried most of the burden for the coin supply to the Danubian provinces, due to the war with the Goths and the logistics support to the Lower Moesia and Thrace. Antioch, which was operational as early as the time of Septimius Severus, is represented in the hoard by a small number of coins, probably because of the difficult supply during the wars. During the time of Valerian I the role of the Viminacium mint became more prominent, until its closure in the year 257, or at the beginning of 258, and its partly relocation to Colonia Agrippinensis, present-day Cologne (during the year 257, half of the Viminacium mint was transferred to Colonia Agrippinensis so that the troops in that part of the limes could regularly receive their pay), cf. Vasić 2005.

46 M. Vasić concludes that few specimens of Hostilian's antoniniani from the Viminacium mint were found in the hoards from Upper Moesia, cf. Vasić 2005: 23.

An unknown variant was identified with Phillip II as Caesar (M IVL PHILIPPVS CAES) and it occurs combined with the reverse side of Gordian III (AETERNITATI AVGG, Sol - cat. 60). The obverse is from the mint of Rome and is dated in the year of 244-246 according to RIC and J. Fitz,<sup>47</sup> or 245-247 according to M. Vasić.<sup>48</sup> RIC does not mention this piece, nor do V. Kondić, J. Fitz and M. Vasić. An analogous piece was found in the antoninianus with same reverse type, minted for Phillip I (IMP PHILIPPVS AVG), classified in RIC as Phillip's hybrid issue with Gordian's reverse (RIC 90).

To date, it is uncertain whether the two pieces of Trebonianus Gallus (cat. 101-102) were made in Rome or Viminacium, or whether these coins are a hybrid combination. The obverse contains the inscription IMP CAE C VIB TREB GALLVS AVG, typical of the Rome mint, while the reverse type PIETAS AVGG with the image of Pietas veiled, standing at the front with both arms spread, in the field to the left a small altar, was seen on Gallus' coins from the Viminacium mint, but with the obverse legend IMP C C VIB TREB GALLVS AVG (RIC 72 – cf. Supska I, cat. 107).<sup>49</sup> For Gallus' Rome coinage RIC 41 provides a reverse type without an altar, while noting that the variants with an altar are typical for the "Milan" mint.<sup>50</sup> A type equal to the specimens from Supska was published by Besly and Bland, who marked it as RIC 41n. It was included in the issues of the Rome mint, 3rd issue.<sup>51</sup> Similarly, Fitz attributed it to the Rome mint.<sup>52</sup> M. Vasić did not identify this Gallus' type from the Rome mint, but it does exist in case of Volusian with the obverse IMP CAE C VIB VOLVSIANO AVG (RIC 182),<sup>53</sup> while in case of Gallus the same reverse type was noted at the Viminacium mint (obv. IMP C C VIB TREB GALLVS AVG).<sup>54</sup> On the other hand, V. Kondić, in his publication of the Belgrade denarii and antoniniani find, attributes the Gallus' coin of this type, with the obverse legend IMP CAE C VIB TREB GALLVS AVG, to the mint of Viminacium.<sup>55</sup> While pointing out the question of attribution for the combination of reverse type from the Viminacium mint with the obverse legend from the Rome mint (IMP CAE C VIB...), M. Vasić nonetheless leaves this question open and does not attempt to give the final judgement, although he believes that this obverse/reverse combination could suggest that the obverse mould templates were sent to the Viminacium mint from Rome.<sup>56</sup>

47 RIC IV/3, 95-96, 101; Fitz 1978: 707.

48 Vasić 2005: 17 (table 9), 145-148 (245-247, officina 2).

49 Viminacium, 251-253, 2nd issue, cf. Vasić 2005: 25-26, 31 and cat. 1016-1029.

50 Variant of rev., altar I. – the normal Milan variety, cf. RIC IV/3, p. 163, note ad no. 41.

51 Besly, Bland 1983: 95, cat. 364.

52 Fitz 1978: 719, cat. 1699 (251-253, Rome).

53 This type with the obverse legend IMP CAE C VIB VOLVSIANO AVG is dated to 252, 3rd issue, cf. Vasić 2005: 30 and. cat. 888-898.

54 This type with the obverse legend IMP C C VIB TREB GALLVS AVG is dated as 2nd issue 251-253, cf. Vasić 2005: 31 and. cat. 1016-1029.

55 Kondić 1969: 57-58, 148, cat. 2333; Kondić 1972: 25.

56 Vasić 2005: 28. Namely, in his study on the Crniljevo hoard, M. Vasić pointed to the difficulties in the exact identification of emissions and officinae of Trajan Decius, and of Trebonianus Gallus and Volusian, especially

A few more pieces from the Supska hoard require commentary.

The issue of Phillip I (cat. 42) with the obverse ANNONA AVGG, Annona standing left, holding corn-ears over prow and cornucopiae (RIC 29) Mattingly dates to the time between 245 and 247 as the 3rd issue of the Rome mint.<sup>57</sup> In his analysis of the Belgrade find, V. Kondić classifies this type of the 3rd issue as the 3rd officina, just like one other similar type (RIC 28c), which has a modius instead of a prow on the reverse side (cf. Supska, cat. 40-41). In the Donje Crniljevo hoard M. Vasić identified only the RIC 28c type, which, however, he attributed to the operation of the 1st officina.<sup>58</sup> In any case, the specimen cat. 42 belongs to the 3rd issue, but the question of the officina remains open.

The antoninianus by Phillip I (cat. 52) with the short obverse legend IMP PHILIPPVS AVG and the reverse ROMAE AETERNAE, Roma sitting left, holding Victory and a sceptre, with a shield on the side, an altar in front, we classified as RIC 65 note. This type, Mattingly asserts, has a spear instead of a sceptre, but concludes in a note that Cohen (C 171) identified a variant with a sceptre rather than a spear. In the introductory note, the issue RIC 65 with the short obverse legend and the reverse ROMAE AETERNAE (altar) is dated as the 4th issue from 247 by the Rome mint, while S.K. Eddy sees it as the 7th issue from 248-249, by the same mint.<sup>59</sup> V. Kondić identified 4 RIC 65 type pieces in the Belgrade hoard, but does not provide photos of the specimens.<sup>60</sup> A specimen of this type, however, was found neither in J. Fitz, nor in M. Vasić. Both authors catalogued the variant without an altar on the reverse side (RIC 106),<sup>61</sup> which Fitz, in accordance with RIC, interprets as a hybrid, while M. Vasić interprets it as an issue by the Viminacium mint.<sup>62</sup>

The antoniniani from Supska made while Phillip was Caesar (cat. 55-59), and on the photo published in RIC (pl. 8, 8), clearly show that the Caesar is holding a spear in his left hand. In the description under RIC 218d Mattingly states that the Caesar is

---

in the case of hybrid issues, which are made by combining obverse and reverse moulds, and also to the inaccurate distribution of emissions and officinae in the case of Valerian.

57 RIC IV/3: 57.

58 Vasić 2005: 17 and cat. 423-433. Judging by the photo, the specimen from the Donje Crniljevo hoard, cat. 429, could belong to type RIC 29 (prow), rather than type RIC 28c (modius).

59 RIC IV/3: 58. For a comparison table of the issues by the Rome and Viminacium mint with ROMAE AETERNAE on the reverse side (RIC 65- obv.: IMP PHILIPPVS AVG and RIC 106A – obv.: IMP M IVL PHILIPPVS AVG), cf. Fitz 1978: 640. For the dating of the series RIC 65 and the table of hoards which included this type, cf. Eddy 1967: 86-87, 99 and pl. VII, 17, cat. 1110 (Smyrna Hoard).

60 Kondić 1969:130, cat.1686-1689.

61 Mattingly believes that the coin without an altar on the reverse is a hybrid with a reverse side from an earlier issue, cf. RIC IV/3:75, no. 65 note. Ad hybrid RIC IV/3:81, no. 106 (without an altar), cf. note: with this obv., except the variant of rev. with altar in front, l.

62 Fitz 1978: 704, cat. 1001-1005, rev. Rom 5 (hybride mit revers des Philippus); Vasić 2005: 18 and cat. 575 - type Roma 2a I, RIC no. 106 (Viminacium, 246-247, issue I).

holding a standard instead of a spear. We assume that a mistake happened, which V. Kondić pointed out earlier.<sup>63</sup>

The Trajan Decius type (cat. 78) with the obverse legend IMP CAE TRA DECIVS AVG and the reverse DACIA FELIX (RIC 37c), according to Fitz, belongs to the 1st issue by the Viminacium mint, which dates to 250-251 (?).<sup>64</sup> The type was not identified in the Donje Crniljevo hoard, but specimens with the same obverse legend, characteristic for the 1st Viminacium issue, M. Vasić dates to 249.<sup>65</sup> On the other hand, both authors classify the antoniniani with the short legend IMP CAE TRA DEC AVG as the 2nd issue from the same mint, which both date to 250-251.<sup>66</sup>

Thanks to the different hairstyle, a difference was found between Etruscilla's Roman and Viminacium issues (cat. 86-88). In that aspect, we adhered to the attribution given by J. Fitz and M. Vasić, who determine the bust resting upon a crescent moon with straight hair, bent at the back so as to attach to the diadem as a Viminacium issue.<sup>67</sup>

The find also contains a antoninianus variant of Trebonianus Gallus (cat. 109) with the reverse ADVENTVS AVG (RIC 79) by the Antioch mint, with the officina mark · at the obverse and in the exergue of the reverse side. Among the Antioch issues published in the studies by J. Fitz, Besly & Bland and M. Vasić, this officina mark has not been identified.<sup>68</sup> The specimen was, according to the type and sequence of the similar issues present in Besly & Bland and M. Vasić, categorized as the 2nd issue of the same mint.<sup>69</sup>

The Gallus' specimen cat. 110, also from the Antioch mint, has on the reverse side the inscription VDERITAS (sic!) AVG instead of VBERITAS AVG. The same inscription was noted by M. Vasić in the Donje Crniljevo hoard.<sup>70</sup>

The time of burial for the Supska I hoard was determined by an antoninianus by Gallienus from the period of joint rule with Valerian I, which is dated to 254 and which belongs to the 3rd issue by the Viminacium mint. As already mentioned, this links the find to the hoard horizon of 254, which are almost exclusively composed of

63 The same mistake or confusion on the coins from the Belgrade find was noted V. Kondić, who said it was obvious that it was a spear, rather than a standard, cf. Kondić 1969: 134, cat. 1813-1852.

64 Fitz: 657, 712 (cat. 1413-1414).

65 Vasić 2005: 183 (cat. 767-770).

66 Fitz 1978: 658, 712-713; Vasić 2005: 183-184 (cat. 774-777).

67 Fitz 1978: 644-645, 759. M. Vasić dates these issues as the 1st Viminacium issue of 249, cf. Vasić 2005: 22 (table 13) and 183, cat. 771-773. On the other hand, authors of Roman imperial Coinage allow the possibility that Etruscilla's coins with straight hair might belong to a later issue, cf. RIC IV/3: 109.

68 J. Fitz has specimens of this type without the mark (Fitz 1978: 720, cat. 1790-1795) and with the officinal mark · (Fitz 1978: 720, cat. 1796-1797). E. Besly and R. Bland published a specimen without the officina label on the reverse and classified it as 2nd series of the Antioch mint (Besly-Bland 1983: 96, cat. 394). M. Vasić identified the same type in two variants: a specimen with the officina mark IIV (Vasić 2005 : 32 and cat. 1110) was classified as the 1st issue, while specimens without the officina mark (Vasić 2005 : 32 and cat. 1061-1063) were classified as the 2nd issue of the Antioch mint from 251-253.

69 Besly-Bland 1983: 96; Vasić 2005: 33.

70 Vasić 2005: 31 i 224, cat. 1103.

denarii and antoniniani or just antoniniani. The exceptions are Vlajića Brdo II, where Roman imperial silver is dominant, together with 136 bronze coins from Viminacium and Dacia, Gornje Štiplje with 2 Viminacium bronze coins and Bujkovac with only local bronze coins. The most numerous hoards from the middle of the 3rd century contain, however, the coins by Gallus, Volusian and Aemilian from 252/253 as the latest ones, except for the Čičevac hoard with a Gallus piece and Unknown site 2 with a Volusian piece, both dated to the end of 251.<sup>71</sup> These are situated mostly around the valleys of Morava and their storage is can be explained by several causes, among which the prevailing ones are: political instability, the struggle of pretenders to the throne,<sup>72</sup> marauder attacks,<sup>73</sup> but also barbarian raids, which are not explicitly mentioned by the sources.<sup>74</sup> Of the circumstances which brought about the hiding of the Šupska find, as well as other hoards of the same horizon, the relevant ones are events in the surrounding regions and historical notes pertaining to the period between 253 and 254. Upon Valerian's ascendance to the throne during the autumn of 253, who immediately appointed Gallienus as Augustus and made him his co-ruler,<sup>75</sup> prevented the military anarchy for a while, but the barbarian raids increased and intensified. As early as 253 Valerian was forced to defend the eastern frontier.<sup>76</sup> On his travel to the east, he passed through the Bassianae part of Limes, and probably through the camps in Singidunum and Viminacium situated on the *via publica* which went along the Danubian limes.<sup>77</sup> It is assumed that at the beginning of his reign Quadi and Iazyges invaded Pannonia.<sup>78</sup> The same region was attacked by Marcomani around 254, who reached Italy and Ravenna, forcing Gallienus to concede a part of Upper Pannonia.<sup>79</sup> This year is also associated with the incursion of Goths, who crossed the Danube, plundered Thrace and Macedonia and reached Thessalonica,<sup>80</sup>

71 For an overview of the hoards from the territory of Serbia related to the horizon of 252/253, cf. supra ref. 16-17; for the hoards from the region of Upper Moesia, also see Arsenijević 2004: 230-231 with literature.

72 Inspired and implemented mostly by Danubian legions, when most of the emperors came to the throne with the help of Illyrian troops, cf. Arsenijević 2004: 230-231. For the crisis in the Empire, cf. CAH XII: 167-169; Alföldi 1967: 344-347.

73 One of the reasons which contributed to the storage of hoards from this horizon could be the related to the activities of latrones, cf. *infra* ref. 97.

74 On the basis of numismatic finds (Unknown site hoard and Glibovac hoard, both kept at the National Museum in Belgrade), M. Mirković believes that Upper Moesia could have been exposed to attacks of the Sarmatian tribe of Iazyges (which settled in the region of present-day Bačka and Banat) as early as 252/253, cf. Mirković 1977: 249-250. On the same matter, Arsenijević 2004: 231.

75 The beginning of Valerian's rule happened during September or the first few days of October in 253. About that, Wickert, RE XIII/1, s.v. Licinius (Valerianus), no. 173, col. 489-490; CAH XII: 169; Alföldi 1967: 347; Lallemand 1972: 17-18; Vasić 2005: 38. For the chronology of events during 253, cf. Doyen 1988: 44-45.

76 CAH XII: 170, 181.

77 Dušanić 1965: 91-99; Kondić 1969: 21-22; Mirković 1977: 253-254; Doyen 1988: 45.

78 CAH XII: 139, 181; Alföldi 1967: 312, 360.

79 Eutropius 9, 7; CAH XII: 139, 147, 181; Alföldi 1967: 312-313, 322, 330 and ref. 73, 360; Vasić 1967: 72 and ref. 49-50.

80 Hist. Aug. Gall. 5, 5; CAH XII: 147, 181; Alföldi 1967: 322, 360; Vasić 1968: 72 and ref. 51.



while Zosimus reported barbarian raids of Italy and Illyric.<sup>81</sup> The empire was ravaged by plague, which appeared under Gallus and continued unabated for fifteen years, undermining the defences of the Empire and killing significant numbers of its population.<sup>82</sup> The sources report from the time of Decius onwards the proscription of Christians became rampant, continuing under Gallus and Valerian, and ended by Gallienus only after Valerian's death.<sup>83</sup> However, the circumstances towards the end of 253 and during 254 on the territory of Upper Moesia and north-eastern Dalmatia can only be deduced from the coin hoards, whose latest pieces come from almost concurrent series. Concentrated in the mining areas to the south of the Sava river (Dvorska near Krupanj), and agriculturally developed and densely populated territories to the south of the Danube and along the Morava valley, all the way to the mountain slopes of Jastrebac (Jablanica),<sup>84</sup> and also further to the south by Južna Morava (Bujkovac near Vranjska Banja), the number and distribution of the hoards indicate to the scale of the region and the dangers it was exposed to<sup>85</sup>. Almost certainly, they indicate an immediate danger or an enemy attack.<sup>86</sup> Economically prosperous mining areas<sup>87</sup> and agricultural estates situated alongside Roman communication lines<sup>88</sup> could have been an alluring target for barbarian raids, unrecorded by the sources. One of the suggestions is the Sarmatian tribe of Iazyges,<sup>89</sup> whose incursions to the Roman soil were reported by narrative sources from the time of Gallienus' sole reign.<sup>90</sup> The finds of the stored coin hoards support this claim, on the basis of which the routes for their incursion might be drawn. At the same time, barbarian onslaughts to other Danubian provinces, especially Pannonia and Thrace, were undoubtedly unsettling and contributed to instability in Upper Moesia and south-eastern Dalmatia. Although the Iazyges raid seems the most likely reason for the storage of hoards of this horizon, their burial could have been caused by other factors. To the *latrones*, the

81 Zosimus 1, 31; CAH XII: 147; Alföldi 1967: 322; Vasić 1967: 72 i ref. 52.

82 For the plague which raged from the time of Gallus to Claudius' death and greatly contributed to the devastation of romanized population, along with wars, cf. CAH XII: 167-168, 171; 198, 227-228; Parker 1958: 163, 165. It was noted that the suffering caused by the pillaging of Goths was more tolerable than the Plague (Zosimus 1, 37, 3).

83 For the persecution of Christians, cf. CAH XII: 166-168, 202-207, 520-522, 656-658; Parker 1958: 159-160, 166, 341, ref. 46.

84 Mirković 1977: 253; Mirković 1981: 90.

85 Borić-Brešković 1988: 91. Another hoard with bronze coins from Viminacium and Dacia comes from the environs of Vranje, the tpq. of which was linked to 252, cf. Borić-Brešković 1988: 89-96 and supra ref. 16.

86 This was pointed out by M. Vasić, cf. Vasić 1972: 65.

87 M. Mirković believes that the barbarian incursion of 254 had a pillaging character and that it was directed to mining areas along the Drina (Krupanj, perhaps Srebrenica as well), and also to the dardanic mines of the central Upper Moesia, cf. Mirković 1977: 253.

88 Cf. *supra* ref. 28.

89 M. Mirković 1977: 249-257, in the study of the barbarian incursion to the northeast Dalmatia and Upper Moesia, in view of the finds from Dvorska, Smederevo, Supska and Jablanica, concludes that must have been done by the Sarmatian tribe of Iazyges.

90 M. Mirković 1977: 251.

areas covered by our coin finds seemed just as enticing, and their activities had been well-known ever since the 2nd century.<sup>91</sup> The plague danger should also not be ruled out, which was decimating the population at the time, nor the possible persecutions of the Christians. Although the real cause for the burial of the Supska coin hoard, just like many others in chronological proximity, which were densely concentrated along the fertile Morava valley, one of the busiest traffic routes in the Balkans, remains in the realm of hypotheses, while one or more of them might have forced the owner to hide his savings.

Translated by Željko Radulović

Author of photography: Nebojša Borić

---

91 The activities of *latrones* in Moesia and Dalmatia during the 2nd and the beginning of the 3rd century are well-known, cf. Mócsy 1968: 351-354; Mócsy 1970: 194-198. In Dardania and eastern Dalmatia beneficiary posts were erected to protect passengers and cargo from marauders, cf. Mirković 1971: 265-271; Vasić 1986: 26-29.

## ENDNOTES (Table from text, pp. 164-167)

- 1 According to: Vasić 2005, Kondić 1969, Fitz 1978 and Besley, Bland 1983.
- 2 Kondić 1969: 28 and cat. 945-948.
- 3 Kondić 1969: 40 (officina 3); Vasić 2005: 17 and 139-140, cat. 423-433 (officina 1).
- 4 Kondić 1969: 40 (officina 3); cf. Vasić 2005: cat. 429; infra ref. 63-64.
- 5 RIC IV/3: 58, 75 no. 65 note; infra ref. 65-68.
- 6 Phillip II as caesar with rev. of Gordianus III. Obverse could be dated in 244-246 AD (RIC IV/3, 95-96, 101; Fitz 1978: 707) or 245-247 AD, officina 2 (Vasić 2005: 17 - table 9, 145-148); infra ref. 53-54.
- 7 Vasić 2005: cat. -, cf. 183 (cat. 767-770) emissions with same obv. Imp Cae Tra Decius Avg, 249, 1. issue; Fitz 1978: 657 and 712 (cat. 1413-1414): 250-251 (?), 1. issue; infra ref. 70-72.
- 8 Rome, 249- 250 AD (Vasić 2005: 176-180, cat. 716-749); 249-251 AD (Fitz 1978: 714-715).
- 9 Vasić 2005: 30 and cat. 904-910.
- 10 Kondić 1969: 57 and cat. 2333; Kondić 1972: 25 (Viminacium); Fitz 1978: 719, cat. 1699 (251-253 - Rome); Vasić 2005: - ; infra ref. 55-62.
- 11 Analogy, cf. Besly, Bland 1983: 96; Vasić 2005: 33; infra ref. 74-75.

## CATALOGUE

In the Catalogue of the Supska hoard we adhered to the sequence of issues given in Roman Imperial Coinage. In separate column we adhered to chronological tables and the time table of issues and officinae given in the study of the large denarii and antoniniani hoard from Donje Crniljevo by M. Vasić (Vasić 2005). For the pieces which were not present in the Crniljevo find we adhered to the time tables and classifications of issues given by: V. Kondića, Besly-Bland-a i J. Fitz-a.

References are made to:

H. Mattingly, E. A. Sydenham, C. H. V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, IV/3, *Gordian III – Uranius Antoninus*, London 1962 (RIC IV/3).

H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, V/1, *Valerian to Florian*, London 1962 (RIC V/1).

V. Kondić, *Beogradski nalaz denara i antoninijana. Septimije Sever – Valerijan / The Singidunum Hoard of Denarii and Antoniniani*, Beograd 1969 (Kondić 1969).

J. Fitz, *Der Geldumlauf der römischen Provinzen im Donaugebiet Mitte des 3. Jahrhunderts*, Budapest – Bonn 1978, (Fitz 1978).

E. Besly - R. Bland, *The Cunetio Treasure. Roman Coinage of the Third Century AD*, London 1983 (Besly-Bland 1983).

M. Vasić, *Ostava denara i antoninijana iz Donjeg Crniljeva / A Hoard of Denarii and Antoninians from Donje Crniljevo*, Beograd 2005 (Vasić 2005).

Abbreviations: l., left; r., right; std., seated; stg., standing

## GORDIANUS III (32 pieces, cat. 1-32)

| No. | Wt.  | Size Axis | Obverse   | Reverse  | RIC  | Date   | NM Coll., Inv. No. |
|-----|------|-----------|---|--|--|--|--------------------|
| 1   | 4.3  | 22.4 NE   | IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG<br>Bust radiate, draped, cuirassed r.  | VIRTVS - AVG<br>Virtus in military dress, stg. front, head l., resting r. hand on oval shield set on ground and holding vertical spear in l. | RIC IV/3, p. 16, no. 6;<br>Rome, end of July 238– end of July 239, first issue | Rome, 238-239, issue I-II, officina 1, Vasić 2005: 15 and cat. 78-79 | 157/92             |
| 2   | 4.11 | 23.1 NE   | IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG<br>Bust radiate, draped, cuirassed, r. | A-EQVI-TAS AVG<br>Aequitas stg. front, head l., holding scales and cornucopiae.  | RIC IV/3, p. 19, no. 34;<br>Rome, 240, January 1st-March (?), third issue      | Rome, 240, issue III, officina 2, Vasić 2005: 15 and cat. 104-107    | 157/97             |

|    |      |            |  |  |   |  |         |
|----|------|------------|--|--|---|--|---------|
| 3  | 3.75 | 21.7<br>NE | IMP CAES M ANT<br>GORDIANVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r. | CONCORD-IA<br>AVG<br>Concordia std. l.<br>on throne, holding<br>patera and double<br>cornucopiae.  | RIC IV/3, p.<br>19, no. 35;<br>Rome,<br>240, January<br>1st-March (?),<br>third issue | Rome,<br>240, issue<br>III, officina 2,<br>Vasić 2005:<br>15 and cat.<br>108-109       | 157/37  |
| 4  | 4.34 | 23.6<br>SE | IMP CAES M ANT<br>GORDIANVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r. | P M TR P II COS<br>P P<br>Gordian, togate,<br>veiled, stg. front,<br>head l., sacrificing<br>out of patera in r.<br>hand over altar,<br>wand in l. hand. | RIC IV/3, p.<br>19, no. 37;<br>Rome,<br>240, January<br>1st-March (?),<br>third issue | Rome,<br>240, issue<br>III, officina 3,<br>Vasić 2005:<br>15 and cat.<br>127-128       | 157/53  |
| 5  | 4.69 | 22.9<br>NE | IMP CAES M ANT<br>GORDIANVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r. | VIR-TV-S AVG<br>Virtus, helmeted<br>in military dress<br>stg. front, head l.,<br>holding branch and<br>spear, shield rests<br>against r. foot.           | RIC IV/3, p.<br>19, no. 39;<br>Rome,<br>240, January<br>1st-March (?),<br>third issue | Rome,<br>240, issue<br>III, officina 1,<br>Vasić 2005:<br>15 and cat.<br>90-93         | 157/74  |
| 6  | 4.08 | 23.5<br>S  | Similar.   | Similar.   | „   | „  | 157/43  |
| 7  | 4.79 | 24.3<br>N  | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.  | AEQVITAS AVG<br>Aequitas stg.<br>front, head l.,<br>holding scales and<br>cornucopiae.   | RIC IV/3, p.<br>22, no. 63;<br>Rome,<br>240, third<br>issue                           | Rome,<br>240, issue<br>III, officina 2,<br>Vasić 2005:<br>15 and cat.<br>113-114       | 157/15  |
| 8  | 3.84 | 22.9<br>NE | Similar.   | Similar, but<br>A-EQVITA-S AVG   | „   | „  | 157/49  |
| 9  | 3.69 | 22.5<br>NE | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.  | CONCORDIA<br>MILIT<br>Concordia std. l.<br>on throne, holding<br>patera and double<br>cornucopiae.   | RIC IV/3, p.<br>23, no. 65;<br>Rome,<br>240, third<br>issue                           | Rome,<br>240, issue<br>III, officina 2,<br>Vasić 2005: 15<br>and cat. 116              | 157/101 |
| 10 | 3.64 | 24<br>SW   | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.  | LIBERALITAS AVG<br>III<br>Liberalitas stg.<br>front, head l.,<br>holding abacus and<br>cornucopiae.  | RIC IV/3, p.<br>23, no. 67;<br>Rome,<br>240, third<br>issue                           | Rome,<br>240, issue<br>III, officina 3,<br>Vasić 2005:<br>15 and cat.<br>130-131       | 157/19  |
| 11 | 4.76 | 22.2<br>SE | Similar.   | Similar.   | „   | „  | 157/85  |
| 12 | 4.09 | 23<br>S    | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.  | AETER-NITATI AVG<br>Sol stg. front, head<br>l., raising r. hand<br>and holding globe.  | RIC IV/3, p.<br>24, no. 83;<br>Rome,<br>241-243,<br>fourth issue                      | Rome,<br>241-243,<br>issue IV,<br>officina 2,<br>Vasić 2005:<br>15 and cat.<br>165-178 | 157/12  |

|    |      |            |   |   |  |  |        |
|----|------|------------|---|---|--|--|--------|
| 13 | 4.78 | 22.4<br>SW | Similar.  | Similar, but AETER-<br>NITATI AVG.  | „  | „  | 157/56 |
| 14 | 4.13 | 22.4<br>SE | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.  | IOVI - STATORI<br>Jupiter stg. front,<br>head r., holding<br>long sceptre and<br>thunderbolt.   | RIC IV/3, p.<br>25, no. 84;<br>Rome,<br>241-243,<br>fourth issue | Rome,<br>241-243,<br>issue IV,<br>officina 1,<br>Vasić 2005:<br>15 and cat.<br>137-147                     | 157/50 |
| 15 | 4.01 | 23.3<br>N  | Similar.  | Similar.  | „  | „  | 157/79 |
| 16 | 3.78 | 23.7<br>NE | Similar.  | Similar.  | „  | „  | 157/94 |
| 17 | 4.43 | 23.9<br>NE | Similar.  | Similar.  | „  | „  | 157/93 |
| 18 | 4.69 | 22.9<br>NE | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.  | P M - TR P IIII<br>COS II P P<br>Apollo, bare to<br>waist, std. l., holding<br>branch and resting<br>l. elbow on lyre.                            | RIC IV/3, p.<br>25, no. 88;<br>Rome,<br>241-243,<br>fourth issue | Rome,<br>241-243,<br>issue IV,<br>officina 3,<br>Vasić 2005:<br>15 and cat.<br>203-209                     | 157/62 |
| 19 | 4.98 | 23.4<br>NE | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.  | P M TR - P V COS<br>II P P<br>Apollo, bare to<br>waist, std. l., holding<br>branch and resting<br>l. elbow on lyre.                               | RIC IV/3, p.<br>25, no. 89;<br>Rome,<br>241-243,<br>fourth issue | Rome,<br>241-243,<br>issue IV,<br>officina 3,<br>Vasić 2005:<br>15 and cat.<br>210-216                     | 157/86 |
| 20 | 3.85 | 23<br>SE   | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.  | P M TR P VI -<br>COS II P P<br>Gordian in military<br>dress, stg. r., holding<br>transverse spear and<br>globe.                                   | RIC IV/3, p.<br>25, no. 94;<br>Rome,<br>241-243,<br>fourth issue | Rome,<br>241-243,<br>issue IV,<br>officina 2,<br>Kondić 1969:<br>28 and cat.<br>945-948;<br>Vasić 2005: -; | 157/90 |
| 21 | 4.03 | 22.5<br>SW | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r. | VIRTVTI A-VGVSTI<br>Hercules, naked,<br>stg. r., resting right<br>hand on hip and<br>resting l. on club set<br>on rock: lion-skin<br>beside club. | RIC IV/3, p.<br>25, no. 95;<br>Rome,<br>241-243,<br>fourth issue | Rome,<br>241-243,<br>issue IV,<br>officina 3,<br>Vasić 2005:<br>15 and cat.<br>217-238                     | 157/18 |
| 22 | 3.64 | 22.1<br>NE | Similar.  | Similar, but VIRTVTI<br>AVGVSTI.  | “  | “  | 157/78 |
| 23 | 4.78 | 24.1<br>NE | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.  | FELIC-I-T TEMP<br>Felicitas stg. l.,<br>holding long<br>caduceus and<br>cornucopiae.  | RIC IV/3, p.<br>30, no. 140;<br>Rome,<br>243-244, fifth<br>issue | Rome,<br>244, issue<br>V, officina 3,<br>Vasić 2005:<br>15 and cat.<br>285-292                             | 157/48 |

|    |      |            |   |   |  |   |        |
|----|------|------------|---|---|--|---|--------|
| 24 | 4.68 | 24.2<br>S  | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.                     | FORT RE-DVX<br>Fortuna std. l.,<br>holding rudder and<br>cornucopiae; under<br>seat, wheel.               | RIC IV/3, p.<br>31, no. 143;<br>Rome,<br>243-244, fifth<br>issue | Rome,<br>244, issue<br>V, officina 1,<br>Vasić 2005:<br>15 and cat.<br>239-243                        | 157/95 |
| 25 | 3.66 | 23<br>S    | Similar.  | Similar, but F-ORT<br>REDVX   | "  | "   | 157/98 |
| 26 | 4.3  | 22.5<br>SW | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.                     | PROV-ID AVG<br>Providentia stg. l.,<br>holding wand over<br>globe and sceptre.                            | RIC IV/3, p.<br>31, no. 148;<br>Rome,<br>243-244, fifth<br>issue | Rome,<br>244, issue<br>V, officina 2,<br>Vasić 2005: 15<br>and cat. 248<br>(off. 1 error);<br>263-269 | 157/28 |
| 27 | 5.03 | 22.3<br>NW | Similar.  | Similar, but<br>PROVI-D - AVG.  | "  | "   | 157/58 |
| 28 | 4.76 | 22.3<br>N  | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.                      | SECVR-I-T PERP<br>Securitas stg. l., legs<br>crossed, holding<br>sceptre and resting<br>l. arm on column. | RIC IV/3, p.<br>31, no. 151;<br>Rome,<br>243-244, fifth<br>issue | Rome,<br>244, issue<br>V, officina 2,<br>Vasić 2005:<br>15 and cat.<br>275-279                        | 157/45 |
| 29 | 4.6  | 20.7<br>NE | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed,<br>r., seen from back. | F-ORTVNA REDVX<br>Fortuna std. l.,<br>holding rudder and<br>cornucopiae.                                  | RIC IV/3, p.<br>37, no. 210 ;<br>Antioch, 242-<br>244            | Antioch, 242-<br>244, Vasić<br>2005: 15 and<br>cat. 304-309   | 157/27 |
| 30 | 4.07 | 22.4<br>N  | Similar.  | Similar, but<br>F-O-RTVNA<br>REDVX.   | "  | "   | 157/67 |
| 31 | 4.17 | 22<br>N    | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed,<br>r., seen from back. | ORIE-N-S AVG<br>Sol stg. l. raising r.<br>hand and holding<br>globe.                                      | RIC IV/3, p.<br>37, no. 213;<br>Antioch, 242-<br>244             | Antioch, 242-<br>244, Vasić<br>2005: 15 and<br>cat. 310-316   | 157/13 |
| 32 | 4.61 | 23.5<br>SW | IMP GORDIANVS<br>PIVS FEL AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.,<br>seen from back.  | SEACVLI FE-<br>LICITAS<br>Gordian stg. r.,<br>holding spear and<br>globe.                                 | RIC IV/3, p.<br>37, no. 216;<br>Antioch, 242-<br>244             | Antioch,<br>242-244,<br>Vasić 2005:<br>15 and cat.<br>318-325   | 157/91 |

## PHILIP I AND FAMILY (30 pieces, cat. 33-62)

## PHILIP I

|    |      |            |  |   |   |  |        |
|----|------|------------|--|---|---|--|--------|
| 33 | 4.89 | 23.6<br>SE | IMP M IVL<br>PHILIPPVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r. | P M TR P II COS<br>P - P<br>Philip I std. l.<br>on curule chair,<br>holding globe and<br>short sceptre. | RIC IV/3, p.<br>68, no. 2b;<br>Rome,<br>245 | Rome,<br>245, issue<br>III, officina 3,<br>Vasić 2005:<br>17 and cat.<br>389-392 | 157/21 |
|----|------|------------|--|---|---|--|--------|

|    |      |            |  |   |   |  |        |
|----|------|------------|--|---|---|--|--------|
| 34 | 4.04 | 23         | IMP M IVL<br>PHILLIPVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.  | P M TR P - III<br>COS P P<br>Felicitas stg. l,<br>holding caduceus<br>and cornucopiae.        | RIC IV/3, p.<br>68, no. 3;<br>Rome,<br>246  | Rome,<br>246, issue<br>III, officina 3,<br>Vasić 2005:<br>17 and cat.<br>393-398                 | 157/61 |
| 35 | 3.71 | 23<br>N    | IMP M IVL<br>PHILLIPVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.  | P M TR P I-II-I –<br>C-OS II P P<br>Felicitas stg. l,<br>holding caduceus<br>and cornucopiae. | RIC IV/3, p.<br>69, no. 4;<br>Rome,<br>247  | Rome,<br>247, issue<br>III, officina 3,<br>Vasić 2005:<br>17 and cat.<br>399-405                 | 157/69 |
| 36 | 3.45 | 23.2<br>NE | Similar.   | Similar, but P M TR<br>P - IIII COS II P P.   | “   | “  | 157/82 |
| 37 | 3.84 | 22.6<br>N  | IMP PHILLIPVS<br>AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.        | SAECLVARES<br>AVGG<br>Stag (elk?) walking<br>r.: V in ex.                                     | RIC IV/3, p.<br>70, no. 19;<br>Rome,<br>248   | Rome,<br>248, issue V/<br>VI, officina<br>V in exergue,<br>Vasić 2005:<br>18 and cat.<br>531-536 | 157/81 |
| 38 | 3.79 | 23.4<br>NW | IMP PHILIPPVS<br>AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.       | SAECLVLM<br>NOVVM<br>Hexastyle temple<br>with statue (of<br>Roma) in centre of<br>columns.    | RIC IV/3, p.<br>71, no. 25b;<br>Rome,<br>248  | Rome,<br>248-249,<br>issue VII,<br>officina 2,<br>Vasić 2005:<br>18 and cat.<br>542-544          | 157/11 |
| 39 | 4.29 | 24.4<br>NW | IMP M IVL<br>PHILLIPVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.  | ADVENTVS AVGG<br>Phillip on horse<br>pacing l, raising r.<br>hand and holding<br>spear.       | RIC IV/3, p.<br>71, no. 26b;<br>Rome,<br>244-247  | Rome,<br>245, issue<br>II, officina 3,<br>Vasić 2005:<br>17 and cat.<br>382-385                  | 157/80 |
| 40 | 3.91 | 24.4<br>S  | IMP M IVL<br>PHILIPPVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r. | ANNONA AVGG<br>Annona stg. l,<br>holding corn-ears<br>over modius and<br>cornucopiae.         | RIC IV/3, p.<br>71, no. 28c;<br>Rome,<br>244-247  | Rome,<br>245-247,<br>issue III,<br>officina 1,<br>Vasić 2005:<br>17 and cat.<br>423-433          | 157/16 |
| 41 | 3.63 | 24<br>NW   | Similar.   | Similar.  | “   | “  | 157/33 |
| 42 | 4.6  | 23.6<br>N  | IMP M IVL<br>PHILIPPVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.  | ANNONA AVGG<br>Annona stg. l,<br>holding corn-ears<br>over prow and<br>cornucopiae.           | RIC IV/3, p.<br>72, no. 29;<br>Rome,<br>244-247;<br>(245-247,<br>issue 3, cf. p.<br>57) | Rome,<br>245-247,<br>issue III,<br>officina III,<br>Kondić 1969:<br>40; Vasić<br>2005:           | 157/1  |
| 43 | 3.93 | 24.5<br>S  | IMP M IVL<br>PHILIPPVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r. | FELICITAS TEMP<br>Felicitas stg. l.<br>holding long<br>caduceus and<br>cornucopiae.           | RIC IV/3, p.<br>72, no. 31;<br>Rome,<br>244-247   | Rome,<br>245, issue<br>II, officina 1,<br>Vasić 2005: 17<br>and cat. 366                         | 157/4  |



|    |      |            |  |   |   |   |        |
|----|------|------------|--|---|---|---|--------|
| 44 | 4.13 | 22.6<br>NW | IMP M IVL<br>PHILIPPVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.  | FIDE-S M-I-LIT<br>Fides stg. I,<br>holding sceptre and<br>standard.   | RIC IV/3, p.<br>72, no. 33;<br>Rome,<br>244-247   | Rome,<br>244, issue<br>I, officina 2,<br>Vasić 2005:<br>17 and cat.<br>343-344          | 157/84 |
| 45 | 4.62 | 24.4<br>SE | IMP M IVL<br>PHILIPPVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r. | LIBERALITAS<br>AVGG II<br>Liberalitas stg. I,<br>holding abacus and<br>cornucopiae.                               | RIC IV/3, p.<br>72, no. 38b;<br>Rome,<br>244-247  | Rome,<br>245, issue<br>II, officina 3,<br>Vasić 2005:<br>17 and cat.<br>386-387         | 157/29 |
| 46 | 3.52 | 23.5<br>NE | IMP M IVL<br>PHILIPPVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.  | ROMAE<br>AETERNAE<br>Roma std. I,<br>holding Victory and<br>sceptre: at her side,<br>shield.                      | RIC IV/3, p.<br>73, no. 44b<br>(pl. 6, 3);<br>Rome,<br>244-247  | Rome,<br>245-247,<br>issue III,<br>officina 1,<br>Vasić 2005:<br>17 and cat.<br>434-449 | 157/36 |
| 47 | 4.67 | 21.7<br>NE | Similar.   | Similar.  | “   | “   | 157/89 |
| 48 | 4.22 | 24<br>S    | IMP M IVL<br>PHILIPPVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.  | SALVS AVG<br>Salus stg. I, feeding<br>snake coiled around<br>altar and holding<br>rudder.                         | RIC IV/3, p.<br>73, no. 47;<br>Rome,<br>244-247   | Rome,<br>244, issue<br>I, officina 3,<br>Vasić 2005:<br>17 and cat.<br>363-365          | 157/77 |
| 49 | 4.44 | 23.1<br>SW | IMP M IVL<br>PHILIPPVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r. | VIR-TV-S AVG<br>Virtus std. I. on<br>cuirass, holding<br>branch and spear:<br>shield behind<br>cuirass.           | RIC IV/3, p.<br>74, no. 53;<br>Rome,<br>244-247   | Rome,<br>244, issue<br>I, officina 2,<br>Vasić 2005:<br>17 and cat.<br>346- 352         | 157/24 |
| 50 | 4.14 | 22.4<br>NE | IMP PHILIPPVS<br>AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.       | AE-QVITAS AVGG<br>Aequitas stg. I,<br>holding scales and<br>cornucopiae.  | RIC IV/3, p.<br>75, no. 57;<br>Rome,<br>247-249   | Rome,<br>247, issue<br>IV, officina 1,<br>Vasić 2005:<br>17 and cat.<br>491-495         | 157/26 |
| 51 | 3.51 | 23.2<br>NE | Similar.   | Similar, but<br>AE-QVITAS –<br>AVGG.  | “   | “   | 157/54 |
| 52 | 3.58 | 22.4<br>SW | IMP PHILIPPVS<br>AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.       | ROMAE AE-<br>TERNAE<br>Roma std. I,<br>holding Victory<br>and sceptre; at her<br>side shield: in front,<br>altar. | RIC IV/3,<br>p. 75, no. 65<br>note (C 171<br>gives sceptre<br>for spear on<br>rev.);<br>Rome,<br>247-249 (cf.<br>p. 58, 4. issue,<br>247) | Rome,<br>247, issue IV,<br>Fitz 1978:<br>640;<br>Vasić 2005: -                          | 157/17 |

|                            |      |            |  |   |   |   |        |
|----------------------------|------|------------|--|---|---|---|--------|
| 53                         | 4.08 | 22.8<br>S  | IMP C M IVL<br>PHILIPPVS P F<br>AVG P M<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r. | PAX FVNDA-TA<br>CVM PERSIS<br>Pax stg. l., holding<br>branch and<br>transverse sceptre.                     | RIC IV/3, p.<br>76, no. 69;<br>Antioch,<br>244–245 (?),<br>first issue, cf.<br>RIC, p. 54;            | Antioch, Year<br>–(?), Vasić<br>2005: 18 and<br>cat. 602                                | 157/44 |
| <b>Otacia Severa</b>       |      |            |  |   |   |   |        |
| 54                         | 4.07 | 22.4<br>NE | M OTACIL<br>SEVERA AVG<br>Bust diademed, dra-<br>ped, on crescent, r.            | IVNO CONS-<br>ERVAT<br>Juno, veiled, stg. l.,<br>holding patera and<br>sceptre.                             | RIC IV/3, p.<br>83, no. 127<br>and note:<br>probably of<br>Antioch;<br>Rome or<br>Antioch,<br>246–248 | Antioch, 244-<br>245, Vasić<br>2005: 18 and<br>cat. 585-592                             | 157/23 |
| <b>Philip II, Caesar</b>   |      |            |  |   |   |   |        |
| 55                         | 4.11 | 23.5<br>S  | M IVL PHILIPPVS<br>CAES<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.                | PRIN-CIPI I-VVENT<br>Philip II, in military<br>dress, stg. l., holding<br>globe and standard.               | RIC IV/3, p.<br>96, no. 218d;<br>Rome,<br>244–246   | Rome,<br>245-247,<br>issue III,<br>officina 2,<br>Vasić 2005:<br>17 and cat.<br>471-484 | 157/2  |
| 56                         | 5.5  | 24.4<br>SW | Similar.   | Similar, but<br>PRINCIPI I-VVENT<br>Philip II in military<br>dress, stg. l., holding<br>globe and standard. | “   | “   | 157/8  |
| 57                         | 4.43 | 23.5<br>NW | Similar.   | Similar, but<br>PRINCIPI –<br>I-VVENT.  | “   | “   | 157/30 |
| 58                         | 4.7  | 23.1<br>S  | Similar.   | Similar, but<br>PRINCIPI I-VVENT.   | “   | “   | 157/88 |
| 59                         | 3.67 | 25.3<br>NW | Similar.   | Similar, but<br>PRINCIPI I-VVENT.   | “   | “   | 157/46 |
| 60                         | 4.69 | 21.6<br>NE | M IVL FILIPPVS<br>CAES<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.                  | AETER-NITATI<br>AVGG<br>Sol stg. front, head<br>r., raising r. hand<br>and holding globe.                   | RIC IV/3: -   | hybrid:<br>Phillip II<br>as caesar<br>with rev. of<br>Gordianus III<br>Vasić 2005: -    | 157/63 |
| <b>Philip II, augustus</b> |      |            |  |   |   |   |        |
| 61                         | 3.89 | 23.2<br>S  | IMP PHILIPPVS AVG<br>Bust radiate, draped,<br>cuirassed r.                       | VIRT-VS A-VGG<br>Mars advancing r.,<br>holding spear and<br>trophy: Γ, l. in field.                         | RIC IV/3, p.<br>96, no. 223;<br>Rome,<br>246–248  | Rome,<br>248, issue<br>V/VI,<br>officina Γ/,<br>Vasić 2005:<br>17 and cat.<br>515-518   | 157/39 |

|    |      |           |  |   |  |  |        |
|----|------|-----------|--|---|--|--|--------|
| 62 | 5.12 | 23.2<br>S | IMP PHILLIPVS AVG<br>Bust radiate, draped,<br>cuirassed r. | LIB-ERALITAS<br>AVGG - III<br>Phillip I and II<br>std. I. on curule<br>chairs: Phillip I near<br>spectator, holds<br>short sceptre. | RIC IV/3, p.<br>97, no. 230;<br>Rome,<br>247-249 | Rome,<br>248-249,<br>issue VII,,<br>officina 3,<br>Vasić 2005:<br>18 and cat.<br>545-548 | 157/59 |
|----|------|-----------|--|---|--|--|--------|

## TRAJAN DECIUS AND FAMILY (35 pieces, cat. 63-97)

| TRAJAN DECIUS |      |            |   |  |   |  |        |
|---------------|------|------------|---|--|---|--|--------|
| 63            | 4.34 | 21.5<br>SW | IMP C M Q<br>TRAIANVS<br>DECIVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.  | ADVENTVS AVG<br>Trajan Decius on<br>horse pacing l.,<br>raising r. hand<br>and holding short<br>sceptre.           | RIC IV/3, p.<br>121, no. 11b;<br>Rome,<br>249-251 | Rome,<br>249, Vasić<br>2005: 22 and<br>cat. 619-626        | 157/73 |
| 64            | 4.29 | 21.7<br>SW | Similar.  | Similar.   | “   | “  | 157/31 |
| 65            | 3.97 | 23.6<br>N  | Similar.  | Similar, but<br>A-DVENTVS AVG.   | “   | “  | 157/71 |
| 66            | 3.91 | 22.8<br>N  | IMP C M Q<br>TRAIANVS<br>DECIVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.  | D A C I A<br>Dacia, wearing<br>robe, reaching<br>feet, stg. l., holding<br>vertical staff with<br>ass's head.      | RIC IV/3, p.<br>121, no. 12b;<br>Rome,<br>249-251 | Rome,<br>249-250,<br>Vasić 2005:<br>22 and cat.<br>638-658 | 157/40 |
| 67            | 3.67 | 21.2<br>S  | Similar.  | Similar, but<br>D [A] C I A  | “   | “  | 157/5  |
| 68            | 4.41 | 22.2<br>NE | IMP C M Q<br>TRAIANVS<br>DECIVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r. | GEN IL-LVRICI<br>Genius, wearing<br>polos on head, stg.<br>l., holding patera<br>and cornucopiae.                  | RIC IV/3, p.<br>122, no. 15b;<br>Rome,<br>249-251 | Rome,<br>249-250,<br>Vasić 2005:<br>22 and cat.<br>662-663 | 157/10 |
| 69            | 3.19 | 22.2<br>SE | Similar.  | Similar, but<br>GE-N IL-LVRICI<br>Genius, wearing<br>polos on head, stg.<br>l., holding patera<br>and cornucopiae. | “   | “  | 157/60 |
| 70            | 4.4  | 21.8<br>N  | Similar.  | Similar.   | “   | “  | 157/70 |

|    |      |            |  |  |   |  |        |
|----|------|------------|--|--|---|--|--------|
| 71 | 4.41 | 22.3<br>NE | IMP C M Q<br>TRAIANVS<br>DECIVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r. | PANNONI-AE<br>The two Pannoniae,<br>veiled, stg. front,<br>turning r. and l.<br>away from one<br>another: each wears<br>robe reaching to<br>feet and holds<br>standard: the one on<br>r. raises r. hand. | RIC IV/3, p.<br>122, no. 21b;<br>Rome,<br>249-251       | Rome,<br>249-250,<br>Vasić 2005:<br>22 and cat.<br>689-705   | 157/41 |
| 72 | 3.67 | 22.6<br>NE | Similar.   | Similar, but<br>PA-NNONI-AE.   | “   | “  | 157/65 |
| 73 | 4.67 | 21.9<br>NE | Similar.   | Similar.   | “   | “  | 157/87 |
| 74 | 4.67 | 23.3<br>S  | IMP C M Q<br>TRAIANVS<br>DECIVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r. | VB-ERITAS AVG<br>Uberitas, stg. l.,<br>holding purse and<br>cornucopiae.   | RIC IV/3, p.<br>123, no. 28;<br>Rome,<br>249-251        | Rome,<br>249, Vasić<br>2005: 22 and<br>cat. 627-637  | 157/32 |
| 75 | 3.97 | 21.6<br>SW | Similar.   | Similar, but<br>VBERITAS AVG.  | “   | “  | 157/47 |
| 76 | 4.07 | 21.3<br>S  | Similar.   | Similar, but<br>VBERI-T-AS AVG.  | “   | “  | 157/76 |
| 77 | 5.34 | 22.6<br>NE | IMP C M Q<br>TRAIANVS<br>DECIVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r. | VICT-ORI-A AVG<br>Victory running l.;<br>holding wreath and<br>palm.   | RIC IV/3, p.<br>123, no. 29c;<br>Rome,<br>249-251       | Rome,<br>249-250,<br>Vasić 2005:<br>22 and cat.<br>709-715   | 157/42 |
| 78 | 3.94 | 22<br>NE   | IMP CAE TRA<br>DECIVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.           | DACI-A - FELIX<br>Dacia stg. l., holding<br>standard.  | RIC IV/3, p.<br>124, no. 37c;<br>Milan,<br>250-251(?)   | Viminacium,<br>249, issue I,<br>Vasić 2005:<br>183, cat. -;<br>Fitz 1978: 657<br>and 712, cat.<br>1413-1414:<br>250-251 (?),<br>I. issue | 157/68 |
| 79 | 4.25 | 23.2<br>N  | IMP CAE TRA<br>DEC AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed r.              | GEN IL-LVRICI<br>Genius wearing<br>polos on head, stg.<br>l., holding patera<br>and cornucopiae.   | RIC IV/3, p.<br>124, no. 38a;<br>Milan, 250-<br>251 (?) | Viminacium,<br>250-251, issue<br>II, Vasić 2005:<br>22 and cat.<br>775   | 157/3  |
| 80 | 4.49 | 21.6<br>NE | Similar.   | Similar.   | “   | “  | 157/72 |

| Herennia Etruscilla                   |      |            |   |  |  |   |        |
|---------------------------------------|------|------------|---|--|--|---|--------|
| 81                                    | 3.79 | 21.9<br>NE | HER ETRVSCILLA<br>AVG<br>Bust diademed,<br>draped, on crescent,<br>r.   | FECVNDITA-S<br>AVG<br>Fecunditas stg. l.,<br>holding r. hand over<br>child stg. r., with<br>hands raised and<br>cornucopiae in l.<br>hand. | RIC IV/3, p.<br>127, no. 55b;<br>Rome,<br>undated      | Rome,<br>249-250,<br>Vasić 2005:<br>22 and cat.<br>716-720  | 157/64 |
| 82                                    | 4.4  | 23.3<br>SW | HER ETRVSCILLA<br>AVG<br>Bust diademed,<br>draped, on crescent,<br>r.   | IVNO RE-GINA<br>Juno stg. l., holding<br>patera and sceptre:<br>at feet, peacock.  | RIC IV/3,<br>p. 127, no.<br>57; Rome,<br>undated       | Rome,<br>249-250,<br>Vasić 2005:<br>22 and cat.<br>722-726;<br>Fitz 1978:<br>714-715 (249-<br>251 AD) | 157/25 |
| 83                                    | 4.26 | 23.2<br>NE | HER ETRVSCILLA<br>AVG<br>Bust diademed,<br>draped, on crescent,<br>r.   | PVDICITIA AVG<br>Pudicitia veiled,<br>stg. l., with r. hand<br>drawing veil and<br>holding sceptre.  | RIC IV/3, p.<br>127, no. 58b;<br>Rome,<br>undated      | Rome,<br>249-250,<br>Vasić 2005:<br>22 and cat.<br>727-739;<br>Fitz 1978:<br>714-715 (249-<br>251 AD) | 157/34 |
| 84                                    | 4.59 | 22.3<br>SW | Similar.  | Similar.   | “  | “   | 157/51 |
| 85                                    | 4    | 21.8<br>NE | Similar.  | Similar.   | RIC IV/3, p.<br>127, no. 58b;<br>Rome,<br>undated      | “   | 157/66 |
| 86                                    | 3.63 | 21.7<br>S  | HER ETRVSCILLA<br>AVG<br>Bust diademed,<br>draped, on crescent,<br>r. coiffure without<br>ridges with a long<br>plait carried up the<br>back of the head. | PVDICITIA AVG<br>Pudicitia veiled,<br>stg. l., with r. hand<br>drawing veil and<br>holding sceptre.  | “  | Viminacium,<br>249, issue I,<br>Vasić 2005:<br>22 and cat.<br>771-773                                 | 157/7  |
| 87                                    | 4.01 | 24.2<br>NE | Similar.  | Similar.   | “  | “   | 157/38 |
| 88                                    | 3.57 | 22.4<br>NE | Similar.  | Similar.   | “  | “   | 157/75 |
| The Consecratio issue, Divus Augustus |      |            |   |  |  |   |        |
| 89                                    | 3.46 | 21.7<br>N  | DIVO AVGVSTO<br>Head of Divus<br>Augustus, radiate, r.  | CONSEC-RATIO<br>Eagle, with open<br>wings, standing<br>front inclined to r.,<br>head r., on bar.   | RIC IV/3, p.<br>130, no. 77;<br>Milan, 250-<br>251 (?) | Viminacium,<br>250-251,<br>Vasić 2005: 22<br>and cat. 803   | 157/83 |

| <b>Herennius Etruscus, Caesar</b> |      |            |  |  |   |  |        |
|-----------------------------------|------|------------|--|--|---|--|--------|
| 90                                | 3.07 | 21.6<br>N  | Q HER ETR MES<br>DECIVS NOB C<br>Bust radiate,<br>draped, r.         | PRINCIPI<br>IVVENTVTIS<br>Apollo std. l.,<br>holding branch and<br>resting elbow on<br>lyre. | RIC IV/3, p.<br>139, no. 146;<br>Rome,<br>250-251(?)  | Rome,<br>250-251,<br>Vasić 2005:<br>22 and cat.<br>753-759                 | 157/9  |
| 91                                | 3.43 | 21.6<br>SW | Similar.   | Similar, but<br>PRI-NCIPI<br>IVVENTVTIS.   | “   | “  | 157/52 |
| 92                                | 3.6  | 23<br>NE   | Q HER ETR MES<br>DECIVS NOB C<br>Bust radiate,<br>draped, r.         | PIETAS A-VGG<br>Mercury stg. l.,<br>holding purse and<br>caduceus.                           | RIC IV/3, p.<br>138, no. 142b;<br>Rome,<br>250-251(?) | Viminacium,<br>250-251, issue<br>II, Vasić 2005:<br>22 and cat.<br>791-793 | 157/20 |
| 93                                | 3.24 | 22.8<br>N  | Similar.   | Similar, but<br>PIETAS AVGG.   | “   | “  | 157/55 |
| 94                                | 4.21 | 22.8<br>NE | Q HER ETR MES<br>DECIVS NOB C<br>Bust radiate,<br>draped, r.         | SPE-S PVBLICA<br>Spes advancing l.,<br>holding flower and<br>raising skirt.                  | RIC IV/3, p.<br>139, no. 149;<br>Rome,<br>250-251(?)  | Viminacium,<br>250-251, issue<br>II, Vasić 2005:<br>22 and cat.<br>801-802 | 157/14 |
| <b>Hostilian, Caesar</b>          |      |            |  |  |   |  |        |
| 95                                | 4.26 | 21.3<br>S  | C VALENS<br>HOSTIL MES<br>QVINTVS N C<br>Bust radiate,<br>draped, r. | MART-I PR-OPV-<br>GNATORI<br>Mars advancing r.,<br>holding spear and<br>shield.              | RIC IV/3, p.<br>144, no. 177b;<br>Rome,<br>251(?)     | Rome,<br>250-251,<br>Vasić 2005:<br>22 and cat.<br>760-762                 | 157/57 |
| 96                                | 4.37 | 22.2<br>SW | Similar.   | Similar, but<br>MA-RTI PRO-PV-<br>GNATORI.   | “   | “  | 157/22 |
| 97                                | 3.13 | 20.5<br>N  | C VALENS<br>HOSTIL MES<br>QVINTVS N C<br>Bust radiate,<br>draped, r. | PRIN-C-IPI IVV-<br>ENTVTIS<br>Hostilian stg. l.<br>holding standard<br>and spear reversed.   | RIC IV/3, p.<br>144, no. 181d;<br>Rome,<br>251(?)     | Rome,<br>250-251,<br>Vasić 2005:<br>22 and cat.<br>763-764                 | 157/6  |

## TREBONIANUS GALLUS (13 pieces, cat. 98-110) AND VOLUSIANUS (4 pieces, cat. 111-114)

| TREBONIANUS GALLUS |      |            |  |   |   |   |         |
|--------------------|------|------------|--|---|---|---|---------|
| 98                 | 2.39 | 22.9<br>NW | IMP CAE C VIB<br>TREB GALLVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r. | AETER-NITAS<br>AVGG<br>Aeternitas stg. I,<br>holding phoenix<br>on globe, l. hand<br>raising skirt at side. | RIC IV/3, p.<br>162, no. 30;<br>Rome,<br>251-253<br>(253, 4. issue,<br>cf RIC, p.<br>154)                                 | Rome,<br>253, issue IV,<br>Vasić 2005:<br>30 and cat.<br>904-910  | 157/112 |
| 99                 | 3.69 | 23.7<br>N  | IMP CAE C VIB<br>TREB GALLVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r. | AP-OLL SALVTARI<br>Apollo stg. I,<br>holding branch and<br>lyre, set on rock.                               | RIC IV/3, p.<br>162, no. 32;<br>Rome,<br>251-253 (251,<br>2. issue, cf.<br>RIC, p. 154)                                   | Rome,<br>252, issue III,<br>Vasić 2005:<br>30 and cat.<br>911-921   | 157/111 |
| 100                | 3.6  | 21.4<br>NE | Similar.   | Similar.  | "   | "   | 157/114 |
| 101                | 4.53 | 21.7<br>N  | IMP CAE C VIB<br>TREB GALLVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r. | PIETAS AVGG<br>Pietas veiled, stg. I,<br>raising both hands;<br>to l., altar.                               | RIC -; cf. RIC<br>IV/3, p. 163,<br>no. 41var.<br>and note<br>(var. of rev.,<br>altar, l.- the<br>normal Milan<br>variety) | Rome or<br>Viinacium (?),<br>251-253<br>Kondić 1969:<br>57 and cat.<br>2333; Kondić<br>1972: 25<br>(Viminacium);<br>Fitz 1978: 719,<br>cat. 1699<br>(251-253,<br>Rome);<br>Vasić 2005:- | 157/99  |
| 102                | 6.51 | 22.7<br>S  | Similar.   | Similar.  | "   | "   | 157/102 |
| 103                | 3.72 | 21.9<br>S  | IMP C C VIB TREB<br>GALLVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.   | IVNO MARTI-ALIS<br>Juno std. I., holding<br>corn-ears (?) and<br>sceptre.                                   | RIC IV/3, p.<br>166, no. 69;<br>Milan, 251-<br>253  | Viminacium<br>251-253,<br>issue I,<br>Vasić 2005:<br>31 and cat.<br>968- 981  | 157/107 |
| 104                | 3.94 | 21.5<br>NE | IMP C C VIB TREB<br>GALLVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.   | PAX - AETERNA<br>Pax stg. I., holding<br>branch and<br>transverse sceptre.                                  | RIC IV/3, p.<br>166, no. 71;<br>Milan, 251-<br>253  | Viminacium,<br>251-253,<br>issue II,<br>Vasić 2005:<br>31 and cat.<br>994-1015  | 157/100 |
| 105                | 4.12 | 22.8<br>N  | Similar.   | Similar.  | "   | "   | 157/106 |
| 106                | 3.57 | 24<br>N    | Similar.   | Similar.  | "   | "   | 157/110 |

|  |      |            |   |   |   |  |         |
|--|------|------------|---|---|---|--|---------|
| 107  | 4.32 | 23.5<br>NW | IMP C C VIB TREB<br>GALLVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.              | PIETAS AVGG<br>Pietas, veiled, stg. l.,<br>raising both hands;<br>to l., altar.                                       | RIC IV/3, p.<br>166, no. 72;<br>Milan, 251-<br>253      | Viminacium,<br>251-253,<br>issue II,<br>Vasić 2005:<br>31 and cat.<br>1016-1029  | 157/35  |
| 108  | 4.13 | 23.3<br>S  | Similar.  | Similar.  | “   | “  | 157/108 |
| 109  | 3.23 | 19.7<br>SW | IMP C C VIB TREB<br>GALLVS P F AVG-<br>....<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r. | ADVENTVS AVG,<br>in ex.<br>Trebonianus on<br>horseback l., raising<br>r. hand and holding<br>sceptre.                 | RIC IV/3, p.<br>167, no. 79;<br>Antioch,<br>251-253 (?) | Antioch,<br>251-253, issue<br>II, officina ..,<br>Vasić 2005: -;<br>analogy<br>Besly-Bland<br>1983: 96;<br>Vasić 2005:<br>32-33  | 157/115 |
| 110  | 3.74 | 22.1<br>SW | IMP C C VIB TREB<br>GALLVS P F AVG-<br>....<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r. | VDERITAS (sic!)<br>AVG; in ex. ....<br>Uberitas stg. l.,<br>holding purse and<br>cornucopiae.                         | RIC IV/3, p.<br>169, no. 92;<br>Antioch,<br>251-253 (?) | Antioch,<br>251-253, issue<br>I, officina<br>..., Vasić 2005:<br>31 and cat.<br>1103   | 157/113 |
| <b>VOLUSIAN AS AUGUSTUS</b>                        |      |            |   |   |   |  |         |
| 111  | 3.45 | 21.6<br>N  | IMP C C VIB<br>VOLVSIANVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.               | FELIC-ITAS PVBL<br>Felicitas stg. l.,<br>holding long<br>caduceus and<br>cornucopiae.                                 | RIC IV/3, p.<br>181, no. 205;<br>Milan, 251-<br>253     | Viminacium,<br>251-253,<br>issue II,<br>Vasić 2005:<br>31 and cat.<br>1031-1045  | 157/105 |
| 112  | 5.36 | 22.8<br>SW | IMP C C VIB<br>VOLVSIANVS AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.               | VIRTU-S AVGG<br>Virtus stg. r.,<br>holding spear and<br>leaning on shield.  | RIC IV/3, p.<br>181, no. 206;<br>Milan, 251-<br>253     | Viminacium,<br>251-253,<br>issue I,<br>Vasić 2005:<br>31 and cat.<br>1046-1059   | 157/96  |
| 113  | 3.51 | 22.0<br>S  | Similar.  | Similar, but<br>VIRT-VS AVGG  | “   | “  | 157/103 |
| 114  | 4.04 | 21.7<br>NE | Similar.  | Similar, vut<br>VIRT-V-S AVGG   | “   | “  | 157/109 |
| <b>GALLIENVS, JOINT REIGN (1 pieces, cat. 115)</b> |      |            |   |   |   |  |         |
| 115  | 3.28 | 21<br>S    | IMP GALLIENVS<br>P AVG<br>Bust radiate,<br>draped, cuirassed, r.                      | SALLV-S - AVGG<br>Salus stg. l., feeding<br>serpent raising from<br>altar and holding<br>l. long vertical<br>sceptre. | RIC V/1, p.<br>99, no. 397;<br>Mediolanum,<br>257-258   | Viminacium,<br>254, 3. issue,<br>Vasić 2005:<br>48 and cat.<br>1585-1591;<br>Göbl 2000:<br>Tabelle23,<br>no. 824 –<br>Emission 2c<br>(Tafel 64, no.<br>824 c, d, n,<br>o, q) | 157/104 |

















106



107



108



109



110



111



112



113



114



115



## BIBLIOGRAPHY

### Alföldi 1967

A. Alföldi, *Studien zur Geschichte der Weltkrise des 3. Jahrhunderts nach Christus*, Darmstadt 1967.

### Arsenijević 1997

M. Arsenijević, Ostava rimskog novca sa Vlajića Brda iz Smederevske Palanke (A Hoard of Roman Coins from Vlajić Brdo in Smederevska Palanka), *Numizmatičar* 20, Beograd 1997: 43-108.

### Arsenijević 2002 (nepublikovana magistarska teza)

M. Arsenijević, *Skupni nalazi rimskog novca II i III veka u Gornjoj Meziji kao arheološke potvrde varvarskih upada* (nepublikovana magistarska teza), Beograd 2002.

### Arsenijević 2004

M. Arsenijević, Periodi pohranjivanja ostava rimskog novca tokom III veka n. e. u Gornjoj Meziji (Periods of Storing Hoards of Roman Coins during the Third Century AD in Upper Moesia), *Glasnik Srpskog arheološkog društva / Journal of the Serbian Archaeological Society* 20, Beograd 2004: 225-234.

### Arsenijević, Dodić 2004

M. Arsenijević, S. Dodić, Ostava rimskog novca iz Gornjeg Štiplja kod Jagodine (A Hoard of Roman Coinage found at Gornje Štiplje near Jagodina), *Glasnik Srpskog arheološkog društva / Journal of the Serbian Archaeological Society* 20, Beograd 2004: 235-250.

### Besly, Bland 1983

E. Besly, R. Bland, *The Cunetio Treasure. Roman Coinage of the Third Century AD*, London 1983.

### Borić-Brešković 1976

B. Borić-Brešković, *Novac kolonije Viminacijum u zbirci Svetozara St. Dušanića / Coins of Viminacium in the Collection of Svetozar St. Dušanić*, Beograd 1976.

### Borić-Brešković 1979

B. Borić-Brešković, Jedan manji nalaz rimskog novca iz Popovca (Un petit dépôt de monnaie à Popovac), *Zbornik Narodnog muzeja* 9-10, Beograd 1979: 39-54.

### Borić-Brešković 1983

B. Borić-Brešković, Nalaz bakarnog rimskog novca iz okoline Čuprije (Find of Roman copper Coins in the Vicinity of Čuprija), *Zbornik Narodnog muzeja* 11-1, Beograd 1979: 69-84.



Borić-Brešković 1988

- B. Borić-Brešković, Dve ostave bakarnog rimskog novca Viminacijuma i Dakije (Deux trésors de monnaies romaines en cuivre de Viminacium et Dacia), *Zbornik Narodnog muzeja* 13-1, Beograd 1988: 89-101.

Borić-Brešković 1994

- B. Borić-Brešković, Tokovi srebrnog novca u predrimskom i rimskom periodu / Silver coins flow in Pre-roman and Roman Times, in: *Antičko srebro u Srbiji / Antique Silver in Serbia*, (ed. I. Popović), Beograd 1994, 33-44 / 95-106.

Borić – Brešković, Crnobrnja 2005

- B. Borić – Brešković, N. Crnobrnja, A Find of Roman Denarii of the Emperors of the I-II Century, from Nemenikuće on Mt. Kosmaj (Nalaz rimskih denara careva I – II veka iz Nemenikuća na Kosmaju), *Numizmatičar* 24-25 (2001-2002), Beograd 2005: 7-94.

CAH XII

- A. Alföldi, The Invasion of Peoples from the Rhine to the Black Sea; The Crisis of the Empire (A.D. 249-270), in S. Cook et al., *The Cambridge Ancient History*, XII, The Imperial Crisis and Recovery AD 193 – 324, Cambridge 1939 (reprinted 1971): 138-164; 165-231; H. Lietzmann, The Christian church in the West, in *CAH* XII: 515-543; N.H. Baynes, The Great Persecution, in *CAH* XII: 646-677.

Callu 1969

- J-P. Callu, *La politique monétaire des empereurs romains de 238 à 311*, Paris 1969.

Crnobrnja 2005

- A. N. Crnobrnja, On some Occurrences at Singidunum in the Mid Third Century (O nekim dešavanjima u Singidunumu sredinom III veka), *Singidunum* 4, Beograd 2005: 117-124.

Doyen 1988

- J. M. Doyen, La chronologie des premières émissions de Valérien I et Gallien à Viminacium: à propos d'un bronze inédit, in : *Studia numismatica labacensia Alexandro Jeločnik oblata* (ed. P. Kos, Ž. Demo), *Situla* 26, Ljubljana 1988: 43-52.

Dušanić 1961

- S. Dušanić, Novac kolonije Viminacijum i datumi iz rimske istorije sredine III veka (The Coins of Colonia Viminacium and the Dates from the Roman History of the Middle Third Century), *Starinar* n.s. XII, Beograd 1961: 141- 155.

Dušanić 1965

- S. Dušanić, Tri epigrafska priloga, *Živa antika* 15/1, Skopje 1965: 85-101.

Eddy 1967

- S.K. Eddy, *The Minting of Antoniniani A.D. 238-249 and the Smyrna Hoard*, Numismatic Notes and Monographs 156, New York 1967.

Fitz 1978

J. Fitz, *Der Geldumlauf der Römischen Provinzen im Donauebiet Mitte des 3. Jahrhunderts*, Budapest – Bonn 1978.

Göbl 1951

R. Göbl, *Der Aufbau der römischen Münzprägung in der Kaiserzeit, V/1. Valerianus und Gallienus*, *Numismatische Zeitschrift* 74, Wien 1951: 8-45.

Kondić 1969

V. Kondić, *Beogradski nalaz denara i antoninijana. Septimije Sever – Valerijan / The Singidunum Hoard of Denarii and Antoniniani*, Beograd 1969.

Kondić 1972

V. Kondić, *The Possibilities of Identifying Coins from the Imperial Mint at Viminacium, on the Basis of New Finds (Mogućnosti identifikovanja proizvoda carske kovnice u Viminacijumu na osnovu novih nalaza)*, *Arheološki vestnik XXIII*, Ljubljana 1972: 23-26.

Kubitschek 1900

W. Kubitschek, *Eun Fund römischer Antoniniane aus Serbien*, *Numismatische Zeitschrift* 32, 1900: 185-194.

Lallemand 1972

J. Lallemand, *La chronologie des premières émissions de Valérien I et de Gallien à Viminacium et à Rome*, *Arheološki Vestnik XXIII*, Ljubljana 1972: 17-22.

Marić 1956

R. Marić, *Ostave starog novca u numizmatičkoj zbirci Narodnog muzeja u Beogradu (Dépôts monnaies dans les collections numismatiques du Musée National de Beograd, Saopštenja Zavoda za zaštitu spomenika NRS 1*, Beograd 1956: 179-181.

Miljanić 1997

S. Miljanić, *Ostava iz Janje (A Hoard from Janja)*, *Numizmatičar* 20, Beograd 1997, 31-41.

Mirković 1968

M. Mirković, *Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji / Römische Städte an der Donau in Obermösien*, Beograd 1968.

Mirković 1971

M. Mirković, *Beneficijarna stanica kod Novog Pazara*, *Živa Antika* 21/ 1, Skopje 1971, 263-271.

Mirković, IMS I

M. Mirković, *Singidunum et son territoire*, in: M. Mirković, S. Dušanić, *Inscriptions de la Mésie Supérieure, I, Singidunum et le nord-ouest de la Province*, Beograd 1976.

Mirković 1977

M. Mrković, Ein Barbareneinfall in Obermoesien und Nordöstliche Dalmatien im Jahre 254, *Akten des XI Internationalen Limeskongresses*, Székesfehérvár 1977: 249-258.

Mirković 1981

M. Mirković, Centralne balkanske oblasti u doba poznog Carstva, *Istorija srpskog naroda I*, Beograd 1981: 89-105.

Mirković 1996

M. Mirković, Villas et domaines dans l'Illyricum central, *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 35, Beograd 1996: 57-73.

Mirnik 1981

I. Mirnik, *Coin Hoards in Yugoslavia*, Bar International Series 95, 1981.

Mócsy 1968

A. Mócsy, Latrones Dardaniae, *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 16, fasc. 1-4, Budapest 1968: 351-354.

Mócsy 1970

A. Mócsy, *Gesellschaft und Romanisation in der Römischen Provinz Moesia Superior*, Budapest 1970.

Orlov 1970.

G. Orlov, Nalaz rimskog novca kolonije Viminacijum i provincije Dakije na lokalitetu Vrkašice kod Sremske Mitrovice, *Starinar* n.s. XXI, Beograd 1970: 153-161.

Parker 1958

H. M.D. Parker, *History of the Roman World from A.D. 138 to 337*, London, 1958.

Pegan 1970

E. Pegan, Najdba novcev kolonije Viminacium u Srbiji, *Argo* X, 2, Ljubljana 1970: 74.

Petrović 1930

J. Petrović, Rimsko blago iz Glibovca kod S. Palanke, *Starinar* 5, Beograd 1930: 88-119.

Petrović 1931

J. Petrović, Rimsko blago iz Smedereva, *Starinar* 6, Beograd 1931: 32- 77.

Petrović 1979

P. Petrović, *Inscriptions de la Mésie Supérieure, IV. Naissus – Remesiana – Horreum Margi*, Beograd 1979.

Petrović 1999

P. Petrović, *Niš u antičko doba (Niš in Ancient Times)*, Niš 1999.

Pink 1936

K. Pink, Der Aufbau der römischen Münzprägung in der Kaiserzeit, IV. Von Decius bis Aemilianus, *Numismatische Zeitschrift* 74, 1951: 1-19.

Popović 2002

I. Popović, *Nakit sa Juhora. Ostava ili sakralni tezaurus / Jewelry from Juhor / Hoard or Sacred Treasure*, Beograd 2002.

Wickert, RE

L. Wickert, Art. in, *Pauly-Wissowa-Kroll's Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, s.v. Licinius.

Rašković 1995

D. Rašković, *Nalazi rimskog srebrnog novca u širem okruženju grada Kruševca (Finds of Roman Silver Coins in the Kruševac Area)*, in: *Radionice i kovnice srebra / Silver Workshops and Mints* (ed. I. Popović, T. Cvjetičanin and B. Borić-Brešković), Beograd 1994: 197-208.

Rašković 2003

D. Rašković, *Stanje istraženosti antičkih nalazišta Rasinskog okruga – Tragom rekonosciranja Dragoslava Srejovića i Nikole Tasića 1954. godine (State of Investigation into Antiques Sites in Rasina County – Following the Course of the 1954 Survey by Dragoslav Srejović and Nikola Tasić)*, in: *Rad Dragoslava Srejovića na istraživanju antičke arheologije*, Kragujevac, 31. Oktobar – 2. Novembar 2002, *Memorijal Dragoslava Srejovića - Zbornik radova* 2, Kragujevac 2003, 31-55.

Saria 1924

B. Saria, *Aus dem Belgrader Nationalmuseum, 1. Ein Fund römischer Antoniniane aus Serbien*, *Numismatische Zeitschrift* 57 (NF 17), Wien 1924: 90-95.

Saria 1925

B. Saria, *Iz numizmatičke zbirke Narodnog muzeja u Beogradu. I. Nalazište rimskih t. zv. Antoninijana*, *Starinar*, 3. serija, knj. 3 (1924-1925), Beograd 1925: 61-70.

Stamenković 2005

S. Stamenković, *Ostava rimskog srebrnog novca iz Podrimca (Hoard of Roman Coins from Podrimci)*, *Numizmatičar* 24-25, Beograd 2005: 143-191.

Stamenković 2008 (nepublikovana magistarska teza)

S. Stamenković, *Rimsko nasleđe u Leskovačkoj kotlini (nepublikovana magistarska teza)*, Beograd 2008.

Vasić 1967

M. R. Vasić, *Ostava iz Jablanice (Kupci)*, *Starinar* n. s. 18, Beograd 1967: 63-82.

Vasić 1972

M. R. Vasić, Ostave 247. i 254. godine u Narodnom muzeju u Beogradu (Coins deposits from the years 247 and 254, now in the National Museum in Belgrade), *Arheološki Vestnik* 23, Ljubljana 1972: 57-66.

Vasić 1986

M.R.Vasić, Novi rimski natpisi nađeni u Čačku, *Zbornik radova Narodnog muzeja* XVI, Čačak 1986: 23-34.

Vasić 1993

M. Vasić, *Kasnoantička naselja u okolini Čačka, Bogorodica Gradačka u istoriji srpskog naroda*, Čačak 1993: 9-20.

Vasić 2005

M. Vasić, *Ostava denara i antoninijana iz Donjeg Crniljeva / A Hoard of Denarii and Antoninians from Donje Crniljevo*, Beograd 2005.

Vasić, Milošević 2000

M. Vasić, G. Milošević, *Mansio Idimum, Rimska poštanska i putna stanica kod Medveđe / Mansio Idimum, Roman Post Stati on near Medveđa*, Beograd 2000.

Vulić 1905

N. Vulić, Antički spomenici u Srbiji, *Spomenik SKA* 42: 79-99.

РИМСКИ АНТОНИНИЈАНИ ИЗ СЕЛА СУПСКА КОД ЋУПРИЈЕ  
(СУПСКА I)

## Резиме

Римски антонинијани, 115 примерака у распону од Гордијана III до Галијена, набављени су за Народни музеј у Београду 1955. непосредно од налазача. Део су веће оставе коју је продавац у пролеће исте године изорао у селу Супска, на локалитету Мућава код крушке. Место налаза на десној обали Велике Мораве недалеко од Ћуприје, античког *Norreum Margi*, у близини деонице главног пута *Viminacium - Naissus* и структура издања која указује на сукцесивну тезаурацију допуњавају слику о значају ове области као пољопривредне регије, а могућег власника оставе највише везују за власника неког пољопривредног добра (реф. 1-5).

Аналогије за претпоставку о вези антонинијана из Супске I с пољопривредним имањем налазимо и у положају других локалитета са оставама новца III века које су углавном размештене уз магистралне и вициналне комуникације овог дела Горње Мезије. Временски блиске оставе из централног и источног дела провинције Далмације (данашња Западна Србија и Централна Босна) упућују, такође, на сукцесивну штедњу и њихове власнике везују за пољопривредна имања. Да је област данашње Србије и у римско доба била, поред рударства, првенствено пољопривредна регија говоре многобројни археолошки налази и индикације о постојању низа вила рустика, нарочито у периоду касне антике (реф. 8-10).

Остава антонинијана из села Супска код Ћуприје једна је у низу оних чији их *terminus post quem* (трг.) сврстава у групу скривену током 254. године. Места њихових налаза обухватају сектор јужно од река Саве и Дунава, то јест залеђе дунавског лимеса на тлу провинција Горње Мезије и североисточне Далмације. Већином су откривене у границама Горње Мезије (Смедерево, Влајића Брдо I у Смедеревској Паланци, Горње Штипље код Јагодине, Супска I код Ћуприје, Сикирица II код Параћина, Јабланица с подручја Купаца под Јастрепцем, Парцане у југозападном делу Темнића под јужним прибрежним падинама Јухора (шире окружење Крушевца) и Бујковац код Врањске Бање), док са простора североисточне Далмације потиче налаз из Дворске код Крупња. Истом периоду припада и део оставе од 32 антонинијана са непознатог налазишта на територији Србије (реф. 12-23). Још један пример у низу аналогних налаза представља мања остава антонинијана из Јање код Бјељине (данашња Босна), која потиче са простора оновремене римске провинције Доње Паноније и географски је најближа остави из Дворске (реф. 26).

У хоризонт оставе из 254. године несумњиво би требало уврстити и велику Београдску оставу, раније придружену оставама похрањеним 252/253. Најмлађи комади у оставама 252/253, осим код Београдског налаза, припадају издањима Требонијана Гала и Волусијана, као и Емилијана. Београдском налазу *terminus a quo* дају Валеријанови примерци 1. или 2. емисије виминацијумске ковнице, који се датују у 253. односно у 254. годину зависно од примене система ковања у шест или три емисије новца (RIC 241 и 267 вар.). Ова монетарни дата (трг. крај 253/ 254) и услови налаза оставе (трагови интензивне паљевине око суда у коме је била похрањена) наводе на претпоставку да је Сингидунум 254. могао да буде жртва неког пљачкашког похода, највероватније сарматског племена Јазига чија је територија била најближа римским областима на ушћу Саве (реф. 27-32).

Најранији комад у сачуваном делу оставе из Супске је антонинијан Гордијана III из 238/239. године (кат. 1), док *terminus post quem* њеног похрањивања даје антонинијан Галијена кован током заједничке владе с Валеријаном I у ковници Виминацијум 254, 3. емисија (IMP GALLIENVS P AVG / SALVS AVGG) (кат. 115, реф. 33). Садржи антонинијане 11 цара и чланова царских породица: Гордијан III – 32; Филип I – 30 (Филип I – 21, Отацилија Севера – 1, Филип II – 8); Трајан Деције – 35 (Трајан Деције – 18, Етрусцила – 8, Divo Augusto – 1, Хереније Етруск – 5, Хостилијан – 3); Требонијан Гал – 13; Волусијан – 4; Галијен, заједничка влада с Валеријаном I – 1, са највећим бројем комада из времена владавине Гордијана III, Филипа I и породице, као и Трајана Деција и породице (реф. 46-50). Преовлађују антонинијани из римске ковнице (83), док је антиохијска ковница заступљена са 8, а ковница Виминацијум са 21 примерком (реф. 53-57). За два комада Требонијана Гала (кат. 101-102) и даље није извесно да ли су ковани у Риму или Виминацијуму или је реч о хибридном издањима (реф. 60-67).

Остава из Супске садржи и неколико примерака који су у овом прилогу подвргнути додатним коментарима: антонинијани Филипа I (кат. 42 и кат. 52), непозната варијанта антонинијана Филипа II као цезара (кат. 60), као и неколико примерака кованих током његовог августата (кат. 55-59), затим антонинијани Трајана Деција (кат. 78), Хереније Етрусциле (кат. 86-88), и Требонијана Гала (кат. 109 и кат. 110) (реф. 68-81).

Од збивања у окружењу за период 253/254, која су посредно могла да утичу на скривање налаза из Супске као и других остава истог хоризонта историјски извори као најупечатљивије помињу продоре варвара. Реч је о упадима Квада и Јазига у Панонију почетком Валеријанове владе, затим удару Маркомана око 254. године, продору Гота који су исте године прешавши Дунав опустошили Тракију и Македонију и стигли до Солуна, као и о варварским упадима у Италију и Илирик о којима извештава Зосим. Поред ових пустошења, невоље Царству нанела је и куга која је почела под Галом и харала петнаест година, као и проскрипције хришћана, које су узеле маха од Децијевог времена, а зауставио их је Галијен после Валеријанове смрти (реф. 86-94).

Међутим, за ситуацију с краја 253. и за 254. годину на територији Горње Мезије и североисточне Далмације углавном једине податке црпимо из остава новца, које као најмлађе примерке садрже хронолошки готово истовремене серије. Концентрисане на рудничке области јужно од Саве (Дворска код Крупња) и аграрно култивисане и густо насељене територије јужно од Дунава уз долину Мораве до планинских обронака Јастрепца (Јабланица), али и даље на југ до Јужне Мораве (Бујковац код Врањске Бање) бројношћу и распоредом указују на размере и угроженост подручја. Сасвим сигурно говоре о некој непосредној опасности или непријатељском походу. Економски просперитетне рудоносне области и пољопривредна имања смештена уз римске комуникације могла су да буду привлачна мета у изворима за то време небележених варварских напада. Помишља се на сарматско племе Јазига о чијим провалама на римско тло од времена самосталне Галијанове владе постоје сведочанства наративних извора. У прилог овоме управо говоре налази похрањених остава новца, на основу којих би се могао трасирати правац њиховог продора. У исто време, продори варвара у друге подунавске провинције, нарочито Панонију и Тракију несумњиво су узнемиравали и доприносили нестабилном стању у Горњој Мезији и југоисточној Далмацији. Иако нам се као највероватнији повод похрањивања остава овог хоризонта чини управо продор Јазига, на њихово скривање могли су да утичу и други разлози. Латронима су области покривене нашим налазима новца представљале једнако погодном окружење, а њихово деловање добро је познато већ од II века. Такође не би требало сасвим искључити ни опасност од куге која је у то време десетковала

становништво, али ни евентуалне прогоне хришћанског живља. Иако и даље прави узрок закопавања оставе новца из Супске као и већине других хронолошки блиских и најгушће концентрисаних дуж плодне моравске долине, једне од најпрометнијих саобраћајница на Балкану, остаје у домену хипотеза, неки од ових разлога или више њих заједно могли су да приморају власника да своју уштеђевину сакрије.





Горан МИТРОВИЋ

## ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ ПРЕГЛЕДА ПРИБОЈСКЕ ОСТАВЕ

Апстракт: Дати су прелиминарни резултати прегледа истраживања оставе новца нађене у Прибоју Врањском и на основу тога општи састав преосталог дела оставе. Остава је доживела неславну судбину да је највећим делом растурена и продата у иностранству. Мањи део оставе је, као заплешени материјал, судском одлуком стигао до Народног музеја у Врању. Према подацима добијеним од налазача у једном ћупу је било око 12000 комада, а у другом око 27000. Према неким другим изворима, остава је могла бити и већа. У Музеј у Врању је после судског процеса стигло 11678 комада који обухватају период од 1. до почетка 3. века, мада постоје индиције да је остава ишла и до половине 3. века.

Кључне речи: остава, Прибој Врањски, денари, антонинијани

Народни музеј у Врању је после вишегодишњег судског спора добио изузетно богат нумизматички материјал који представља део једне велике оставе откривене у више наврата 1995. године. Наиме, у атару села Прибоја Врањског, на потесу Панађурка, крајем априла и током јула 1995. године откривена су два суда у којима се налазио римски сребрни новац укупне тежине преко 100 кг.<sup>1</sup> (Карта 1 – 1). Проналазачи су новац поделили између себе, а касније, после чишћења и одвајања, већи део оставе је разним каналима продаван колекционарима у земљи и иностранству. Убрзо, већ у току лета, полиција је дознала за ову крађу нумизматичког блага и покренула опсежну акцију у којој је одузела 14.000 примерака. Овај новац био је предмет дуготрајног судског

---

1 Према расположивим подацима добијеним од проналазача из првог ћупа извађено је око 12.000 комада новца, док је други ћуп садржао преко 27.000 примерака римског сребрног новца. Ћупови су били постављени у озиданим каменим конструкцијама које су заједно са њима уништене приликом вађења новца.

спора. Иако је спор окончан 2000. године, новац је доспео у Народни музеј у Врању тек априла месеца 2006. године. Приликом примопредаје овог новца, који је смештен у трезору Нишке банке у Врању, комисија Народног музеја Врање утврдила је да сачувани део прибојске оставе садржи 11.678 комада укупне тежине преко 36 кг. Поред наведених техничких података, комисија је константовала да међу наведеним примерцима постоје и фалсификовани новчићи, као и комади који сигурно не припадају прибојској остави. Зато је почетком маја 2006. године образована експертска комисија<sup>2</sup> са задатком да изврши преглед оставе, издвоји фалсификате и примерке који не припадају остави и предложи мере заштите.

Резултати рада ове експертске комисије, историјат истраживања прибојског нумизматичког налаза и подаци о сличним налазима пронађеним на територији Пчињског региона биће предмет излагања у даљем тексту.

Приликом археолошког ископавања локалитета Панађурка у селу Прибој Врањски<sup>3</sup>, обављеном октобра 1995. године, константовано је постојање мањег касноантичког насеља највероватније у саставу виле рустике. Том приликом, поред покретног археолошког материјала, пронађен је и део оставе састављен од 45 сребрних денара временског распона од Марка Антонија ( 48 – 43. год. п.н.е.) до Септимија Севера ( 193 – 211 ).<sup>4</sup>

ТАБЕЛА 1. Број комада новца према династијама и њихова процентуална заступљеност у делу оставе пронађене приликом археолошког истраживања 1995. године

| Владарске династије                             | Денари | Антонинијани | Укупно | %      |
|---|--------|--------------|--------|--------|
| Републикански новац                             | 2      |              | 2      | 4,44   |
| Династија Флавијеваца                           | 10     |              | 10     | 22,20  |
| Династија Антонина - Трајан, Хадријан           | 8      |              | 8      | 17,77  |
| Династија Антонина – од Антонина Пија до Комода | 22     |              | 22     | 48,88  |
| Династија Севера                                | 3      |              | 3      | 6,66   |
| Укупно  | 45     |              | 45     | 100,00 |
| %   | 100    | 0            |        | %      |

2 Састав експертске комисије чинили су: др Милоје Васић, научни саветник - Археолошки институт у Београду (председник) и мр Бојана Борић – Брешковић, музејски саветник - Народни музеј у Београду и Горан Митровић, виши кустос - Народни музеј Врање.

3 Стручну екипу су чинили: руководилац радова археолог Душан Максимовић, Завод за заштиту споменика културе Ниш и сарадници на терену Олгица Паламаревић и Горан Митровић, археолози Народног музеја Врање.

4 Митровић Г., 1998/99: 19-37.

Први стручни преглед „прибојске оставе“ на захтев Општинског суда у Владичином Хану извршила је комисија Завода за заштиту споменика културе из Ниша, 27. септембра 1995. године. Том приликом, поред констатације о изузетном налазу, у хронолошком прегледу владара, чланови комисије<sup>5</sup> наводе и постојање примерака из IV века не наводећи ближе податке о томе да ли се ради о сребрном или бронзаном новцу и да ли ти примерци могу припадати самој остави. По свему судећи, вероватно се ради о накнадно убаченим примерцима бронзаног новца из III и IV века који нису део оригиналног састава оставе.

Годину дана касније, на захтев Окружног суда у Врању вештаци мр Бојана Борић-Брешковић, шеф Одељења за археологију Народног музеја у Београду и др Милоје Васић, научни саветник Археолошког института у Београду, поред утврђивања материјалне вредности сачуваног дела оставе дају следећи коментар: „Прегледом свог материјала прво је могло да се констатује да се ради о два дела оставе: једном који је садржавао денаре до првих година владавине Септимија Севера и другом који је садржавао боље сачуване денаре из каснијих година владавине Септимија Севера и његове породице и антонинијане до средине III века.“ У закључку констатују да „римски сребрни новац (денари и антонинијани) за који су вештаци сигурно могли да одреде да припада једној целини, представља део велике оставе која је према најмлађим комадима из налаза била склоњена око 253. године, када се према историјским изворима зна да је дошло до великих упада варвара и ратних сукоба Римљана са њима у данашњој Бугарској и на делу територије данашње Србије“. О материјалу који не припада остави овом приликом вештаци нису расправљали.

У току месеца маја 2006. године експертска комисија је прегледала, пребројала и разврстала према династијама, а делимично и према владарима, око 10.200 примерака римских денара и антонинијана. Том приликом главна констатација после обављеног прегледа сачуваног дела оставе јесте да недостају примерци који су вештачењем из 1996. године описани као „II део налаза“, у којима је постојао велики број денара и антонинијана и да је овим нестао веома важан део оставе у коме су се налазили најмлађи примерци.<sup>6</sup> У наставку је констатовано да постоје примерци који по саставу не припадају прибојској остави. Реч је о неколико примерака сребрних грчких драхми, 74 примерка оригиналних

5 Чланови комисије су били: Душан Максимовић, Тони Чершков – Завод за заштиту споменика културе Ниш и Олгица Паламаревећ – Народно музеј Врање.

6 Овај веома важан податак преузет из судске документације може одиграти пресудну улогу приликом одређивања периода похрањивања оставе. Ако узмемо у обзир релевантност решења онда су у судском поступку враћени примерци који нису припадали остави. Колекционару из Београда враћени су следећи примерци денара: Отон (5), Вителије (6), Марко Аурелије (51), Клодије Албин (21), Септимије Север (128), Јулија Домна (118), Каракала (68), Гета-Каракала (114), Плаутила (1), Макрин (7), Диадуменијан (2), Јулија Меза (1), Орбијана (1), Максимин Трачанин (10), Максим (1), Пупијен (3), Гордијан III (29), као и антонинијана: Каракала, Елагабал и Јулија Меза (24), Пупијен (2), Гордијан III (1043), Филип I (545), Отацилија Севера и Етрусцила (86). Укупно је према судском решењу враћено 566 денара и 1.700 антонинијана.

римских новчића III и IV века, 5 сребрних динара Ђурђа Бранковића, један сребрни угарски грош, 101 примерак модерних фалсификата, 12 златника и један бронзани прстен новијег датума.

ТАБЕЛА 2. Број комада новца према династијама и њихова процентуална заступљеност у остави – стручна обрада 2006. године

| Владарске династије                                    | Денари | Антонинијани | Укупно | %      |
|--|--------|--------------|--------|--------|
| Републикански новац                                    | 57     |              | 57     | 0,57   |
| Нерон, Отон и Вителије                                 | 3      |              | 3      | 0,03   |
| Династија Флавијеваца                                  | 1335   |              | 1335   | 13,43  |
| Династија Антонина - Нерва Трајан, Хадријан и породица | 3152   |              | 3152   | 31,72  |
| Династија Антонина – од Антонина Пија до Комода        | 4620   |              | 4620   | 46,49  |
| Династија Севера                                       | 714    |              | 714    | 7,18   |
| Елегабал и породица                                    | 7      |              | 7      | 0,07   |
| Новац од Гордијана III до Валеријана I                 |        | 48           | 48     | 0,48   |
| Укупно   | 9888   | 48           | 9936   | 100,00 |
| %:   | 99,5   | 0,48         | 100    | %      |

У фебруару и марту месецу 2008. године, у оквиру пројекта „Конзервација и обрада прибојске оставе римских денара“ који је финансиран од стране Министарства културе Републике Србије, извршена је стручна обрада дела оставе (састав стручне екипе: мр Бојана Борић - Брешковић, музејски саветник, мр Адам Црнобрња, виши кустос и Горан Митровић, виши кустос). Приликом конзервације издвојен је 221 примерак римског бронзаног и осталог новца који не припада оригиналном саставу оставе. Резултати наведене стручне обраде приказани су на следећој табели.

ТАБЕЛА 3. Број комада новца према династијама и њихова процентуална заступљеност у остави – стручна обрада 2008. године

| Владарске династије                                    | Денари | %     |
|--|--------|-------|
| Републикански новац                                    | 4      | 0,32  |
| Нерон, Отон и Вителије                                 | 7      | 0,56  |
| Династија Флавијеваца                                  | 125    | 10,07 |
| Династија Антонина - Нерва Трајан, Хадријан и породица | 367    | 29,57 |
| Династија Антонина – од Антонина Пија до Комода        | 669    | 53,90 |

|                     |      |      |
|---------------------|------|------|
| ▷ Клодије Албин     | 1    | 0,08 |
| Династија Севера    | 64   | 5,15 |
| Елагабал и породица | 4    | 0,32 |
| УКУПНО:             | 1241 | 100  |

На основу добијених резултата после сумирања свих релевантних података, можемо констатовати да је остава у целини добро очувана. Новац II века има скоро уједначен квалитет очуваност. Најоштећенији су комади републиканских денара и новац I века, док су најбоље очувани комади из времена владавине Септимија Севера и војничких царева средине III века. Оваква ситуација је разумљива, јер се ради о најмлађим примерцима који су најкраће време били у оптицају. Међу антонинијанима Гордијана III и Филипа I има неколико одлично очуваних примерака.

Највећи број појединачних примерака припада денарима кованим за време владавине Трајана (17,46 %), Хадријана (14,35 %) и Антонин Пија (16,81 %) тј. владарској династији Антонина (од Нерве до Комода) припада 78,21 % укупне садржине оставе. Овај податак иде у прилог бољем квалитету сребра у I и II веку и можда бољем и интензивнијем раду економије у том периоду. У исто време овакав садржај оставе нас упућује на закључак да је римско сребро континуирано сакупљано током дужег временског периода и да недвосмисиво власника оставе треба потражити међу богатим грађанима локалне популације.

Прибојска остава се по саставу и хронолошкој структури не разликује од осталих налаза из периода III века регистрованих на територији данашње Србије и Бугарске. Иако је састав оставе скоро у потпуности дефинисан, не можемо одбацити чињеницу да остава није пристигла у Музеј у свом потпуном саставу и да је сасвим могуће да се у сачуваном делу оставе налазе примерци који су накнадно убачени као замена за вредније комаде. Зато сматрамо да треба узети у обзир претпоставку да постоје два могућа периода похрањивања која се у овом тренутку морају појединачно разматрати. Први период похрањивања одређен је резултатом стручне обраде дела оставе из 2008. године где најмлађи примерак припада ковању Александра Севера (222 – 228). Други период је одређен стручном експертизом тј. прегледом сачуваног дела оставе који указује да постоје примерци антонинијана до средине III века. Ако овај податак узмемо у обзир, где најмлађи примерак припада антонинијану из почетка владавине Валеријана I (253 – 260) онда се похрањивање оставе помера за више од 30 година што у контексту историјских збивања представља веома дуг временски период. У сваком случају, разлоге похрањивања прибојске оставе треба тражити у нестабилном стању које је крајем II и током прве половине и средине III века владало на дунавској граници и у унутрашњости Балкана.

У непосредној околини Врања пронађене су и делимично сачуване две оставе које су регистроване у литератури. Прва остава, непознатог места

налаза, садржи 19 сестерција ковнице Виминацијум и 3 сестерција ковнице Дакије.<sup>7</sup> Друга остава пронађена код села Бујковца (Карта 1 - 2) садржала је 117 сестерција ковнице Виминацијум и 14 сестерција ковнице Дакија.<sup>8</sup>

У документацији нумизматичког одељења Народног музеја Врање постоје подаци да је у врањском крају задњих неколико година пронађено неколико већих нумизматичких налаза из краја II и средине III века. На свим местима где су пронађене оставе регистровани су касноантички локалитети. У селу Градња у пољаничком крају, приликом обрађивања земље, пронађено је 270 сестерција из средине III века који су касније распродати по Србији (Карта 1 – 3). Један примерак Филипа I из тог налаза добијен је за Врањски музеј.

У атару села Самољица, на локалитету Црквеште<sup>9</sup> у делу где се налази римска некропола, дивљим копањем пронађене су две оставе римског новца. Прва остава је садржала око 150 денара и антонинијана, а друга остава са сестерцијима ковнице Виминацијум бројала је око 250 комада. (Карта 1 – 4 и 5). Оставе су убрзо распродате, а један бронзани примерак Филипа I поклоњен је Врањском музеју.

У атару села Спанчевац, на средњовековном и касноантичком локалитету Бујић пронађена је керамичка посуда са 4 кг римског бронзаног новца ковнице Виминацијум и Дакија (Карта 1 – 6). Остава са целокупним налазом продата је колекционару у Скопљу.<sup>10</sup>

Околност да су наведене оставе откривене на овом подручју Горње Мезије није случајна. Врањски крај је у римско време представљао незаобилазну територију и значајну раскрсницу путева. Сва већа античка насеља откривена у Жуинцу, Самољци, Давидовцу, Миланову, Златокопу, Врању (Собина, Ђошка, Монопол и Мотел), Врањској Бањи, Владичином Хану и Романовцу, на десетине мањих насеља, вила рустика, постаја и утврђења одбрамбеног карактера била су повезана густом мрежом путева. Убикација свих забележених остава из околине Врања указује да су пронађене у непосредној близини путева који повезују Наис, Скупи, Улпијану и Пауталију, четири највећа античка центра овог дела Балкана. Разлоге за похрањивање ових остава можемо наћи и у писаним подацима. Историјски извори с краја II и почетком III века бележе бројне податке о варварским упадима и унутрашњим немирима у Римском царству. Варвари који прелазе границе царства продирући све дубље у његову унутрашњост и многобројне банде разбојника представљају непрестани извор опасности за становништво у Горњој Мезији. У исто време, долина Јужне Мораве представља природну границу између два велика античка народа: Трачана – источно и Дарданаца – западно. Ова два моћна и аутохтона

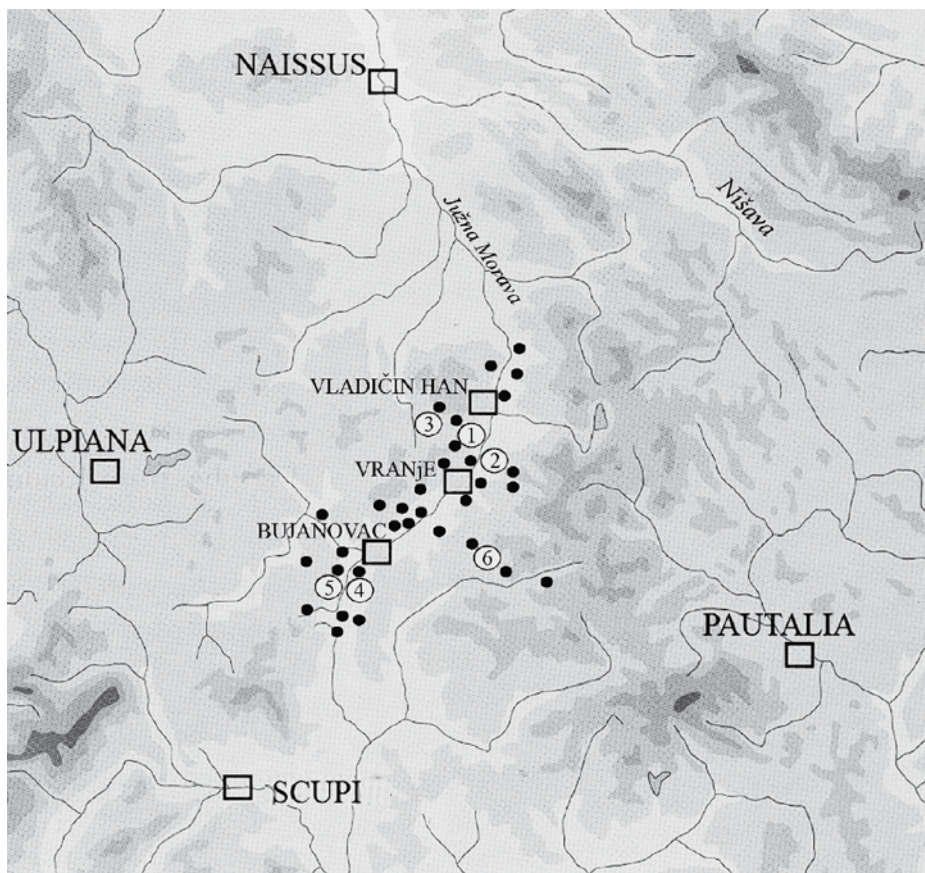
7 Борић-Брешковић Б., 1988: 89, нап.13; Арсенијевић М., 2001: 45-46 (непубликована магистарска теза).

8 Борић-Брешковић Б., 1988: 91, нап.13; Арсенијевић М., 2001: 61 (непубликована магистарска теза).

9 Јовановић М., 1967: 323; Томовић М., и Брмболић М., 2005: 229-233.

10 Булатовић А., Митровић Г., 1996/7: 36-37.

балканска племена, иако у честом међусобном сукобу, супротставила су се цивилизацијској унификацији римске окупације и у борби за очувањем своје културе и традиције повлаче се у планинске пределе, препуштајући богате речне долине и саобраћајнице Римљанима. Међутим, убрзо се и поред римске доминације, наставља интензиван живот становништва да би тек са примањем хришћанства постао јединствен етнокултурни простор. Велики број античких локалитета, богат и разноврстан археолошки материјал говоре томе у прилог.



КАРТА 1 – Оставе римског новца у окружењу Врања

1. Прибој Врањски
2. Бујковац
3. Градња
4. и 5. Самољица
6. Спанчевац

- Локалитети из античког периода



## ЛИТЕРАТУРА

- Арсенијевић М., 2001: *Скуйни налази римској новца II и III века у Горњој Мезији као археолошке појиврде варварских ујада*, Београд 2001 (непубликована магистарска теза).
- Борић-Брешковић Б., 1994: Токови сребрног новца у предримском и римском периоду, у: *Античко сребро у Србији* (ур. И. Поповић), Београд 1994: 33 – 44.
- Борић-Брешковић Б., 1988: Две оставе бакарног римског новца Виминацијума и Дакије, *Зборник Народној Музеја XIII/1*, Београд, 1988: 89 – 101.
- Митровић Г., 1998/99: Део оставе римских денара код села Прибоја, *Врањски Гласник XXXI-XXXII*, Врање 1998/99: 19-37.
- Јовановић М., 1967: Археолошка истраживања у 1966. и 1967. *Врањски Гласник III*, Врање 1967: 313 – 335.
- Томовић М., Брмболић, М., 2005: Самољица – Црквиште (Средњовековно и касноантичко налазиште), *Археолошка истраживања Е 75*, свеска 1(2004), Београд 2005: 229 – 233.
- Булатовић А, Митровић, Г., 1996/7: Археолошко рекогносцирање Пчињског региона (централни део Јужноморавске колоне и долина реке Кршевице), *Врањски Гласник XXIX – XXX*, Врање 1996/97: 29 – 42.

## PRELIMINARY RESULTS OF AN EXAMINATION OF THE PRIBOJ HOARD

### *Summary*

The area surrounding the town of Vranje became a part of the Roman state during the first century AD. All large ancient settlements discovered in Žujinac, Samoljica, Davidovac, Milanovo, Zlatokop, Vranje, Vranjska Banja, Vladičin Han and Romanovac, tens of smaller settlements, villae rusticae, posts and defence fortifications were interconnected via a dense grid of roads. Ubication of all hoards recorded in the area surrounding Vranje suggests that the hoards were discovered in the immediate vicinity of roads connecting Naissus, Scupi, Ulpiana and Pautalia – the four largest antique centres in this part of the Balkans. Historical sources from the third century, which contain numerous references to barbaric raids and internal unrest, should be relied upon when searching for reasons why the hoards were stored. Although very disparate in terms of composition, the hoards discovered in Priboj Vranjski, Bujkovac, Gradnja, Samoljica and Spančevac made a significant contribution to the understanding of economic and financial developments in this part of the Balkans.

The largest and most significant hoard was discovered in the area surrounding the village of Priboj Vranjski. During April and June 1995, two ceramic vessels were unearthed by illegal diggers using a metal detector, which contained Roman silver coins with a total weight of over 100 kg. Around 14,000 specimens were seized in a subsequent police action. An archaeological excavation was performed at the site where the coins were found in October 1995, and discovered a smaller late antique settlement, most likely a part of a villa rustica. The excavation also unearthed a part of a hoard consisting of 45 silver denarii, with a time frame ranging from Marcus Antonius (48 – 43 BC) to Septimius Severus (193 – 211).

The seized Roman silver coins were subject to a long lawsuit, which ended in 2000, and were only delivered to the National Museum in Vranje in 2006. Although the hoard was examined several times, a more thorough examination of the numismatic find was only possible after the delivery of the hoard. An expert team lead by dr Miloje Vasić, mr Bojana Borić-Brešković and Goran Mitrović performed an examination in May 2006 and managed to give a fairly accurate picture of the hoard. Although the team did not examine the entire content of the preserved part of the hoard, this expert examination is nonetheless a significant step in the research of this exceptional find of Roman silver coins. However, with respect to the chronological dating of the time of burial, a precise estimate cannot be obtained due to objective reasons, for the time being at least. Data obtained through archaeological excavation suggest that the hoard was stored during the reign of Septimius Severus and his sons. On the other hand, an expert analysis done in 2008 shifted the storage time by thirty years, while registering 48 antoniniani from the third century (in addition to the denarii from the first century BC and I, II and III century AD), the earliest belonging to a minting by Valerianus I. In the end, the final conclusion regarding the composition and the time of storage of the Priboj hoard can only be reached after an examination of the remaining preserved part, partially cleaned at this time and consisting of around 10,000 specimens. For this reason, a more detailed analysis will be done next time, and for the time being we would like to present to the general public the preliminary results of the examination of this exceptionally rich and significant hoard containing Roman silver coins, without delving into the numismatic issues entailed by this find.

Translated by Željko Radulović



UDK: 737.1.032(37)(083.82):169.51

ID: 164619148

Bojana BORIĆ–BREŠKOVIĆ

Tatjana BENDŽAREVIĆ

KATALOG  
SISTEMATSKE ZBIRKE RIMSKOG CARSKOG NOVCA  
U NARODNOM MUZEJU U BEOGRADU

XV. Elagabal, Aleksandar Sever, Maksimin

Apstrakt: Katalog (XV) Sistematske zbirke rimskog carskog novca Narodnog muzeja u Beogradu sadrži 399 primeraka novca iz doba Principata. Novac u svim metalima (zlato, srebro, bakar) obuhvata kovanje Elagabala, Aleksandra Severa i Maksimina sa porodicama.

Ključne reči: Rimski carski novac, Principat, Sistematska zbirka, Narodni muzej u Beogradu

Do sada objavljenim delovima kataloga *Sistematske zbirke rimskog carskog novca* Narodnog muzeja u Beogradu obuhvaćene su sledeće serije rimskog kovanja:

- I Avgust – Vitelije, *Numizmatičar* 1, 1978, 51-100, kat. 1-160, T. I-IV (160 kataloških jedinica)
- II Vespazijan - Domicijan, *Numizmatičar* 2, 1978, 39-117, kat. 161-445, T. I-IX (285 kataloških jedinica)
- III Nerva - Trajan, *Numizmatičar* 3, 1980, 129-163, kat. 446-594, T. I (149 kataloških jedinica)
- IV Trajan, izdanja u bakru, *Numizmatičar* 4, 1981, 95-110, kat. 595-651, T. I-II (57 kataloških jedinica)
- V Hadrijan, *Numizmatičar* 5, 1982, 79-124, kat. 652-867, T. I-VI (216 kataloških jedinica)
- VI Hadrijan, izdanja u bakru i izdanja za carsku porodicu (Sabina, Lucije Elije) u zlatu, srebru i bakru, *Numizmatičar* 6, 1983, 29-49, kat. 868-928, T. I-V (61 kataloška jedinica)
- VII Antonin Pije (cezarska i carska izdanja), *Numizmatičar* 7, 1984, 101-136, kat. 929-1081, T. I-IV (153 kataloške jedinice)

- VIII Antonin Pije (izdanja u bakru) i Faustina I (izdanja za života i komemorativna serija), *Numizmatičar* 8, 1985, 7-35, kat. 1082-1175, T. I-VII (94 kataloške jedinice)
- IX Antonini (zajednička izdanja A. Pija i M. Aurelija, cezarska izdanja M. Aurelija, Faustina II i serija *consecratio* za Pija), *Numizmatičar* 9, 1986, 29-43, kat. 1176-1220, T. I-III (45 kataloških jedinica)
- X Marko Aurelije, cezarska (*addenda*) i carska izdanja, *Numizmatičar* 10, 1987, 34-64, kat. 1221-1403, T. I-IV (183 kataloških jedinica)
- XI Antonini: *addenda* (Faustina II pod Pijem, *consecratio* za A. Pija u bakru, izdanja M. Aurelija u bakru) i izdanja posle 161. godine zaključno sa Komodom (Faustina, Lucije Ver, Lucila, Komod iz perioda zajedničke vlade sa M. Aurelijem i samostalne vlade, serija *consecratio* za M. Aurelija i Krispina, *Numizmatičar* 11, 1988, 5-42, kat. 1404-1593, T. I-XI (190 kataloških jedinica)
- XII Pertinaks, Didije Julijan, Manlija Skantila, Didija Klara, Klodije Albin, Septimije Sever i Julija Domna, *Numizmatičar* 13, 1990, 17-46, kat. 1594-1748, T. I-VIII (155 kataloških jedinica)
- XIII Severi (Julija Domna – *addenda* prethodnim izdanjima, Karakala, Plautila), *Numizmatičar* 14, 1991, 9-32, kat. 1749-1876, T. I-VI (128 kataloških jedinica)
- XIV Karakala, Geta, Julija Domna, Makrin, Dijadumenijan, *Numizmatičar* 24-25 (2001-2002), 2005, 95-129, kat. 1877-2040, T. I-IX (164 kataloške jedinice)

U dvobroju 26-27 časopisa *Numizmatičar* kataloški je obradjen deo fonda *Sistematske zbirke rimskog carskog novca Narodnog muzeja u Beogradu* (399 primeraka) koji se odnosi na kovanje Elagabala, Aleksandra Severa i Maksimina sa porodicama (kat. 2041-2439). U okviru Elagabalovih izdanja obuhvaćen je novac samog Elagabala (kat. 2041-2152), potom Julije Soemije, Elagabalove majke (kat. 2153-2156), Julije Meze, babe Elagabala i Aleksandra Severa (kat. 2157-2172), Julije Paule, kratkotrajno udate za Elagabala (kat. 2173-2175) i Akvilije Severe, njegove druge žene (kat. 2176-2177). Slede izdanja Aleksandra Severa (kat. 2178-2391), zatim izdanja za Juliju Mameu, Severovu majku (kat. 2392-2409), ženu Orbianu (kat. 2410) i deifikovanu Juliju Mezu (kat. 2411). Ovaj nastavak Kataloga Sistematske zbirke završava se carskim emisijama Maksimina I (kat. 2412-2436) i cezarskim izdanjima Maksima, njegovog sina (kat. 2437-2439). Preovlađuju izdanja u srebru, mnogo manje je zastupljen novac od bakra, dok je samo jedan primerak kovan u zlatu, aureus Elagabala, datovan u 218-219. godinu (kat. 2044).

Katalog je uređen po uzoru na prethodne, prateći niz, raspored i hronologiju emisija datih u korpusu *Roman Imperial Coins in the Hunter Coin Cabinet*. To podrazumeva da se u okviru jednog vladarskog perioda na prvom mestu prikazuje novac samog cara, potom novac kovan za članove vladarske porodice, žive ili deifikovane.

Rimska kovnica dolazi ispred ostalih kovnica. U okviru iste kovnice novac od zlata i srebra katalogizovan je ispred bakarnog novca, a datovane serije ispred nedatovanih. Za svaki primerak naznačeni su osa, težina u gramima i promer u milimetrima.

Odstupanja od poznatih vrsta zabeležena su pored referentne literature u zgradama. Uglavnom je reč o varijantama u vezi sa aversnom predstavom, aversnom legendom, reversnom predstavom i reversnom legendom.

Denar Elagabala (kat. 2095) s reversom TR P III COS III P P (Sol) koji ga datuje u emisiju s kraja 220. godine, trebalo bi da ima aversni natpis IMP ANTONINVS PIVS AVG. Pored toga što natpisom IMP CAES ANTONINI(sic!)VS AVG sadrži aversnu legendu koja prati ranije serije s TR P i TR P II, u grafiji natpisa prikazuje slovo N inverzno otkovano.

Jedan denar Aleksandra Severa (kat. 2267) prema aversnoj legendi pripadao bi emisijama iz perioda 228-231, dok ga reversni tip povezuje s ranijim kovanjima široko datovanim od 222 do 228. godine. Ovde je najverovatnije reč o hibridnom primerku s novim aversnim tipom, a reversom preuzetim iz prethodnog perioda. U Katalogu je pridružen emisijama iz pozne 228. godine.

U Zbirci su takođe prisutna tri inkuzna denara, jedan Elagabalov iz 222. godine (kat. 2152) i dva Aleksandra Severa (kat. 2390-2391).

Novac je kataloški obradjen prema sledećoj literaturi, koja je u napomenama označena skraćenicama C, RIC, BMC i HCC:

- H. Cohen, *Description historique des monnaies frappées sous l'Empire romain*, IV, Leipzig 1930 (C)

- H. Mattingly, E.A. Sydenham, C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, IV, 2. *Macrinus to Pupienus*, London 1962 (RIC)

- H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, V. *Pertinax to Elagabalus*, London 1950 (BMC)

- R.A.G. Carson, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, VI. *Severus Alexander to Balbinus and Pupienus*, London 1962 (BMC)

- A. Robertson, *Roman Imperial Coins in the Hunter Coin Cabinet*, III. *Pertinax to Aemilian*, London-Glasgow, New York 1977 (HCC)

Author of pphotography: Nebojša Borić



## KATALOG

| Red. br. | Težina | Denom. Dm. Osa | Avers | Revers |
|----------|--------|----------------|-------|--------|
|----------|--------|----------------|-------|--------|

**ELAGABAL**  
**218-222**

**KOVNICA RIM**  
**Srebro**

**Av. IMP CAES M AVR ANTONINVS AVG, 218**  
**TR P, 218. godina**

|      |      |                          |   |  |
|------|------|--------------------------|---|--|
| 2041 | 3.74 | denar<br>20.6<br>NE      | IMP CAES M AVR ANTONINVS<br>AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.            | PONTIF MA-X - TR P<br>Roma sedi okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži Viktoriju,<br>levom skiptar, pored nje štiti. |
| 2042 | 4.26 | antoninijan<br>23.6<br>S | IMP CAES M AVR ANTONINVS<br>AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi zrakasta kruna. | P M TR P - COS P P<br>Roma sedi okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži Viktoriju,<br>levom skiptar, pored nje štiti. |

**Av. IMP CAES M AVR ANTONINVS AVG**  
**TR P II, 219. godina**

|      |      |                     |  |  |
|------|------|---------------------|--|--|
| 2043 | 2.31 | denar<br>19.6<br>NE | IMP CAES M AVR ANTONINVS<br>AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | P M TR P II - COS II P P<br>Roma sedi na levo, u desnoj ruci<br>drži Viktoriju, u levjoj skiptar. Sa<br>strane, štiti. |
|------|------|---------------------|--|--|

2041 I.b.O. 1421/4 (ex Krakov). C 222; RIC 8 (b); BMC p. 530, 1-2; HCC 1.

2042 I.b.O. 1419/1. C 126; RIC 1 (f); BMC p. 530, 3; HCC 2.

2043 I.b.O. 802/3 (Naupara, Modriča). C 136; RIC 13 (b); BMC p. 543, 88; HCC 4.



## Zlato

## Nedatovana izdanja, 218-219

|      |      |                     |  |  |
|------|------|---------------------|--|--|
| 2044 | 6.52 | aureus<br>21.7<br>S | IMP CAES M AVR ANTONINVS<br>AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto paludamentom, na desno. Na glavi lovorov venac. | FIDES EXERCITVS<br>Fides sedi na prestolu s visokim naslonom okrenuta na levo. Desna ruka ispružena i na njoj orao, levom drži vojni znak. U polju levo, vojni znak. |
|------|------|---------------------|--|--|

## Srebro

## Nedatovana izdanja, 218-219

|      |      |                           |  |   |
|------|------|---------------------------|--|---|
| 2045 | 3.83 | antoninijan<br>22.9<br>NW | IMP CAES M AVR ANTONINVS<br>AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto paludamentom, na desno. Na glavi zrakasta kruna.    | FIDES EXERCITVS<br>Fides sedi okrenuta na levo, desnom rukom drži orla, levom vojni znak. U polju levo, vojni znak.         |
| 2046 | 4.45 | antoninijan<br>22.4<br>S  | IMP CAES M AVR ANTONINVS<br>AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi zrakasta kruna.            | Kao prethodni.  |
| 2047 | 4.61 | antoninijan<br>22<br>S    | IMP CAES M AVR ANTONINVS<br>AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi zrakasta kruna.            | MAR-S - VI-CTOR<br>Mars, nag, sa prebačenim ogrtačem, korača na desno, desnom rukom drži koplje, levom trofej preko ramena. |
| 2048 | 3.73 | antoninijan<br>23<br>S    | Kao prethodni.   | MAR-S - V-ICTOR<br>Kao prethodni.   |
| 2049 | 3.7  | antoninijan<br>23.8<br>N  | Kao prethodni.   | MARS - VICTOR<br>Kao prethodni.   |
| 2050 | 2.45 | denar<br>19.7<br>N        | IMP M CAES M AVR ANTONINVS<br>AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lovorov venac. | MARS -V-ICTOR<br>Kao prethodni.   |
| 2051 | 4.33 | antoninijan<br>20.8<br>NW | IMP CAES M AVR ANTONINVS<br>AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto paludamentom, na desno. Na glavi zrakasta kruna.    | SALVS ANTONINI AVG<br>Salus stoji okrenuta na desno. U rukama drži zmiju i hrani je.  |

2044 I.b. II/152. C 34; RIC 69 (d); BMC p. 531, 10; HCC 5.

2045 I.b.O. 1419/15. C 31; RIC 70 (f); BMC p. 531, 11; HCC 7.

2046 I.b.O. 1419/16. C 31; RIC 70 (f); BMC p. 531, 11; HCC 7.

2047 I.b.O. 1419/32. C 112; RIC 122 (e); BMC p. 533, 19-20; HCC 10.

2048 I.b.O. 1419/33. C 112; RIC 122 (e); BMC p. 533, 19-20; HCC 10.

2049 I.b.O. 802/4 (Naupara , Modrića). C 112; RIC 122 (e); BMC p. 533, 19-20; HCC 10.

2050 I.b.O. 1419/31. C nema; RIC 123; BMC p. 533, 21; HCC 11-12 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom).

2051 I.b.O. 1419/39. C 255; RIC 138 (f); BMC p. 534, 23-25; HCC 13 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom).

|      |      |                     |  |  |
|------|------|---------------------|--|--|
| 2052 | 2.76 | denar<br>19.4<br>S  | IMP CAES M AVR ANTONINVS<br>AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac .          | Kao prethodni.   |
| 2053 | 4.04 | denar<br>20.1<br>SW | IMP CAES M AVR ANTONINVS<br>AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | VICTORIA ANTO-NINI AVG<br>Viktorija korača na desno, desnom<br>rukom drži venac, levom palminu<br>granu. |

Av. IMP CAES ANTONINVS AVG  
TR P II, 219. godina (pozn)

|      |      |                          |  |  |
|------|------|--------------------------|--|--|
| 2054 | 4.66 | antoninijan<br>23.5<br>S | IMP CAES ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi zrakasta kruna. | P M TR P II - COS II P P<br>Roma sedi okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži Viktoriju,<br>levom skiptar, pored nje štit.        |
| 2055 | 2.69 | denar<br>19.7<br>S       | IMP CAES ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.            | FIDES EXE-RCITVS<br>Fides sedi okrenuta na levo, desnom<br>rukom drži orla, levom vojni znak.<br>U polju levo, vojni znak.       |
| 2056 | 4.25 | antoninijan<br>23<br>SW  | IMP CAES ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi zrakasta kruna.           | MARS VICTOR<br>Mars, nag, sa prebačenim<br>ogrtajem, korača na desno,<br>desnom rukom drži koplje, levom<br>trofej preko ramena. |
| 2057 | 2.59 | denar<br>18.9<br>S       | IMP CAES ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.            | SALVS ANT-O-NINI AVG<br>Salus stoji okrenuta na desno. U<br>rukama drži zmiju i hrani je.  |
| 2058 | 2.98 | denar<br>20<br>N         | Kao prethodni.   | SALVS ANTONINI AVG<br>Kao prethodni.   |
| 2059 | 2.97 | denar<br>20.7<br>S       | IMP CAES ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.            | VICTOR ANTO-NINI AVG<br>Viktorija korača na desno, desnom<br>rukom drži venac, levom palminu<br>granu.                           |
| 2060 | 2.96 | denar<br>19.5<br>S       | Kao prethodni.   | VICTOR ANTO-NINI AVG<br>Kao prethodni.   |

2052 I.b.O. 1419/42 (ex Davidović). C 256; RIC 140 (b); BMC p. 534, 29; HCC 14.

2053 I.b.O. 1421/47 (ex Krakov). C 289; RIC 156 d; BMC p. 535, 36; HCC 16 (av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paluda-  
mentumom).

2054 I.b.O. 1419/2. C 140; RIC 14 (f); BMC p. 543, 89; HCC nema.

2055 I.b.O. 1421/24 (ex Krakov). C 30; RIC 68 (b); BMC p. 547, 109; HCC nema.

2056 I.b.O. 1419/34 (ex Krakov). C 111; RIC 120; BMC p. 547, 110; HCC nema (beleži samo denar) - kraj 219. g.

2057 I.b.O. 1419/37. C 261; RIC 139 (b); BMC p. 548, 117-119; HCC nema.

2058 I.b.O. 1419/41. C 261; RIC 139 (b); BMC p. 548, 117-119; HCC nema.

2059 I.b.O. 1419/48. C 293; RIC 153; BMC p. 548, 124-125; HCC nema.

2060 I.b.O. 1419/49. C 293; RIC 153; BMC p. 548, 124-125; HCC nema.

**Av. IMP ANTONINVS AVG**  
**TR P II, 219. (kraj godine)**

|      |      |                          |   |   |
|------|------|--------------------------|---|---|
| 2061 | 2.87 | denar<br>19.2<br>N       | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.            | P M TR P II - COS II P P<br>Fortuna sedi okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži kormilo na<br>globu, levom rog izobilja. Ispod<br>sedišta, točak.                                 |
| 2062 | 2.85 | denar<br>18.7<br>S       | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.  | Kao prethodni.  |
| 2063 | 2.74 | denar<br>17.8<br>NW      | IMP ANTO-NINVS AVG<br>Poprsje Elagabala, ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.          | P M TR P - II - COS II P P<br>Paks korača na levo, desnom<br>rukom drži maslinovu granu,<br>levom skiptar.  |
| 2064 | 3.07 | denar<br>19.3<br>S       | Kao prethodni.  | P M TR P - II - C-OS II P P<br>Kao prethodni.   |
| 2065 | 2.93 | denar<br>20.9<br>N       | IMP ANTONINVS AVG<br>Kao prethodni.   | P M TR P - II - COS II P P<br>Kao prethodni.  |
| 2066 | 5.15 | antoninijan<br>21.8<br>N | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi zrakasta kruna. | P M TR P II COS II P P<br>Providencija stoji okrenuta na levo<br>s prekrštenim nogama. Desnom<br>rukom drži štap, levom rog izobilja i<br>oslanja se na stub. U polju levo, glob. |
| 2067 | 3.04 | denar<br>20.1<br>SE      | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.            | P M TR P II - C-OS II P P<br>Roma sedi okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži Viktoriju,<br>levom koplje, pored nje štit.   |
| 2068 | 3.11 | denar<br>18.9<br>S       | Kao prethodni.  | P M TR P II - COS II P P<br>Kao prethodni.  |

**Nedatovana izdanja, 219 (kraj godine) - 200**

|      |      |                    |  |   |
|------|------|--------------------|--|---|
| 2069 | 3.97 | denar<br>18.4<br>S | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | ANNONA - AVGVSTI<br>Anona stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži dva klasa žita,<br>levom kormilo na globu. U polju<br>levo, modijus sa klasjem žita. |
|------|------|--------------------|--|---|

2061 I.b.O. 1419/3. C 149; RIC 19; BMC p. 544, 96; HCC nema.

2062 I.b.O. 1421/7 (ex Krakov). C 148; RIC 19 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom); BMC p. 544, 94; HCC III nema.

2063 I.b.O. 1419/4. C 143; RIC 21; BMC p. 544, 97; HCC 23.

2064 I.b.O. 1419/5. C 143; RIC 21; BMC p. 544, 97; HCC 23.

2065 I.b.O. 1419/6. C 143; RIC 21; BMC p. 544, 97; HCC 23.

2066 I.b.O. 1421/8 (ex Krakov). C 145; RIC 22 (f); BMC p. 545, 99; HCC 24 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom).

2067 I.b.O. 1421/5 (ex Krakov). C 142; RIC 16; BMC p. 544, 92-93; HCC nema.

2068 I.b.O. 1421/6 (ex Krakov). C 142; RIC 16; BMC p. 544, 92-93; HCC nema.

2069 I.b.O. 1421/22 (ex Krakov). C 13; RIC 59; BMC p. 549, 126-127; HCC 26

|      |      |                           |   |   |
|------|------|---------------------------|---|---|
| 2070 | 4.91 | antoninijan<br>21.6<br>NW | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi zrakasta kruna. | FIDES - M-I-LITVM<br>Fides stoji spreda, glavu okrenula na desno. Desnom rukom drži veksilum, levom vojni znak.   |
| 2071 | 3.48 | denar<br>19.6<br>N        | IMP ANTO-NINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lovorov venac.           | Kao prethodni.  |
| 2072 | 2.88 | denar<br>19.1<br>NE       | IMP ANTONINVS AVG<br>Kao prethodni.   | FIDES - MI-LITVM<br>Kao prethodni.  |
| 2073 | 3.25 | denar<br>21<br>SW         | IMP ANTO-NINVS AVG<br>Kao prethodni.  | FIDES MI-LITVM<br>Kao prethodni.  |
| 2074 | 3.85 | antoninijan<br>21.3<br>NW | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi zrakasta kruna.           | IOVI CO-N-SERVATORI<br>Jupiter, nag, stoji okrenut na levo. Desnom rukom drži munju, levom skiptar. Pored njega levo, orao. U polju desno, dva vojna znaka. |
| 2075 | 2.15 | denar<br>19.2<br>N        | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lovorov venac.            | IOVI CONSER-VATORI<br>Kao prethodni, ali u polju desno, jedan vojni znak.   |
| 2076 | 3.63 | denar<br>19.3<br>S        | Kao prethodni.  | IOVI CO-N-SERVATORI<br>Kao prethodni.   |
| 2077 | 2.53 | denar<br>18.8<br>S        | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lovorov venac.            | LAETIT-IA PVBL<br>Leticija stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži pateru, levom kormilo na globu.  |
| 2078 | 3.3  | denar<br>18.2<br>SE       | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lovorov venac.            | LIBERA-LI-TAS AVG II<br>Liberalitas stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži abakus, levom rog izobilja.   |
| 2079 | 3.45 | denar<br>19.6<br>N        | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lovorov venac.  | LIBERALI-TAS AVG II<br>Liberalitas stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži abakus, levom rog izobilja koji stoji na bazi.                                 |

- 2070 Ib.VII/1000. C 39; RIC 72 (f); BMC p. 549, 131-132; HCC 27 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom).  
 2071 I.b.O. 1421/25 (ex Krakov). C 38; RIC 73 (b); BMC p. 550, 135; HCC 28.  
 2072 I.b.O. 1419/17. C 38; RIC 73(b); BMC p. 550, 135; HCC 28-29.  
 2073 I.b.O. 1421/26 (ex Krakov). C 38; RIC 73 (b); BMC p. 550, 133; HCC 28.  
 2074 I.b.O. 1419/24. C 66; RIC 90 (f); BMC p. 550, 39; HCC 30.  
 2075 I.b.O. 1419/25. RIC 91 (b); BMC p. 550, 142, HCC 31.  
 2076 I.b.O. 1421/32 (ex Krakov). C 68; RIC 91 (b); BMC p. 550, 142; HCC 31.  
 2077 I.b.O. 1419/26. C 70; RIC 95 (b); BMC p. 551, 147; HCC 33.  
 2078 I.b.O. 1419/27. C 80; RIC 99; BMC p. 551, 148-149; HCC nema.  
 2079 I.b.O. 1421/34 (ex Krakov). C 79; RIC 102; BMC p. 551, 148-149 (ali av. u oklopu, ogrnuto paludamentumom); HCC nema.

|      |      |                           |   |  |
|------|------|---------------------------|---|--|
| 2080 | 3.25 | denar<br>19<br>N          | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.  | LIBERTAS - AVGVSTI<br>Libertas sedi okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži pileus, levom<br>skiptar.   |
| 2081 | 3.46 | denar<br>18.9<br>N        | IMP ANTO-NINVS AVG<br>Kao prethodni.  | PROVID - DEORVM<br>Providencija stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži glob, levom<br>rog izobilja.  |
| 2082 | 4.76 | antoninijan<br>22.6<br>SW | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi zrakasta kruna. | PROVID - DEORVM<br>Providencija stoji okrenuta na levo,<br>prekrstivši noge oslanja se na stub.<br>Desnom rukom drži palicu, levom<br>rog izobilja. Kod njenih nogu levo,<br>glob. |
| 2083 | 2.43 | denar<br>19.2<br>S        | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.  | PROVID DEORVM<br>Kao prethodni.  |
| 2084 | 2.28 | denar<br>19.5<br>NE       | IMP ANTO-NINVS AVG<br>Kao prethodni.  | P-ROVID - DEORVM<br>Kao prethodni.   |
| 2085 | 3.45 | denar<br>19.4<br>SW       | Kao prethodni.  | PROVID - DEORVM<br>Kao prethodni.  |
| 2086 | 3.78 | denar<br>19.5<br>NW       | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.  | SALVS - AVGVSTI<br>Salus sedi okrenuta na levo, desno<br>rukom hrani zmiju obavijenu<br>oko oltara, levom drži kormilo na<br>globu.  |
| 2087 | 4.17 | antoninijan<br>24<br>SE   | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi zrakasta kruna. | TEMPORVM - FELICITAS<br>Felicitas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži kaducej,<br>levom rog izobilja.   |
| 2088 | 3.28 | denar<br>19.4<br>S        | IMP ANTO-NINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | TEMPORVM - FELICITAS<br>Kao prethodni.   |
| 2089 | 2.86 | denar<br>18.2<br>SE       | IMP ANTO-NINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | VICT-OR-I-A - AVG<br>Viktorija korača na levo, desnom<br>rukom drži venac, levom palminu<br>granu.   |

- 2080 I.b.O. 1419/30. C nema, cf. C 102 (ali rv. bez zvezde); RIC 115; BMC p. 551, 151; HCC 34.  
2081 I.b.O. 1421/36 (ex Krakov). C 242; RIC 37, 128; BMC p. 553, 161; HCC nema.  
2082 I.b.O. 1419/36. C 243; RIC 129 (e); BMC p. 552, 157; HCC 35 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom).  
2083 I.b.O. 1419/40. C 244; RIC 130 (b); BMC p. 552, 158-158; HCC 36-37.  
2084 I.b.VII/1038. C 244; RIC 130 (b); BMC p. 552, 158-158; HCC 36-37.  
2085 I.b.O. 1421/37 (ex Krakov). C 244; RIC 130 b; BMC p. 552, 160; HCC 36-37.  
2086 I.b.O. 1421/43 (ex Krakov). C 264; RIC 141; BMC p. 553, 162-163; HCC nema.  
2087 I.b.O. 1419/47. C 280; RIC 149 (e); BMC p. 553, 166; HCC 38.  
2088 I.b.O. 1419/46. C 282; RIC 150 (b); BMC p. 553, 168, HCC 39.  
2089 I.b.O. 1419/52. C 304; RIC 162; BMC p. 554, 169; HCC 41.

|      |      |                    |                |                                 |
|------|------|--------------------|----------------|---------------------------------|
| 2090 | 2.59 | denar<br>19.7<br>S | Kao prethodni. | VICTORI-A AVG<br>Kao prethodni. |
|------|------|--------------------|----------------|---------------------------------|

**Av. IMP ANTONINVS PIVS AVG**
**TR P III, 220. (kraj godine)**

|      |      |                                    |   |   |
|------|------|------------------------------------|---|---|
| 2091 | 2.78 | denar<br>18.7<br>N                 | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovov venac.             | P M TR P - III - COS III P P<br>Sol sa zrakastom krunom na<br>glavi korača na levo, desnu ruku<br>podigao, levom drži bič. U polju<br>levo, zvezda. |
| 2092 | 3.28 | denar<br>18.7<br>S                 | Kao prethodni.  | P M TR P - III C-OS III P P<br>Kao prethodni.   |
| 2093 | 2.58 | denar<br>19.2<br>S                 | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovov venac.   | P M TR P - III COS III P P<br>Kao prethodni.  |
| 2094 | 3.22 | denar<br>19.1<br>SW                | Kao prethodni.  | P M TR P - III - COS III P P<br>Kao prethodni.  |
| 2095 | 2.43 | denar/<br>neregularan<br>18.5<br>N | IMP CAES ANTONINI (sic!) VS<br>AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovov venac. | P M TR - P - III COS III P P<br>Kao prethodni.  |

**TR P III, 221. godina**

|      |      |                    |   |  |
|------|------|--------------------|---|--|
| 2096 | 2.35 | denar<br>19.8<br>N | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Glava Elagabala s lorovovim<br>vencem, na desno.                                  | P M TR P IIII - COS III P P<br>Providencija stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži štap iznad<br>globa, levom rog izobilja. U polju<br>levo, zvezda. |
| 2097 | 3.6  | denar<br>19.4<br>N | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovov venac. | P M TR P IIII COS III P P<br>Kao prethodni.  |

2090 I.b.O. 1421/49 (ex Krakov). C 304; RIC 162; BMC p. 554, 169-170; HCC 41.

2091 I.b.O. 1419/9. C 153; RIC 28 (b); BMC p. 556, 179-180; HCC 43.

2092 I.b.O. 1419/10. C 153; RIC 28 (b); BMC p. 556, 179-180; HCC 43.

2093 I.b.O. 1419/8 (ex Davidović). C 153 var. RIC 28 (d); BMC p. 556, 179-180 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom); HCC 43 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom).

2094 I.b.O. 1421/10 (ex Krakov). C 153; RIC 28 (d); BMC p. 556-557, 179-180 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom); HCC 43 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom).

2095 I.b.O. 1421/11 (ex Krakov). C 154 var.; RIC 28 (b) var. (ali av. legenda); BMC p. 556-557, 179-180 var.; HCC 43 var. (ali av. legenda Imp Caes ...).

2096 I.b.O. 1421/15 (ex Krakov). C 189 var.; RIC 42 (a); BMC p. 268, 249 (ali av.Glava Elagabala); HCC 45.

2097 I.b.O. 1421/14 (ex Krakov). C 189; RIC 42 (b); BMC p. 568, 249; HCC 46.

|      |      |                     |   |   |
|------|------|---------------------|---|---|
| 2098 | 3.23 | denar<br>19.6<br>NE | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Glava Elagabala s lorovovim<br>vencem, na desno.  | P M TR P IIII COS III P P<br>Sol sa zrakastom krunom na<br>glavi korača na levo, desnu ruku<br>podigao, levom drži bič. U polju<br>levo, zvezda.  |
| 2099 | 3.1  | denar<br>20.4<br>NE | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovov venac.         | P M TR P IIII - COS III P P<br>Kao prethodni.   |
| 2100 | 3.21 | denar<br>18.3<br>N  | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Kao prethodni.  | P M TR P IIII COS III P P<br>Viktorija u letu na levo, obema<br>rukama drži dijademu. Sa svake<br>strane mali štit. U polju desno,<br>zvezda.   |
| 2101 | 3.31 | denar<br>20<br>S    | IMP ANTONINVS - PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovov venac i rog. | P M TR P IIII C-OS III P P<br>Elagabal stoji okrenut na levo,<br>desnom rukom drži pateru iz koje<br>izliva žrtvu nad oltarom, levom<br>granu. U polju levo, zvezda.  |
| 2102 | 2.27 | denar<br>18.6<br>S  | Kao prethodni.  | P M TR P IIII COS III P P<br>Kao prethodni.   |
| 2103 | 2.67 | denar<br>19.3<br>N  | IMP ANTONINVS - PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovov venac i rog. | P M TR P IIII COS - III P P<br>Elagabal stoji okrenut na levo,<br>desnom rukom drži pateru iz koje<br>izliva žrtvu nad oltarom, levom<br>granu. U polju levo, zvezda. Sa<br>svake strane cara po jedan vojni<br>znak. |
| 2104 | 1.66 | denar<br>20<br>N    | Kao prethodni.  | P M TR P IIII - COS - III P P<br>Kao prethodni, ali polju desno dva<br>vojna znaka.   |

## Nedatovana izdanja, 220 - 221 (rana)

|      |      |                    |  |   |
|------|------|--------------------|--|---|
| 2105 | 3.14 | denar<br>19.3<br>N | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Glava Elagabala s lorovovim vencem,<br>na desno. | ABVNDANTIA AVG<br>Abundancija (ili Anona) stoji<br>okrenuta na levo, obema rukama<br>prazni rog izobilja. U polju desno,<br>zvezda. |
|------|------|--------------------|--|---|

<sup>2098</sup> I.b.O. 1421/13 (ex Krakov). C 184 var.; RIC 40 (a); BMC p. 567, 242-243; HCC 50 (ali av.Glava Elagabala).

<sup>2099</sup> I.b.O. 1421/12 (ex Krakov). C 184; RIC 40 (b); BMC p. 567, 244; HCC 50.

<sup>2100</sup> I.b.O. 1421/16 (ex Krakov). C 195; RIC 45 (b); BMC p. 568, 253; HCC 52.

<sup>2101</sup> I.b.O. 1421/17 (ex Krakov). C 196; RIC 46 (b); BMC p. 569, 256-258; HCC 67.

<sup>2102</sup> I.b.O. 1419/12. C 196; RIC 46 (b); BMC p. 569, 256-258; HCC 67.

<sup>2103</sup> I.b.O. 1421/18 (ex Krakov). C 206; RIC 48; BMC p. 569, 259; HCC nema.

<sup>2104</sup> I.b.O. 1421/19 (ex Krakov). C 205; RIC 49; BMC p. 569, 260; HCC nema.

<sup>2105</sup> I.b.O. 1421/21 (ex Krakov). C 1; RIC 56 (a); BMC p. 559, 192; HCC 53 (ali av.Glava Elagabala).

|      |      |                     |   |   |
|------|------|---------------------|---|---|
| 2106 | 2.65 | denar<br>19.9<br>SE | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | ABVNDANTIA AVG<br>Kao prethodni, ali u polju levo,<br>zvezda.   |
| 2107 | 2.72 | denar<br>18.9<br>N  | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | CONS-ERVATOR AVG<br>Sol sa zrakastom krunom na<br>glavi korača na levo, desnu ruku<br>podigao, levom drži bič. U polju<br>levo, zvezda. |
| 2108 | 3.15 | denar<br>20.5<br>SE | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | FIDE-S - MILI-TVM<br>Legionarski orao između dva vojna<br>znaka.  |
| 2109 | 2.65 | denar<br>19.6<br>NW | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | FIDES MILITVM<br>Legionarski orao između dva vojna<br>znaka. Pored svakog, štit.  |
| 2110 | 2.89 | denar<br>18.2<br>SE | Kao prethodni.  | FIDES MILI-TVM<br>Kao prethodni, ali pored svakog<br>jedan ili dva štita.   |
| 2111 | 3.09 | denar<br>19.1<br>SE | Kao prethodni.  | Kao prethodni.  |
| 2112 | 2.92 | denar<br>20.6<br>SW | Kao prethodni.  | FIDES MILITVM<br>Kao prethodni.   |
| 2113 | 2.27 | denar<br>20<br>SW   | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | LIBERALITAS - AVG II<br>Liberalitas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži abakus, levom<br>rog izobilja.                         |
| 2114 | 2.65 | denar<br>19.2<br>SW | Kao prethodni.  | LIBERALI-TAS AVG II<br>Kao prethodni.   |
| 2115 | 1.51 | denar<br>18.2<br>SE | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | LIBERALITAS AVG III<br>Kao prethodni, ali u polju levo,<br>zvezda.  |
| 2116 | 2.81 | denar<br>18.2<br>N  | Kao prethodni.  | LIBE-RALITAS AVG III<br>Kao prethodni.  |

- 2106 I.b.O. 1419/13. C nema; RIC 56 (b); BMC p. 559, 189; HCC 53 (ali rv. u polju levo, zvezda).  
 2107 I.b.O. 1421/23 (ex Krakov). C 19; RIC 63; BMC p. 560-561, 190-200; HCC nema.  
 2108 I.b.O. 1421/1 (ex Krakov). C 43; RIC 77; BMC V nema; HCC nema.  
 2109 I.b.O. 1419/18. C 44; RIC 78; BMC p. 561, 202; HCC 55-56.  
 2110 I.b.O. 1419/19. C 44; RIC 78; BMC p. 561, 201; HCC 55-56.  
 2111 I.b.O. 1419/20. C 44; RIC 78; BMC p. 561, 201; HCC 55-56.  
 2112 I.b.O. 1421/27 (ex Krakov). C 44; RIC 78; BMC p. 561, 201; HCC 55-56.  
 2113 I.b.O. 1419/28. C nema, cf. C 80 var.; RIC 100; BMC p. 562, 214; HCC 59.  
 2114 I.b.O. 1421/33 (ex Krakov). C 80 var.; RIC 100; BMC p. 562, 214; HCC 59.  
 2115 I.b.O. 1419/29. C 86; RIC 103; BMC p. 563, 216 (ali rv. polju levo, zvezda); HCC 60.  
 2116 I.b.O. 1421/35 (ex Krakov). C 86; RIC 103; BMC p. 563, 216 (ali rv. u polju levo, zvezda); HCC 60.



|      |      |                     |   |   |
|------|------|---------------------|---|---|
| 2117 | 3.8  | denar<br>19.6<br>SE | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.           | LIBER-TAS AVG<br>Libertas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži pileus, levom<br>skiptar. U polju levo, zvezda.  |
| 2118 | 2.35 | denar<br>19.2<br>S  | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.           | PAX - AVGVSTI<br>Paks korača na levo, desnom<br>rukam drži maslinovu granu,<br>levom skiptar.                           |
| 2119 | 2.81 | denar<br>18.4<br>S  | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.           | VICTOR-I-A AVG<br>Viktorija u letu na levo, obema<br>rukama drži venac. Sa svake strane<br>štit. U polju desno, zvezda. |
| 2120 | 3.22 | denar<br>19.3<br>N  | Kao prethodni.  | VICTORI-A - AVG<br>Kao prethodni, ali u polju levo,<br>zvezda.  |
| 2121 | 2.61 | denar<br>19.7<br>S  | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | VICTORI-A - AVG<br>Kao prethodni.   |

## TR P V, 222. godina

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2122 | 2.73 | denar<br>18.7<br>SE | IMP ANTONINVS - PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | P M TR P V - COS IIII P P<br>Elagabal stoji okrenut na levo,<br>desnom rukom drži pateru iz koje<br>izliva žrtvu nad oltarom, levom<br>batinu. U polju levo, zvezda. |
| 2123 | 3.05 | denar<br>19.3<br>SW | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Kao prethodni.  | Kao prethodni.   |

## Nedatovana izdanja, 221(kraj godine) - 222

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2124 | 2.81 | denar<br>17.9<br>SE | IMP ANTONINVS - PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac i rog. | INVICTVS SACERDOS AVG<br>Elagabal stoji okrenut na levo,<br>desnom rukom drži pateru iz koje<br>izliva žrtvu nad oltarom, levom<br>batinu. Pored oltara leži bik. U<br>polju levo, zvezda. |
|------|------|---------------------|---|--|

<sup>2117</sup> I.b. VII/2622. C 92; RIC 107 (b); BMC p. 563, 222; HCC 62 (ali rv. u polju levo, zvezda).

<sup>2118</sup> I.b.O. 1419/35. C 120; RIC 125; BMC p. 564, 223; HCC 63.

<sup>2119</sup> I.b.O. 1419/51. C 300; RIC 161(b); BMC p. 565, 236; HCC 65.

<sup>2120</sup> I.b.O. 1421/48 (ex Krakov). C 300; RIC 161 (b); BMC p. 566, 237-239; HCC 66.

<sup>2121</sup> I.b.O. 1419/50. C 300 (ali av.Poprsje u oklopu); RIC 161 (d); BMC p. 565, 234; HCC 66 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom).

<sup>2122</sup> I.b.O. 1419/54. C 213; RIC 52; BMC p. 571, 268; HCC 68 (ali av.Poprsje bez roga).

<sup>2123</sup> I.b.O. 1421/20 (ex Krakov). C nema; RIC 52; BMC p. 571, 268; HCC 68 (ali av.Poprsje bez roga).

<sup>2124</sup> I.b.O. 1419/22. C 61; RIC 88 (b); BMC p. 562, 212; HCC 69-71. Kovano i na istoku.

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2125 | 2.85 | denar<br>20.2<br>NE | IMP ANTONINVS PIVS AVG<br>Kao prethodni, ali bez roga.  | Kao prethodni.   |
| 2126 | 3.19 | denar<br>19.8<br>SW | IMP ANTONINVS - PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac i rog. | SACERD DEI SOLIS ELAGAB<br>Elagabal stoji okrenut na desno,<br>desnom rukom drži pateru iz koje<br>izliva žrtvu nad oltarom, levom<br>batinu. U polju desno, zvezda. |
| 2127 | 3.62 | denar<br>19.3<br>S  | Kao prethodni, ali bez roga.  | Kao prethodni.   |
| 2128 | 3.14 | denar<br>19.2<br>S  | Kao prethodni, ali sa rogom.  | Kao prethodni, ali U polju, levo i<br>desno zvezda.  |
| 2129 | 3.36 | denar<br>19.4<br>NW | IMP ANTONINVS - PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac i rog. | SACERD DEI SOLIS ELAGAB<br>Elagabal stoji okrenut na levo,<br>desnom rukom drži pateru iz koje<br>izliva žrtvu nad oltarom, levom<br>batinu. U polju desno, zvezda.  |
| 2130 | 2.94 | denar<br>19.7<br>N  | IMP ANTONINVS - PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac i rog. | SVMMVS SACERDOS AVG<br>Elagabal stoji okrenut na levo,<br>desnom rukom drži pateru iz koje<br>izliva žrtvu nad oltarom, levom<br>granu. U polju levo, zvezda.        |
| 2131 | 2.6  | denar<br>18.2<br>N  | Kao prethodni.  | SVMMVS SACERDOS AVG<br>Kao prethodni.  |
| 2132 | 2.92 | denar<br>19.5<br>S  | Kao prethodni.  | SVMMVS SA-CERDOS AVG<br>Kao prethodni.   |

## Bakar

## Av. IMP CAES M AVR ANTONINVS PIVS AVG

## Nedatovana izdanja, 218 - 221

|      |       |                 |   |   |
|------|-------|-----------------|---|---|
| 2133 | 12.59 | as<br>26.4<br>S | IMP CAES M AVR ANTONINVS<br>PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | FIDES - EXER-CITVS. U isečku,<br>S C<br>Fides sedi okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži orla, levom<br>zastavu. Ispred, vojni znak. |
|------|-------|-----------------|---|---|

- 2125 I.b.O. 1421/31 (ex Krakov). C 61; RIC 88 (b); BMC p. 562, 209-210; HCC 69-70 (ali av.Poprsje bez roga). Kovano i na istoku.
- 2126 I.b.O. 1419/38. C 246; RIC 131; BMC p. 564, 225; HCC 72. Kovano i na istoku.
- 2127 I.b.O. 1421/39 (ex Krakov). C 246; RIC 131; BMC p. 564, 225; HCC 72 - za sve ref. ali av.Poprsje bez roga. Kovano i na istoku.
- 2128 I.b.VII/2616. C 249; RIC 134; BMC p. 564, 225; HCC 73. Kovano i na istoku.
- 2129 I.b.O. 1421/41 (ex Krakov). C 252; RIC 135; BMC p. 564, 227; HCC nema. Kovano i na istoku.
- 2130 I.b.O. 1419/43. C. 276, RIC 146; BMC p. 565, 232; HCC 74-76. Kovano i na istoku.
- 2131 I.b.O. 1419/44. C. 276, RIC 146; BMC p. 565, 232; HCC 74-76. Kovano i na istoku.
- 2132 I.b.O. 1419/45. C. 276, RIC 146; BMC p. 565, 232; HCC 74-76. Kovano i na istoku.
- 2133 I.b.O. 1464/1 (ex Krakov). C 36; RIC 347; BMC p. 594, 366; HCC 94.

|      |       |                             |  |   |
|------|-------|-----------------------------|--|---|
| 2134 | 11.65 | dupondij<br>25 <sup>S</sup> | IMP CAES M AVR ANTONINVS<br>PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi zrakasta kruna. | PAX - AVGVSTI U polju, levo i<br>desno S C.<br>Paks korača na levo, desnom<br>rukum drži maslinovu granu,<br>levom skiptar. |
|------|-------|-----------------------------|--|---|

## ISTOČNA KOVNICA

## Srebro

## Av. IMP ANTONINVS AVG

## COS II, 219. godina

|      |      |                     |   |   |
|------|------|---------------------|---|---|
| 2135 | 2.59 | denar<br>19.3<br>S  | IMP ANTO-NINVS AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | CONSVL - II P P<br>Ekvitas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži terazije, levom<br>rog izobilja.  |
| 2136 | 3.62 | denar<br>18.9<br>NE | IMP ANTO-NINVS AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | BONVS - EVENTVS<br>Bonus Eventus, nag, stoji okrenut<br>na levo, desnom rukom drži<br>pateru, levom klasje žita. U polju<br>levo, oltar.        |
| 2137 | 2.8  | denar<br>20.1<br>S  | [IM]P ANTO-NINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.         | [HILA]RITA -S AVG<br>Hilaritas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži venac, levom<br>dugačku palminu granu. Sa obe<br>strane stoji dete. |

## Av. ANTONINVS PIVS FEL AVG

## 219. godina ?

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2138 | 3.73 | denar<br>19.3<br>SW | ANTONINVS PIVS FEL AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | CONSV-L II<br>Ekvitas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži terazije, levom<br>rog izobilja.            |
| 2139 | 3.28 | denar<br>19<br>SW   | ANTONINVS PIVS FEL AVG<br>Kao prethodni.  | CONS - II P P<br>Roma sedi okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži Viktoriju,<br>levom koplje. Sa strane, štit. |

<sup>2134</sup> I.b.O. 1420/1. C. 123; RIC 367; BMC p. 593, dupli krst; HCC nema.

<sup>2135</sup> I.b.O. 1421/51 (ex Krakov). C 23; RIC 168 (d); BMC p. 580, 307; HCC nema.

<sup>2136</sup> I.b.O. 1421/52 (ex Krakov). C 14; RIC 186 (d); BMC p. 581, 310; HCC nema.

<sup>2137</sup> I.b.O. 1421/2 (ex Krakov). C 56; RIC 85; BMC p. 581, \*; HCC nema.

<sup>2138</sup> I.b.O. 1419/53. C nema; RIC 166; BMC nema; HCC nema.

<sup>2139</sup> I.b. VII/851. C nema; RIC 165; BMC p. 580, \*; HCC nema.

**Av. ANTONINVS PIVS FEL AVG**  
**Nedatovana izdanja, 219 (kraj godine) - 220**

|      |      |                     |  |   |
|------|------|---------------------|--|---|
| 2140 | 2.93 | denar<br>19.3<br>SW | ANTONINVS PIVS FEL AVG<br>Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lorovov venac.              | CON-COR-DIA; u isečku, MILIT<br>Dva vojna znaka između dve akvile.  |
| 2141 | 2.86 | denar<br>20.2<br>S  | ANTONINVS PIVS FEL AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lorovov venac.              | FORTVNA - REDVX<br>Fortuna sa modijusom na glavi sedi okrenuta na levo, desnom rukom drži pateru, levom rog izobilja. Ispod sedišta, točak. |
| 2142 | 3.12 | denar<br>19.4<br>SW | ANTONINVS PIVS FEL AVGVS<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lorovov venac.  | FORTVNA - R-EDVX<br>Kao prethodni.  |
| 2143 | 3.28 | denar<br>19.1<br>SW | ANTONINVS PIVS FEL AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lorovov venac.              | HILARITAS - AV-G<br>Hilaritas stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži venac, levom dugačku palminu granu. Sa obe strane stoji dete.       |
| 2144 | 3.05 | denar<br>19.3<br>N  | ANTONINVS PIVS FEL AVG<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lorovov venac.    | TEMPORVM - FEL<br>Felicitas stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži pateru, levom kaducej.  |
| 2145 | 3.06 | denar<br>20.6<br>SW | Kao prethodni.   | TEMPORVM - FEL . (tačka, sic!)<br>Kao prethodni.  |
| 2146 | 3.22 | denar<br>20.1<br>SW | ANTONINVS PIVS FEL AV[G?]<br>Poprsje Elagabala u oklopu, ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lorovov venac. | VOTA PV-BLICA<br>Elagabal stoji okrenut na levo, desnom rukom drži pateru iz koje izliva žrtvu nad oltarom, levom svitak.                   |
| 2147 | 3.11 | denar<br>19.5<br>NE | ANTONINVS PIVS FEL AVG<br>Kao prethodni.   | VOTA PV-BLICA<br>Kao prethodni.   |

2140 I.b.O. 1419/14. C 15; RIC 187 (d) - Antiohija; BMC p. 573, 275; HCC 111-112.

2141 I.b.O. 1419/21. C 47; RIC 189; BMC p. 574, 279; HCC 115.

2142 I.b.O. 1421/28 (ex Krakov). C 47; RIC 189 var. (ali av. legenda); BMC p. 574, 279 (ali av. legenda); HCC 115 (ali av. legenda).

2143 I.b.O. 1421/29 (ex Krakov). C 54; RIC 190 (d); BMC p. 574, 282; HCC 116.

2144 I.b.O. 1421/53 (ex Krakov). C 278; RIC 201 (d); BMC p. 575, 289-290; HCC 118.

2145 I.b.O. 1421/54 (ex Krakov). C 278; RIC 201 (d); BMC p. 575, 289-290; HCC 118.

2146 I.b.O. 1419/55. C 306; RIC 202 - Antiohija; BMC p. 576, 291; HCC 119.

2147 I.b.O. 1421/55 (ex Krakov). RIC 202; BMC p. 576, 291; HCC 119.

## Av. IMP ANTONINVS AVG

TR P III, 220

|      |      |                     |  |  |
|------|------|---------------------|--|--|
| 2148 | 2.25 | denar<br>19.4<br>SE | IMP ANTONINVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | P M TR P III C-OS III P P<br>Jupiter sedi okrenut na levo,<br>desnom rukom drži Viktoriju,<br>levom skiptar. Pored nogu, orao. |
| 2149 | 2.79 | denar<br>19.7<br>S  | IMP ANTO-NINVS AVG<br>Kao prethodni.   | P M TR P III - COS III P P<br>Kao prethodni.   |

## Av. IMP ANTONINVS - PIVS AVG

Nedatovana izdanja, 220 - 222

|      |      |                     |   |   |
|------|------|---------------------|---|---|
| 2150 | 3.3  | denar<br>20.8<br>NE | IMP ANTONINVS - PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | SVMMS SACERDOS AVG<br>Elagabal stoji okrenut na levo,<br>desnom rukom drži pateru iz koje<br>izliva žrtvu nad oltarom, levom<br>batinu. U polju levo, zvezda. |
| 2151 | 2.51 | denar<br>19.6<br>S  | Kao prethodni, ali sa rogom.  | Kao prethodni, ali levom batinu na<br>dole. U polju, levo i desno, zvezda<br>(?).   |

## Av. ANTONINVS - PIVS AVG

222. godina

|      |      |                                 |   |          |
|------|------|---------------------------------|---|----------|
| 2152 | 2.81 | denar /<br>incusum<br>18.8<br>N | ANTONINVS - PIVS AVG<br>Poprsje Elagabala ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | Incusum. |
|------|------|---------------------------------|---|----------|

JULIJA SOEMIJA  
(POD ELAGABALOM)

218 - 222

## KOVNICA RIM

Srebro

|      |      |                    |  |  |
|------|------|--------------------|--|--|
| 2153 | 1.82 | denar<br>18.3<br>N | IVLIA SOAEMIAS AVG<br>Poprsje Julije Soemije u haljini, na<br>desno. | VENVS CA-E-LESTIS<br>Venera sa dijademom na glavi stoji<br>okrenuta na levo, desnom rukom<br>drži jabuku, levom skiptar. U polju<br>desno, zvezda. |
|------|------|--------------------|--|--|

<sup>2148</sup> I.b.O. 1419/7. C 151; RIC 27; BMC p. 556, 178; HCC nema.

<sup>2149</sup> I.b.O. 1421/9 (ex Krakov). C 151; RIC 27; BMC p. 556, 178; HCC nema.

<sup>2150</sup> I.b.O. 1421/44 (ex Krakov). C 276 var.; RIC 200 var. (ali av. bez roga, rv. batina uspravno); BMC p. 585, 333; HCC nema.

<sup>2151</sup> I.b.O. 1421/45 (ex Krakov). C 276; RIC 200 var. (ali rv. bez zvezde); BMC p. 585, 333 (ali av. Poprsje bez roga); HCC nema.

<sup>2152</sup> I.b.O. 1421/56 (ex Krakov). C nema; RIC nema - incusum, BMC nema; HCC nema.

<sup>2153</sup> I.b.O. 1419/59. C 8; RIC 241; BMC p. 536, 45; HCC 4.

|      |      |                    |   |   |
|------|------|--------------------|---|---|
| 2154 | 2.34 | denar<br>18.9<br>S | Kao prethodni.  | VENVS CAELESTIS<br>Kao prethodni.   |
| 2155 | 2.34 | denar<br>18.9<br>S | IVLIA SOAEMIAS AVG<br>Poprsje Julije Soemije u haljini, na desno. | VENVS CAELESTIS<br>Venera s dijademom na glavi sedi okrenuta na levo, desnom rukom drži jabuku, levom skiptar. Pored nje, dete. |
| 2156 | 3.44 | denar<br>20<br>NE  | Kao prethodni.  | VENVS CAE-LESTIS<br>Kao prethodni.  |

**JULIJA MEZA  
(POD ELAGABALOM)  
218 - 222**

**KOVNICA RIM  
Srebro**

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2157 | 3.18 | denar<br>18.6<br>S  | IVLIA MAESA AVG<br>Poprsje Julije Meze u haljini, na desno.                     | FECVNDI-TAS AVG<br>Fekunditas stoji okrenuta na levo, desnu ruku ispružila do glave deteta, levom drži rog izobilja. |
| 2158 | 2.75 | denar<br>19<br>S    | IVLIA MAE-SA AVG<br>Poprsje Julije Meze u haljini, na desno.                    | FECVNDI-TAS<br>Fekunditas sedi okrenuta na levo, desnom rukom drži granu, levom skiptar. Sa obe strane stoji dete.   |
| 2159 | 2.98 | denar<br>19.8<br>N  | IVLIA MA-ESA AVG<br>Poprsje Julije Meze u haljini, na desno.                    | I-V-N-O<br>Junona stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži pateru, levom skiptar.                                   |
| 2160 | 3.62 | denar<br>21.3<br>NE | IVLIA MAESA AVG<br>Kao prethodni.   | Kao prethodni.   |
| 2161 | 3.11 | denar<br>19.7<br>S  | IVLIA MA-ESA AVG<br>Poprsje Julije Meze u haljini, na desno. Na glavi dijadema. | I-V-N-O<br>Junona stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži pateru, levom skiptar. U polju levo, paun.               |
| 2162 | 2.92 | denar<br>19.8<br>N  | IVLIA MAESA - AVG<br>Poprsje Julije Meze u haljini, na desno.                   | Kao prethodni.   |

- 2154 I.b.O. 1419/60. C 8; RIC 241; BMC p. 536, 45; HCC 4.  
 2155 I.b.O. 1419/61. C 14; RIC 243; BMC p. 537, 56-57; HCC 6-7.  
 2156 I.b. VII/1003. C 14; RIC 243; BMC p. 537, 56-57; HCC 6-7.  
 2157 I.b.O. 1421/57 (ex Krakov). C 8; RIC 249; BMC p. 539, 61; HCC 1.  
 2158 I.b.O. 1421/58 (ex Krakov). C 13; RIC 249 note (slična varijanta je zabeležena u aukcionom katalogu, Ball, 9. februar 1932, lot 2000.); BMC p. 540, \*note; HCC nema.  
 2159 I.b.O. 1419/62. C 16; RIC 254; BMC p. 540, 67; HCC 4.  
 2160 I.b.O. 1421/59 (ex Krakov). C 16; RIC 254; BMC p. 540, 67; HCC 4.  
 2161 I.b.O. 1421/60 (ex Krakov). C 21; RIC cf. 256 note (takode i istočno kovanje); BMC p. 577, 295; HCC nema.  
 2162 I.b.O. 1421/63 (ex Krakov). C 29; RIC 256 var. (ali av.Poprsje bez dijademe); BMC p. 577, 296; HCC nema.

|      |      |                          |  |  |
|------|------|--------------------------|--|--|
| 2163 | 2.71 | denar<br>18.6<br>SW      | IVLIA - MAESA AVG<br>Poprsje Julije Meze u haljini, na desno. Na glavi dijadema. | IVNO RE-GINA<br>Kao prethodni.   |
| 2164 | 3.26 | denar<br>20.2<br>N       | IVLIA MAESA AVG<br>Poprsje Julije Meze u haljini, na desno.                      | LAETI-TIA PVBL<br>Leticija stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži venac, levom kormilo na globu.  |
| 2165 | 5.11 | antoninijan<br>23.1<br>N | IVLIA MAESA AVG<br>Poprsje Julije Meze u haljini, na polumesecu, na desno.       | PIETAS AVG<br>Pijetas stoji okrenuta na levo, desnu ruku podigla nad oltar na kojem gori plamen, levom drži kutiju sa mirisima.  |
| 2166 | 2.37 | denar<br>18.3<br>S       | IVLIA MAESA AVG<br>Poprsje Julije Meze u haljini, na desno.                      | PIET-A-S AVG<br>Pijetas stoji okrenuta na levo, podiže obe ruke. U polju levo, oltar.  |
| 2167 | 2.99 | denar<br>19.4<br>NE      | IVLIA MAESA AVG<br>Poprsje Julije Meze u haljini, na desno.                      | PVDIC-I-TIA<br>Pudicija sedi okrenuta na levo, desnom rukom pridržava veo, levom drži skiptar.   |
| 2168 | 3.52 | denar<br>18.8<br>NE      | Kao prethodni.   | PVDI-CITIA<br>Kao prethodni.   |
| 2169 | 3.34 | denar<br>18.9<br>N       | IVLIA MAESA AVG<br>Kao prethodni.  | SAECVLI FE-LICITAS<br>Felicitas stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži pateru iz koje izliva žrtvu nad oltarom u plamenu, levom dugi kaducej. U polju levo, zvezda. |
| 2170 | 3.01 | denar<br>18.5<br>NE      | Kao prethodni.   | SAECVLI F[E]-LICITAS<br>Kao prethodni, ali u polju desno, zvezda.  |
| 2171 | 3.25 | denar<br>19.3<br>NE      | Kao prethodni.   | SAECVLI FE-LICITAS<br>Kao prethodni.   |

## Bakar

## 218 – 222

|      |       |                         |   |  |
|------|-------|-------------------------|---|--|
| 2172 | 21.77 | sestercij<br>29.6<br>NE | IVLIA MAESA AVGVSTA<br>Poprsje Julije Meze u haljini, na desno. | PVDICITIA. U isečku S C<br>Pudicija sedi okrenuta na levo, desnom rukom pridržava veo, levom drži skiptar. |
|------|-------|-------------------------|---|--|

2163 I.b.O. 1421/61 (ex Krakov). C 25; RIC 260; BMC nema; HCC nema.

2164 I.b.O. 1421/62 (ex Krakov). C 26; RIC 261; BMC p. 540, 69; HCC nema.

2165 I.b.O. 1419/64. C 30; RIC 264; BMC p. 540, 70-72; HCC nema.

2166 I.b.O. 1419/63. C 34; RIC 266; BMC p. 541, 75; HCC 8.

2167 I.b. VII/1103. C 36; RIC 268; BMC p. 541, 76-78; HCC 9.

2168 I.b.O. 1419/67. C 36; RIC 268; BMC p. 541, 76-78; HCC 9.

2169 I.b.O. 1419/65. C nema; RIC 272; BMC p. 541, 82; HCC 11.

2170 I.b.O. 1419/66. C 45; RIC 271; BMC p. 541, 79-80; HCC 12-13.

2171 I.b. VII/1004. C 45; RIC 271; BMC p. 541, 79-80; HCC 12-13.

2172 I.b.O. 1464/2 (ex Krakov). C 42; RIC 420 var. (ali av.Poprsje bez dijademe); BMC p. 599, 392; HCC 16.

**JULIJA PAULA  
(POD ELAGABALOM)  
219 - 220**

**KOVNICA RIM  
Srebro**

|      |      |                    |  |  |
|------|------|--------------------|--|--|
| 2173 | 3.74 | denar<br>18.5<br>S | IVLIA PAVLA AVG<br>Poprsje Julije Paule u haljini, na desno. | CONCORDIA<br>Konkordija sedi na prestolu, okrenuta na levo, desnom rukom drži pateru, levom se naslanja na presto. U polju levo, zvezda. |
| 2174 | 2.58 | denar<br>19.1<br>S | IVLIA PAVLA AVG<br>Poprsje Julije Paule u haljini, na desno. | VENVS GENETRIX<br>Venera sedi okrenuta na levo, desnom rukom drži glob, levom skiptar.   |
| 2175 | 3.3  | denar<br>19<br>NW  | Kao prethodni.   | VENVS GE-NETRIX<br>Kao prethodni.  |

**AKVILIJA SEVERA  
(POD ELAGABALOM)  
220, 221 (kraj godine) - 222**

**KOVNICA RIM  
Srebro**

|      |      |                    |  |  |
|------|------|--------------------|--|--|
| 2176 | 3.65 | denar<br>19.8<br>S | IVLIA AQVILIA SEVERA AVG<br>Poprsje Akvilije Severe u haljini, na desno. | CONCO-RDIA<br>Konkordija stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži pateru iznad oltara na kojem gori plamen, levom dvostruki rog izobilja. U polju levo, zvezda. |
| 2177 | 3.34 | denar<br>20<br>S   | Kao prethodni.   | CONCORDIA<br>Kao prethodni.  |

2173 I.b.O. 1419/56. C 6; RIC 211; BMC p. 554, 173-175; HCC 2.  
 2174 I.b.O. 1419/57. C 21; RIC 222; BMC p. 555, 177; HCC 4.  
 2175 I.b. VII/1002,1. C 21; RIC 222; BMC p. 555, 177; HCC 4.  
 2176 I.b. VII/853. C 2; RIC 225; BMC p. 558, 185-187; HCC 1.  
 2177 I.b.O. 1419/58. C 2; RIC 225; BMC p. 558, 185-187; HCC 1.



## ALEKSANDAR SEVER

222 - 235

## KOVNICA RIM

Srebro

Av. IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG

TR P, 222. godina

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2178 | 2.97 | denar<br>19.5<br>S  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovov venac. | P M – TR P - C-OS P P<br>Jupiter, nag, sa prebačenim<br>ogrtačem, stoji okrenut na levo,<br>desnom rukom drži munju, levom<br>skiptar. |
| 2179 | 3.18 | denar<br>20.9<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovov venac. | P M TR P COS P P<br>Libertas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži pileus, levom<br>rog izobilja.                               |
| 2180 | 2.69 | denar<br>19.9<br>NW | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovov venac.           | P M TR P COS P P<br>Mars stoji okrenut na levo, desnom<br>rukom drži granu, levom koplje.  |
| 2181 | 3.15 | denar<br>18.5<br>S  | Kao prethodni.  | P M T-R P - COS P P<br>Kao prethodni.  |
| 2182 | 4.49 | denar<br>20.2<br>S  | Kao prethodni.  | P M TR - P - C-OS P P<br>Kao prethodni.  |
| 2183 | 4.1  | denar<br>19.9<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovov venac. | P M TR P COS P P<br>Kao prethodni.   |

<sup>2178</sup> I.b.O. 1421/65 (ex Krakov). C 204; RIC 5 (d); BMC p. 116, 14-15; HCC 1-2.

<sup>2179</sup> I.b.O. 1421/67 (ex Krakov). C 216; RIC 11 (d); BMC p. 117, 21-23; HCC nema.

<sup>2180</sup> I.b.O. 1419/68. C 207; RIC 7 (c); BMC p. 118, 28-29; HCC 6 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom).

<sup>2181</sup> I.b.O. 1419/70. C 207; RIC 7 (c); BMC p. 118, 28-29; HCC 6 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom).

<sup>2182</sup> I.b.O. 1421/66 (ex Krakov). C 207; RIC 7 (c); BMC p. 118, 28-29; HCC 6 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom).

<sup>2183</sup> I.b.O. 1419/69. C 207; RIC 7 (d); BMC p. 117, 28-29; HCC 6 .

|      |      |                    |   |   |
|------|------|--------------------|---|---|
| 2184 | 3.11 | denar<br>18.7<br>N | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | P M TR P - COS P P<br>Salus sedi okrenuta na levo, hrani<br>zmiju obavijenu oko oltara. |
|------|------|--------------------|---|---|

## Nedatovana izdanja, 222. godina

|      |      |                     |   |   |
|------|------|---------------------|---|---|
| 2185 | 2.98 | denar<br>19.3<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnuto paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | LIBERALITAS AVG<br>Liberalitas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži abakus, levom<br>rog izobilja.  |
| 2186 | 2.83 | denar<br>19.4<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.           | IOVI CONSERVATORI<br>Jupiter, nag , sa prebačenim<br>ogrtačem, stoji okrenut na levo,<br>desnom rukom drži munju, levom<br>skiptar.                     |
| 2187 | 2.87 | denar<br>20.3<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.           | MARTI - PA-C-IFERO<br>Mars stoji okrenut na levo, desnom<br>rukou drži maslinovu granu,<br>levom koplje okrenuto na dole.                               |
| 2188 | 2.69 | denar<br>21.3<br>S  | Kao prethodni.  | MARTI PACIFERO<br>Kao prethodni.  |
| 2189 | 3.29 | denar<br>18.3<br>NW | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnuto paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | SALVS PVBLICA<br>Salus sedi okrenuta na levo,<br>desnom rukou drži pateru iz koje<br>hrani zmiju obavijenu oko oltara,<br>levom se naslanja na stolicu. |
| 2190 | 3.48 | denar<br>19.6<br>S  | Kao prethodni.  | SALVS PV-BLICA<br>Kao prethodni.  |

## TR P II, 223. godina

|      |     |                     |   |  |
|------|-----|---------------------|---|--|
| 2191 | 3.2 | denar<br>18.8<br>NW | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | P M TR P II - COS P P<br>Jupiter, nag, sa prebačenim<br>ogrtačem, stoji okrenut na levo,<br>desnom rukou drži munju, levom<br>skiptar. |
|------|-----|---------------------|---|--|

2184 I.b.O. 1421/68 (ex Krakov). C 218; RIC 14 (c); BMC p. 118, 34-36; HCC 7.

2185 I.b.O. 1421/107 (ex Krakov). C 108; RIC 148 (d); BMC p. 115, 3-5; HCC 9 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom).

2186 I.b.O. 1421/104 (ex Krakov). C 70; RIC 141 (c); BMC p. 120, 56-60; HCC nema.

2187 I.b.O. 1419/119. C 173; RIC 160 (c); BMC p. 121, 72; HCC 12.

2188 I.b.O. 1421/109 (ex Krakov). C 173; RIC 160 (c); BMC p. 121, 72; HCC 12.

2189 I.b.O. 1419/123. C 532; RIC 178 (d); BMC p. 121, 77; HCC nema.

2190 I.b.O. 1421/114 (ex Krakov). C 532; RIC 178 (d); BMC p. 121/122, 77-80; HCC nema.

2191 I.b.O. 1419/71. C 229; RIC 19; BMC p. 127, 87-89; HCC 13.

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2192 | 2.18 | denar<br>18.4<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.           | P M TR P II - COS P P<br>Mars stoji okrenut na levo, desnom<br>rukum drži maslinovu granu,<br>levom koplje okrenuto na dole. |
| 2193 | 3.16 | denar<br>19.8<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni.  | P M TR P - II - COS P P<br>Kao prethodni.  |
| 2194 | 2.3  | denar<br>17.9<br>NW | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.           | P M TR P II - COS P P<br>Salus sedi okrenuta na levo, hrani<br>zmiju obavijenu oko oltara.                                   |
| 2195 | 3.51 | denar<br>20.4<br>S  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnuto paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | Kao prethodni.   |

## Nedatovana izdanja, 223. godina

|      |      |                     |   |   |
|------|------|---------------------|---|---|
| 2196 | 2.26 | denar<br>18.4<br>NW | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | PROVIDE-N-TIA AVG<br>Providencija stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži palicu, levom<br>skiptar. Kod nogu levo, glob. |
| 2197 | 3.75 | denar<br>20<br>S    | Kao prethodni.  | P-ROVIDEN-TIA AVG<br>Kao prethodni.   |
| 2198 | 2.95 | denar<br>19.7<br>S  | Kao prethodni.  | PROVIDE-NTIA AVG<br>Kao prethodni.  |

## Nedatovana izdanja, 223 – 224

|      |   |                     |   |  |
|------|---|---------------------|---|--|
| 2199 | 3 | denar<br>19.3<br>SE | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | PAX AE-TE-R-NA AVG<br>Paks stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži maslinovu<br>granu, levom skiptar. |
|------|---|---------------------|---|--|

<sup>2192</sup> I.b.O. 1419/72. C 231; RIC 23; BMC p. 123, 93-97; HCC 14.

<sup>2193</sup> I.b.O. 1421/69 (ex Krakov). C 231; RIC 23; BMC p. 123, 93-97; HCC 14.

<sup>2194</sup> I.b.O. 1419/74. C 239; RIC 32; BMC p. 125, 118; HCC 18.

<sup>2195</sup> I.b.O. 1421/70 (ex Krakov). C 239; RIC 32; BMC p. 128, 118-121 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom); HCC 18.

<sup>2196</sup> I.b.O. 1419/122. C 498; RIC 173; BMC p. 126-127, 138-140; HCC 19.

<sup>2197</sup> I.b.O. 1421/112 (ex Krakov). C 498; RIC 173; BMC p. 126-127, 138-140; HCC 19.

<sup>2198</sup> I.b.O. 1421/113 (ex Krakov). C 512; RIC 174; BMC p. 126, ad 138 note, HCC nema.

<sup>2199</sup> I.b.O. 1419/113. C 183; RIC 165 (c); BMC p. 126, 131-135; HCC 20.

|      |      |                     |   |                                       |
|------|------|---------------------|---|---------------------------------------|
| 2200 | 2.54 | denar<br>19.4<br>N  | Kao prethodni.  | PAX AETERNA AVG<br>Kao prethodni.     |
| 2201 | 2.84 | denar<br>19.1<br>SW | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnuto paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lororov venac. | PAX - AETERNA - AVG<br>Kao prethodni. |

TR P III, 224. godina

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2202 | 2.29 | denar<br>19.1<br>NE | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lororov venac. | P M T-R P II-I - COS P P<br>Jupiter, nag, sa prebačenim<br>ogrtačem, stoji okrenut na levo,<br>desnom rukom drži munju, levom<br>skiptar.                          |
| 2203 | 4.22 | denar<br>18.9<br>S  | Kao prethodni.  | P M T-R P III - COS P P<br>Kao prethodni.  |
| 2204 | 2.59 | denar<br>19<br>N    | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lororov venac. | P M TR P - III - COS P P<br>Mars stoji okrenut na levo, desnom<br>rukom drži maslinovu granu,<br>levom koplje okrenuto na dole.                                    |
| 2205 | 3.66 | denar<br>20<br>S    | Kao prethodni.  | P M TR - P III - COS P P<br>Paks stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži maslinovu<br>granu, levom skiptar.   |
| 2206 | 3.11 | denar<br>18.5<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lororov venac. | P M TR P III - COS P P<br>Salus sedi okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži pateru iz koje<br>hrani zmiju obavijenu oko oltara, a<br>levom se naslanja na stolicu. |
| 2207 | 3.28 | denar<br>20.6<br>S  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Glava Aleksandra Severa sa<br>lororovim vencem, na desno.                                 | P M TR P II-I - COS P P<br>Car u vojničkoj odeći stoji okrenut<br>na levo, desnom rukom drži glob,<br>levom koplje okrenuto na dole.                               |

2200 I.b.O. 1421/110 (ex Krakov). C 183; RIC 165 (c); BMC p. 126, 134-135; HCC 20.

2201 I.b.O. 1419/118. C 183; RIC 165 (d); BMC p. 126, 129-130; HCC 20 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom).

2202 I.b.O. 1419/75. C 249; RIC 35; BMC p. 129-130, 160-162; HCC 21.

2203 I.b.O. 1421/71 (ex Krakov). C 249; RIC 35; BMC p. 129-130, 160-162; HCC 21.

2204 I.b.O. 1419/76. C 251; RIC 37; BMC p. 130, 163-164; HCC nema.

2205 I.b.O. 1421/73 (ex Krakov). C 254; RIC 40; BMC p. 130, 167-169; HCC nema.

2206 I.b.O. 1421/74 (ex Krakov). C 255; RIC 42; BMC p. 131, 176; HCC 22.

2207 I.b.O. 1421/75 (ex Krakov). C 258; RIC 44 (a); BMC p. 132, 183; HCC (ali av.Glava Aleksandra Severa).

|      |      |                    |   |   |
|------|------|--------------------|---|---|
| 2208 | 2.18 | denar<br>18.6<br>S | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovor venac. | P M TR P III - COS P P<br>Kao prethodni.  |
| 2209 | 3.59 | denar<br>20.1<br>N | Kao prethodni.  | P M T-R P III - COS P P<br>Kao prethodni. |

## TR P IIII, 225. godina

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2210 | 2.44 | denar<br>19.4<br>NW | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovor venac. | P M TR P - IIII COS P P<br>Mars korača na levo, desnom<br>rukom drži koplje, levom trofej.   |
| 2211 | 3.33 | denar<br>20.6<br>S  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovor venac. | P M TR - P IIII - COS P P<br>Car u vojničkoj odeći stoji okrenut<br>na levo, desnom rukom drži glob,<br>levom koplje okrenuto na dole. |

## Nedatovana izdanja, 225. godina

|      |      |                    |   |   |
|------|------|--------------------|---|---|
| 2212 | 2.98 | denar<br>19.8<br>S | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovor venac. | FIDE-S M-I-LITVM<br>Fides stoji spreda, glavu okrenula<br>na levo, obema rukama drži vojni<br>znak. |
| 2213 | 2.45 | denar<br>19.2<br>S | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni.  | FIDES - M-I-LITVM<br>Kao prethodni.   |
| 2214 | 3.1  | denar<br>20<br>N   | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni.  | FIDES - M-I-LITVM<br>Kao prethodni.   |
| 2215 | 3.02 | denar<br>19.5<br>N | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni.  | FIDES - MI-LITVM<br>Kao prethodni.  |
| 2216 | 2.98 | denar<br>20.3<br>N | Kao prethodni.  | FIDES MILI-TVM<br>Kao prethodni.  |

- 2208 I.b.O. 1419/77. C 256; RIC 44 (c); BMC p. 131, 178-179; HCC 23.  
 2209 I.b.O. 1421/76 (ex Krakov). C 256; RIC 44 (c); BMC p. 131, 178-179; HCC 23.  
 2210 I.b.O. 1419/78. C 260; RIC 45; BMC p. 138, 247-249; HCC 24.  
 2211 I.b.O. 1421/77 (ex Krakov). C 270; RIC 48; BMC p. 139, 253-254; HCC 25.  
 2212 I.b.O. 1419/115. C 52; RIC 139 (c); BMC p. 136, 222-226; HCC nema.  
 2213 I.b.O. 1419/116. C 52; RIC 139 (c); BMC p. 136, 222-226; HCC nema.  
 2214 I.b.O. 1421/101 (ex Krakov). C 52; RIC 139 (c); BMC p. 136, 221-226; HCC nema.  
 2215 I.b.O. 1421/102 (ex Krakov). C 52; RIC 139 (c); BMC p. 136, 222-226; HCC nema.  
 2216 I.b.O. 1421/100 (ex Krakov). C 52 var.; RIC 139 (c) (ali rv.Glava okrenuta na desno); BMC p. 136, 220-221; HCC nema.

|      |      |                     |  |   |
|------|------|---------------------|--|---|
| 2217 | 3.59 | denar<br>18.5<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG ?<br>Kao prethodni.   | FIDES - MI-LI-TVM<br>Fides stoji spreda, Glava okrenula<br>na desno, desnom rukom drži<br>veksilum, levom trofej (?).     |
| 2218 | 3.07 | denar<br>20.3<br>S  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Glava Aleksandra Severa sa<br>lovorovim vencem, na desno.                                    | I-OVI V-L-TORI<br>Jupiter nag do pojasa, sedi okrenut<br>na levo, desnom rukom drži<br>Viktoriju, levom koplje.           |
| 2219 | 2.83 | denar<br>20.6<br>N  | Kao prethodni.   | IOVI VI-TORI<br>Kao prethodni.  |
| 2220 | 3.48 | denar<br>20.6<br>S  | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov vencac. | IOVI - V-L-TORI<br>Kao prethodni.   |
| 2221 | 3.16 | denar<br>19.4<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Glava Aleksandra Severa sa<br>lovorovim vencem, na desno.                                    | VICTO-RIA AVG<br>Viktorija korača na levo, desnom<br>rukum drži venac, levom palminu<br>granu.                            |
| 2222 | 3.29 | denar<br>19.9<br>S  | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.  | VICT-O-R-I-A AVG<br>Kao prethodni.  |
| 2223 | 3.38 | denar<br>20.1<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Glava Aleksandra Severa sa<br>lovorovim vencem, na desno.                                    | VIRT-VS AVG<br>Virtus stoji okrenuta na desno,<br>desnom rukom drži koplje<br>okrenuto na dole, levu položila na<br>štit. |
| 2224 | 3.38 | denar<br>18.9<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.    | Kao prethodni.  |
| 2225 | 2.5  | denar<br>21.9<br>NW | Kao prethodni.   | VIRTV-S AVG<br>Kao prethodni.   |

- 2217 I.b.O. 1421/103 (ex Krakov). C 52 var.; RIC 139 A var. (ali rv.Glava okrenuta na desno, u levoj ruci trofej?); BMC nema; HCC nema.
- 2218 I.b.O. 1419/117. C 97; RIC 143; BMC p. 137, 232; HCC 6 (ali av.Glava Aleksandra Severa).
- 2219 I.b.O. 1421/105 (ex Krakov). C 97; RIC 143; BMC p. 137, 232; HCC 26 (ali av.Glava Aleksandra Severa).
- 2220 I.b.O. 1421/106 (ex Krakov). C 95; RIC 144; BMC p. 137, 235-237; HCC 27.
- 2221 I.b.O. 1421/115 (ex Krakov). C 563; RIC 180 (a); BMC p. 140, 268; HCC 28.
- 2222 I.b.O. 1421/116 (ex Krakov). C 564; RIC 180 (c); BMC p. 140, 271-273; HCC 29.
- 2223 I.b.O. 1421/117 (ex Krakov). C 578; RIC 182 (a); BMC p. 141, 279-280 (ali av.Glava Aleksandra Severa); HCC 31 (ali av.Glava Aleksandra Severa).
- 2224 I.b.O. 1419/125. C 578; RIC 182 (c); BMC p. 141, 279-280; HCC 31.
- 2225 I.b.O. 1419/126. C 578; RIC 182 (c); BMC p. 141, 278-280; HCC 31.

|      |      |                    |  |                               |
|------|------|--------------------|--|-------------------------------|
| 2226 | 4.07 | denar<br>19.1<br>S | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni. | VIRT-VS AVG<br>Kao prethodni. |
|------|------|--------------------|--|-------------------------------|

## TR P V, 226. godina

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2227 | 2.8  | denar<br>20.5<br>S  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovor venac. | P M TR P - V - CO-S II P P<br>Mars korača na levo, desnom<br>rukoum drži koplje, levom trofej. |
| 2228 | 1.98 | denar<br>18.8<br>NW | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni.  | P M TR P V COS II P P<br>Kao prethodni.  |
| 2229 | 2.95 | denar<br>19.1<br>S  | Kao prethodni.  | P M TR P V - COS II P P<br>Kao prethodni.  |

## Nedatovna izdanja, 226. godina

|      |      |                    |   |   |
|------|------|--------------------|---|---|
| 2230 | 2.61 | denar<br>20.4<br>S | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovor venac. | LIBERA-LI-TAS AVG III<br>Liberalitas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukoum drži abakus, levom<br>rog izobilja. |
|------|------|--------------------|---|---|

## TR P VI, 227. godina

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2231 | 2.57 | denar<br>18.7<br>NW | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovor venac. | P M TR P VI - COS II P P<br>Ekvitas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukoum drži terazije, levom<br>rog izobilja. |
| 2232 | 2.46 | denar<br>18.8<br>SW | Kao prethodni.  | P - M TR P VI - C-OS II P P<br>Kao prethodni.  |
| 2233 | 3.41 | denar<br>19.2<br>SW | Kao prethodni.  | P - M TR P VI - COS II P P<br>Kao prethodni.   |

- 2226 I.b.O. 1421/118 (ex Krakov). C 576; RIC 182 (c); BMC p. 141, 281-282; HCC 31.  
 2227 I.b.O. 1421/78 (ex Krakov). C 281; RIC 53; BMC p. 149, 354-355; HCC 32.  
 2228 I.b.O. 1419/80 (ex Davidović). C 289; RIC 55; BMC p. 151, 374; HCC 33-34.  
 2229 I.b.O. 1421/79 (ex Krakov). C 289; RIC 55; BMC p. 151, 374; HCC 33-34.  
 2230 I.b.O. 1421/108 (ex Krakov). C 128; RIC 154 (c); BMC p. 144, 309-311; HCC nema  
 2231 I.b.O. 1419/86. C 312; RIC 64; BMC p. 153, 397-398; HCC 36.  
 2232 I.b.O. 1419/103 (ex Davidović). C 312; RIC 64; BMC p. 153, 397-398; HCC 36.  
 2233 I.b.O. 1421/82 (ex Krakov). C 312; RIC 64; BMC p. 153, 395-396; HCC 36.

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2234 | 2.2  | denar<br>19.3<br>NW | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | P M TR P VI - COS II P P<br>Anona stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži dva klasa žita,<br>levom rog izobilja. Kod nogu levo,<br>modijus. |
| 2235 | 3.96 | denar<br>20.4<br>S  | Kao prethodni.  | P M TR P V-I CO-S II P P<br>Kao prethodni.   |
| 2236 | 2.61 | denar<br>19.2<br>N  | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni.  | P M TR P VI - COS II P P<br>Mars korača na desno, desnom<br>rukom drži koplje, levom trofej<br>prebačen preko ramena.                            |
| 2237 | 2.27 | denar<br>18.7<br>N  | Kao prethodni.  | P M TR P VI - CO-S II P P<br>Kao prethodni.  |
| 2238 | 3.09 | denar<br>19<br>N    | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni.  | P M TR P - VI - C-O-S II P P<br>Kao prethodni.   |
| 2239 | 3.45 | denar<br>19.9<br>N  | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni.  | P M TR P VI - C-O-S II P P<br>Kao prethodni.   |
| 2240 | 2.08 | denar<br>20.1<br>NW | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | P M TR P - VI - COS II P P<br>Pax korača na levo, desnom rukom<br>drži maslinovu granu, levom<br>skiptar.  |
| 2241 | 2.14 | denar<br>18.9<br>SE | Kao prethodni.  | P M TR P - VI - C-OS II P P<br>Kao prethodni.  |
| 2242 | 2.74 | denar<br>19.9<br>SW | Kao prethodni.  | P M TR P VI - COS II P P<br>Kao prethodni.   |
| 2243 | 3.73 | denar<br>20.3<br>S  | Kao prethodni.  | P M TR P - V-I COS II P P<br>Kao prethodni.  |
| 2244 | 2.16 | denar<br>19.8<br>NE | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | P M TR P VI COS II P P<br>Car stoji okrenut na levo, desnom<br>rukom drži pateru iz koje izliva<br>žrtvu nad oltarom, levom svitak.              |

- 2234 I.b.O. 1419/85. C 315; RIC 65; BMC p. 153, 403-404; HCC 37.  
2235 I.b.O. 1421/83 (ex Krakov). C 315; RIC 65; BMC p. 153, 403-404; HCC 37.  
2236 I.b.O. 1419/82 (ex Davidović). C 305; RIC 61; BMC p. 154, 410-413; HCC 38-39.  
2237 I.b.O. 1419/84. C 305; RIC 61; BMC p. 154, 410-413; HCC 38-39.  
2238 I.b.O. 1421/81 (ex Krakov). C 305; RIC 61; BMC p. 154, 410-413; HCC 38-39.  
2239 I.b.O. 1421/80 (ex Krakov). C 305; RIC 61; BMC p. 154, 410-413; HCC 38-39.  
2240 I.b.O. 1419/87. C 319; RIC 67; BMC p. 154, 423; HCC 40.  
2241 I.b.O. 1419/88. C 319; RIC 67; BMC p. 154, 423; HCC 40.  
2242 I.b.O. 1419/89. C 319; RIC 67; BMC p. 154, 423; HCC 40.  
2243 I.b.O. 1421/84 (ex Krakov). C 319; RIC 67; BMC p. 154, 423; HCC 40.  
2244 I.b.O. 1419/90. C 325; RIC 70; BMC p. 155, 433-435; HCC 41.



|      |     |                    |  |  |
|------|-----|--------------------|--|--|
| 2245 | 3.3 | denar<br>19.2<br>S | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni. | P M TR P VI - COS II P P<br>Kao prethodni. |
|------|-----|--------------------|--|--|

## TR P VII, 228. godina (rana)

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2246 | 3.42 | denar<br>19.5<br>N  | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | [P] M TR P VII - COS II P P<br>Ekvitas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži terazije, levom<br>rog izobilja. |
| 2247 | 2.68 | denar<br>19.8<br>NW | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | P M TR - P VII - COS II P P<br>Pax korača na levo, desnom rukom<br>drži maslinovu granu, levom<br>skiptar.           |
| 2248 | 3.86 | denar<br>19<br>S    | Kao prethodni.  | P M TR P - VII - C-OS II P P<br>Kao prethodni.   |

## Nedatovana izdanja, 226 - 227 (ili početak 228. godine)

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2249 | 2.65 | denar<br>19.3<br>S  | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.         | AEQVI-T-AS AVG<br>Ekvitas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži terazije, levom<br>rog izobilja.                            |
| 2250 | 3.13 | denar<br>19.5<br>S  | Kao prethodni.  | AEQVI-TAS AVG<br>Kao prethodni.  |
| 2251 | 2.76 | denar<br>19.1<br>SE | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnuto paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | AEQVITAS AVG<br>Kao prethodni.   |
| 2252 | 2.77 | denar<br>17.5<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.           | ANNO-NA AVG<br>Anona stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži klasje žita,<br>levom rogom izobilja. Kod nogu levo,<br>modijus. |

2245 I.b.O. 1421/85 (ex Krakov). C 325; RIC 70; BMC p. 155, 430-432; HCC 41.

2246 I.b.O. 1421/86 (ex Krakov). C 346; RIC 78; BMC p. 156, 449; HCC nema.

2247 I.b.O. 1419/95. C 348; RIC 80; BMC p. 157, 458-459; HCC nema.

2248 I.b.O. 1421/87 (ex Krakov). C 348; RIC 80; BMC p. 157, 458; HCC nema.

2249 I.b.O. 1419/105. C 9; RIC 127 (c); BMC p. 148, 330; HCC 43.

2250 I.b. VII/1005. C 9; RIC 127 (c); BMC p. 148, 330; HCC 43.

2251 I.b.O. 1419/104. C 9; RIC 127 (d); BMC p. 148, 331 (ali av. Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom); HCC 43 (ali av. Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom).

2252 I.b.O. 1419/107 (ex Davidović). C 23; RIC 133; BMC p. 148, 341; HCC 45.

|      |      |                     |  |   |
|------|------|---------------------|--|---|
| 2253 | 2.43 | denar<br>19.3<br>NE | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni. | ANNO-N-A AVG<br>Kao prethodni.  |
| 2254 | 2.41 | denar<br>19.3<br>SW | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni.   | ANNO-N-A AVG<br>Kao prethodni.  |
| 2255 | 2.7  | denar<br>19.1<br>NE | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni. | ANNO-NA AVG<br>Kao prethodni.   |
| 2256 | 3.01 | denar<br>19.8<br>SW | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni. | ANN-O-NA AVG<br>Kao prethodni.  |
| 2257 | 3.22 | denar<br>19.4<br>N  | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni. | PAX - AVG<br>Paks korača na levo, desnom<br>rukom drži maslinovu granu,<br>levom skiptar. |
| 2258 | 2.27 | denar<br>20.3<br>SE | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Kao prethodni. | PAX - A-VG<br>Kao prethodni.  |

**Av. IMP SEV ALEXAND AVG**

**TR P VII, 228. godina (pozna)**

|      |      |                    |  |  |
|------|------|--------------------|--|--|
| 2259 | 1.77 | denar<br>19.4<br>S | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno.                               | P M TR P VII - C-OS II P P<br>Mars korača na desno, desnom<br>rukom drži koplje, levom trofej.                       |
| 2260 | 3.41 | denar<br>19.9<br>N | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Kao prethodni.   | P M TR P VII - C-OS - II P P<br>Kao prethodni.   |
| 2261 | 2.92 | denar<br>19.7<br>N | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno.                               | P M TR P VII - COS II P P<br>Mars stoji okrenut na desno,<br>desnom rukom drži koplje, levom<br>se naslonio na štit. |
| 2262 | 2.69 | denar<br>19.5<br>S | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija. | Kao prethodni.   |

- 2253 I.b.O. 1419/109 (ex Davidović). C 23; RIC 133; BMC p. 148, 341; HCC 45.  
 2254 I.b.O. 1419/110. C 23; RIC 133; BMC p. 148, 341; HCC 45.  
 2255 I.b.O. 1421/98 (ex Krakov). C 23; RIC 133; BMC p. 148, 341; HCC 45.  
 2256 I.b. VII/1006. C 23; RIC 133; BMC p. 148, 341; HCC 45.  
 2257 I.b.O. 1419/120. C 187; RIC 168; BMC p. 150, 363-366 (226.g.); HCC 47.  
 2258 I.b.O. 1419/121. C 187; RIC 168; BMC p. 150, 363-366 (226.g.); HCC 47.  
 2259 I.b.O. 1419/92. C nema; RIC 82; BMC nema; HCC nema.  
 2260 I.b.O. 1421/88 (ex Krakov). C nema; RIC 82; BMC nema; HCC nema.  
 2261 I.b.O. 1419/93. C 337; RIC 83; BMC p. 162, 503-505; HCC nema.  
 2262 I.b.O. 1421/89 (ex Krakov). C 337; RIC 83; BMC p. 162, 503-506; HCC nema.

|      |      |                     |  |  |
|------|------|---------------------|--|--|
| 2263 | 2.11 | denar<br>18.1<br>NE | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. | P M TR P V-II - COS II P P<br>Virtus korača na levo, desnom<br>rukum drži granu, levom koplje. |
|------|------|---------------------|--|--|

## Nedatovana izdanja, 228. godina (poznata)

|      |      |                            |   |  |
|------|------|----------------------------|---|--|
| 2264 | 2.62 | denar<br>19<br>S           | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim<br>vencem, na desno.  | ANNO-NA AVG<br>Anona stoji okrenuta na levo sa<br>desnom nogom podignutom na<br>pramac broda. Desnom rukom drži<br>dva klasa žita, levom rog izobilja.   |
| 2265 | 2.75 | denar<br>21.4<br>N         | Kao prethodni.  | ANNO-N-A AVG<br>Kao prethodni.   |
| 2266 | 3.15 | denar<br>20.7<br>N         | Kao prethodni.  | ANN-O-NA AVG<br>Kao prethodni.   |
| 2267 | 3.3  | denar/hibrid<br>18.8<br>NW | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim<br>vencem, na desno. Na levom ramenu<br>draperija.                | ANNON-A AVG<br>Anona stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži klasje žita,<br>levom rog izobilja. Kod nogu levo,<br>modijus.                         |
| 2268 | 3.18 | denar<br>19.8<br>N         | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | FELICI-TAS AVG<br>Felicitas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži pateru iznad<br>oltara, levom kaducej.  |
| 2269 | 2.99 | denar<br>19.9<br>SW        | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.             | PERPETVI-TATI AVG<br>Perpetuitas ili Sekuritas stoji<br>okrenuta na levo, desnom rukom<br>drži glob, levom koso položen<br>skiptar i oslanja se na stub. |
| 2270 | 3.09 | denar<br>19.3<br>N         | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Kao prethodni.  | PERPETVI-TATI AVG<br>Kao prethodni, ali nema stuba.  |

## TR P VIII, 229. godina

|      |      |                     |  |  |
|------|------|---------------------|--|--|
| 2271 | 2.62 | denar<br>18.7<br>NE | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. | P M TR P - VIII - COS III P P<br>Anona stoji okrenuta na levo sa<br>desnom nogom podignutom na<br>pramac broda. Desnom rukom drži<br>dva klasa žita, levom rog izobilja. |
|------|------|---------------------|--|--|

- 2263 I.b.O. 1419/94. C 362; RIC 89 (cf. note-remarcable date if the coins are genuine); BMC nema; HCC nema.  
 2264 I.b.O. 1419/111. C 27; RIC 187; BMC p. 161, 495; HCC nema.  
 2265 I.b.O. 1421/120 (ex Krakov). C 27; RIC 187; BMC p. 161, 496; HCC nema.  
 2266 I.b.O. 1421/121 (ex Krakov). C 27; RIC 187; BMC p. 161, 496; HCC nema.  
 2267 I.b.O. 1419/108. cf. C ?; RIC 188 var. (rv. kao C 23); RIC 133.  
 2268 I.b.O. 1421/99 (ex Krakov). C 44; RIC 137; BMC p. 158, 470-471; HCC nema.  
 2269 I.b.O. 1419/130. C 191; RIC 208; BMC p. 161-162, 501-502; HCC 50-51.  
 2270 I.b.O. 1421/128 (ex Krakov). RIC 208 var. (ali rv. nema stub); BMC p. 161, 499 (ali rv. nema stub); HCC 50-51  
 var. (ali rv. nema stub).  
 2271 I.b.O. 1419/98. C 370; RIC 94; BMC p. 173, 599-600; HCC nema.

|      |      |                    |  |  |
|------|------|--------------------|--|--|
| 2272 | 2.67 | denar<br>19.6<br>S | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. | P M TR P VIII - COS III P P<br>Mars stoji okrenut na desno,<br>desnom rukom drži koplje<br>okrenuto na dole, levu je položio<br>na štit. |
| 2273 | 2.85 | denar<br>19.1<br>S | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. | P M TR P V-III - COS III P P<br>Mars korača na levo, desnom<br>rukou drži maslinovu granu,<br>levom koplje i štit.                       |
| 2274 | 2.77 | denar<br>19.7<br>N | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. | P M TR P VIII - C-OS III P P<br>Romul, gologlav, korača na desno.<br>Desnom rukom drži koplje, levom<br>trofej.                          |

Nedatovana izdanja, 229. godina

|      |      |                     |  |  |
|------|------|---------------------|--|--|
| 2275 | 2.55 | denar<br>19.4<br>SW | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno.                               | LIBERA-LI-TAS AVG. IIII<br>Liberalitas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži abakus, levom<br>rog izobilja. |
| 2276 | 3.29 | denar<br>21.3<br>N  | Kao prethodni.   | LIBERALI-TAS AVG IIII<br>Kao prethodni.  |
| 2277 | 2.92 | denar<br>19.2<br>W  | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija. | ABVNDAN-TIA AVG<br>Abundancija stoji okrenuta na<br>desno, obema rukama prazni rog<br>izobilja.                    |

229. godina ?

|      |      |                    |  |  |
|------|------|--------------------|--|--|
| 2278 | 2.72 | denar<br>18.6<br>S | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim<br>vencem, na desno.                               | ANNO-NA AVG<br>Anona stoji okrenuta na desno<br>sa levom nogom podignutom na<br>pramac broda. Desnom rukom<br>drži kormilo na globu, levom<br>modijus. |
| 2279 | 2.39 | denar<br>19.5<br>S | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim<br>vencem, na desno. Na levom ramenu<br>draperija. | ANNO-NA AVG<br>Kao prethodni.  |

- 2272 I.b.O. 1419/96. C 364; RIC 91; BMC p. 173, 601-602; HCC nema.  
 2273 I.b.O. 1419/97. C 365; RIC 92; BMC p. 173, 604-605; HCC nema.  
 2274 I.b.O. 1421/90 (ex Krakov). C 375; RIC 97; BMC p. 174, 608; HCC nema.  
 2275 I.b.O. 1419/129. C 133; RIC 205; BMC p. 169, 558; HCC 53.  
 2276 I.b.O. 1421/126 (ex Krakov). C 133; RIC 205; BMC p. 169, 558; HCC 53.  
 2277 I.b.O. 1421/119 (ex Krakov). C 1; RIC 184 b; BMC p. 172, 591-594; HCC 54.  
 2278 I.b.O. 1419/112. C 32; RIC 190 (a); BMC p. 173, 595-596; HCC nema.  
 2279 I.b.O. 1419/114. C 32; RIC 190 (b); BMC p. 173, 597; HCC nema.

## TR P VIII, 230. godina

|      |      |                     |  |   |
|------|------|---------------------|--|---|
| 2280 | 3.14 | denar<br>18<br>SE   | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno.                               | P M TR P VI-III - C-OS III P P<br>Sol sa zrakastom krunom na glavi<br>stoji okrenut na levo, desnu ruku<br>podigao, levom drži bič. |
| 2281 | 3.38 | denar<br>19.3<br>SE | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija. | P M TR P V-III - COS III P P<br>Sol sa zrakastom krunom na glavi<br>stoji okrenut na levo, desnu ruku<br>podigao, levom drži glob.  |
| 2282 | 3.02 | denar<br>20.3<br>N  | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno.                               | P M TR P V-III - COS III P P<br>Kao prethodni.  |
| 2283 | 2.71 | denar<br>20.6<br>SW | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija. | P M TR P VIII - COS III P P<br>Car u vojničkoj odeći stoji okrenut<br>na desno, desnom rukom drži<br>položeno koplje, levom glob.   |
| 2284 | 2.92 | denar<br>17.9<br>SW | Kao prethodni.   | P M TR P VIII - C-OS III P P<br>Kao prethodni.  |

## Nedatovana izdanja, 230. godina

|      |      |                     |  |  |
|------|------|---------------------|--|--|
| 2285 | 3.23 | denar<br>20.2<br>SE | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. | VICTORIA - AVGVSTI<br>Viktorija stoji okrenuta na desno<br>sa desnom nogom na šlemu. U dva<br>reda na štitu ispisuje VOT/ X. |
| 2286 | 2.98 | denar<br>19.3<br>S  | IMP SEV ALEXAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno.  | VI-R-TVS - AVG<br>Golobradi Romul korača na desno,<br>desnom rukom drži koplje, levom<br>trofej.                             |

## Nedatovana izdanja, 230 - 231 (rana)

|      |     |                    |  |   |
|------|-----|--------------------|--|---|
| 2287 | 3.4 | denar<br>19.9<br>N | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim<br>vencem, na desno. Na levom ramenu<br>draperija. | ANNO-NA - AVG<br>Anona stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži klasje žita,<br>levom sidro. Kod nogu levo,<br>modijus. |
|------|-----|--------------------|--|---|

- 2280 I.b.O. 1419/99. C 388; RIC 101 (a); BMC p. 176, 623; HCC nema.  
 2281 I.b.O. 1419/100. C 391; RIC 102 (a); BMC p. 177, 630; HCC nema.  
 2282 I.b.O. 1421/91 (ex Krakov). C 391; RIC 102 (a); BMC p. 177, 630; HCC nema.  
 2283 I.b.O. 1421/92 (ex Krakov). C 401; RIC 105 (a); BMC p. 175, 616; HCC 55.  
 2284 I.b.O. 1419/101. C 401; RIC 105 (b); BMC p. 175, 616 (ali av. na levom ramenu draperija); HCC 55.  
 2285 I.b.O. 1419/132. C nema; RIC 219 (a); BMC p. 177-178, 638-641; HCC 56.  
 2286 I.b.O. 1421/134 (ex Krakov). C 584; RIC 224; BMC p. 163, 522-523; HCC nema.  
 2287 I.b.O. 1421/122 (ex Krakov). C 29; RIC 188 (b); BMC p. 181, 674-676; HCC nema.

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2288 | 2.04 | denar<br>18.4<br>S  | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim vencem, na desno.   | ANNO-NA - AVG<br>Kao prethodni.  |
| 2289 | 1.87 | denar<br>18.3<br>N  | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim vencem, na desno.   | FIDES - MILI-TVM<br>Fides sedi okrenuta na levo, obema rukama drži vojni znak.   |
| 2290 | 3.62 | denar<br>19.3<br>N  | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim vencem, na desno. Na levom ramenu draperija.              | IOVI CONSE-VATORI<br>Jupiter stoji okrenut na levo, desnom rukom drži munju iznad figure cara, levom skiptar.                              |
| 2291 | 2.49 | denar<br>19<br>SW   | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim vencem, na desno.   | IOVI S -TATORI<br>Jupiter stoji spreda, glavu okrenuo na desno, desnom rukom drži skiptar, levom munju.                                    |
| 2292 | 3.62 | denar<br>21.4<br>NE | IMP SEV ALEXAND AVG<br>Kao prethodni.   | Kao prethodni.   |
| 2293 | 2.51 | denar<br>20.7<br>S  | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim vencem, na desno.   | VICTO-R-I-A AVG<br>Viktorija stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži venac, levom palminu granu.   |
| 2294 | 2.51 | denar<br>19.3<br>N  | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu, ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lovorov venac. | VICTORIA - AVG<br>Viktorija trči na desno, desnom rukom drži venac, levom palminu granu.   |
| 2295 | 3.41 | denar<br>19.2<br>SW | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim vencem, na desno. Na levom ramenu draperija.              | VIRT-V-S - AVG<br>Virtus stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži Viktoriju, levom se oslanja na štit. Na levom ramenu naslonjeno koplje. |
| 2296 | 2.51 | denar<br>21<br>S    | Kao prethodni.  | VIRTVS - AVG<br>Kao prethodni.   |
| 2297 | 2.81 | denar<br>19<br>S    | IMP SEV ALE-XAND AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim vencem, na desno.   | VIRT-V-S - AVG<br>Virtus (ili Roma) sedi okrenuta na levo, na oklopu. Desnom rukom drži granu, levom parazonijum.                          |

- 2288 I.b.O. 1421/123 (ex Krakov). C 29; RIC 188 (b); BMC p. 181, 674-676; HCC nema.  
2289 I.b.O. 1419/127. C 51; RIC 193 (a); BMC p. 182, 684-687; HCC 58 (ali av.Glava Aleksandra Severa).  
2290 I.b.O. 1421/124 (ex Krakov). C 73; RIC 200 (b); BMC p. 183, 690; HCC 59.  
2291 I.b.O. 1419/128. C 92; RIC 202; BMC p. 183, 697-698; HCC 60.  
2292 I.b.O. 1421/125 (ex Krakov). C 92; RIC 202; BMC p. 183, 697-698; HCC 60.  
2293 I.b.O. 1421/129 (ex Krakov). C 556; RIC 212 (a); BMC p. 184, 700-701; HCC nema.  
2294 I.b.O. 1419/131. C 560; RIC 215 (d) (nap. - možda Antiohija); BMC p. 214, 1021-1022; HCC nema.  
2295 I.b.O. 1421/131 (ex Krakov). C 579; RIC 220 (b); BMC p. 184, 709-711; HCC 61.  
2296 I.b.O. 1421/132 (ex Krakov). C 579; RIC 220 (b); BMC p. 184, 709-711; HCC 61.  
2297 I.b.O. 1421/133 (ex Krakov). C 580; RIC 221 (a); BMC p. 178-179, 653-655; HCC nema.

## Av. IMP ALEXANDER PIVS AVG

## TR P X, 231. godina (poznata)

|      |      |                    |   |  |
|------|------|--------------------|---|--|
| 2298 | 3.2  | denar<br>19.4<br>S | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim<br>vencem, na desno. Na levom ramenu<br>draperija.             | P M TR P X - COS III P P<br>Mars stoji okrenut na levo, desnom<br>rukou se oslanja na štit, levom<br>drži koplje.                |
| 2299 | 2.59 | denar<br>21.1<br>N | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom na<br>desno. Na glavi lovoroc venac. | P M TR P - X - COS III P P<br>Sol sa zrakastom krunom na glavi<br>stoji okrenut na levo, desnu ruku<br>podigao, levom drži glob. |

## Nedatovana izdanja, 231. godina

|      |      |                    |   |   |
|------|------|--------------------|---|---|
| 2300 | 3.47 | denar<br>19.5<br>N | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim<br>vencem, na desno.                               | FIDES - MILITVM<br>Fides stoji okrenuta na desno,<br>desnom rukou drži veksilum,<br>levom vojni znak.                                       |
| 2301 | 3.27 | denar<br>20.9<br>N | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim<br>vencem, na desno. Na levom ramenu<br>draperija. | FORTVNAE - REDVCI<br>Fortuna stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukou drži kormilo na<br>globu, levom rog izobilja.                          |
| 2302 | 3.59 | denar<br>20<br>S   | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim<br>vencem, na desno. Na levom ramenu<br>draperija. | VICTOR-IA - AVG<br>Viktorija stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukou drži štit, levom<br>palminu granu. Kod nogu levo,<br>sedi zarobljenik. |

## TR P XI, 232. godina

|      |      |                    |  |   |
|------|------|--------------------|--|---|
| 2303 | 3.42 | denar<br>19.5<br>N | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovoroc venac. | P M TR P X-I - CO-S III P P<br>Sol sa zrakastom krunom na<br>glavi korača na levo, desnu ruku<br>podigao, levom drži glob.  |
| 2304 | 2.94 | denar<br>20.3<br>N | Kao prethodni.   | P M TR P X-I - COS III P - P<br>Kao prethodni.  |
| 2305 | 3.76 | denar<br>19<br>N   | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnutu<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovoroc venac.                | P M [TR P - X]I - COS III P P<br>Sol sa zrakastom krunom na<br>glavi korača na levo, desnu ruku<br>podigao, levom drži bič. |

2298 I.b.O. 1421/93 (ex Krakov). C 409; RIC 108; BMC nema; HCC nema.

2299 I.b.O. 1421/94 (ex Krakov). C 411; RIC 109 (d); BMC p. 195, 807-808; HCC nema.

2300 I.b.O. 1421/135 (ex Krakov). C 58; RIC 231 (ali av. Glava Aleksandra Severa); BMC p. 191, 763; HCC nema.

2301 I.b.O. 1421/136 (ex Krakov). C 64; RIC 232 (b); BMC p. 191, 764-765; HCC nema.

2302 I.b.O. 1421/143 (ex Krakov). C 558; RIC 257 (b); BMC p. 192, 778; HCC nema.

2303 I.b.O. 1421/95 (ex Krakov). C 427; RIC 112 (d); BMC p. 199, 855; HCC 63.

2304 I.b. VII/1009. C 427; RIC 112 (d); BMC p. 199, 855; HCC 63.

2305 I.b.O. 1419/124. C 434; RIC 114 (c); BMC p. 200, 862-863; HCC 64.

|      |      |                     |                |  |
|------|------|---------------------|----------------|--|
| 2306 | 3.68 | denar<br>19.7<br>NW | Kao prethodni. | P M TR P - X-I - COS III P P<br>Kao prethodni. |
| 2307 | 2.86 | denar<br>19.8<br>S  | Kao prethodni. | P M TR P X-I - COS III P P<br>Kao prethodni.   |

**TR P XII, 233. godina**

|      |      |                  |   |  |
|------|------|------------------|---|--|
| 2308 | 2.01 | denar<br>18<br>S | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lorovov venac. | P M TR P XII - COS III P P<br>Sol sa zrakastom krunom na glavi korača na levo, desnu ruku podigao, levom drži bič. |
|------|------|------------------|---|--|

**TR P XIII, 234. godina**

|      |      |                    |   |   |
|------|------|--------------------|---|---|
| 2309 | 3.66 | denar<br>19.6<br>S | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lorovov venac. | P M TR P - XIII COS III P P<br>Sol sa zrakastom krunom na glavi korača na levo, desnu ruku podigao, levom drži bič. |
|------|------|--------------------|---|---|

**Nedatovana izdanja, 231 – 235**

|      |      |                     |  |   |
|------|------|---------------------|--|---|
| 2310 | 2.77 | denar<br>19.4<br>N  | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu, ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lorovov venac. | IOVI PRO-PVGNATORI<br>Jupiter u borbenom stavu sa isturenom desnom nogom stoji na levo, Glava okrenuta na desno. Desnom rukom baca munju. |
| 2311 | 2.39 | denar<br>20.4<br>N  | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lorovov venac.                | IOVI PRO-PV-GNATORI<br>Kao prethodni.   |
| 2312 | 2.39 | denar<br>18.8<br>SE | Kao prethodni.   | IOVI PRO-P-VGNATORI<br>Kao prethodni.   |
| 2313 | 3.35 | denar<br>21.7<br>N  | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu, ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lorovov venac.      | IOVI PRO-PVGNATORI<br>Jupiter korača na levo, gleda unazad, desnom rukom drži munju, levom orla.  |

- 2306 I.b.O. 1419/133. C 434; RIC 114 (c); BMC p. 200, 862-863 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom); HCC 64 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom).
- 2307 I.b.O. 1421/96 (ex Krakov). C 434; RIC 114 (c); BMC p. 200, 862-863 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom); HCC 64 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom).
- 2308 I.b.O. 1419/102. C 440; RIC 120; BMC p. 205, 930-931; HCC 66.
- 2309 I.b.O. 1421/97 (ex Krakov). C 448; RIC 123; BMC p. 207-208, 950-952; HCC 69.
- 2310 I.b.O. 1419/135. C 76; RIC 235; BMC p. 194, 790-793; HCC 71-72.
- 2311 I.b.O. 1419/134. C 77; RIC 236; BMC p. 194, 790-793 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom); HCC 71-72 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom).
- 2312 I.b.O. 1419/136. C 77; RIC 236; BMC p. 194, 790-793 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom); HCC 71-72 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom).
- 2313 I.b.O. 1421/137 (ex Krakov). C 83; RIC 238; BMC p. 197, 824; HCC 71-72.



|      |      |                     |  |  |
|------|------|---------------------|--|--|
| 2314 | 3.56 | denar<br>19.5<br>S  | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | IOVIS - PROPVGNATOR<br>Jupiter korača na levo, gleda<br>unazad, desnom rukom drži<br>munju.  |
| 2315 | 2.88 | denar<br>21.2<br>NW | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.           | MA-RS V-LTOR<br>Mars korača na desno, desnom<br>rukou drži koplje, levom štit.   |
| 2316 | 2.98 | denar<br>19.8<br>S  | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | MARS - V-LTOR<br>Kao prethodni.  |
| 2317 | 2.61 | denar<br>19.1<br>S  | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Kao prethodni.  | MARS - V-LTOR<br>Kao prethodni.  |
| 2318 | 3.31 | denar<br>20.5<br>S  | Kao prethodni.   | MAR-S - V-LTOR<br>Kao prethodni.   |
| 2319 | 3.08 | denar<br>19.7<br>S  | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | MARS - V-LTOR<br>Mars stoji okrenut na levo, desnom<br>rukou se oslanja na štit, levom<br>drži koplje. Vojni znak oslonjen na<br>njegovu desnu ruku.         |
| 2320 | 3.46 | denar<br>19<br>N    | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim<br>vencem, na desno. Na levom ramenu<br>draperija.              | PROVIDEN-<br>TIA AVG<br>Providencija stoji spreda, Glava<br>okrenula na levo, desnom rukou<br>drži klasje žita, levom sidro. Kod<br>nogu levo, modijus.      |
| 2321 | 3.5  | denar<br>19.2<br>S  | Kao prethodni.   | PROVIDEN-<br>TIA - AVG<br>Kao prethodni.   |
| 2322 | 2.9  | denar<br>20.4<br>S  | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim<br>vencem, na desno. Na levom ramenu<br>draperija.              | PROVIDE-<br>NTIA AVG<br>Providencija (ili Anona) stoji<br>okrenuta na levo, desnom rukou<br>drži klasje žita, levom rog izobilja.<br>Kod nogu levo, modijus. |
| 2323 | 2.91 | denar<br>20.6<br>N  | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.           | SPE-S P-VBLICA<br>Spes korača na levo, desnom<br>rukou drži cvet, levom pridržava<br>haljinu.  |

2314 I.b.O. 1421/138 (ex Krakov). C 90; RIC 241; BMC p. 195, 799; HCC nema.

2315 I.b.O. 1419/137. C 161; RIC 246 (c); BMC p. 198, 837; HCC 73 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom).

2316 I.b.O. 1419/138. C 161; RIC 246 (d); BMC p. 198; 831-834; HCC 73.

2317 I.b. VII/718/a. C 161; RIC 246 (c); BMC p. 198, 837; HCC 73 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom).

2318 I.b. VII/718/b. C 161; RIC 246 (d); BMC p. 198; 831-834; HCC 73.

2319 I.b.O. 1421/139 (ex Krakov). C 166; RIC 248 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom); BMC p. 195, 803-803 A; HCC nema.

2320 I.b.O. 1419/140. C 508; RIC 252 (b); BMC p. 198, 813-814; HCC nema.

2321 I.b.O. 1421/140 (ex Krakov). C 508; RIC 252 (b); BMC p. 196, 813-814; HCC nema.

2322 I.b.O. 1419/139. C 501; RIC 250 (b); BMC p. 201, 875-878; HCC 74.

2323 I.b.O. 1419/142. C 543; RIC 254 (c); BMC p. 202, 896; HCC 75.

|      |      |                     |  |                                    |
|------|------|---------------------|--|------------------------------------|
| 2324 | 2.94 | denar<br>19.8<br>S  | Kao prethodni.   | SPE-S PVBLI-CA<br>Kao prethodni.   |
| 2325 | 3.16 | denar<br>19.9<br>SW | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | SPES PV-BLI-CA<br>Kao prethodni.   |
| 2326 | 2.68 | denar<br>20.4<br>S  | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Kao prethodni.   | SPES - P-VBLI-CA<br>Kao prethodni. |
| 2327 | 2.73 | denar<br>19.4<br>S  | IMP ALEXAN-<br>DER PIVS AVG<br>Kao prethodni.  | SPES - PV-BLICA<br>Kao prethodni.  |
| 2328 | 2.91 | denar<br>19<br>N    | Kao prethodni.   | SPES - P-VBLICA<br>Kao prethodni.  |

**Bakar**

**Av. IMP CAES M AVR SEV ALEXANDER AVG**

**TR P II, 223. godina**

|      |       |                        |  |  |
|------|-------|------------------------|--|--|
| 2329 | 24.01 | sestercij<br>30.9<br>N | IMP CAES M AVR SEV<br>ALEXANDER AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | PONTIF MAX TR P II COS PP. U<br>isečku S C<br>Pax sedi okrenuta na levo, desnom<br>rukom drži maslinovu granu,<br>levom skiptar. |
|------|-------|------------------------|--|--|

**Nedatovana izdanja, 223 – 224**

|      |       |                        |  |  |
|------|-------|------------------------|--|--|
| 2330 | 22.05 | sestercij<br>30.6<br>N | IMP CAES M AVR SEV<br>ALEXANDER AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | PROVIDENTIA DEORVM. U polju<br>nisko, levo i desno, S - C.<br>Providencija stoji okrenuta na levo,<br>sa prekrštenim nogama, desnom<br>rukom drži štap upravljen prema<br>globu, levom rog izobilja i oslanja<br>se na stub. |
|------|-------|------------------------|--|--|

**TR P III, 224. godina**

|      |       |                        |  |   |
|------|-------|------------------------|--|---|
| 2331 | 21.75 | sestercij<br>32.4<br>N | IMP CAES M AVR SEV<br>ALEXANDER AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | PONTIF MAX TR P III COS P P.<br>U polju, levo i desno, S C.<br>Providencija stoji okrenuta na levo,<br>sa prekrštenim nogama, desnom<br>rukom drži štap upravljen prema<br>globu, levom rog izobilja i oslanja<br>se na stub. |
|------|-------|------------------------|--|---|

2324 I.b.O. 1419/144. C 543; RIC 254 (c); BMC p. 202, 896; HCC 75.

2325 I.b.O. 1419/141. C 543; RIC 254 (d); BMC p. 202, 900; HCC 75.

2326 I.b.O. 1419/143. C 543; RIC 254 (d); BMC p. 202, 900; HCC 75.

2327 I.b.O. 1421/141 (ex Krakov). C 546; RIC 254 (d); BMC p. 202, 900; HCC 75.

2328 I.b.O. 1421/142 (ex Krakov). C 546; RIC 254 (d); BMC p. 202, 900; HCC 75.

2329 I.b.O. 1420/2. C 466; RIC 402 (d); BMC p. 124, 106-108; HCC 77.

2330 I.b.O. 1420/20. C 513; RIC 597; BMC p. 127, 141-142; HCC nema.

2331 I.b.O. 1464/7 (ex Krakov). C 471; RIC 414 (d) (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom); BMC p. 130, 171; HCC nema.

## Nedatovana izdanja, 225. godina

|      |       |                         |  |   |
|------|-------|-------------------------|--|---|
| 2332 | 24.01 | sestercij<br>33.4<br>N  | IMP CAES M AVR ALEXANDER<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovor venac.     | (I)OVI VL-TORI. U isečku S C.<br>Jupiter, nag do pojasa, sedi na<br>prestolu okrenut na levo. Desnom<br>rukou drži Viktoriju, levom koplje<br>okrenuto naopako. |
| 2333 | 22.51 | sestercij<br>29.9<br>NE | IMP CAES M AVR SEV<br>ALEXANDER AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovor venac. | VICTO-RIA AVGVSTI. U polju,<br>levo i desno, S C<br>Viktorija korača na levo, desnom<br>rukou drži venac, levom palminu<br>granu.                               |

## TR P VI, 227. godina

|      |       |                        |  |   |
|------|-------|------------------------|--|---|
| 2334 | 17.31 | sestercij<br>31.2<br>N | IMP CAES M AVR SEV<br>ALEXANDER AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnuto paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovor venac. | P M TR P VI - COS II PP. U<br>polju, levo i desno S C<br>Mars korača na desno, desnom<br>rukou drži koplje, levom trofej. |
|------|-------|------------------------|--|---|

## Nedatovana izdanja, 226 - 227 (ili početak 228. godine)

|      |       |                         |  |  |
|------|-------|-------------------------|--|--|
| 2335 | 24.44 | sestercij<br>31.1<br>NW | IMP CAES M AVR SEV<br>ALEXANDER AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovor venac. | AEQVITAS - AVGVSTI. U polju,<br>levo i desno, S C<br>Ekvitas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukou drži terazije, levom<br>rog izobilja. |
|------|-------|-------------------------|--|--|

## TR P VII, 228. godina

|      |       |                        |  |  |
|------|-------|------------------------|--|--|
| 2336 | 18.7  | sestercij<br>30<br>NW  | IMP CAES M AVR SEV -<br>ALEXANDER AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovor venac.           | P M TR P VII - COS II PP. U<br>polju, levo i desno, S C<br>Car stoji okrenut na levo, desnom<br>rukou drži pateru iz koje izliva<br>žrtvu nad oltarom, levom svitak. |
| 2337 | 18.31 | sestercij<br>29.7<br>N | IMP CAES M AVR SEV -<br>ALEXANDER AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnuto paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovor venac. | P M TR P-VII - COS II PP. U<br>polju, levo i desno S C<br>Kao prethodni.   |

- 2332 I.b.O. 1464/23 (ex Krakov). C 548; RIC 560; BMC p. 137, 240; HCC 89 (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom).  
 2333 I.b.O. 1464/17 (ex Krakov). C 571; RIC 620 (c) (ali av.Poprsje ogrnuto paludamentumom); BMC p. 140,  
 274-275; HCC nema.  
 2334 I.b.O. 1420/3. C 309; RIC 456 (d); BMC p. 154, 416; HCC nema.  
 2335 I.b.O. 1420/9. C 20; RIC 547; BMC p. 148, 334-336; HCC 98.  
 2336 I.b.O. 1464/8 (ex Krakov). C 359; RIC 484; BMC p. 158, 465-466; HCC nema.  
 2337 I.b. VIII/521 (O. 1042) (Stari Banovci). C 359; RIC 484; BMC p. 158, 465-466; HCC nema.

## Nedatovana izdanja, 228. godina (pozn)

|      |       |                         |  |  |
|------|-------|-------------------------|--|--|
| 2338 | 23.87 | sestercij<br>31.2<br>N  | IMP SEV ALE-XANDER AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija. | ROMAE AE-TERNAE. U isečku,<br>S C.<br>Roma sedi na štitu okrenuta na<br>levo, desnom rukom drži Viktoriju,<br>levom skiptar. |
| 2339 | 22.39 | sestercij<br>31.9<br>NE | IMP SEV ALE-XANDER AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija. | VIRTVS - AVGVSTI. U polju, levo i<br>desno, S C.<br>Romul korača na desno, desnom<br>rukou drži koplje, levom trofej.        |

## TR P VIII, 229. godina

|      |       |                         |  |  |
|------|-------|-------------------------|--|--|
| 2340 | 19.85 | sestercij<br>29.3<br>NE | IMP SEV ALE-XANDER AVG<br>Glava Aleksandra Severa sa<br>lovorovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija.              | P M TR P VIII COS III P P.<br>U polju, levo i desno, S C<br>Libertas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži pileus, levom<br>koso položeno koplje. |
| 2341 | 19.97 | sestercij<br>30.7<br>NW | IMP SEV ALE-XANDER AVG<br>Glava Aleksandra Severa sa<br>lovorovim vencem, na desno.  | P M TR P VIII COS III P P.<br>U isečku S C<br>Car u kvadrigrigi na desno, drži<br>skiptar sa orlom na vrhu.  |
| 2342 | 13.34 | dupondij<br>25.5<br>N   | IMP SEV ALE-XANDER AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi zrakasta kruna. | Kao prethodni.   |

## Nedatovana izdanja, 229. godina

|      |       |                         |  |  |
|------|-------|-------------------------|--|--|
| 2343 | 26.57 | sestercij<br>30.9<br>N  | IMP SEV ALE-XANDER AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija. | LIBERALITAS AVGVSTI IIII.<br>U polju, levo i desno, S C.<br>Liberalitas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži abakus, levom<br>rog izobilja.  |
| 2344 | 19.31 | sestercij<br>29.5<br>NE | IMP SEV ALE-XANDER AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija. | LIBERALITAS AVGVSTI [IIII].<br>U isečku, S C.<br>Car sedi na platformi okrenut na<br>levo. Iza njega oficir i vojnik, a<br>ispred Liberalitas okrenuta na levo.<br>Građanin se penje uz stepenike. |

2338 I.b.O. 1464/15 (ex Krakov). C 520; RIC 602; BMC p. 163, 517-518; HCC 104.

2339 I.b.O. 1420/12. C 591; RIC 626 (b); BMC p. 163, 524; HCC nema.

2340 I.b.O. 1464/9 (ex Krakov). C 372; RIC 492 b; BMC p. 170, 570-572; HCC 106.

2341 I.b.O. 1420/4. C 377; RIC 495; BMC p. 170-171, 575-576; HCC 109-110.

2342 I.b. VIII/229 (O. 593). C 380; RIC 497; BMC p. 171,580; HCC nema.

2343 I.b.O. 1420/10. C 136; RIC 575; BMC p. 169, 560-561; HCC nema.

2344 I.b.O. 1420/11. C 139; RIC 578; BMC p. 169-170, 564-565; HCC 116.

## TR P VIII, 230. godina

|      |       |                        |  |  |
|------|-------|------------------------|--|--|
| 2345 | 19.02 | sestercij<br>33.2<br>N | IMP SEV ALE-XANDER AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim vencem, na desno. Na levom ramenu draperija. | P M TR P V-III COS III P P.<br>U polju, levo i desno S C<br>Sol sa zrakastom krunom na glavi stoji okrenut na levo, desnu ruku podigao, levom drži glob.                     |
| 2346 | 12.67 | as<br>26.1<br>NE       | IMP SEV ALE-XANDER AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim vencem, na desno. Na levom ramenu draperija. | P M TR P VIII COS III P P.<br>U polju, levo i desno S C<br>Viktorija stoji okrenuta na desno s levom nogom na šlemu. Na štitu pričvršćenom za palmino drvo ispisuje VOT / X. |

## Nedatovana izdanja, 230. godina

|      |       |                        |  |  |
|------|-------|------------------------|--|--|
| 2347 | 17.36 | sestercij<br>30.5<br>N | IMP SEV ALE-XANDER AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim vencem, na desno. Na levom ramenu draperija. | VICTORIA AVGVSTI.<br>U polju, levo i desno, S C<br>Viktorija stoji okrenuta na desno s levom nogom na šlemu. Na štitu pričvršćenom za palmino drvo ispisuje VOT / X.           |
| 2348 | 21.75 | sestercij<br>30<br>NE  | IMP SEV ALE-XANDER AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim vencem, na desno. Na levom ramenu draperija. | VIRTVS - AVGVSTI.<br>U polju, levo i desno, S C<br>Car u vojničkoj odeći stoji okrenut na levo s desnom nogom na šlemu. Desnom rukom drži glob, levom koplje okrenuto na dole. |

## TR P X, 231. godina (rana)

|      |       |                        |  |  |
|------|-------|------------------------|--|--|
| 2349 | 25.02 | sestercij<br>33.5<br>N | IMP SEV ALE-XANDER AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim vencem, na desno. Na levom ramenu draperija. | P M TR P X - COS - III P P.<br>U polju, levo i desno, S C<br>Anona stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži dva klasa žita iznad modijusa, levom sidro. |
|------|-------|------------------------|--|--|

## Nedatovana izdanja, 230 - 231(rana)

|      |       |                         |  |   |
|------|-------|-------------------------|--|---|
| 2350 | 18.08 | sestercij<br>30.5<br>NW | IMP SEV ALE-XANDER AVG<br>Glava Aleksandra Severa s lovorovim vencem, na desno. Na levom ramenu draperija. | ANNONA AVGVSTI.<br>U polju, levo i desno, S C.<br>Anona stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži dva klasa žita iznad modijusa, levom sidro. |
|------|-------|-------------------------|--|---|

2345 I.b.O. 1420/5. C 393; RIC 503; BMC p. 177, 634; HCC nema.

2346 I.b.O. 1464/10 (ex Krakov). C 396; RIC 506 (b); BMC p. 177, 637; HCC 122 (ali av. na levom ramenu draperija).

2347 I.b.O. 27/3 (Stojnik). C 567; RIC 616 (b); BMC p. 178, 643-645; HCC 129-130.

2348 I.b.O. 1464/18 (ex Krakov). C 592; RIC 627; BMC p. 178, 650-652; HCC 134-135.

2349 I.b.O. 1464/11 (ex Krakov). C 422; RIC 518; BMC p. 188, 739; HCC nema.

2350 I.b. VIII/77. C 36; RIC 549 (b); BMC p. 181-182, 678-679; HCC 137.

|      |       |                        |  |  |
|------|-------|------------------------|--|--|
| 2351 | 16.15 | sestercij<br>30.6<br>N | IMP SEV ALE-XANDER AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija. | VICTOR-I-A AVGVSTI.<br>U polju, levo i desno, S C<br>Viktorija stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži venac, levom<br>palminu granu. |
|------|-------|------------------------|--|--|

**Av. IMP ALEXANDER PIVS AVG**

**TR P X, 231. godina (kraj godine)**

|      |       |                        |   |   |
|------|-------|------------------------|---|---|
| 2352 | 22.28 | sestercij<br>31.6<br>N | IMP ALEXAN-DER PIVS AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lovorovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija. | P M TR P - X - COS III P P.<br>U polju, levo i desno S C<br>Sol sa zrakastom krunom na glavi<br>stoji okrenut na levo, desnu ruku<br>podigao, levom drži bič. |
|------|-------|------------------------|---|---|

**TR P XI, 232. godina**

|      |       |                        |  |   |
|------|-------|------------------------|--|---|
| 2353 | 18.31 | sestercij<br>30.2<br>S | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnuo paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | P M TR P - X - I - COS III P P.<br>U polju, levo i desno S C<br>Sol sa zrakastom krunom na glavi<br>stoji okrenut na levo, desnu ruku<br>podigao, levom drži bič. |
|------|-------|------------------------|--|---|

**TR P XII, 233. godina**

|      |       |                        |  |  |
|------|-------|------------------------|--|--|
| 2354 | 15.95 | sestercij<br>30<br>N   | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnuo paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | P M TR P - X-II - COS III P P.<br>U polju, levo i desno S C<br>Sol sa zrakastom krunom na glavi<br>stoji okrenut na levo, desnu ruku<br>podigao, levom drži bič. |
| 2355 | 20.61 | sestercij<br>30.2<br>N | Kao prethodni.   | P M TR P - XII COS III P P.<br>U polju, levo i desno, S C<br>Kao prethodni.  |

**Nedatovana izdanja, 231-235**

|      |       |                        |   |  |
|------|-------|------------------------|---|--|
| 2356 | 19.48 | sestercij<br>28.7<br>N | IMP ALEXAN-DER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnuo paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | IOVI PRO-PVGNATORI.<br>U polju, levo i desno, S C.<br>Jupiter korača na levo i gleda<br>unatrag, desnom rukom drži<br>munju. |
|------|-------|------------------------|---|--|

2351 I.b.O. 1464/16 (ex Krakov). RIC 618; BMC p. 184, 703-704; HCC 142.

2352 I.b.O. 1420/6. C 415; RIC 513; BMC p. 191, 771; HCC nema.

2353 I.b.O. 1420/7. C 433; RIC 525 (d); BMC p. 200, 865-866; HCC 151 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuo paludamentumom).

2354 I.b.O. 1420/8. C 442; RIC 535 (d); BMC p. 206, 938; HCC 152.

2355 I.b.O. 1464/12 (ex Krakov). C 441; RIC 535 (d); BMC p. 205-206, 932-937 (ali av.Poprsje u oklopu, ogrnuo paludamentumom); HCC 152-153.

2356 I.b.O. 1464/19 (ex Krakov). C 79; RIC 628; BMC p. 194, 794; HCC 158.

|      |       |                         |   |  |
|------|-------|-------------------------|---|--|
| 2357 | 18.74 | sestercij<br>29.4<br>N  | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovov venac. | MARS - VLTOR.<br>U polju, levo i desno, S C.<br>Mars korača na desno, desnom<br>rukum drži koplje, levom štit.   |
| 2358 | 19.1  | sestercij<br>30.4<br>NE | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lorovovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija.              | MARS VLTOR.<br>U polju, levo i desno, S C.<br>Kao prethodni.   |
| 2359 | 19.37 | sestercij<br>31.7<br>N  | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovov venac.           | MARS VLTOR.<br>U polju, levo i desno, S C.<br>Kao prethodni.   |
| 2360 | 18.14 | sestercij<br>29.4<br>NE | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lorovovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija.              | PROVIDEN-TIA AVG.<br>U polju, levo i desno, S C.<br>Providencija stoji spreda, glavu<br>okrenula na levo, desnom rukom<br>drži klasje žita iznad modijusa,<br>levom sidro.                 |
| 2361 | 18.99 | sestercij<br>29.9<br>NW | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lorovovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija.              | PROVIDE-NTIA AVG.<br>U polju nisko, levo i desno, S C.<br>Providencija stoji spreda, glavu<br>okrenula na levo, desnom rukom<br>drži dva klasa žita iznad modijusa,<br>levom rog izobilja. |
| 2362 | 20.08 | sestercij<br>31.5<br>NW | Kao prethodni.  | PROVIDENTIA AVG.<br>U polju, levo i desno, S C.<br>Kao prethodni.  |
| 2363 | 21.6  | sestercij<br>30.8<br>NE | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Glava Aleksandra Severa s<br>lorovovim vencem, na desno. Na<br>levom ramenu draperija.              | SPES - PVBLICA.<br>U polju, levo i desno, S C.<br>Spes korača na levo, desnom<br>rukum drži cvet, levom pridržava<br>haljinu.  |
| 2364 | 18.82 | sestercij<br>30<br>NE   | Kao prethodni.  | SPES PVBLICA.<br>U polju, levo i desno, S C.<br>Kao prethodni.   |
| 2365 | 16.66 | sestercij<br>29.2<br>N  | IMP ALEXANDER PIVS AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovov venac. | SPES - PVBLICA.<br>U polju, levo i desno, S C.<br>Kao prethodni.   |

2357 I.b.O. 1464/20 (ex Krakov). C 168 var.; RIC 635 (d); BMC p. 198, 841-843; HCC 162.

2358 I.b.O. 1464/21 (ex Krakov). C 168; RIC 635 (b); BMC p. 198, 840; HCC 162 (ali av. na levom ramenu draperija).

2359 I.b.O. 1420/14. C 163; RIC 635 (d); BMC p. 198, 841-843; HCC 162-163.

2360 I.b.O. 1464/22 (ex Krakov). C 509; RIC 645 (b); BMC p. 196, 815; HCC 168-169.

2361 I.b.O. 1420/16. C 503; RIC 642 (b); BMC p. 201, 882; HCC 171-174.

2362 I.b.O. 1420/17. C 503; RIC 642 (b); BMC p. 201, 882; HCC 171-174.

2363 I.b.O. 1420/18. C 547; RIC 648 (b); BMC p. 203, 905; HCC 179.

2364 I.b.O. 1464/14 (ex Krakov). C 547; RIC 648 (b); BMC p. 203, 905; HCC 179.

2365 I.b.O. 1420/19. C 547; RIC 648 (d); BMC p. 203, 906 ; HCC 180.

## ISTOČNA KOVNICA

## Srebro

## TR P, 222. godina

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2366 | 2.75 | denar<br>19.2<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | P M TR P - COS<br>Fortuna stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži kormilo na<br>globu, levom rog izobilja. U polju<br>levo, zvezda. |
| 2367 | 2.83 | denar<br>18.3<br>NW | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | P M TR P - COS P P<br>Kao prethodni. U polju visoko<br>levo, zvezda.   |
| 2368 | 3.05 | denar<br>18.8<br>S  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | P M T-R P COS P P<br>Mars stoji okrenut na levo, desnom<br>rukou drži granu, levom koplje<br>okrenuto na dole. U polju desno,<br>zvezda. |
| 2369 | 3.33 | denar<br>18.6<br>S  | Kao prethodni.  | P M TR P C-OS P P<br>Kao prethodni. U polju levo, zvezda.  |
| 2370 | 3.94 | denar<br>19.3<br>N  | IMP S-EV ALEXAND AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.           | P M TR P - COS<br>Fortuna stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži kormilo na<br>globu, levom rog izobilja. U polju<br>levo, zvezda. |
| 2371 | 2.84 | denar<br>19.5<br>N  | IMP SEV AL-EXAND AVG<br>Kao prethodni.  | Kao prethodni.   |
| 2372 | 2.77 | denar<br>20.6<br>S  | IMP SEV ALEXAND AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.            | P M TR - P COS<br>Mars stoji okrenut na levo, desnom<br>rukou drži granu, levom koplje<br>okrenuto na dole. U polju desno,<br>zvezda.    |
| 2373 | 3.11 | denar<br>19.4<br>N  | IMP SEV AL-EXAND AVG<br>Kao prethodni.  | P M TR P - COS<br>Kao prethodni. U polju levo,<br>zvezda.  |
| 2374 | 3.79 | denar<br>19.3<br>S  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac. | AEQVIT-A-S AVG<br>Ekvitas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži terazije, levom<br>rog izobilja.                                  |

- 2366 I.b.O. 1421/147 (ex Krakov). C nema; RIC 264 var. (ali rv. kormilo na globu); BMC nema; HCC nema.  
 2367 I.b.O. 1421/152 (ex Krakov). C 223; RIC 267 var. (ali rv. kormilo na globu); BMC p. 215, 1027-1031; HCC 185.  
 2368 I.b.O. 1421/148 (ex Krakov). C 207; RIC 266 (c); BMC p. 215, 1032 (ali rv. u polju desno, zvezda); HCC 186.  
 2369 I.b.O. 1421/149 (ex Krakov). C 207; RIC 266 (c); BMC p. 215, 1032; HCC 186.  
 2370 I.b.O. 1419/145 C 201 var.; RIC 263 var. (ali rv. kormilo na globu); BMC p. 213, 1006; HCC nema.  
 2371 I.b.O. 1421/146 (ex Krakov). C 201; (bis); RIC 263 var. (ali rv. kormilo na globu); BMC p. 213, 1006; HCC nema.  
 2372 I.b.O. 1421/144 (ex Krakov). C 201; RIC 262 (c); BMC p. 213, 1010 (ali rv. u polju desno, zvezda); HCC nema.  
 2373 I.b.O. 1421/145 (ex Krakov). C 201; RIC 262 (c); BMC p. 213, 1009; HCC nema.  
 2374 I.b.O. 1421/151 (ex Krakov). C 11; RIC 274; BMC p. 215, 1033; HCC nema.



## Nedatovana izdanja, 222 – 223

|      |      |                     |   |   |
|------|------|---------------------|---|---|
| 2375 | 2.29 | denar<br>18.6<br>NW | IMP C M [AVR] SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovov venac. | CONCOR[D]IA<br>Konkordija sedi okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži pateru, levom<br>dvostruki rog izobilja.                  |
| 2376 | 2.92 | denar<br>18.2<br>S  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovov venac.             | LIBERTA-S - AVG<br>Libertas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži pileus, levom<br>skiptar. U polju levo, zvezda.        |
| 2377 | 3.18 | denar<br>17.7<br>SW | Kao prethodni.  | LIBERT-A-S - AVG<br>Kao prethodni.  |
| 2378 | 3.01 | denar<br>19.6<br>NE | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovov venac.             | LIBERT-AS AVG<br>Libertas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži pileus, levom<br>skiptar.                                |
| 2379 | 2.8  | denar<br>18.8<br>NW | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovov venac.   | PIETAS AVG<br>Pijetas s velom stoji okrenuta<br>na levo, desnu ruku ispružila<br>iznad oltara, levom drži kutiju s<br>mirisima. |
| 2380 | 3.42 | denar<br>18.4<br>N  | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovov venac.             | PROVID - DEORVM<br>Providencija stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži palicu iznad<br>globa, levom skiptar.              |
| 2381 | 3.12 | denar<br>19<br>NE   | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lorovov venac.             | VICTORI-A AVG<br>Viktorija korača na desno, desnom<br>rukou drži venac, levom palminu<br>granu. U polju desno, zvezda.          |
| 2382 | 4.45 | denar<br>23<br>S    | Kao prethodni.  | VICTORIA - AV-G<br>Kao prethodni, ali bez zvezde.   |
| 2383 | 2.46 | denar<br>18.7<br>S  | IMP SEV AL-EXAND AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovov venac.             | LIBERTAS AVG<br>Libertas stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukou drži pileus, levom<br>skiptar. U polju levo, zvezda.           |

2375 I.b.O. 1419/146 (ex Davidović). C 38; RIC 275 (d); BMC p. 217, 1051-1052; HCC 187.

2376 I.b.O. 1419/147. C 147; RIC 286 (c); BMC p. 215, 1036; HCC nema.

2377 I.b.O. 1421/154 (ex Krakov). C 147; RIC 286 (c); BMC p. 215, 1036; HCC nema.

2378 I.b.O. 1421/155 (ex Krakov). C 152; RIC 288 (c); BMC p. 217, 1053; HCC nema.

2379 I.b.O. 1421/156 (ex Krakov). C 197; RIC 293; BMC p. 218, 1058-1060; HCC nema.

2380 I.b.O. 1421/157 (ex Krakov). C 495; RIC 294; BMC p. 218, 1062; HCC 189.

2381 I.b.O. 1421/159 (ex Krakov). C 559; RIC 301; BMC p. 216, 1038-1040; HCC nema.

2382 I.b.O. 1421/161 (ex Krakov). C 559; RIC 301 var. (ali rv. bez zvezde); BMC p. 216, 1038-1040 (ali rv. bez zvezde); HCC nema.

2383 I.b.O. 1421/153 (ex Krakov). C 149; RIC 285; BMC p. 214, 1012-1013; HCC nema.

|      |      |                    |   |   |
|------|------|--------------------|---|---|
| 2384 | 2.97 | denar<br>18.4<br>S | IMP SEV ALEXAND AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lovorov venac.            | SALVS PVBLICA<br>Salus sedi okrenuta na levo, hrani zmiju obavijenu oko oltara. U polju desno, tačka.           |
| 2385 | 3.05 | denar<br>18.4<br>S | IMP SEV AL-EXAND AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lovorov venac.           | VICTOR-IA - AVG<br>Viktorija trči na desno, desnom rukom drži venac, levom palminu granu.                       |
| 2386 | 3.22 | denar<br>19.6<br>N | IMP SEV AL-EXAND AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu, ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lovorov venac. | VICTORIA - AVG<br>Viktorija korača na desno, desnom rukom drži venac, levom palminu granu.                      |
| 2387 | 3.12 | denar<br>19.3<br>N | IMP SEV ALEXAND AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lovorov venac.            | VICTORIA AVG<br>Viktorija korača na desno, desnom rukom drži venac, levom palminu granu. U polju desno, zvezda. |

223. godina ( ? )

|      |      |                    |  |   |
|------|------|--------------------|--|---|
| 2388 | 3.33 | denar<br>18.3<br>S | IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lovorov venac. | PONTIF MAX TR P II COS II P P<br>Roma sedi okrenuta na levo, desnom rukom drži Viktoriju, levom koplje. Iza nje, štita. |
|------|------|--------------------|--|---|

Neregularna izdanja

|      |      |                     |  |   |
|------|------|---------------------|--|---|
| 2389 | 3.14 | denar<br>18.9<br>NW | IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto paludamentumom, na desno. Na glavi lovorov venac. | P - M TR P II - COS II R (sic!) P<br>Providencija stoji okrenuta na levo oslonjena na stub, desnom rukom drži palicu iznad kugle, levom rog izobilja. |
|------|------|---------------------|--|---|

- 2384 I.b.O. 1421/158 (ex Krakov). C 535 var.; RIC 298 var. (ali rv. u polju desno, tačka); BMC p. 214, 1014-1015 (ali rv. u polju desno, tačka); HCC nema.
- 2385 I.b.O. 1421/130 (ex Krakov). C 561; RIC 302 (c); BMC p. 214, 1018; HCC 190.
- 2386 I.b.O. 1421/162 (ex Krakov). C 561; RIC 302 (d); BMC p. 214, 1021-1022; HCC 190 (ali av. Poprsje u oklopu, ogrnuto paludamentumom).
- 2387 I.b.O. 1421/160 (ex Krakov). C 561; RIC 302 (c) (ali rv. u polju desno, zvezda); BMC p. 214, 1018-1019 (ali rv. u polju desno, zvezda); HCC 190 (ali rv. u polju desno, zvezda).
- 2388 I.b.O. 1421/150 (ex Krakov). C 470; RIC 271 (c); BMC p. 218, 1063-1066; HCC nema, ali cf. p. LXXVI, note 1, neodređena kovnica.
- 2389 I.b.O. 1421/163 (ex Krakov). RIC 310 B ? - neregularna emisija; BMC nema; HCC nema, ali cf. p. LXXVI, note 1, neodređena kovnica.

## Nedatovana izdanja

|      |      |                                |   |          |
|------|------|--------------------------------|---|----------|
| 2390 | 2.09 | denar/<br>incusum<br>18.9<br>N | IMP C M AVR SEV - ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. Na<br>glavi lovorov venac.         | Incusum. |
| 2391 | 2.41 | denar/<br>incusum<br>18.5<br>N | IMP C M AVR SEV ALEXAND<br>AVG<br>Poprsje Aleksandra Severa u oklopu,<br>ogrnuto paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | Incusum. |

**JULIJA MAMEA**  
(**POD ALEKSANDROM SEVEROM**)  
222 - 235

**KOVNICA RIM**  
Srebro

|      |      |                     |  |   |
|------|------|---------------------|--|---|
| 2392 | 3.05 | denar<br>19.6<br>NE | IVLIA MAMAEA AVG<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na<br>desno.                     | IVNO CONS-ERVATRIX<br>Junona s dijademom i velom<br>na glavi stoji okrenuta na levo.<br>Desnom rukom drži pateru, levom<br>skiptar. U polju levo, paun. |
| 2393 | 3.33 | denar<br>19.5<br>NE | Kao prethodni.   | IVNO CONSE-RVATRIX<br>Kao prethodni.  |
| 2394 | 2.61 | denar<br>20.4<br>S  | Kao prethodni.   | IVNO CONSERVATRIX<br>Kao prethodni.   |
| 2395 | 3.33 | denar<br>20.9<br>NE | IVLIA MA-MAEA AVG<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na<br>desno. Na glavi dijadema. | FELICIT-AS PVBLICA<br>Felicitas stoji okrenuta na levo,<br>s prekrštenim nogama. Desnom<br>rukom drži kaducej, levom se<br>oslanja na stub.             |
| 2396 | 2.27 | denar<br>21.5<br>SW | IVLIA MA-MAEA AVG<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na<br>desno. Na glavi dijadema. | FELICI-TA-S PVBLICA<br>Felicitas sedi okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži kaducej, levom<br>rog izobilja.  |
| 2397 | 3.05 | denar<br>19.3<br>NE | IVLIA MA-MAEA AVG<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na<br>desno. Na glavi dijadema. | VENERI - FELICI<br>Venera stoji okrenuta na desno,<br>desnom rukom drži skiptar, levom<br>Kupidona.   |

2390 I.b.O. 1421/164 (ex Krakov). C nema; RIC nema - incusum; BMC nema; HCC nema.

2391 I.b.O. 1421/165 (ex Krakov). C nema; RIC nema - incusum; BMC nema; HCC nema.

2392 I.b.O. 1419/156. C 35; RIC 343; BMC p. 119, 43-48; HCC 1.

2393 I.b. VII/1011/1. C 35; RIC 343; BMC p. 119, 43-48; HCC 1.

2394 I.b. VII/1011/2. C 35; RIC 343; BMC p. 119, 43-48; HCC 1.

2395 I.b.O. 1419/153. C 17; RIC 335; BMC p. 160, 483-485; HCC 2-3.

2396 I.b.O. 1419/154. C 24; RIC 338; BMC p. 179, 658; HCC 4.

2397 I.b.O. 1419/157. C 60; RIC 351; BMC p. 132, 189; HCC nema.

|      |      |                     |   |   |
|------|------|---------------------|---|---|
| 2398 | 2.68 | denar<br>18.5<br>S  | IVLIA MA-MAEA AVG<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na desno. Na glavi dijadema. | VENVS V-ICTRIX<br>Venera stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži šlem, levom skiptar. U polju levo, štit.                         |
| 2399 | 3.18 | denar<br>19.8<br>NE | IVLIA MA-MAEA AVG<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na desno. Na glavi dijadema. | V-E-S-T-A<br>Vesta stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži pateru, levom koso položeno koplje.                                    |
| 2400 | 2.75 | denar<br>17.7<br>S  | IVLIA MA-MAEA AVG<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na desno. Na glavi dijadema. | FECVND - AVGVSTAE<br>Fekunditas stoji okrenuta na levo, desnom rukom iznad glave deteta drži pateru, levom rog izobilja.            |
| 2401 | 1.95 | denar<br>17.8<br>NE | IVLIA MA-MAEA AVG<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na desno. Na glavi dijadema. | FECVND - AVGVSTAE<br>Fekunditas sedi okrenuta na levo, desnu ruku pruža ka detetu koje je ispred nje, levu je oslonila na rukohvat. |
| 2402 | 2.6  | denar<br>18.9<br>S  | IVLIA MA-MAEA AVG<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na desno. Na glavi dijadema. | IVNO AV - G - VSTAE<br>Junona sedi okrenuta na levo, desnom rukom drži cvet, levom je obrlila dete (?).                             |

**Bakar**

|      |       |                         |  |  |
|------|-------|-------------------------|--|--|
| 2403 | 16.71 | sestercij<br>30<br>N    | IVLIA MAMA-EA AVGVSTA<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na desno. Na glavi dijadema.  | VENERI - FELICI.<br>U polju levo i desno, S - C<br>Venera stoji okrenuta na desno, desnom rukom drži skiptar, levom Kupidona.          |
| 2404 | 20.72 | sestercij<br>31.8<br>NW | IVLIA MAMAEA - AVGVSTA<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na desno. Na glavi dijadema. | FELICITAS AVG.<br>U polju levo i desno, S - C<br>Felicitas stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži dugi kaducej, levom rog izobilja. |
| 2405 | 25.87 | sestercij<br>32.1<br>NW | IVLIA MAMA-EA AVGVSTA<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na desno. Na glavi dijadema.  | VENVS - F-ELIX.<br>U polju levo i desno, S - C<br>Venera sedi okrenuta na levo, desnom rukom drži statuetu, levom skiptar.             |
| 2406 | 18.7  | sestercij<br>28.5<br>N  | IVLIA MAMAEA - AVGVSTA<br>Kao prethodni.   | VENVS - FELIX.<br>U isecku, S - C<br>Kao prethodni.  |

- 2398 I.b.O. 1419/158. C 76; RIC 358; BMC p. 185, 715; HCC 5.  
 2399 I.b.O. 1419/159. C 85; RIC 362; BMC p. 156, 440-443; HCC 8.  
 2400 I.b.O. 1419/151. C 5; RIC 331; BMC p. 204, 917-919; HCC 9.  
 2401 I.b.O. 1419/152. C 6; RIC 332; BMC p. 203-204, 913-915; HCC nema.  
 2402 I.b.O. 1419/155. C 32; RIC 341; BMC p. 190, 755-757; HCC 11.  
 2403 I.b.O. 1464/5 (ex Krakov). C 62; RIC 694; BMC p. 132, 190-193; HCC 15.  
 2404 I.b.O. 1420/21. C 10; RIC 670; BMC p. 164, 529-530; HCC 24.  
 2405 I.b.O. 1420/22. C 69; RIC 701; BMC p. 133, 199-200; HCC 27-30.  
 2406 I.b.O. 1464/6 (ex Krakov). C 69; RIC 701; BMC p. 133, 199-200; HCC 27-30.

|      |       |                         |  |   |
|------|-------|-------------------------|--|---|
| 2407 | 21.82 | sestercij<br>29.3<br>NE | IVLIA MAMAEA - AVGVSTA<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na desno. Na glavi dijadema. | V-E-S-T-A.<br>U polju levo i desno, S - C<br>Vesta s velom stoji okrenuta na levo, desnom rukom drži paladijum, levom skiptar.                    |
| 2408 | 18.97 | sestercij<br>30.3<br>N  | IVLIA MAMA-EA AVGVSTA<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na desno. Na glavi dijadema.  | IVNO AVGVSTAE.<br>U isečku, S - C<br>Junona sedi okrenuta na levo, desnom rukom drži cvet, levom dete.  |
| 2409 | 35.47 | sestercij<br>34.7<br>N  | IVLIA MAMAEA - AVGVSTA<br>Poprsje Julije Mamee u haljini, na desno. Na glavi dijadema. | FECVNDITAS AVGVSTAE.<br>U polju levo i desno, S - C<br>Fekunditas stoji okrenuta na levo, desnu ruku pruža prema detetu, levom drži rog izobilja. |

**ORBIANA**  
(ŽENA ALEKSANDRA SEVERA)

225 - 227

KOVNICA RIM

Srebro

|      |      |                    |   |  |
|------|------|--------------------|---|--|
| 2410 | 2.46 | denar<br>18.8<br>N | SALL BARBIA - ORBIANA AVG<br>Poprsje Orbijane u haljini, na desno. Na glavi dijadema. | CONCORDI-A - AVGG<br>Konkordija sedi okrenuta na levo, desnom rukom drži pateru, levom dvostruki rog izobilja. |
|------|------|--------------------|---|--|

**DEIFIKOVANA JULIJA MEZA**

posle 225. godine

|      |      |                  |  |  |
|------|------|------------------|--|--|
| 2411 | 2.46 | denar<br>19<br>S | DIVA MAESA AVG<br>Poprsje Julije Meze u haljini, na desno. | CONSE-CRATIO<br>Julija Meza sedi na paunu, koji leti na desno. |
|------|------|------------------|--|--|

**MAKSIMIN I**

235-238

KOVNICA RIM

Srebro

**Av. IMP MAXIMINVS PIVS AVG**

TR PII, 236. godina

|      |      |                    |   |  |
|------|------|--------------------|---|--|
| 2412 | 2.92 | denar<br>19.5<br>N | IMP MAXIMINVS PIVS AVG<br>Poprsje Maksimina u oklopu, ogrnuto paludamentom, na desno. Na glavi lovorov venac. | P M TR P II - COS P P<br>Car u vojničkom odelu stoji okrenut na levo između dva vojna znaka, desnu ruku podigao, levom se oslanja na koplje. |
|------|------|--------------------|---|--|

2407 I.b.O. 1420/23. C 83; RIC 708; BMC p. 152, 389-391; HCC 33-34.

2408 I.b.O. 1464/3 (ex Krakov). C 33; RIC 683; BMC p. 190, 759-760; HCC 38-39.

2409 I.b.O. 1464/4 (ex Krakov). C 8; RIC 668; BMC 204, 920-922; HCC 40-41.

2410 I.b.O. 1419/150. C 1; RIC 319; BMC p. 142, 287-289; HCC 1.

2411 I.b. VII/2608 (Niška Kamenica). C 3; RIC 378; BMC nema; HCC nema.

2412 I.b.O. 1419/160. C 55; RIC 3; BMC p. 229, 77-79; HCC 3.

## Nedatovana izdanja, mart 235-236 (rana)

|      |      |                     |   |   |
|------|------|---------------------|---|---|
| 2413 | 3.57 | denar<br>18.9<br>S  | IMP MAXIMINVS PIVS AVG<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovov venac. | FIDES -M-I-LITVM<br>Fides stoji okrenuta na levo, u<br>svakoj ruci drži vojni znak.   |
| 2414 | 2.93 | denar<br>20.3<br>N  | Kao prethodni.  | FIDES MI-LITVM<br>Kao prethodni.  |
| 2415 | 2.83 | denar<br>20.1<br>N  | IMP MAXIMINVS PIVS AVG<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovov venac. | PAX - AVGVSTI<br>Paks stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži granu, levom<br>koso položen skiptar.  |
| 2416 | 2.92 | denar<br>20.5<br>S  | Kao prethodni.  | PAX - AVGVSTI<br>Kao prethodni.   |
| 2417 | 2.65 | denar<br>19.1<br>NE | IMP MAXIMINVS PIVS AVG<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovov venac. | PROVIDE-NTIA AVG<br>Providencija stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži štap iznad<br>globa, levom rog izobilja.  |
| 2418 | 2    | denar<br>19.5<br>NE | MP(sic!) [M]AXIMINVS PIVS<br>(sic!) AVG<br>Kao prethodni.   | PROVIDE-[N]TIA AVG<br>Kao prethodni.  |
| 2419 | 3.03 | denar<br>20<br>SW   | IMP MAXIMINVS PIVS AVG<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovov venac. | SALVS AVGVSTI<br>Salus sedi na prestolu s visokim<br>naslonom okrenuta na levo.<br>Desnom rukom drži pateru iz koje<br>hrani zmiju koja se diže sa oltara,<br>levu položila na naslon prestola. |
| 2420 | 3.41 | denar<br>20.3<br>S  | IMP MAXIMINVS PIVS AVG<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lorovov venac. | VICTO-RIA - AVG<br>Viktorija korača na desno, desnom<br>rukum drži venac, levom palminu<br>granu.   |

2413 I.b. VII/1012. C 7; RIC 7A; BMC p. 222, 1, HCC 6-7.

2414 I.b.O. 1419/161. C 7; RIC 7A; BMC p. 222, 1, HCC 6-7.

2415 I.b.O. 1419/162. C 31; RIC 12; BMC p. 222, 6; HCC 8-10.

2416 I.b.O. 1421/166. C 31; RIC 12; BMC p. 222, 6; HCC 8-10.

2417 I.b. VII/1015. C 77, RIC 13; BMC p. 223, 15; HCC 11-12.

2418 I.b.O. 1419/164. C 77, RIC 13; BMC p. 223, 15; HCC 11-12.

2419 I.b.O. 1419/165. C 85; RIC 14; BMC p. 222, 21; HCC 15.

2420 I.b.O. 1421/167. C 99; RIC 16; BMC p. 224, 25-26; HCC 16.

## Av. MAXIMINVS PIVS AVG GERM

## TR P II, 236. (kraj godine)

|      |      |                    |   |   |
|------|------|--------------------|---|---|
| 2421 | 2.95 | denar<br>20.5<br>S | MAXIMINVS PIVS AVG GERM<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnuo paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | P M TR P II - COS P P<br>Car u vojničkom odelu stoji<br>okrenut na levo između dva vojna<br>znaka, desnu ruku podigao, levom<br>se oslanja na koplje. |
|------|------|--------------------|---|---|

## Nedatovana izdanja, 236 (kraj godine) - 238 (rana)

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2422 | 2.47 | denar<br>20.6<br>N  | MAXIMINVS PIVS AVG GERM<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnuo paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac.   | PAX - AVGVSTI<br>Paks stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži granu, levom<br>koso položen skiptar.                                 |
| 2423 | 2.5  | denar<br>20.9<br>SW | Kao prethodni.  | PAX - A-VGVSTI<br>Kao prethodni.   |
| 2424 | 2.65 | denar<br>20.2<br>S  | MAXIMINVS [P]IVS AVG GERM<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnuo paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | P-ROVIDENTIA AVG<br>Providencija stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži štap iznad<br>globa, levom rog izobilja.                   |
| 2425 | 2.21 | denar<br>20.2<br>S  | MAXIMINVS PIVS AVG GERM<br>Kao prethodni.   | PROVIDENTIA AVG<br>Kao prethodni.  |
| 2426 | 3.14 | denar<br>21.5<br>S  | MAXIMINVS PIVS AVG GERM<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnuo paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac.   | VICT-ORIA - GERM<br>Viktorija stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži venac, levom<br>palminu granu. Kod nogu levo,<br>zarobljenik. |
| 2427 | 2.85 | denar<br>19.2<br>NW | Kao prethodni.  | VICT-ORIA GERM<br>Kao prethodni.   |

## Bakar

## Av. IMP MAXIMINVS PIVS AVG

## mart 235-236 (rana)

|      |       |                         |  |  |
|------|-------|-------------------------|--|--|
| 2428 | 25.83 | sestercij<br>30.4<br>NW | IMP MAXIMINVS PIVS AVG<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnuo paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | FIDES - M-I-LITVM<br>Fides stoji okrenuta na levo, u<br>svakoj ruci drži vojni znak. |
|------|-------|-------------------------|--|--|

- 2421 I.b. VII/1014. C 56; RIC 4; BMC p. 235, 157-158; HCC nema.  
 2422 I.b. VII/1013. C 37; RIC 19; BMC p. 234-235, 144-146; HCC 18.  
 2423 I.b. VII/1104. C 37; RIC 19; BMC p. 234-235, 144-146; HCC 18.  
 2424 I.b.O. 1419/163. C 75; RIC 20; BMC p. 236, 171; HCC nema.  
 2425 I.b.O. 1419/166. C 75; RIC 20; BMC p. 236, 171; HCC nema.  
 2426 I.b. VII/ 2624. C 107; RIC 23; BMC p. 238, 187-189; HCC 19.  
 2427 I.b.O. 1419/167. C 107; RIC 23; BMC p. 238, 187-189; HCC 19.  
 2428 I.b.O. 1464/26 (ex Krakov). C 10; RIC 43; BMC p. 228, 63-64; HCC 28-29.

|      |       |                          |   |  |
|------|-------|--------------------------|---|--|
| 2429 | 22.51 | sestercij<br>31<br>NE    | IMP MAXIMINVS PIVS AVG<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | SALVS AVGVSTI<br>Salus sedi na prestolu s visokim<br>naslonom, okrenuta na levo.<br>Desnom rukom drži pateru iz koje<br>hrani zmiju koja se diže sa oltara,<br>levu položila na naslon prestola. |
| 2430 | 17.55 | sestercij<br>29.91<br>NE | Kao prethodni.  | SALVS - AVGVSTI<br>Kao prethodni.  |
| 2431 | 17.67 | sestercij<br>28.8<br>N   | IMP MAXIMINVS PIVS AVG<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | VICTORIA - AVG.<br>U polju nisko, levo i desno, S - C.<br>Viktorija korača na desno, desnom<br>rukou drži venac, levom palminu<br>granu.   |
| 2432 | 20.72 | sestercij<br>31.9<br>N   | Kao prethodni.  | VICT-ORI-A AVG<br>U polju, levo i desno, S - C.<br>Kao prethodni.  |

**Av. MAXIMINVS PIVS AVG GERM**

**TR P IIII, 238. godina**

|      |       |                         |  |   |
|------|-------|-------------------------|--|---|
| 2433 | 17.98 | sestercij<br>31.8<br>NE | MAXIMINVS PIVS AVG GERM<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | P M TR P IIII COS P P<br>Car stoji okrenut na levo, desnu<br>ruku podigao, levom se oslanja na<br>koplje. Desno od njega, dva vojna<br>znaka, levo jedan. |
|------|-------|-------------------------|--|---|

**Nedatovana izdanja, 236 (kraj godine) - 238 (rana)**

|      |       |                         |  |   |
|------|-------|-------------------------|--|---|
| 2434 | 19.23 | sestercij<br>33<br>N    | MAXIMINVS PIVS AVG GERM<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | PAX - AVGVSTI,<br>U polju, levo i desno, S - C.<br>Paks stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukou drži granu, levom<br>skiptar.   |
| 2435 | 15.16 | sestercij<br>29.7<br>NE | MAXIMINVS PIVS AVG GERM<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnutu paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | SALVS AVGVSTI.<br>U isečku, S C.<br>Salus sedi na prestolu s visokim<br>naslonom, okrenuta na levo.<br>Desnom rukou drži pateru iz koje<br>hrani zmiju koja se diže sa oltara,<br>levu položila na naslon prestola. |

2429 I.b.O. 1420/25. C 88; RIC 64; BMC p. 224, 23; HCC 35-37.

2430 I.b.O. 1420/26. C 88; RIC 64; BMC p. 224, 23; HCC 35-37.

2431 I.b.O. 1420/27. C 100; RIC 67; BMC p. 224, 27; HCC 39-41.

2432 I.b.O. 1464/27 (ex Krakov). C 100; RIC 67; BMC p. 224, 27; HCC 40.

2433 I.b.O. 1464/25 (ex Krakov). C 71; RIC 40; BMC p. 241, 221-223; HCC 44-45.

2434 I.b. VIII/219 (O. 277). C 38; RIC 81; BMC p. 235, 148-152; HCC 49-52.

2435 I.b.O. 1464/28 (ex Krakov). C 92; RIC 85; BMC p. 237, 175-176; HCC 56-57.



|      |       |                         |  |  |
|------|-------|-------------------------|--|--|
| 2436 | 20.45 | sestercij<br>30.7<br>NW | MAXIMINVS PIVS AVG GERM<br>Poprsje Maksimina u oklopu,<br>ogrnuto paludamentumom, na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | VICTORIA GERMANICA.<br>U polju, levo i desno, S – C.<br>Viktorija stoji okrenuta na levo,<br>desnom rukom drži venac, levom<br>palminu granu. Kod nogu levo,<br>zarobljenik. |
|------|-------|-------------------------|--|--|

**MAKSIM  
(POD MIKSIMINOM)  
KOVNICA RIM  
Srebro**

**Av. MAXIMVS CAES GERM  
236 (kraj godine) - 238 (rana)**

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2437 | 3.37 | denar<br>22.4<br>SE | MAXIMVS CAES GERM<br>Poprsje Maksima ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. | PRINC IVVENTVTIS<br>Maksim stoji okrenut na levo,<br>desnom rukom drži štap, levom<br>koso položeno koplje. Iza, dva<br>vojna znaka. |
|------|------|---------------------|---|--|

**Bakar**

**Av. C IVL VERVS MAXIMVS CAES  
235 - 236 (rana)**

|      |       |                      |  |  |
|------|-------|----------------------|--|--|
| 2438 | 18.89 | sestercij<br>30<br>N | C IVL VERVS MAXIMVS CAES<br>Poprsje Maksima ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. | PRINCIPI IVVENTVTIS.<br>U polju, levo i desno, S –C.<br>Maksim stoji okrenut na levo,<br>desnom rukom drži štap, levom<br>koso položeno koplje. Iza, dva<br>vojna znaka. |
|------|-------|----------------------|--|--|

**Av. MAXIMVS CAES GERM  
236 (kraj godine) - 238 (rana)**

|      |       |                   |   |  |
|------|-------|-------------------|---|--|
| 2439 | 21.48 | sestercij<br>31.1 | MAXIMVS CAES GERM<br>Poprsje Maksima ogrnuto<br>paludamentumom, na desno. | PRINCIPI IVVENTVTIS.<br>U polju, levo i desno, S –C.<br>Izdubljen.Kao prethodni. |
|------|-------|-------------------|---|--|

2436 I.b.O. 1464/29 (ex Krakov). C 109; RIC 90; BMC p. 238, 191-193; HCC 59.

2437 I.b.O. 1419/168. C 55; RIC 3; BMC p. 240, 211-212; HCC 3.

2438 I.b.O. 1464/30 (ex Krakov). C 12; RIC 9; BMC p. 232-233, 123-124; HCC nema.

2439 I.b.O. 1464/31 (ex Krakov). C 14; Cf. RIC 13; BMC p. 240, 213-217; HCC 11-14.





2062



2063



2064



2065



2066



2067



2068



2069



2070



2071



2072



2073



2074



2075



2076



2077



2078



2079



2080



2081



2082





2083



2084



2085



2086



2087



2088



2089



2090



2091



2092



2093



2094



2095



2096



2097



2098



2099



2100



2101



2102



2103



2104



2105



2106



2107



2108



2109



2110



2111



2112



2113



2114



2115



2116



2117



2118



2119



2120



2121



2122



2123



2124





2125



2126



2127



2128



2129



2130



2131



2132



2133



2134



2135



2136



2137



2138



2139



2140



2141



2142



2143



2144



2145





2146



2147



2148



2149



2150



2151



2152



2153



2154



2155



2156



2157



2158



2159



2160



2161



2162



2163



2164



2165



2166











2209



2210



2211



2212



2213



2214



2215



2216



2217



2218



2219



2220



2221



2222



2223



2224



2225



2226



2227



2228



2229



2230



2231



2232



2233



2234



2235



2236



2237



2238



2239



2240



2241



2242



2243



2244



2245



2246



2247



2248



2249



2250



2251



2252



2253



2254



2255



2256



2257



2258



2259



2260



2261



2262



2263



2264



2265



2266



2267



2268



2269



2270



2271



2272



2273



2274



2275



2276



2277



2278



2279



2280



2281



2282



2283



2284



2285



2286



2287



2288



2289



2290



2291



2292





2293



2294



2295



2296



2297



2298



2299



2300



2301



2302



2303



2304



2305



2306



2307



2308



2309



2310



2311



2312



2313





2333



2334



2335



2336



2337



2338



2339



2340



2341



2342







2343



2344



2345



2346



2347



2348



2349



2350



2351



2352





2353



2354



2355



2356



2357



2358



2359



2360



2361



2362









2404



2405



2406



2407



2408



2409



2410



2411



2412



2413



2414



2415



2416



2417



2418







2434



2435



2436



2437



2438



2439



UDK: 069.51:737.1.032(37)(083.82)  
ID: 154619660

Bojana BORIĆ-BREŠKOVIĆ

K A T A L O G  
SISTEMATSKE ZBIRKE RIMSKOG CARSKOG NOVCA  
U NARODNOM MUZEJU U BEOGRADU

XVI. Addenda, nove akvizicije i izbor monetarnih izdanja Sistematske  
zbirke do kraja Principata (Gordijan I - Karin)

*Apstrakt:* Katalog Sistematske zbirke rimskog carskog novca u Narodnom muzeju u Beogradu (XVI deo) sadrži 31 primerak novca iz doba Principata. Obuhvata nove akvizicije Muzeja, serije koje nisu ranije katalogizovane i retke carske emisije u rasponu od Gordijana I do Karina. Zastupljeno je i nekoliko bronzanih medaljona među kojima je jedan, kovan za Marka Aurelija kao cezara, nepoznat u referentnoj literaturi.

*Gljučne reči:* Rimski carski novac, nove akvizicije, rimski medaljoni, Principat, Sistematska zbirka, Narodni muzej u Beogradu

U dosadašnjim delovima Kataloga Sistematske zbirke rimskog carskog novca u Narodnom muzeju u Beogradu (I-XV) publikovan je rimski novac emitovan u rasponu od Avgusta do carskih emisija Maksimina I i cezarskih izdanja Maksima (kat.1-2439). Šesnaesti, ujedno poslednji deo Kataloga obuhva novac grupisan u dva odeljka. U prvom odeljku (A) su nove akvizicije Narodnog muzeja i serije koje nisu ranije katalogizovane (kat. 2440-2452). U drugom odeljku (B) prikazan je izbor pojedinačnih ređih izdanja Sistematske zbirke u hronološkom rasponu od Gordijana I do kraja Principata (kat. 2453-2470). Razlog za ovaj pristup je okolnost da su carske emisije posle Maksimina najpotpunije predstavljene u skupnim monetarnim nalazima čijim će se sistematskim publikovanjem dobiti celovit uvid u sadržaj Zbirke rimskog carskog novca ovog perioda.

Katalog je uređen po uzoru na prethodne. Novac je određen prema standardnoj numizmatičkoj literaturi u napomenama označenoj skraćenicama, koje sadrže i po-



datke o publikacijama u kojima su pojedini primerci objavljeni. Njihov pregled priložen je ispred katalogizovanih predmetnih jedinica.

Svi komentari dati su u napomenama koje prate Katalog osim za medaljon Marka Aurelija nepoznatog reversa (kat. 2448).

## Nepoznati medaljon Marka Aurelija

Medaljon Marka Aurelija (kat. 2448) nabavljen je za Narodni muzej u Beogradu 1950. godine. U inventarnoj knjizi kao mesto nalaza zabeležena je okolina Ohrida u Makedoniji (današnja samostalna država BJRM). Kovan je u bakru crvenkaste boje, a duž spoljne ivice nalazi se klinasti žleb koji se mestimično sačuvao uprkos deformacija nastalih kod kovanja. Nesporno se radi o bimetalnom medaljonu, čiji je spoljni prsten izgubljen.<sup>1</sup> Avers, bolje očuvan od reversa, prikazuje mladog Marka Aurelija i okolo teče natpis AVRELIVS CAESAR AVG PII FIL koji ga određuje kao cezara. Po svim obeležjima jednak je aversu medaljona koji su publikovali L. M. Tocci 1965: 40, no. 11, Tav. V, XLIII [ex coll. Vitali] i F. Gnechi (1912)1968: 31, Tav. 62, 2. Ujedno, beogradski primerak potiče od istog kalupa za avers i istog kalupa za revers kao dva medaljona koja se nalaze u Kabinetu medalja Nacionalne biblioteke u Parizu.<sup>2</sup> Na jednom od njih, iako dosta oštećenom, jasno se čita [ ] COS II u isečku reversa i mogao je da bude emitovan najranije 145. godine kada počinje Aurelijev II konzulat.<sup>3</sup>

Medaljon iz Narodnog muzeja nije zabeležen u referentnoj literaturi, a osim pomenutih primeraka iz Pariza nisu poznati medaljoni sa istom scenom na reversu. Nema ni bliskih analogija u drugim nominalima. Budući da medaljoni nisu služili novčanom opticaju, već su deljeni kao dar prilikom značajnih datuma u vladarskoj porodici, religijskih svečanosti i ratnih pobeda,<sup>4</sup> predstava na reversu mogla bi da se odnosi na jedno od tih zbivanja. U traženju njenog značenja prilika bi bila venčanje Marka Aurelija i Faustine Mlađe do kojeg je došlo 145. godine i koje je bilo istovremeno sa svečanostima povodom Aurelijevog II konzulata. Ceremoniju sklapanja braka

1 Bimetalni medaljoni sastoje se od centralnog diska izrađenog od mekšeg metala (bakra) oko kojeg je upasovan obruč od tvrdog orihalka (mesinga). Već u pripremi kovne pločice na njenom rubu bio je napravljen klinasni žleb (kanal) i okolo postavljen obruč. Cilj je bio da se u postupku kovanja mekši središnji deo jače upresuje u tvrdi spoljni deo kako bi se sprečilo da otpadne u slučaju temperaturnih razlika i različite rastegljivosti materijala. Česta je pojava da spoljašnji obruči kod bimetalnih medaljona nedostaju, naročito zbog okolnosti da je mesing pri niskim temperaturama gubio konzistentnost, brzo korodirao i raspadao se. Pojava bimetalnih medaljona vezana je za vreme Antonina Pija i dalje do Dioklecijana i Maksimijana, cf. Toynbee 1944: 17-18.

2 Na ovim podacima zahvaljujem dr E. M. Paganu. Prikupljajući svojevremeno građu za studiju o rimskim medaljonima zabeležio je i primerak iz Narodnog muzeja u Beogradu i potvrdio je njegovu autentičnost.

3 Za datovanje Aurelijevog II konzulata, cf. Kienast 1990: 139, a novčane emisije sa oznakom COS II ograničene su, uz neke izuzetke, na period od 145. do rane 147, cf. BMC IV: xxxv, xliii, lxv.

4 Za definiciju, klasifikaciju i prilike u kojima su rimski medaljoni kovani, cf. Toynbee 1944: 15-27, 73-111. Za krug ličnosti kojima su deljeni, cf. Toynbee 1944: 112-118

pratili su kongiarij narodu i donativa namenjena vojsci.<sup>5</sup> Na drugim medaljonima Marka Aurelija nema nikakvih aluzija u vezi sa ovim dinastičkim događajem, iako P. L. Štrak pretpostavlja da je tim povodom bio kovan medaljon alegorijskog značenja sa predstavom Bakha u bigi koju vuku dva kentaura i prate satiri i amor.<sup>6</sup> Događaj je ipak zabeležen na cezarskim aureusima, sestercijima i asovima, koji na reversu imaju natpis VOTA PVBLICA<sup>7</sup> i predstavu rukovanja (dextrarum iunctio) mladog para,<sup>8</sup> dok je između njih Junona Pronuba ili Konkordija.<sup>9</sup> Sličnu scenu nalazimo i na sestercijima Antonina Pija sa posvetom CONCORDIAE: car pruža desnu ruku Faustini I, a u levoj drži jednu statueta (Konkordija). Ispod su dve male figure, muška i ženska, koje jedna drugoj pružaju ruku, a između njih je žrtvenik.<sup>10</sup> Opis malih figura je nepotpun za razliku od opisa datog u Šulmanovom aukconom katalogu, koji ih poistovećuje sa Markom Aurelijem i Faustinom II.<sup>11</sup> U tumačenju predstave još je određeniji P. L. Štrak, koji ovde vidi veridbu Marka Aurelija i Faustine II do koje je došlo već 138. godine.<sup>12</sup> Verenici prinose žrtvu ispred statua Antonina Pija i Faustine I smeštenih na postamentima i prema navodima ovog autora, sudeći na osnovu dobro očuvanog primerka, statueta u ruci Antonina Pija nesporno je Konkordija.<sup>13</sup>

Ako bismo u ovom krugu nastojali da sagledamo povod za kovanje i našeg medaljona, prikazana enigmatična grupa predstavljala bi Marka Aurelija koji sedi u polju desno, a ispred njega stoji Faustina II u dugoj haljini sa za nju tipičnom frizurou.<sup>14</sup> Faustina u ruci drži neki predmet koji pruža mladom Marku Aureliju. Između njih je Junona Pronuba, zaštitnica braka ili Konkordija, prepoznata na ranije pomenutim aureusima i sestercijima.<sup>15</sup> Iako na medaljonu potencijalna nupcijska scena ima dru-

- 5 Za četvrte oficijelne carske largicije (Liberalitas IIII) koje je Antonin Pije dao povodom venčanja Marka Aurelija i Faustine II, cf. BMC IV: xlvi, lxiv-lxv. Od Julija Kapitolina, jednog od pisaca poznatog životopisa rimskih careva Historia Augusta saznajemo da su bile proširene i na vojsku: „nuptias filiae suae Faustinae, cum Marco Antonino eam coniungeret, usque ad donativum militum celeberrimas fecit” (SHA, Pius 10.2). O značaju događaja, cf. S. Treggiari 1991: 162.
- 6 Gnechi (1912) 1968: tav. 65, nos. 8-9; Strack 1937: 110; Toynbee 1944: 96, Pl. XLI, 6; BMC IV: xcvi.
- 7 O vezi tipa VOTA PVBLICA sa venčanjem Marka Aurelija i Faustine II, cf. BMC IV: lx, lxv. Za aureuse emitovane tim povodom, cf. RIC III: 81, no. 434; BMC IV: 87, nos. 611-612 (Antonin Pije za M. Aurelija); C III: no. 1021; za sestercije i asove, cf. RIC III: nos. 1253 a-b, BMC IV: nos. 1786, 1787, T. 43, 4 i nos. 1801, 1802, T. 43, 14 (Antonin Pije za M. Aurelija), C III: nos. 1022, 1023 i 1024.
- 8 Gest rukovanja ima simbolično značenja izraza vernosti i pomirenja i nije vezan samo za čin venčanja. Za motiv dextrarum iunctio, cf. Treggiari 1991: 149-151, 164-165 i ref. 40; Kötting 1957: 881—888 s.v. Dextrarum iunctio; Reekmans 1958: 23—95; Boymel Kampen 1981: 47-58.
- 9 Za identifikovanje osobe prikazane u sredini, cf. *infra*, ref. 15 i 17.
- 10 BMC IV: lxxxi i nos. 1236-1240, T. 28, 8. U napomeni uz no. 1236 za drugu varijantu aversne predstave spomenuta je Vierordt Sale, 5 March, 1923, lot 1430. Reč je o aukciji zbirke M. L. Vierordt, cf. J. Schulman, Amsterdam, 5. marc 1923, no. 1430, T. XXIX, gde se u tekstu navodi: Antonin debout sur une estrade....., donnant la main à sa femme Faustine; en bas, Marc Aurèle et Faustine jeune debout se donnant la main, entre eux, un autel.
- 11 Cf. *supra*, ref. 10.
- 12 Veridba Marka Aurelija i Faustine II datuje se u period posle 10. jula 138, cf. Kienast 1990: 137, 141.
- 13 Strack 1937: 96-97, ref. 291, no. 826, T. X.
- 14 Za frizuru, cf. BMC IV: T. 73 *passim*.
- 15 Za značenje osobe prikazane u sredini, cf. Rodenwaldt 1935: 14; BMC IV: lxv. Za Juno Pronuba kao zaštitnicu braka, cf. Eisenhut 1967: 1563 s.v. Iuno sa literaturom. Takođe, *infra*, ref. 16.

gačiji raspored, najverovatnije je reč o istom događaju. Natpis u isečku reversa nije očuvan, ali se čini da se nazire deo koji sadrži ...COS [?], potvrđen kao [?] COS II na primerku iz Kabineta medalja u Parizu. Ako je reč o COS II, drugi konzulat Marka Aurelija počeo je 145,<sup>16</sup> a iste godine (13 maja?) bilo je venčanje sa Faustinom II.<sup>17</sup> Poznato je da je u vreme Antonina Pija i Marka Aurelija došlo do oživljavanja mnogih starih rimskih običaja, sve u okviru priprema za veliku proslavu 900godišnjice postojanja Rima o prazniku Parilia, 21. aprila 148. godine.<sup>18</sup> Kada je reč o nupcijskoj tradiciji, zabeleženo je, između ostalog, da je mlada ulazeći u mladoženjin dom nosila tri novca (asses), jedan u ruci koji je darivala mužu, drugi u cipeli koji je bio polagan na domaće ognjište posvećeno kućnim Larima, a treći, u kesi, bio je namenjen svetilištu Lara Compitales (Lares Compitales).<sup>19</sup>

Specijana izdanja novca, largicije narodu i donativa vojsci kojima je praćeno dinastičko venčanje govore bi u prilog predloženog povoda za izdavanje medaljona iz Narodnog muzeja u Beogradu i tumačenja prikazane scene na njemu. Imajući ove okolnosti u vidu i potkrepljene natpisom COS II na pariskom medaljonu, čini nam se pouzdanim datovanje beogradskog primerka u 145/146. godinu. Paralelne monetarne emisije izdate u periodu od 145. do rane 147. imaju u Aurelijevoj titulaturi takođe oznaku II konzulata mladog cezara, ali ne i oznaku njegove prve tribunske vlasti, koju je primio tokom 147.<sup>20</sup> Analogno ovom obrascu, 145. godina predstavljala bi *terminus ante quem non*, a rana 147. najkasniji *terminus post quem non* za izdavanje svećanih medaljona. U okviru datog raspona mogli bi i uže da se datuju, jer je nupcijska serija za razliku od optičajnog novca morala da bude i ređa i kraća, shodno darodavnoj nameni i vremenskom ograničenju događaja.

Autor fotografija: Nebojša Borić

- 
- 16 U BMC IV: xcvi navodi se da su medaljoni Marka Aurelija pre njegovog II konzulata i venčanja sa Faustinom II retki. Za monetarna izdanja Marka Aurelija sa COS II, koja se uglavnom datuju u period od 145. do rane 147, cf. *supra*, ref. 3.
- 17 Kienast 1990: 137 i 141; za venčanje, cf. RIC III: 2, 18; BMC IV: lxxv: "Juno Pronuba or Concordia blessing a young married pair - must represent the marriage of Marcus and Faustina in A.D. 145"; cf. *ibid.*, lxxv, note 3: "Or perhaps, better still, Diva Faustina in the part of one of these goddesses."
- 18 Za datovanje ovog jubilea, cf. Kienast 1990: 134; Parilia / Palilia, prvobitno pastoralnog karaktera, postala je od vremena pozne Republike svetkovina kojom se proslavljao datum osnivanja Rima. Običaje vezane za ovaj praznik detaljno je opisao Ovidije u Fastima (Ovid, Fast. IV, 721 sqq). Za Parilije, cf. Schmitz 1875: 849-850 s.v. Palilia.
- 19 O ovom običaju, cf. Treggiari 1991: 166-167.
- 20 Prema BMC IV: xxxv, xliii, lxxv Aurelijeva monetarna izdanja na kojima se javlja COS II ograničena su, uz neke izuzetke, na period od 145. do rane 147, cf. i *supra* ref. 3 i 15. Za diskusiju u vezi sa sistemom računanja i datumom kada je cesar mogao da dobije prvu tribunsku vlast, cf. BMC IV, xxxv, xxxix; O tome da je za sam kraj 147. (1-9. decembar) vezana njegova prva tribunitia potestas, a da od 10. decembra iste godine do 10. decembra 148. teče Trib Pot II, cf. Kienast 1990: 137, 139.



Medaljon Marka Aurelija

## LITERATURA

### BMC IV

H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum, I. Antoninus Pius to Commodus*, London 1940 (reprinted 1968).

### Boymel Kampen 1981

N. Boymel Kampen, Biographical Narration and Roman Funerary Art, *American Journal of Archaeology* 85, 1981: 47-58.

### C III

H. Cohen, *Description historique des monnaies frappées sous l'Empire romain*, III, de Marc Aurèle à Albin, Leipzig 1930.

### Eisenhut 1967

W. Eisenhut, s.v. Iuno, in: *Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike* (ed. K. Ziegler – W. Sontheimer), 2, Stuttgart 1967:1563-1568.

### Gnecchi (1912) 1968

F. Gnecchi, *I medaglioni Romani*, II, Milano 1912, repr. Bologna 1968.

### Kienast 1990

D. Kienast, *Römische Kaisertabelle*, Darmstadt 1990.

## Kötting 1957

B. Kötting, s.v. *Dextrarum iunctio*, in: *Reallexikon für Antike und Christentum* (ed. Theodor Klauser), 3, Stuttgart 1957: 881—888.

## Reekmans 1958

L. Reekmans, La “*dextrarum iunctio*” dans l’iconographie romaine et paléochrétienne, *Bulletin de l’Institut historique belge de Rome* 31, 1958: 23—95.

## RIC III

H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, III. *Antoninus Pius to Commodus*, London 1962.

## Rodenwaldt 1935

G. Rodenwaldt, *Über den Stilwandel in der antoninischen Kunst*, Abh. Pr. Akad., Phil.-hist. Kl., Nr. 3, Berlin 1935.

## Schmitz 1987

L. Schmitz, s.v. *Palilia*, in: W. Smith, *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London 1875: 849-850.

## Strack 1937

P. L. Strack, *Untersuchungen zur römischen Reichsprägung des 2. Jh.*, III: *Die Reichsprägung zur Zeit des Antoninus Pius*, Stuttgart 1937.

## Tocci 1965

L. M. Tocci, *Medaglioni romani e i contorniaty del Medagliere Vaticano*, Città del Vaticano 1965.

## Toynbee 1944

J. M. C. Toynbee, *Roman Medallions*, ANS Numismatic Studies No. 5, New York 1944.

## Treggiari 1991

S. Treggiari, *Roman Marriage: Iusti Coniuges from the Time of Cicero to the Time of Ulpian*, Oxford 1991.

## KATALOG

## Referentna literatura

- Bastien 1988 – P. Bastien, *Monnaie et Donativa au Bas- Empire*, Wetteren 1988.
- BMC I – H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum, I. Augustus to Vitellius*, London 1976 (reprinted with revisions).
- BMC II – H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum, II. Vespasian to Domitian*, London 1930.
- BMC III – H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum, III. Nerva to Hadrian*, London 1976 (reprinted with revisions).
- BMC IV – H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum, I. Antoninus Pius to Commodus*, London (1940), 1968 (reprinted).
- BMC V – H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum, I. Pertinax to Elagabal*, London 1950.
- BMC VI – R.A.G. Carson, *Coins of the Roman Empire in the British Museum, VI. Severus Alexander to Balbinus and Pupienus*, London 1962.
- C I – H. Cohen, *Description historique des monnaies frappées sous l'Empire romain, I, de Pompée à Domitien*, second édition, Leipzig 1930.
- C II – H. Cohen, *Description historique des monnaies frappées sous l'Empire romain, II, de Nerva à Antonin*, Leipzig 1930.
- C III – H. Cohen, *Description historique des monnaies frappées sous l'Empire romain, III, de Marc Aurèle à Albin*, Leipzig 1930.
- C IV – H. Cohen, *Description historique des monnaies frappées sous l'Empire romain, IV, Septime Sévère à Maxime*, Leipzig 1930.
- C V – H. Cohen, *Description historique des monnaies frappées sous l'Empire romain, V, de Gordien Ier à Valérien*, Leipzig 1930.
- C VI – H. Cohen, *Description historique des monnaies frappées sous l'Empire romain, V, de de Postume à Maximien Hercule*, Leipzig 1930.
- Gnecchi (1912) 1968 - F. Gnecchi, *I medaglioni Romani*, II, Milano 1912, repr. Bologna 1968.
- Göbl 1993 - R. Göbl, *Die Münzprägung des Kaisers Aurelianus (270/275)*, MIR 47 (Veröffentlichungen der Numismatischen Kommission 29 = Denkschriften der phil.-hist. Klasse d. Österr. Akad. d. Wissenschaften 233), Wien 1993.
- Göbl 2000 - R. Göbl, *Die Münzprägung der Kaiser Valerianus I./Gallienus/ Saloninus (253/268), Regalianus (260) und Macrianus/Quietus (260/262)*, MIR 36, 43, 44 (Veröffentlichungen der Numismatischen Kommission 35 = Denkschriften der phil.-hist. Klasse d. Österr. Akad. d. Wissenschaften 286), Wien 2000.
- HCC I - A.S. Robertson, *Roman Imperial Coins in the Hunter Coin Cabinet, I. Augustus to Nerva*, London-Glasgow, New York 1962.

- HCC II - A.S.Robertson, *Roman Imperial Coins in the Hunter Coin Cabinet, II. Trajan to Commodus*, London-Glasgow, New York 1971.
- HCC III - A.S.Robertson, *Roman Imperial Coins in the Hunter Coin Cabinet, III. Pertinax to Aemilian*, London-Glasgow, New York 1977.
- Kienast 1990 – D. Kienast, *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt 1990.
- RIC I - C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage, I (rev.ed.). From 31 BC to AD 69*, London 1984.
- RIC II - H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage, II. Vespasian to Hadrian*, London 1962.
- RIC III - H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage, III. Antoninus Pius to Commodus*, London 1962.
- RIC IV/1 - H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage, IV/1. Pertinax to Geta*, London 1962.
- RIC IV/ 2 - H. Mattingly, E.A. Sydenham, C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage, IV/ 2. Macrinus to Papienus*, London 1962.
- RIC IV/ 3 - H. Mattingly, E.A. Sydenham, C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage, IV/ 3. Gordian III – Uranius Antoninus*, London 1962.
- RIC V/ 1 - P.H.Webb, *The Roman Imperial Coinage, V/ 1*, London 1962.
- RIC V/ 2 - P.H.Webb, *The Roman Imperial Coinage, V/ 2*, London 1962.

### **Publikovani primerci sa oznakom broja Kataloga Sistematske zbirke rimskog carskog novca u Narodnom muzeju u Beogradu**

#### **Borić-Brešković 1979**

- B. Borić-Brešković, u D. Gaj- Popović, B. Borić-Brešković, *Sjaj kovanja / Splendour of Coinage*, Beograd 1979: 21/55, kat. 41 (aureus Plotine); 22/56, kat. 57 (medaljon Gordijana III); 22/56, kat. 61(aureus Herenija Etruska).  
[= kat. 2465 - Plotina], [= kat. 2455 – Gordijan III], [= kat. 2461 – Herenije Etrusk]

#### **Borić-Brešković 1983**

- B. Borić-Brešković, u: *Arheolosko blago Srbije. Iz muzejskih zbirki*, Beograd 1983: 99, kat. 79 (medaljon Gordijana III).  
[= kat. 2455]

#### **Borić-Brešković 1987**

- B. Borić-Brešković, u: *Antički portret u Jugoslaviji* (red. N. Cambi i dr.), Beograd, 1987: 230, kat. 214 (medaljon Gordijana III); 231, kat. 216 (aureus Herenija Etruska).  
[= kat. 2455 – Gordijan III], [= kat. 2461 – Herenije Etrusk]

## Borić-Brešković 1988

- B. Borić-Bresković, u: *Antike Porträts aus Jugoslawien* (Red. N. Cambi et al.), Frankfurt am Main 1988: 186, cat. 214 (medaljon Gordijana III); 187, cat. 216 (aureus Herenija Etruska).  
[= kat. 2455 – Gordijan III], [= kat. 2461 – Herenije Etrusk]

## Borić-Brešković 1989(1)

- B. Borić-Bresković, u: *Retrats antics a Jugoslàvia* (Red. N. Cambi et al.). Madrid 1989: 105, cat. 103 (medaljon Gordijana III); 105-106, cat. 105 (aureus Herenija Etruska).  
[= kat. 2455 – Gordijan III], [= kat. 2461 – Herenije Etrusk]

## Borić-Brešković 1989(2)

- B. Borić-Bresković, u: *Retratos antiguos en Yugoslavia* (Red. N. Cambi et al.), Barcelona 1989: 105, cat. 103 (medaljon Gordijana III); 105-106, cat. 105 (aureus Herenija Etruska).  
[= kat. 2455 – Gordijan III], [= kat. 2461 – Herenije Etrusk]

## Borić-Bresković 1993(1)

- B. Borić-Bresković, u: *Rimski carski gradovi i palate u Srbiji* (priredio D. Srejović), Beograd 1993: 362, kat. 162 (kvinar Galijena); 363, kat. 163 (aureus Aurelijana).  
[= kat. 2464 – Galijen], [= kat. 2465 – Aurelijan]

## Borić-Bresković 1993(2)

- B. Borić-Bresković, u: *Roman Imperial Palaces and Towns in Serbia* (ed. D. Srejović), Belgrade, 1993: 362, kat. 162 (kvinar Galijena); 363, kat. 163 (aureus Aurelijana).  
[= kat. 2464 – Galijen], [= kat. 2465 – Aurelijan]

## Borić-Brešković 1994

- B. Borić-Brešković, *Bronzani medaljon Marka Aurelija iz zbirke Narodnog muzeja u Beogradu* (A Bronze Medallion of Marcus Aurelius from the Collection of the National Museum in Belgrade), *Zbornik Narodnog muzeja* XV/1, 1994: 11-115.  
[= kat. 2449]

## Borić-Bresković 2002

- B. Borić-Bresković, Collection of Antique Coins and Greek and Latin Inscriptions, u: *From Lepenski Vir to Modern Art Treasures*, Treasures of National Museum Belgrade, Belgrade 2002: 56-62 (cf. pp. 58 i 61 - medaljon Gordijana III).  
[= kat. 2455]

## Pegan 1979

- E. Pegan, Aurelijanova zlatna multipla iz Mediolanuma / Ein Goldmultiplum des Aurelianus aus Mediolanum, *Numizmatičar* 2, Beograd 1979: 9-22 (cf. 12, no. 4 i ref. 18; 16, no. 5, sl. 5 - aureus Aurelijana iz zbirke Narodnog muzeja u Beogradu).  
[= kat. 2465]

## Pegan 1984 (nepublikovana doktorska disertacija)

- E. M. Pegan, *Tiberius Claudius Marinus Pacatianus*, Ljubljana 1984. (cf. 237-238 (b/26), 279-280 (kat. IV B 9), Tabla VI, 8 - antoninijan Pakacijana iz zbirke Narodnog muzeja u Beogradu).  
[= kat. 2457]



Saria 1926/27

B. Saria, Iz numizmatičke zbirke Narodnog muzeja u Beogradu. II. *Starinar* III/4, Beograd 1926/27: 83-92 (cf. 91, sl. 6 - aureus Aurelijana).  
[= kat. 2465]

Saria 1927

B. Saria, Numismatischer Bericht aus Jugoslawien, *Numismatische Zeitschrift* 60 (N.F: 20), 1927: 10-19 (cf. 14, Taf. I, 7 - aureus Aurelijana).  
[= kat. 2465]

Vasić 1973

M. R. Vasić, Nove akvizicije sekcije za antičku numizmatiku i epigrafiku, *Zbornik Narodnog muzeja* VII, Beograd 1973: 173-195 (cf. 187-188, br. 60, sl. 60 - kvinar Galijena); (cf. 188, br. 61, sl. 61 - aureus Kara).  
[= kat. 2463 - Galijen], [= kat. 2468 - Kar]

## A. Addenda i nove akvizicije

| Red. br. | Težina | Denom. Dm. Osa | Avers | Revers |
|----------|--------|----------------|-------|--------|
|----------|--------|----------------|-------|--------|

**TIBERIJE**  
**KOVNICA LUGDUNUM**  
**Zlato**

36-37

|      |      |                    |  |  |
|------|------|--------------------|--|--|
| 2440 | 7.62 | aureus<br>20<br>NW | TI CAESAR DIVI - AVG F<br>AVGVSTVS, s d. na l.<br>Glava Tiberija sa lovorovim vencem<br>okrenuta na desno. | PONTIF - MAXIM, s d. na l.<br>Livija (?) kao Paks sedi na stolici<br>postavljenoj na dvostrukoj liniji,<br>na desno. Desnom rukom drži<br>uspravno dugi skiptar, levom<br>granicu. |
|------|------|--------------------|--|--|

**NERON**  
**KOVNICA RIM**  
**Bakar**

c. 65, 4. emisija

|      |       |                  |   |  |
|------|-------|------------------|---|--|
| 2441 | 10.88 | as<br>27.70<br>S | [NERO] CAES-AR AVG GERM<br>IM[P].<br>Glava Nerona sa lovorovim vencem,<br>okrenuta na levo. | PACE P R VBIQ PARTA IANVM<br>CLVS[!]. U polju, levo i desno<br>S - C.<br>Frontalni izgled Janovog hrama.<br>Prozor je na levoj strani, a<br>dvostruka zatvorena vrata ovenčana<br>girlandom na desnoj. |
|------|-------|------------------|---|--|

**KOVNICA LUGDUNUM**

c. 65, 2. emisija

|      |       |                         |   |  |
|------|-------|-------------------------|---|--|
| 2442 | 27.89 | sestercij<br>34.30<br>S | NERO CLAVD CAESAR AVG<br>GER P M TR P IMP P P.<br>Glava Nerona sa lovorovim vencem,<br>okrenuta na levo. Na krajnjoj tački<br>vrata, kugla. | S - C, u polju, levo i desno.<br>Trijumfalni luk. Na luku statua<br>cara u kvadrigi između Paks, levo,<br>i Viktorije, desno. Ispod kvadrige, s<br>leve i desne strane, po jedan vojnik.<br>U niši, levo, naga statua Marsa sa<br>šlemom na glavi. |
|------|-------|-------------------------|---|--|

2440 O. inv. 1171. C I: no. 15; RIC I: no. 25; BMC I: no. 30; HCC I nema.

2441 Inv. br. VIII, 142 (probušen); C I: no. 172; RIC I: no. 307; BMC I: nos. 228-229; HCC I: no. 89.

2442 Inv. br. VIII, 522; nalazište: Ugrinovci; C I: no. 306; RIC I: no. 393; BMC I: no. 330; HCC I nema.

VITELIJE  
KOVNICA RIM  
Zlato

69, pozni april – 20. decembar

|      |      |                      |   |  |
|------|------|----------------------|---|--|
| 2443 | 7.26 | aureus<br>19.3<br>SE | A VITELLIVS GER IMP AVG TR P.<br>Glava Vitelija sa lovorovim vencem<br>okrenuta na desno. | LIBERI • IMP • GERM • AVG.<br>Poprsja Vitelijeve dece, gologlavih<br>glava, okrenuta jedno prema<br>drugom: sin na levo, kći na desno. |
|------|------|----------------------|---|--|

VESPAZIJAN  
KOVNICA TARAKO (Španija)  
Srebro

69-70

|      |      |                |  |   |
|------|------|----------------|--|---|
| 2444 | 3.25 | denar<br>18.00 | IMP CAESAR VESPASIANVS<br>A[V]G.<br>Glava Vespazijana sa lovorovim<br>vencem okrenuta na levo. | VICTORIA IMP – VESPASIAN-I.<br>Viktorija uzdignutih krila stoji na<br>lopti na levo. Desnom rukom drži<br>venac, levom palminu granu. |
|------|------|----------------|--|---|

TRAJAN  
KOVNICA RIM  
Bakar

COS II, 98-99

|      |       |                  |  |   |
|------|-------|------------------|--|---|
| 2445 | 10.55 | as<br>27.90<br>S | IMP CAES NERVA TRA-IAN AVG<br>GERM P M.<br>Glava Trajana sa lovorovim vencem<br>okrenuta na desno. | TR POT - COS II P P (s.l. na d.). U<br>polju, levo i desno S - C.<br>Viktorija uzdignutih krila u letu<br>na levo. Desnom rukom drži štit s<br>natpisom u dva reda S P / Q R. |
|------|-------|------------------|--|---|

2443 O. inv. br. 1081/2; C I (Vitellius et ses enfants) : no. 3; RIC I: no. 100; BMC I: no. 27; HCC I nema.

2444 Inv. br. VII, 869; C I: no. 630; RIC II: no. 268; BMC II: no. 361; HCC I: nos. 219-222.

2445 Inv. br. VIII, 149; cf. C II: no. 617; RIC II: no. 402 (ali rev. opis kao gore); BMC III: nos. 727-728; HCC II: nos. 219- 222 (ali av. opis kao gore).

## PLOTINA (POD TRAJANOM)

## KOVNICA RIM

## Zlato

112-115 (117)

|      |     |                    |  |   |
|------|-----|--------------------|--|---|
| 2446 | 7.4 | aureus<br>20<br>SW | PLOTINA • AVG • - IMP •<br>TRAIANI • (s l. na d.).<br>Poprsje Plotine okrenuto na desno.<br>Na glavi dijadema. | CAES AVG GERMA DAC COS<br>VI P P.<br>Vesta sedi na stolici bez naslona na<br>levo. Pod nogama klupica. U desnoj,<br>ispruženoj ruci paladijum, levom<br>drži koso skiptar. Vidljiva linija tla. |
|------|-----|--------------------|--|---|

## HADRIJAN

## (KOMEMORATIVNO IZDANJE ZA TRAJANA)

## KOVNICA RIM

## Zlato

117-118

|      |      |                     |  |   |
|------|------|---------------------|--|---|
| 2447 | 6.94 | aureus<br>19.8<br>S | IMP CAES TRAIAN HADRIAN<br>OPT AVG GER D PART.<br>Poprsje Hadrijana u oklopu,<br>ogrnuto paludamentom, viđeno<br>spreda, glava okrenuta na desno. Na<br>glavi lororov venac. | DIV-O TRAIAN-O - PATRI • AVG • .<br>Poprsje Trajana, ogrnuto<br>paludamentom, viđeno s leđa.<br>Glavu je okrenuo na desno. Na glavi<br>lororov venac. |
|------|------|---------------------|--|---|

## MARKO AURELIJE

## (POD ANTONINOM PIJEM)

## KOVNICA RIM

## Bakar

145-146 (147)

|      |       |                        |  |  |
|------|-------|------------------------|--|--|
| 2448 | 38.73 | medaljon<br>37.00<br>N | AVRELIVS CAE - SAR AVG PII FIL<br>Golobrado poprsje Marka Aurelija<br>u oklopu, okrenuto na desno. Glava<br>gologlava. | U isečku nečitak natpis [... COS ?].<br>Desno, na stolici bez naslona sedi<br>muška osoba (Marko Aurelije),<br>nagog gornjeg dela tela, okrenuta<br>na levo. Prema njoj stoji ženska<br>osoba (Faustina II), obučena u<br>dugu haljinu, okrenuta na desno.<br>U desnoj ruci drži neki predmet,<br>koji pruža muškoj osobi. Između<br>njih, u pozadini, stoji spreda jedna<br>ženska osoba (Juno Pronuba ili<br>Konkordija), okrenuvši glavu na<br>levo. Vidljiva linija tla. |
|------|-------|------------------------|--|--|

2446 Inv. br. II/137; C II: no. 2; RIC II: no. 730; BMC III: no. 525; HCC II: nos. 1-3 (Plotina). Publ.: Borić-Brešković 1979: 21/55, kat. 41.

2447 Inv. br. II/138; C II (H. et T.) : no. 1 var. (ali av. natpis kao gore); RIC II: no. 24 (c) (ali av. natpis kao gore); BMC III: no. 45 note; HCC II: no. 18.

2448 Inv. br. VIII/1; nalazište: Ohrid, okolina. Nepoznat u referentnoj literaturi.

MARKO AURELIJE  
KOVNICA RIM  
Bakar

kraj 164. ili 165. godina

|      |       |                        |  |   |
|------|-------|------------------------|--|---|
| 2449 | 47.42 | medaljon<br>41.40<br>N | M AVREL ANTONINVS AVG<br>ARMENIAC-VS P M IMP II TR P<br>XIX COS II (s l. na d.).<br>Poprsje Marka Aurelija u oklopu,<br>viđeno спреда, glava okrenuta na<br>desno. Na glavi lovorov venac. | Bez natpisa.<br>Anona obučena u dugu haljinu, tela<br>napred povijenog, stoji na liniji tla<br>na levo. Desnu nogu je podigla na<br>kuglu. Sa obe ruke drži rog izobilja<br>oslonjen na desno koleno i njegove<br>plodove izliva na modij. U pozadini,<br>s desne strane, pramac broda. |
|------|-------|------------------------|--|---|

LUCILA  
(POD MARKOM AURELIJEM)  
KOVNICA RIM  
Bakar

164-169

|      |       |                         |   |  |
|------|-------|-------------------------|---|--|
| 2450 | 24.83 | sestercij<br>33.40<br>N | LVCILLAE AVG - ANTONINI<br>[AVG F].<br>Poprsje Lucile, obučeno, okrenuto<br>na desno. | PIE-TAS, u polju, l. i d., S - C.<br>Pietas sa velom na glavi, obučena u<br>dugu haljinu, stoji na levo. Desnu<br>ruku je podigla iznad žrtvenika, u<br>levoj drži kutiju sa mirisima. |
|------|-------|-------------------------|---|--|

JULIJA DOMNA  
(POD SEPTIMIJEM SEVEROM)  
KOVNICA RIM  
Srebro

196-211

|      |                       |                     |  |   |
|------|-----------------------|---------------------|--|---|
| 2451 | 3.73<br>preko-<br>van | denar<br>18.60<br>S | IVLIA (s l. na d.) - VLIA (s d. na l.).<br>Poprsje Julije Domne, obučeno,<br>okrenuto na desno. Kosa skupljena<br>i podeljena u pet horizontalnih<br>talasa. | VENVS (s l. na d.) - VEN (s d. na l.).<br>Venera stoji спреда, glava na levo.<br>Desnom rukom drži jabuku, levom<br>povlači draperiju sa grudi prema<br>ramenu. |
|------|-----------------------|---------------------|--|---|

2449 O. inv. 1038 (inv. br. VIII/562); nalazište: Sremska Mitrovica. C III: no. 1048; Gnechchi (1912) 1968: 36, no. 78, T. 66, l. Publ.: Borić-Brešković 1994: 11-115. Medaljon se datuje u kraj 164. godine prema B. Borić-Brešković ili u 165. godinu prema Njekiju.

2450 Inv. br. VIII, 61; C III: no. 54; RIC III: no. 1756 var. (ali av. legenda kao gore); BMC IV: nos. 1161-1163; HCC II: no. 27.

2451 Inv. br. VII, 4103 (prekovan); tip Iulia Augusta / Venus Felix, cf. C IV: no. 198; RIC IV/1: no. 580; BMC V: nos. 87-89. HCC III nema.

**PLAUTILA**  
(**POD SEPTIMIJEV SEVEROM**)  
**KOVNICA RIM**  
Suberat

202 – 205(?), 2. emisija

|      |      |       |  |  |
|------|------|-------|--|--|
| 2452 | 1.89 | 17.60 | PLAVTILLA – AVGVSTA.<br>Poprsje Plautile, obučeno, okrenuto na desno. Kosa skupljena i podeljena u pet talasa. | CONCORDIA - FELIX.<br>Karakala, gologlav, obučen u togu, stoji okrenut na levo. Levom rukom drži svitak i rukuje se sa Plautilom okrenutom na desno. Vidi se linija tla. |
|------|------|-------|--|--|

**B. Izbor monetarnih izdanja Sistematske zbirke**

**Gordijan I - Karin**

**GORDIJAN I**  
**KOVNICA RIM**  
Srebro

238, c. 1-22 april

|      |      |                     |  |  |
|------|------|---------------------|--|--|
| 2453 | 2.93 | denar<br>20.6<br>NE | IMP M ANT GORDIANVS AFR AVG.<br>Poprsje Gordijana I u oklopu, ogrnuto paludamentom, okrenuto na desno. Na glavi lovorov venac. | SECVR-ITAS AVGG.<br>Sekuritas sedi na prestolu sa visokim naslonom okrenuta na levo. Desnom rukom drži kratak skiptar. |
|------|------|---------------------|--|--|

**GORDIJAN II**  
**KOVNICA RIM**  
Srebro

238, c. 1-22 april

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2454 | 2.82 | denar<br>19.8<br>SW | IMP M ANT GORDIANVS AFR AVG.<br>Poprsje Gordijana II u oklopu, ogrnuto paludamentom, okrenuto na desno. Na glavi lovorov venac. | VIRTVS – AVGG.<br>Virtus stoji spreda, glava na levo. Desnu ruku je položila na štit, levom drži koplje. |
|------|------|---------------------|---|--|

2452 Inv. br. VII, 4102 (ex Krakov); C IV: no. 12; RIC IV/1: no. 365a; BMC V: no. 418; HCC III: no. 7. Primerak odgovara tipologiji denara, ali nije srebro (suberat).

2453 O. inv. 209/1 (inv. br. VII/2609); nalazište: Niška Kamenica; C V: no. 10; RIC IV/2: no. 5; BMC VI: no. 11; HCC III: no. 3.

2454 O. inv. 209/2 (inv. br. VII/2610); nalazište: Niška Kamenica; C V: no. 14; RIC IV/2: no. 3; BMC VI: no. 30; HCC III nema.

**GORDIJAN III  
KOVNICA RIM  
Bronza**

241-243

|      |       |                        |  |  |
|------|-------|------------------------|--|--|
| 2455 | 60.25 | multipla<br>39.5<br>NW | IMP GORDIANVS PIVS FELIX AVG.<br>Poprsje Gordijana III u oklopu, ogrnuto paludamentom, okrenuto na levo. Na glavi lovorov venac. | VICTO-RIA AVG.<br>Okrugao hram sa četiri stuba i sa natpisom u dva reda<br>ΝΕΙΚΗ / ΟΠΛΟΦΟΡΟΣ.<br>U hramu je prikazana krilata boginja Niké u kratkom ratničkom odelu. Ispred hrama scena žrtvovanja. U polju levo, dva viktimarija stoje spreada: prvi s leva gleda na levo, a drugi, koji zamahuje sekirom u pravcu bika, na desno. U polju desno, car sa velom na glavi stoji okrenut na levo i iz patere u desnoj ruci izliva žrtvu na žrtvenik. Iza cara stoje dva vojnika, jedan okrenut na desno, a drugi, koji drži hastu, na levo. |
|------|-------|------------------------|--|--|

**FILIP II, CEZAR  
(POD FILIPOM I)  
KOVNICA RIM  
Zlato**

244-247

|      |      |                     |  |  |
|------|------|---------------------|--|--|
| 2456 | 4.41 | aureus<br>20.6<br>S | M IVL PHILIPPVS CAES.<br>Poprsje Filipa II ogrnuto paludamentom, okrenuto na desno. Glava gologlava. | PRINCIPI I-VVENT.<br>Filip II stoji spreda obučen u vojničko odelo, glavu je okrenuo na levo. Desnom rukom drži loptu, levom koplje vrhom na dole. |
|------|------|---------------------|--|--|

**PAKACIJAN  
KOVNICA VIMINACIJUM  
Srebro**

248-249

|      |      |                           |   |   |
|------|------|---------------------------|---|---|
| 2457 | 3.47 | bijon<br>antoninijan<br>S | [IM]P TI CL MAR PACATIANVS AVG.<br>Poprsje Pakacijana u oklopu, okrenuto na desno. Na glavi zrakasta kruna. | PAX – AETERNA.<br>Paks stoji na levo, desnom rukom drži grančicu, levom koso skiptar. |
|------|------|---------------------------|---|---|

- 2455 Inv. br. VIII/459; C V: no. 370; Gneccchi (1912) 1968: 92, no. 49, T. 106, 3. Publ.: Borić-Bresković 1979: 22/56, kat. 37; Borić-Bresković 1983: 99, kat. 79; Borić-Bresković 1987: 230, kat. 214; Borić-Bresković 1988: 186, cat. 214; Borić-Bresković 1989(1): 105, cat. 103; Borić-Bresković 1989(2): 105, cat. 103; Borić-Bresković 2002: 58, 61.
- 2456 Inv. br. II/154; C V: no. 46; RIC IV/ 3: no. 218 (a) var. (ali rev. opis kao gore); HCC III nema.
- 2457 O. inv. br. 1071 (poklon Slobodana Dušanića iz Beograda, 1979. godine); C V: no. 6; RIC IV/3: no. 5a; HCC III: no. 5. Prema navodima E.M. Pegana Pakacijanov antoninijan potiče iz nepoznatog nalaza o kojem

TRAJAN DECIJE  
KOVNICA RIM  
Zlato

249-250(?)

|      |      |                      |   |  |
|------|------|----------------------|---|--|
| 2458 | 4.36 | aureus<br>19.9<br>S  | IMP C M Q TRAIANVS DECIVS<br>AVG.<br>Poprsje Trajana Decija u oklopu,<br>okrenuto na desno. Na glavi lovorov<br>venac.                                    | ABVNDANTIA AVG.<br>Abundancija u dugoj haljini stoji<br>okrenuta na desno i prazni rog<br>izobilja koji drži obema rukama. |
| 2459 | 3.85 | aureus<br>19.7<br>SE | IMP C M Q TRAIANVS DECIVS<br>AVG.<br>Poprsje Trajana Decija u oklopu i<br>sa draperijom na levom ramenu,<br>okrenuto na desno. Na glavi lovorov<br>venac. | VBERITAS AVG.<br>Uberitas u dugoj haljini stoji<br>okrenuta na levo. Desnom rukom<br>drži kesu, levom rog izobilja.        |

HERENIJA ETRUSCILA  
(POD TRAJANOM DECIJEM)  
KOVNICA RIM  
Zlato

250

|      |      |                     |  |  |
|------|------|---------------------|--|--|
| 2460 | 4.48 | aureus<br>20.2<br>S | HER ET[RV]SCILLA AVG.<br>Poprsje Herenije Etruscile obučeno,<br>okrenuto na desno. Na glavi<br>dijadema. | PVDICITIA AVG.<br>Pudicicija u dugoj haljini sedi na<br>stolici bez naslona na levo. Desnom<br>rukum namešta veo na glavi, levom<br>drži koso skiptar. |
|------|------|---------------------|--|--|

nema bližih podataka, a čiji su se delovi pojavili oko leta 1960. i kasnije na tržištu u Beogradu. Pretpostavlja da je ovaj nalaz vrlo verovatno jednak ostavi iz Jablanice (Veliki Kupci, okolina Kruševca), otkrivenoj iste 1960, čiji su veliki delovi razneti, cf. Pegan 1984 (nepublikovana doktorska disertacija): 237-238 (b/26), 279-280 (kat. IV B 9), Tabla VI, 8. Za ostavu iz Jablanice, cf. prilog u ovom časopisu autora B. Borić-Brešković i S. Stamenković pod naslovom "Roman Antoniniani from the Village Supska near Čuprija. Supska I" i ref. 19. Od ostave iz Jablanice čiji se tpq. vezuje za 254. godinu nabavljeno je za Narodni muzej u Beogradu 2287 denara i antoninijana, dok se u Narodnom muzeju u Kruševcu nalazi 26 primeraka od prvobitnih 150.

2458 Inv. br. II/155; C V: no. 1; RIC IV/3: no. 10 (a); HCC III nema.

2459 O. inv. br. 969; C V: no. 104; RIC IV/3: no. 28; HCC III: no. 19.

2460 Inv. br. II/156 (probušen); C V: no. 18; RIC IV/3: no. 59 (a); HCC III: no. 9.



**HERENIJE ETRUSK  
(POD TRAJANOM DECIJEM)  
KOVNICA RIM  
Zlato**

Caesar, 250-251 (?)

|      |      |                    |   |   |
|------|------|--------------------|---|---|
| 2461 | 3.79 | aureus<br>19<br>SE | Q HER ETR MES DECIVS NOB C.<br>Poprsje Herenija Etruska ogrnuto paludamentom, okrenuto na desno. Glava gologlava. | P-RINCIPI IVVENTVTIS.<br>Herenije Etrusk u vojničkom odelu stoji spreda, glavu je okrenuo na levo. Desnom rukom drži štap, levom koso koplje. |
|------|------|--------------------|---|---|

**GALIJEN, SAMOSTALNA VLADA  
KOVNICA RIM  
Zlato**

260-268

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2462 | 3.56 | aureus<br>20.5<br>S | IMP GALLIENVS P F AVG.<br>Poprsje Galijena u oklopu, okrenuto na desno. Na glavi lovorov venac. | ORIE-N-S AVGG.<br>Sol, polunag, stoji spreda, glavu je okrenuo na levo. Na glavi zrakasta kruna. Preko levog ramena prebačena je hlamida koja mu pada niz leđa. Desnu ruku je podigao, levom drži kuglu. |
|------|------|---------------------|---|--|

265-267

|      |      |                   |   |   |
|------|------|-------------------|---|---|
| 2463 | 1.02 | kvinar<br>17<br>N | GALLIEN[VS P]F AVG.<br>Glava Galijena sa lovorovim vencem, okrenuta na desno. | VICTO-RIA A[ET?].<br>Viktorija stoji na levo. Desnom rukom drži venac, levom palminu granu. |
|------|------|-------------------|---|---|

- 2461 Inv. br. II/157; C V: no. 25; RIC IV/3: no. 147 (a); HCC III nema. Publ.: Borić-Bresković 1979: 22/56, kat. 61; Borić-Bresković 1987: 231, kat. 216; Borić-Bresković 1988: 187, cat. 216; Borić-Bresković 1989(1): 105-106, cat. 105; Borić-Bresković 1989(2): 105-106, cat. 105.
- 2462 Inv. br. II/158; tip Coh. V: no. 705 ili 706 i tip RIC V/1: no. 303 (kovnica Mediolanum) - kod ovih primeraka prikazana je na aversu glava sa zrakastom krunom na desno, dok je na primerku iz Narodnog muzeja u Beogradu dato poprsje Galijena u oklopu na desno, a na glavi je lovorov venac); Göbl 2000: no. 841i (kovnica Viminacijum)
- 2463 Inv. br. II/159; C V: no. 1069 (av. natpis kao gore); RIC V/I: no. 123 (av. natpis kao gore); Göbl 2000: tip 599..

**GALIJEN, ZAJEDNIČKA VLADA S VALERIJANOM I**  
**KOVNICA VIMINACIJUM**  
**Zlato**

257-258

|      |      |                     |   |   |
|------|------|---------------------|---|---|
| 2464 | 1.25 | kvinar<br>18.2<br>S | GALLIENVS P F AVG.<br>Poprsje Galijena u oklopu, okrenuto na desno. Na glavi lovorov venac. | VICTORIA – AVG.<br>Galijen u vojničkom odelu stoji okrenut na levo. Desnom rukom drži kuglu, levom koso skiptar. Iza njega je Viktorija koja ga kruniše i drži palminu granu. |
|------|------|---------------------|---|---|

**AURELIJAN**  
**KOVNICA MEDIOLANUM**  
**Zlato**

271, proleće, 1. emisija

|      |      |                   |  |   |
|------|------|-------------------|--|---|
| 2465 | 4.85 | aureus<br>21<br>S | IMP C D AVRE-LIANVS AVG (s l. na d.).<br>Poprsje Aurelijana u oklopu, ogrnuto paludamentom, okrenuto na desno. Na glavi lovorov venac. | MARTI - P-A-CIFERO.<br>Mars stoji na levo. Podignutom desnom rukom drži palminu granu, levom koso koplje. |
|------|------|-------------------|--|---|

2464 O. inv. br. 866 (inv. br. II/1120); nalazište: Vezičevo, Istočna Srbija; tip C V: no. 1110, RIC V/1: no. 127, Göbl 2000: no. 696 (Taf. 55) – revers ovih kvinara je isti kao kod primerka iz Narodnog muzeja, ali na aversu natpis glasi Gallienus Aug i prikazana je Galijenova glava sa lovorovim vencem na desno. Deo je serije zlatnih komada kovanih u Rimu, koji se dovode u vezu s Galijenovom inicijacijom u Eleusinske misterije i datuju u 265-267, cf. Göbl 2000: Rom 9-4 / Tab. 19 (Taf. 54-55) - tip 609 (Taf. 154), nos. 690, 696, 692, 698. Za kompleks Galliena – Augusta, cf. Göbl 2000: 68-69, 92-93. Publ.: Vasić, 1973: 187-188, br. 60, sl. 60. Za Galijenov kvinar ove tipologije M. Vasić analogije nalazi u zlatnicima RIC V/1: no. 81 = C V: no. 1112 (aureus) i no. 127 = C V: no. 1110 (kvinar). Vezuje ga za rimsku kovnicu u vremenu samostalne Galijenove vlade i datuje u period između 259. i 262. godine; Borić-Brešković 1993(1): 362, kat. 162; Borić-Brešković 1993(2): 362, cat. 162.

2465 Inv. br. II/160; nalazište: Kostolac – nabavljen je 1926. zajedno sa jednim zlatnim prstenom i zaveden u Inventar stvari Narodnog muzeja pod br. 3088. C VI nema; RIC V/1 nema; Göbl 1995: no. 12i0 (271. godina, proleće, 1. emisija). Prema Bastjenu tip pripada seriji Aurelijanovih multipli, aureusa i antoninijana kovanih u Milanu i Sisku kao donativa povodom careve pobeđe nad Jutungima i Vandalima. Seriju datuje u 270-271, cf. Bastien 1988: 55-56, ref. 3. Publ.: Saria 1926/27: 91, sl. 6; Saria 1927: 14, Taf. I, 7; Pegan 1979: 12, br. 4 (nap. 18) i 16, br. 5, sl. 5, koji ovaj aureus datuje u prvu polovinu 270; Borić-Brešković 1993(1): 363, kat. 163; Borić-Brešković 1993(2): 363, kat. 163.

**TACIT**  
**KOVNICA RIM**  
**Zlato**

275-276

|      |      |                      |   |   |
|------|------|----------------------|---|---|
| 2466 | 4.74 | aureus<br>20.5<br>SE | IMP C M CL TACITVS AVG.<br>Poprsje Tacita u oklopu, ogrnuto paludamentom, okrenuto na desno. Na glavi lorvorov venac. | ROMAE - AE-TERNAE, u isečku, S C.<br>Roma sedi na levo. Pored nje štit. Desnom rukom drži kuglu na kojoj stoji Viktorija na desno pružajući joj venac. Levom rukom drži koplje. |
|------|------|----------------------|---|---|

**KOVNICA RIM**  
**Zlato**

275-276

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2467 | 4.57 | aureus<br>20.9<br>S | IMP C M CL TACITVS AVG.<br>Poprsje Tacita u oklopu, ogrnuto paludamentom, okrenuto na desno. Na glavi lorvorov venac. | PA-X AVG.<br>Paks stoji spreda, glavu je okrenula na levo. Desnom rukom drži grančicu, levom koso škjptar. |
|------|------|---------------------|---|--|

**KAR**  
**KOVNICA SISAK**  
**Zlato**

283, avgust – novembar

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2468 | 4.38 | aureus<br>18.9<br>N | IMP C M AVR CARVS P F AVG.<br>Poprsje Kara u oklopu, ogrnuto paludamentom, okrenuto na levo. Na glavi lorvorov venac. | VICTO-RIA AVG.<br>Viktorija stoji na kugli okrenuta na levo. Desnom rukom drži venac, levom palminu granu. |
|------|------|---------------------|---|--|

- 2466 Inv. br. II/161 (stara zbirka Narodnog muzeja formirana pre II Svetskog rata); C VI: no. 116 var. i RIC V/1: no. 75 var. (na reversu Tacitovog aureusa iz Narodnog muzeja u Beogradu Roma drži koplje umesto skiptra). Beleška u RIC V/1: 333, n. 1 (ad RIC no. 75) upućuje da se oznaka S C u isečku reversa nalazi na primercima kovanim u Rimu, Kiziku i Antiohiji.
- 2467 O. inv. br. 961/11; nalazište: Kosovska Mitrovica; C VI: nema; RIC V/1 nema; za tip cf. RIC V/1: no. 146; Triton V Sale, 16. Jan. 2002, lot 2117 (isti komad).
- 2468 O. inv. br. 804 (inv. br. II/1121); okolina Bele Crkve, nabavljen 1963; C VI: no. 85; RIC V/2: no. 95. Publ.: Vasić, 1973: 188, br. 61, koji smatra verovatnim da je aureus emitovan u znak pobede koju je početkom 283. Kar odneo nad Sarmatima i Kvadima u Panoniji, a kada je kretao u pohod protiv Persije.

KARIN, CEZAR  
(POD KAROM)  
KOVNICA SISAK  
Zlato

282

|      |                |                     |  |  |
|------|----------------|---------------------|--|--|
| 2469 | 4.27<br>Siscia | aureus<br>19.3<br>S | M AVR CARINVS NOB CAES.<br>Poprsje Karina u oklopu i ogrnuto paludamentom, videno s leđa. Glava okrenuta na levo. Drži štit i položeno koplje. Na glavi lovorov venac. | ROMAE AET-ERNAE.<br>Roma sedi na štitu okrenuta na levo. Desnom rukom drži venac, levom skiptar. |
|------|----------------|---------------------|--|--|

KARIN  
KOVNICA RIM  
Zlato

283-285

|      |      |                     |   |  |
|------|------|---------------------|---|--|
| 2470 | 4.93 | Aureus<br>20.2<br>S | IMP CARIN[VS] PF AVG.<br>Poprsje Karina u oklopu, ogrnuto paludamentom, okrenuto na levo. Na glavi lovorov venac. | VIRTVS AVG.<br>Herkul, nag, stoji na desno, podbočivši se desnom rukom i oslonivši se levom o batinu oмотanu kožom nemejskog lava, koja je postavljena na stenu. |
|------|------|---------------------|---|--|

2469 O. inv. br. 961/12; C VI: no. 114; RIC V/2: no. 189. Karov avgustat počinje između 29. avgusta i 13. septembra 282, cf. Kienast 1990: 254. Krajem 282. (novembar ?) proglasio je Karina za cezara, a potom i Numerijana. Karin je uzdignut u rang avgusta u proleće 283. godine, cf. Kienast 1990: 256-257.

2470 Inv. br. II/162 (probušen); C VI: no. 160; RIC V/2: no. 233.







Vesna RADIĆ  
Pagona PAPAĐOPOULOU  
Vujadin IVANIŠEVIĆ

## THE 12<sup>TH</sup> AND 13<sup>TH</sup> CENTURY HOARDS OF BYZANTINE COINS FROM THE NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE

**Summary:** During the period between 12<sup>th</sup> and 13<sup>th</sup> century a large number of hoards was stored in the region of Central Balkans – over 30 deposits. Most of these hoards are now kept in the collection of Byzantine coins at the National Museum in Belgrade. Consisting of over 9000 pieces and composed exclusively from billon trachea, the hoards cover a wide chronological span, from the earliest, the second issue of Emperor Alexios I Komnenos (1081-1118), to the latest in the overview, containing two separate sets of coins, Latin imitations and the issues of Andronikos II Palaiologos (1282-1328). Among the finds, a series of coinages stands out, consisting of new types or new variants of known issues, interesting coins restruck over earlier issues and rare specimens with graffiti.

**Keywords:** Central Balkans, Bysantine empire, billon trachea hoards.

The reason for the examination and description of 12<sup>th</sup> and 13<sup>th</sup> century hoards was to complete a previously started publication of the collection of Byzantine coins from the National Museum in Belgrade. The remaining parts of Byzantine numismatic collection, which include hoards from earlier periods, as well as a collection of systematically gathered individual finds from the period between 5<sup>th</sup> and 14<sup>th</sup> century, were published as several separate publications.

The deposits of Byzantine coins from the 6<sup>th</sup> century – Klinovac, Suva Reka and Veliko Orašje, were published by D. Gaj-Popović.<sup>1</sup> The collective find of the 7<sup>th</sup> century Byzantine silver coins from Valandovo was analysed by V. Radić.<sup>2</sup> The joint work of the latter with V. Ivanišević resulted in a publication which presented the hoards from the period between 9<sup>th</sup> and 11<sup>th</sup> century – Ram, Morava and Starčevo, including the deposits from an unknown site which contains coins from the Empire of

---

1 Gaj-Popović 1973, 18-37; Gaj-Popović 1984, 18-30.

2 Radić 1994, 75-84.



Trebizond.<sup>3</sup> Other Byzantine hoards, together with individual coin specimens from the Museum collection<sup>4</sup> were published in a study catalogue by the same two authors: *Byzantine Coins from the National Museum in Belgrade*. It is important to add that the National Museum in Belgrade holds two numismatic collections, those of Ljubomir Kovačević and Đorđe Vajfert, which were bequeathed to the Belgrade University.<sup>5</sup> These collections include Byzantine coins to be published as a part of each legacy and as separate publications.

The most numerous segment of the Museum collection of Byzantine coins consists of the various numismatic finds from the 12<sup>th</sup> and 13<sup>th</sup> century which, it must be added, were previously examined by D. Gaj-Popović, who gave the first overview. The new study corrected the previous misconceptions with respect to some coin issues, thus providing new and more precise descriptions of the exact composition of certain finds, which were central to the interpretation of circulation of Byzantine coins in the region of Central Balkans.

Today the hoards of Byzantine trachea, buried between 12<sup>th</sup> and 13<sup>th</sup> century (1-24), represent 24 deposits with 9,308 coin specimens in the collection of the National Museum. The deposits consist solely of billon trachea, minted from copper with a small percentage of silver. The last hoards with 49 trachea (25) examined in this paper, taking into consideration its wide chronological span, represents two separate groups of coins, and consequently two separate finds. Bearing in mind that many coin hoards were stored during the 12<sup>th</sup> and 13<sup>th</sup> centuries in the region of Central Balkans, over 30 hoards<sup>6</sup>, the finds from this period, held at the National Museum in Belgrade, are very representative of the circulation of Byzantine coins in the Central Balkans.

Among the hoards the oldest one is the deposit from Pričinovići (1), with 119 trachea, ending with the second issue of coins by Emperor Manuel I Komnenos (1143-1180). The cause for the storage around 1150 may have been struggles between Byzantine Emperor Manuel I and Géza II, the king of Hungary.<sup>7</sup>

The next two hoards – Zlata (2), with 73 trachea, and Požarevac I (3), with 70 coins, were stored during the rule of Isaac II Angelos (1185-1195). The hoard from Podgorac has a similar date of storage.<sup>8</sup>

The hoards Grabovac (4), consisting of 97 trachea, and Gostivar (5), containing only 3 specimens, both end with the issues of Emperor Alexios III (1195-1203), whose rule is associated with the time of the storage. The same assumption applies to the numismatic find from Kovilovo.<sup>9</sup>

---

3 Ivanišević, Radić 1997, 131-146.

4 Radić, Ivanišević 2006.

5 Radić 2005, 95-105.

6 Radić, Ivanišević 2006, 34-38.

7 Bendžarević 2003, 141-143, 151.

8 Crnobrnja N. 1986, 60-64.

9 Čarnojević-Mandić 1983, 2.

The beginning of the 13<sup>th</sup> century is associated with the storage of three hoards – Petrovac na Mlavi (6), with 451 trachea, Caričin Grad ? (7), with 5 trachea and Končul (8), with 8 trachea. The last coinage in these finds are issues of the so-called “Bulgarian imitations”. Hoards with later date include Kovin (9), consisting of 257 trachea, and Požarevac II (10), with 20 trachea. Chronologically, they end with latest issue of the type A Latin imitations, coined in Constantinople.

Most hoards were deposited during the first decades of the 13<sup>th</sup> century. The final issues present in these hoards are the issues of Latin imitations of various types and the coins of Theodore I Laskaris (1204-1222). This set includes the trachea hoards of Crnovuki (11), 214; Margum (12), 13; Stobi (13), 16; Zabláče (14), 272; Azanja (15), 11; Unknown site I (16), 112; Unknown site II (17), 358; Kraljevo-Raška (18), 2089; Osanica (19), 2040; Šetonje (20), 854; Tabanovac (21), 583; Vranje (22), 30; Dubravica (23), 40 and Skoplje (24), 1619. Many other hoards belong to this storage time frame, such as those found in the Bačka region – Đurđevo,<sup>10</sup> the Srem region – Čortanovci,<sup>11</sup> the Braničevo region – Radinac, Miloševac<sup>12</sup> and Svilajnac,<sup>13</sup> as well as hoards from Eastern Serbia – Brodica, Zagrađe,<sup>14</sup> Bonjince and Popovica?<sup>15</sup> Most of these finds were deposited as a consequence of battles fought between Hungary and Bulgaria from 1205 until 1232<sup>16</sup>. To these finds we ought to add hoards found along the main communication line towards the southern parts of the Balkan Peninsula, down the Morava river – Dražimirovac,<sup>17</sup> Mirilovac,<sup>18</sup> Mala Sugubina<sup>19</sup> and Dobrič.<sup>20</sup>

As we pointed out earlier, the last hoard from Oktisi (25) near Ohrid consists of two different coin groups, one of which ends with Latin imitations, and the other with the issues by Emperor Andronikos II Palaiologos (1282-1328).

Using the overview of trachea coin hoards held at the National Museum in Belgrade a series of coinages was identified which represents new types of coins or new variants of already known issues, as well as coin restruck over earlier coinages.

The most significant novelty are the specimens from coinages by Isaac II, Alexios III, “Bulgarian imitations” and Theodore I Laskaris.

Among the trachea coined by Isaac II a new variation of his main issue can be singled out. The obverse includes an inscription and a figure:  $\overline{\text{MP}}-\overline{\text{OV}}$  Theotokos with a nimbe is sitting on a throne with a high head rest, at the front, wearing a tunic

---

10 Nedvidek 1993, 87-94.

11 Nedvidek 2002, 231-242.

12 Čarnojević-Mandić 1983, 4-9.

13 The Heritage Museum, Jagodina.

14 Crnobrnja N. 1993, 161-163.

15 Čarnojević-Mandić 1983, 1 i 8.

16 Dinić 1958, 1-36.

17 The Heritage Museum, Jagodina.

18 Krstić 1998, 117-125.

19 Rašković 1998, 83-84.

20 National Museum in Leskovac; Čarnojević-Mandić 1983, 1.

and a maforion; she is holding a medallion with an image of Christ on her chest. The reverse side consists of a legend and a figure:  $\text{IC A} / (\dots) - \Delta \text{EC} / (\dots)$  Isaac II is standing at the front, wearing a crown and a loros; in his right hand he is holding a sceptre with a double cross, and in his left an *ianexinakia*. Above him, *manus Dei*. On his collar ...; on his waist  $\text{☩}$ . The specimen from the National Museum (Crnovuki hoard, O. inv. 1259/23, weight 4,27g; Figure 1) differs from the usual issues by this ruler in the depiction of the sceptre with a double cross.

New variants recorded in the coinage of Alexios III include a combination of the obverse side with a type A(ii) legend and a type A(i) reverse side. Two specimens from the Museum collection (Dubravica hoard, O. inv. 970, 975/28 and 29, weight 4,01 and 3,44g; Figures 2 and 3) have the obverse side with the inscription and figure:  $+\overline{\text{K}}\overline{\text{E}}\overline{\text{R}} - \text{H}\overline{\Theta}\overline{\text{E}}\overline{\text{I}} \overline{\text{C}} - \overline{\text{X}}\overline{\text{C}}$  Bust of Christ with a nimb at the front; wearing a tunic and a himation; in his left hand he is holding a scroll, and on the reverse side:  $\Lambda \Lambda \text{E} \Xi \text{I} \Psi \Delta \text{E} \text{C} \text{P} - \text{O} - \text{K} \Psi \text{N} \text{Z} \Lambda$  Alexios III, on the left, and St. Constantine with a nimb, on the right, are standing at the front, they are wearing a crown and a loros and holding a sceptre with a labarum, the emperor with his right hand, and the saint with his left. On the  $\text{☩}$ .



A similar combination was identified in the issue of trachea by the same ruler. The specimen from the collection of the National Museum (Tabanovac hoard, O. inv. 879/17, weight 2,46 g; Figure 4) has on the obverse side the inscription:  $+\overline{\text{K}}\overline{\text{E}}\overline{\text{R}} - \text{H}\overline{\Theta}\overline{\text{E}}\overline{\text{I}} \overline{\text{C}} - \overline{\text{X}}\overline{\text{C}}$  Bust of Christ with a nimb at the front; wearing a tunic and a himation; in his left hand he is holding a scroll; on the reverse side,  $\Lambda \Lambda \text{E} \Xi \text{I} \Psi \Delta \text{E} \text{C} \text{P} - \text{O} - \text{K} \Psi \text{N} \text{Z} \Lambda$  Alexios III, on the left, and St. Constantine with a nimb, on the right, standing at the front; wearing a crown and a loros; and holding a sceptre with a labarum, the emperor with his right hand, and the saint with his left. On the waist  $\text{☩}$ .

In both cases we find a reverse legend typical for the first issue by Alexios III – type A(i) with the naming of St. Constantine, as opposed to the dynastical Komnenos. The existence of several specimens within the collection of the National Museum points to distinct issues, most likely associated with different officinae.<sup>21</sup> Similar combinations can be seen on coin specimens from the Osanica hoard, but these are related to the issues of the so-called “Bulgarian imitations”, type C.

New variants also appear as type A “Bulgarian imitations” (the Kraljevo-Raška hoard, O. inv. 1264/688, weight 2,38 g; Figure 5). On the obverse there is the inscription and legend  $\overline{\text{C}} - \overline{\text{X}}\overline{\text{C}}$  Christ with a nimb is sitting on a throne, at the front; he is wearing a tunic and a himation; in his left hand he is holding a Gospel. In the field  $\text{✱} - \text{✱}$ , and on the reverse [...] Manuel I Komnenos, on the left and Theotokos with a crowning nimb, on the right, are standing in front; the emperor is carrying a crown and a loros, while Theotokos is carrying a tunic and a maforion; the emperor is holding in his right hand a sceptre with a labarum, and in his left hand a globe with a cross. The analysed specimen is extraordinary because of a mark on the obverse side

21 Berclay 1991, 217-222.

indicating the issue, a special asterisk ✱, which has never before been seen on coins from this issue.

The overview of new trachea variants identified in hoards belonging to the collection of the National Museum must include a variant found in the issue by Theodore I Laskaris (the Skoplje hoard, O. inv. 869/70, weight 3,71g; Figure 6). The obverse contains the following inscription and figure:  $\overline{\text{MP}}-\overline{\text{OV}}$  Theotokos with a nimb is sitting on a throne with a low back rest, at the front; she is wearing a tunic and a maforion; she is holding a medallion with the image of Christ on her chest, and the reverse side shows: [...] Theodore I, on the left, and St. Theodore with a nimb, on the right, are standing at the front; the emperor is wearing a crown and a loros, while the saint is wearing a military tunic; both the emperor (in his right hand) and the saint (in his left hand) are holding a patriarchal cross on a long stick. In his other hand, the emperor is holding a labarum, while the saint is holding a spear. The belt of the emperor shows , and his chest . This last motif has never before been seen on coins from this issue. The analysed specimen was minted twice.

A series of restruck over earlier issues was identified in the material from the trachea hoards at the National Museum in Belgrade. This type of material is important, because it might help determine the sequence of coin issues.<sup>22</sup>

The most interesting specimens in the material are certainly restruck of “Bulgarian imitations” type C over Seljuq mangura. The Museum collection has three of these coins (Kraljevo-Raška hoard, O. inv. 1264/1103a, weight 2,96g; Šetonje hoard, O. inv. 1261/688, weight 2,56g; Tabanovac hoard, O. inv. 879/464, weight 2,85g; Figure 7-9). Restruck of coins identified as “Bulgarian imitations” over the Seljuq issues might support the assumption that the coins were minted in Asia Minor, where the Seljuq coins were normally minted and circulated. At the same time, this finding does not support the view, expressed by M. Hendy,<sup>23</sup> among others, that these coins are “Bulgarian imitations”, but in fact Latin imitations, or more precisely, the first issues of Latin imitations.<sup>24</sup>

In the trachea hoards from the 12<sup>th</sup> and 13<sup>th</sup> century period from the collection at the National Museum, the biggest number of restruck coins can be found within the group of Latin imitations. One of the examples is a Latin imitation from the Thessalonica mint, type B minted over the previous issue from the same mint, type A (Šetonje hoard, O. inv. 1261/770 i 771, weight 2,27 and 1,70g; Figure 10-11).

Within the same series, there is a restruck of a Latin imitation, from the Constantinople mint, a small type E module minted over a previously unknown issue (Zablaće hoard, O. inv. 466/269, weight 1,81g; Figure 12). Together with this coin,

---

22 Thompson 1954.

23 Hendy 1969.

24 Touratsoglou, 1973, 131-166.

there is a specimen of a Latin imitation from the same mint, a small type F module (Skoplje hoard, O. inv. 869/1528, weight 0,77g; Figure 13).

To the group of 12<sup>th</sup> and 13<sup>th</sup> century trachea, analysed as restruck coins over earlier issues, a specimen of a Latin imitation should be added, from the Constantinople mint, a small type G module, minted over a type C “Bulgarian imitation” (Kraljevo-Raška hoard, O. inv. 1264/2086, weight 2,12 g; Figure 14).

During the examination of museum trachea hoards, numerous coin clipping, as well as cases of module flattening, were noted and analysed, as these issues had a concave shape. Examples of clipping of Byzantine coins were noted in the period from Manuel I until Alexios III. The only exceptions are one specimen of “Bulgarian imitations” and two specimens of Latin imitations (Margum hoard, O. inv. 1255/18, weight 0,84 g; Figure 15). Numerically speaking, 2 to 3 % of all coins by Manuel I, Isaac II and Alexios III were clipped, except for the issues of Andronikos, where we noted 9,6 % of cut coins. On the other hand, the presence of clipping coins in “Bulgarian” and Latin imitations is minimal, while the number of subsequently flattened coin modules is even smaller.

In the analysed numismatic material from the National Museum, the marking of coins with graffiti was also observed, which is a rare and significant occurrence on trachea coins. So far, only one such example was discovered, an issue B “Bulgarian imitation” (Unknown site II hoard, O. inv. 1263/216, weight 2,71 g; Figure 16).

The trachea hoards held at the National Museum in Belgrade were classified according to the main coin issues. The present level of study, given in this publication, aims to give a precise insight into the hoard content. Bearing in the mind their number and importance for the numismatic studies, the 12<sup>th</sup> and 13<sup>th</sup> century hoards will remain a subject for future research and analysis.

## HOARD CATALOGUE

### 1. Pričinović

The hoard was stored in an earthen vessel, which was ploughed to the surface by a tractor in 1959, on the “Mlakva” site in Mačvanski Pričinović. The coins were purchased by the National museum on two occasions, by the same seller, in 1959: first 40 and later 79 coins were obtained. The hoard was scattered after the discovery of the vessel, so it is uncertain whether the hoard was sold to the Museum in its entirety (General inventory 436 and 482).<sup>25</sup> D. Gaj-Popović states that the hoard consisted of 115 items (Gaj-Popović 1980, 870). The find was published in detail by T. Bendžarević (Bendžarević 2003, 141-143, 162-164).

| Ruler              | Nom. | Mint | Issue               | Reference | No. of items | Average weight |
|--------------------|------|------|---------------------|-----------|--------------|----------------|
| Alexios I Komnenos | BAT  | Con  | III coinage         | DOC 26    | 1            | 4,40g          |
| John II Komnenos   | BAT  | Con  | II coinage var. A   | DOC 10a   | 30           | 3,35g          |
|                    | BAT  | Con  | II coinage var. B   | DOC 10b   | 37           | 3,44g          |
|                    | BAT  | Con  | II coinage var. A-B | DOC 10a-b | 1            | 2,95g          |
| Manuel I Komnenos  | BAT  | Con  | I coinage var. A    | DOC 10a   | 27           | 3,66g          |
|                    | BAT  | Con  | I coinage var. B    | DOC 10b   | 9            | 3,57g          |
|                    | BAT  | Con  | II coinage var. A   | DOC 11a   | 6            | 4,00g          |
|                    | BAT  | Con  | II coinage var. B   | DOC 11b   | 7            | 3,91g          |
|                    | BAT  | Con  | II coinage var. A-B | DOC 11a-b | 1            | 4,34g          |
|                    |      |      |                     |           | 119          |                |

---

25 Report No. 510/1 from 9.4.1959; Report No. 1369/1 from 6.10.1959.

## 2. Zlata

The hoard was purchased in 1954. There are no records of the find (General inventory 81).<sup>26</sup> According to D. Gaj-Popović, the hoard contained 73 coins (Gaj-Popović 1980, 872). The hoard was published by T. Bendžarević (Bendžarević 2003, 143-145, 164-167).

| Ruler                 | Nom. | Mint | Issue                         | Reference      | No. of items | Average weight |
|-----------------------|------|------|-------------------------------|----------------|--------------|----------------|
| Manuel I Komnenos     | BAT  | Con  | III coinage I phase var. A    | DOC 12a        | 2            | 4,09g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage I phase var. B    | DOC 12b        | 3            | 4,12g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage I phase var. B-C  | DOC 12b-c      | 1            | 2,92g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage II phase var. D   | DOC 12g        | 3            | 4,09g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage II phase? var. D  | DOC 12g?       | 1            | 3,76g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage I-II phase var. A | DOC 12a, d     | 1            | 4,26g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. A(a)          | DOC 13a        | 3            | 3,03g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. A(b)          | DOC 13b        | 1            | 4,30g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. A(c)          | DOC 13c        | 6            | 3,88g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. A(a-c)        | DOC 13a-c      | 1            | 3,82g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. B(a)          | DOC 13d        | 9            | 4,07g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. B(a-b)        | DOC 13d-e      | 1            | 4,68g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. B, D          | DOC 13d-e, i-l | 2            | 4,16g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. C(a)          | DOC 13f        | 6            | 4,32g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. C(b)          | DOC 13g        | 3            | 4,26g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. C(a-c)        | DOC 13f-h      | 1            | 4,45g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. D(a)          | DOC 13i        | 12           | 4,06g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. D(b)          | DOC 13j        | 2            | 4,46g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. D(c)          | DOC 13k        | 2            | 4,76g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. new           | DOC 13 var.    | 1            | 4,98g          |
| Andronikos I Komnenos | BAT  | Con  | Var. A                        | DOC 3a         | 3            | 4,02g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B                        | DOC 3b         | 2            | 4,49g          |
| Isaac II Angelos      | BAT  | Con  | Var. A(b)                     | DOC 3b         | 3            | 4,08g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A(b) var.                | DOC 3b var.    | 2            | 4,00g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. C(b)                     | DOC 3f         | 1            | 2,76g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. C(b) var.                | DOC 3f var.    | 1            | 5,31g          |
|                       |      |      |                               |                | 73           |                |

26 Report No. 1614 from 18.11.1954.

### 3. Požarevac I

The hoard was a part of study material. There are no records of the find, date, and means of acquisition (General inventory 1260). D. Gaj-Popović states that the hoard contains 70 coin specimens (Gaj-Popović 1980, 870).

| Ruler             | Nom.                  | Mint | Issue                       | Reference | No. of items | Average weight |
|-------------------|-----------------------|------|-----------------------------|-----------|--------------|----------------|
| Manuel I Komnenos | BAT                   | Con  | III coinage I phase var. A  | DOC 12a   | 3            | 2,82g          |
|                   | BAT                   | Con  | III coinage I phase var. B  | DOC 12b   | 1            | 3,64g          |
|                   | BAT                   | Con  | III coinage II phase var. C | DOC 12f   | 1            | 4,90g          |
|                   | BAT                   | Con  | III coinage II phase var. D | DOC 12g   | 1            | 4,74g          |
|                   | BAT                   | Con  | IV coinage var. A(c)        | DOC 13c   | 2            | 2,32g          |
|                   | BAT                   | Con  | IV coinage var. B(a)        | DOC 13d   | 4            | 3,24g          |
|                   | BAT                   | Con  | IV coinage var. C(a)        | DOC 13f   | 7            | 3,32g          |
|                   | BAT                   | Con  | IV coinage var. C(b)        | DOC 13g   | 2            | 3,52g          |
|                   | BAT                   | Con  | IV coinage var. D(a)        | DOC 13i   | 2            | 3,91g          |
|                   | BAT                   | Con  | IV coinage var. D(b)        | DOC 13j   | 1            | 4,22g          |
|                   | BAT                   | Con  | IV coinage var. D(c)        | DOC 13k   | 1            | 3,74g          |
|                   | BAT                   | Con  | IV coinage var. A-D         | DOC 13    | 1            | 4,30g          |
|                   | Andronikos I Komnenos | BAT  | Con                         | Var. B    | DOC 3b       | 2              |
| Isaac II Angelos  | BAT                   | Con  | Var. A(a)                   | DOC 3a    | 2            | 3,38g          |
|                   | BAT                   | Con  | Var. A(b)                   | DOC 3b    | 2            | 3,48g          |
|                   | BAT                   | Con  | Var. B(a)                   | DOC 3c    | 1            | 2,61g          |
|                   | BAT                   | Con  | Var. B(b)                   | DOC 3d    | 16           | 3,36g          |
|                   | BAT                   | Con  | Var. C(a)                   | DOC 3e    | 1            | 2,26g          |
|                   | BAT                   | Con  | Var. C(b)                   | DOC 3f    | 8            | 3,79g          |
|                   | BAT                   | Con  | Var. D(a)                   | DOC 3g    | 2            | 3,57g          |
|                   | BAT                   | Con  | Var. D(b)                   | DOC 3h    | 5            | 4,19g          |
|                   | BAT                   | Con  | Var. additional             | DOC 3i    | 1            | 3,01g          |
|                   | BAT                   | Con  | Var. A-D                    | DOC 3     | 4            | 3,49g          |
|                   |                       |      |                             |           | 70           |                |



## 4. Grabovac

The hoard was a part of study material. There are no records of the find, date, and means of acquisition (General inventory 1252). D. Gaj-Popović states that the hoard consisted of 97 coins (Gaj-Popović 1980, 867-868). The hoard was described in detail by T. Bendžarević (Bendžarević 2003, 146-147, 168-171).

| Ruler                 | Nom. | Mint | Issue                         | Reference      | No. of items | Average weight |
|-----------------------|------|------|-------------------------------|----------------|--------------|----------------|
| Manuel I Komnenos     | BAT  | Con  | II coinage var. A             | DOC 11a        | 1            | 4,22g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage I phase var. A    | DOC 12a        | 5            | 3,46g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage I phase var. B    | DOC 12b        | 11           | 3,25g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage I phase var. B?   | DOC 12b?       | 1            | 3,62g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage II phase var. D   | DOC 12g        | 1            | 3,04g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage I-II phase var. C | DOC 12c, f     | 1            | 4,29g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage I-II phase        | DOC 12         | 1            | 3,01g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. A(a)          | DOC 13a        | 1            | 4,85g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. A(b)          | DOC 13b        | 3            | 3,12g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. A(c)          | DOC 13c        | 6            | 3,68g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. B(a)          | DOC 13d        | 7            | 3,67g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. B, D          | DOC 13d-e, i-k | 1            | 3,37g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. C(a)          | DOC 13f        | 3            | 3,85g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. C(b)          | DOC 13g        | 1            | 4,29g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. D(a)          | DOC 13i        | 1            | 3,09g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. D(b)          | DOC 13j        | 1            | 2,82g          |
| Andronikos I Komnenos | BAT  | Con  | Var. B                        | DOC 3b         | 3            | 3,04g          |
| Isaac II Angelos      | BAT  | Con  | Var. A(a)                     | DOC 3a         | 5            | 3,38g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A(b)                     | DOC 3b         | 13           | 3,29g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A(a-b)                   | DOC 3a-b       | 1            | 3,70g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B(b)                     | DOC 3d         | 7            | 3,20g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A-B                      | DOC 3a-d       | 4            | 3,75g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. C(b)                     | DOC 3f         | 4            | 3,52g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(a)                     | DOC 3g         | 4            | 2,93g          |
| Alexios III Angelos   | BAT  | Con  | Var. A(i)                     | DOC 3a         | 1            | 2,80g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A(ii)                    | DOC 3b         | 1            | 3,27g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A(ii)?                   | DOC 3b?        | 2            | 3,39g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A(ii)                    | DOC 3c         | 1            | 3,39g          |

|   |     |     |            |         |    |       |
|---|-----|-----|------------|---------|----|-------|
| ▷ | BAT | Con | Var. B(b)  | DOC 3e  | 2  | 3,21g |
|   | BAT | Con | Var. B(b)? | DOC 3e? | 1  | 2,95g |
|   | BAT | Con | Var. D(b)? | DOC 3i? | 1  | 2,13g |
|   | BAT | Con | Var. A-D   | DOC 3   | 2  | 3,06g |
|   |     |     |            |         | 97 |       |

## 5. Gostivar

The coins were purchased in 1966. There are no records of the find (General inventory 827).<sup>27</sup>

| Ruler               | Nom. | Mint | Issue     | Reference | No. of items | Average weight |
|---------------------|------|------|-----------|-----------|--------------|----------------|
| Isaac II Angelos    | BAT  | Con  | Var. A(b) | DOC 3b    | 1            | 3,57g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. C(a) | DOC 3e    | 1            | 3,19g          |
| Alexios III Angelos | BAT  | Con  | Var. A(i) | DOC 3a    | 1            | 3,25g          |
|                     |      |      |           |           | 3            |                |

## 6. Petrovac na Mlavi

The hoard was in study material. There are no records of the find, date, and means of acquisition (General inventory 1253). D. Gaj-Popović states that there are 404 coin specimens and a number of fragmented items (Gaj-Popović 1980, 869-870). The hoard was published by T. Bendžarević (Bendžarević 2003, 148-151, 172-178).

| Ruler             | Nom. | Mint | Issue                                       | Reference               | No. of items | Average weight |
|-------------------|------|------|---|-------------------------|--------------|----------------|
| Manuel I Komnenos | BAT  | Con  | II coinage (av.), IV coinage var D(b) (rv.) | DOC 11 (av.), 13j (rv.) | 1            | 1,89g          |
|                   | BAT  | Con  | III coinage I phase var. B                  | DOC 12b                 | 4            | 3,82g          |
|                   | BAT  | Con  | III coinage II phase var. C                 | DOC 12f                 | 1            | 3,17g          |
|                   | BAT  | Con  | III coinage I-II phase var. B               | DOC 12b, e              | 1            | 2,72g          |
|                   | BAT  | Con  | IV coinage var. A(a)                        | DOC 13a                 | 9            | 2,48g          |
|                   | BAT  | Con  | IV coinage var. A(b)                        | DOC 13b                 | 25           | 3,08g          |
|                   | BAT  | Con  | IV coinage var. A(a-b)                      | DOC 13a-b               | 2            | 2,05g          |
|                   | BAT  | Con  | IV coinage var. A(c)                        | DOC 13c                 | 33           | 3,10g          |
|                   | BAT  | Con  | IV coinage var. A(c) var.                   | DOC 13c var.            | 3            | 3,26g          |
|                   | BAT  | Con  | IV coinage var. A(a-c)                      | DOC 13a-c               | 1            | 4,62g          |

27 Report No. 421/2 from 21.4.1966.

|                       |     |     |                           |                   |    |       |
|-----------------------|-----|-----|---------------------------|-------------------|----|-------|
| ▷                     | BAT | Con | IV coinage var. B(a)      | DOC 13d           | 51 | 3,37g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. B(b)      | DOC 13e           | 4  | 3,01g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. B(b) var. | DOC 13e var.      | 1  | 3,34g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. B-C       | DOC 13d-h         | 7  | 2,03g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. B, D      | DOC 13d-e,<br>i-k | 8  | 2,68g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. C(a)      | DOC 13f           | 64 | 3,37g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. C(a)?     | DOC 13f?          | 1  | 4,28g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. C(b)      | DOC 13g           | 10 | 3,16g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. C(a-c)    | DOC 13f-h         | 14 | 3,26g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. D(a)      | DOC 13i           | 34 | 3,34g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. D(a)?     | DOC 13i?          | 1  | 4,00g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. D(b)      | DOC 13j           | 10 | 3,12g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. D(b-c)    | DOC 13j-k         | 1  | 2,44g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. D(c)      | DOC 13k           | 9  | 3,37g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. D(a-c)    | DOC 13i-k         | 1  | 4,18g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. nova      | DOC 13 var.       | 3  | 2,90g |
|                       | BAT | Con | IV coinage var. A-D       | DOC 13            | 7  | 2,07g |
| Andronikos I Komnenos | BAT | Con | Var. A                    | DOC 3a            | 17 | 3,36g |
|                       | BAT | Con | Var. A?                   | DOC 3a?           | 1  | 3,11g |
|                       | BAT | Con | Var. B                    | DOC 3b            | 41 | 3,26g |
|                       | BAT | Con | Var. A-B                  | DOC 3a-b          | 6  | 2,37g |
|                       | BAT | Con | Var. new                  | DOC 3 var.        | 2  | 4,12g |
| Isaac II Angelos      | BAT | Con | Var. A(b)                 | DOC 3b            | 5  | 3,33g |
|                       | BAT | Con | Var. A(a-b)               | DOC 3a-b          | 1  | 3,24g |
|                       | BAT | Con | Var. B(a-b)?              | DOC 3c-d?         | 1  | 3,46g |
|                       | BAT | Con | Var. C(b)                 | DOC 3f            | 1  | 3,48g |
|                       | BAT | Con | Var. D(a)                 | DOC 3g            | 1  | 2,66g |
|                       | BAT | Con | Var. D(a-b)               | DOC 3g-h          | 1  | 2,55g |
| Alexios III Angelos   | BAT | Con | Var. A(i)                 | DOC 3a            | 6  | 3,11g |
|                       | BAT | Con | Var. A(i)?                | DOC 3a?           | 1  | 1,92g |
|                       | BAT | Con | Var. A(ii)                | DOC 3b            | 10 | 3,08g |
|                       | BAT | Con | Var. A(ii)?               | DOC 3b?           | 2  | 3,00g |
|                       | BAT | Con | Var. A(ii)                | DOC 3c            | 10 | 3,08g |
|                       | BAT | Con | Var. A(ii)?               | DOC 3c?           | 5  | 2,43g |
|                       | BAT | Con | Var. A(ii)                | DOC 3b-c          | 2  | 2,72g |

|                     |     |      |                  |           |     |       |
|---------------------|-----|------|------------------|-----------|-----|-------|
| ▽                   | BAT | Con  | Var. A(ii), D(b) | DOC 3b, i | 6   | 2,52g |
|                     | BAT | Con  | Var. B(b)        | DOC 3e    | 5   | 3,24g |
|                     | BAT | Con  | Var. B(b)?       | DOC 3e?   | 2   | 3,32g |
|                     | BAT | Con  | Var. D(a)        | DOC 3h    | 2   | 2,33g |
|                     | BAT | Con  | Var. D(b)        | DOC 3i    | 4   | 2,38g |
|                     | BAT | Con  | Var. A-D         | DOC 3     | 8   | 2,01g |
| Bulgarian imitation | BAT | Unk. | Type A           | DOC 1     | 4   | 2,97g |
|                     | BAT | Unk. | Type B           | DOC 2     | 1   | 2,32g |
|                     |     |      |                  |           | 451 |       |

## 7. Caričin Grad

The hoard was in study material. There are no records of the find, date, and means of acquisition (General inventory 1254). According to the inventory data, the hoard consisted of three coins, but today there are five. These coins can neither be associated with the coin hoard, nor with individual trachea finds on the Caričin Grad site, since no specimen has ever been discovered during the several decades of excavations at this site.

| Ruler               | Nom. | Mint | Issue      | Reference | No. of items | Average weight |
|---------------------|------|------|------------|-----------|--------------|----------------|
| Alexios III Angelos | BAT  | Con  | Var. A(i)  | DOC 3a    | 1            | 3,03g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. A(ii) | DOC 3b    | 1            | 2,50g          |
| Bulgarian imitation | BAT  | Unk. | Type B     | DOC 2     | 1            | 2,50g          |
|                     | BAT  | Unk. | Type C     | DOC 3     | 2            | 2,30g          |
|                     |      |      |            |           | 5            |                |

## 8. Končul

The coins were purchased in 1959. There are no records of the find (General inventory 494).<sup>28</sup>

| Ruler               | Nom. | Mint | Issue          | Reference | No. of items | Average weight |
|---------------------|------|------|----------------|-----------|--------------|----------------|
| Alexios III Angelos | BAT  | Con  | Var. anomalous | DOC 3j    | 1            | 3,09g          |
| Bulgarian imitation | BAT  | Unk. | Type A         | DOC 1     | 5            | 2,79g          |
|                     | BAT  | Unk. | Type C         | DOC 3     | 2            | 3,69g          |
|                     |      |      |                |           | 8            |                |

28 Report No. 1499/1 from 29.10.1959.

## 9. Kovin

The hoard was found in an earthen vessel dug out in December 1957, in the back yard of a family house in Kovin. Except for a few coins, the seller's account suggests that the entire hoard was delivered to the Museum for purchase in 1958 (General inventory 341).<sup>29</sup> D. Gaj-Popović states that the hoard consists of 267 coins (Gaj-Popović 1980, 868). We ought to add that the identification of type B and C "Bulgarian imitations" from this hoard is not certain, as these specimens are similar to official issues by Emperors Isaac II and Alexios III.

| Ruler                 | Nom. | Mint | Issue                         | Reference   | No. of items | Average weight |
|-----------------------|------|------|-------------------------------|-------------|--------------|----------------|
| John II Komnenos      | BAT  | Con  | II coinage var. B             | DOC 10b     | 1            | 4,08g          |
| Manuel I Komnenos     | BAT  | Con  | II coinage var. B             | DOC 11b     | 2            | 3,39g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage I phase var. A    | DOC 12a     | 3            | 3,40g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage I phase var. B    | DOC 12b     | 1            | 1,94g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage I phase var. A-C  | DOC 12a-c   | 1            | 3,60g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage II phase var. C   | DOC 12f     | 1            | 2,61g          |
|                       | BAT  | Con  | III coinage II phase var. A-D | DOC 12d-g   | 1            | 5,28g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. A(a)          | DOC 13a     | 1            | 2,61g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. A(b)          | DOC 13b     | 1            | 3,13g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. B(a)          | DOC 13d     | 1            | 3,69g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. C(a)          | DOC 13f     | 1            | 3,31g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. D(a)          | DOC 13i     | 1            | 3,45g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. D(c)          | DOC 13k     | 2            | 3,36g          |
| Andronikos I Komnenos | BAT  | Con  | Var. A                        | DOC 3a      | 1            | 3,77g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B                        | DOC 3b      | 2            | 3,08g          |
| Isaac II Angelos      | BAT  | Con  | Var. A(b)                     | DOC 3b      | 12           | 3,59g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B(a)                     | DOC 3c      | 1            | 2,98g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B(b)                     | DOC 3d      | 36           | 2,97g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. C(a)                     | DOC 3e      | 4            | 2,92g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. C(b)                     | DOC 3f      | 12           | 3,42g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(a)                     | DOC 3g      | 11           | 2,99g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(a) var.                | DOC 3g var. | 2            | 2,63g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(b)                     | DOC 3h      | 4            | 3,16g          |

<sup>29</sup> Report No. 868/1 from 23. 5. 1958.

THE 12<sup>TH</sup> AND 13<sup>TH</sup> CENTURY HOARDS OF BYZANTINE COINS FROM THE  
NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE

|   |                      |     |      |                        |           |     |       |
|---|----------------------|-----|------|------------------------|-----------|-----|-------|
| ▽ |                      | BAT | Con  | Var. additional        | DOC 3i    | 3   | 2,42g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. A-D               | DOC 3     | 13  | 3,03g |
|   | Alexios III Angelos  | BAT | Con  | Var. A(i)              | DOC 3a    | 2   | 3,36g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. A(ii)             | DOC 3b    | 16  | 3,08g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. B(a)              | DOC 3d    | 1   | 3,17g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. B(b)              | DOC 3e    | 10  | 2,96g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. B(b) or anomalous | DOC 3e, j | 3   | 3,50g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. C(a)              | DOC 3f    | 4   | 3,13g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. C(b)              | DOC 3g    | 9   | 3,14g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. D(a)              | DOC 3h    | 5   | 2,64g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. D(b)              | DOC 3i    | 12  | 2,95g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. anomalous         | DOC 3j    | 12  | 3,03g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. A-D               | DOC 3     | 13  | 3,21g |
|   | Bulgarian imitation  | BAT | Unk. | Type A                 | DOC 1     | 33  | 3,07g |
|   | Bulgarian imitation? | BAT | Unk. | Type B                 | DOC 2     | 6   | 3,05g |
|   |                      | BAT | Unk. | Type C                 | DOC 3     | 11  | 2,81g |
|   | Latin imitation      | BAT | Con  | Type A large module    | DOC 1     | 2   | 3,19g |
|   |                      |     |      |                        |           | 257 |       |

## 10. Požarevac II

The hoard was a part of study material. There are no records of the find, date, and means of acquisition (General inventory 1260). According to D. Gaj-Popović, the hoard consisted of 20 coins (Gaj-Popović 1980, 870).

| Ruler               | Nom. | Mint | Issue                      | Reference | No. of items | Average weight |
|---------------------|------|------|----------------------------|-----------|--------------|----------------|
| Manuel I Komnenos   | BAT  | Con  | I coinage var. B           | DOC 10b   | 1            | 4,32g          |
|                     | BAT  | Con  | II coinage var. A          | DOC 11a   | 1            | 3,07g          |
|                     | BAT  | Con  | III coinage I phase var. A | DOC 12a   | 1            | 3,10g          |
|                     | BAT  | Con  | III coinage I phase var. B | DOC 12b   | 1            | 5,21g          |
|                     | BAT  | Con  | IV coinage var. A(a)       | DOC 13a   | 1            | 3,25g          |
|                     | BAT  | Con  | IV coinage var. A(c)       | DOC 13c   | 2            | 3,98g          |
|                     | BAT  | Con  | IV coinage var. B(a)?      | DOC 13d?  | 1            | 4,50g          |
| Isaac II Angelos    | BAT  | Con  | Var. A(b)                  | DOC 3b    | 1            | 3,12g          |
| Alexios III Angelos | BAT  | Con  | Var. A(ii)                 | DOC 3b    | 3            | 3,56g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. C(a)                  | DOC 3f    | 1            | 3,20g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. D(b)                  | DOC 3i    | 1            | 2,82g          |

|                       |     |      |                     |       |    |       |
|-----------------------|-----|------|---------------------|-------|----|-------|
| ▷ Bulgarian imitation | BAT | Unk. | Type A              | DOC 1 | 4  | 2,89g |
|                       | BAT | Unk. | Type C              | DOC 3 | 1  | 3,55g |
| Latin imitation       | BAT | Con  | Type A large module | DOC 1 | 1  | 2,93g |
|                       |     |      |                     |       | 20 |       |

## 11. Crnovuki

The hoard was a part of study material. There are no records of the find, date, and means of acquisition (General inventory 1259). D. Gaj-Popović states that the hoard contained 201 coin specimens (Gaj-Popović 1980, 867).

| Ruler               | Nom. | Mint | Issue                        | Reference    | No. of items | Average weight |
|---------------------|------|------|------------------------------|--------------|--------------|----------------|
| Manuel I Komnenos   | BAT  | Con  | I coinage var. B var.        | DOC 10b var. | 1            | 2,21g          |
|                     | BAT  | Con  | IV coinage var. C(a)         | DOC 13f      | 1            | 3,66g          |
|                     | BAT  | Con  | IV coinage var. D(b)         | DOC 13j      | 1            | 3,04g          |
| Isaac II Angelos    | BAT  | Con  | Var. A(b)                    | DOC 3b       | 3            | 3,05g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. B(b)                    | DOC 3d       | 8            | 2,79g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. C(a)                    | DOC 3e       | 1            | 2,31g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. C(b)                    | DOC 3f       | 1            | 3,06g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. D(a)                    | DOC 3g       | 4            | 2,88g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. D(b)                    | DOC 3h       | 1            | 2,84g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. additional              | DOC 3i       | 1            | 3,81g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. new                     | DOC none     | 1            | 4,27g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. A-D                     | DOC 3        | 4            | 3,01g          |
| Alexios III Angelos | BAT  | Con  | Var. A(i)                    | DOC 3a       | 1            | 2,86g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. A(ii)                   | DOC 3b       | 4            | 3,78g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. B(b)                    | DOC 3e       | 3            | 2,90g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. C(a)                    | DOC 3f       | 1            | 3,54g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. D(b)                    | DOC 3i       | 3            | 3,28g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. anomalous               | DOC 3j       | 3            | 3,07g          |
|                     | BAT  | Con  | Var. A-D                     | DOC 3        | 3            | 3,23g          |
| Bulgarian imitation | BAT  | Unk. | Type A                       | DOC 1        | 69           | 2,61g          |
|                     | BAT  | Unk. | Type B                       | DOC 2        | 37           | 2,86g          |
|                     | BAT  | Unk. | Type C                       | DOC 3        | 48           | 3,03g          |
| Latin imitation     | BAT  | Con  | Type A large module          | DOC 1        | 8            | 2,83g          |
|                     | BAT  | Con? | Type A large or small module | DOC 1 or 30  | 3            | 2,62g          |
|                     | BAT  | Tes  | Type A                       | DOC 24       | 1            | 2,05g          |

THE 12<sup>TH</sup> AND 13<sup>TH</sup> CENTURY HOARDS OF BYZANTINE COINS FROM THE  
NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE

|   |                     |     |     |                   |        |     |       |
|---|---------------------|-----|-----|-------------------|--------|-----|-------|
| ▷ |                     | BAT | Tes | Type B            | DOC 25 | 2   | 1,33g |
|   | Theodore I Laskaris | BAT | Nic | Type A (var. a-c) | DOC 5  | 1   | 2,92g |
|   |                     |     |     |                   |        | 214 |       |

## 12. Margum

Probably not a coin hoard, but rather a number of individual items found during archaeological excavations at the Margum site in 1947 and 1948. (General inventory 1255) (Gaj-Popovic 1980, 861).

| Ruler                 | Nom. | Mint | Issue                | Reference | No. of items | Average weight |
|-----------------------|------|------|----------------------|-----------|--------------|----------------|
| Manuel I Komnenos     | BAT  | Con  | IV coinage var. A(c) | DOC 13c   | 2            | 3,53g          |
| Andronikos I Komnenos | BAT  | Con  | Var. B               | DOC 3b    | 1            | 3,98g          |
| Bulgarian imitation   | BAT  | Unk. | Type A               | DOC 1     | 1            | 2,65g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type B               | DOC 2     | 1            | 2,65g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type C               | DOC 3     | 2            | 2,14g          |
| Latin imitation       | BAT  | Tes  | Type C               | DOC 26    | 1            | 0,84g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type A small module  | DOC 30    | 3            | 1,81g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type B small module  | DOC 31    | 1            | 1,58g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type D small module  | DOC 33    | 1            | 1,89g          |
|                       |      |      |                      |           | 13           |                |

## 13. Stobi

The hoard was in study material. There are no records of the find, date, and means of acquisition (General inventory 1257).

| Ruler                 | Nom. | Mint | Issue                      | Reference  | No. of items | Average weight |
|-----------------------|------|------|----------------------------|------------|--------------|----------------|
| Alexios I Komnenos    | BAT  | Con  | III coinage                | DOC 26     | 1            | 3,86g          |
| Manuel I Komnenos     | BAT  | Con  | III coinage I phase var. B | DOC 12b    | 1            | 3,45g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. A(c)       | DOC 13c    | 2            | 3,87g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. C(b)       | DOC 13g    | 1            | 4,38g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. A(c), C(b) | DOC 13c, g | 1            | 3,09g          |
| Andronikos I Komnenos | BAT  | Con  | Var. A                     | DOC 3a     | 1            | 1,62g          |
| Bulgarian imitation   | BAT  | Unk. | Type A                     | DOC 1      | 4            | 2,66g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type B                     | DOC 2      | 1            | 3,15g          |



|   |                 |     |      |                     |        |    |       |
|---|-----------------|-----|------|---------------------|--------|----|-------|
| ▷ |                 | BAT | Unk. | Type C              | DOC 3  | 1  | 2,17g |
|   | Latin imitation | BAT | Con  | Type D large module | DOC 4  | 1  | 1,80g |
|   |                 | BAT | Unk. | Type A small module | DOC 30 | 1  | 1,55g |
|   |                 | BAT | Unk. | Type B small module | DOC 31 | 1  | 1,44g |
|   |                 |     |      |                     |        | 16 |       |

#### 14. Zabláče

The coins were purchased in 1959. The only record of the find is a note by the then curator of the collection, D. Gaj-Popović, regarding the site where it was found, Zabláče near Čačak (General inventory 466).<sup>30</sup> The same author states that the hoard consisted of 268 coins (Gaj-Popović 1980, 872).

| Ruler                 | Nom. | Mint | Issue                | Reference | No. of items | Average weight |
|-----------------------|------|------|----------------------|-----------|--------------|----------------|
| Manuel I Komnenos     | BAT  | Con  | IV coinage var. A(b) | DOC 13b   | 1            | 2,56g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. B(a) | DOC 13d   | 1            | 5,63g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. C(a) | DOC 13f   | 1            | 4,26g          |
| Andronikos I Komnenos | BAT  | Con  | Var. B               | DOC 3b    | 1            | 3,33g          |
| Isaac II Angelos      | BAT  | Con  | Var. B(b)            | DOC 3d    | 3            | 2,82g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. C(a)            | DOC 3e    | 1            | 2,28g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(a)            | DOC 3g    | 3            | 2,79g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(b)            | DOC 3h    | 1            | 2,51g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A-D             | DOC 3     | 2            | 2,98g          |
| Alexios III Angelos   | BAT  | Con  | Var. A(ii)           | DOC 3b    | 4            | 2,52g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B(b)            | DOC 3e    | 2            | 2,77g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A-D             | DOC 3     | 3            | 2,79g          |
| Bulgarian imitation   | BAT  | Unk. | Type A               | DOC 1     | 75           | 2,65g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type B               | DOC 2     | 46           | 2,80g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type C               | DOC 3     | 76           | 2,89g          |
| Latin imitation       | BAT  | Con  | Type A large module  | DOC 1     | 7            | 2,59g          |
|                       | BAT  | Tes  | Type A               | DOC 24    | 3            | 2,67g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type A small module  | DOC 30    | 33           | 1,82g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type D small module  | DOC 33    | 2            | 2,38g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type E small module  | DOC 34    | 2            | 1,65g          |

30 Report No. 981/1 from 1. 7. 1959.

THE 12<sup>TH</sup> AND 13<sup>TH</sup> CENTURY HOARDS OF BYZANTINE COINS FROM THE  
NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE

|   |                      |     |      |                     |        |     |       |
|---|----------------------|-----|------|---------------------|--------|-----|-------|
| ▷ |                      | BAT | Unk. | Type G small module | DOC 36 | 1   | 2,25g |
|   | Theodore I Laskaris  | BAT | Nic  | Type A (var. a-c)   | DOC 5  | 1   | 1,89g |
|   |                      | BAT | Nic  | Type B              | DOC 6  | 1   | 2,91g |
|   | Unidentified coinage | BAT | Unk. | Undetermined        | DOC -  | 2   | 1,80g |
|   |                      |     |      |                     |        | 272 |       |

### 15. Azanja

According to D. Gaj-Popović, the Azanja hoard apparently consisted of 782 coin specimens, but the author only published 4 of them (Gaj-Popović 1980, 867). Today there are 11 of these coins in the collection (General inventory 1256).

| Ruler                 | Nom. | Mint | Issue                | Reference | No. of items | Average weight |
|-----------------------|------|------|----------------------|-----------|--------------|----------------|
| Alexios I Komnenos    | BAT  | Con  | IV coinage var. B(a) | DOC 13d   | 1            | 4,66g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. C(b) | DOC 13g   | 1            | 4,52g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. D(a) | DOC 13i   | 2            | 3,75g          |
| Andronikos I Komnenos | BAT  | Con  | Var. A               | DOC 3a    | 1            | 2,33g          |
| Isaac II Angelos      | BAT  | Con  | Var. A(b)            | DOC 3b    | 2            | 4,32g          |
| Alexios III Angelos   | BAT  | Con  | Var. A(i)            | DOC 3a    | 1            | 2,95g          |
| Bulgarian imitation   | BAT  | Unk. | Type A               | DOC 1     | 1            | 2,69g          |
| Latin imitation       | BAT  | Unk. | Type A small module  | DOC 30    | 1            | 1,26g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type E small module  | DOC 34    | 1            | 2,14g          |
|                       |      |      |                      |           | 11           |                |

### 16. Unknown site I

The hoard was in study material. There are no records of the find, date, and means of acquisition (General inventory 1262).

| Ruler              | Nom. | Mint | Issue                  | Reference | No. of items | Average weight |
|--------------------|------|------|------------------------|-----------|--------------|----------------|
| Alexios I Komnenos | T    | Tes  | IV coinage             | DOC 40a   | 1            | 1,45g          |
| John II Komnenos   | BAT  | Con  | II coinage var. B      | DOC 10b   | 1            | 4,50g          |
| Manuel I Komnenos  | BAT  | Con  | I coinage var. B       | DOC 10b   | 1            | 3,90g          |
|                    | BAT  | Con  | II coinage var. B      | DOC 11b   | 1            | 4,62g          |
|                    | BAT  | Con  | IV coinage var. A(a)   | DOC 13a   | 1            | 5,45g          |
|                    | BAT  | Con  | IV coinage var. A(c)   | DOC 13c   | 3            | 3,05g          |
|                    | BAT  | Con  | IV coinage var. C(a-b) | DOC 13f-g | 1            | 4,03g          |

|   |                      |     |      |                      |           |     |       |
|---|----------------------|-----|------|----------------------|-----------|-----|-------|
| ▷ |                      | BAT | Con  | IV coinage var. D(a) | DOC 13i   | 1   | 4,10g |
|   | Isaac II Angelos     | BAT | Con  | Var. A(b)            | DOC 3b    | 2   | 4,25g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. B(b)            | DOC 3d    | 7   | 2,98g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. A(b), B(b)      | DOC 3b, d | 1   | 3,50g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. C(b)            | DOC 3f    | 5   | 3,65g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. D(a)            | DOC 3g    | 1   | 3,33g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. additional      | DOC 3i    | 1   | 3,34g |
|   | Alexios III Angelos  | BAT | Con  | Var. C(b)            | DOC 3g    | 1   | 2,98g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. anomalous       | DOC 3j    | 1   | 2,90g |
|   |                      | BAT | Con  | Var. A-D             | DOC 3     | 1   | 2,75g |
|   | Bulgarian imitation  | BAT | Unk. | Type A               | DOC 1     | 5   | 2,76g |
|   |                      | BAT | Unk. | Type B               | DOC 2     | 25  | 2,67g |
|   |                      | BAT | Unk. | Type C               | DOC 3     | 16  | 2,80g |
|   | Latin imitation      | BAT | Con  | Type A large module  | DOC 1     | 4   | 2,32g |
|   |                      | BAT | Tes  | Type A               | DOC 24    | 1   | 3,47g |
|   |                      | BAT | Tes  | Type B               | DOC 25    | 1   | 1,65g |
|   |                      | BAT | Unk. | Type A small module  | DOC 30    | 22  | 1,66g |
|   |                      | BAT | Unk. | Type E small module  | DOC 34    | 2   | 1,53g |
|   |                      | BAT | Unk. | Type G small module  | DOC 36    | 1   | 1,22g |
|   | Unidentified coinage | BAT | Unk. | Undetermined         | DOC -     | 5   | 1,65g |
|   |                      |     |      |                      |           | 112 |       |

## 17. Unknown site II

The hoard was in study material. There are no records of the find, date, and means of acquisition (General inventory 1263). The find includes numerous coins with subsequent interventions, such as drilling, flattening or adding metal rings. These specimens were probably later added to the find.

| Ruler                             | Nom. | Mint | Issue             | Reference | No. of items | Average weight |
|-----------------------------------|------|------|-------------------|-----------|--------------|----------------|
| Tiberios I Constantine or Maurice | 20n  | Tes? | Undetermined      | DOC -     | 1            | 5,19g          |
| Alexios I Komnenos                | BAT  | Con  | II coinage        | DOC 25    | 1            | 3,16g          |
| John II Komnenos                  | BAT  | Con  | II coinage var. A | DOC 10a   | 3            | 3,72g          |
|                                   | BAT  | Con  | II coinage var. B | DOC 10b   | 3            | 3,39g          |
|                                   | HT   | Tes  | Type A            | DOC 16    | 1            | 1,54g          |
| Manuel I Komnenos                 | BAT  | Con  | I coinage var. A  | DOC 10a   | 2            | 3,05g          |

THE 12<sup>TH</sup> AND 13<sup>TH</sup> CENTURY HOARDS OF BYZANTINE COINS FROM THE  
NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE

|                       |     |      |                             |          |     |       |
|-----------------------|-----|------|-----------------------------|----------|-----|-------|
| ▽                     | BAT | Con  | II coinage var. A           | DOC 11a  | 1   | 4,82g |
|                       | BAT | Con  | II coinage var. B           | DOC 11b  | 1   | 2,86g |
|                       | BAT | Con  | III coinage I phase var. A  | DOC 12a  | 2   | 3,36g |
|                       | BAT | Con  | III coinage I phase var. B  | DOC 12b  | 5   | 3,87g |
|                       | BAT | Con  | III coinage II phase var. C | DOC 12f  | 1   | 4,48g |
|                       | BAT | Con  | III coinage II phase var. D | DOC 12g  | 1   | 3,87g |
|                       | BAT | Con  | IV coinage var. A(a)        | DOC 13a  | 1   | 1,84g |
|                       | BAT | Con  | IV coinage var. A(c)        | DOC 13c  | 1   | 3,18g |
|                       | BAT | Con  | IV coinage var. B(a)        | DOC 13d  | 7   | 4,36g |
|                       | BAT | Con  | IV coinage var. C(a)        | DOC 13f  | 3   | 3,32g |
|                       | BAT | Con  | IV coinage var. D(a)        | DOC 13i  | 2   | 3,98g |
|                       | BAT | Con  | IV coinage var. D(b)        | DOC 13j  | 4   | 4,04g |
|                       | BAT | Con  | IV coinage var. D(d)        | DOC 13l  | 1   | 4,40g |
|                       | BAT | Con  | IV coinage var. A-D         | DOC 13   | 4   | 3,01g |
| Andronikos I Komnenos | BAT | Con  | Var. B                      | DOC 3b   | 1   | 1,66g |
| Isaac II Angelos      | BAT | Con  | Var. A(a)                   | DOC 3a   | 1   | 4,66g |
|                       | BAT | Con  | Var. A(b)                   | DOC 3b   | 5   | 3,04g |
|                       | BAT | Con  | Var. B(b)                   | DOC 3d   | 13  | 2,81g |
|                       | BAT | Con  | Var. C(b)                   | DOC 3f   | 4   | 3,29g |
|                       | BAT | Con  | Var. D(a)                   | DOC 3g   | 3   | 3,16g |
|                       | BAT | Con  | Var. D(b)                   | DOC 3h   | 1   | 3,32g |
|                       | BAT | Con  | Var. A-D                    | DOC 3    | 8   | 2,93g |
| Alexios III Angelos   | BAT | Con  | Var. A(ii)                  | DOC 3b-c | 2   | 2,99g |
|                       | BAT | Con  | Var. B(b)                   | DOC 3e   | 1   | 2,69g |
|                       | BAT | Con  | Var. D(a)                   | DOC 3h   | 2   | 3,06g |
|                       | BAT | Con  | Var. anomalous              | DOC 3j   | 2   | 1,83g |
| Bulgarian imitation   | BAT | Unk. | Type A                      | DOC 1    | 36  | 2,51g |
|                       | BAT | Unk. | Type B                      | DOC 2    | 140 | 2,65g |
|                       | BAT | Unk. | Type C                      | DOC 3    | 52  | 2,61g |
| Latin imitation       | BAT | Con  | Type A large module         | DOC 1    | 10  | 1,83g |
|                       | BAT | Tes  | Type B                      | DOC 25   | 2   | 2,16g |
|                       | BAT | Unk. | Type A small module         | DOC 30   | 21  | 1,43g |
|                       | BAT | Unk. | Type D small module         | DOC 33   | 2   | 1,04g |
|                       | BAT | Unk. | Type G small module         | DOC 36   | 1   | 2,43g |
| Theodore I Laskaris   | BAT | Nic  | Type A (var. b)             | DOC 5b   | 1   | 3,66g |
| Unidentified coinage  | BAT | Unk. | Undetermined                | DOC -    | 5   | 1,68g |
|                       |     |      |                             |          | 358 |       |

## 18. Kraljevo-Raška

The hoard was in study material. There are no records of the find, date, and means of acquisition (General inventory 1264). D. Gaj-Popović states that the hoard contained 2077 coin specimens (Gaj-Popović, 864, 868-869).

| Ruler                 | Nom. | Mint | Issue                      | Reference   | No. of items | Average weight |
|-----------------------|------|------|----------------------------|-------------|--------------|----------------|
| Manuel I Komnenos     | BAT  | Con  | III coinage I phase var. C | DOC 12c     | 1            | 2,80g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. A(c)       | DOC 13c     | 1            | 3,31g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. B(a)       | DOC 13d     | 5            | 3,19g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. C(a)       | DOC 13f     | 4            | 2,79g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. D(b)       | DOC 13j     | 1            | 1,88g          |
| Andronikos I Komnenos | BAT  | Con  | Var. A                     | DOC 3a      | 1            | 3,05g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B                     | DOC 3b      | 2            | 2,15g          |
| Isaac II Angelos      | BAT  | Con  | Var. A(a)                  | DOC 3a      | 1            | 3,98g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A(b)                  | DOC 3b      | 9            | 2,82g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B(b)                  | DOC 3d      | 26           | 2,72g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. C(a)                  | DOC 3e      | 8            | 2,70g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. C(b)                  | DOC 3f      | 4            | 2,72g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(a)                  | DOC 3g      | 10           | 2,88g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(b)                  | DOC 3h      | 4            | 2,58g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(b) var.             | DOC 3h var. | 2            | 1,97g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. additional            | DOC 3i      | 2            | 2,28g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A-D                   | DOC 3       | 23           | 2,58g          |
| Alexios III Angelos   | BAT  | Con  | Var. A(ii)                 | DOC 3b-c    | 13           | 2,63g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A(i-ii)               | DOC 3a-c    | 1            | 2,38g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B(a)                  | DOC 3d      | 4            | 2,32g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B(b)                  | DOC 3e      | 6            | 2,62g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. C(a)                  | DOC 3f      | 10           | 2,99g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. C(b)                  | DOC 3g      | 2            | 2,79g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(a)                  | DOC 3h      | 4            | 2,73g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(b)                  | DOC 3i      | 14           | 2,95g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A-D                   | DOC 3       | 14           | 2,65g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. anomalous             | DOC 3j      | 5            | 2,76g          |
| Bulgarian imitation   | BAT  | Unk. | Type A                     | DOC 1       | 506          | 2,59g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type B                     | DOC 2       | 353          | 2,60g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type C                     | DOC 3       | 570          | 2,74g          |

THE 12<sup>TH</sup> AND 13<sup>TH</sup> CENTURY HOARDS OF BYZANTINE COINS FROM THE  
NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE

|   |                      |     |      |                     |          |      |       |
|---|----------------------|-----|------|---------------------|----------|------|-------|
| ▷ |                      | BAT | Unk. | Type C?             | DOC 3?   | 18   | 3,06g |
|   | Latin imitation      | BAT | Con  | Type A large module | DOC 1    | 147  | 2,14g |
|   |                      | BAT | Tes  | Type A              | DOC 24   | 5    | 2,31g |
|   |                      | BAT | Tes  | Type B              | DOC 25   | 6    | 2,32g |
|   |                      | BAT | Unk. | Type A small module | DOC 30   | 261  | 1,63g |
|   |                      | BAT | Unk. | Type D small module | DOC 33   | 5    | 2,05g |
|   |                      | BAT | Unk. | Type E small module | DOC 34   | 6    | 1,77g |
|   |                      | BAT | Unk. | Type G small module | DOC 36   | 10   | 2,02g |
|   |                      | BAT | Unk. | Tip Undetermined    | DOC -    | 1    | 1,45g |
|   | Theodore I Laskaris  | BAT | Nic  | Type A (var. a)     | DOC 5a   | 4    | 3,54g |
|   |                      | BAT | Nic  | Type A (var. b)     | DOC 5b   | 13   | 3,19g |
|   |                      | BAT | Nic  | Type A (var. c)     | DOC 5c   | 2    | 2,68g |
|   |                      | BAT | Nic  | Type A (var. a-c)   | DOC 5a-c | 4    | 2,79g |
|   | Unidentified coinage | BAT | Unk. | Undetermined        | DOC -    | 1    | 1,80g |
|   |                      |     |      |                     |          | 2089 |       |

## 19. Osanica

The hoard was found under a rock near the bridge on the bank of the Osanica river, in the village of the same name near Bor. The coins must have been wrapped in a fabric which later rotted. The specimens were obtained by the National Museum on two occasions in 1953: the first part consisted of 647 items, which were purchased; the second part, consisting of 23 coins, was delivered by the Cultural Heritage Institute of the People's Republic of Serbia (General inventory 32, 37). The hoards were referenced several times in publications (Marić 1956, 179- 181; Metcalf 1965, 115; Hendy 1969, 374, 403; Gaj-Popović 1980, 869: 2039 items). A part of this hoard, consisting of 29 items, is held at the National Museum in Požarevac (Ivanišević 1991, 60, 70-71 – C Hoard).

| Ruler                 | Nom. | Mint | Issue                  | Reference | No. of items | Average weight |
|-----------------------|------|------|------------------------|-----------|--------------|----------------|
| Manuel I Komnenos     | BAT  | Con  | IV coinage var. C(a-b) | DOC 13f-g | 1            | 2,05g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. D(a)   | DOC 13i   | 1            | 2,72g          |
| Andronikos I Komnenos | BAT  | Con  | Var. B                 | DOC 3b    | 2            | 1,73g          |
| Isaac II Angelos      | BAT  | Con  | Var. A(a)              | DOC 3a    | 1            | 1,82g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A(b)              | DOC 3b    | 10           | 2,74g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B(b)              | DOC 3d    | 4            | 2,65g          |

|                      |     |      |                       |         |      |       |
|----------------------|-----|------|-----------------------|---------|------|-------|
| ▷                    | BAT | Con  | Var. C(a)             | DOC 3e  | 1    | 1,43g |
|                      | BAT | Con  | Var. C(b)             | DOC 3f  | 2    | 2,95g |
|                      | BAT | Con  | Var. A-D              | DOC 3   | 12   | 2,41g |
| Alexios III Angelos  | BAT | Con  | Var. A(ii)            | DOC 3b  | 3    | 2,23g |
|                      | BAT | Con  | Var. B(b)             | DOC 3e  | 6    | 2,60g |
|                      | BAT | Con  | Var. C(a)             | DOC 3f  | 2    | 2,90g |
|                      | BAT | Con  | Var. C(b)             | DOC 3g  | 1    | 2,95g |
|                      | BAT | Con  | Var. D(b)             | DOC 3i  | 18   | 2,72g |
|                      | BAT | Con  | Var. anomalous        | DOC 3j  | 4    | 1,91g |
|                      | BAT | Con  | Var. A-D              | DOC 3   | 3    | 3,00g |
| Bulgarian imitation  | BAT | Unk. | Type A                | DOC 1   | 343  | 2,23g |
|                      | BAT | Unk. | Type B                | DOC 2   | 218  | 2,28g |
|                      | BAT | Unk. | Type C                | DOC 3   | 833  | 2,42g |
|                      | BAT | Unk. | Type C?               | DOC 3?  | 6    | 2,65g |
| Latin imitation      | BAT | Con  | Type A large module   | DOC 1   | 42   | 2,21g |
|                      | BAT | Con? | Type A large module?  | DOC 1?  | 24   | 2,00g |
|                      | BAT | Tes  | Type A                | DOC 24  | 11   | 2,09g |
|                      | BAT | Tes  | Type B                | DOC 25  | 17   | 1,90g |
|                      | BAT | Unk. | Type A small module   | DOC 30  | 412  | 1,59g |
|                      | BAT | Unk. | Type A small module?  | DOC 30? | 1    | 2,54g |
|                      | BAT | Unk. | Type B small module   | DOC 31  | 1    | 2,03g |
|                      | BAT | Unk. | Type D small module   | DOC 33  | 15   | 1,89g |
|                      | BAT | Unk. | Type E small module   | DOC 34  | 9    | 1,42g |
|                      | BAT | Unk. | Type G small module   | DOC 36  | 24   | 1,85g |
|                      | BAT | Unk. | Type NEW small module | DOC -   | 1    | 3,31g |
| Theodore I Laskaris  | BAT | Nic  | Type A (var. b)       | DOC 5b  | 3    | 2,78g |
| Unidentified coinage | BAT | Unk. | Undetermined          | DOC -   | 10   | 1,75g |
|                      |     |      |                       |         | 2040 |       |

## 20. Šetonje

The hoard was in study material. There are no records of the find, date, and means of acquisition (General inventory 1261). According to D. Gaj-Popović, 1003 coins were stored in the hoard (Gaj-Popović, 1980, 871).

| Ruler                | Nom. | Mint | Issue               | Reference | No. of items | Average weight |
|----------------------|------|------|---------------------|-----------|--------------|----------------|
| Isaac II Angelos     | BAT  | Con  | Var. C(b), D(b)     | DOC 3f, h | 1            | 2,21g          |
| Alexios III Angelos  | BAT  | Con  | Var. A(ii)          | DOC 3b-c  | 2            | 2,83g          |
|                      | BAT  | Con  | Var. B(b)           | DOC 3e    | 2            | 2,69g          |
|                      | BAT  | Con  | Var. C(a)           | DOC 3f    | 3            | 2,78g          |
|                      | BAT  | Con  | Var. C(b)           | DOC 3g    | 3            | 3,05g          |
|                      | BAT  | Con  | Var. D(a)           | DOC 3h    | 4            | 3,00g          |
|                      | BAT  | Con  | Var. D(b)           | DOC 3i    | 6            | 3,17g          |
|                      | BAT  | Con  | Var. anomalous      | DOC 3j    | 3            | 3,14g          |
|                      | BAT  | Con  | Var. A-D            | DOC 3     | 7            | 2,78g          |
| Bulgarian imitation  | BAT  | Unk. | Type A              | DOC 1     | 305          | 2,65g          |
|                      | BAT  | Unk. | Type B              | DOC 2     | 28           | 2,45g          |
|                      | BAT  | Unk. | Type C              | DOC 3     | 350          | 2,79g          |
| Latin imitation      | BAT  | Con  | Type A large module | DOC 1     | 38           | 2,31g          |
|                      | BAT  | Con  | Type B large module | DOC 2     | 1            | 2,06g          |
|                      | BAT  | Tes  | Type A              | DOC 24    | 4            | 2,49g          |
|                      | BAT  | Tes  | Type B              | DOC 25    | 11           | 2,19g          |
|                      | BAT  | Unk. | Type A small module | DOC 30    | 73           | 1,82g          |
|                      | BAT  | Unk. | Type D small module | DOC 33    | 1            | 1,77g          |
|                      | BAT  | Unk. | Type E small module | DOC 34    | 2            | 1,95g          |
|                      | BAT  | Unk. | Type G small module | DOC 36    | 6            | 2,07g          |
| Theodore I Laskaris  | BAT  | Nic  | Type A (var. a)     | DOC 5a    | 2            | 3,09g          |
|                      | BAT  | Nic  | Type A (var. b?)    | DOC 5b?   | 1            | 2,02g          |
|                      | BAT  | Nic  | Type A (var. a-c)   | DOC 5a-c  | 1            | 2,88g          |
| Unidentified coinage | BAT  | Unk. | Undetermined        | DOC -     | 1            | 1,91g          |
|                      |      |      |                     |           | 854          |                |



## 21. Tabanovac

The hoard was discovered in a field in the village of Tabanovac, at the Selište site, near Petrovac na Mlavi. The coins were purchased by the National Museum in 1969 (General inventory 879). D. Gaj-Popović states that the hoard consisted of 564 coin specimens (Gaj-Popović 1980, 871). A part of this hoard, consisting of 25 items, is held at the National Museum in Požarevac (Ivanišević 1991, 60, 71 – D hoard).

| Ruler                 | Nom. | Mint | Issue                 | Reference | No. of items | Average weight |
|-----------------------|------|------|-----------------------|-----------|--------------|----------------|
| Manuel I Komnenos     | BAT  | Con  | IV coinage var. A(c)? | DOC 13c?  | 1            | 1,46g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. A-D   | DOC 13    | 1            | 1,83g          |
| Andronikos I Komnenos | BAT  | Con  | Var. A                | DOC 3a    | 2            | 3,77g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B                | DOC 3b    | 1            | 4,17g          |
| Isaac II Angelos      | BAT  | Con  | Var. A(b)             | DOC 3b    | 2            | 3,48g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A-D              | DOC 3     | 2            | 2,70g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. additional       | DOC 3i    | 1            | 2,37g          |
| Alexios III Angelos   | BAT  | Con  | Var. A(ii)            | DOC 3b    | 2            | 3,12g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B(b)             | DOC 3e    | 4            | 2,80g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. C(a)             | DOC 3f    | 1            | 2,46g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. C(b)             | DOC 3g    | 8            | 2,88g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(a)             | DOC 3h    | 1            | 3,59g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(b)             | DOC 3i    | 7            | 2,85g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. anomalous        | DOC 3j    | 6            | 2,53g          |
| Bulgarian imitation   | BAT  | Unk. | Type A                | DOC 1     | 135          | 2,42g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type B                | DOC 2     | 25           | 2,03g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type C                | DOC 3     | 251          | 2,55g          |
| Latin imitation       | BAT  | Con  | Type A large module   | DOC 1     | 3            | 2,41g          |
|                       | BAT  | Con  | Type B large module   | DOC 2     | 1            | 2,06g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type A small module   | DOC 30    | 110          | 1,57g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type G small module   | DOC 36    | 2            | 2,30g          |
| Theodore I Laskaris   | BAT  | Nic  | Type A (var. a)       | DOC 5a    | 1            | 3,22g          |
| Unidentified coinage  | BAT  | Unk. | Undetermined          | DOC -     | 3            | 1,61g          |
|                       |      |      |                       |           | 583          |                |

## 22. Vranje

The hoard was in study material. There are no records of the find, date, and means of acquisition (General inventory 1258). D. Gaj-Popović states that the hoard contained 30 coins (Gaj-Popović 1980, 871-872).

| Ruler               | Nom. | Mint | Issue                      | Reference | No. of items | Average weight |
|---------------------|------|------|----------------------------|-----------|--------------|----------------|
| Manuel I Komnenos   | BAT  | Con  | III coinage I phase var. B | DOC 12b   | 1            | 3,74g          |
|                     | BAT  | Con  | IV coinage var. A(b)       | DOC 13b   | 1            | 3,99g          |
|                     | BAT  | Con  | IV coinage var. A(c)       | DOC 13c   | 1            | 3,54g          |
|                     | BAT  | Con  | IV coinage var. C(a)       | DOC 13f   | 1            | 1,32g          |
|                     | BAT  | Con  | IV coinage var. C(b)       | DOC 13g   | 1            | 4,07g          |
|                     | BAT  | Con  | IV coinage var. D(c)       | DOC 13k   | 1            | 4,38g          |
| Isaac II Angelos    | BAT  | Con  | Var. A-D                   | DOC 3     | 1            | 2,03g          |
| Alexios III Angelos | BAT  | Con  | Var. A(ii)                 | DOC 3b    | 1            | 3,23g          |
| Bulgarian imitation | BAT  | Unk. | Type A                     | DOC 1     | 8            | 3,17g          |
|                     | BAT  | Unk. | Type B                     | DOC 2     | 1            | 1,77g          |
|                     | BAT  | Unk. | Type C                     | DOC 3     | 4            | 2,60g          |
| Latin imitation     | BAT  | Tes  | Type A                     | DOC 24    | 1            | 2,66g          |
|                     | BAT  | Tes  | Type B                     | DOC 25    | 1            | 2,01g          |
|                     | BAT  | Unk. | Type A small module        | DOC 30    | 3            | 1,22g          |
|                     | BAT  | Unk. | Type D small module        | DOC 33    | 1            | 2,32g          |
|                     | BAT  | Unk. | Type E small module        | DOC 34    | 2            | 1,07g          |
| Theodore I Laskaris | BAT  | Nic  | Type A (var. a)            | DOC 5a    | 1            | 5,46g          |
|                     |      |      |                            |           | 30           |                |

## 23. Dubravica

The coins were purchased by the National Museum on two occasions, both times from the same seller, in 1978: the first part consisted of 53 items, and the second of 39 items (General inventory 970 i 975). The only record of the find is the note of the then curator of the collection, D. Gaj-Popović, regarding the discovery site of Dubravica (Margum).<sup>31</sup>

| Ruler                | Nom. | Mint | Issue                      | Reference | No. of items | Average weight |
|----------------------|------|------|----------------------------|-----------|--------------|----------------|
| John II Komnenos     | BAT  | Con  | II coinage var. A          | DOC 10a   | 1            | 3,41g          |
| Manuel I Komnenos    | BAT  | Con  | III coinage I phase var. A | DOC 12a   | 1            | 2,10g          |
|                      | BAT  | Con  | III coinage I phase var. B | DOC 12b   | 2            | 3,20g          |
|                      | BAT  | Con  | IV coinage var. B(a)       | DOC 13d   | 1            | 2,39g          |
| Isaac II Angelos     | BAT  | Con  | Var. A(b)                  | DOC 3b    | 1            | 4,43g          |
|                      | BAT  | Con  | Var. B(b)                  | DOC 3d    | 2            | 2,61g          |
|                      | BAT  | Con  | Var. C(a)                  | DOC 3e    | 1            | 2,60g          |
| Alexios III Angelos  | BAT  | Con  | Var. A(ii)                 | DOC 3b    | 1            | 3,93g          |
|                      | BAT  | Con  | Var. C(b)                  | DOC 3g    | 1            | 2,79g          |
|                      | BAT  | Con  | Var. D(a)                  | DOC 3h    | 1            | 2,58g          |
|                      | BAT  | Con  | Var. D(b)                  | DOC 3i    | 2            | 2,92g          |
|                      | BAT  | Con  | Var. A-D                   | DOC 3     | 2            | 3,73g          |
| Bulgarian imitation  | BAT  | Unk. | Type A                     | DOC 1     | 7            | 3,19g          |
|                      | BAT  | Unk. | Type B                     | DOC 2     | 8            | 2,94g          |
|                      | BAT  | Unk. | Type C                     | DOC 3     | 4            | 2,87g          |
| Latin imitation      | BAT  | Con  | Type A large module        | DOC 1     | 1            | 2,01g          |
|                      | BAT  | Tes  | Type B                     | DOC 25    | 1            | 2,76g          |
|                      | BAT  | Unk. | Type A small module        | DOC 30    | 2            | 2,86g          |
| John Komnenos Doukas | BAT  | Tes  | Type J?                    | DOC 23?   | 1            | 1,15g          |
|                      |      |      |                            |           | 40           |                |

31 Report No. 55/5-2 from 3. 3. 1978; Report No. 55/10.

## 24. Skoplje

The hoard was discovered in Skoplje (General inventory 1620). According to D. Gaj-Popović, it consisted of 1700 coins (Gaj-Popović 1980, 871).

| Ruler                 | Nom. | Mint | Issue                        | Reference | No. of items | Average weight |
|-----------------------|------|------|------------------------------|-----------|--------------|----------------|
| Late Antique coin     | N    | Unk. | Undetermined                 | -         | 1            | 1,67g          |
| Anonymous follis      | Fol  | Con  | Type K                       | DOC 1-26  | 1            | 6,30g          |
| Manuel I Komnenos     | BAT  | Con  | III coinage II phase var. D? | DOC 12g?  | 1            | 2,54g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. B(a)         | DOC 13d   | 1            | 2,14g          |
|                       | BAT  | Con  | IV coinage var. A-D          | DOC 13    | 1            | 0,98g          |
| Andronikos I Komnenos | BAT  | Con  | Var. A                       | DOC 3a    | 1            | 3,07g          |
| Isaac II Angelos      | BAT  | Con  | Var. A(a), B(a)              | DOC 3a, c | 1            | 1,67g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A(b)                    | DOC 3b    | 8            | 2,60g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B(b)                    | DOC 3d    | 9            | 2,87g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. C(a)                    | DOC 3e    | 1            | 2,41g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(a)                    | DOC 3g    | 2            | 2,95g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A-D                     | DOC 3     | 11           | 2,15g          |
| Alexios III Angelos   | BAT  | Con  | Var. A(i-ii)                 | DOC 3a-c  | 1            | 1,78g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A(ii)                   | DOC 3b    | 2            | 2,97g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. B(b)                    | DOC 3e    | 3            | 2,79g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. C(b)                    | DOC 3g    | 2            | 3,11g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(a)                    | DOC 3h    | 1            | 2,64g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. D(b)                    | DOC 3i    | 9            | 3,00g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. anomalous               | DOC 3j    | 3            | 2,42g          |
|                       | BAT  | Con  | Var. A-D                     | DOC 3     | 7            | 2,53g          |
| Bulgarian imitation   | BAT  | Unk. | Type A                       | DOC 1     | 273          | 2,38g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type B                       | DOC 2     | 100          | 2,36g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type C                       | DOC 3     | 463          | 2,44g          |
| Latin imitation       | BAT  | Con  | Type A large module          | DOC 1     | 13           | 2,16g          |
|                       | BAT  | Con  | Type B large module          | DOC 2     | 1            | 1,85g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type A small module          | DOC 30    | 604          | 1,59g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type F small module          | DOC 35    | 1            | 0,77g          |
|                       | BAT  | Unk. | Type G small module          | DOC 36    | 15           | 1,98g          |
| Theodore I Laskaris   | BAT  | Nic  | Type A (var. a)              | DOC 5a    | 1            | 2,11g          |
|                       | BAT  | Nic  | Type A (var. b)              | DOC 5b    | 2            | 3,33g          |
|                       | BAT  | Nic  | Type A (var. a-c)            | DOC 5a-c  | 2            | 3,14g          |

|   |                      |     |      |                   |            |      |       |
|---|----------------------|-----|------|-------------------|------------|------|-------|
| ▽ |                      | BAT | Nic  | Type A (var. new) | DOC 5 var. | 2    | 3,71g |
|   | Unidentified coinage | BAT | Unk. | Undetermined      | DOC -      | 76   | 1,74g |
|   |                      |     |      |                   |            | 1619 |       |

## 25. Oktisi

The hoard is allegedly discovered in the village of Oktisi, near the Ohrid lake (General inventory 833). Judging by its contents, which cover a wide time span, it consists of two separate finds. The hoard included an earring.

| Ruler                      | Nom. | Mint | Issue                       | Reference   | No. of items | Average weight |
|----------------------------|------|------|-----------------------------|-------------|--------------|----------------|
| John II Komnenos           | BAT  | Con  | II coinage var. A           | DOC 10a     | 1            | 3,33g          |
| Manuel I Komnenos          | BAT  | Con  | III coinage I phase var. B  | DOC 12b     | 1            | 3,54g          |
|                            | BAT  | Con  | III coinage II phase var. A | DOC 12d     | 1            | 3,32g          |
|                            | BAT  | Con  | IV coinage var. A(c)        | DOC 13c     | 1            | 3,31g          |
|                            | BAT  | Con  | IV coinage var. C(a)        | DOC 13f     | 2            | 4,13g          |
|                            | BAT  | Con  | IV coinage var. A-D         | DOC 13      | 1            | 4,03g          |
| Isaac II Angelos           | BAT  | Con  | Var. A(b)                   | DOC 3b      | 2            | 3,14g          |
|                            | BAT  | Con  | Var. B(b)                   | DOC 3d      | 2            | 3,10g          |
| Alexios III Angelos        | BAT  | Con  | Var. B(b)                   | DOC 3e      | 1            | 3,39g          |
|                            | BAT  | Con  | Var. D(b)                   | DOC 3i      | 1            | 2,89g          |
| Bulgarian imitation        | BAT  | Unk. | Type A                      | DOC 1       | 7            | 2,55g          |
|                            | BAT  | Unk. | Type B                      | DOC 2       | 5            | 2,37g          |
|                            | BAT  | Unk. | Type C                      | DOC 3       | 7            | 2,76g          |
| Latin imitation            | BAT  | Tes  | Type A                      | DOC 24      | 1            | 2,21g          |
|                            | BAT  | Unk. | Type A small module         | DOC 30      | 4            | 2,41g          |
|                            | BAT  | Unk. | Type D small module         | DOC 33      | 1            | 1,45g          |
| John III Vatatzes          | BAT  | Tes  | Type B                      | DOC 4       | 1            | 1,85g          |
| Theodore Komnenos Doukas   | BAT  | Tes  | Type B                      | DOC 5a      | 1            | 2,96g          |
| Michael II Komnenos Doukas | BAT  | Arta | Type B                      | DOC (3)     | 1            | 2,20g          |
| Ivan II Asen               | BAT  | Ohr  | Unique type                 | DOC 2       | 5            | 2,95g          |
| Michael VIII Palaiologos   | AeT  | Con  | Class 1                     | DOC 46-51   | 1            | 1,89g          |
|                            | AeT  | Con  | Class 25                    | DOC 114-122 | 1            | 2,42g          |
| Andronikos II Palaiologos  | AeT  | Tes  | Class 37                    | DOC 821-824 | 1            | 1,38g          |
|                            |      |      |                             |             | 49           |                |

## BIBLIOGRAPHY

### Bendžarević 2003

T. Bendžarević, Četiri ostave bilon aspron traheja iz XII i početka XIII veka, iz Narodnog muzeja u Beogradu, *Numizmatičar* 22-23 1999-2000 (2003), 141-182.

### Berclay 1991

C.P. Berclay, *British Museum Parcel*, *Numismatic Chronicle* 151 (1991), 217-222.

### Crnobrnja N. 1986

N. Crnobrnja, Ostava vizantijskog novca iz Podgorca, SR Srbija, *Numizmatičar* 9 (1986), 60-64.

### Crnobrnja N. 1993

N. Crnobrnja, The Hoard of Byzantine Bronze Scyphates from Zgrade near Zaječar, *Starinar* XLII, 1991 (1993), 161-163.

### Čarnojević-Mandić 1983

Lj. Čarnojević-Mandić, Nalazi vizantijskih skifata s kraja XI do prvih decenija XIII veka, s teritorije SR Srbije i Sr Makedonije, Beograd 1983, (Neobjavljena magistarska teza).

### Dinić 1958

M. Dinić, Braničevo u srednjem veku, Požarevac 1958.

## DOC

A. R. Bellinger, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Anastasius to Maurice*, 491-602, Vol. 1, Washington D.C. 1966; P. Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Leo III to Nicephorus III*, 717-1081, Vol. 3.1-2, Washington D.C. 1973; M. Hendy, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Alexius I to Michael VIII*, 1081-1261, Vol. 4.1-2, Washington D.C. 1999; P. Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Michael VIII to Constantine XI*, 1258-1453, Vol. 5.1-2, Washington D.C. 1999

### Gaj-Popović 1973

D. Gaj-Popović, Dve ostave bronzanog vizantijskog novca VI veka iz numizmatičke zbirke Narodnog muzeja u Beogradu, *Zbornik Narodnog muzeja u Beogradu* 7 (1973), 25-37.

### Gaj-Popović 1980

D. Gaj-Popović, Les trésors de monnaies concaves byzantines en cuire de la collection du Musée National de Beograd, *Actes du 9ème Congrès International de Numismatique*, Berne, 1980, 859-872.

**Gaj-Popović 1984**

D. Gaj-Popović, Trois trésors de monnaies de bronze protobyzantins du Musée nationale de Belgrade, Numizmatičar 7 (1984), 18-30.

**Hendy 1969**

M. F. Hendy, Coinage and Money in the Byzantine Empire 1081-1261, Washington D.C. 1969.

**Ivanišević 1988**

V. Ivanišević, Vizantijski novac (491-1092) iz zbirke Narodnog muzeja u Požarevcu, Numizmatičar 11 (1988), 87-104.

**Ivanišević, Radić 1997**

V. Ivanišević, V. Radić, Četiri ostave vizantijskog novca iz zbirke Narodnog muzeja u Beogradu, Numizmatičar 20 (1997), 131-146.

**Krstić 1998**

S. Krstić, Ostava vizantijskih skifata iz Mirilovca kod Paraćina, Numizmatičar 21 (1998), 117-125.

**Marić 1956**

R. Marić, Ostave starog novca u Numizmatičkoj zbirci Narodnog muzeja u Beogradu, Saopštenja I (1956), 179-181.

**Metcalf 1965**

D. M. Metcalf, Coinage in the Balkans 820-1355, Thessaloniki 1965.

**Nedvidek 1993**

D. Nedvidek, Deo ostave vizantijskog novca iz Đurđeva, Rad Vojvodanskih muzeja 35 (1993), 87-94.

**Nedvidek 2002**

D. Nedvidek, Ostava vizantijskog čankastog novca iz okoline Čortanovaca, Glasnik Srpskog arheološkog društva 18 (2002), 231-242.

**Radić 1994**

V. Radić, Nalaz srebrnog novca careva Iraklija i Konstansa II iz zbirke Narodnog muzeja u Beogradu, Numizmatičar 17 (1994), 75-84.

**Radić 2005**

V. Radić, Numizmatičke zbirke Beogradskog univerziteta - Vajfert, Kovačević, Ferari, u: Dobrotvori beogradskom univerzitetu, ed. M. Šuput i T. Bošnjak, Beograd 2005, 95-105.

**Radić, Ivanišević 2006**

V. Radić, V. Ivanišević, Vizantijski novac iz Narodnog muzeja u Beogradu, Beograd 2006.

Rašković 1998

D. Rašković, Pojedinačni nalazi rimskog i vizantijskog novca Narodnog muzeja Kruševac, Numizmatičar 21 (1998), 63-116.

Thompson 1954

M. Thompson, The Athenian Agora, Vol. II, Coins, Princeton 1954

Touratsoglou 1973

J. Touratsoglou, Unpublished Byzantine hoards of billon trachea from Greek Macedonia and Thrace, Balkan Studies 14 (1973), 131-166.



OSTAVE VIZANTIJSKOG NOVCA 12. I 13. VEKA  
U NARODNOM MUZEJU U BEOGRADU

*Rezime*

Na prostoru centralnog Balkana pohranjeno je preko 30 ostava vizantijskog novca iz perioda 12. i 13. veka. Najveći broj čuva se u numizmatičkoj kolekciji Narodnog muzeja u Beogradu. Njihova obrada i publikovanje, ovom prilikom su ispravili ranije pogrešne interpretacije pojedinih emisija koje su u izvesnoj meri dale pogrešnu ineterpretaciju sastava nalaza, važnog za tumačenje optičaja vizantijskog novca na prostoru centralnog Balkana.

Po sastavu isključivo bilon traheji, 24 ostave, sa preko 9000 primeraka, pokrivaju širok hronološki raspon, od najstarije, koja se završava emisijom cara Aleksija I Komnina (1081-1118), do poslednje u pregledu, koju čine dve odvojene grupe novca, latinske imitacije, odnosno kovanja Andronika II Paleologa (1282-1328).

Pojedini primerci u nalazima, posebno su istaknuti kao nove vrste ili novi varijeteti već poznatih emisija, zanimljivi restruk novca preko ranijih kovanja ili retki primeri obeleženi grafitima.



1



2



3



4



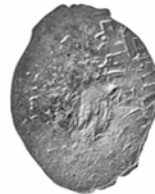
5



6



7



8





9



10



11



12



13



14



15



16



Драган ЗАЈИЋ

## ВУК БРАНКОВИЋ – ДВЕ НОВЕ ВРСТЕ НОВЦА

**Апстракт:** У налазима из Липљана и Бована откривене су две нове врсте новца Вука Бранковића. Обе припадају монетарном типу са представом вишередног натписа на аверсу и шлема на реверсу. Њихова реткост указује на краatak период ковања које се може датовати у крај 1371, до смрти цара Уроша.

**Кључне речи:** Србија, средњи век, новац, Вук Бранковић.

Откривене оставе и појединачни примерци српског средњовековног новца докази су постојања и развоја новчарства на нашем тлу. Један од важних сегмената за његово проучавање представљају монетарни типови и њихове варијанте, бројно заступљени у налазима и објављени у нумизматичкој литератури. Да њихов број није коначан, пример пружа појава две нове врсте новца Вука Бранковића.

Прва (слика 1) се односи на новац који је припадао остави Липљан.<sup>1</sup> Његово аверсно поље испуњава натпис у четири реда **БЉ(А)ГОВ(Е)РНИ ВЛКЊ** који се чита одоздо на горе, док је на реверсу грб Немањића - шлем са челенком, уоквирен легендом - десно **ВЛКЊ**, лево **В ЈА К** иза које је застава са четири траке (тежина 0.85 гр; пречник 16,5 мм).

У поређењу са врстама новца Вука Бранковића заступљених у остави Чука,<sup>2</sup> на којима се код једне, у реверсној представи поред грба јавља име Вук,<sup>3</sup> а на другој Јаков,<sup>4</sup> примерак из оставе Липљан, обе наведене врсте сједињује у себи.

- 
- 1 Р. Божиновић, Велика остава новца кнеза Лазара и његових савременика, Нумизматичар 20, 1997(1998); Д. Зајић, Нова врста новца Ђурђа Балшића, Нумизматичар 24/25 2001- 2002 (2006); примерак је откупио аутор 2005. године.
  - 2 С. Димитријевић, Нова серија нових врста српског средњовековног новца, Старинар XVII, Београд, с. 87.
  - 3 Атрибуција новца рађена према: В. Иванишевић, Новчарство средњовековне Србије, Београд 2001, 31.2.
  - 4 Исто, 33.1.

У његовој анализи посебно је занимљива реверсна легенда В ЈА К исписана у лигатури, која би могла да представља ознаку ковнице и да се доведе у везу са именом њеног закупца и надзорника, Јакова Сокорчевића.



Слика 1

Следећи примерак нове врсте новца Вука Бранковића (слика 2) у пољу аверса има четворедни натпис **ВЛКЪ БРАНЪКОВИ** а на реверсу представу грба Немањића кога лево и десно уоквирује легенда **ВЛКЪ**. Новац представља појединачни налаз пронађен на средњовеком граду и тргу Болван – сада Бован<sup>5</sup> (тежина 0,63. гр; пречник 15 мм).



Слика 2

5 Остава није публикована. Примерак је откупио аутор 2007. године.



Заротирана, непрецизно исписана и изостављена слова на примерку из Бована, доказ су неукости и невештине резача калупа. Њихова анализа у поређењу са примерком новца из оставе Липљан (слика 3) упућују на претпоставку да је натписе исписала рука истог резача калупа. Како су на новцу из Бована исправљене неке грешке, то ковање би се могло сматрати млађим. Његова мања тежина, иако се ради о једном примерку, такође указује да ова емисија следи остале врсте у редовима. Њихова реткост указује на веома кратко време ковања чији престанак је условљен смрћу цара Уроша.

## VUK BRANKOVIĆ – TWO NEW KINDS OF COINS

### *Summary*

The hoards with numerous Serbian medieval coins found in Lipljan, gave new kind of money of Vuk Branković (Image 1), with multiline insignia on the averse and an image of plumed helmet and legends on the left and the right on the reverse. Legend *B JAK*, written in ligature is especially interesting and it might be a mark of the mint that could be connected to the name of its leaseholder and superintendent.

New kind of money of Vuk Branković (Image 2) unique folding, with *ВЛК БРАНКОВИ* written on averse and with an image of plumed helmet and with legends on the left and the right on the reverse, has been found in medieval town Bovan.

Both pieces have been timely close to other multiline kinds of money with helmet whose minting could be dated at the end of 1371 until death of Tsar Uroš.

Слободанка СТОЈАКОВИЋ

## ПРИВРЕДА, НОВАЦ И ЦЕНЕ У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ

Апстракт: Економски развој српске средњовековне државе остварен је захваљујући богатству сребрне руде српских рудника, чија експлоатација је подстакла прво настанак насеља уз руднике, а касније космополитских градова. Концентрацијом радне снаге они временом постају значајни привредни центри, привлачни за домаће становништво, али и странце, пре свих Дубровчане, рударске предузетнике и трговце. Преко њих се у највећој мери остварује увоз различитих производа за локално становништво, као и извоз различите робе из Србије чији путеви воде ка унутрашњости Балкана, а преко приморских градова ка Италији. Континуирана трговинска размена омогућила је растућу улогу новца у привредном животу, о чему сведочи развој новчаног система у српским и околним земљама. Историјски извори пружају податке о ценама основних врста роба, као и о висини појединих дажбина. Некада су они бројни, као у случају главног српског извозног артикла, сребра, занатских услуга или закупа, као и појединих државних прихода. Слично је и са ценама некретнина, пореза, такса и глоба. Имајући у виду период од преко два века подаци о ценама стоке, сточних производа, житарица, вина, соли, уља, финих прехранбених артикала, текстила и оружја, као и платама лекара, државних службеника, послуге, најамника, пастира, углавном су недовољни.

Кључне речи: средњовековна Србија, привреда, новац, цене

Када је реч о економији средњовековних балканских држава многи виде пред собом стереотип тамних, недокучивих времена, у којима владају ратови, примитивизам, незнање, привредна неразвијеност, затвореност, као и инфериорност у односу на остале европске државе тога доба.<sup>1</sup> Иако за западни део Балкана недостају историјски извори који би ово раздобље, посебно у раном средњем веку, боље осветлили, архиве неких приморских градова нам дају довољно података за реконструкцију опште слике његовог

1 Б. Стојановић указује на стереотип везан за тумачење балканског привредног искуства, који постоји код многих професионалних економиста, и не само код њих, што је, како каже, последица елементарног непознавања ствари, В. Stojanović, Јуће, прекјуће i nekada davno, Danas 1- 3; 26/27. avg. 2000.



привредног развоја. Балканска популација раног средњег века, саздана од придошлих словенских земљорадника и староседелаца сточара<sup>2</sup>, доспела је на свом развојном путу у касном средњем веку до развијене привреде, јаке робне и новчане производње, великог трговинског промета, као и сложених облика привређивања. Раздобље до XIII века је веома оскудно у изворима. Из последњих деценија XII и првих година XIII века постоје документи о трговини приморских градова са италијанским градовима и унутрашњошћу Балкана. Ради се о уговорима Дубровника са неким италијанским градовима, Босном и Србијом из 1148. и 1221. године.<sup>3</sup> Приморска места су захваљујући, пре свега, свом геостратешком положају још у раном средњем веку успела да превазиђу затвореност коју карактерише природна привреда. Између свих приморских места, која су у старту имала скоро једнаке изгледе за освајање позиције код држава у унутрашњости Балкана, истакао се Дубровник и његови трговци, који ће, захваљујући још првим Немањићима, у тадашњој држави Рашкој наћи погодно тле за паралелно деловање на два колосека: као рударски предузетници са низом припадајућих делатности, и као трговци за снабдевање локалног становништва увозном робом. Приморски градови који су успоставили трговачке везе са италијанским градовима и балканским залеђем имали су улогу посредника између унутрашњости Балкана са осталим медитеранским градовима. Роба која је извозена ка Приморју била је више сточарског карактера: сир, суво месо, коже, крзна, восак и мед, па се да закључити да су сточарски производи били тражена извозна роба.

Током XIII века долази до потискивања Византије и јачања и истицања нових држава, као што су Угарска са Хрватском, Босна, Србија и Бугарска. Њихови владари се труде да што више ојачају привреду тако што одобравају колонизацију странаца, додељују привилегије рударима и трговцима, уз гаранцију безбедности на путевима. Дубровник који се између осталих приморских градова веома рано истакао предузимљивошћу својих трговаца и грађана, није био под влашћу српских владара, али су му ови уговорима обезбеђивали све привилегије и слободе кретања и пословања, какве су имали и српски поданици.<sup>4</sup>

Период XIV и XV века пружа много више података у погледу развоја трговине међу популацијом Балкана. Континуирана трговинска размена је била знак постојања вишкова производње. Уз олакшане услове рада долази до јачања робноновчане привреде. Назнаке робне производње у касном средњем веку видљиве су из издиференциране поделе рада, сложених облика организовања

2 С. Ђирковић, *Природна привреда и тржишна производња између XIII и XV столећа, Рабојници, Војници, Духовници*, Београд 1997, 37- 46.

3 С. Ђирковић, *Исто*.

4 С. Ђирковић, *Исто*.

трговинских друштава и предузетника, као и новчаних и кредитних операција које су прилично узеле маха. Робна производња је изразито била заступљена у приморским областима, затим у рударским центрима и њиховој околини, као што су Ново Брдо, копаонички ареал, део Босне и средње Подриње. О јачању робне производње сведочи и пораст градских насеља која се формирају око рудника. У њима се обављају трговински промет и различите занатске делатности намењене било тржишту, било области рударства. Из података за XV век види се да су у доба Српске деспотовине постојали веома сложени облици пословања у области рударства, и односи који су могући једино у развијеној новчаној привреди. Овде се конкретно ради о предузетништву у рударству и већ добро уходаном кредитирању грађана. Дубровачки трговци су наступали удружено (*Societas*), при чему су обезбеђивали финансијска средства за инвестиције, ангажовали и плаћали радну снагу на терену, набављали рударску опрему, предузимали градњу топионица, куповали права на окна, преузимали наплату урбуре, итд., све у циљу извоза у Дубровник и италијанске градове, посебно у Венецију. Осим тога, они су у првој половини XV века у Србији спровели читав систем кредитирања грађана, па и сеоских подручја.<sup>5</sup>

Захваљујући интензивирању експлоатацији рудника сребра Србија је у овом раздобљу успела да надокнади слабости економског развоја претходног периода. Ту је највећу улогу имало Ново Брдо које је са својом високом производњом омогућило Деспотовини *да одржава материјални ниво своје класе далеко изнад нивоа који би иначе одредила оштрија развијености робно-новчане привреде у Србији*.<sup>6</sup> Дубровачки трговци су у почетку, уз све своје привилегије, користили слабу развијеност српске робне производње, па када је почетком XV века дошло до српског привредног успона и појаве домаћег грађанског и трговачког staleжа, деспот Стефан је био принуђен да, ради заштите њихових интереса, доноси по Дубровчане непопуларне мере.

Економија Србије се развијала у тесној спрези са економијом Дубровника; зато је немогуће о њој говорити ван тог контекста. Сама вековна присутност дубровачких трговаца, разних стручњака и осталог живља на тлу српских земаља говори о везама које су мање или више биле успешне, и односима између дубровачке владе и српских владара - каткад добрим, каткад лошим. Република је својим умећем искористила српски рударски потенцијал, свакако ради личног профита, при чему је исто тако велики профит улазио и у личну (државну) благајну српског владара.<sup>7</sup>

У XIV веку почиње главна колонизација Дубровчана у српским рударским центрима. Они закупују царине у рудничким центрима са читавим низом

5 С. Ђирковић, *Ист*о.

6 В. Винавер, Проблеми производње сребра у средњовековној Србији, *Ист*ориски записи 3, Титоград 1960, 481-512.

7 В. Винавер, *Ист*о.

припадајућих делатности, почев од наплате урбуре и разних дажбина, до прераде руде и организовања рада у ковницама. Највећа колонија Дубровчана је основана у Новом Брду, најуспешнијем и најберићетнијем привредном центру Србије. Дубровачка колонија у Новом Брду је била бројна, имала је своје конзуле и властито правосуђе. Било је две врсте дубровачких становника: привремено настањени или „гости“ и стално настањени или „баштиници“. Ови задњи су се морали придржавати градских правила, као нпр., учествовање у чувању и одбрани града, које је прописао кнез Лазар.

Успешно ширење рударске производње у XV веку снажно је подстакло српску привреду. Ова привредна грана је још средином XIII века, у доба колонизације Саса, који су више векова након римског периода поново покренули рударство на територији Србије и Босне, била препуштена слободном предузетништву. Саси су у свим областима били привилеговани; руда, одн. метали, слободно су извожени посредством Дубровника у све европске земље. Савременим језиком речено, рударска производња је већ тада била тржишно оријентисана. Успешни развој српског рударства је трајао све до половине XV века, када из многих разлога проузрокованих турским освајањима почиње да стагнира и опада. На зачетку развоја рударске производње у Србији средином XIII века помињу се два рудника; почетком XIV века пет, затим седам, да би крајем XIV и почетком XV века у Србији било око тридесет рударских копова, у којима су се производили глама, сребро, бакар и олово.<sup>8</sup> Српски и босански рудници су нарочито у другој половини XIV и првој половини XV века, у време несташице сребра у Европи, били стимулирани за максималну експлоатацију рудника. Потражња за сребром је, посебно крајем XIV века, порасла, а српске производне могућности су још биле ограничене. Долази до повезивања са Дубровчанима који у Србији наступају као предузетници и трговци. Радили су оне предузетничке послове које им је рударско право дозвољавало. Већином наступају удружени, постају власници делова рудника, финансирају радове и учествују у добити; уговарају са владарем закуп царине, наплату урбуре и све пратеће активности. Насеља образована око рудника прерасла су, концентрацијом радне снаге, у велике привредне центре. Тако је настала потреба за поделом рада и специјализацијом занимања. Ту су били рудари, топионичари, хутмани, валтурци, трајбари,<sup>9</sup> златари, разни профили рударских занимања, снабдевачи, занатлије. Најјачи рударски и привредни центри тога доба у Србији били су Ново Брдо, Трепча, Рудник, Сребрница у Босни, Приштина, Вучитрн. Потрошачки центри привлаче све више страних трговаца. Повећава се број становништва, како страног тако и домаћег. Ново Брдо је било прави космополитски град. Већ

8 С. Ђирковић, *Натурална привреда...Рабојници, Духовници, Војници*, Београд 1997, 37- 46.

9 хутман = представник рударске дружине; валтурци = људи који купују истучену и опрану руду и топе је у колима; трајбар = радник на машини у рату.

крајем XIV века јавља се са успехом и домаћа трговачка конкуренција, ради чије заштите је деспот Стефан био принуђен да доноси, по Дубровчане, непопуларне протекционистичке мере.

У овом контексту вредна је помена трговачка књига Дубровчанина Михајла Лукаревића из тридесетих година XV века. У истој налазимо све српска имена, што сведочи да је рударство тога периода било искључиво у рукама домаћих људи. Анализа дугова Лукаревићевих дужника показује да је у Новом Брду тада циркулисао турски новац паралелно са српским. Постојала је извесна разлика у вредности ове две монете. Динар је био нешто слабији у односу на аспру. Један дукат је вредео тада 42 динара или 35 аспри. Обрачун се вршио у литрама, унчама и аксађама.<sup>10</sup> Да је аспра у то време била боља од динара, и стога веома омиљена у новчаним трансакцијама, видљиво је из полога деспота Ђурђа Бранковића у Дубровнику 1441. године. Он је те године оставио „тисућу тисућ“ аспри (један милион), „које потегосе 3.533 литре, 2 унче и 3 аксађе“. У то време 1 аспра је тежила 1,15 грам.<sup>11</sup> Знатне пологе у аспрама је давао и војвода Сандаљ Хранић (1407, 1411, 1413. године).<sup>12</sup>

Велики број српских имена налази се на списку дужника дубровачког трговца у Новом Брду Гостише Братослалића. На списку дужника се нашао и деспот Стефан – *miser despot Stephano* – са дугом од 7 литара и 6 унци сребра (*libre VII, onze VI, saz 0*), затим Деспотов ризничар Вукашин (*Vochassin, risnicar*) са дугом од 10 литара сребра; ту се помиње и Грк Калојан, потоњи Деспотов цариник, којем тестатор дугује 2 литре, 2 унче и 3 аксађе сребра.<sup>13</sup>

Велика задуженост становништва тог времена може се видети из докумената о рударским градовима.<sup>14</sup> У средњем веку, као и данас, постојало је задуживање потрошача, како грађана тако и сељака. Извоз сребра из Србије и Босне био је везан увозом луксузне робе из Италије, а касније и Дубровника. Дубровчани који су давали кредите за продату робу под веома ригорозним условима, звали су се каматници, и то је представљало посебно занимање. Задуженост домаћег становништва у првој половини XV века све је више расла; многи нису били у стању да ове дугове враћају због високих камата. Дошло је до веома напете ситуације између кредитора и дужника. За владавине деспота Ђурђа Бранковића долазило је више пута до несугласица са дубровачким трговцима - каматницима - из Новог Брда, посебно у вези са наплатом дугова. Задужени грађани су намеравали да се обрате деспоту са молбом, како би

10 М. Динић, Из дубровачких архива, књ. I, с. 1-2, *Зборник за језик и књижевност српској народа, III одељење, књ. XVII*, Београд 1957.

11 Љ. Стојановић, Старе српске повеље и писма I/1, Београд - Сремски Карловци 1929, 348; М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни II*, Београд 1961, 80.

12 М. Динић, *Исјо*, 79 - 80.

13 *Test. Notariae* 9, fol. 173 - 175; М. Динић, *Исјо*, 88.

14 С. Ђирковић, *Исјо*, 43.

он код дубровачких трговаца издејствовао, савременим термином речено, мораторијум на дугове. Дубровачка влада се веома узнемирила због тако крупног захтева Новобрђана (*far tal enorma dimanda*), па је трговцима наложила да у вези са тим пошаљу деспоту своју делегацију.

Деспот је од трговаца, најпре, тражио хуманије поступање са дужницима - опоменуо их је да нечовечно поступају са њима, тако што их везују (хапсе) и воде кроз град где има највише света<sup>15</sup>; да се дужници не смеју затварати; да се њихови поседи могу продавати или задужити тек после једне године. Од дужника којима је плата једини приход треба да се узима само *трећи динар*<sup>16</sup>, тј. трећина зараде. Као друго, деспот Ђурђе је, као раније и деспот Стефан, оспорио право Дубровчана да се по питању дугова мора поклањати вера њиховој заклетви. Упркос жалби дубровачке владе, порука Ђурђева је била да се мора поступати по уредби која је важила за Смедерево, тј. да се за пороту одреди половина Дубровчана и половина Срба; да се од оних који живе само од плате узима трећи динар; да они који имају имања не могу бити хапшени, нити њихова имања продавана пре рока од годину дана; да о свим споровима треба да одлучује мешовита а не само дубровачка порота, као што је то била пракса.<sup>17</sup> Дубровчанима је, упркос Ђурђевој наредби, пошло за руком да поврате стари начин наплате дугова, што није дуго потрајало. Почетком 1435. године Ђурђе Бранковић је установио пороту, под изговором да се са дужницима и даље рђаво поступа. Ускоро је уследило деспотово наређење да се дугови имају исплаћивати новим динарима - *monete nove* – и то тако што ће се десет динара примати за 16 динара дуга. Одговор Дубровчана на ову меру замене новца био је следећи: да су они уверени да је његово господство деспот Ђурђе донео такву одлуку желећи, због своје части и доброг гласа, да новац буде добар; али, да десет динара вреди сада 16 старих проузрокује велику штету трговцима, јер за 10 динара не могу имати ни купити оно што су раније куповали за 16; и у ранија времена, када се вршила замена новца, господари су давали само динар за динар. Ђурђе је, најзад, пристао да порота у Новом Брду функционише као и раније и да се дугови могу наплаћивати од имања. О курсу нових динара нема даљих помена, па се не зна да ли је ова мера повучена.<sup>18</sup> Након обнављања Деспотовине (1444) дошло је 1455. године до преговора са Дубровачком владом о обнови трговачких уговора. Том приликом деспот је издао нову повељу, из које се види да су Дубровчани, ипак, успели да одрже старе услове за наплату дугова.<sup>19</sup>

15 *Cons. Rogatorum*, 5, fol. 95; 11.VII.1432; М. Динић, *Исџо*, 66.

16 *Cons. Rog.*, 5, fol. 1; 1.VII.1433; *Lett. di Lev.* 11, fol. 152, 2.VII.1433; М. Динић, *Исџо*, 66.

17 *Lett. di Lev.* 11 fol. 159, 25.VIII.1433; М. Динић, *Исџо*, 66.

18 *Исџо*, fol. 251, 8.VII.1435; М. Динић, *Исџо*, 67.

19 М. Динић, *Исџо*, 67; Љ. Стојановић, *Исџо*, 15.

\*\*\*

Велике промене на подручју привреде и рударства утицале су и на развој новчаног система. До појаве српског новца средином XIII века, у раздобљу које се поклапа са почецима рударства у Србији (Брсково), у српским земљама су били у оптицају сребрни новци различитог страног порекла. Почечи ковања српског новца падају у време краткотрајне владавине краља Радослава (1227-1234) који је ковао, данас веома раритетне, сребрне и бакарне трахеје по угледу на византијски новац. По питању ковања српског сребрног динара мишљења су данас, као и раније, подељена. Сматра се да су прве емисије започеле средином или почетком друге половине XIII века; да ли у доба краља Уроша I, „мирским“ именом Драгослава, или пак његовог старијег сина Стефана Драгутина? У вези са тим указујемо на два позната, али очито пренебрегнута документа. Први помен српског брсковог динара - *denari grossi de Brescua* - потиче из 1277. године<sup>20</sup>, из дубровачке *Liber statutorum doane Ragusii*, поводом неке позајмице од 25 солида одн. перпера. Ради се о томе да је цела ова трансакција позајмице отпочела најкасније 1275. године, на основу чега се може претпоставити да је српски новац постојао и пре јула 1276.<sup>21</sup> године.

Још један поуздани податак из наших средњовековних аката говори о постојању српског динара у доба владавине краља Уроша I. Краљ је између 1254. и 1264. године издао повељу манастиру Св.Петра и Павла на Лиму, уз благослов и потврду тадашњег архиепископа Арсенија. Овом повељом краљ Стефан Урош I *обнавља хрисовуљу своја оца, којом су њошврђени дарови сѣрица му, кнеза Мирослава манастѣиру Св. Пеѣтра на Лиму*. Између осталог, у члану XXIX ове повеље помињу се 2 динара као накнада (такса) свештенику, одн. цркви, за сведочење пред било којим судом: **И се веждѣк. Да кетѣ послоуѣхъ чловекоу црѣквеномоу въ вакоом соудѣ .В. динара.**<sup>22</sup>

Ова два податка би могла послужити као основ истраживања правог термина почетка ковања српског сребрног новца. У недостатку кључних доказа за сада све остаје у домену претпоставки.

\*\*\*

Крајем XIV и почетком XV века економски развој у Србији је знатно убрзан. Развојем градских насеља стварају се потрошачки центри, чиме је била стимулисана трговинска размена и промет новца. На тржиште је стизало све

20 *Debita notariae I, fol 61* od 3.jula 1281; Г. Чremoшник, Историски споменици дубровачког архива, сер. трећа, св.1, Канц. и нот. списи 1278-1301, *Зборник за ист., језик и књиж. срп. народа, 3.одељење, сѣо-меници средњеје века*, Београд 1932.

21 G. Čremošnik, Prilozi dubrovačkoj i srpskoj numizmatici, *SLAVA, Časopis pro slavenskoj filologij, Ročnik VII, Šešit 3*, Prag 1928, 571- 572; *HAD - Debita notariae I, fol.61 od 3.jula 1281.*

22 С. Новаковић, *Истѣо*, 593-597.

више роба које су плаћане готовим новцем. Готовином су плаћане разне глобе и таксе, рудари, најамници, дворски чиновници. Развој новчаног система у српским и околним земљама сведочи о растућој улози новца у привредном животу. Управо у касном средњем веку дошло је до развоја свих стандардних функција новца које су остале до данас, свакако уз примену савремених технологија плаћања.<sup>23</sup>

Подсетимо се да је платежно средство Словена било платно, стока и мерено сребро. У раздобљу између IX и XI века Срби су као платежно средство користили стоку. У држави Немањића функцију прометног средства имали су стока, мерено сребро и ковани новац (сребрни динар), а функцију замишљене, фиктивне обрачунске јединице имала је перпера. Појам перпере као фиктивне рачунске јединице, првобитно засноване на византијском златном новцу, прихваћен је у Српској држави од Млечана већ почетком XIII века, док српски новац још није био емитован.<sup>24</sup>

Када је половином XIII века у држави Немањића отпочело ковање сребрних динара, перпера је као фиктивна обрачунска јединица од 12 динара преузета од Дубровчана, и као таква се јавља у српским писаним споменицима редовно од доба краља Милутина. Ни у државној благајни, ни у промету није се рачунало у сребрним динарима, већ само у перперама, при чему је перпера износила 12 динара. У Законику цара Душана перперу налазимо у 17 чланова (висина глобе за разне преступе, висина основног царског пореза соћа, висина такси за примопредају поклона). Динар је имао функцију мере вредности само у случајевима где се радило о сумама мањим од перпере, одн. мањим од 12 динара. Тако, нпр., у члану 108 *Законика* приставу је требало платити издаву (таксу) за пренос разних царских поклона и то: 3 перпере за земљу, 3 перпере за млин, 1 перперу за коња, 6 динара за кобилу, 4 динара за говедо, 2 динара за брава.<sup>25</sup> За *послоуџ* (саслушање) судског сведока помиње се такса цркви од 4 динара, а за *роуќкѹ* (узимање тужбе у поступак) 6 динара.<sup>26</sup> Као што видимо, такса за цркву је од половине XIII века до половине XIV века, у време цара Душана, двоструко порасла.<sup>27</sup>

Из средњовековних писаних споменика ранијег периода видљиво је да се размена одвијала највећим делом посредством примитивног робног новца. На пример, у Жичкој повељи Стефана Првовенчаног издатој око 1220. године, казне су изражене у коњима и воловима, да би касније, у повељама краља Милутина за манастире Грачаницу и Бањску, казне биле изражене у новцу, чак и за сељаке,

23 Д. Њаговић, *Добри и зли динари*, Београд 1998, 17.

24 Перпера = 12 динара, била је адекватна солиду, млетачкој обрачунској јединици.

25 Д. Њаговић, *Исто*, 44-45.

26 Члан XX повеље краља Милутина манастиру Грачанице из 1321. године.

27 Видети повељу краља Уроша I манастиру Св. Петра и Павла на Лиму из 1254 - 1264, где за послоуџ (сведочење) пред било којим судом цркви припада такса од 2 динара; С. Новаковић, *Зак. Споменици...* 593-59.

што истовремено указује на то да је монетаризација привреде захватила и ниже слојеве друштва.<sup>28</sup> Пример истовременог коришћења примитивног и кованог новца видимо и из повеље краља Стефана Уроша III Дечанског. Краљ оснива манастир Дечане и даје му повластице. Члан LI повеље гласи: *Краљевство ми ослободи и ошкуйи моје цркве ѿојове у ейискоја хвосѿанској Николе за 400 оваца са јаѿањцима и за 500 ѿерѿера.*<sup>29</sup>

Иако је производња кованог новца половином XIV века знатно порасла, трампа је остала и даље „на снази.“ На пример, два члана Душановог законика наводе казну у воловима.<sup>30</sup>

Мерено сребро је било једини облик примитивног новца који се од владавине цара Уроша до пропасти Српске државе (1355-1459) користио упоредо са кованим динаром. О осталим видовима плаћања примитивним новцем има доста доказа у писаним споменицима пре и за време владавине цара Душана и примене његовог Законика. Један од примера плаћања мереним сребром представља *Призренска ѿаѿија*, сачињена између 1346. и 1366. године. У тапији пише да Доброслава продаје брату Ману Драганчину двор, тј. имање у Призрену по цени од 8 литара сребра - *цена би двора ѿоја осам литѿ сребра.*<sup>31</sup>

У вези са поменом примитивног новца указујемо на један интересантан детаљ из нашег средњовековног фреско - сликарства. Краљ Милутин је за осликавање манастира Старо Нагоричино 1317/18. ангажовао солунске мајсторе Михајла и Евтихија који су своје богато искуство у духу касновизантијског класицизма пренели на фреске, па тим више зачуђује да су у циклусу фресака Јудиног издајства, уместо 30 сребрњака, сликари приказали **сребрне гривне (алке)**, већих и мањих димензија. Мотив гривни налази се и на фрескама циклуса Христових страдања у сцени „Јуда враћа свештеницима сребрњаке“ у манастиру Дечани, задужбини краља Стефана Уроша Дечанског из 1330. године.<sup>32</sup> Јасно је да се у оба ова случаја ради о веома оригиналној, јединственој интерпретацији примитивног новца. Овај мотив гривни унет је у фреско - композиције под утицајем локалног словенског становништва које је плаћања вршило примитивним новцем - мереним сребром у облику гривни, што је у то време било уобичајено. Гривне приказане на фрескама представљају истовремено и облик примитивног новца, и тежинску меру.<sup>33</sup> Поменуће фреске потврђују употребу накита у функцији новца.

28 В. Иванишевић, Новац као огледало приватног живота, у: С. Марјановић - Душанић и Д. Поповић, *Приватни живот у српским земљама средњега века*, Београд, 2004, 282.

29 С. Новаковић, *Законски споменици...*, 512.

30 С. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског 1349 и 1354*, Београд 1898, чл. 56, 76.

31 Препис ове тапије пронађен је у Призрену 1870. год., а објављен у Гласнику српске краљевске академије број XXXV, 1872; Д. Ђатовић, *Истио*, 29.

32 А. Frolov, *L'argent de parure dans des fresques serbes du moyen age*, *Revue des etudes byzantines XXIV Melanges Venance Grumel I*, Paris 1966, 292-307.

33 О појму гривне који се везује за традицију источних Словена видети: М. Влајинац, *Речник наших старих мера у ѿоку векова*, САНУ, Београд 1961, 1964, 1968 и 1974; S. Stojaković, *Srebrne grivne na freskama kao jedinstvena interpretacija novčane nagrade za Judinu izdaju*, *DINAR br.15*, Београд 2000, 11-13.



\*\*\*

Током свог постојања српски средњовековни динар је имао сталну тенденцију опадања. Од првобитне теоријске тежине од 2,178 г тежина српског динара је у доба Деспотовине варијала између 0,39 - 1,20 - 1,00 г. Узроци опадања динара су били разни, а на то је највише утицала све већа потражња за сребрним новцем и потреба за прилагођавањем системима околних држава.<sup>34</sup>

Српски динар је, у глобалу, доживео три нама познате реформе. Цар Душан је око 1348. године предузео стабилизовање националне валуте. Тада су стари динари из доба краљевства, као и неки старији царски динари, чија је тежина варијала између 2,12 и 0,96 г, прекивани у царски новац просечне тежине 1,5 г.<sup>35</sup> Законом из 1354. донетим на сабору у Серу цар је увео свирепе казне за фалсификовање динара. Правно уобличавање српског динара настављено је 1412. у Законику о рудницима деспота Стефана Лазаревића, које није довршено. Деспот Стефан је овим закоником, члановима VII и XIX, покушао, такође, да заштити свој динар, чију тежину је претходно троструко повећао (од 0,40 на 1,20 г). Ова реформа се догодила између 1405. и 1407. године.<sup>36</sup> Трећу реформу динар доживљава за владавине деспота Ђурђа Бранковића, када деспот покушава да стабилизује свој динар на тежину од око 1,1 г, извршивши замену старих за нове динаре. Деспот Ђурђе је поводом случаја утеривања дугова од стране дубровачких трговаца 1435. године издао наредбу да се новим новцем - **monete nove** - имају плаћати дугови, тако што ће се 10 динара нових примати за 16 старих динара дугова, па се ова година може узети као година првих емисија нових Ђурђевих динара.<sup>37</sup>

\*\*\*

До коренитих промена у области привреде, рударства и новчарства долази након турских освајања већег дела Балкана. Османлије су запоселе рудничке и привредне центре, увеле командну привреду<sup>38</sup> и наплаћивале изнуђени данак. Долази до опадања производње у рудницима, што је напоскон довело и до њиховог замирања. Турци су их давали у закуп, а цифре закупа говоре о њиховом срозавању и нерентабилности. Турска власт је забрањивала извоз сребра, који

34 С. Ђирковић, *Натурална привреда...*, 43.

35 С. Димитријевић, *Оставе које садрже српски средњовековни новац из периода до 1371. године, Сјоменик САНУ 122*, Београд 1981, 49-50.

36 М. Динић, *Исјо*, 7- 8: О реформи Деспотовог динара сазнајемо из преписке са Рудником из јуна 1407. гј, о замени старих и нових динара (*sovra el fatto dele monede vecchie e nove* ; *HAD, Lett. di Lev. IV, fol. 121-122*; 29.6.1407; В. Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије*, Београд 2001, с.32; С. Стојаковић, *Десјош Стефан Лазаревић*, Београд 2006, 158.

37 М. Динић, *Исјо*, 67.

38 Тип привреде у којој држава има директну контролу над изворима основних житарица и занатлијских сировина, посебно преко контроле цена; В. Stojanović, *Danas*, 26-27.8.2000, 3.

се до њихових освајања успешно одвијао; прекинута је традиција слободне трговине племенитим металима, сребро се морало продавати ковницама по максимираним ценама. Трговци су изгубили интерес за такве послове, па се трговина вратила на послове са сточарским производима. Оваква привреда је довела до тога да су континентални делови Балкана почели привредно да заостају, јер су се све више удаљавали од мреже новчане привреде. Десило се то да је у последњим деценијама XVI века унутрашњост Балкана постала најнеразвијенији део Европе.<sup>39</sup>

\*\*\*

Иако је период средњег века окарактерисан ратовима, подељеношћу и непријатељством међу суседима, привреда западног Балкана је представљала нераздвојни део европске привреде. Са елементима тржишне привреде, који се уочавају из издиференциране поделе рада, сложених облика предузетништва, оснивања разних друштава и развијености кредитно - монетарне политике, она је била на висини своје епохе, како у погледу произвођачке технике, тако и облика организације.

\*\*\*

## ЦЕНЕ

Као што је поменуто, Срби су у раздобљу између IX и XI века као платежно средство користили стоку, а у држави Немањића функцију платежног средства имали су стока, мерено сребро (као једино примитивно средство плаћања остало све до пропасти средњовековне Српске државе) и ковани новац, одн. фиктивна обрачунска јединица перпера. Како у европским тако и у средњовековним српским земљама новац и новчане трансакције јављају се релативно касно. Привреда и финансије су могле бити постављене на новчану базу тек крајем XIII века, када се развио и ојачао монетарни систем. Процену праве вредности појединих артикала онемогућавају различите монете које су биле у оптицају, како у српским тако и околним земљама, са којима су српски владари имали трговинске односе. Ту су били млетачки дукати, дубровачки, млетачки и которски грошеви, српски динари, турске аспре, при чему је свака од ових валута имала своју обрачунску јединицу (солид - перпера). Осим тога, рачунало се и у либрама, литрама, фунтама злата и сребра. А ни курс новца није био стабилан, мењао се повремено због разних новчаних махинација и

---

39 B. Stojanović, *Истѳо*, 3.

фалсификовања.<sup>40</sup> Иако у средњовековним споменицима има доста помена о ценама, оне у много случајева нису јасно и директно назначене.<sup>41</sup> Покушаћемо да, на основу постојећих средњовековних аката, од којих најважније изворе за цене тога раздобља представљају Законик цара Душана и Законик о рудницима деспота Стефана Лазаревића са Статутом Новог Брда, прикажемо цене за што већи број роба, услуга, такса и глоба. Паралелу са ценама у Дубровнику истог периода омогућује богати архив овога града; посебно за XIV век постоји огроман број докумената о ценама.<sup>42</sup> Пошто је Дубровник био главна извозно-увозна лука за балканско залеђе, одн. Босну и Србију, његове цене се могу не само упоређивати, већ и користити за приближно приказивање цена у залеђу.<sup>43</sup> Из доба успона трговине са залеђем у дубровачком архиву су сачувана многобројна акта која дају сталне цене за око тридесет врста артикала, надница занатлија и плата државних службеника. Највише података је сачувано за житарице (пшеница, јечам, просо), пасуљ, коње, стоку (волови, краве, свиње, козе, овце); затим, за месо, вино, сточне производе (лој, сир), уље, мед, восак, со, грађевински материјал (дрво, камен) итд.<sup>44</sup> Треба нагласити да су цене у Дубровнику XIV века биле изражаване у два валутама: у млетачким грошевима и дубровачким динарима чије је ковање започето крајем XIII или почетком XIV века. Један дубровачки сребрни динар вредео је 30 дубровачких фолара. При већим набавкама рачунало се фиктивном рачунском јединицом перпером (12 дубровачких динара), а у актима се увек наглашавало, ако се радило о млетачким грошевима. Дубровачки динар је на почетку имао тежину око 2 г, која је стално опадала због кварења монета у читавој Европи. Од 1,95 г (1337-1346) тежина дубровачког динара је опала на 1,36 г (1383-1399).<sup>45</sup>

Пре навођења цена за неке артикле треба напоменути да је Србија највише трговала са приморским градовима. Пре свега са Млецима посредством Дубровника који је све до 1358. био под млетачком влашћу, уз широку аутономију. О снажењу трговине са балканским залеђем у XIV веку најбоље говори податак да је вредност извоза робе из Дубровника за Босну у једном моменту (1331.) износила 0,58 тона сребра (12.500 дуката) ; вредност извозне робе у Србију износила је 1332. године 3,72 тоне сребра (80.000 дуката), док је

40 М. Purković, О ценама у средњовековним српским земљама, посебан отисак из XII књиге *Narodne starine*, 32, 260(3); године 1320. краљ Милутин је тражио од Дубровчана да му за Светодимитарски доходак дају „динаре добре“, а не „зле динаре“; Љ. Стојановић, *Старе српске новеље и исиса I-I* Београд - Ср. Карловци 1929, 39.

41 М. Purković, *Истио*, 3.

42 Веома исцрпне податке о кретањима реалних цена и надница у Дубровнику XIV века даје В. Винавер у: Прилози историји племенитих метала, цена и надница (средњовековни Дубровник), *Историјски Гласник* 1- 2, 1960, 51-93.

43 В. Винавер, *Истио*, 87-89.

44 В. Винавер, *Истио*, 53.

45 В. Винавер, *Истио*, 53.

вредност извозне робе из Дубровника 1282. била свега око 0,85 тона сребра.<sup>46</sup> Код дубровачког извоза робе у Србију и Босну радило се већином о луксузној роби (свила, кадифа, хермелин, златарски производи, ретки зачини, стаклени производи и др.). Из Србије су Дубровчани извозили коње, живу стоку, јагњеће и бивоље коже, лој, маст, вуну, сир; крзна вукова, куна, лисица, рисова итд. Важан српски извозни артикал била је и риба, која се извозила са читавог дела Приморја од Бојане до Валоне, затим из бистрих река Србије и Босне. Из Грчке и Албаније је извожен восак у „хлебовима“ и мед. Из шума балканског залеђа извожено је дрво за бродоградњу.<sup>47</sup> Најбољи српски извозни производ било је сребро. Оно се продавало у замену за fine увозне артикле. Током читавог средњег века извоз сребра из Србије и Босне био је слободан, уз повремене краткотрајне забране владара. У почетку је Србија дубровачку луксузну робу могла плаћати сточарским производима, али са порастом потрошње скупе увозне робе плаћање је могло да се врши само сребром, што је имало за последицу масовни извоз племенитих метала.<sup>48</sup> О развоју монетарног система и увозно - извозне активности између Србије и Дубровчана најбољи пример даје допис Дубровчана деспоту Стефану Лазаревићу од 15. јуна 1417. године. Дубровчани објашњавају деспоту да њихову скупоцену робу сада није могуће плаћати кожама, воском и сиром, као што је то било раније, већ сребром, златом и драгим камењем.<sup>49</sup>

\*\*\*

## ЦЕНЕ СРЕБРА

О трговини сребром у другој половини XIII века у дубровачком архиву има мало података. XIV и XV век су много богатији подацима о трговини овим племенитим металом. Трговци су метале из рудника балканског залеђа доносили у комадима у приморске градове. Бакар је доношен у плочама, злато у шипкама, а сребро којим се највише трговало, јавља се у више облика. У актима се помиње fino бело сребро (*argentum finum, blanchum*). По квалитету најбоље је било сребро из српских рудника, на другом месту је било сребро из Сребрнице, а на трећем сребро из босанских рудника.<sup>50</sup> У актима се ређе помиње „плико сребро“ (*argentum plichum*), обично, непречишћено сребро са

46 G. Čremošnik, *Vrednosti dubrovačkog izvoza u Srbiju i Bosnu*, GZM 1929, 58.

47 K. Жиречек, *Истo* II, 1981, 192.

48 A. Соловјев, *Одабрани сјоменици српској љрава*, Београд 1926, 234.

49 Љ. Стојановић, *Истo*, 220.

50 С. Ђирковић, *Производња злата, сребра и бакра у централним областима Балкана до почетка новог века*, *Рабојници, Војници, Духовници*, Београд 1997, 87-90.

мањим процентом злата у односу на гламу. Већином се трговало „гламом“ (argentum de glama) које се добијало у Брскову, Новом Брду и Јањеви, а садржавало је мањи или већи проценат злата, па је, стога, било најцењеније. Рана глама из XIV века садржавала је мање злата (1 - 5%), а касније (око 1435-1450) налажене су богатије жиле, са шестином или четвртином злата, када је једна литра гламе садржала 9 унчи сребра и 3 унче злата (1 литра = 12 унчи). Цена гламе је тада била 25 - 26 дуката (на сребро је ишло 6 дуката, а на злато 19 дуката). Литра злата је у то доба стајала 76 дуката, а однос сребра према злату је био 1:1,95 (само злато је било скупле).<sup>51</sup>

Од почетка XIV века па надаље, цена сребра се знатно повећавала. Подаци из Дубровника с почетка XIV века показују да је дубровачка сребрна литра од 327,90 г коштала 6,5 венецијанских дуката. Подаци из периода од 1335-1343. указују на поскупљење у висини од 7 - 7,5 дуката; трајно поскупљење на 8 - 8,5 дуката настало је између 1370 - 1380. године, и оно се одржало све до турских освајања у другој половини XV века.<sup>52</sup>

Дубровачка влада је 1422. године максимирала цену сребра по којој дубровачки трговци могу куповати сребро у залеђу.<sup>53</sup>

## Раст цена сребра у Дубровнику између 1311. и 1452.године

Доње цене су за сребро које је дубровачка влада примала у ковницу. Цена чистог сребра утврђена је у Дубровнику 1272. године на 12 динара, тј. 1 перпера.

Цена чистог сребра по једној литри од 328 г била је први пут утврђена :

|                   |   |                          |
|-------------------|---|--------------------------|
| - 1311. године    | на 13 перпера   | = 156 дубровачких динара |
| - затим:          |   |                          |
| - 1338.           | 14 перпера+ 2 динара  | 170                      |
| - 1347.           | 15  | 180                      |
| - 1348. (јануар)  | 16,5  | 198                      |
| - 1348. (октобар) | 15 + 8 динара   | 188                      |
| - 1350. (март)    | 15 перпера  | 180                      |
| - 1356.           | 16,5  | 198                      |
| - 1374.           | 8 дуката од 1 литре (1 дукат= 29 и ¼ динара= 19,5 перпера од 1 унче | 234                      |
| - 1377.           | 19  | 228                      |
| - 1380.           | 20  | 240                      |

51 С. Ђирковић, *Истѐо*, 90.

52 С. Ђирковић, *Истѐо*, 90.

53 М. Решетар, *Истѐо*, 234.

|                  |                       |     |
|------------------|-----------------------|-----|
| - 1387.          | 21                    | 252 |
| - 1388.          | 20                    | 240 |
| - 1421.(јуни)    | 21                    | 252 |
| - 1422.          | 22                    | 264 |
| - 1424 .         | 22                    | 264 |
| - 1425.          | 21,5                  | 258 |
| - 1428.(октобар) | 21,5                  | 258 |
| - 1442.          | око 28 (краткотрајно) | 336 |
| - 1451.          | 23                    | 276 |
| - 1452.          | 22,5                  | 270 |
| - 1462.          | 22,5                  | 270 |

Цена сребру је, значи, између 1311. и 1452. године порасла са 13 перпера (156 динара) на 22,5 перпере (270 динара), или за 73%.<sup>54</sup> Због непрекидног раста цене сребра дубровачка влада је била принуђена да постепено смањује вредност свог сребрног новца, емитујући све лакше динаре са већом примесом бакра.

Рачунајући од почетка XIV до пред крај XVIII века, тј. за готово четири столећа, цена сребра је порасла од 13 на 96 динара од унче, дакле, за 638,5%. То су биле официјелне цене по којима је дубровачка ковница примала сребро, и сигурно је да су оне биле обавезне за свакога ко је у Дубровнику продавао сребро.<sup>55</sup>

## КОЊИ

Од вајкада је коњ, племенита животиња, био веома цењен због своје лепоте, поноситог држања и вишеструке користи. У средњем веку су постојале ергеле коња, како на владарским и властелинским, тако и црквеним имањима. Војска је изискивала добру коњицу, а обичним људима коњ је представљао скоро једино превозно средство. У доба витештва и лова витезови се нису могли замислити без коња. Да не говоримо о томе, какву је улогу у држави Немањића имала предаја коња при постављању краља на власт, увођењу у звање достојанственика, предаји неког града у посед.<sup>56</sup> Коњ је у средњовековној симболици представљао ратничку инсигнију, што се може видети из описа патријарха Данила поводом предаје власти у Дежеву 1282. године, где каже да је Драгутин предао Милутину коња свога и оружје своје, које сам на себи, на свом телу носаше, а ово потврђује и Душанов Законик који каже да се коњ добри и оружје преминулог власника враћају цару (члан 48 превода бистричког преписа Законика). Највише се ценио вранац, а на дубровачкој пијаци највише

54 М. Решетар, *Истѐо*, 233-234.

55 М. Решетар, *Истѐо*, 234.

56 К. Јиречек, *Истѐо II*, 198.

је био цењен брсковски и невесињски коњ.<sup>57</sup> Постоји белешка да је око 1280. године један Дубровчанин купио коња за 15 лаката некакве тканине.<sup>58</sup> Године 1284. у Дубровнику је купљен коњ за босанског бана по изузетној цени од 300 перпера.<sup>59</sup> Године 1297. Дубровачка општина је платила коња 16 перпера.<sup>60</sup> У Дубровнику се у XIV веку цена за коње кретала између 12 и 18 перпера<sup>61</sup>, док је у Србији тога времена цена за доброг коња била између 12 и 13 перпера.<sup>62</sup> Нешто лошији и млади коњи стајали су 5 перпера.<sup>63</sup> 1372. године у Дубровнику је купљена робина у замену за коња.<sup>64</sup> 1378. године једна магарица је купљена за 5 перпера и 2 динара.<sup>65</sup> У Дубровнику је 1306. године један магарац коштао око 50 динара; 1318 = 37 динара; 1320 = 32 динара; око 1333-1336 = 55-64 динара; око 1380 = 60-80 динара; 1386 - 1389 = 67-84 динара.<sup>66</sup>

## СТОКА

Србија је била земљорадничка земља, али је гајила много стоке која је била потребна за обраду земљишта. У доба натуралне привреде, а и касније, стока је била веома цењени артикал. Служила је као платежно средство, а казне за разне прекршаје изрицане су у стоци. Сирове говеђе коже представљале су један од главних извозних артикала. И поред тога има веома мало података о ценама волова и крава.

1289. године крава је цењена 3 перпере.<sup>67</sup>

Један податак из 1348. говори да су разбојници украли из Бргата девет крава и мало ситне стоке. Један од лопова је ухваћен и дубровачки суд га је осудио да плати 298 перпера.<sup>68</sup> 1375. године крава са телетом је процењена на 9 перпера.<sup>69</sup> Крајем XIV века у Дубровнику је продата крава за мач и извесну суму грошева.<sup>70</sup>

57 М. Purković, *Истѐо*, 3.

58 К. Jireček, *Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien waehrend des Mittelalters*, Prag 1916, 60; М. Purković, *Истѐо*, 3.

59 Г. Чремошник, *Истѐориски сѐоменици дубровачкој архива (серија III св. I)* Београд 1932, 118, 121.

60 Г. Чремошник, *Истѐо*, 169.

61 К. Јиречек, *Истѐо III*, 1923, 235.

62 Душанова Светоарханђелска повеља предвиђа да се митрополиту приликом његовог доласка у манастир на дан св. Арханђела дарује 12 перпера или ждребац. Такође пастири на имању Св. арханђела дужни су да дају, поред осталог, коња, воља 13 перпера.

63 *А кобиле да ѝасу Власи Добрушинци, а да им се даје белеј (плата) на Мишѐров дан на две ждребице, воља 10 ѝерѐера; С. Новаковић, Законски сѐоменици...* 699 бр. CLXXX; М. Purković, *Истѐо*, 4.

64 К. Јиречек, *Истѐо*, 1923, 234.

65 Ј. Тадић, Писма и упутства Дубровачке републике, *Извори за истѐорију Јужних Словена, серија III XXXI, п. 2*; М. Purković, *Истѐо*, 4.

66 В. Винавер, Прилози...*Истѐориски гласник 1-2* 1960, 61.

67 Г. Чремошник, *Истѐо*, 169; М. Purković, *Истѐо*, 4.

68 М. Purković, *Истѐо*, 4; К. Јиречек, *Истѐо III*, 1921, 47.

69 Ј. Тадић, *Истѐо*, 4, 2.

70 К. Јиречек, *Истѐо*, 47.

У Закону о рудницима деспота Стефана Лазаревића, одн. Статуту града Новог Брда из 1412. године, чланом XI – О месу - прописује се да се четвртина најбољег крављег меса (јаловица) продаје по 18 динара, месо друге категорије по 14 динара, а месо треће категорије по 12 динара; говеђе груди по 6 динара.

Волови су, иначе, имали част да у својству примитивног новца служе за плаћање казни. Они се помињу код наплате казни још у повељама краља Милутина, а последњи помен казне у воловима налази се у члановима 56 и 76 *Законика* цара Душана из 1349. године.

Трговина месом је била прилично ограничена забранама и монополима.<sup>71</sup> Дobar пример представља уговор српског владара са Дубровчанима из 1302. године, по којем се на сваком тргу морало продавати најпре месо са краљевих добара, затим стока дата у име пореза, па тек онда месо осталих продаваца.<sup>72</sup> „*Въда се хъке краљево месо продати, да се зароџчи по вѣсему тръговѣ, да не продаю ни коу поџю меса, доколѣ се краљево прода*“.

## Овце

Небројена стада оваца су пасла на владарским и манастирским планинама. Међутим, нема јасних података о њиховој цени. Из потврде хрисовуље цара Душана манастиру Св. Николе у Добрушти 1355. године може се закључити да је цена за једног овна била 1 перпера (кто ли начне силом пасти, да плати господину настојаштему **пет сат перпер, или пет сат овнов**).<sup>73</sup> И следећи податак иде у прилог томе да је цена овна била 1 перпера: ономе ко је бесправно напасао стадо на хиландарском земљишту, кефалија је имао права да наплати казну од 300 овнова<sup>74</sup>, а за попашу одређена је Арханђеловском и Хтетовском хрисовуљом казна од 300 перпера.<sup>75</sup>

У Закону о рудницима деспота Стефана из 1412. постоје чланови са наведеним максимираним ценама, како за прехрамбене артикле тако и занатске услуге. У чл. XI – О месу – видимо да најмање чеврт брава (овна) прве категорије треба да се продаје по 4 динара, а друге категорије по 3 динара. Најмања четвртина брава да се продаје по 2 динара. Грумен овчијег лоја који је био један од основних артикала, да се продаје по 8 динара. Једна четвртина најбоље овце јаловице треба да се продаје по 18 динара; друге категорије по 12 динара; најбоља плећка по 9 динара.

71 К. Јиречек, *Исѣо II*, 1981, 191.

72 К. Јиречек, *Исѣо*, 191 ; *Monumenta Serbica* 52.

73 М. Purković, *Исѣо*, 4; С. Новаковић, *Законски сѣоменици...720*, бр. XII.

74 С. Новаковић, *Исѣо*, 430, бр. II.

75 *Исѣо*, 694, бр. CXXXIX, 660 br. XXX.



## СВИЊЕ

За цене свиња којих је, такође, било у великим количинама, нема података. Располажемо једном белешком из 1379. године по којој су свиња и три прасета вредели 3 и по дуката.<sup>76</sup>

Душанов Законик предвиђа чланом 63 да се жито, вино и месо продају кефалијама у градовима за динар, ако се другима продају за 2 динара. То би, вероватно, значило да је 1 кг свињског меса половином XIV века продаван по два динара.<sup>77</sup>

## ЛОВНЕ ПТИЦЕ

Најомиљенија забава средњовековне властеле и владара у свим земљама био је лов, за који су коришћени дресирани крагуји и соколови. Гајење ових ловних птица је била важна привредна грана. Оне су увожене из Дубровника, а из неких докумената се види да су продаване по 1 до 2 и по златника.<sup>78</sup> Постоји податак да су 1280. године у Котору купљена три сокола за 10 перпера и 4 динара, тј. за 124 динара.<sup>79</sup>

## ЖИТАРИЦЕ

Душанов Законик предвиђа да се основни царски порез, **соће**, плаћа двојном монетом: каблом жита или перпером (12 динара).<sup>80</sup> У XIV веку дубровачка општина је плаћала за стар жита 20 динара.<sup>81</sup> Средином XIV века (1359) Дубровчани су плаћали за стар апулијског жита 1 дукат.<sup>82</sup> Крајем XIV века властелин Санко је продао товар жита за 10 перпера<sup>83</sup>, а цена жита у Србији XIV века се кретала од 7 и по до 18 перпера, или  $\frac{3}{4}$  до  $1\frac{1}{2}$  дуката.

Насупрот прописима Дубровачког статута, по којима је извоз махунасте робе и жита био строго ограничен, Србија у нормалним временима није спречавала извоз жита.<sup>84</sup> Жито је у време цара Душана могло слободно да се извози. Цар је у једном моменту дозволио трговцима да си коупцју жито по земљи и по градовехъ краљевства ми слободно, запретивши казном од 500 перпера

76 М. Purković, *Истѡ*; Ј. Тадић, *Истѡ*, XXXI, n 2.

77 С. Новаковић, *Законик...*1898, 184.

78 К. Јиречек, *Истѡ* IV, 1923, 50 н.2.

79 Г. Чremoшник, *Истѡриски сѡменици*, 33.

80 С. Новаковић, *Законик ...*чл.198, 265 ; кабао: мера за тежину, око 15 кг.

81 Ч. Мијатовић, Студије за историју српске трговине XIII и XIV века, Гласник XXXVII, 230.

82 Ј. Тадић, *Истѡ*, 15 ; стар = око 98,4 литара шупље мере.

83 Љ. Стојановић, *Истѡ*, 104 ; дубровачки стар жита 15 гроша, Ј. Тадић, *Писма и ујѡуѡсѡва*, 16.

84 К. Јиречек, *Истѡ* II, 1981, 192.

сваком оном, који би ометао ову купопродају.<sup>85</sup> За владавине краља Уроша, по једном уговору из 1254. године, наређује се да се Србима вино и жито морају продавати по истој цени као и Дубровчанима.<sup>86</sup>

## ВИНО

За цене вина у средњовековној Србији не постоје подаци, али је дубровачки архив богат подацима о кретању цена вина у једном дужем временском периоду. Вино се сматрало неопходним прехранбеним артиклом; трошило се у великим количинама. Република је водила строг надзор над производњом и продајом истог, у циљу обезбеђења продаје домаћег производа. У Дубровнику је био забрањен увоз вина, чак и сирћета. Када је Стонско полуострво дошло у руке Дубровчана, било је забрањено да се оданде одвози вино у град. Продаја вина је била забрањена и са једног острва на друго.<sup>87</sup>

Вино се продавало, одн. мерило на ведра (око 22 л). Почетком XIV века ведро вина је стајало 3 динара дубровачких. Године 1305. већ је било 4 динара, а 1306. цене су се кретале између 2 и 3 динара. Средином XIV века цена је износила 4 - 6 динара. Током следећих година цена није варирала, да би се 60-тих година усталила, углавном, на 6 динара. После 1375. цена вина је износила 8 - 10 динара и иста се задржала све до краја XIV века.<sup>88</sup>

Из Законика о рудницима деспота Стефана, одн. Статута Новог Брда из 1412. године не видимо цене вина, али се прописује како се тачно дели порез на вино: *...и од њога један део иде војводи, други део кнезу, а њурјару њрећи део...*<sup>89</sup> Чланом IX– О трѣꝛ рѣꝛнѣꝛ - недозвољена продаја вина на тргу санкционише се са 50 перпера казне.<sup>90</sup>

## СО

Важан монополски артикал била је со која се највише добијала из јадранских солана. Била је неопходна и веома тражена, али, због транспорта, релативно скупа. Користила се како за људску тако и сточну исхрану. Од времена Стефана Немање у Дубровнику су оба суседа делила приход од соли која се продавала Србима; једну половину је добијала општина а другу српски владар.<sup>91</sup> Због тога су у граду постојала два солска звања, српски *коꝛмерѣꝛъ солѣꝛски*, одн. *commer-*

85 Monumenta Serbica, p. 119, br. 109; К. Жиречек, *Истѡ*.

86 Monumenta Serbica, p. 47, br. 47; К. Жиречек, *Истѡ*.

87 К. Жиречек, *Истѡ*, 191.

88 В. Винавер, Прилози...*Истѡ*риски гласник 1- 2 (1960, 58-59).

89 Н. Радојчић, *Истѡ*, чл. II, 51.

90 Н. Радојчић, *Истѡ*, 53.

91 Краљ Урош I се 1243. године позива на ову поделу за владе његовог оца и деде; Smičiklas, *Codex dipl. IV*, 195, 211; К. Жиречек, *Истѡ* II, 214 - 215.

**cium**<sup>92</sup> **comunis i commercium domini regis**, а касније **domini imperatoris**. По дубровачким законима, сва добивена со у градској области смела се продавати само или општини или солском звању (**commercium**). Со се довозила и из Апулије; тако је 1263. **commercium domini regis Sclavoniae in Ragusio** подмирио своју потребу куповином у соланама Стона, Кане и Барлета.<sup>93</sup>

Которанин Петар Бућа, цариник краља Уроша I, издао је Јакову Соркочеву краљевску солску царину у Дубровнику за 450 перпера годишње, са плаћањем у четири obroka (rate). Касније је ова закупнина порасла на 900 перпера.<sup>94</sup> Године 1357. дошло је до регулисања уговорног односа између оба стоваришта соли. Код **Commercium comunis** со су куповали људи из седам приморских покрајина, Хума, Босне и чевртина Влаха који долазе из Србије. **Commercium domini imperatoris** продавао је со свим Србима ван поменутих покрајина и осталим Власима у Србији.<sup>95</sup> Со се, иначе, продавала само на четири места: ушће Неретве, Дубровник, Котор и ушће Бојане. У Котору, граду под српском влашћу, постојала је слична подела трговине сољу. О цени соли у Србији има мало података. Из једне потврде цара Уроша V за баштину сазнајемо да је кабао соли половином XIV века стајао пола перпере. Цар је, наиме, 1357. године даровао Јерини, удовици кесара Прељуба, и њеном сину Томи 500 млетачких перпера или 1000 кабаала соли годишње из китроске царинарнице на мору под Олимпом.<sup>96</sup> Разни манастири су примали, као владарев поклон, сваке године извесну количину соли са складишта у Приморју; Хиландар од времена Стефана Немање, затим Бањска, Св. Арханђели, итд.

## Кретање цене соли у Приморју

Крајем XIII века кантинар (стотина) апулијске соли стајао је 55 перпера, а кантинар по мери у Св.Срђу 17 перпера.<sup>97</sup> Средином XIV века кантинар соли по мери у Валони коштао је 8 дуката, а по задарској мери 9 - 10 дуката.<sup>98</sup> Почетком XV века (1406) дубровачки кантинар соли је стајао 44 перпере, а дријевски кантинар 66 перпера, одн. 23 дуката.<sup>99</sup>

92 **Commercium** = царинарница.

93 **Smičiklas**, *Исџо* V, р. 251 - 252, br. 754; К. Јиречек, *Исџо*, 215.

94 К. Јиречек, *Исџо*, 215; *Monumenta Serbica*, 174, br. 157.

95 *Monumenta Rag.* II, 183-184; К. Јиречек, *Исџо*, 215.

96 С. Новаковић, Законски споменици... 313.

97 Г. Чремошник, Историски споменици, 107, 170; М. Purković, *Исџо*, 4.

98 Ј. Тадић, *Писма и ујујсџива...* 145, 154 - 6; М. Purković, *Исџо*, 4.

99 Љ. Стојановић, *Исџо*, 270; М. Purković, *Исџо*, 4.

## УЉЕ

Уље се увозило у Србију из Дубровника, али цене нису познате. Постоји податак да су се 1441. године неки дубровачки трговци жалили како им је опљачкана бачва уља у вредности од 140 перпера.<sup>100</sup> Веће бачве (за вино) рачунате су по запремини, при чему је јединица била 100 ведара (2200 литара). Уље се продавало на старе (= 24 квартаце), на велике либре уља и на миљаре. Према податку из 1368. године види се да је либра уља тешка данашњих 3.243 кг, док стар од 3 либре има 9.728 кг. Стар би, према томе, стајао колико и три либре, а у миљар би ишло 333 стара. Цена уља у Дубровнику је током година била веома нестабилна. Примера ради, 1321. године миљар уља је стајао 600 - 660 динара; 1325. = 744 динара; 1329. = 180 динара; 1336. = 576 динара. Од 1360. цена је порасла од 648 динара (1366), преко 1170 динара (1393), до 900 динара у 1397. години. Уље се тада продавало на квартаце или на стар, па је стар 1306. године стајао 9 динара; 1361. између 14 и 19 динара; између 1367. и 1372. 10 динара; између 1381. и 1397. цена се кретала од 19 - 24 - 16 динара.<sup>101</sup>

## ФИНИЈИ ПРЕХРАМБЕНИ ПРОИЗВОДИ И ОСТАЛА РОБА

Финији прехранбени артикли, као што су шећер, сирупи, смокве, нариви, лимунови и остало јужно воће, бадем и скупа бакалска роба (бибер, шафран и други зачини), затим лекови, мириси, златарски производи, разна стакларија и кожна роба, морали су се увозити.

О ценама зачина скоро да нема података. Из аката дубровачког архива види се да је бибер био веома цењени артикал. Доста се увозио из Венеције на Балкан. Често је дељен у виду дарова владарима и властели у залеђу.<sup>102</sup> Цене се у глобалу могу применити и на Србију. У Дубровнику је бибер 1375. године стајао 7 динара, а 1395. године 5,3 динара за једну либру.<sup>103</sup>

Веома фини и скупоцени зачин шафран који је и у данашњим временима релативно скуп, стајао је у Дубровнику око 1365. године 34,6 динара за једну либру.<sup>104</sup>

100 В. Винавер, Прилози...59; М. Purković, *Исџо*, 5; К. Јиречек, *Исџо* II, 156 н.5.

101 В. Винавер, *Исџо*, 63.

102 *Div. cancellaria*, 24 - 9; В. Винавер, *Исџо*, 63.

103 *Div. cancellaria*, 31, 152; *Исџо*, 24,9; В. Винавер, *Исџо*.

104 *Div. canc.*, 31, 152; В. Винавер, *Исџо*.

## ТЕКСТИЛ

Текстил и текстилни производи су увожени у Србију посредством Дубровника из радионица Фиренце, Милана, Кома, Мантове, Вероне и др. италијанских градова. Увожени су вунени, платнени, памучни и свилени материјали. О ценама текстила такође нема много података, а људи средњег века су волели и ценили раскош. *Никад и није не додирују се и не живе најоредо две крајности: аскејизам, скромности, мучење тела и раскош и сјај.*<sup>105</sup>

## КРЗНА

Највише се ценио хермелин који се помиње тек у XV веку.<sup>106</sup> Свака властелинка у Котору или Дубровнику добијала је у мираз по неколико комада одеће постављене крзном (XIII - XIV век). У которском архиву постоји податак да је Јелена Лазаревић-Балшић, удовица Сандаља Хранића, 1440. године у Котору оставила у поклад две „vestes veluti rubei“ са „sufultas armelinus“ (две хаљине са хермелином), од којих је једна са златом извезеним рукавима, а друга без рукава, украшена бисерима.<sup>107</sup> Нажалост, немамо назначену вредност ове одеће, али верујемо да је била позамашна.

Поклон Дубровчана за Јелену, снаху деспота Ђурђа, одн. жену деспота Лазара Бранковића, који је садржао 20 лаката црвене кадифе и херме-линско крзно (velle di armellini) , био је вредан 300 дуката.<sup>108</sup>

Дубровчани су, иначе, често давали поклоне разној власти и владарима (Балши, Твртку).<sup>109</sup> Постоје подаци о поруцбини краља Твртка у вредности од 500 перпера за свиту.<sup>110</sup> Било је, свакако, и јефтинијих материјала, за обичан свет. Тако су сукна стајала само 8 перпера.<sup>111</sup> Средином XV века комад свите је стајао 15 дуката.<sup>112</sup>

Свила која се у властелинским круговима много тражила и куповала, коштала је у Србији XIV века 1 перперу за 1000 свилених чаура, на који начин се тада куповала.<sup>113</sup>

*А у Долнем Пилоше да дају цркви свиле сиво шисућ, <sup>114</sup> воља сиво њерпера.*<sup>115</sup>

105 М. Purković, *Истѐо* , 5.

106 К. Јиречек, *Истѐо* II , 1981, 243.

107 *Notarske knjige* od 13.maja 1440. u Kotorском sudском архиву; К. Јиречек, *Истѐо*, 243.

108 К. Јиречек, *Истѐо*, 243.

109 К. Јиречек, *Истѐо*.

110 Љ. Стојановић, *Истѐо*, 75.

111 Г. Чремошник, *Истѐориски сѐоменници*.,164.

112 Споменик XI, 1892, 87; М. Purković, *Истѐо*, 5.

113 М. Purković, *Истѐо*, 5.

114 Сто хиљада чаура свиле.

115 С. Новаковић, *Законски сѐоменници*, 692 бр. ХСII.

## Зечије коже

Зечије коже су биле јефтине. Према податку с краја XIII века једна зечија кожа је стајала 7 и по гроша.<sup>116</sup>

## ПОЈАСЕВИ

Поред крзна, на одећи се највише ценио појас. Он је представљао и знак владарског достојанства, једну од владарских инсигнија. Сматран је неопходним украсом и могао је бити веома скупоцен. Кнегиња Милица је, нпр., око 1392. године заложила појас код дубровачког трговца Марина - вероватно веома вредан - који је желела касније да откупи.<sup>117</sup> Појасева је било разних: од црне или црвене коже, зелене или модре свиле, од кадифе; украшени драгим камењем и златом; са копчама од сребра или позлате. Године 1313. продат је веома вредан појас тежине 11 фунти, исплетен од сребрне жице, са позлаћеним плочицама, за 113 перпера. Припадао је кнезу у Попову, Мужбрату Славомировићу. Сребрни појас познате дубровачке породице Бунић био је 1376. године процењен на 425 дуката.<sup>118</sup> За плиће џепове било је појасева и за 10 перпера.<sup>119</sup> Колико је властела водила рачуна о раскошном одевању сведочи нам један допис, из којег сазнајемо да је херцог Хрвоје Вукчић, пред одлазак на угарски двор, од своје жене позајмио ни мање ни више него 6000 дуката, да би се тамо појавио што раскошније одевен.<sup>120</sup>

У дубровачком архиву је сачувано доста података о ценама текстила, али, због велике разлике у врсти и квалитету тешко је донети праву слику о њиховом кретању.<sup>121</sup>

## ОРУЖЈЕ И ВОЈНА ОПРЕМА

О ценама оружја и војне опреме нема много бележака у архивама, али из средине XIV века постоји неколико интересантних података. Већи део наоружања и војне опреме израђиван је у српским земљама, али је вршен и увоз, посебно из Немачке. Из немачког града Пасау увожени су, нпр., мачеви обележени заштитним знаком у виду вука. Неки подаци говоре да је оружје увожено из Венеције преко Дубровника. Године 1342. српском краљу је у Венецији одобрена куповина 100 оклопа за коњанике и 500 панцира са свим

116 Г. Чремошник, *Истио*, 131; М. Purković, *Истио*, 5.

117 Љ. Стојановић, *Истио*, бр.185.

118 К. Јиречек, *Истио III*, 1923, 289; М. Purković, *Истио*, 5.

119 Г. Чремошник, *Истио*, 155.

120 Љ. Стојановић, *Истио*, 550; М. Purković, *Истио*, 5.

121 В. Винавер, *Прилози...*, 66.

потребним деловима; седам година касније, за још 100 оклопа и 200 панцирних наруквица, а као куриозитет 400 штитова израђених на *српски начин*. Трошкови за наоружање и опрему су били знатни. Крајем треће деценије XIV века пар панцирних рукавица од металних карика стајао је 3 до 4 перпера, а слично израђен пар оковратника око 8 перпера. Шлем са визиром, млетачке производње, стајао је 28 сребрних гроша. Према једној поруџбини из 1367. године оклоп за коња је коштао 11 перпера. Херцег Стефан Вукчић - Косача плаћао је средином XV века комплет ратничког оклопа 8 дуката. Лук и самострел из увоза финије израде стајали су по 5 перпера. Лук обичне израде био је нешто јефтинији, одн. ½ перпере по комаду. За увозне немачке мачеве нема података о ценама, али мачеви из Дубровника су стајали 1381. године по 3 и по перпере.

О вредности наоружања из домаће производње не постоје подаци.<sup>122</sup>

Још један пример увоза оружја и опреме са ценама за *Sclavoniu*: Кнез Нелипић / Nelipio Tinienzi defferendi ad suas partes Sclavonie/ наручио је, преко свог агента Марка, 1339. године код Млечана опрему и оружје за 300 дуката, што му је 18. маја 1339. Млетачко веће одобрило, и то како следи: 33 оклопа за груди, 12 оковратника, 12 пари гвоздених наруквица, 5 пари лукова за стреле, 7 туцета копаља, 8 мачева, 3 катапулта и др.<sup>123</sup>

Велико дубровачко веће је одлучило да Стевану Мусићу пошаље *инит пар armorum pro sua persona* (пар личног оружја) у вредности од око 50 дуката.<sup>124</sup>

## НЕКРЕТНИНЕ

У нашим средњовековним споменицима има више података о ценама некретнина, него за остале артикле.

Из једне белешке (препис из XIV века) видимо да је Сава Немањић за селиште, које је хтело да засади винограде, платио 300 перпера<sup>125</sup>.

Сава Немањић је купио од светогорског прота и сабора место звано Скорпија за 600 великих перпера (највероватније златника).<sup>126</sup>

Цар Душан је 1347. године, приликом похода на Свету Гору, даровао манастиру Хиландару место Ливада и цркву Палео – Кометицу на Атону, које је платио 1660 златника.<sup>127</sup>

122 Г. Шкриванић, *Оружје у средњовековној Србији, Босни и Дубровнику*, САНУ, Београд 1957, 124, 181; М. Поповић, *Вештина ратовања и живот војника*, у: С. Марјановић - Душанић, Д. Поповић, *Приватни живот у српским земљама средњег века*, Београд 2004, 239- 4.

123 S. Ljubić, *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike, knj. II (1336-1337)*, Zagreb 1870, 42; М. Purković, *Истѐо*, 5.

124 М. Purković, *Истѐо*, 5; К. Јиречек, *Истѐо IV* (1923), 156. n.5.

125 Вл. Ђоровић, *Сјѐиси Св. Саве 1928, 193*; М. Purković, *Истѐо*, 5.

126 С. Новаковић, *Законски сјоменици...* 416 - 7 бр.

127 С. Новаковић, *Истѐо*; Miklošić, *Monumenta Serbica*, 124; М. Purković, *Истѐо*, 5- 6.

Краљ Милутин је за 1800 перпера купио од Хиландара три адрфата (удела); два за ћелију Св.Спаса на Пиргу, а један за ћелију Св.Тројице. Поред удела им је подарио хлеба, вина, масла, сочива, одеће и обуће:

*И ова три удела куйи краљевство ми са старцем Симеоном за иисућу и осамсто иерџера, и стоја ради куйисмо да манастиру не буде извесно време шешко.*<sup>128</sup>

Краљ Милутин је у Скопљу, унутар града, купио плац (рџпнинк) за 200 перпера од Николе, сина попа Димитрија Девтерева, и ту је саградио палату и двор Св.Ђорђу, одн.обновио и утврдио манастир. Поред тога купио је и кућу од Манојла Куклева по цени од 20 перпера.<sup>129</sup>

При оснивању манастира Дечана и давању повластица краљ Стефан Урош III Дечански изјављује:

*Краљевство ми освободи и оикуи моје цркве њојове у епископа хвостанској Николе за 400 оваца са јајањцима и за 500 иерџера.*<sup>130</sup>

Господин Костадин потврђује 26. марта 1388. добра (што му је војвода Дмитар уступио) манастиру Св.Вознесенија у Штипу.

*И куйи баишу од Доброслава Лелотјева и од браиа му Добромира за 5 иерџера венецијанских.*<sup>131</sup>

Господин Костадин, затим, прилаже манастиру градину коју је платио 5 перпера венецијанских; воденицу за 20 перпера венецијанских; још једну воденицу, раније купљену, за 30 венецијанских перпера и градину код Ђудовичја, купљену за 2 венецијанска перпера.<sup>132</sup>

Пред крај XIV века градине су плаћане од 2 - 5 млетачких перпера.<sup>133</sup>

Из 1411. године постоји податак да је виноград купљен за 6 литара сребра.<sup>134</sup>

Године 1455. виноград од пет мотика плаћен је 135 аспри.<sup>135</sup>

За Дубровник крајем XIII и почетком XIV века постоји доста информација о продаји винограда. Једна златица винограда (1.600 м<sup>2</sup>) стајала је 20 - 98 перпера.<sup>136</sup>

У попису имања манастира Хтетова има неколико информација о ценама њива. Као што се види из горенаведених података, некретнине су, такође, плаћане двојном валутом: примитивном (стоком или литрама сребра) и кованим новцем, одн. у обрачунским јединицама. Њиве су куповане за кобилу или 20 перпера, коња или 10 перпера, вола или 5 перпера; за свињу, пола меха

128 С. Новаковић, *Исто*, 485.

129 С. Новаковић, *Исто*, 611.

130 С. Новаковић, *Исто*, 652, LI.

131 С. Новаковић, *Исто*, 766.

132 С. Новаковић, *Исто*, 766.

133 С. Новаковић, *Исто*, бр. III - IV, XI; М. Purković, *Исто*, 5.

134 Љ. Стојановић, *Стари српски записи и најновији IV*, 1923, 6112.

135 Љ. Стојановић, *Исто*, 6144; М. Purković, *Исто*, 5.

136 G. Čremošnik, Vinogradarstvo i vino u Dalmaciji srednjeg veka, *Glasnik zemaljskog muzeja*, XLV 1933, 16 - 19.



сира и овна; за 80 перпера и 9 руна вуне; једном је њива продата за 80 кабала жита, при чему је изричито наглашено да је та продаја извршена у *ладно време ња је сѣоѡа и цена ниска*.<sup>137</sup>

Краљ Стефан Дечански је **планину** Ујездну, даровану Дечанима, купио за 100 оваца са јагањцима.<sup>138</sup>

Дубровчани су посредством Сандаља Хранића понудили војводи Радославу Павловићу за **половину Конавала** 8.000 дуката, палату у Дубровнику, баштину вредну 3.000 перпера у Дубровачкој жупи и 500 перпера годишње, при чему Сандаљ добија 2.000 дуката провизије.<sup>139</sup> Исход је био да су Дубровчани платили Сандаљу за половину Конавала 30.000 перпера, дали неке баштине у Дубровачкој жупи, палату у Дубровнику и 500 перпера годишње. Приликом ове купопродаје коментар Дубровчана је био да нису платили колико то вреди, *већ колико за велику љубав*. Иначе, продате жупске баштине вределе су 3.000 перпера.<sup>140</sup>

Постоје информације и о ценама **стамбених објеката**. Краљ Милутин је 1300. године у Скопљу купио једну кућу за 10, а другу за 20 перпера.<sup>141</sup>

Једна **кућа** у Призрену стајала је 8 литара сребра.<sup>142</sup>

Деспот Стефан Лазаревић је почетком XV века (1417/19) у Дмитровцима (Сремска Митровица) купио **кућу** за пет литара сребра.<sup>143</sup>

Херцег Хрвоје Вукчић је за дуг од 4.000 дуката, позајмљених од властите жене, дао своје куће у Дубровнику *са всем оним шѣо к ѡем кућам реченем ѡосѣоу*.<sup>144</sup>

## ЗАКУПНИНЕ

О киријама и закупнинама има, такође, помена у нашим средњовековним споменицима.

Онима који напасају своја стада на планинама Дечана, манастир наплаћује од једног стада (300 оваца) два овна, два јагњета и сир и динар.<sup>145</sup>

За годишњи закуп у Грбаљској жупи плаћала се *извесна мера доброї и чистїої жиѣа, ѡлус ѡоклон* (нпр. јаре о Божићу).<sup>146</sup>

137 Споменик III, 1891, 37- 9; М. Purković, *Исѣо*, 6.

138 С. Новаковић, *Исѣо*, бр.647, бр. IV; М. Purković, *Исѣо*, 6.

139 Љ. Стојановић, *Исѣо*, 320, 319.

140 Љ. Стојановић, *Исѣо*, 317; М. Purković, *Исѣо*, 6.

141 С. Новаковић, *Исѣо*, 611, бр.XVI; М. Purković, *Исѣо*, 6.

142 А. Соловјев, *Исѣо*, 148.

143 М. Purković, *Исѣо*, 6; Љ. Стојановић, *Исѣо*, 221.

144 Љ. Стојановић, *Исѣо*, 550; М. Purković, *Исѣо*, 6.

145 С. Новаковић, *Исѣо*, 647, бр.VI; М. Purković, *Исѣо*, 6.

146 К. Јиречек, *Исѣо* IV, 1923, 197- 8; М. Purković, *Исѣо*, 6.

Краљ Милутин је за три адрфата (право на исхрану) платио 1800 перпера.<sup>147</sup> Према томе, ово би значило да се годишње рачунало по 600 перпера за исхрану једне особе.

Најам вола за орање плаћао се са 15 каблова доброг и чистог жита.<sup>148</sup>

За коришћење воде са имања манастира Св.Ђорђа на Серави у Скопљу за наводњавање њива плаћало се од плуга кабао (вероватно жита), а за наводњавање башта 2 динара.<sup>149</sup>

Закупац на црквеним добрима у Котору плаћао је око 1330. године цркви 10 - 20 гроша, *кашиџо са малом мером жиџа*.<sup>150</sup>

У Дубровнику се закупнина плаћала новцем и још неким поклоном. Годишњи закуп винограда на острву Шипање износио је око 4 перпера.<sup>151</sup>

Године 1278. кирија за товарног коња од Дубровника до Брскова износила је 28 гроша. За исти овај пут плаћало се осам година касније двојном валутом: 4 коња и 9 перпера.<sup>152</sup>

Закуп дрвене куће у Дубровнику стајао је 1378. године 40 и по перпере.<sup>153</sup>

Стеван Мусић са мајком становао је годину дана у једној кући у Дубровнику. Општина му је наплатила износ кирије 30 перпера (31. августа 1403).<sup>154</sup>

Цене закупа дућана у Дубровнику одређиване су према локацији. Кретале су се од 7 до 20 перпера (25, 26, чак и 61 перперу).<sup>155</sup>

Месечна кирија за изнајмљивање брода у Дубровнику износила је 3 перпере и 5 гроша.<sup>156</sup>

## ПОРЕЗИ И ТАКСЕ

У Српској држави су плаћане таксе за чиновничке услуге. Оне су присутне у неким владарским повељама упућеним манастирима, затим у Законцима цара Душана и деспота Стефана.

Из хрисовуље краља Уроша I састављене између 1254. и 1264. године, којом краљ потврђује дарове свога оца, и стрица му кнеза Мирослава манастиру Св. Петра и Павла на Лиму, сазнајемо да је такса свештеном лицу за послухохъ (сведочење), пред било којим судом, износила 2 динара.<sup>157</sup> Овај члан нам се чини

147 С. Новаковић, *Истио*, 485 бр. III; М. Purković, *Истио*, 6.

148 К. Жиречек, *Истио* IV, 1923, 183- 4; М. Purković, *Истио*, 7.

149 С. Новаковић, *Истио*, 618, бр. LIV; М. Purković, *Истио*, 7.

150 К. Жиречек, *Истио* III, 1923, 197; М. Purković, *Истио*, 6.

151 G. Čremošnik, *Vinogradarstvo...*, 19; М. Purković, *Истио*, 6.

152 Г. Чремошник, *Истиориски синоменици*, 156; М. Purković, *Истио*, 7.

153 К. Жиречек, *Истио* III, 197; М. Purković, *Истио*, 6.

154 К. Жиречек, *Истио* IV, 156, п. 5.

155 *Rešetarov zbornik*, 69 - 70; М. Purković, *Истио*, 6.

156 Г. Чремошник, *Истиориски синоменици...*, 156; М. Purković, *Истио*, 7.

157 С. Новаковић, *Законски синоменици...X-2*, 596.

веома важним због чињенице да се динар, можда, први пут на старословенском језику, помиње као српска монета већ половином XIII века.

Такса за заливање повртњака из манастирског извора, тзв. водовштина плаћала се у доба краља Милутина два динара, што нам казује члан LIV краљеве повеље манастиру Св. Ђорђа у Скопљу из 1300. године: **И ктo вaди вoдoм кoјa сe извoди oд црквe мeстa, дa пoдaст црквe... вoдoвштинѹ... oт вртa двa динaрa.**<sup>158</sup>

Чланом VI Дечанске повеље прописано је да се **травнина** (такса за коришћење манастирског травњака) на црквеним планинама плаћа стоком и динаром: **И сие все планине... а цена им oт стада двa овна и двa јагњета, и сир и динар.**<sup>159</sup> Видимо да су сточари већ почетком XIV века располагали кованим новцем.

У члану XX повеље краља Милутина манастиру Грачаници из 1321. помиње се такса од 4 динара за **пoслoуѣ** (сведочење судског сведока) и такса од 6 динара за **рoуќкѹ** (узимање тужбе у поступак).<sup>160</sup>

Девет година касније, 1330, краљ Стефан Дечански оснива манастир Дечане и чланом XLIV повеље којом манастиру даје повластице, одређује таксу за **пoслух** 2 динара а за **руку** 4 динара.<sup>161</sup>

Члан 108 Душановог Законака тачно специфицира таксе за разне врсте позиција: **„О издаве“**<sup>162</sup> - **сико-зи да бѹде. Издава oт земље приставѹ 3 перпере; oт села 3 перпере; oт млина 3 перпере; oт жѹпе, oт всакога села 3 перпере. И oт града коњ и свита; oт винограда 3 перпере; oт коња 1 перпера; oт кобиле 6 динара; oт говедета 4 динара; oт брава 2 динара.**

И члан 134. Законака говори о прописаним таксама за регистровање, одн. предају баштине: **И што Записѹје цар вaштине, коме запише село, да јест лoгoфетѹ 30 перпера за хрисовѹљ, а коме Жѹпѹ - oт всаког села 30 перпера, а дијакѹ за писаније 6 перпера.**<sup>163</sup>

Основни државни порез у средњовековној Србији називао се соће. Његова висина је регулисана чланом 198. Законака цара Душана из 1354. године: **Доходак царски сокѹ ... да дава вcак човек, кавал жита... воља перпер динарми..**

Порез се, значи, могао плаћати по вољи двојном валутом: или примитивном - каблом жита, или једном перпером.<sup>164</sup>

У време деспота Стефана, у Новом Брду су градско веће сачињавали пургари који су заједно са кнезом и војводом управљали свим градским пословима. Члан I Извода из Статута Новог Брда из 1412. године - **Закон o баштинама и војводама и o кнезу и o псуњу (порезима)** - прописује да се порез за два

158 С. Новаковић, *Истио*, 618.

159 *Истио*, 647.

160 Т. Тарановски, *Историја српској ѿрава у Немањинској држави*, Сл. лист, Бгд. 1996, 743- 4; Д. Ђатовић, *Истио*, 45.

161 С. Новаковић, *Истио*, 652.

162 Издава: порез кој се плаћа приликом службене предаје некретнине, неке робе и др.; С. Новаковић, *Законик...*, 212.

163 С. Новаковић, *Законик...*, 226.

164 А. Веселиновић, *Држава српских десиоѿа*, Београд 1995, 212; 1 перпера = 12 сребрних динара

овчија брава плаћа 1 динар; за говедо 1 динар, за црног брава, такође, 1 динар; становници жупе плаћају за 100 црних брава једног најбољег брава; на стадо од 50 брава даје се, такође, 1 брав. Испод количине од 50 брава плаћа се 1 динар.<sup>165</sup>

У члану 40 - **О мери урбарара куда хоће** - Законика о рудницима деспота Стефана из 1412. говори се о таксама које припадају урбарарима.<sup>166</sup> Урбарар је за мерење добијао 2 литре динара, а хутман, као представник рударског удружења, 1 литру динара.<sup>167</sup>

Члан 41. – **Закон о мери и венчању** - (добијање рударске концесије) прописује да се код мерења рударских окана за 8 сежања (мера за дужину, један сежањ: 1,5 – 2 метра хутману плаћа 8 унчи и ручак, за осмицу (8 делова рудног поља) Закон прописује 64 динара и ручак.<sup>168</sup>

Члан II из Статута Н. Брда који садржи закон о вину гласи: *Од њореза на вино један део иде војводи, други кнезу, а трећи њуріару. Порез се узима и од оној ко није из њрадској округіа; један део од њіоіа добија војвода...*<sup>169</sup>

## ЦЕНЕ ЗАНАТСКИХ УСЛУГА

Постоји неколико извештаја о ценама занатских услуга, одн.плаћању „на руке“. Старац Давид, син кнеза Вукана Немањића, закључио је 1281. године уговор са једним мајстором - зидарем да му овај сазида цркву у Бродареву, Љубовићка жупа, за 150 перпера.<sup>170</sup>

Трипе Бућа је 1313. године у Дубровнику погодио једног златара из Млетака за рад код краља Милутина. Погодба је била да златар има да ради савесно, а краљ ће му годишње плаћати осам литара млетачких грошева, уз пристојну храну. Сазнаје се, међутим, да је уговор раскинут.<sup>171</sup>

За зидање цркве у Требињу властелин Обрад Воихнић је плаћао мајстору 40 перпера годишње, са храном и путним трошком, а другом мајстору, задранину, плаћао је 45 перпера годишње.<sup>172</sup>

Госпођа Јелена Балшић, супруга Сандаља Хранића, платила је мајсторима за рад 30 дуката.<sup>173</sup>

165 Н. Радојчић, *Закон о рудницима...*, 51; Статут Новог Брда је важио само за тај град, претпостављамо да су бар у време владавине деспота Стефана аналогно важили исти прописи и за остале градове и жупе.

166 Државни службеници кој су давали концесију за рударску експлоатацију, скупљали урбуру, учество.

167 Н. Радојчић, *Истио*, 48.

168 *Истио*, 48.

169 *Истио*, 51.

170 Г. Чремошник, *Истиориски споменници...*, 65; М. Purković, *Истио*, 8.

171 К. Јиречек, *Истио IV*, 1923, 72.

172 *Истио III*, 1923, 264.

173 Љ. Стојановић, *Истио*, 396; М. Purković, *Истио*, 8.

За зидање кућа у Дубровнику цене су биле различите, већ према величини здања. Постоји податак да су се цене кретале од 45 - 100 перпера.<sup>174</sup>

Бушење бунара је стајало 65 перпера.<sup>175</sup>

О ценама занатских услуга с почетка XV века имамо опширне информације у Статуту Новог Брда деспота Стефана из 1412. године. Цене су максимирание и важе, додуше, само за Ново Брдо. Из *Сѣаѣуѣа* и *Законика* се види да су рудари били максимално заштићени. Чланом 51 Законика о рудницима предвиђено је да рудари имају право да заложе власничку баштину, ако им власник не би на време исплатио наднице. Рудари су били привилеговани и код набавки намирница, што се види из чл. X - **О франгарицама**. Франгарице су продавачице хлеба. Оне су биле дужне да пеку и продају хлеб, онако како им се нареди. Рудари су добијали хлеб бесплатно. Исто важи и за Закон о сиру, воћу, сочиву и рибама.<sup>176</sup>

Члан XI Статута Новог Брда говори о ценама меса (видети под Стока).<sup>177</sup>

Члан XIII Статута прописује закон о кројачким услугама (**Ѓ шнаидереѣ**). Цене су таксативно наведене за сваки део одеће: женска сукња 20 динара; бархан (део мушке или женске одеће) : женски 16 динара, једноструки 10 динара а мушки са пуцадима 9 динара; мушка сукња са пуцадима 10 динара, бархан са каишем 7 динара; мушки кунтуш (врста огртача) 20 динара; мушки огртач 20 динара; туника 20 динара, мрчина (женска црна хаљина) 6 динара, клашња (чакшире)<sup>178</sup> 4 динара.

Кројачи су по овом закону били дужни да војводи бесплатно сашију једно одело за Божић, а друго за Ускрс.<sup>179</sup>

Члан XIV *Сѣаѣуѣа* прописује цене обућарских услуга - **Ѓ шѣсереѣ**:

Најбоље ципеле стају 5 динара, остале 3 динара. Двоструке, најбоље 30 динара; једноструке, најбоље 15 динара; сличне 12 динара; околице (врста обуће) 9 динара, исте такве и за 8 динара; потшивање чизама стаје 5 динара.<sup>180</sup>

Чланом XVII се врши извесна допуна за цене обућарских услуга. Бечве (врста обуће) да се праве по 2 динара, подвезице да се потшивају по 4 динара, а клашње по 1 динар.

Члан XV Статута говори о крзнарима – **Ѓ кожоѣареѣ** : Најбољи кожух стаје 60 динара; а и 70; мушки кожух 20 динара; рукави 6 динара. Војвода добија бесплатно пар рукавица од јагњеће коже.<sup>181</sup>

174 J. Тадић, *Писма и уѣуѣсѣва...*XX, n. 3, 175; M. Purković, *Исѣо*, 8.

175 J. Тадић, *Исѣо*; M. Purković, *Исѣо*, 8.

176 Н. Радојчић, *Исѣо*, с.53.

177 *Исѣо*, 53.

178 По Вуковом *Рјечнику* највероватније дуге беле чарапе или натикаче за панталоне.

179 Н. Радојчић, *Исѣо*, 54.

180 *Исѣо*, 54.

181 *Исѣо*, 54.

По чл. XVI *Сїаїиуїа* - Закон о поткивачима - **Ѓ** плочарехъ - коњска потковица стаје 5 динара, остале потковице по 1 динар. Сваки поткивач је дужан да о Божићу и Ускрсу војводи поклони по 1 коњску потковицу.

Изношење дрва по чл. XVII Статута стајало је по једном товару 2 динара, а добра врећа угља, такође, 2 динара; ковачки товар стајао је 5 динара.

Члан VIII Статута Новог Брда говори о прекупцима и постојању праве тржишне инспекције: *Ко је њрекуїац воћни или вински, или роба свака која се њродаје доносећи, на њрїовим начином да се њродаје: војвода и кнез са њурїарима саборно да изаберу чеїири човека добра, да њледају шїа се њродаје и куїује у їраду, како буде чему одређена мера од војводе и кнеза и њурїара; и она чеїири човека да не моїу ни куїовну ни њродајну цену њостїавиїи, само да њледају како се оним начином свака роба њродаје како су одредили војвода и кнез и њурїари.*<sup>182</sup>

## ЦЕНЕ ЗА КОПАЊЕ РУДНИХ ОКАНА

Постоје вести и о ценама за копање рудних окана с краја XV века, када су српски рудници били под турском управом. Из турских докумената за 1488. годину сазнајемо, како су локални услови утицали на висину цене рада. У тврдим стенама Новог Брда могло се десити да ископавање траје и 15 година, док се на меким теренима до жиле могло доћи и за неколико месеци. Правило је било да се копањем допире у дубину од 100 сежања. Цена копања једног сежња, код окана од 15 - 20 сежања, била је различита. У Кратову, нпр., плаћала се цена 1.200 аспри. У Трпчи је била велика разлика. Ишло се од 100 - 150 - 500 - 600 - 800 аспри, али, ако се радило о тврдом терену, та цена је ишла од 1.500 - 2.000 - 2.500 аспри.<sup>183</sup>

## ЦЕНЕ РОБОВА

Крајем XIII века робови су се извозили већином из Босне. Њих су продавали властелини, босански бан, чак и сами родитељи. Одвођени су у Дубровник, где су „вредели“ највише између 8 и 16 *soldi denariorum grossorum* у млетачком новцу. Главни тргови за продају робова налазили су се у Котору и Дубровнику, а касније и на ушћу Неретве. У XIV и XV веку ропство у Италији је било веома распрострањено. Робове су доводили чак из татарских земаља и са Кавказа; затим из Грчке и северних балканских земаља, јер су купци мање теретили своју савест купујући јеретичке богумиле из Босне. Робова је било и из Липљана, Грачанице, Новог Брда. Постоји белешка у дубровачком архиву да је Петрус де Братости око 1319. године у Новом Брду купио робињицу Дражицу и њену кћер Красну за 300 лаката чохе.<sup>184</sup>

182 *Исїо*, 52.

183 С. Ћирковић, Производња злата, сребра..., 87.

184 *Div. cancellaria*, 1334; К. Јиречек, *Исїо* II, 1981, 193.

Цар Душан својим *Законом* није спречавао продају хришћана хришћанину у робље, али је изричито забрањивао продају хришћанског робља неверницима (муслиманима).<sup>185</sup>

## ЦЕНЕ НЕКИХ АРТИКАЛА У XVI ВЕКУ

Из тридесетих година XVI века имамо податке о неким ценама у аспрама. Поп -Недељко, свештеник, пословни човек и угледни грађанин Новог Брда, водио је неку врсту дневника, у који је бележио, осим догађаја из свакодневнице, податке о свом пословању и набавкама. Ту су били унети подаци о продаји вина (на велико и мало), надницама за раднике, зајмовима и дуговањима самог поп-Недељка; затим трошкови набавки одеће и обуће за попадију и децу, трошкови за намирнице; трошкови попијеног пића у крчмама; давање робе на вересију. Ево неколико примера:

„У лето 1539. месеца марта, узех чељади платно за 51 аспру. Месеца тог 16. у недељу, узех папуче и кожне назувке за 20 аспри.“

„Месеца марта 25. дадох за рибу 6 аспри и кондир вина попих у Трошановића, 2 аспре.“

„ Месеца априла, 5. Субота велика, за јагањца два 31 аспра, за бибер и шафран 2 аспре, за варзило и обућу Дмитру и папуче попадији 20 аспри, за дрва 2 аспре.“<sup>186</sup>

## КАЗНЕ (ГЛОБЕ)

У српским средњовековним актима постоји читав низ података о казнама свих врста; посебно у *Законику* и актима цара Душана глобе су плаћане како у стоци тако и новцу, углавном у перперама, и нису биле мале.

Још у повељама краља Милутина код наплате казни се помињу волови. Ако неки краљев рођак или властелин оштети на неки начин краљев поклон Хиландару (око 1300. године), дужан је да краљу плати 12 волова.<sup>187</sup> У каснијим повељама краља Милутина за манастире Грачаницу и Бањску казна је само у новцу, одн. динарима; исто важи и за сељаке. Изузетак су чинили прописи за Влахе у Бањској: за међусобно учињене крађе дужни су да плате 6 волова (нпр. за крађу коња).

Ко недозвољено лови рибу на Плавском језеру, код манастирског рибарског села у врх Полимља, мора да плати казну са 12 волова.<sup>188</sup>

185 К. Јиречек, *Исџо*, 194.

186 Ђ. Бубало, *Писана реч у свакодневном животу*, у: С. Марјановић - Душанић, Д. Поповић, *Исџо*, 491.

187 Споменик III, 13; К. Јиречек, *Исџо I*, 198.

188 С. Новаковић, *Зак. сџоменници...*628.

Последњи помен казне у воловима налази се у члановима 56 и 57 Законика цара Душана из 1349.<sup>189</sup>

Краљ Милутин је 1300. године обновио манастир Св. Ђорђа на Серави у Скопљу и том приликом утврдио манастирске повластице и казне, одн. глобе за недозвољене активности на манастирским добрима:

Чланом XXII ове повеље прописују се казне за недозвољену продају вина на манастирским поседима: *И ѿсѣави ми краљевствѣ ѿанађур, и на ѿом ѿанађуру да се ѿродаје црквено вино, и хлеб и месо, а нико не сме да ѿродаје ѿу без иуманова одобрења. Ко ли се ухваѣи да ѿродаје, има да ѿлаѣи 12 ѿерѣера и да му црква узме вино и хлеб и месо. Такође, и на свим мѣѿохијама Св. Ђорђа не сме нико уносиѣи своје вино.*<sup>190</sup>

Члан LIII: Ко пооре црквену њиву, или направи себи њиву на црквеном имању, треба цркви да даје четвртину; ако то уради без игумановог благослова, да плати казну 12 перпера, а њиву и жито да узме црква.<sup>191</sup>

Члан LIV: Ко без благослова цркве користи црквено извориште за наводњавање, плаћа казну од 12 перпера.

Члан LV: Ако неко без благослова игуманова посече дрвеће из црквених шума, платиће казну 12 перпера, а дрва ће му се одузети.<sup>192</sup>

Члан LIX: Ако неко уђе на црквене пашњаке без благослова игумана, платиће казну 100 перпера, при чему 1/3 казне припада цркви.<sup>193</sup>

Краљ Стефан Урош III Дечански оснива 1330. године манастир Дечане и даје му повластице, при чему предвиђа и казне за непослух:

*Цена им од сѣада 2 овна и два јаѣњѣѣа, и сир и динар, ко ли забрани или не да, да ѿлаѣи краљевствѣу ми 500 овнова.*<sup>194</sup>

Краљ Стефан Душан са сином Урошем (1337-1346) обнавља хтетовску цркву, при чему прилаже села: Приложи село Нанов До са свим околним међама, а на планини нико не сме да се нађе стран; ако ли се нађе, да плати краљевству ми 300 ѿерѣера.<sup>195</sup>

У оснивачкој повељи манастиру Св. Арханђела код Призрена цар Душан наређује да, ако неко на црквеној земљи постави млин, он мора да плати 500 перпера казне, при чему се и млин одузима.<sup>196</sup>

189 С. Новаковић, *Исѣо*; К. Јиречек, *Исѣо*, 198.

190 С. Новаковић, *Зак.споменици...*, 611.

191 *Исѣо*, 618.

192 *Исѣо*, 618.

193 *Исѣо*, 618.

194 *Исѣо*, 647.

195 *Исѣо*, 660.

196 *Исѣо*, 692, чл. XCVI.



За убиства су се почетком XIV века, а и касније, плаћале казне у новцу. У Законику цара Душана та казна је износила 300 - 1.000 перпера.<sup>197</sup> Вражда (казна) за убиство Србина од стране Дубровчанина износила је 500 перпера. Марко Лукаревић, дубровачки властелин, заједно је са својим друговима убио пријатеља краља Уроша – *fidelem regis Urosii* (1306 г.). Дубровачки кнез, Млечанин Б.Фалијер, није хтео да чује за доскорашњи обичај плаћања глобе, већ је захтевао изрицање смртне казне у духу Дубровачког статута. Дубровчани су и даље инсистирали на одржавању старог обичаја плаћања глобе – *consuetudo vrasde*. После дужег натезања између млетачког дужда и дубровачког кнеза око изрицања казне, 1308. године је ипак остао на снази обичајни закон плаћања новчане казне од 500 перпера.<sup>198</sup>

Душанов Законик прописује казну од 300 перпера за нехотично убиство, а ако властелин убије себра плаћа 1.000 перпера. Кривоклетство поротника повлачи за собом такође 1.000 перпера казне.<sup>199</sup>

Неколико чланова *Законика* прописују казне за свађе, оштре речи (псовке), свађе међу селима:

Члан 50 прописује да, ако властелин опсује и осрамоти властеличића, има да плати казну од 100 перпера; ако властеличић то исто уради, властелину плаћа, такође, 100 перпера, али се осуђује и на телесну казну.

Члан 55 прописује да, ако себар опсује властелина, мора да плати 100 перпера, и да се још к томе и осмуди; ако властелин или властеличић опсују себра, плаћају само казну од 100 перпера.

Члан 77. Ако се деси потка (свађа) између села, она плаћају казну 50 перпера; а ако се посвађају Влах и Арбанас они плаћају 100 перпера казне. Од ове казне цару иде половина, а друга половина господару тога села.

Члан 85 прописује казну за пропагирање богумилства; ако се ради о властелину, казна је 100 перпера, а ако се не ради о властелину, казна је 12 перпера, уз примену телесне казне.

Члан 87. Ако се догоди убиство из нехата, убица плаћа 300 перпера, а убиство с умишљајем плаћа се одсецањем обе руке.

Члан 94. Ако властелин убије себра у граду, или жупи, или катуну, дужан је да плати 1.000 (тысушту) перпера; ако себар убије властелина, одсецају му се обе руке, уз новчану казну од 300 перпера.

Члан 95. Онај ко опсује свештеника, калуђера или попа плаћа казну од 100 перпера; ако неко убије свештеника, калуђера или попа изриче му се смртна казна.

Члан 98 прописује 6 перпера казне за себре који се међусобно потуку и чупају браде.

197 Чл. 87, с.198 и чл. 94, с. 202.

198 К. Јиречек, *Истѳо II*, 1981, 131.

199 С. Новаковић, *Законик*, члан 154.

Члан 118 *Законика* забрањује да се силом задржавају трговци који путују по Царству; нико није смео да силом распарча или распакује трговачку робу, те да силом натура свој новац. У противном, платиће казну од 500 перпера.

Чланом 122 иде се у детаље: ако који властелин задржи трговца, платиће казну 300 перпера; ако ли га задржи цариник, платиће, такође, 300 перпера казне.

Члан 184 *Законика* каже да царска властела и кефалије који држе градове и тргове, не смеју никога затварати у тамницу без царске наредбе. У супротном, платиће царској каси 500 перпера глобе.

Члан 12 *Законика* прописује да духовни предмет не могу судити световњаци; ако би се десило да је световњак судио у црквеном предмету, мораће да плати казну од 300 перпера; само црква има права да суди.

Цар Душан је ради заштите своје монете први пут у историји српског новчарства озаконио ковање новца. Ова материја је регулисана члановима 168, 169 и 170 *Законика* из 1354. године:

„Златари у жупама и на царским земљишним поседима да се не настањују, већ само у градовима које је цар одредио за ковање динара...

Ако се настани златар у селу уместо у граду и на тргу царском, да се то село расели и златар спали. Ако се утврди да златар кује динаре тајно, да се златар спали и град да плати глобу колику одреди цар.

У царским градовима да раде златарске радионице и да производе и за своје потребе.<sup>200</sup>

Висина глобе за град, дакле, није прецизирана.

Нешто више од пола века касније деспот Стефан Лазаревић прописује законом под бројем VII - *Ѓ* ковинце *суд* - казну за фалсификовање новца, али у нешто блажој форми:

*Закон є и за динаре што се ковоу у цеке. Тко га палачи, или трабосї а. Да моу се палць Ѓтсече. и да платї глобе, 50 перпер.*<sup>201</sup>

Закон о глобама – *Ѓ* *глобахъ* - под бр. XIX Статута Новог Брда регулише поделу добити од наплаћених казни од плоча (плоче сребра) и трабосијања, прекупаца вина, лоја или кожа; од њих један део војводи, други кнезу а трећи пургару.

Ови прописи о новцу и његовом кривотворењу важили су за Ново Брдо, али су исти, највероватније, били од општег значаја, као и остали прописи поменутог *Законика* и *Сїаїуїа*.

У члану XVII *Сїаїуїа* – Изношење дрва - помиње се глоба од 50 перпера за изношење коже и лоја из места.

У истом члану се санкционише прекршај продаје кожарских производа ван оквира максимираних цена; најбоља говеђа кожа стаје 50 динара, слична и по

200 Превод чланова бр.168, 169 и 170: Д. Ђатовић, *Добри и зли динари...*с. 93.

201 Палачити: кривотворити; трабосијати: испитивати прописану тежину кованог новца мерењем и пребирањем тежих комада; намерно погрешно мерење новца.

24 динара; кравља кожа стаје 20 динара; јарећа 4 динара; овнујска 2 динара. Ко ово прекрши плаћа казну 20 динара.

Члан XII *Сѣаѣуѣа* – О Латинима - предвиђа казну од 50 перпера и одузимање робе, ако се утврди да су Латинин (католик) или месар извршили утају лоја, не давши га рудару.

У члану XVIII *Сѣаѣуѣа* – О Латинима и момцима - утврђује се, између осталог, казна од 100 перпера, ако неко од градске властеле (осим војводе и кнеза), или пак цариник, за царину господареву убије сиромаша господарева.

## ПЛАТЕ–ХОНОРАРИ

### Пастири

Има нешто информација о новчаним примањима, тј. хонорарима и платама за обављени рад. Због недовољне количине сребрне валуте у промету плата је, поред новчаног дела, чешће била и у натура, а неретко само у натура.

Из повеље Стефана Уроша III Дечанског из 1330. године, поводом оснивања манастира и давања разних повластица, види се да су, нпр., пастири примали плату у стоци, која се звала *белеї*. Они су сваке године о Ђурђевдану, поред месечног белега, добијали, на сто оваца, једну овцу са јагњетом. Ако би пастир што изгубио, морао је то да плати.<sup>202</sup>

Пастири који су напасали кобиле добијали су само плату у новцу која се звала *месечина*.<sup>203</sup>

Пастири на имању манастира Св.Арханђела код Призрена имали су, такође, месечну плату, при чему им се није наплаћивала травнина, одн. такса за коришћење манастирских пашњака.

Власи који су напасали кобиле манастира Св.Арханђела примали су месечну плату, а о Митровдану по два ждрепца као белег, или 10 перпера и одело (гуњ и чакшире).<sup>204</sup>

### Плате државних службеника (кефалија, посланик, логотет, писар, итд.)

У свом коментару на чл. 63 Душановог Законика С.Новаковић каже да *новац уоѣиѣѣ није у оно време имао садашњи значај, а био је и ређи и скуѣљи. Исѣлаѣѣ услуѣа чиниле су се више ѣримѣѣѣвним начином.*

А члан 63 гласи:

---

202 С. Новаковић, *Законски сѣоменѣѣ...*, XXXV, 650 - 651.

203 М. Purković, *Исѣо*, 7.

204 С. Новаковић, *Исѣо*, CLXXX, 699.

„Кефалије што су по градовима да узимају свој доходак законом и да им се продаје жито, вино и месо за динар, што другима за два.“

Ово би значило да су кефалије уместо плате имале свој „доходак“, за који им је препорука да га узимају по закону (а не више); а продавци су дужни да им у виду повластица продају прехранбене производе дупло јефтиније него осталима.

Има података и о платама дубровачких високих службеника у Србији. Плата дубровачких посланика упућиваних у Србију и Босну четрдесетих година XIV века износила је 40 перпера.<sup>205</sup>

Дубровачки *comes mercatorum* имао је у Србији плату од 400 перпера годишње.<sup>206</sup>

Постоје подаци и о хонорарима логотета и писара: када цар неке поклони баштину, логотету се плаћа 30 перпера од сваког села, а дијаку за „писаније“ 6 перпера.<sup>207</sup>

Два трумпетара (трубача) су од деспота Стефана Лазаревића добила хонорар у виду чохе вредне 60 перпера.<sup>208</sup>

## Плате послуге

О платама послуге за Србију нема много информација, али се зна да је газда био обавезан да, уз малу плату, послужи обезбеди храну, одећу и обућу.<sup>209</sup>

У Котору су највише служиле девојке из данашње Црне Горе. Остајале су у служби чак 10 - 15 година. Код дубровачке властеле је важио обичај да слушкињама приликом удаје дају мираз. Из 1365. године имамо податак да је Johannes de Tudisio обећао Воли, кћерки Прогоната Матаружића из Котора, после шест година служења, мираз од 20 перпера.

Стана Радашина из Невесиња служила је осам година код племените госпође Маргарите, удове Млечића Корнара, за плату од 10 дуката и издржавање.<sup>210</sup>

У Србији је даван мираз, уз непокретну имовину (не обавезно), у одећи, платну, накиту и новцу. Мила, кћерка Јуримира из Рудника, која је живела у Котору, добила је мираз од 150 перпера (60 перпера у новцу, 20 у минђушама и 70 у кућанству). У градовима је мираз износио и преко 1000 перпера.<sup>211</sup>

205 Monumenta Ragusina I, 162, 167- 168, 226; Н. Порчић, Путовање - живот у покрету, у: С. Марјановић- Душанић, Д. Поповић, *Истио*, 206.

206 К. Јиречек, *Истио* III, 1923, 213.

207 С. Новаковић, *Законик*,... чл.134, с. 226.

208 К. Јиречек, *Истио* IV, 1923, 57- 8.

209 К. Јиречек, *Истио* III, 1923, 177- 8.

210 К. Јиречек, *Истио* II, 1981, 150.

211 М. Динић, *За историју рударства*...II, 41- 44.

## Хонорари лекара

У српским средњовековним изворима често се помињурачи (лекари). Из дубровачких званичних аката позната су нека имена старосрпских лекара, нпр. Pervoslavus (Првослав), medicus из 1298. године<sup>212</sup>; затим Mence Antibaranus medicus из 1330. године.<sup>213</sup> Надаље се помиње Milcinus de Presarin (Милче из Призрена), homo domini imperatoris. Он се новембра 1349. у Дубровнику обавезао да ће обућару Медоју за хонорар од 20 перпера излечити његовог сина болесног од камена (morbus lapidis, qui dicitur malum de petra).<sup>214</sup>

Стручњак за килу, магистар Оберко, закључио је у Дубровнику 1382. године уговор са Влахом Стојиславом Поповићем да ће истог оперисати за хонорар од 60 перпера. На маргинама уговора стоји да су обе стране одступиле од уговора.<sup>215</sup>

Извесни магистар Остезаније погодио је 1305. да за 30 перпера излечи неког Босанца од фистуле на колелу.<sup>216</sup>

Магистар Вартоломеј је обећао једном Которанину, да ће му за накнаду од 30 перпера у року од три месеца излечити десну руку. Један други магистар је био знатно повољнији. Обећао је свом пацијенту да ће га излечити у року од четири месеца (рана на цеваници) уз накнаду од 10 перпера.<sup>217</sup>

Као први страни лекар запослен у Србији био је Италијан Филип из Ферме (Philippo de Firmo, medicus plagarum habitatut Cathari). Он се помиње 1326. године као градски лекар у Котору.<sup>218</sup>

Наши владари су ангажовали стране лекаре, уз немале хонораре. Дубровачки градски лекари са редовном платом потицали су већином из Италије, где су студирали медицину у Салерну, Болоњи, Падови, Равени. Међу њима је било Јевреја и Грка. Догађало се да они буду ангажовани на извесно време од суседних владара. Тако је на молбу краља Стефана Дечанског у Србију упућен магистар Егидиус 1326, а потом и 1327. године.<sup>219</sup>

Магистар Антониус из Монтефлореа код Анконе, phisichus salariatus, иначе, пријатељ немачког витеза Палмана, заповедника краљевих најамника, био је у служби Стефана Душана 1333. год.<sup>220</sup>

212 *Div. cancell.*, 18. febr. 1298; К. Јиречек, *Истџо* II, 1981, 312.

213 *Div. cancell.*, 1328-30, 17. apr. 1330; К. Јиречек, *Истџо*, 314.

214 К. Јиречек, *Истџо*, 312; *Div. cancell.*, 1349 – 1356.

215 М. Purković, *Истџо*, 7; G. Čremošnik, Nekoliko ljekarskih ugovora iz Dubrovnika, *Rešetarov zbornik*, 1931, 43

216 М. Purković, *Истџо*, 7; G. Čremošnik, *Истџо*, 44.

217 М. Purković, *Истџо*; G. Čremošnik, *Истџо*, 44 – 5.

218 А. Лаловић, Српска медицина у средњем веку, *Тимочки медицински иласник*, vol. 29, suppl. 1, Зајечар 2004, 27- 30 .

219 К. Јиречек, *Истџо*, 315.

220 *Div. cancell.*, 1334, HAD; К. Јиречек, *Истџо*, 315.

Дубровачки градски лекар, магистар Данијел де Пасини из Вероне, добио је 1408. године дозволу да може отићи у Србију ради лечења ноге деспота Стефана Лазаревића. Уговор је гласио на рок од четири месеца, уз месечни хонорар од 80 дуката или 11 фунти *boni argenti mercandateschi*.<sup>221</sup>

Дубровачки лекар, магистар Христифор, отац познатог дубровачког канцелара Руска, имао је 1385. године стан и плату од 700 перпера.<sup>222</sup>

Деспот Ђурђе Бранковић је 1429. године имао као личног лекара италијанског маистра Анђела Муада (*Angelus Muado, phisicus domini Georgii Volchi, magnifici domini ducis Rassie et Albanie*).<sup>223</sup>

## Плате најамника

Балканске земље, као и северни суседи, биле су вековима поприште ратова са Турцима. У тим ратовима најамници су одиграли велику улогу, поготову када је Србији била сужена основа за регрутовање војника. Србија је у XIV веку имала водећу улогу на Балкану, и тада су најамници постали битан део њене војне снаге. Ту су били Туркопули, раније у византијској служби; Каталонци у време ратова са Бугарима (1330), и, најзад, Немци. Ови последњи су били у трајној служби цара Душана, а познат нам је њихов заповедник витез Палман (*Dominus Palmanus Teutonicus, stipendiarius domini regis Raxie*). У дубровачком архиву постоји запис да се витез Палман обавезује, у Дубровнику, 20. октобра 1333. године, да ће панцир - кошуље, шлемове и другу опрему (залога неименованог плаћеника краља Рашке) које је примио од апотекара Паулучија, предати у року од 15 дана лекару Антонију.<sup>224</sup>

Цар Душан је немачке плаћенике примао у трајну службу и ангажовао их у ратовима са Византијом, где је постигао највећа освајања.

У XV веку Србија је била уједињена у скромнијем територијалном оквиру, централизована, али економски јака. Српско племство је са својим људима представљало снагу за одржавање унутрашњег реда. Владар је за ратове са спољашњим непријатељем могао да ангажује плаћенике из Угарске и Турске, али, нажалост, не зна се по којој цени и у ком броју. Плате најамника у султановим оружаним снагама, и то за све категорије ратника, познате су из турских извора. Они су исплаћивани у акчама, свака три месеца. Износи су се кретали, од најниже до највише категорије, 3 - 4 и 15-20 акчи, зависно од броја најамника.

Подаци о примањима плаћеника у околним земљама (Италија, Дубровник, Угарска) релативно су познати, али, ипак, недовољно. Према подацима из

221 *Div. cancell.*, 1408, II Arhiv Dubrovnik; Pucić I, *Prilozi*, s. X, Ugovor od 14. okt. 1408.

222 М. Purković, *Истѐо*, 8; С. Станојевић, Студије о српској дипломатици, ГЛАС CVI, 59, n, 2.

223 К. Жиречек, *Истѐо*, 315.

224 *Div. cancell.*, *HAD*, 1334; К. Жиречек, *Истѐо* II, 1981, 315.

рата Дубровчана са суседом, војводом Радославом Павловићем 1430. године, Дубровчани су били принуђени да примају у службу разне врсте најамника, које су плаћали по разноврсној скали: дубровачки поданици су добијали 1 грош дневно; најамници из Зете и Албаније 60 гроша месечно (1,87 дуката); италијански најамници 3 дуката месечно; најамници из Босне 6 - 7 перпера месечно (2,25 - 2,62 дуката) итд.

Један реално сачињен угарски план из 1464. године поводом општег похода на Турке, предвиђа плату од 3 дуката месечно, али само за Угре, и то када ратују близу границе. Немци Чеси и Пољаци су тражили 4 дуката. Да се цена најамника временом повећавала, сведочи једно писмо краља Матије из 1481. године, у којем се цена за угарске најамнике, које је тражио напуљски двор за борбу против Турака, креће - зависно од категорије ратника - 5 до 2,6 дуката.<sup>225</sup>

## ЦЕНЕ ЗАКУПА ЦАРИНА

Регално право владара је било, између осталог, отварање нових тргова и царина. Царине су биле унутрашње и пролазне. Плаћале су се махом на трговима, важним саобраћајним местима, бродовима, итд. На име царине плаћао се десетак од вредности робе. Царина се обично наплаћивала на трговима, како би се могла лакше вршити контрола тргова. Приликом уласка робе у земљу цариници су исту пописивали, а царина се наплаћивала на тргу само за продату робу.<sup>226</sup>

У време Деспотовине помињу се тргови у Плани, Руднику, Новом Брду, Сребрници, итд. И даље је постојала разлика између малих и великих тргова. На малим трговима се продавала јефтинија, а на великим трговима скупља роба. Пошто је деспот Стефан, начинивши Београд својом престоницом, граду дао посебне трговачке повластице,<sup>227</sup> можемо претпоставити да је Београд, а можда и Смедерево, имао тзв. *ius stapulae*, по коме је роба довожена из или преко Угарске, морала бити истоварена само у Београду (Смедереву) и ту продавана. Трговци на велико су, значи, морали своју робу да продају у привилегованим градовима, а сву корист продаје на мало имали су домаћи трговци.<sup>228</sup>

Подаци о износу царина показују како се трговина између Дубровника и балканског залеђа непрекидно развијала. На пример, царина за Дријева (велике количине соли) износила је у XV веку око 4.000 дуката. Вредност увоза дубровачке робе у Босну износила је 1331. године око 25.000 перпера (580 кг сребра). Укупна

225 Подаци преузети из: С. Ђирковић, Рат и друштво: најамници и њихова цена, *Работници...* 349 – 366.

226 К. Јиречек, *Ист*о, 430.

227 Ј. Калић, Срби у позном средњем веку, Београд 2001, 84; К.Филозоф, *Жи*тје деспота Стефана Лазаревића, Београд 1989, 102.

228 К. Јиречек, *Ист*о, 430.

вредност целокупног увоза дубровачке робе у Србију износила је 1332. године око 160.000 перпера (тада око 80.000 дуката), одн. 3,72 тоне сребра.<sup>229</sup>

Има неколико помена о царинама које су закупљивали махом Дубровчани. Приликом уговарања закупа неке царине између Дубровника и српског владара види се тежња Дубровчана за спречавањем увођења новина у већ устаљена царинска правила. У једном писму краљу Урошу I Дубровчани наводе: коумерџка да дрџимо краљевџства ти оу законџ господина ти отџца ти.<sup>230</sup>

Привилегијом из 1349. године цар Душан потврђује Дубровчанима да ће плаћати царине по закону, како су плаћали и раније.<sup>231</sup>

О ценама закупа царина нема много података. Висина истога зависила је, пре свега, од значаја и величине трга, одн. да ли је трг био у оквиру или близини рудника.

Петар Буђа (Petrus Bucchia) из угледне которске породице, син, најпре цариника, а потом протовестијара цара Душана, Николе Буђа (+ 1354), био је, такође, цариник. Он је 1341. године издао под закуп краљевску солску царину у Дубровнику Јакову Соркочевићу на годину дана за 450 перпера. Две деценије касније (1361) ова царина је била удвостручена.<sup>232</sup>

Око 1380. Дубровчани су хтели да закупе которску царину на три године, али под условом да Власи краља Твртка изнесу годишње најмање 10.000 твара соли, и да закупнина буде 500 перпера годишње.<sup>233</sup>

Године 1389. закупио је неки Дубровчанин од краља Твртка сребрничку царину за 425 литара финог сребра годишње.<sup>234</sup>

Око три деценије касније (1417) деспот Стефан Лазаревић је тројици ортака, Марину Градићу, Бенку Гундулићу и Јакши Водопићу, издао сребрничку царину за 3.000 литара сребра. За додатних 100 литара (укупно 3.100 литара) добили су искључиво право да само они могу мењати сребро за динаре у ковници.<sup>235</sup>

Деспот Стефан је око 1413. издао у закуп царину малог рударског места Селце код Рудника по цени од 50 литара сребра годишње.<sup>236</sup>

Године 1423. деспот Стефан је издао рудничку царину двојици браће Дубровчана за 600 литара сребра годишње.<sup>237</sup>

229 В. Винавер, Проблем производње сребра у средњовековној Србији, *Истџориски зайиси* 3, Титоград 1960, 490.

230 С. Новаковић, *Законски сџоменџци*...154.

231 С. Новаковић, *Исџо*, 171; К. Јиречек, *Исџо*, 430.

232 К. Јиречек, *Исџо*, 215; М. Purković, *Исџо*, 5.

233 Љ. Стојановић, *Исџо*, 643.

234 А. Соловјев, *Одабрани сџоменџци срџској џрава*, Београд 1926, 179; литра сребра стајала је 8 дуката (Гласник XXXVII, 246).

235 М. Динић, За историју рударства...I, 1955, 64- 65; А. Веселиновић, *Исџо*, 225; С. Стојаковић, *Десџојџ Стефан Лазаревић*, Београд 2006, 125.

236 А. Веселиновић, *Исџо*, 225; *Lamenta de foris* 3. 124-125; 21.II, 18.V.1414; царина је издата најпре Јакши Водопићу; 1413. Лонку Томазиновићу; 1414. браћи Водопић.

237 Љ. Стојановић, *Исџо*, 231 бр.240; А. Веселиновић, *Исџо*, 255.



Скадарска благајна је 1416. године примила око 4.000 перпера за риболов и царину на рибу.<sup>238</sup>

Босански војвода Сандаљ Хранић добијао је за царину у Дријеву 600 дуката, а исто толико је тражио и за солану у Котору.<sup>239</sup>

О висини закупа новобрдске царине нема сачуваних података, али се из једног писма деспота Стефана Лазаревића из 1423. године може закључити да је иста износила 4.368 литара сребра.<sup>240</sup>

Треба нагласити да је деспот Стефан само за закуп горенаведених царина годишње приходовао око 100.000 дуката (око 73.251 дукат за царине, плус приходи осталих градова и тргова).<sup>241</sup>

У време османске власти долази до очигледног економског пропадања рудника и градова. Цена закупа царине је пала на минимум, што се види из једног недатираног писма султана Мехмеда II: Дубровчанин Паско Ромека - Чељубиновић је 1464. године закупио царине подрињских рудника Сребрнице, Чрнче, Зајаче и Крупња за само 7.000 дуката.<sup>242</sup>

---

238 К. Јиречек, *Истѳо* III, 1923, 179; М. Purković, *Истѳо*, 5.

239 Љ. Стојановић, *Истѳо*, 332 и 330; М. Purković, *Истѳо*, 5.

240 Љ. Стојановић, *Истѳо*, бр.240; М. Динић, *Истѳо* II, 87; С. Стојаковић, *Истѳо*, 134.

241 А. Веселиновић, *Истѳо*, 226.

242 М. Динић, *За истѳорију рударстѳва..I*, 88- 89.

**ECONOMY, MONEY AND PRICES IN MEDIEVAL SERBIA**

*Summary*

Economic development of medieval Serbian state had been achieved thanks to the richness of silver ore from Serbian mines. The exploitation of those mines induced primarily the foundation of settlements nearby them and later the creation of cosmopolitan cities. With the concentration of labor force, those cities would become important economic centers, attractive to local population as well as to foreigners, mainly mining undertakers and tradesmen from Dubrovnik. Through their activities, various products for local population were imported and various goods from Serbia were exported to the inlands of Balkans and via seacoast towns to Italy. Continuous exchange of traded goods caused the growing role of money in economic life that could be witnessed by the development of monetary system in Serbian and surrounding states. Historical sources give evidence on prices of basic commodities and services as well as on various state taxes. Those sources are sometimes numerous as in the cases of the price of silver - major Serbian export article, craftsmen services or leases of certain state revenues. The similar case is with the real-estate prices, taxes, and fines. Taking into account the period of more than two centuries, the data on prices of cattle, cattle products, grains, vine, salt, oil, fine foodstuffs, textiles, weapon, and wages of physicians, state clerks, maids, wage earners and shepherds are mainly insufficient.



Драгана ГЊАТОВИЋ

## НОВЧАНА АУТОНОМИЈА У СРБИЈИ ПОД ОСМАНСКИМ СИЗЕРЕНСТВОМ<sup>1</sup>

**Апстракт:** У европском делу Османског царства, новчана аутономија под сизеренством султана је подразумевала ковање новца у складу са обичајним или писаним правилима која су вазали самостално прописивали. После распада Српског царства 1371. године, обласни господари су постали султанови вазали па самим тим и носиоци новчане аутономије. Они међу собом нису усклађивали новчану политику, па је настало велико шаренило динара у оптицају. У првој половини петнаестог века, у деспотском периоду, у Србији је учињен покушај да се обнови јединствен новчани систем и на тај начин поново успостави ред у ковању новца. Повољне политичке околности за то појавиле су се поновним обједињавањем српских земаља под породицама Лазаревића и Бранковића.

**Кључне речи:** Српска деспотовина, османско сизеренство, узурпација владарског монетарног суверенитета, новчана аутономија

### Увод

Процес распада новчаног система средњовековне Србије трајао је читав век, од смрти цара Душана 1355. године до коначног пада Србије под османску власт 1459. године. Овај процес био је проузрокован распадањем Српског царства и османским освајањима српских земаља. Ако се тај процес посматра из угла носилаца права ковања новца, новчани систем средњовековне Србије прошао је кроз четири различита, препознатљива периода. За први период је била карактеристична узурпација владарског монетарног суверенитета. До ове узурпације дошло је за време владавине Душановог сина, цара Уроша. Други период, после битке на Марици и смрти цара Уроша 1371. године, када

---

1 Дугујем захвалност госпођи Весни Радић, музејском саветнику Народног музеја у Београду, за корисне сугестије у вези са начином обраде теме овог рада.

се распало Српско царство, био је обележен самосталним ковањима српских феудалаца. Тако ће узурпација владарског монетарног суверенитета тада постати погодно тло за стварање низа феудалних, аутономних монетарних права на тлу средњовековне Србије под османским сизеренством. Трећи период, од почетка петнаестог века па до првог пада Српске деспотовине под османску власт 1439. године, препознатљив је по неуспелом покушају да се обнови јединствен новчани систем у вазалној Србији којом су владале породице Лазаревић и Бранковић. У последњој, четвртој фази распада новчаног система, која је трајала од првог до коначног пада Српске деспотовине под османску власт 1459. године, могуће је пратити појаве последњих знакова испољавања аутономних права ковања новца породице Бранковић.

### Узурпација владарског монетарног суверенитета

Јединствен новчани систем средњовековне Србије почео је да се урушава средином четрнаестог века слабљењем централне власти у држави. Почетак слабљења централне власти у средњовековној српској држави везује се за изненадну и до данас неразјашњену смрт цара Душана (1331-1355). Српско царство је тада било на врхунцу своје моћи. Обухватало је територије данашње Србије, Црне Горе, Македоније, делове Грчке и Албаније. Граничило се на копну с Босном, Угарском, Влашком, Бугарском, Византијом и Атинским војводством, а на мору с Млетачком републиком. Економска снага Српског царства била је у богатству руда племенитих метала, посебно сребра. Посредством Дубровника, Србија је сребром снабдевала ковницу новца у Венецији и другим италијанским градовима.

После смрти цара Душана, Српско царство почиње да посрће под теретом сукоба интереса појединих локалних феудалаца. У то време, Османлије су већ отпочеле ратничке походе на Балкан да би прошириле своју младу државу и повећале изворе својих прихода. Њиховим ратним освајањима у Европи у другој половини четрнаестог века погодовало је то што су се она временски поклапала са политичким распарчавањем не само Српског царства већ и Византије и Бугарског царства. Док су локални балкански великаши губили снагу у међусобним размирицама водећи своје земље у расуло, Османлије су брзо утврђивале своје позиције на Балкану уз помоћ јаке централистичке власти и дисциплинованих војних снага.

До смрти Цара Душана, право ковања новца у Србији припадало је искључиво владарима династије Немањића. Као израз државног суверенитета, ово право је спадало у велика владарска, регална права нематеријалног карактера. Владар је једини био властан да законом пропише правила ковања новца: да одреди племенити метал од којег ће новац бити кован, да утврди састав легуре основног и помоћног метала, као и ковничку стопу. Законом о ковању новца

из 1354. године, било је прописано да се у Србији новац кује искључиво у ковницама које добију дозволу од цара.<sup>2</sup> Имајући у виду да је ковање новца било обележје владарског суверенитета, његово кривотворење се сматрало нападом на владара односно државу. Због тога су за кривотворење новца у Законику цара Душана биле предвиђене драконске казне.<sup>3</sup>

Новчани систем средњовековне Србије базирао се на монометализму сребра. Почев од седамдесетих година тринаестог века, средњовековна српска држава је редовно ковала сребрни новац *динар* од домаће руде сребра. Основни новчани метал било је сребро а помоћни метал био је бакар. Ковничка стопа српским динарима била је првобитно утврђена по узору на млетачки грош тежине 2,178 грама и 0.965 финоће сребра. Плаћања у Србији обављана су динарима, али су обрачунавана у *перперама*. Перпера је била фиктивна рачунска новчана јединица од 12 динара. Перпера је коришћена зато што је требало успоставити стални однос између сребрног динара и одређене мере злата у новчаном систему у којем није кован златан новац.<sup>4</sup> И када је тридесетих година четрнаестог века српски средњовековни динар изгубио четвртину своје вредности и тежио у просеку 1,70 грама, и даље се рачунало перперама. Такав обичај се задржао и за време владе цара Душана који је ковао динаре тежине до 1,50 грама, као и за време цара Уроша (1355-1371), чији су највреднији динари тежили 1,20 грама.<sup>5</sup> Царске ковнице новца налазиле су се у рудничким центрима и урбаним царским утврђењима. Ковнице цара Душана, везане за руднике, радиле су на Руднику и у Новом Брду, а у урбаним утврђењима радиле су царске ковнице у Трепчи, Призрену, Скопљу и Охриду. Такође, аутономни градови Котор и Улцињ ковали су динаре у име цара Душана.

Владари династије Немањића односили су се према праву ковања новца као према свом приватном праву којег могу, ако желе, делимично да се одрекну. Цар Душан је, на пример, сам ограничио своју монетарну сувереност тако што је право ковања новца у северној Македонији уступио моћном феудалцу Јовану Оливеру.<sup>6</sup> У овом случају се није радило о узурпацији права ковања новца,

2 Чланови 168, 169. и 170. Законика цара Душана који су били усвојени на сабору у Серу 1354. године. С. Новаковић: *Законик Стефана Душана цара српског 1349. и 1354.* Државна штампарија Краљевине Србије, Београд, 1898, стр. 169.

3 За кривотворење динара, Закономом цара Душана била је прописана смртна казна спаљивањем на ломачи. Д. Њатовић: „Смртна казна за тајно ковање новца у Законику цара Душана“, *Наука, безбедносћ, полиција*, Вол. V, бр. 2, 2000, стр. 107-128.

4 Више о пореклу перпере у средњовековној Србији и њеном значењу као рачунске новчане јединице видети у: Д. Њатовић: *Добри и зли динари, Функције новца и новчани систем средњовековне Србије*, Југословенски преглед, Београд, 1998, стр. 37-48.

5 *Исто*, стр. 94-130.

6 Јован Оливер је био један од најмоћнијих људи у време краља и цара Душана, а за његове заслуге цар му је, после проглашења царства 1436. године, уступио северну Македонију и дао титулу деспота. Ј. Радонић: „О деспоту Јовану Оливеру“, *Глас Српске краљевке академије*, XCIV, 1914, стр. 74-108.

јер Јован Оливер није то право самовољно присвојио. Да је заиста реч била о огрничавању царске монетарне суверености, а не о узурпацији права ковања новца, говори чињеница да је на лицу новца деспота Оливера било исписано његово име и титула, а на наличју име и титула цара.

Међутим, за време владавине Душановог сина, цара Уроша, у средњовековној српској држави се први пут јављају многи случајеви узурпације владарског права ковања новца. Овој узурпацији је претходио губитак дела државне територије. Већ на почетку своје владавине, Урош је на југу изгубио део Тесалије и Епира под налетом Османлија, а на северу, у Подунављу, Браничевску област која је пала под сизеренство угарског краља Лудовика I. Са смањивањем државне територије, у ослабљеном царству, стварали су се погодни услови за самовољу моћних феудалаца. Они су почели да присвајају различита владарска права, међу њима и право ковања новца. Недвосмислено је доказано да је ово право тада присвојила царица Јелена, удовица цара Душана, као и феудалци: деспот Угљеша, краљ Вукашин, краљица Јелена, Никола Алтомановић и Ђурађ I Балшић.<sup>7</sup> Породица краља Вукашина ковала је новац у Призрену, а Никола Алтомановић од 1367. године на Руднику. После смрти краља Вукашина 1372. године, призренску ковницу ће приграбити Ђурађ I Балшић, а после пораза Николе Алтомановића 1373. године, рудничка ковница новца је први пут у рукама кнеза Лазара.<sup>8</sup> Сви они су ковали сребрни новац *динар* по истим ковничким стопама као и цар Урош.

Када је на престолу сменио цара Душана, Урош је у оптицају затекао тзв. императорске динаре свог оца просечне тежине 1,50 грама. Захваљујући свом квалитету и постојаности тежине, императорски динари су били коришћени као средство плаћања и ван граница Србије.<sup>9</sup> Урош се, међутим, одлучио за даље обезвређивање динара, па је ковао сребрни новац све мање и мање тежине. Као и динари цара Уроша, новац феудалаца је тада стално губио на тежини. Прва ковања цара Уроша имала су тежину 1,20 грама, а последња 0,64 грама, док је просечна тежина новца поменутих феудалаца у периоду Урошеве владавине у почетку износила 1,20 грама а на крају 0,51 грам.<sup>10</sup>

7 В. Иванишевић: *Новчарство средњовековне Србије*, Стубови културе, Београд, 2001, стр. 110.

8 С. Стојаковић: *Десиој Сефан Лазаревић*, Српско нумизматичко друштво, Београд, 2006, стр. 127.

9 Душанови *denarii del imperator*, помињу се у дунрвачким писаним споменицима из 1353. и 1354. године. С. Димитријевић: „Хронологија Душановог царског новца“, *Историјски часопис САН*, бр. 9-10, 1959.

10 В. Иванишевић: цитирано дело, стр. 152.

## Аутономна монетарна права под османским сизеренством

После Маричке битке 1371. године, већина балканских велможа, међу којима су били и српски обласни господари, пала је у вазални положај према султану Мурату I (1362-1389). Вазали су били дужни да плаћају годишњи данак као знак покорности према исламској држави и да шаљу помоћне трупе у султанове ратне походе. Византијски и бугарски цар, многи грчки великаши, као и српске велможе - краљ Марко, Јован и Константин Драгаш и неки други српски кнежеви у Македонији - постали су султанови вазали. После Косовске битке, 1389. године, у којој је погинуо кнез Лазар, иста судбина је задесила и његове наследнике. Затим, султану Бајазиту I (1389-1402) потчинио се 1392. године и Вук Бранковић, када му је султан одузео Скопље. Султанови вазали у то време постали су и Ђурађ II Страцимировић а затим и његов наследник Балша III у Зети. Крајем четрнаестог века, на плаћање данка султану пристала је и већина арбанашких господара, а у првој половини петнаестог века Босна, као и прекодунавске земље Влашка и Молдавија.<sup>11</sup>

Уколико вазал не би уредно испуњавао дужности према султану, његове земље су проглашаване „пребивалиштима рата“ и биле би излагане беспштедним разарањима.<sup>12</sup> Међутим, све док Османлије не би коначно покориле неку област, послушни вазали, који су редовно измиривали обавезе према султану, уживали би унутрашњу, обласну аутономију. Било је правило да вазалов први наследник такође постане вазал, али под условом да пристане на нове, теже обавезе према султану. Ове обавезе временом су економски исцрпљивале становништво и привреду вазалне области све док та област, привредно ослабљена, не би постала поприште коначних османских освајања.<sup>13</sup>

Део аутономије султанових вазала у европском делу царства односио се на експлоатацију рудника сребра и ковање новца. Султан је од ових облика аутономије својих балканских и прекодунавских вазала имао велике непосредне материјалне користи трибутарног карактера. Вазали би остајали носиоци новчане аутономије док је то било исплативо султану, а онда би рудници и ковнице пали под османску власт. Новчана аутономија је подразумевала ковање новца у складу са обичајним или писаним правилима које су вазали самостално прописивали. Са утврђивањем османске власти на Балкану у првој половини петнаестог века, вазали су, један за другим, губили новчану аутономију. Међу вазалним државама у Европи, њу су сачувале само Влашка и

11 М. Спремић: „Турски трибутари у XIV и XV веку“, *Историјски вјесник*, бр. 1-2, 1970, стр. 9-59.

12 Х. Иналдик: *Османско царство, Класично доба 1300-1600*, Српска књижевна задруга, Београд, 1974, стр. 18

13 М. Спремић, цитирано дело, стр. 47-52.



Молдавија. Наиме, Османлије нису покориле ове прекодунавске државе већ су оне остале у вазалном положају све до деветнаестог века.<sup>14</sup>

Пораз хришћанске војске од Османлија на реци Марици 1371. године, а затим исте године и смрт цара Уроша, последњег владара из династије Немањића, означили су крај јединствене, централне власти у средњовековној Србији. Распадање државе водило је распаду њеног новчаног система. Више није постојала институција ковања новца на нивоу централне власти јер такве власти више није ни било. Поједини великаши постају обласни господари и, један за другим, првенствено из фискалних разлога, почињу самостално да кују новац. Тако, услед распада државе, ковање новца у Србији губи обележја великог регалног, владарског права. Монетарни суверенитет, који је припадао владару односно држави, замењен је низом новчаних аутономија обласних господара. Новчана аутономија сваког од њих сезала је искључиво до граница осамостаљене области над којом би он остваривао фактичку власт. Али, како су се често мењале политичке границе осамостаљених области, у територијалном смислу новчана аутономија била је врло променљива категорија. Поред обласних господара, тада почињу да кују новац и поједини градови, као што је то био случај са Призреном и Скопљем.

Према условно и широко схваћеном територијалном принципу новчане аутономије, новчарство српских обласних господара у времену од 1371. до 1402. године могуће је сврстати у четири групе.<sup>15</sup> Прву групу чине ковања у македонским крајевима, где су новац самостално ковали краљ Марко, жупан Гропа, великаш Андреаш, као и Јован и Константин Драгаш. Другој групи припадају емисије Николе Алтомановића, кнеза Лазара и кнеза Стефана Лазаревића, који су господарили централним и северним областима српског простора. Трећу групу чине ковања Вука Бранковића и њему потчињене властеле у областима Сјенице и Копаоника, са центрима у Трпчи и Приштини, као и ковања градова Скопља и Призрена. Последњој, засебној групи припадају ковања Балшића који су владали областима Зете, са Драчем и Скадром. Новац обласних господара углавном је циркулисао у Србији, и то већином у областима за које је био кован.

У сталној међусобној борби за изворе прихода, вазали би један другом отимали експлоатацију рудника и ковница, док рудници и ковнице не би коначно допали Османлијама. Политичке размирице српских обласних господара, које су претходиле коначним османским освајањима, непосредно су утицале на честе промене носилаца монетарне аутономије у појединим областима под султановим сизеренством. Ове размирице су користиле и подстрекивале Османлије како би

14 M. Maxim: „In the Right to Strike Currency of the Reining Princes of Moldavia and Wallachia during the Period of Ottoman Suzerainty“, *The Journal of Ottoman Studies*, No. 18, 1998, str. 69-88.

15 В. Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије*, стр. 147.

лакше и брже завладале рудницима и ковницама. О томе речито говори пример експлоатације ковнице у Приштини. Иако се плаћањем данка обавезао султану Бајазиту I, Вук Бранковић није пристајао да за њега ратује. Он није учествовао у бици на Ровинама 1395. године, када су уз султана били и погинули краљ Марко и Константин Драгаш. Није учествовао ни у бици код Никопоља 1396. године, у којој се борио син кнеза Лазара, Стефан Лазаревић, и допринео султановој победи. Зато се султан 1396. године обрачунао са Вуком Бранковићем, а Османлије су највећи део његових земаља дале Лазаревићима. Тако су Лазаревићи 1396. године преузели ковницу у Приштини и експлоатисали је до поновног успона породице Бранковић 1402. године.<sup>16</sup>

Иако завистан од султана, пред сталном претњом од губитка земље, сваки обласни господар понашао се у својој области као суверени владар. По угледу на српске краљеве и царе, самостално је одлучивао о уређењу ковања свог новца. Обласни господари нису усклађивали међу собом новчану политику па је настало велико шаренило динара у оптицају. Они су се разликовали по изгледу, тежини, квалитету сребра и саставу легуре основног и помоћног метала. Поред динара обласних господара, у оптицају су се налазили и раније ковани динари из краљевског и царског периода. Јасан показатељ разноликости и разуђености ковања новца у периоду распада Српског царства и осамостаљења великаша су оставе новца које потичу из овог периода. На пример, у остави новца која је пронађена у Кичеву, у Македонији, похрањеној између 1375. и 1380. године, међу 350 динара, могу се наћи емисије краља и цара Душана, цара Уроша, као и феудалаца: Јована Оливера, краља Вукашина, краља Марка, Андреаша, Јована Драгаша, Андрије Гропе, кнеза Лазара и Ђурђа I Балшића.<sup>17</sup>

## Покушај обнављања јединственог новчаног система

У одсуству државне централне власти која би контролисала ковање новца, под притиском терета обавеза према султану, обласни господари ковали су новац који је стално губио на тежини. Поред ових политичких, за смањивање тежине динара постојао је и важан спољни економски разлог. Наиме, у другој половини четрнаестог и на почетку петнаестог века, у Европи је дошло до велике nestaшице сребра. Криза је кулминирала после 1390. године и трајала је две деценије. Ковнице у италијанским градовима једна за другом престале су тада са радом. Једино је ковница у Венецији била поштеђена глади за новчаним металом захваљујући редовном снабдевању из српских и босанских рудника сребра.

16 Вук Бранковић је умро у османској тамници 1397. године. М. Спремић: *Десетих Ђурађ Бранковић и његово доба*, Српска књижевна задруга, Београд, 1994, стр. 44.

17 В. Радић, В. Иванишевић: „Оставе српског средњовековног новца у Збирци Народног музеја у Београду“, *Зборник Народног музеја, XVII-1*, Београд, 2001, стр. 302, 303.

Због велике тражње сребра, у првим деценијама петнаестог века порасла је цена овог племенитог метала, па је постало рентабилно отворати нове руднике сребра на Балкану и проширити експлоатацију у старим коповима. Тако је криза несташице новчаног метала у Европи била привремено превазиђена. Обнављањем ковања сребрног новца у ковницама италијанских градова били су створени услови за поновни размах међународне размене. Велика тражња за новчаним металом донела је процват рударству и трговини Србије. У старим ковницама се повећава производња, а отварају се и нове ковнице новца. Био је то погодан економски моменат да се престане са обезвређивањем динара и да се поново уведе ред у ковање новца у Србији. Требало је, међутим, да се стекну и повољне политичке околности за новчану реформу у правцу унификације ковања. На првом месту, требало је поново објединити српске земље.

Неколико важних политичких догађаја с почетка петнаестог века, омогућиће да започне процес обједињавања српских земаља под Стефаном Лазаревићем (1396-1427) и наследницима Вука Бранковића. Године 1402, наследници Вука Бранковића поново су постали господари своје области када су је откупили од Османлија. Они су тада примили вазалне обавезе плаћања данка султану и учешћа у његовим помоћним војним одредима. Те године, такође, после пораза султана Бајазита I у бици код Ангоре, кнез Стефан Лазаревић је номинално признао врховну власт Византије и добио титулу деспота у Цариграду од Јована VII Палеолога. Затим је потражио стварни ослонац код угарског краља Сигисмунда и постао и његов вазал. Он му је 1403. односно 1404. године доделио Београд и Мачву. Године 1411, деспоту Стефану је уступљен и велики рударски центар Сребрница, код реке Дрине, а 1421. године је наследио Зету од Балше III.

У рударским центрима Новом Брду, Руднику и Сребрници, који су се налазили у поседу деспота Стефана Лазаревића, радиле су ковнице новца. Ковнице у Руднику и Новом Брду радиле су од раније, а ковање новца у Сребрници обновљено је 1417. године.<sup>18</sup> Деспот Стефан је најпре наставио да кује динаре малих тежина од 0,44 до 0,39 грама. Међутим, новчаном реформом, која је спроведена између 1402. и 1407. године, он је увео нове, теже динаре од 1,22 до 0,82 грама и наложио замену старих, лакших комада.<sup>19</sup> Такође, деспот Стефан је започео са ковањем нове врсте сребрног новца, *обола*, који ће касније ковати и Ђурађ Бранковић и његов син Лазар.

Да би увео ред у ковању новца, Закоником о рудницима из 1412. године, деспот Стефан је прописао строге казне за његово кривотворење.<sup>20</sup> О томе да

18 В. Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије*, стр. 61.

19 *Исто*, стр. 173

20 Казна спаљивањем на ломачи за кривотворење новца тада је замењена казном одсецања палца и глобом од 50 перпери. Н. Радојчић: *Закон о рудницима Деспојина Стефана Лазаревића*, Српска академија наука и уметности, Београд, 1962.

тада реда у ковању новца није било говоре чињенице о тешкоћама обрачунавања вредности у трговачком промету због шаренила врста новца у оптицају. До почетка петнаестог века, у Србији су сва плаћања изражавана у перперама. Међутим, како су се динари различитих обласних господара разликовали по квалитету и тежини, ни перпера није могла да сачува некадашње важење опште прихваћене и признате обрачунске јединице од 12 динара. Због тога, неке трансакције почињу да се обрачунавају у литрама, јединицама за мерење тежине сребра.<sup>21</sup> Појава да у време монетарне нестабилности као новчани стандард послужи мера за тежину новчаног метала била је уобичајена у средњем веку. И у време најјачих новчаних криза, трговчким трансакцијама било је неопходно јединствено мерило вредности односно цена.

Тежина средњовековне српске литре се разликовала од рудника до рудника и од трга до трга. Она се делила на 12 унчи, унча на шест аксађа а аксађа на две полутине. Подела српске литре одговарала је подели римско-византијске литре.<sup>22</sup> Српска литра је варирала у тежини од 288 грама до 346 грама. У писаним споменицима се помињу литре Новог Брда, Смедерева, Сребрнице, Рудишта. Литра Новог Брда, на пример, тежила је 337,24 грама.<sup>23</sup> Литра ће се од почетка петнаестог века до пада Српске деспотовине под османску власт 1459. године користити као рачунска новчана јединица упоредо са перпером. Дакле, у деспотовини се у унутрашњем промету плаћало различитим врстама динара, а бројало перперама или литрама. О томе сведочи Законик о рудницима деспота Стефана Лазаревића из 1412. године. На пример, у члану 26. пише да се учлањење у рудничку дружину плаћало „једну перперу“, а у члану 40. се каже да се службенику који је био задужен за давање концесија за рудничку експлоатацију плаћа „две литре динара“.<sup>24</sup> Приликом плаћања која су изражавана литрама, одвијао се, у економском смислу, ретроградни процес. Када је коришћена фиктивна перпера као рачунска јединица од 12 динара, у употреби је било тзв. нумераторно плаћање, јер су се динари, којима су стварно обављана плаћања, бројали.<sup>25</sup> Бројање је било израз потребе да се у техничком смислу убрзају и олакшају плаћања новцем у чији се квалитет није сумњало. А када је коришћена литра као мера за тежину сребра, у употреби је било

21 М. Благојевић: „Перпера и литра у доба кнеза Лазара“, *Историјски гласник*, 1-2, 1981, стр. 47-62.

22 Ч. Мијатовић: „Стара српска литра“, *Гласник српској ученој друштва*, XV, Београд, 1869, стр. 219.

23 М. Благојевић: *Основе привредног развитка, Историја српској народа*, Српска књижевна задруга, Београд, 1981, стр. 371..

24 Б. Марковић: „Закон о рудницима Деспота Стефана Лазаревића, *Споменик СХХVI*, Српска академија наука и уметности, Београд 1985, стр. 17, 19. .

25 Нумераторно плаћање је први пут уведено у седмом веку пре нове ере, у Лидији, у Малој Азији, као израз поверења у трговце који су почели да на парчиће електрума, легуре злата и сребра, утискују свој жиг, а касније престали да ове жигосане комаде мере. Врло брзо после тога, лидијски владари су преузели овај посао од трговаца. V. Meichsner: *Osonve monetarnog prava*, Informator, Zagreb, 1981, стр. 12.

тзв. пенсаторно плаћање, јер су се динари мерили. Повратак на мерење био је сигуран знак губитка поверења у квалитет новца и у жиг властодршца.

Области Вуковог наследника, Ђурђа Бранковића (1402-1456), док је од 1402. до 1429. године он владао као обласни господар, простирале су се територијама омеђеним на северу Сјеницом, на истоку Трепчом и Приштином, на југу Призреном и на западу Плавом. Ове области су биле стално изложене провалама Османлија јер су се налазиле на путу освајања важних рударских и трговачких центара. На пример, Османлије су 1415. године провалиле у област Бранковића, па преко ње у Босну и приморале је да плаћа данак. Поново су провалиле 1425. године и у земљама господина Ђурђа „плениле Србље“.<sup>26</sup> Мета напада овога пута било је Ново Брдо. Султан Мурат II (1421-1444, 1445-1451) био је пред зидинама града, али није успео да га заузме. Поново је био „под градом“ септембра 1427. године, чим је умро деспот Стефан Лазаревић. Опсада Новог Брда трајала је 48 дана. Султан је тукао тешком артиљеријом. Опсаду је подигао када је почела зима. Овакве неповољне политичке прилике одразиле су се неповољно и на обим ковања новца у свим ковницама које је држао Ђурађ Бранковић.<sup>27</sup>

Србија је 1427. године била похарана и пуна Османлија. Стално је претила опасност од нових напада првенствено ради заузимања неког важног рударског или трговачког центра. После смрти деспота Стефана Лазаревића, да би спасао Србију, и господин Ђурађ је постао угарски вазал. Наиме, када му се 1426. године погоршало здравствено стање, деспот Стефан је на државном сабору у Сребрници прогласио Ђурђа за наследника српског престола. Али, да би био нови владар Србије, Ђурађ је требало да буде признат и у иностранству. Уговором у Тати маја 1426. године, примљен је у ред угарских барона а угарски краљ Жигмунд је одредио да, када преузме власт, мора да врати Уграској Београд, Голубац и Мачванску бановину. Када је 1427. године постао вазал угарског краља, Ђурађ му је вратио Београд, али не и његову околину. Тако је рудник Рудишта, код Авале, остао у саставу српске државе. За новчарство Србије, ово је било од посебне важности јер је Ђурађ Бранковић убрзо у Рудиштима отворио нову ковницу новца.<sup>28</sup>

После смрти деспота Стефана Лазаревића 1427. године и доласка господина Ђурђа Бранковића на престо, земље Лазаревића и Бранковића биле су коначно уједињене. Ђурађ Бранковић је владао као двоструки вазал територијама које су се простирале од Дунава на северу до Јадранског мора на југу. Његова држава је била стешњена између Угарске и Османског царства, под сталном претњом освајачких амбиција ова два сизерена. Од византијског цара Јована

26 М. Спремић: *Десиоџи Ђурађ Бранковић и његово доба*, стр. 90.

27 В. Иванишевић, *цитирано дело*, стр. 176.

28 *Исио*, стр. 98.

VIII Палеолога добио је титулу деспота 1429. године.<sup>29</sup> Деспот Ђурађ ће владати вазалном Србијом до смрти 1456. године. После преузимања српског престола, он ће значајно повећати обим ковања новца и наставити са процесом поновног обједињавања новчаног система који је започео деспот Стефан Лазаревић.

Године 1430, након завршетка изградње Смедерева као престоничког града, у њему је започела са радом ковница новца. Ђурађ Бранковић је такође спровео новчану реформу око 1435. године. Овом реформом је оснажена вредност динара и започело обележавање ковница на новцу. Било је прописано да се 16 старих динара мења за 10 нових<sup>30</sup>, јер је повећана тежина динарима. На основу нумизматичких налаза, утврђено је да је средња тежина две врсте нових динара кованих у то време у Новом Брду износила 1,00 грам односно 1,05 грама.<sup>31</sup> Такође, на новим динарима појавиле су се ознаке нове престоничке ковнице Смедерево, као и ковница Рудник, Рудишта и Ново Брдо.<sup>32</sup>

Са сталним надирањем Османлија, привременим и трајним губљењем територија, привредне и политичке прилике у Српској деспотовини стално су се погоршавале. Деспот Ђурађ Бранковић је покушавао да редовним измиривањем вазалних обавеза на две стране – османској и угарској - сачува аутономију Србије и да посредује између својих сизерена да што дуже остану у миру. Карактер новчане аутономије и вредност његовог новца све мање су зависили од реформских потеза а све више од политичких прилика које су биле обележене намером султана Мурата II да коначно пороби Србију. Када су Османлије 1433. године припојиле југ Србије царству и ставиле га под непосредну власт султана, са утврђењима у Нишу, Сталаћу, Белој Паланци и Пироту, учинци Ђурђево новчане реформе били су исцрпљени. Деспотова новчана аутономија се у територијалном смислу знатно сузила, а новац убрзано обезвређивао. Тада је Ђурђев динар постепено губио вредност не само због сталног смањивања тежине већ и финоће новчаног метала. На пример, динари деспота Ђурђа Бранковића, ковани у то време у Сребрници, били су финоће 0.666, што значи да је трећину сваке литре монетарног метала чинио бакар.<sup>33</sup>

После неповратног губитка територија на југу Србије, остатак живота деспотовине па самим тим и остатак времена деспотове новчане аутономије, зависио је од тренутне султанове воље. Султан Мурат II се руководио проценом о томе колико су деспотовину већ исцрпле тешке вазалне обавезе и шта му се више исплати: да је држи и даље у вазалном положају или да је коначно пороби. Када су га, после заузимања југа Србије, саветници наговарали да заврши са

29 М. Спремић: *Десиоји Ђурађ Бранковић и његово доба*, стр. 136.

30 М. Динић: *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни I-II*, Београд, 1955, 1962, стр. 67.

31 В. Иванишевић, В. Радић: „Ковница српског средњовековног новца у Новом Брду“, *Ново Брдо*, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд, 2004, стр. 234.

32 В. Иванишевић, *циркуларно дело*, стр. 181

33 *Исио*, стр. 47..

освајањем Ђурђево све мање државе, он је одговорио да „овако (још увек, прим. Д. Г.) добија више коњаника него да је земља у његовој руци“.<sup>34</sup>

Угарски ратнички поход преко српске земље на султанову војну силу 1437. године дефинитивно ће донети пропаст Ђурђевој држави. Гонећи угарску војску, Османлије ће током наредне две године заузети готово читаву Србију. Крајем пролећа 1439. године, када је после три месеца опсаде града султанова војска заузела Смедерево, деспотовина је први пут пала под османску власт. Те године, престале су са радом све Ђурђево ковнице новца, осим оне у Новом Брду. После вишемесечне опсаде, и Ново Брдо је 1441. године пало у руке Османлија.

### Губитак новчане аутономије

Са првим падом Смедерева под османску власт 1439. године, Србија је привремено изгубила унутрашњу аутономију. А са првим падом Новог Брда 1441. године, Србија је привремено изгубила и новчану аутономију, односно привремено се престало са ковањем српског новца, први пут од седамдесетих година тринаестог века. Ђурађ Бранковић није више имао ни престоницу ни руднике ни ковнице па је депоновао своје благо у Дубровник и склонио се у Угарску. Једина ковница новца у Србији која је, под османском влашћу, тада наставила са радом била је она у Новом Брду. У њој је постављен „емин“ (надзорник царске ковнице) који је организовао ковање сребрне турске *акче* (аспре) за султана Мурата II, са ознаком нове османлијске ковнице *Новар*.<sup>35</sup>

После неколико узастопних пораза које је османлијска војна сила претрпела од хришћанске војске 1442. и 1443. године, султан Мурат II је 1444. године пристао да врати деспоту Ђурђу његову државу. Ђурађ се вратио у Србију, и са Муратом склопио сепаратни мир којим му се на десет година обавезао да ће уредно извршавати вазалне обавезе. За узврат, султан му је вратио аутономна права која је и раније имао, укључујући и новчану аутономију. Деспот Ђурађ је повратио важне рудничке центре и градове у којима су се налазиле ковнице новца, па је био у прилици да, после четири године прекида, настави да кује новац. Ковање српског новца је обновљено искључиво у ковницама у унутрашњости Ђурђево државе, јер су 1443. године Млечани запосели читаво приморје, од Котора до Бојане. После неколико векова, српска држава је изгубила излаз на море, а српско новчарство важне ковничке центре какви су били Котор и Улцињ.

Повративши државу, деспот Ђурађ је обновио ковање новца у Новом Брду, као и у Смедереву и Рудиштима. У Новом Брду је тада, после четири године,

34 М. Спремић: *Деспои Ђурађ Бранковић и његово доба*, стр. 165.

35 С. Срећковић: *Османлијски новац кован на њу Јујославије*, Београд, 1987, стр. 53-55.

обушављено ковање турских акчи (аспри). Тврдња да је деспот Ђурађ Бранковић у то време, поред динара, ковао и аспре<sup>36</sup> је неутемељена. У европском делу Османског царства никада се није догодило да султан уступи било ком вазалу део свог монетарног суверенитета. Монетарна аутономија султанових вазала у овом делу царства увек је подразумевала искључиво ковање сопственог, никада турског новца.<sup>37</sup>

У времену од 1444. до 1448. године, руднички центар Сребрница био је час под влашћу босанског краља Томаша, час у саставу Ђурђевог државе. Промене носилаца аутономије под османским сизеренством на овом подручју одразиле су се и на ковање новца у сребрничкој ковници. Од 1446. до 1448. године, када је босански краљ привремено заузео Сребрницу, деспот Ђурађ је са њим заједно ковао новац. У времену од 1448. до 1458. године, када је Сребрница била стално у саставу Српске деспотовине, у Сребрници је кован искључиво српски новац.

Иако је Ђурађ Бранковић 1444. године повратио право да кује новац, он неће више имати ни политичке нити економске снаге да у правом смислу речи обнови новчану аутономију Србије. Једна од кључних карактеристика новчане ситуације у Србији тада је било велико присуство турског новца у оптицају. Турске акче појавиле су се у оптицају у Србији после битке на Косову, у време владавине султана Бајазита I, да би у доба султана Мурата II биле паралелно у оптицају са динарима деспота Ђурђа Бранковића. За то је постојао како политички тако и економски разлог. Са коначним освајањем југа Србије тридесетих година петнаестог века, Османлије су на овом подручју увеле свој новчани систем. После првог пада деспотовине под османску власт 1439. године, акче су се убрзо нашле у оптицају и на осталим подручјима Србије. Када је Ђурађ повратио своју државу 1444. године, његова ковања нису више могла да задовоље потребе промета. О томе сведочи и тадашње велико присуство турских бакарних *манџура* које су служиле за свакодневна плаћања.<sup>38</sup>

Чим је, после смрти сутана Мурата II 1451. године, на престо Османског царства поново дошао Мехмед II (1444-1445, 1451-1481), он је решио да коначно покори преостале балканске хришћанске државе. Заузимање Цариграда 1453. године отвориће му пут да оствари ову своју намеру. Месеца јула 1454. године, после десет година мира, османлијска сила ударила је на Србију. Последице Мехмедовог ратовања биле су кобне за Ђурђевог државу. Земља је била опустошена, становништво проређено, услова за мирнодопске робно-новчане

36 С. Димитријевић: *Средњовековни српски новац*, Српска академија наука и уметности, Београд, 1997, стр. 20.

37 S. Pamuk: *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, стр. 88-95.

38 Поред Ђурђевог динара и Муратових акчи и манџура, у оптицају се тада у Србији могао наћи и сребрни новац Угарске и Босне, али је, према нумизматичким налазима, новац ове две државе играо мање запажену улогу. В. Иванишевић, В. Радић, *циркуларно дело*, стр. 234-236.



послове више није било. Због тога се од времена Мехмедових освајања из 1454. године до коначног пада Српске деспотовине 1459. године више не може говорити о новчаној аутономији Србије већ о спорадичним ковањима новца.

После двомесечне опсаде, 1. јуна 1455. године, Османлије су заузеле Ново Брдо. Други пад Новог Брда означио је крај ковању средњовековног српског новца у ковници овог најважнијег рударског центра средњовековне Србије. Османлије су тада организовале ново ковање акчи, сада султана Мехмеда II.<sup>39</sup> Српско-турским миром који је деспот Ђурађ склопио са Мехмедом II у лето 1455. године, депостовина је била сведена на њен северни део: заузимала је области између Западне Мораве и Дунава. Њен политички и економски живот био је углавном сведен на престоницу Смедерево. У Смедереву је, до његовог пада под османску власт, радила ковница новца. У њој је, до смрти 1456. године, динаре и оболе ковао деспот Ђурађ, а после њега деспот Лазар Бранковић (1456-1458). После убиства деспота Лазара Бранковића јануара 1458. године, кртакo време ће у Смедереву столовати његов слепи брат, деспот Стефан. И он је ковао свој новац па се „тако под последњим српским владарем одржавао пламичак државног и духовног живота“.<sup>40</sup> Последњи средњовековни српски динари, ковани у Смедереву, тежили су 0,99 грама, а оболи 0,22 грама.<sup>41</sup> Падом Смедерева под османску власт 1459. године, средњовековна Србија је изгубила новчану аутономију коју ће обновити тек у деветнаестом веку.

39 С. Срећковић, цитирано дело, стр. 53.

40 М. Спремић: Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба, стр. 525. .

41 В. Иванишевић, цитирано дело, стр. 193, 194..

## ЛИТЕРАТУРА

- Благојевић М.: *Основе привредној развѣјка*, Историја српског народа, Српска књижевна задруга, Београд, 1981.
- Благојевић М.: „Перпера и литра у доба кнеза Лазара“, *Историјски гласник*, 1-2, 1981, сс. 47-62.
- Ѓатовић Д.: *Добри и зли динари, Функције новца и новчани сисѣем средњовековне Србије*, Југословенски преглед, Београд, 1998.
- Ѓатовић Д.: „Смртна казна за тајно ковање новца у Законику цара Душана“, *Наука, безбедносѣ, ѣолицѣја*, Вол. V, бр. 2, 2000, стр. 107-128.
- Димитријевић С.: „Хронологија Душановог царског новца“, *Историјски часопис САН*, бр. 9-10, 1959.
- Димитријевић С.: *Средњовековни српски новац*, Српска академија наука и уметности, Београд, 1997,
- Динић М.: *За историју рударсѣтва у средњовековној Србији и Босни I-II*, Српска академија наука, Београд, 1955, 1962.
- Иванишевић В.: *Новчарсѣво средњовековне Србије*, Стубови културе, Београд, 2001.
- Иванишевић В., Радић В.: „Ковница српског средњовековног новца у Новом Брду“, *Ново Брдо*, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд, 2004,
- Иналѣик Х: *Османско царсѣво, Класично доба 1300-1600*, Српска књижевна задруга, Београд, 1974.
- Марковић Б.: *Закон о рудницима Десѣоѣа Сѣефана Лазаревића*, Споменик СХХVI, Српска академија наука и уметности, Београд 1985.
- Maxim M.: „In the Right to Strike Currency of the Reining Princes of Moldavia and Wallachia during the Period of Ottoman Suzerinity“, *The Journal of Ottoman Studies*, No. 18, 1998, str. 69-88.
- Meichsner V.: *Osonve monetarnog prava*, Informator, Zagreb, 1981.
- Мијатовић Ч.: „Стара српска литра“, *Гласник српској ученој грушѣјва*, XV, Београд, 1869.
- Новаковић С.: *Законик Сѣефана Душана цара српској 1349. и 1354*, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд, 1898.
- Pamuk S.: *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.

- Радић В., Иванишевић В.: „Оставе српског средњовековног новца у Збирци Народног музеја у Београду“, *Зборник Народног музеја*, XVII-1, Београд, 2001.
- Радојчић Н.: *Закон о рудницима Деспојина Стефана Лазаревића*, Српска академија наука и уметности, Београд, 1962.
- Радонић Ј.: „О деспоту Јовану Олверу“, *Глас Српске краљевке академије*, XCIV, 1914, стр. 74-108.
- Спремић М.: „Турски трибутари у XIV и XV веку“, *Историјски гласник*, бр. 1-2, 1970, стр. 9-59.
- Спремић М.: *Деспојин Ђурађ Бранковић и његово доба*, Српска књижевна задруга, Београд, 1994.
- Срећковић С.: *Османлијски новац кован на тлу Југославије*, Београд, 1987.
- Стојаковић С.: *Деспојин Сефан Лазаревић*, Српско нумизматичко друштво, Београд, 2006.

## MONETARY AUTONOMY OF SERBIA UNDER THE OTTOMAN SUZERAINTY

*Summary*

The process of disintegration of the monetary system of medieval Serbia lasted for an entire century, from the death of Tsar Dušan in 1355 till the final fall of Serbia in Ottoman hands in 1459. It was caused by the dissolution of Serbian Empire and Ottoman conquering of Serbian lands. If regarded from legal point of view, which is concerned with those who were in the right to mint coinage, the disintegration of monetary system of Serbia went through four different and recognizable periods. The first period was characterized by the usurpation of the ruler's monetary sovereignty. The usurpation happened during the reign of Dušan's son Uroš, the last ruler from the Nemanjić dynasty. The second period, after the river Marica battle and the death of Uroš in 1371, when Serbian Empire dissolved, was marked by independent minting by Serbian local feudalists. Thus, the ruler's monetary sovereignty usurpation became fertile soil for a string of autonomous feudal monetary rights in medieval Serbia under the Ottoman suzerainty. The third period lasted from the beginning of the 15<sup>th</sup> century to the Serbian Despotate first falling to Ottoman hands in 1439 and remained noted for an unsuccessful attempt to renew the unified monetary system in the vassal Serbia ruled by the Lazarevićs and Brankovićs families. The monetary autonomy had been finally lost in the last, fourth phase of the Serbian medieval monetary system dissolution that lasted from 1439, when the first fall of the Serbian Despotate into the Ottoman hands occurred till 1459 when final Ottoman conquering happened.

Economic consequences of disintegration of the monetary system were marked by monetary instability and difficulties in evaluating goods in trade. Just as in all other similar situations, the traders searched for a stable monetary standard and found it in turning back to payments by measuring silver. Namely, from the beginning of the 15<sup>th</sup> century to the fall of Serbian Despotate under the Ottoman rule in 1459 litra was used as an accounting monetary unit parallel with fictitious perpera. Thus, in Serbian Despotate the payments in internal trade were made in various types of silver dinars whereas perpera and litra were used as accounting monetary units. In economic sense, payments expressed in litras meant a retrograde process. Whilst fictitious perpera was used as 12-dinars worth unit of account, silver dinars that were used for paying would be physically counted. Counting resulted from a need to technically facilitate and speed up payments expressed in money the quality of which was not doubted. However, when litra was used, as silver weight unit of account, then silver dinars were physically weighed. This process of going back to weighing money was a sure sign of losing trust in dinar quality and ruler's insignia. When Ottomans conquered Serbian lands, their first monetary policy measure was to withdraw various types of debased dinars from circulation.



Марија МАРИЋ–ЈЕРИНИЋ  
Томислав МУХИЋ

## ОДЛИЧЈА АРХИМАНДРИТА НИЋИФОРА ДУЧИЋА РЕКОНСТРУКЦИЈА ЗАВЕШТАЊА

Апстракт: Делом физички раздвојена а делом погрешно приписана, заоставштина архимандрита Нићифора Дучића је сматрана изгубљеном. На чињеницу да је своја одличја завештао Народном музеју у Београду дуго је подсећао само текст његовог тестаментa. Идентификовање ордења из збирке на Дучићевом портрету подстакло је истраживање после кога пред собом поново имамо значајан део завештања.

Кључне речи: Архимандрит Нићифор Дучић, заоставштина, одликовања, портрети, типолошка анализа, фалеристика.

Текст пред нама резултат је недавно започете обраде Збирке одликовања Народног музеја у Београду, а наша намера је, да предочавањем увида и резултата дела досадашњих истраживања, укажемо на чињенице које омогућују реконструкцију заоставштине одликовања архимандрита Нићифора Дучића.

Невелика по обиму, Збирка одликовања Народног музеја<sup>1</sup> своју посебност дугује неоспорној документарности која је утемељена у самом начину њеног настајања. Формирана од заоставштине истакнутих личности друштвено-политичког живота Србије друге половине 19. и почетка 20. века<sup>2</sup>, својеврстан је историјски извор несумњиве аутентичности. На трагу оваквог сагледавања значаја Збирке као целине, као и низа правих малих открића проистеклих из непосредног контакта са материјалом током његове систематске обраде, наметнуло се преиспитивање досадашње атрибуције веће групе одликовања, као неизоставан задатак.<sup>3</sup>

1 Збирка одликовања Народног музеја у Београду поседује 102 предмета, који су током 2006. године систематски обрађени и од тада доступни у електронској бази података.

2 Теодор Радосављевић (војничку каријеру започео 1826), Ђока Влајковић (1831-1883), Нићифор Дучић (1832-1900), Јован Авакумовић (1841-1928), Јован Мишковић (1844-1908), Миленко Веснић (1862-1921).

3 У питању је 12 одликовања, од којих је 9 уписано као део заоставштине Јована Мишковића, а 3 нису имала податак о пореклу.



Слика 1 – Архимандрит Нишифор Дучић 1894 (САНУ-Ф 206/7)

Често навођена чињеница из тестамета Нишифора Дучића да, поред осталог, сва своја архимандритска и светска одличја, заједно са припадајућим дипломама, оставља Народном музеју у Београду, позната је кругу стручњака и познавалаца.<sup>4</sup> Иако се увидом у релевантне инвентарне књиге ове институције

4 Као битан извор овог истраживања наводимо део тестамета који се односи на одликовања: "1.Остављам Српском Народном Музеју у Биограду сва архимандритска одличја: Један напрсни златани крст с круном с најчистијим бриљантима и аметистима на златном ланцу, на сриједи Христова слика у емаљу а одзад на њему натпис: Архимандрит Нишифор Дучић. Један напрсни крст на златном ланцу кабинетски с царском круном. Један напрсни сребрни крст на златном ланцу с горским

то не може потврдити<sup>5</sup>, судећи по извештају о раду Народног музеја Српској краљевској академији, који потписује проф. Михаило Валтровић, *херцејовачко одеело, оружје и одличја с дијломама*<sup>6</sup>, завештањем архимандрита Дучића, током 1901. године, постају део музејског фонда. Неоспорност уласка предмета у Музеј тиме добија своју писану потврду, али отвара и питање њихове даље судбине. Да је о судбини своје заоставштине промишљао и сам дародавац, сведоче речи из тестаментa: *Све ове сѣвари желим да буду у једној іруји у Музеју, ако је ѿо мојуће, а драгоцености да се заїворе у касу с означењем у каталогу од коїа су.* Ова прецизна и упутна реченица добила је статус оријентира у сагледавању датих околности. У архимандритовој препоруци о поступању са поклоњеним предметима препознајемо гест музејског посленика, разумљиво када се зна да је у једном, иако кратком периоду, био на дужности чувара Народног музеја.<sup>7</sup> Необичност, на коју иста реченица указује, јесте чињеница да значајна донација није уписана у постојећу улазну инвентарну књигу, упркос јасно изреченом ставу.<sup>8</sup> Разлоге за начињени пропуст је свакако могуће пронаћи подсећањем на бројне тешкоће и проблеме у раду Музеја у овом периоду.<sup>9</sup> За ток нашег истраживања важније су последице ове “грешке у корацима” музеалаца. Лишена већ на почетку битне одреднице живота музејског предмета, податка о пореклу, а потом захваћена великим страдањем целокупног музејског фонда током првог светског рата, Дучићева заоставштина бива сведена на скуп одликовања, чији је интегритет аутентичног историјског извора тиме значајно нарушен. Могуће је замислити незавидну ситуацију у којој се нашао тадашњи кустос приликом њиховог накнадног инвентарисања, тридесетак

---

камењима у средини око Христове слике турндази. Једну архијерејску митру с различитим горским камењем. 2. Сва светска одличја: Орден Св. Саве првога реда с лентом; орден Таковска звијезда II реда; орден Таковски војнички с мачевима III реда; орден Милоша Великог III реда; орден Бијелога двоглавога орла IV реда; орден бугарски за Грађанске Заслуге I реда с лентом; орден руски Св. Ане II и III реда; орден црногорски Данилов за Независност III реда; медаље српске: златну и сребрну за храброст; медаљу Милоша Великог, златну медаљу за ревносну службу, златну споменицу и Гардијску споменицу. Медаље црногорске: сребрне: вјера, слобода за храброст; Граховску 1855. год. И за Јунаштво 1862... Све дипломе на ордене, медаље и на чланства Академија и других ученијех и хуманитарнијех друштава у Србији и ван ње...“ Весник СЦ 4/1900, 377-378.

5 *Инвенїар сївари у Народног музеју, Књиїа 2 (1900- 1939).*

6 Валтровић 1902: стр. 244.

7 Указом од 10. октобра 1880. године кнез Милан га поставља “за библиотекара и чувара Народног музеја”. Архимандрит Дучић је последњи који је обављао заједно обе ове дужности, јер 17. априла 1881. године за првог чувара Народног музеја је постављен Михаило Валтровић. Указ се чува у Историјском музеју Србије, инв. бр. Л- 236.

8 Карактеризација донације архимандрита Дучића као „материјала од етнографске вредности“ (М. Валтровић, Годишњак СКА XV 1901, Београд 1902, 244), навела нас је на проверу података у Етнографском музеју у Београду, чије се формирање из Етнолошког одељка Народног музеја одвијало управо у овом периоду. Прегледом њихове инвентарне књиге, вођене до 1905. године, нисмо пронашли ништа везано за име Нићифора Дучића.

9 Величковић 1975: стр. 611-645.



година касније.<sup>10</sup> Без повеља о одликовањима, којих вероватно већ тада више није било<sup>11</sup>, погрешке у приписивању, као и не попуњавање рубрике *како је набављено и када*, добијају своје додатно објашњење.

Доследно овоме истраживању, пре свега архивистичком приступу, улазимо у дигресију са поводом. Име Нићифора Дучића у инвентарним књигама Народног музеја се појављује у три контекста. Први пут у улози дародавца, јула 1886. године, када је забележен његов поклон *две мале ѓранате*.<sup>12</sup> Хронолошки и тематски овај запис излази изван оквира нашег непосредног интересовања, али нас друга два примера враћају предмету истраживања.

У низу поменутих, накнадно начињених записа у *Инвентјару истјориске збирке*, два се издвајају због присуства Дучићевог имена у склопу фактографског описа предмета. Ради се о експонатима са угравираним именом, што за тада надлежног кустоса није био релевантан податак, који би их довео у везу са архимандритовом заоставштином. Први запис се односи на црногорски грб за капу, од позлаћеног метала, који је заведен као *накић (челенка)*<sup>13</sup>, а у свом опису садржи натпис: “*Никифор Дучић/Комаганј Херцејовачки*” (Сл. 2, 3).



Слика 2 – Црногорски грб за капу са натписом *Никифор Дучић/Комаганј Херцејовачки* 1862  
(НМ – О.инв.1375/32)

- 10 *Инвентјар истјориске збирке Народној музеја* од инв. бр. 94 до 1733 водио кустос Ђорђе Мано Зиси у периоду од 6. X 1928. до 11. VI 1947.
- 11 За потребе овог текста обављено је истраживање кроз релевантне фондове Архива САНУ, Архива Србије, Историјског архива Београда, као и Збирке архивске грађе Историјског музеја Србије. Повеље о одликовањима архимандрита Н. Дучића, које су према тестаменту биле део завештања, том приликом нису пронађене.
- 12 *Инвентјар ствари у Народној музеју, Књига 1* (1871- 1899), бр. 1590. „Две мале гранате. Грађене у Крагујевцу год. 1866. Прве српске гранате спрењене за дивит и пескаилицу. Поклонио Г. Архимандрит Нић. Дучић, који их је опет добио од бл.Поч. Кн. Михаила.“ (Предмет се данас не налази у Народној музеју).
- 13 *Инвентјар истјориске збирке Народној музеја*, бр. 142. Током систематске обраде и уношења у електронску базу података предмет је реинвентарисан и чува се у Збирци одликовања Народног музеја под бројем О. инв. 1375/32.



Слика 3 – На капи препознатљив грб из Збирке Народног музеја. Цртеж са ликом Н. Дучића публикован у Великом илустрованом календару “Орао” за 1877. годину.

Каснијом обрадом и публикавањем тада начињен пропуст је исправљен изношењем става да је “знак комаданта” највероватније део архимандритовог завештања Народног музеју.<sup>14</sup> Други запис се односи на златни крст на ланцу, који у свом опису поред осталог садржи и реченицу: *На њозадини крста ујраван запис: „Архимандрији Нићифор Дучић”*.<sup>15</sup> Како овај предмет данас више није део збирке Народног музеја, цитираном опису из инвентара не бисмо указали потребну пажњу да нисмо, у једном наводу из животописа Нићифора Дучића, сазнали за постојање његовог архимандритског крста у фондусу Историјског музеја Србије.<sup>16</sup> Стицајем срећних околности, или пре захваљујући искуству кустоса, на увид смо, осим траженог, добили још један напрсни крст.<sup>17</sup> Оба се чувају у оригиналним, за њих израђеним кутијама, на којима је,

14 Марковић 1991: стр. 79-82.

15 *Инвентар историске збирке Народног музеја*, бр. 1348.

16 Марковић 2003: стр. 14.

17 Захваљујемо се Андреји Вујиновићу вишем кустосу Историјског музеја Србије на омогућеном фотографисању и публикавању ових предмета.

следећи различите инвентарне ознаке, могуће пратити њихово кретање кроз институције. Из Историјске збирке Народног музеја су издвојени 1954. године за потребе формирања Музеја Првог српског устанка.<sup>18</sup> Његовим припајањем Историјском музеју Србије, постали су део фонда ове институције, где се чувају од 1966. године. Како атрибуција напрсног крста са угравираним натписом није упитна, а његов изглед одговара доста прецизном опису из тестамена *...наирсни злайни крст с круном с најчистијим бриљантима и амејисџима на злайном ланцу, на сриједи Христџова слика...*, можемо констатовати да смо идентификовали једно од архимандритских одличја из завештања (сл. 4).<sup>19</sup>



Потпис: сл. 4 Архимандритско одличје – напрсни крст, изванредан рад бечког драгуљара и златара Фридриха Хартунга (ИМС – Р 172/1673)

Неоспорно је да пред собом имамо предмет изузетне занатске израде, а ознаку произвођача проналазимо на унутрашњој страни кутије.<sup>20</sup> Судају према сазнању о могућем времену израде<sup>21</sup>, као и о појави овог напрсног крста, тек на

18 На кутијама су видљиви инвентарни бројеви под којима су се водили у Инвентару историске збирке Народног музеја - X. Бр. 1333, X. Бр.1348, као и ознаке Новог историјског инвентара Музеја Првог српског устанка – 49, 50.

19 Историјски музеј Србије Збирка реалија инв. бр. Р 172/1673.

20 Fridr. Hartung, Kohlmarkt 4, Wien.

21 Fridrich Hartung (? – 1909), драгуљар и златар. Дозволу за обављање делатности је стекао 1870. године, а радионицу и трговину на адреси Kohlmarkt 4 је отворио 1873. Радионица је била специјализована

фотографији насталој око 1898. године можемо са сигурношћу рећи да ово није крст који је Нићифор Дучић добио од црногорског кнеза Николe Петровића 1863. године, како се то на једном месту наводи (Сл. 5).<sup>22</sup>



Слика 5 – Архимандрит Нићифор Дучић око 1898. године

Иако атрибуција другог напрсног крста на ланцу у његовим досадашњим документационим одредницама није навођена<sup>23</sup>, после сусрета са њим *in vivo* није га било тешко препознати на неколико Дучићевих ранијих фотографија. Након визуелног контакта, могуће га је довести у везу са описом из тестаментa који се односи на друго по реду завештано архимандритско одличје... *најрсни крст на златном ланцу кабинетски с царском круном*...(Сл. 6).

---

за израду тзв. 'Juwelenwaren', дијадема, брошева, медаљона, сакралних предмета и другог накита. Учествовао је и излагао на Светској изложби у Бечу 1873.

22 Марковић 2003, *оп. цит.*

23 *Инвентар историјске збирке Народној музеја бр. 1333; Нови историјски инвентар бр. 49; Историјски музеј Србије Р 173/1674.*



Слика 6 – Напрсни крст који је архимандрит Дучић добио од царског друштва „Любителеі Естаствознанія“ при московском универзитету. (ИМС – Р 172/1674)

Слика 7 – “Царска круна” угравирана на полеђини крста. При дну жиг радионице Кајбел и иницијали мајстора са годином израде - 1860.

При томе је потребно рећи да је „царска круна“ угравирана на полеђини у пресеку кракова крста. На самом дну вертикалног крака налази се и више жигова који дају прецизне податке о изради.<sup>24</sup> Тако можемо рећи да је овај напрсни крст од злата, финоће „56 золотника“<sup>25</sup>, настао 1860. године у Ст. Петербургу у радионици Кајбел. Угравирани иницијали А.М упућују на име мајстора - Александра Н. Митина, за кога се зна да је у овом граду био активан од 1842. до 1877. године. Аналогичном визуелног и доступних писаних податка, закључујемо да је овим идентификован напрсни крст, који је архимандрит Нићифор Дучић добио „Од царског друштва „Любителеі Естаствознанія“ при московском универзитету“ (Сл. 7).<sup>26</sup>

24 Тамманн: (у рукопису).

25 Ознака 56 золотника одговара финоћи злата од 14 карата.

26 СКА Год. 8 (1895), стр. 168.

Судећи према тестаменту, завештаној скупини архимандритског одличја припадала су још два предмета... Један најрсни сребрни крст на златном ланцу с јорским камењима у средини око Христове слике шурндази. Једну архијерејску митру с различнијем јорским камењем. Како је на наш упит о њиховом постојању, у збиркама Музеја примењене уметности и Музеја Српске православне цркве, добијен негативан одговор, овим фокусирањем желимо допринети будућем “открићу” у још необрађеним збиркама музејских предмета. После искуства проистеклог из контакта са овом врстом предмета, као и увида у сачуване фотографије, желимо да укажемо на изглед најрсној сребрној крсти из тестаментa, који би, након сазнања о претходна два архимандритска одличја, могао бити управо онај крст који је Нићифор Дучић 1863. године добио од књаза Николе Петровића (сл. 8, 9, 10).



Слика 8 – Архимандрит Нићифор Дучић око 1866. године (САНУ – Ф 206/2)



Слика 9 – Архимандрит Нићифор Дучић око 1868. године (САНУ – Ф 206/31)



Слика 10 – Архимандрит Нићифор Дучић око 1880. године (САНУ – Ф 206/6)  
Поред крста руског царског друштва добро се види и крст који је добио од књаза Николе  
Петровића 1863. године.

Напоменули смо да је наша потрага за повељама о одликовањима, које су такође биле део завештања и које су, судећи према Валтровићевом извештају, 1901. године ушле у Народни музеј, била безуспешна. Током израде овога текста, догодила се необична коинциденција да је публикован значајан фонд Дучићевих указа и диплома, до сада непознат јавности.<sup>27</sup> Откупом од породице Вујић 1979. године, у Историјски музеј Србије, као део заоставштине Музеја Јоце Вујића из Сенте, ушло је 25 диплома, указа и повеља о одликовању. Бројност и структура ових докумената<sup>28</sup> и чињеница да *Кашалот Музеја Јоце Вујића* не поседује податке о њиховом пореклу, дају нам за право да претпоставимо да су била део завештања Нићифора Дучића. Архимандритове речи из тестаментa

27 Јовановић-Чешка 2007: стр. 529 - 559.

28 19 диплома за чланство у различитим удружењима, 5 указа о постављењу на више функција и 1 повеља о одликовању.

учвршћују нас у томе ставу... *Све дийломе на ордене, медаље и на члансїва Академија и друїих учениїих и хуманїтарниїех друшїїава у Србији и ван ње...* Околности које су довеле до тога да нешто што је било део музејског фонда доспе у приватну колекцију, намеће се само као питање. Одговор ће можда дати нека будућа истраживања а за нас је најважнија чињеница да су, упркос свему, историјски извори сачувани. Ако је првобитно ова колекција и поседовала више повеља о одликовањима, данас можемо констатовати постојање само једне, из које сазнајемо да је 11. априла 1899. године краљ Србије Александар I за *їризнање и одликовање нарочїїих заслїа сїечених за Народну династїију Обреновића* одликовао Нићифора Дучића орденом Милоша Великог трећег реда.<sup>29</sup> Овај орден, иако је био део завештања, није сачуван, зато повеља данас представља материјални траг његовог постојања.<sup>30</sup>

Преостала *свєїтска одличја*, како их сам архимандрит групише и именује у свом тестаменту, из Збирке одликовања Народног музеја, без обзира на досадашње погрешке у атрибуирању, сачувана су у своје изворном виду; спроведено истраживање је иницирано управо захваљујући доброј очуваности предмета. Ненарушена аутентичност одликовања била је кључна за њихово идентификовање на низу портрета архимандрита Дучића, пре свега на фотографијама<sup>31</sup> али и на сликаном портрету<sup>32</sup>. Постојеће фотографије, које врло документовано омогућују увид у хронологију и врсту добијених одликовања, не би у потпуности задовољиле критеријуме референтног компаративног материјала да на њима није било могуће идентификовати тип сваког сачуваног предмета. Минуциозна типолошка анализа одликовања, као и упориште у визуелним и текстуалним изворима, основни су инструменти идентификације и утврђивања припадности завештаној целини.

## Типолошка анализа као метод идентификације завештаних свјетских одличја

### *Орден за независносї Црне Горе или Орден Данила (II) III сїейена*

Основан 23. априла / 5. маја 1853. године, у спомен окончаног рата с Турском и стицања независности<sup>33</sup>, орден је установљен без степена и састојао се од „*крсїа у сребру*“, а додељиван је као награда за „*храбростї и заслїе наших їоданика и свију они, који су їосвєїтили обрани свєїше стївари, независносїи*

29 Ликовна збирка Историјског музеја Србије бр. Л. 242. Захваљујемо Тијани Јовановић-Чешкој, вишем кустосу Историјског музеја Србије, на омогућеном увиду у ова документа.

30 Податак о томе да је архимандрит Нићифор Дучић носилац Ордена Милоша Великог III реда налази се и у Шематизму одликаних лица: 1900, Додатак стр. 9.

31 Фотографије са ликом Архимандрита Нићифора Дучића потичу из фонда фототеке САНУ.

32 С. Тодоровић, Нићифор Дучић 1874, Уметничка збирка САНУ, Београд, инв. бр. 48.

33 Пилетић 1987: стр. 104-108.



*ошечества*“.<sup>34</sup> Одликовање је у свом првобитном облику кратко додељивано и врло брзо је основно решење орденског знака, обogaћено додавањем емајла.

Прва реорганизација овог одликовања је извршена 23. априла / 5. маја 1861. године, када је орден добио три степена. За I и II степен усвојен је орденски знак потпуно новог изгледа, а дотадашњи орденски знак постао је ордемом III степена. Орден I степена од тада се састојао од орденског знака (пречника 50 мм) на ленти и орденске звезде (84 мм); II степена од идентичног орденског знака, који се носио на траци (ширине 50-55 мм) око врата; III степена од дотадашњег облика орденског знака, а ношен је на троугаоној траци, на левој страни груди. Друга реорганизација ордена извршена је 23. априла / 5. маја 1873. године, када је орден проширен за нови, II степен, с тим, да су дотадашњи II и III постали III и IV степен. Нови облик II степена састојао се од орденског знака који се носио на траци око врата и орденске звезде мањих димензија од оних I степена (72 мм). Последња реорганизација Ордена Данила извршена је 1893. године, када му је придодан нови IV степен а дотадашњи IV је постао V степен.



Слика 11 – Орден Данила II степена (НМ – О.инв. 1375/35)

Орденски знак новоустановљеног IV степена био је истоветан орденским знацима I - III степена, али мањих димензија (38 мм) а ношен је на левој страни груди, на траци (ширине 40 мм) сложеној у троугао.

Орден Данила (II) III степена из Збирке одликовања Народног музеја, пре најновије систематске обраде и реинвентарисања, за потребе електронске базе

34 Јовићевић 1982: стр. 29-31.

података<sup>35</sup>, био је уписан у *Инвенџар историске збирке*, као предмет нејасне провенијенције (Сл. 11).<sup>36</sup> Анализом више параметара утврдили смо да је ово онај орден који Архимандрит Дучић у тестаменту наводи као *орден црнојорски Данилов за Независности III реда*. Његове фотографије су најочигледнији показатељ чињенице да му је одликовање додељено као орден II степена. На фотографији из 1866. године, присутан је само најнижи, тада III степен ордена Данила (сл. 8). Ово одликовање се не наводи у тестаменту, али се у попису „Владавачких одликовања“, уз његову биографију, наводи као *Данилов орден за независности IV р*.<sup>37</sup> Фотографија, снимљена две године касније, представља архимандрита Дучића са орденом Данила II степена а податак из *Шематизма одликованих лица нашим и страним орденима у краљевини Србији*, да је од 1863. године носилац ордена Данила III, а од 1867. Данила II реда<sup>38</sup>, доприноси разрешењу недоумица (сл. 9).



Слика 12 – Ниџифор Дучић 1874 (рад С. Тодоровића, САНУ инв. Бр. 48)

---

35 О. инв. 1375/35.

36 Инв. ист. 834. Слабо видљивом забелешком, начињеном графитном оловком, овај предмет као и орден који је уписан изнад, под инв. бр. 833, доведени су у везу са именом Ђуре Хорватвића, што сматрамо произвољном претпоставком, која је погрешна.

37 СКА Год. 8 (1895) стр.167.

38 Шематизам 1900: стр. 18.

Орден Данила II степена видљив је и на каснијим Дучићевим фотографијама као и на сликаном портрету из 1874. године. На њима су уочљиви и такви детаљи као што је разлика у тракама, које су замењене због оштећења или прљања приликом ношења ордена. Сликани портрет посебно верно дочарава детаљ моариране свилене траке око врата, која потпуно одговара оној са орденског знака из збирке Народног музеја (Сл. 12).

И подаци о произвођачу ордена иду у прилог овакве идентификације. На алки је утиснута ознака радионице Gebrüder Resch из Беча, који су били међу главним израђивачима тог одликовања у периоду када је оно додељено архимандриту Дучићу (Сл. 13),<sup>39</sup> Иницијали мајстора Gustav-a Resch-a, сувласника радионице, видни су чак на два места (Сл. 14).



Слика 13 – Орден Данила II степена – детаљ: ознака бечке радионице Браће Реш-



Слика 14 – На Ордену Данила иницијали мајстора Густава Реша видни чак на два места.

39 Радионица Gebrüder Resch је била регистрована за израду златног и сребрног накита, одликовања и сатова. За квалитет својих производа, на светској изложби у Бечу 1873. године, награђена је медаљом за заслуге. У каталогу ове изложбе су наведени као излагачи „домаћих и страних одликовања“. Радионица је деловала на адресама у Бечу: Kohlmarkt 8 (1864-1870), Kohlmarkt 10 (1871-1873), Kohlmarkt 6 (1874-1876) (Neuwirt 1977: стр. 146).

Осим тога, орденски знак има и жиг за чистоћу сребра.<sup>40</sup> При томе је потребно рећи да ова ознака не садржи интегрисано слово А, знак бечког контролног уреда, што је још један показатељ за датовање његове израде у период између 1867. и 1872. године, а тада је то био орден II степена.

Осим произвођачких ознака, орденски знак карактерише решење монограма кнеза Данила, који у овој варијанти није крунисан кнежевском круном, већ је изведен једноставним златним ћириличним словом Д. Исту типолошку особеност могуће је уочити на више Дучићевих фотографија, а посебно је видљива на оној са годином 1894, која је уписана његовом руком (сл. 1). Поред наведеног детаља, овај орденски знак је занимљив и због начина на који је изведен пад златних инфула<sup>41</sup> са круне у надвишењу. Оне су положене уз горњи руб крака крста, што је уочљиво и на фотографијама. Код орденских знака из бечке радионице V. Mayer's Söhne, која је сарађивала са радионицом Geb Brüder Resch, чији орденски знаци ордена Данила имају слично решење, инфуле су богатије гравиране а савијене тако да не прате руб крака крста.

### *Орден Таковској крста с мачевима III степена*

Законом о орденима и медаљама од 23. јануара 1883. године установљен је Орден Таковског крста с мачевима. У члану 9. овог закона наведено је: *„да ће они који су Орден Таковској Крста добили као борци у напору за заслује рајне, носити га од сад за разлику од осталих с мачевима на црвеној њаници.“*<sup>42</sup> Према одредби закона мачеви су на орденски знак постављени између круне и крста, на декоративни носач у облику плочице који је, једним крајем, био причвршћен за круну, а другим за врхове палминих гранчица које објумљују крст. Код V степена мачеви су причвршћени између крста и алке за провлачење траке. Материјал од којег су мачеви израђивани био је истоветан оном од којег су израђени орденски знаци - од I до IV степена, од позлаћеног сребра, а код V степена, од позлаћеног томбака или бронзе. Стандардна трака Ордена Таковског крста, црвена с белим и плавим рубовима, замењена је једнобојном - црвеном, за све степене ордена. У службеном војном листу од 3. децембра 1883. године огласом су позвани сви носиоци Таковског крста, из времена рата за независност *„да изволе доставити канцеларији Краљевских ордена досадање*

---

40 Први закон о обележавању или пунцирању, који се односио на одликовања, донесен је на подручју Аустроугарске 1. јануара 1867. и био је на снази до 1. априла 1872. године. У том периоду знак контролног уреда утискиван је засебно поред ознака за чистоћу метала, док је после 1872. био интегрисан са њим (Rochowanski 1996: стр. 394).

41 *Инфула* је термин кога се ваља држати код кнежевске и краљевске круне хералдичког типа која се користи код црногорских одличја, док се термин *њендилије* може користити само ако је у питању форма стеме или камелаукиона. На корисној сугестији употребе ових термина захваљујемо господину Драгомиру Ацовићу.

42 Зборник закона и уредби, XXXVIII, Београд, 1883, стр. 465.

своје Таковске крстове означених сљедећом, па ће им се по њиховим пославцима послати с мачевима“.<sup>43</sup>

Орден Таковског крста с мачевима III степена из Збирке Народног музеја у Београду, пре последње систематске обраде и реинвентарисања<sup>44</sup>, у *Инвентару историјске збирке*, накнадним уписом је опредељен као део заоставштине генерала Јована Мишковића.<sup>45</sup> Са становишта тадашњег кустоса логично је било затечени орден довести у везу са постојећом повељом о одликовању.<sup>46</sup> Пажљивијим посматрањем и анализом детаља самог предмета, његовим поређењем са истим орденом на фотографијама Нићифора Дучића, сачувани орден прикључујемо групи архимандритовог завештаног одличја (Сл. 15, 16).<sup>47</sup>



Слика 15 – Орден Таковског крста са мачевима III степена (НМ – О. инв. 1348/10)



Слика 16 – Детаљ са фотографије Нићифора Дучића из 1898

Радионица у којој је орден израђен је непозната, али је израда врло блиска оној која је производила Медаљу за ревносну службу намењену женама у

43 Службени војни лист, бр. 47, 3. XII 1883.

44 О. инв. 1348/10.

45 Инв. ист. 830/9.

46 Према повељи о одликовању, која се чува у Збирци одликовања Народног музеја под бр. 830/9, Јован Мишковић генералштапски потпуковник, 3. марта 1878. године је одликован Таковским крстом III степена за особите заслуге стечене у рату за народно ослобођење и независност Српске државе 1877/8. године.

47 Постоји фотографија на којој се види да је Јован Мишковић био носилац Ордена Таковског крста са мачевима II степена; податак да су од 1883. године обојица носиоци Таковског крста са мачевима, Мишковић II а Дучић III степена, иде у прилог наше атрибуције (Шематизм 1900: стр.34 и стр. 88).

време српско - турских ратова. Како су ти ордени израђивани непосредно по завршетку рата, након прве реорганизације, на њих су, у складу с прописом, мачеви монтирани накнадно. Због нешто већих димензија, грубље израде, као и приметно дужих накнадно аплицираних мачева, овај модел је врло препознатљив и јасно видљив на две Дучићеве фотографије (сл. 5, 1). Наведени детаљи нас учвршћују у ставу да пред собом имамо још једно свјетско одличје из тестаментa, ... *орден Таковски војнички с мачевима III реда...*

### *Орден св. Саве I степена*

Орден светог Саве установљен је 23. јануара 1883. године, као трећи по реду српски краљевски орден у пет степена. Додељиван је за заслуге стечене за „просвету, књижевност и лепе уметности”.<sup>48</sup>

Орденски знак Ордена светог Саве је облика малтешког крста чији се расцепљени кракови завршавају куглицама. Кракови су испуњени белим и плавим емајлом уз рубове. Између кракова крста налазе се крунисани двоглави орлови српског грба, а у надвишењу је краљевска круна. У пресеку кракова крста налази се овални медаљон, од белог емајла, у којем је насликан лик светог Саве. Медаљон је уоквирен плаво емајлираним прстеном у којем се налази гесло: ТРУДОМ СВОИМ ВСЈА ПРИОБРЕТЕ- исписано старом ћирилицом. На наличју крста налази се медаљон истог облика и димензија. У периоду владавине Обреновића, када је тим орденом одликован архимандрит Дучић, у средишту медаљона налазио се монограм краља Милана Обреновића - МЛ.<sup>49</sup>

*Орден св. Саве I реда с лентом...* наведен је у тестаменту а видљив је и на фотографији, на којој је руком уписана 1898. година (сл. 5). Дучић је овде са лентом Ордена светог Саве пребаченом око врата, на начин како су ленте највиших степена ордена носили црквени достојанственици. Тик уз орденски знак, са Дучићеве десне стране, видљива је орденска звезда. Овде приказани орден подудара се у неколико кључних детаља са комплетом Ордена светог Саве I степена, из збирке Народног музеја у Београду (Сл. 17, 18).<sup>50</sup>

---

48 Зборник закона и уредаба, XXXVIII, стр. 440.

49 Према податку из Шематизма архимандрит Нићифор Дучић је носилац Ордена св. Саве I реда од 1897. године (Шематизам 1900: стр. 34). У Архиву Србије се чува и његово писмо, са датумом од 24. фебруара 1897. године којим се захваљује митрополиту Михаилу на честитки поводом додјивања Ордена св. Саве (ПО-31/391).

50 О. инв. 1375/11. Пре реинвентарисања за потребе електронске базе података овај орден је инвентарисан у Инвентару историске збирке под бројем 833, са напоменом у рубрици описа „фали му лента без дипломе и ближих података”.



Слика 17 – Орден светог Саве I степена (НМ – О.инв. 1375/11)



Слика 18 – Детаљ са фотографије Нићифора Дучића из 1898

Сачувани комплет ордена I степена производ је радионице Karl-a Fleischhacker-a, о чему сведоче ознаке те радионице на орденским знацима. Орден је смештен у кутију са утиснутом ознаком дворског лиферанта Максе Антонијевића. Лента ордена није сачувана, осим розете која је била аплицирана на њене крајеве. На фотографији можемо уочити да је са ленте коју носи архимандрит Дучић уклоњена розета, што је било уобичајено за такав начин ношења ордена. Према томе, можемо закључити да је сачувана розета некада била део ленте Ордена светог Саве I степена који је додељен Дучићу, а да је основа ленте вероватно изгубљена заједно с одећом (Сл. 19).



Слика 19 – Орден светог Саве I степена у кутији са сачуваном розетом (НМ – О.инв. 1375/11)

Још један детаљ са овог орденског комплета завређује посебну пажњу. Радионица Karl-a Fleischhacker-а укључила се у израду српских одликовања деведесетих година 19. века, баш у периоду када је Дучић одликован тим орденом. Орденски знаци Ордена светог Саве, из ове радионице, у неким су детаљима другачији од истих ордена других произвођача. Орденски знаци I - III степена на врховима крака крста имају приметно веће куглице него на орденима других произвођача. Облик круне, грбова између крака крста и медаљона, такође је препознатљив и карактеристичан за овог произвођача. Постоје орденски знаци I - III степена на које је, из непознатог разлога, уместо уобичајене, монтирана круна која обликом подсећа на оне с ордена Малтешког реда, Сан Марина, Тоскане и неких других држава. Управо се таква круна налази на орденском знаку из наведенога комплета, а пажљивим посматрањем Дучићеве фотографије, исти тип је уочљив и на орденском знаку светог Саве са ленте (сл.18).

### *Бугарски Орден за грађанске заслуге I степена*

Бугарски Орден за грађанске заслуге установљен је 2. августа 1891. године, као одликовање цивилним особама, за заслуге престолу и држави. У првом раздобљу додељивања орден је био устројен у шест степена. Орденски знак Ордена за грађанске заслуге састоји се од бело емајлираног једнакокраког крста са проширеним и шиљатим врховима (тип тзв. пизанског крста) и са емајлираним храстовим гранчицама између кракова. У пресеку кракова крста налази се медаљон, са монограмом владара окружен геслом: ЗА ГРАЖДАНСКА ЗАСЛУГА. У медаљону, на наличју орденског знака, налази се бугарски грб око кога је датум утемељења ордена.<sup>51</sup> Од утемељења ордена па до 1908. године, орденски су знаци у надвишењу имали тзв. кнежевску круну, која је замењена царском. У томе периоду, већину Ордена за грађанске заслуге израђивала је бечка радионица Johan-a Schwerdtner-a.

У *Инвентару Историјске збирке* Народног музеја Бугарски орден за грађ. заслуге I степена без дипломе уписан је као орден *Ђенерала Јована Мишковића*.<sup>52</sup> Аргументација која оспорава овакво приписивање је вишеструка. Према попису одличја која је *i-ђа њок. Јована Мишковића, ђенерала њоклонила* 1909. године Народног музеју, једини бугарски орден је Орден св. Александра I степена са лентом и звездом.<sup>53</sup> Иако се овај орден данас не налази у Збирци, потребно је рећи да је то одликовање било примереније војним лицима. Поред тога, *Орден бугарски за Грађанске Заслуге I реда с лентиом* наводи се и у тестаменту

---

51 Prister 1984: стр. 50-52.

52 Инв. ист. 830/14; након систематске обраде и уношења у електронску базу података овај предмет је реинвентарисан у О. инв. 1348/21.

53 Васић 1910: стр. 190.



архимандрита, а његова последња фотографија јасно показује орденску звезду I степена овог ордена, на левој страни груди (сл. 5). И податак из Шематизма одликованих лица потврђује чињеницу, да је архимандрит Нићифор Дучић био носилац овог одликовања, од 1897. године.<sup>54</sup>

Орденски комплет I степена из Збирке Народног музеја у Београду типолошки одговара времену његове доделе; наиме у надвишењу овог орденског знака налази се кнежевска круна која је, како смо навели, карактеристична за први модел - израђиван од 1891. до 1908. године (Сл. 20).



Слика 20 – Бугарски Орден за грађанске заслуге I степена (НМ – О.инв. 1348/21)

---

54 Шематизам 1900: стр. 18.

*Руски царски Орден свете Ане II степена*

Руски царски Орден свете Ане установио је, 14. фебруара 1735. године, Karl Friedrich, војвода од Hollstein-Gottrop-a, у част своје супруге Ане Петровне, ћерке руског цара Петра Великог. Орден је првобитно имао само једн степен и додељиван је као одликовање војводства Hollstein-Gottrop-a. За владавине цара Павла I, 1797. године, постао је део система одликовања царске Русије и реорганизован је у орден са три степена. Од 1815. године, ордену је придодан IV степен а од 1829. године, за војне и ратне заслуге, додељиван је и са мачевима. Орден свете Ане био је у другој половини 19. века уобичајено царско, руско цивилно одликовање, намењен особама из редова племства, грађанства и свештенства.

Орденски знак Ордена свете Ане, облика је георгијевског, црвено емајлираног, златног крста. У пресеку кракова крста налази се медаљон са представом свете Ане у пејзажу, у техници сликања на емајлу. У бело емајлираном медаљону на наличју налази се монограм, који представља скраћеницу девизе ордена - AJPF-Amantibus Justitiam Pietatem Fidem (Онима који воле правичност, побожност, верност).<sup>55</sup> Орден свете Ане II степена, из Збирке Народног музеја у Београду, производ је радионице Keibel и израђен је од злата<sup>56</sup>, што је правило за готово све ордене царске Русије, до почетка I светског рата. Радионице Keibel и Eduard биле су водећи произвођачи тога ордена, у периоду од осамдесетих година 19. века до почетка I. светског рата (Сл. 21).



Слика 21 – Орден светс Ане II степена (НМ – О.инв. 1375/34)

---

55 Durov 1993: стр. 106-118.

56 Збирка одликовања Народног музеја: О. инв. 1375/34.

У тестаменту архимандрита Дучића наведен је и *орден руски св. Ане II и III реда*. Орден свете Ане III степена видљив је на ранијим фотографијама, као и на сликаном портрету из 1874. године, али се данас више не налази у збирци Народног музеја. Орден свете Ане II степена се види међу другим орденима о Дучићевом врату на фотографији, на којој је руком уписана 1894. година<sup>57</sup> (сл.1).

На овом месту износимо једно запажање проистекло из привилегије непосредног контакта са музејским предметима. Захваљујући доброј очуваности орденских трака, које је Нићифор Дучић носио око врата а које се и данас, у изворном виду, налазе на Ордену Данила II (III) степена, Ордену Таковског крста с мачевима III степена и Ордену свете Ане II степена, имамо још један аргумент у прилог нашој атрибуцији. Идентичан завршетак све три траке, исто решење начина њиховог копчања, као и приближно иста дужина, детаљи су који упућују на извесну заједничку провенијенцију, у овом случају на једног носиоца (Сл. 22).



Слика 22 – Идентичан завршетак трака, исти начин копчања као и приближно иста дужина детаљи су који упућују на једног носиоца.

57 Пре реинвентарисања Орден свете Ане II степена у Инвентару историске збирке је под бр. 832/1 вођен као "део ордена" непознатог порекла.

„Свјетска одличја” нанизана на дашчици

Посебну целину, у тестаментом именованој групацији *свјетских одличја*, чине одликовања нанизана на дашчици.<sup>58</sup> Орден Белог орла IV степена и шест медаља причвршћени на лучно извијеној дрвеној подлози, својим карактеристичним обликом први су привукли пажњу. Идентификовање овог предмета, за који се сматрало да је припадао генералу Јовану Мишковићу, а присутан је на фотографијама архимандрита Нићифора Дучића, иницирало је ово истраживање (сл.23, 24).<sup>59</sup>



Слика 23 – Одликовања нанизана на дашчици, популарно „орденска грана“ својим карактеристичним обликом је привукла пажњу.



Слика 24 – Довођењем у везу „орденске гране“ из збирке са овом на фотографији Н. Дучића иницирало је наше истраживање.

- 58 Оваквом описном именовану предмета, који се популарно назива „орденска грана“, прибегли смо из разлога непостојања адекватног стручног термина у српском језику. При том смо се руководили терминологијом из законских уредби којима је регулисано ношење ордена и медаља; Пилетић 1987: стр. 91-100.
- 59 Инвентар историске збирке 830/11 а, b, c, d, e, f, g.

Традиција слагања стечених одликовања у низове настала је на подручју немачких кнежевина и држава у првој половини 19. века, и убрзо се проширила по свим европским државама. Томе се прибегавало пре свега из практичних разлога - лакшег преношења целе групе одликовања с једне одоре на другу. Начин слагања ордена у низове био је специфичан за сваку државу и зависио је од традиције и занатских норми произвођача одликовања, који су се по правилу бавили њиховом израдом. Иако су, у традицији сваке земље, орденски низови слагани на приближно исти начин, сваки од њих представља својеврсни уникатни рад и носи обол мајстора који их је израдио. То је нарочито видљиво у случају низа одликовања који је припадао Нићифору Дучићу; распоред, начин слагања трака, те карактеристичан пад сложених одликовања, отклањају сваку сумњу у то да се ради о истом предмету затеченом у збирци. След анализе ордена и медаља одређен је редоследом по коме су сложени у низ.

### *Орден Белој орла IV сџејена*

Орден Белог орла установио 23. јануара 1883. године краљ Милан као награду за *заслуге њрема Краљу, Краљевском дому и држави њо свим њранама државне ујраве*.<sup>60</sup>

Орден се састоји од двоглавог бело емајлираног орла са полуотвореним и спуштеним крилима и отвореним канцама. На грудима орла, у црвено емајлираном овалном штиту, налази се бели крст са четири златна оцила. Над главама орла је по једна круна. У надвишењу је сребрна краљевска круна, која је са орлом повезана плавом емајлираном траком, на чијем реверсу је златним словима исписан натпис: 22. фебруара 1882 (датум проглашења Краљевине Србије).<sup>61</sup> На реверсу, у медаљону је аплициран златни монограм - М I, са круном<sup>62</sup>

Архимандрит Дучић је носилац овог одликовања од 1883. године<sup>63</sup>, а у тестаменту га наводи као *орден Бијелој двојлавој орла IV. рега*. Утиснути иницијали F-R ознака су мајстора Christian-a Fridrich-a Rothe-a оснивача и власника бечке радионице Rothe&Neffe, која се израдом овог ордена бавила у периоду владавине Обреновића.<sup>64</sup>

60 Зборник закона и уредби, XXXVIII, 460.

61 Сребрна круна у надвишењу је поломљена, према забелешки из Инвентара историске збирке под бр. 830/11а орден је био оштећен већ у периоду његовог уписа, између 1928. и 1945. године.

62 Пилетић 1987: стр. 32-36.

63 Шематизам 1900: стр. 34.

64 Збирка одликовања Народног музеја: О. инв. 1348/12.

### *Златна медаља за храброст 1877*

Медаља је основана Указом о „Изменама и допунама Закона о одличјима у време рата“ од 19 (31) јануара 1877. године. На аверсу медаље приказан је лик кнеза Милана Обреновића у парадној униформи, са лентом и звездом француског Ордена Легије части. Приказ је окружен прстеном у којем се налази ћирилични натпис: МИЛАН М. ОБРЕНОВИЋ IV. КЊАЗ СРПСКИ. На реверсу се налази натпис, у два реда ЗА / ХРАБРОСТ, окружен венцем од ловорове и храстове гранчице, при дну свезане декоративном машном. Медаља је пречника 34 мм, а израђивана је од позлаћене бронзе. Ношена је на траци Ордена Таковског крста, ширине 40 мм, сложеној у троугао.<sup>65</sup>

Израђена од позлаћене бронзе, медаља друга у низу, производ је непознате бечке радионице. Припада првој емисији тих медаља које испод кнежевог попрсја имају сигнатуру медаљера Anton-a Scharff-a<sup>66</sup> Архимандрит Дучић је наводи у тестаменту у групацији *медаље српске: златину... за храброст* и уочљива је на више његових фотографија. Посебно је занимљива она из 1880. године, на којој су медаље истакнуте засебно; златна медаља за храброст је на првом месту, на грудима ( сл. 10).

### *Сребрна медаља за храброст - Колајна за храброст 1876.*

“Колајна за храброст” је установљена 12. јула 1876. године, првим законом о одликовањима у Кнежевини Србији, *Ойределенијама о одличијама за време рата*. Медаља је пречника 27 мм и израђена је од сребра. На крајње једноставно израђеном аверсу медаље налази се натпис у три реда: МИЛАН / М. ОБРЕНОВИЋ IV. / КЊАЗ СРПСКИ. Реверс медаље је нешто богатији. У средини се налази натпис у три реда: ЗА / ХРАБРОСТ / 1876, окружен венцем од ловорове и храстове гранчице. На месту повезивања гранчица, испод натписа, налази се српски грб. Ушица за провлачење траке је кована заједно с медаљом, а трака је у бојама српске тробојке.<sup>67</sup>

*Медаље српске:... сребрну за храброст*, архимандрит Дучић наводи у тестаменту. Медаља из збирке је производ непознате руске радионице, а потиче из прве емисије медаља додељених 1876. године<sup>68</sup> И ова медаља је уочљива на више фотографија, али је она из 1880. посебно занимљива; налази се на последњем месту, на троугаоној траци, која није правилно сложена ( сл. 10).

---

65 Пилетић 1987: стр. 52.

66 Збирка одликовања Народног музеја: О. Инв. 1348/13.

67 Пилетић 1987: стр. 51.

68 Збирка одликовања Народног музеја: О. Инв. 1348/14.

*Црногорска сребрна Медаља за храброст*

Сребрна Медаља за храброст најстарије је црногорско одликовање а њено додељивање је започело у јуну 1841. године. Била је врло цењено ратно одликовање, и додељивана је све до укинућа црногорске државе 1918. године. На аверсу медаље је представа двоглавог орла, са црногорског грба. На реверсу се налази девиза одликовања ВЈЕРА / СЛОБОДА / ЗА / ХРАБРОСТ, а испод су два укрштена мача. Приказ је окружен венцем од лоровове и палмине гранчице повезане траком. Ушица за провлачење траке је попречна, а сама трака, ширине 40 или 28 мм, у бојама је црногорске тробојнице. У каснијем периоду трака је бела са црвеним ивичним пругама.<sup>69</sup>

Архимандрит Нићифор Дучић је у тестаменту наводи *Медаље црногорске: сребрне: вјера, слобода за храброст*;... Израђена је од сребра а пречника је 35 мм<sup>70</sup> Потиче из раног периода додељивања тог одликовања, највероватније из времена владавине кнеза Данила. Видљива је на више фотографија, али и на сликаном портрету Стеве Тодоровића (сл. 12). На две најраније фотографије, медаља је ношена самостално, на траци ужој од уобичајене, сложене у троугао (сл. 8, 9). У раном периоду додељивања, у Црној Гори, употреба трака руских одликовања није ретка.<sup>71</sup> На портрету из 1874. године медаља је приказана на траци уобичајене ширине, беле боје са црвеним ивичним пругама. Према фотографији из 1880. године медаља је ношена на истој траци (сл.10).

*Црногорска сйомен - Медаља за јунаштво у рату 1862.*

Споменица је установљена по завршетку рата с Турском, 1862. године, а додељивана је само учесницима који су се посебно истакли у борбама. Аутор идејног нацрта медаље је Чех Václav Jan Seidan, гравер и медаљер који је радио у Бечу. Ово је прва црногорска медаља на којој је приказан лик владара. На аверсу је попрсје кнеза Николе у десном профилу, окружено натписом: НИКОЛА I. КЊАЗ ЦРНОГОРСКИ. На реверсу је натпис у три реда: ЗА /ЈУНАШТВО/ 1862, окружен венцем од храстове и лоровове гранчице повезане траком.<sup>72</sup> Медаља је кована у три варијанте, које се међусобно разликују у незнатним детаљима. Трака за медаљу је била бела, с три црвене пруге, а појављују се и на белој траци са црвеном ивичном пругом.

Споменица се помиње у тестаменту као *Медаља црногорска: ...за Јунаштво 1862*. Производ је непознате радионице, а израђена је од сребра пречника 31 мм. На горњем ободу медаље заварена је декоративна ушица, кроз коју је

69 Пилетић 1897: стр. 109.

70 Збирка одликовања Народног музеја: О. Инв. 1348/15.

71 Траке за руска одликовања су ужих димензија (28 мм).

72 Пилетић 1987: стр. 111.

провучена дугуљаста алка.<sup>73</sup> Потиче из прве емисије ових споменица које испод попрсја кнеза Николе имају знак гравера 'S'. Видљива је на више фотографија као и на сликаном портрету. На портрету из 1874. године је на траци у бојама црногорске тробојнице, а на таквој је траци и данас причвршћена, на орденском низу из Народног музеја .

#### *Златна Медаља за ревносну службу у рају 1877 - 1878.*

Златна и сребрна Медаља за ревносну службу у рату установљене су Указом кнеза Милана од 15. фебруара 1878. године и додељиване су на предлог војног министра или комаданта војске “за особитију и ревносну службу њоказану за време раја у циљу њомајања радње војске која се бори или уојштие у цели ослобађења и независности”.<sup>74</sup> Медаљом су одликовани поједини професори Велике школе, начелници округа у Србији, истакнути лекари, учесници ратова, као и поједина свештена лица.

Обе класе медаље имају исто ликовно решење. На аверсу је грб Кнежевине Србије, уоквирен ловоровим венцем и војним амблемима. Приказ је окружен прстеном са натписом: МИЛАН М. ОБРЕНОВИЋ IV. КЊАЗ СРПСКИ. На реверсу је вијугава пантљика са девизом одликовања: ЗА РЕВНОСНУ СЛУЖБУ У РАТУ 1877 - 78. Трака је окружена венцем од ловорове и храстове гранчице. Медаље су израђиване од месинга и позлаћене или посребрене бронзе, пречника 35 мм. Трака за обе класе медаље била је црвене боје, ширине 40 мм, сложена идентично као код сребрне медаље за храброст из ратова 1876 - 1878. године.<sup>75</sup>

Медаља на орденском низу из Народног музеја производ је непознате бечке радионице, а израђена је од позлаћене бронзе<sup>76</sup> У тестаменту се помиње као *златна медаља за ревносну службу*, а видљива је на две фотографије као претпоследње одликовање у низу (сл. 1, 5).

#### *Споменица раја 1876 - 1878.*

Законом о одличјима за независност и ослобођење, од 15. фебруара 1878. године, установљена је ова прва српска ратна споменица. Додељивана је свима који су као борци или неборци учествовали у ратовима 1876 и 1877 - 1878. године. На аверсу медаље је кнежев монограм - МО IV- с круном у надвишењу, окружен венцем од ловорове и храстове гранчице. Венац је обавијен траком, са именима великих битака и ослобођених места током српско - турских ратова. На левој страни: ШУМАТОВАЦ / НИШ / АК-ПАЛАНКА / ПИРОТ, а на десној:

---

73 Збирка одликовања Народног музеја: О. Инв. 1348/16.

74 Зборник закона и уредби, XXXII, 285.

75 Пилетић 1987: стр. 53-54.

76 Збирка одликовања Народног музеја: О. инв. 1348/17.



ГРДЕЛИЦА / ВРАЊА / СВ. НИКОЛА / АДЛИЈЕ. На реверсу медаље приказана је персонификација Србије - жена у дугој хаљини, десном руком пружа ловоров венац, а левом руком држи крст ослањајући се на штит са српским грбом. Под ногама су јој турска заставица, полумесец и топовска цев. Уз руб медаље је натпис: РАТ ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ И НЕЗАВИСНОСТ 1876-1877-1878 ГОД. Израђена је од позлаћене бронзе, пречника 33 мм.

Прве споменице, израђене одмах по доношењу закона, имају карактеристичну паралелну ушицу, ковану заједно с медаљом. Ширина траке је била 28 мм, основне нијансе љубичасте боје, са 4 мм широким плавим ивичним пругама, или у потпуности плаве, за борце.<sup>77</sup>

Ову споменицу архимандрит Дучић у тестаменту помиње у групацији *...медаље српске., као златну споменицу.* Производ је непознате бечке радионице, а израђена од позлаћене бронзе<sup>78</sup>. И она је видљива на две последње фотографије, као крајња медаља у орденском низу. Причвршћена је на траци за борце, црвеној с плавим ивичним пругама, што се подудару са статусом који је Нићифор Дучић имао током српско - турских ратова.

### *„Из тми забвенјји“*

Ако је посезање за Дучићевим речима и изразима његовог времена понекад зазвучало патетиком, данак је то надахнућу проистеклом из различитих сазнања, до којих смо долазили током овог истраживања, али и фактографском упоришту које смо у њима налазили.

Прошло је тек нешто више од једног века од како су, пригодном прославе архимандритовог јубилеја, педест година свештено-монашке службе и четрдесет година књижевног рада, поред осталог изговорене и ове речи похвале: *... а њај Твој рад, уродио је њим бојатим њлодом њишо си многе и многе сѡвари, како из наше црквене, њако и из њолийичке истѡрије “ из њми забвенјји “ ослободио и освейлио, њишо би можда остѡло вечно у њами заборава, да њвоја вредна рука није изнела ова драѡцена факѡа из наше истѡријске њрошлѡсти... Те њвоје заслѡе достѡјно су оцењене и са Висине Пресѡла, и доказ је њо њишо родољубива Твоја ѡрса красе сва одличја срѡска.*<sup>79</sup>

Не дуго потом, необичан сплет историјских околности прикрио је на дути низ година одликовања архимандрита Нићифора Дучића. Али, захваљујући у великој мери његовом, и од савременика уоченом, смислу за значај фактографије, веома детаљан тестамент је дуго подсећао на некадашње завештање. А када се десило да су уочене погрешке и пропусти код утврђивања припадности групе

77 Пилетић 1987: стр. 60.

78 Збирка одликовања Народног музеја: О. инв. 1348/18.

79 Прослава поводом јубилеја уприличена 18/31. октобра 1899. године; Архив САНУ, Историјска збирка бр. 14841.

одликовања, због прецизности описа, тестамент је постао значајан сегмент идентификације.

Подстицај за покретање истраживања дошао је у ствари из сфере нарочитог познавања фалеристике.<sup>80</sup> Вишегодишње искуство, настало из контакта са овом врстом предмета, генерисало је прецизна запажања на нивоу њихове израде. Због начина примене оваквих запажања могуће их је дефинисати као својеврсну „типолошку анализу“. Неизоставан метод у одређивању генезе уметничких дела или предмета, као и у разоткривању разних све присутнијих кривотворина, типолошки приступ је у фалеристици новина и метод чији развој тек предстоји. Захваљујући резултатима његове примене и у оваквом „рудиментарном“ виду, ми данас имамо пред собом значајну скупину идентификованих одликовања, за која се дуго мислило да су неповратно нестала.

---

80 Марија Марић -Јеринић кустос Народног музеја у Београду захваљује господину Томиславу Мухићу, фалеристи из Загреба, за свесрдну помоћ у обради Збирке одликовања, као и на указивању начињене погрешке у атрибуцији, што је било повод овом истраживању.

## БИБЛИОГРАФИЈА

### ИЗВОРИ

*Инвенџар сџвари у Народном музеју, Књига 1 (1871 - 1899)*

*Инвенџар сџвари у Народном музеју, Књига 2 (1900 - 1930)*

*Инвенџар историјске збирке Народној музеја (1928 - 1948)*

*Етнографски музеј у Београду - Инвенџар (? - 1905)*

Архивска грађа Архива Србије: Лични фонд Стојана Новаковића

Лични фонд Милутина Гарашанина

Збирка Поклони и откупи

Фонд Министарства просвете Србије

Архивска грађа Архива САНУ: Историјска збирка

Фототека САНУ

### ЛИТЕРАТУРА

Валтровић 1902

М. Валтровић, Народни музеј Српској Краљевској академији, Годишњак Српске краљевске академије XV 1901, Београд 1902: стр. 241-251.

Васић 1910

М. М. Васић, Народни музеј у 1909. год., Годишњак Српске краљевске академије XXIII 1909, Београд 1910: стр. 160-195.

Величковић 1975

М. Величковић, Народни музеј за време управе Михаила Валтровића (1881-1905), Зборник Народног музеја VIII 1975: стр. 611- 645.

Durov 1993

V. Durov, The Orders of Russia, Moscow 1993: стр. 106-118.

Јовановић-Чешка 2007

Т. Јовановић-Чешка, Дела из Музеја Јоце Вујића у Сенти у ликовној збирци Историјског музеја Србије, Зборник Народног музеја XVIII-2, Београд 2007: стр. 529-559.

Jovičević 1982

M. Jovičević, Crnogorska odlikovanja, Cetinje 1982.

Марковић 1991

M. Марковић, Један црногорски грб из Збирке Народног музеја у Београду,  
Нумизматичар 14, Београд 1991: стр. 79-82.

Марковић 2003

И. Марковић, Животопис архимандрита Нићифора Дучића у: Н. Дучић,  
Историја Српске православне цркве, Гацко 2003: стр. 9-43

Neuwirth 1976/77

W. Neuwirth, Lexikon Wiener Gold und Silbershmiede und ihre Punzen 1867-1922.  
Wien, 1976/77

Пилетић 1987

M. Пилетић, Одликовања југословенских народа XIX и прве половине XX века  
(до 1941) из Збирке Војног музеја у Београду, Београд 1987

Prister 1984

B. Prister, Odlikovanja, Zagreb 1984

Rochowanski 1996

H. Rochowanski, Punzen – Marken – Zeihen, Österreichs Orden vom Mittelalter  
bis zur Gegenwart, Graz 1996: 388-400.

Tammann ( у рукопису)

G. A. Tammann, The manufacturers of Russian Orders (у рукопису)

Весник СЦ 4/1900

Некролози - Тестамент пок. Архимандрита Никифора Дучића, Весник Српске  
Цркве 4/1900: стр. 376-380.

Шематизам 1895

Шематизам одликованих лица у Краљевини Србији од 1865. до краја 1894.  
године, Београд 1895.

Шематизам 1900

Шематизам одликованих лица нашим и страним орденима у Краљевини  
Србији од 1895 .до краја 1899. године, Београд 1900.

## DECORATIONS OF ARCHIMANDRITE NIĆIFOR DUĆIĆ A RECONSTRUCTION OF A LEGACY

### *Summary*

Partly physically separated, and partly misidentified as another famous person's legacy, the bequest of Archimandrite Nićifor Dućić was considered lost for many years. By presenting the insight and the results obtained through research the facts can be revealed which enable the reconstruction of his legacy.

From the very beginning deprived of a major characteristic in the life of a museum item, the information on its origin, and later caught in the destruction of the entire museum inventory during the World War I, Dućić's legacy was reduced to a set of decorations, which jeopardised its integrity as an authentic historical source.

The good preservation of items was key to their successful identification, using a series of portraits of Archimandrite Dućić. The existing photographs, which enable a well-documented insight into the chronology and the type of awarded decorations, could not have fully satisfied the criteria for reference comparative material, had it not been possible to identify the type of each preserved item. Minute typological analysis, as well as factographic basis in visual and textual sources, are the main instruments of identification individually and as part of the legacy as a whole.

Although unavoidable as a method for determining the origin of art objects and items of applied art, the use of typological approach in phaleristics is something of a novelty, and its further development is yet to occur. Thanks to the results of its application in this rudimentary form, today we have a significant set of identified decorations, which were long thought to have been irretrievably lost.

Драгана ЕРЕМИЋ

## ИДЕНТИФИКАЦИЈА НАЈСТАРИЈЕГ ПОПИСА НОВЦА ИЗ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ

**Апстракт:** У архиву Народног музеја у Београду чува се попис нумизмата из 1846. године, за који се дуго веровало да представља први инвентар нумизматичке збирке Народног музеја. Међутим, недавним истраживањем утврдили смо је да је документ заправо попис приватне колекције Јанка Шафарика, познатог нумизматичара, откупљене за Народни музеј 1847. године.

**Кључне речи:** Јанко Шафарик, архивска грађа, нумизматичка колекција Народног музеја

У архиву Народног музеја у Београду чува се попис нумизмата из 1846. године. Овај документ је дуго сматран првим инвентаром Нумизматичке збирке Народног музеја. Међутим, недавно спроведена истраживања показала су да је документ заправо попис приватне колекције Јанка Шафарика<sup>1</sup>, познатог нумизматичара, откупљене за Народни музеј 1847. године.

---

1 Јанко Шафарик, лекар, физичар, историчар, музеолог, археолог, нумизматичар и библиотекар, рођен је 14. новембра 1814. године у Киш Керешу у Пештанској жупанији, а умро је 19. јула 1876. године у Београду. Основну школу завршио је у Киш Керешу, а 1821. године одлази у Нови Сад где похађа немачку школу. После завршетка гимназије, у периоду од 1829. до 1832. године у Пожуну (Братислава) студирао је филозофију и право. Из Братиславе одлази 1832. године у Пешту да студира медицину. Ту је остао две године а затим је у Бечу 1837. године и завршио студије. Године 1838. постао је доктор медицинских наука. Исте године провео је у Прагу девет месеци где се подухватио студија славистике и археологије, областима које су га окупирале до краја живота. Од 1839. године живи у Пешти где ради као лекар. У Нови Сад се враћа 1840. године где почиње да сарађује у „Летопису Матице српске“ преводећи са чешког и руског језика. Кључни моменат у животу Јанка Шафарика догодио се 1843. године, када се преселио у Београд и почео да ради као професор физике на београдском Лицеју. Од тог тренутка, Шафариково стручно ангажовање било је потпуно везано за српску науку и културу, у првом реду за историју, археологију и нумизматику. У Лицеју Шафарик је првобитно предавао физику, али је током школске 1843/44. године држао и јавна предавања о словенској историји и књижевности. Године 1849. Шафарик у се указала прилика да почне да ради као професор историје и ту дужност је

У широком и свестраном научном опусу Јанка Шафарика издваја се његово бављење музеолошком делатношћу. Дobar познавалац прилика у културном животу Србије Стојан Новаковић приметио је: „Међутим, оно што је главно, чим је Ј. Шафарик могао и чим је доиста највише привриједио Србији, јесте управо љубав његова ка хисторијским старинама, к прибирању, чувању и тумачењу њихову, она страна његове радљивости, за коју му је тад ‘попечитељство’ приговарало што јој је тако велику, а ‘не само узредну’ пажњу поклатио. Тој страни приложио је он мноштво једва виђеног, мало знаног, а доиста многог труда; њој ми имамо да захвалимо што имамо данас у Биограду онај и онолики народни музеј, коликим се данас, спрам незгодних и оскудних прилика наших, с разлогом поносити можемо.“<sup>2</sup>

Шафарик је био укључен у рад Музеја практично од самог његовог формирања. Заправо, Новаковић је сматрао да је Шафарик имао кључну улогу у самом оснивању Музеја: „И макар да је најприје Ј. С. Поповић руководио ствар, ја већ по акценту положеном на старе новце у циркулару од 22 (10) маја 1844<sup>3</sup>, које су вазда били најмилија студија пок. Ј. Шафарика, тврдо држим, да није могло бити без њега ни у том првом оснивању музеја, пошто се он већ од пролећа 1843. у Србији налазио. Ј. С. Поповић није дуго остао у Србији, даље руковођење остало је Ј. Шафарика; његов је успјех, који у данашњем музеју видимо.“<sup>4</sup> Шафарик је 1861. године, због неке болести грла, како се сам оправдао,<sup>5</sup> напустио професорску службу и потпуно се посветио Музеју и Библиотеци.<sup>6</sup>

обављао до октобра 1859. године. Јанко Шафарик активно је учествовао у оснивању Народног музеја заједно са Јованом Стеријом Поповићем. У јуну 1861. године напустио је професорску службу и постао руководилац („чувар“) Народног музеја и управник („библиотекар“) Народне библиотеке. На дужности библиотекара остао је до 1869. године, када је постао државни саветник. Изузетно значајну улогу имао је Јанко Шафарик и у Друштву српске словесности од 1844. године када је изабран за његовог редовног члана. Од 1869. до 1875. године био је и председник Српског ученог друштва. У разгранатом опусу Шафарика, посебно место заузима издавање повеља, житија, летописа, записа и натписа. Својим научним радом обезбедио је себи место у бројним високим научним установама. Између осталог, био је члан Друштва за повјесницу и старине Југославена у Загребу, московског Археолошког друштва, Друштва руских лекара, дописни члан Југословенске академије знаности и умјетности у Загребу и члан Императорског друштва љубитеља природних наука у Москви. Његов рад био је награђиван и јавним признањима, цар Александар одликовао га је орденом Свете Ане другог степена 1861. године, а пруски краљ Вилхелм орденом краљевске круне другог реда. В. Максимовић, *Јанко Шафарик*, ([www.nbs.bg.ac.yu/view\\_file.php?file\\_id=466](http://www.nbs.bg.ac.yu/view_file.php?file_id=466)).

2 С. Новаковић, *Др. Јанко Шафарик*, Рад Југословенске академије знаности и умјетности, ХLI, Београд 1877, 201-202.

3 Новаковић мисли на део акта где се окружним властима нарочито препоручује да сакупе и за Музеј набављају *старе новце* (подвукао С. Новаковић, *нав. дело*, 202): „Желећи Попечитељство Просвештенија Музеум Српски умножити, и знајући да се у земљи нашој осим други древности налази знатно число стари новаца, налаже Начелничеству препоручити... да такове... које би сами имали... или видили, прибру, и Попечитељству Просвештенија у има дара за Музеум пошаљу.“ АС, МПС, IV, 519, 1860.

4 С. Новаковић, *нав. дело*, 203.

5 *Исио*, 212.

6 Савременик Новаковић каже да не зна да ли се иступање из професорске службе догодило вољом Шафариковом или не. У сваком случају, Новаковић је сматрао да је „истина да је у то вријеме он могао бити у Србији најкориснији на мјесту библиотекара и чувара Музеја.“ С. Новаковић, *нав. дело*, 212.

Указом кнеза Михаила, од 10. јуна 1861. године<sup>7</sup>, постављен је за „чувара“ Народнoг музеја и управника („библиотекара“) Народне библиотеке<sup>8</sup>. Био је то посао који је у потпуности одговарао његовим научним интересовањима. Као управник Народне библиотеке, извео је читав низ значајних темељних подухвата везаних за развој ове институције, попут израде нових каталога, набавке не само књига већ и рукописа итд.<sup>9</sup> Међутим, за разлику од својих претходника<sup>10</sup>, Шафарик је посветио развиту и делатности Музеја много већу пажњу, што се показало пре свега у сређивању музејског фонда, а нарочито нумизматичке збирке.

На положају библиотекара Народне библиотеке остао је до 8. септембра 1869, када је постављен за члана Државног савета<sup>11</sup>, али је и поред те значајне дужности у Музеју волонтирао до краја 1870. године.<sup>12</sup>

Као управник, успео је да Музеј, који је до тада био само скуп несређених старина, организује по тадашњим принципима музејске праксе. Обезбедио је први самосталан простор за Музеј, иницирао прикупљање старина, средио збирке и обавио стручно инвентарисање. Његове заслуге су и што је организовао прва археолошка ископавања, приредио прву музејску поставку, а поставио је и темеље заштите споменика културе.<sup>13</sup>

Једна од ствари којом је Шафарик задужио Народни музеј и уопште српску музеологију, јесте израда првих музејских инвентара. За време свог дугог и плодносног рада, израдио је више инвентара и за Библиотеку<sup>14</sup> и за Музеј, али је највише пажње посветио нумизматичкој збирци и захваљујући њему то је прва музејска збирка која је систематски сређена и инвентарисана.<sup>15</sup>

7 Г. Ковијанић, *Архивска трага о Народној библиотеци у Београду 1821- 1944*, Београд 1990, 404.

8 Музеј је од оснивања био у саставу Библиотеке. То је била једна установа са заједничким буџетом под надзором и покровитељством Попечитељства просвештенија. Имали су заједничко руковођење и чинили једну органску целину. Један човек је заузимао место управника Библиотеке, са звањем библиотекара и чувара Музеја. Тек после усвајања Закона о Народној библиотеци и Музеју 27. фебруара 1881. године, установе се раздвајају и Музеј постаје самостална институција, али је буџет све до 1887. године био заједнички.

9 Види: М. Кићовић, *Историја Народне библиотеке у Београду*, Београд 1960.

10 Пре Шафарика, на месту управника Народне библиотеке и чувара Музеја налазили су се: Филип Николић (1853-1856), Ђура Даничић (1856-1859), Миливој Прајзовић (1859-1860) и Коста Црногорац (1860-1861).

11 АС, МУДП, XX, 94, 1869.

12 Г. Ковијанић, *нав. дело*, 551-552. Шафарик каже да „има још знатан број старих новаца да се одредјели, у систематичан ред уврсти и точно у списак на свому месту заведе; - најпосле ја бих врло желио овај завод подпуно уређен и коначно у тачне спискове уведен моме наследнику у дужности предати; па како ја поред свега тога имам и велико задовољство или управо рећи пасију у занимању са старинама а поименце са овим нашим музејом... то Вам господине учтиво предлагем, да ми и после предаје народне библиотеке, још неко време руковање с истим музејом и старање о њему поверите...“

13 О Јанку Шафарику и заштити споменика културе види: М. Коларић, *Први кораци ка заштити старина и Ј. Шафарик, Зборник заштитне споменика културе*, III, Београд 1952, 25-37.

14 За инвентаре за Библиотеку види: М. Кићовић, *нав. дело*, 73-85.

15 Када је Стојан Новаковић дошао на чело Библиотеке и Музеја, изјавио је да је нумизматичка збирка „најсавршенија колекција нашег музеја“. Г. Ковијанић, *нав. дело*, 593- 594.



Први званични музејски инвентар је „Списак ствари Музеуму Србском принадељећи“ који је, 2. априла 1848. године, поред Јована Стерије Поповића, начелника Попечитељства просвештенија, и Стефана М. Грубаревића, столоначелника Попечитељства просвештенија, потписао и Јанко Шафарик, у то време ректор и професор Лицеја.<sup>16</sup> Предмети су класификовани у две групе, на *новице* и *иисмене* и *друје древности*.<sup>17</sup> Када је већ дошао на место чувара Музеја, Шафарик почиње да води улазну књигу „Ствари дошавше у Народни Музеј од 10. јуна 1861. године починјући, куповне или поклоњене“.<sup>18</sup> Додуше, у овом рукопису има заведених предмета и од раније, од 1858. године завршно са 1864. годином. Такође, Шафарик инвентарише музејске предмете и саставља „Списак разног рода старински предмета налазећи се у Народном Музеју при Попечитељству Просвете“. Спискови нису датовани и потписани, али препознајемо Шафариков рукопис.<sup>19</sup> Као чувар Народног музеја, Шафарик се пре свега посветио својој највећој страсти нумизматици. Данас имамо сачувана 4 инвентара: инвентар збирке римског царског новца, чији је наслов: „Списак стари новаца римски из времена Царства римског од Октавијана Августа (год. 31. пре Хр.) до Аркадија и Хонорија (год. 423. после Хр.) налазећи се у Нумизматичној збирки Народног музеума при Попечитељству Просвештенија“; инвентар збирке грчког новца: „Списак стари новаца Староелински и Македонски налазећи се у Народном музеуму при Попечитељству Просвете“; затим инвентар збирке византијског новца „Списак стари новаца Римско – Византијски налазећи се у Народном музеуму при Попечитељству Просвете“; и најзад инвентар збирке српског средњовековног новца: „Списак стари новаца србски, налазећи се у Народном музеуму при Попечитељству Просвете“.<sup>20</sup> Чак и касније, када већ није заузимао положај управника Музеја, 1873. године, Шафарик је добровољно извршио попис 1990 комада српског сребрног новца које је Министарство просвете набавило за Музеј.<sup>21</sup>

Међутим, најстарији списак старина потписан Шафариковом руком који се чува у Архиву Народног музеја је документ састављен још 6. новембра 1846. године. Рукопис списка се састоји од 12 прошивених листова. Написан је на листовима формата 23,5 x 19 cm, старим правописом, врло читким рукописом. Први лист списка је уједно и његова предња корица. Предмети су у списку

16 Б. М. Дробњаковић, *Први наши музејски инвентар*, Музеји 3-4, Београд 1949, 35-46.

17 Инвентар се чува у Документационом центру Народног музеја у Београду.

18 На постојање овог као и других Шафарикових инвентара указале су ми колегице Светлана Миленковић и Александра Петровић, на чему им најљубазније захваљујем.

19 Наведени спискови (инвентари) чувају се у архиву Народног музеја, у кутији бр. 5 под називом „Најстарија музејска акта“.

20 Инвентари нумизматичке збирке чувају се у архиву Народног музеја.

21 Такозвана *Косовска остiава*. Уписана је у *Инвентар ствари у Народном музеју*, који се у две књиге водио од 1871 до 1938. године. Шафариков попис *Збирка старих српских новаца, њо казивању оних који су је ископали; нађена на њољу Косову*, уписан је у првој књизи, од броја 315 до броја 474.

подељени у две групе: *Списак стародревни новаца* заузима 21 страну, а на последње непуне две стране убележени су и други *разни стародревни предметии*. На последњој страни налази се и *Прејлед свију стари Новаца*. Укупно је пописано 886 комада старог новца и 18 комада разних других старина. Потписан је са Мед Др Ј. Шафарик. Сматрало се да списак представља први инвентар нумизматичке збирке Народног музеја<sup>22</sup>. Међутим, архивистичким истраживањем, утврдили смо да је поменути документ списак личне Шафарикове збирке, која је била откупљена за Народно музеј 1847. године, а не први инвентар нумизматичке збирке. На полеђини списка који се чува у Архиву Народног музеја је деловодни број 1411/846 и ознака за прилог (/.), што је упућивало на чињеницу да постоји акт уз који је овај списак био придружен. Њега смо пронашли у Архиву Србије, фонд Министарства просвете. Поменути документ носи исти деловодни број (1411/864) као и прилог који се чува у архиву Народног музеја.<sup>23</sup> У документу је јасно назначено да постоји прилог. Дакле, документ који се чува у Архиву Србије и списак из Архива Народног музеја у Београду чине целину.

У поменутом акту из Архива Србије, др Јанко Шафарик нуди на откуп Попечитељству Просвештенија за Музеум своју личну колекцију. Шафарик истиче да „у теченију више година нарасла је збирка моја као што приложени овде под /. списак показује на 886 комада разни стародревни новаца, од који су 580 комада од благородног метала сребра (:578:) злата (:1:) и платине (:1:) а 306 комада од бронзе и бакра; даље садржава 18 разни бронзени, сребрни или камени древни предмети, и књига.“ Скоро да се извињава што је принуђен да понуди збирку на откуп: „При сабирању и куповању ови предмета, осим мога поученија и задовољства то је било моје намереније, да мало по мало кроз дуже време односително доста подпуну и систематически лепо уређену збирку древности србски, особито нумизматическу саставим, и да ју после србско-народном од Високославног Попечитељства с одобренијем В. Правитељства основаном Музеуму уступим и предам.- Но обстојатељства моја садашња таква су да сам принуђен збирку моју сад већ у новац учинити и тако знатни онај трошак који сам у теченију неколико година у њу уложио из ње извадићи, да га на друге нуждне потребе обратити могу.“

22 Види: Д. Гај-Поповић, *Почеци формирање Нумизматичке збирке Народног музеја у Београду*, Зборник Народног музеја, VIII, Београд 1975, 606.

23 Сигнатура документа је АС, МПС, V, 55, 1846.

№ 1411.

Високопревосходно  
Княжество Сербіе  
Министерству Просвѣщенія,

копирно оригинала  
универса суданског

се због прелома /.

МПС 7 ФУХ. 55. 1846

Део последње стране документа  
из Архива Србије

№ 1411.  
846

№ 854.  
846 год.

№ 83.  
847 год.

Део последње стране документа  
из архиве Народног музеја

У мојој збирки налазе се најста ваљана исто.  
ритичка доказаноства за Сербію, одъ кои ту  
само омибра ради навести: нове црке и та.  
кедонске сведочење о уопшту стари обн народа  
на тресте обе, урбности и нове ритике у вели.  
когъ числу и скоро савршеногъ реду Вареве ясно  
показује да е тога негда збављана провинција  
уједногъ Варетта ритичкогъ Сала, нове старо.

Део документа у којем Ј. Шафарик нуди на откуп своју збирку – АС, МПС, V, 55, 1846.

Државни совјет је 8. јануара 1847. године донео решење о откупу збирке Јанка Шафарика за 350 талира, које је кнез Александар Карађорђевић одобрио 15. јануара 1847. године.<sup>24</sup> Када је збирка откупљена, прилог (списак) из Државног совјета послат је назад у Попечитељство просвештенија, те заједно са збирком стигао у Народни музеј и ту остао до данашњег дана.

У првом званичном инвентару музејског фонда из 1848. године, 18 предмета из Шафарикове збирке заведени су под бројевима од 31 до 48. Описи предмета су индентични као и у Шафариковом списку из 1846. године, што указује да су принципи којима се Шафарик руководио приликом пописивања личне збирке прихваћени и примењени и на званични музејски инвентар који, између осталих, потписује и Шафарик лично.

Идентификовањем списка из Народног музеја као пописа предмета (нумизмата и других старина) личне збирке Јанка Шафарика и проналаском одговарајућег документа из Архива Србије, у могућности смо да утврдимо из чега се састојала Шафарикова приватна колекција. Са друге стране, овај списак показује да су исти принципи пописивања примењени и приликом састављања првог званичног музејског инвентара 1848. године. Интересантно би било позабавити се и другим Шафариковим инвентарима. То остаје тема неког другог рада, којим ћемо се радо позабавити у будућности. Обиман Шафариков опус пружа довољно материјала за даља истраживања и студије.

---

24 АС, микрофилмотека, ДС, ролна 125.

СКРАЋЕНИЦЕ

АС – Архив Србије

ДС – фонд Државни савет

МПс – фонд Министарство просвете

МУДП – фонд Министарство унутрашњих дела – полицајно одељење

ЛИТЕРАТУРА

Извори:

Необјављена архивска грађа:

Архив Народног музеја у Београду

Архив Србије

Објављена архивска грађа:

Ковијанић Гаврило, *Архивска грађа о Народној библиотеци у Београду 1821- 1944*, Београд 1990.

Целебцић Милорад, *Архивска грађа за историју Народног музеја, Кнез Милош и српске власти према савезницима и умјетности у Србији 1815 – 1839*. године, књига прва, Београд 1969.

ЛИТЕРАТУРА:

Борић-Брешковић Бојана, Поповић Петар, *Новац Римске републике збирке Народног музеја у Београду и Београдског универзитета*, Београд 2006.

*Енциклопедија српске историографије*, приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић, Београд 1997.

Кићовић Миращ, *Историја Народне библиотеке у Београду*, Београд 1960.

Коларић Миодраг, *Први кораци ка заштити савезника и Ј. Шафарик*, Зборник заштите споменика културе, III, Београд 1952, 35-36.

Максимовић Војислав, Јанко Шафарик  
([http:// www.nbs.bg.ac.yu/view\\_file.php?file\\_id=466](http://www.nbs.bg.ac.yu/view_file.php?file_id=466)).

Милићевић Ђ. Милан, *Поменик знаменитих људи у српској народа новијега доба*, Београд 1888.

Новаковић Стојан, *Др. Јанко Шафарик*, Рад Југословенске академије знаности и умјетности, XLI, Београд 1877, 190-226.

Поповић Владимир, Јевремовић Неда, *Народни музеј у Београду 1844-1994*, Београд 1994.

Поповић-Гај Добрила, *Почеци формирање Нумизматичке збирке Народног музеја у Београду*, Зборник Народног музеја, VIII, Београд 1975, 601-610.

Радојчић Никола, *Шафарик Јанко гр*, Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка, књ. IV, Загреб 1929, 983.

Станојевић Станоје, *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*, Загреб 1929.

## IDENTIFICATION OF THE OLDEST COIN INVENTORY AT THE NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE

### *Summary*

The archives of the National Museum in Belgrade keeps an inventory of coins from 1846. This document was long considered to be the first inventory for a numismatic collection in the National Museum. However, recent research corrected the earlier misinterpretation by showing that the document is in fact an inventory of the private collection of Janko Šafarik, the famous numismatist and a one time director of the National Museum, purchased by the National Museum in 1847. At the back of the list held at the Archives of the National Museum is the administrative number 1411/846, and a mark for an annexe ( ), which indicates that another document exists to which this list was added. This document was discovered at the Archives of Serbia, at the stock of the Ministry of Education. The aforementioned document carries the same administrative number (1411/864) as the annexe from the archives of National Museum. The document clearly states that an annexe exists. Therefore, the document held at the Archives of Serbia and the inventory from the Archives of the National Museum are two parts of the same document. By identifying the list from the National Museum as the inventory of items (numismatic and other antiquities) of the personal collection of Janko Šafarik and thanks to the discovery of the matching document from the Archives of Serbia, we are able to determine the contents of Šafarik's personal collection.

Translated by Željko Radulović





CIP - Каталогизација у публикацији  
Народна библиотека Србије, Београд

737

НУМИЗМАТИЧАР / главни и одговорни уредник Тајјана Цвјетићанин. – 1978, бр. 1-  
. – Београд: Народни музеј, 1978- (Београд : Публикум). – 23 cm

Годишње

ИССН 0350-9397 = Нумизматичар

СОВИСС.СР - ИД 15954690

# NUMIZMATIČAR

NATIONAL MUSEUM BELGRADE



ISSN 0350-9397



9 770350 939008

№. 26/27 • BELGRADE • 2008